ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SUBSECŢIA DE ŞTIINŢE ISTORICE ŞI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREŞTI

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

DIN SUMAR

ANUL XII — 1959

5

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SUBSECŢIA DE ŞTIINŢE ISTORICE ŞI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREŞTI

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

5
ANUL XII
1959

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

„STUDII" REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția: București, B-dul Generalissimul Stalin nr. 1
Telefon: 18.25.86

SUMAR

500 DE ANI DE LA PRIMA MENŢIUNE DOCUMENTARĂ DESPRE ORAŞUL BUCUREŞTI

Pag.

VIAŢA ŞTIINŢIFICĂ

RECENZII

REVISTA REVISTELOR

ÎNSEMNĂRI BIBLIOGRAFICE

500 DE ANI DE LA PRIMA MENŢIUNE DOCUMENTARĂ DESPRE ORAŞUL BUCUREŞTI

COMENTARIU ISTORICO-FILOLOGIC ASUPRA HRISOVULUI DIN 20 SEPTEMBRIE 1459

DE

H. CHIRCĂ

Cercetătorii trecutului aşezării omeneşti de pe malurile Dîmboviţei, devenită în evul mediu cetatea şi oraşul Bucureşti, şi apoi capitala ţării, şi-au pus nu o dată problema originii ei[1].

Arheologii au putut stabili aici, graţie urmelor de cultură materială, o continuitate de viaţă încă din neolitic, iar în împrejurimi, chiar din paleolitic, fără a putea observa însă aspecte de viaţă orăşenească, decît într-o vreme relativ tîrzie din evul mediu.

Cercetătorii izvoarelor scrise, pe de altă parte, au stăruit asupra celor mai vechi ştiri documentare privind cetatea Bucureşti.

Cu prilejul aniversării a 500 de ani de la prima menţiune documentară despre oraşul Bucureşti, socotim util să trecem în revistă ştirile cele mai vechi care amintesc de existenţa oraşului.

Unii istorici identifică cetatea Dîmboviţei, amintită în izvoarele ungureşti din secolul al XIV-lea, cu Bucureştii. Ei susţin că acel Dragomir castelanul, care învinge la 1368 armatele regelui Ludovic cel Mare al Ungariei, conduse de voievodul şi vicevoievodul Transilvaniei, este pârcălabul cetăţii de la şes[2]. Ioan de Küküllö, care relatează evenimentele de mai sus, nu descrie destul de precis cadrul geografic al desfăşurării

---

[1] Gr. G. Tocilescu, *Cetatea Bucureşti sau cetatea Dîmboviţei*, în revista *Tinerimea romînă*, noua serie, vol. I, fasciculul I, 1898, p. 1—24; G. I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureştilor*. Bucureşti, 1899; C. Moisil, *Bucureştii vechi. Schiţă istorică şi urbanistică* Bucureşti, 1932; P. P. Panaitescu, *Cum au ajuns Bucureştii capitala ţării*, în *Interpretări romîneşti*, Bucureşti, 1947, p. 219—230; N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939; Al. Vasilescu, *Cetatea Dîmboviţa*, în Bul. Com. Mon. Ist., an. XXXVIII (1945), p. 28—46; *Şantierul arheologic Bucureşti*, în *Studii şi referate privind istoria Romîniei*, Bucureşti, 1954, p. 285 — 538; Dan Berindei, *Oraşul Bucureşti în veacurile XIV, XV şi XVI*, în Comunicări şi articole de istorie ale Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice, Bucureşti, 1955, p. 5—16.

[2] Gr. G. Tocilescu, *art. cit.*, p. 8; *Şantierul arheologic Bucureşti*, p. 415.

evenimentelor, încît să putem accepta fără rezervă identificarea propusă de acești istorici[1].

De asemenea, nu poate fi acceptată identificarea cu Bucureștii a cetății Dîmbovița (castrum Dombovicha), locul unde este asediat și apoi prins în 1397 Vlad voievod, dușmanul lui Mircea cel Bătrîn, de către Știbor, voievodul Transilvaniei[2], din cauza lipsei știrilor, care să întărească această ipoteză.

Izvoare din prima jumătate a secolului al XV-lea, cum sînt privilegiile comerciale acordate negustorilor brașoveni de domnii Țării Romînești, vorbesc de vama de la Dîmbovița (на Дѫбовицѫ)[3]. Acest punct vamal nu se afla la București, deoarece ordinea în care sînt enumerate vămile de pe drumul Brăilei, pornind de la Dunăre, mai întîi Tîrgșorul, Tîrgoviștea și apoi Dîmbovița, presupune existența acestei stațiuni vamale în nordul Țării Romînești. În aceleași privilegii comerciale sînt menționate slugile de la cetatea Dîmboviței (ѿт Дѫбовицѫ град) și vameșii de la Rucăr și Bran[4]. Acești mici dregători sînt într-o anumită vreme sub autoritatea unei singure persoane, vameșul Alexandru[5]. Acest fapt lasă să se înțeleagă apropierea dintre cele trei stațiuni vamale, căci, dacă ar fi fost vorba de puncte vamale atît de depărtate, ca Branul și Bucureștii, supraveghetorul acestor vămi nu și-ar fi putut exercita atribuțiile.

Trebuie respinsă categoric plăsmuirea preotului Gr. Mușceleanu, prezentată sub forma unei inscripții, amintind despre o biserică de lemn, zisă a lui Bucur, eroul eponim al orașului[6]. Acea biserică s-ar fi aflat alături de mănăstirea Radu Vodă.

Nu avem deci nici o știre documentară care să afirme categoric existența orașului București înainte de a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Prima mențiune documentară sigură despre București datează din 1459. Vlad Țepeș la 20 septembrie acordă un hrisov lui Andrei, Iova și Drag, prin care le întărește ocinele lor de la Ponor și-i scutește în același timp de obligațiile față de domnie, dijmele și prestațiile obișnuite în această vreme; vama oilor, vama porcilor, albinărit, găletărit, vinărici, cositul fînului, posade, podvoade și cărături.

Hrisovul este emis de cancelaria domnească în cetatea București. (пис септемврїе к въ град Бѹкѹрещи въ лѣто ҂ѕцѯи = scris în septembrie 20 în cetatea București, în anul 6968 = 1459). Este scris în limba slavă în redacție medio-bulgară, limba oficială a cancelariei Țării Romînești.

---

[1] Ioannis de Thwrócz, *Chronica Hungarorum ab origine gentis, inserta simul chronica Ioannis archidiaconi de Kikullew*, în I. G. Schwandtner, *Scriptores rerum hungaricarum veteres ac genuini*, pars prima, Viena, 1766, p. 240.

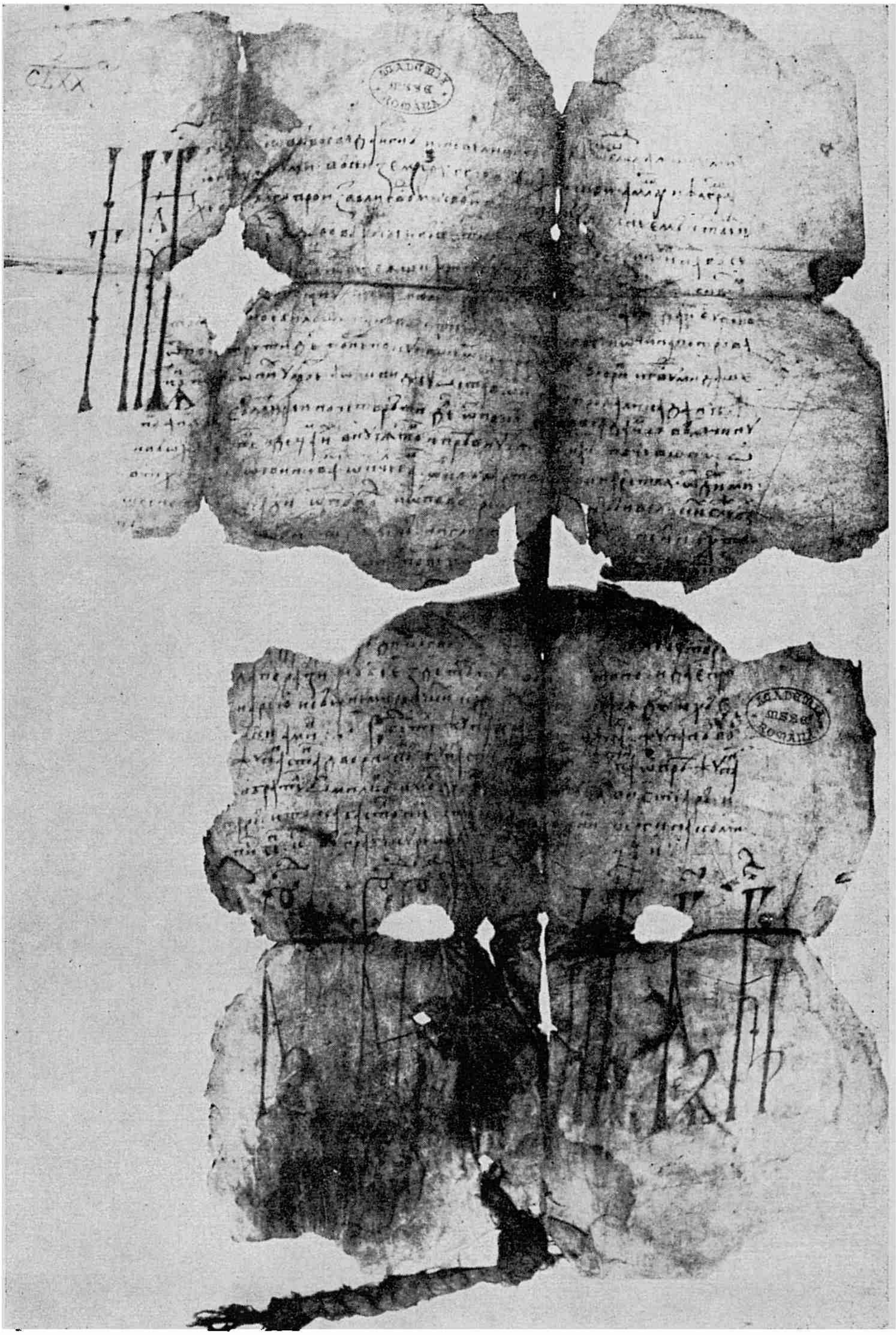
[2] *Hurmuzaki*, XV_2, p. 1285.

[3] I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Romînești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, București, 1905, p. 4, 11, 16, 17, 21, 32.

[4] *Ibidem*, p. 6, 14.

[5] *Ibidem*, p. 14.

[6] Gr. Mușceleanu, *Monumentele străbunilor din Romînia*, partea I, București, p. 75. Nu putem lua în considerare menționarea cetății București (arx Bucurest) dintr-o traducere maghiară a unui document de la Mircea cel Bătrîn, reprodusă în fototipie la Tocilescu, *art. cit.*, p. 19, deoarece dovezile ei de autenticitate nu sînt suficient de sigure.

Originalul pergament face parte din colecțiile Bibliotecii Academiei R.P.R., Secția msse, sub cota CLXX/2. Pînă la achiziționarea lui de către Academie, documentul s-a păstrat în condiții nu prea bune, încît astăzi el se prezintă rupt în mai multe bucăți, deteriorat și fără sigiliu[1].

În acest izvor, Bucureștii apar la 1459 ca o simplă cetate nu ca cetate de scaun (стольїи град), reședința stabilă a domniei, așa cum apare Tîrgoviștea pînă în jurul acestei date[2] sau cum apar chiar Bucureștii curînd după aceea, în domnia lui Radu cel Frumos[3]. Acesta stabilește aici reședința domnească. Documentele de cancelarie emise în vremea sa din București sînt în număr de 16, pe cînd din Tîrgoviște niciunul[4].

Identificarea Bucureștilor cu cetatea Dîmboviței în această vreme este întru totul acceptabilă. Știrea despre castrul „fluvii Dombovicha" de unde Vlad Țepeș trimite scrisorile sale către brașoveni la 1460 iunie 4 și august 10[5], coroborată cu știrea din cronica lui Grigore Ureche despre retragerea lui Radu cel Frumos „la scaunul său la Dîmbovița" după lupta din 1473 de la Cursul Apei cu Ștefan cel Mare, cucerirea „cetății Dîmbovița" de către domnul moldovean, prinderea familiei lui Radu cel Frumos și capturarea avuției, a vistierei și a steagurilor lui[6], concordă cu datele ce ni le oferă documentele interne despre București ca cetate și apoi ca cetate de scaun.

Chiar dacă săpăturile arheologice au dat la iveală puține urme materiale, care să arate nivelul de viață al orășenimii bucureștene în sec. XIV—XV[7], totuși nu se poate nega faptul că așezarea omenească de pe malurile Dîmboviței de jos ajunsese la o dezvoltare economică avansată, astfel încît domnia să-i recunoască importanța.

Vlad Țepeș, pregătind ofensiva împotriva turcilor, întărește această cetate relativ apropiată de cetățile turcești de la Dunăre, ca Giurgiu și Turnu, ca pe un avanpost antiotoman.

În veacurile următoare, așezarea orășănească de pe malurile Dîmboviței va cunoaște o dezvoltare deosebită, devenind unul dintre marile centre meșteșugărești și comerciale din Țara Romînească.

---

[1] *Doc. privind istoria Romîniei*, veacul XIII—XV (1247—1500), *Țara Romînească*, p. 130—131. Pînă la publicarea originalului slav de către P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Romînești*, București, 1938, p. 240—241, documentul a mai fost folosit după o traducere dintr-un ms aflat tot la Biblioteca Academiei, nr. 5286, f. 160, de Ilie Minea și L. T. Boga, în studiul lor despre modul *Cum se moșteneau moșiile în Țara Romînească pînă la sfîrșitul sec. al XVI-lea*, în *Cercetări istorice*, an. X—XII (1934—1936), nr. 1, p. 303—336.

[2] *Doc. ist. Rom.*, veac. XIII—XV, *Țara Rom.*, p. 127 (doc. din 1456, aprilie 15).

[3] *Ibidem*, p. 131 (doc. din 1465, octombrie 14).

[4] *Ibidem*, p. 133—151.

[5] I. Bogdan, *op. cit.*, p. 321—322.

[6] Grigore Ureche, *Letopisețul țării Moldovei*, ed. a II-a, îngrijită de P. P. Panaitescu, București <1958>, p. 97—98.

[7] *Șantierul arheologic București*, p. 415, 455, 458.

ŞTEFAN CEL MARE ŞI ORAŞUL BUCUREŞTI

DE

P. P. PANAITESCU

INTRODUCERE

În toamna tîrzie a anului 1473, Ştefan cel Mare cucereşte Cetatea Dîmboviţa, care era curtea domnească întărită a oraşului Bucureşti, scaunul domnilor Ţării Romîneşti[1]. Nici un istoric nu se mai îndoieşte azi că Cetatea Dîmboviţei din 1473, cea cucerită de Ştefan, era cetăţuia Bucureştilor[2]. Aşadar campania lui Ştefan cel Mare, din acel an, care s-a terminat cu cucerirea Cetăţii Dîmboviţa, înseamnă prima campanie moldovenească în direcţia noii capitale a Ţării Romîneşti. Ea pune o problemă interesantă, aceea a drumului de negoţ şi de călători, care lega pe acea vreme Moldova de Bucureşti. Pentru a putea stabili traseul acestui drum, este necesar să fixăm pe hartă locul unde s-a dat bătălia denumită de cronicari şi de istorici: „de la Cursul Apei", bătălia care a deschis marelui domn şi oştirii moldoveneşti calea spre Bucureşti. Pînă acum locul bătăliei a fost greşit identificat şi de aceea s-au născut confuzii asupra drumului parcurs de Ştefan cel Mare din Moldova pînă la Bucureşti şi asupra repeziciunii mişcărilor oştilor moldoveneşti cu acest prilej, repeziciune măsurată pe temeiul identificării greşite a locului luptei de la Cursul Apei cu Rîmnicul Sărat.

În studiul de faţă vom propune o stabilire precisă, nouă, a locului acestei bătălii a lui Ştefan cel Mare şi, cu ajutorul acestei determinări, vom fixa şi traseul drumului de ţară care lega pe atunci graniţele de sud

---

[1] Cronica zisă de la Bistriţa, I. Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria Romînilor*, Bucureşti, 1895, p. 39 şi I. Dlugosz, *Historiae Polonicae tomus secundus*, Leipzig, 1713, col. 508: „in castro *Dambovicza*".

[2] Nu credem însă că Cetatea Dîmboviţa, în care a fost asediat Vlad Vodă la 1396, nici vama de la Dîmboviţa din 1413 pot fi identificate cu Bucureştii, căci atacul cetăţii dat de voievodul Transilvaniei şi ducerea în acea ţară a domnului prins, indică o cetate lîngă graniţă. De asemenea, vama spre Transilvania în 1413 trebuie să fi fost lîngă Bran.

ale Moldovei, la Milcov, cu oraşul Bucureşti, ţinînd seamă şi de întinderea pădurilor din şesul Ţării Romîneşti.

Cercetarea problemei cuceririi oraşului Bucureşti de către oştile moldoveneşti conduse de Ştefan cel Mare la 1473 se completează cu dovezile despre şederea garnizoanei moldovene, măcar în două rînduri, la 1473 şi la 1476, în cetăţile Ţării Romîneşti, între care şi în Cetatea Dîmboviţei de la Bucureşti. Existenţa acestor garnizoane destinate protejării ţării împotriva turcilor şi sprijinirii domnilor aduşi în scaun de moldoveni, însemna în acelaşi timp stabilirea unei influenţe politice, unei suzeranităţi a domnului Moldovei asupra ţării vecine de la sud.

Acest fapt, nerelevat îndestul pînă acum, al şederii unei garnizoane moldoveneşti la Bucureşti în vremea lui Ştefan cel Mare, este de pus în legătură cu politica acestui domn moldovean faţă de Ţara Romînească, cu sensul politic general al campaniilor repetate duse de Ştefan pentru a-şi asigura influenţa în acea ţară. Politica munteană a lui Ştefan cel Mare nu a fost încă studiată în amănuntele şi în evoluţia ei, nici în privinţa înţelesului şi principiilor sale conducătoare. Nu putem să analizăm pe larg această latură a politicii lui Ştefan cel Mare cu prilejul acestui mic studiu special destinat cercetării campaniei din 1473, dar vom prezenta totuşi cîteva sugestii, care reies în chip necesar din rezultatele la care am ajuns în cercetarea faptelor.

LUPTA DE LA PÎRĂUL VODNA (CURSUL APEI)

Campania lui Ştefan cel Mare în Ţara Romînească în anul 1473, care a precedat intrarea în Bucureşti a domnului Moldovei cu oştile sale şi cucerirea Cetăţii Dîmboviţa, la 24 noiembrie, este povestită în chipul următor de cronica slavă a Moldovei :

„În anul 6981 (1473), luna noiembrie 8, luni, a împărţit Ştefan voievod oastei sale steaguri, la Milcov. Şi iarăşi au pornit şi cu Băsărabă asupra lui Radul voievod. Şi s-au întîlnit în aceeaşi lună, la 18, joi, la locul numit pîrăul Vodna (Potok Vodna). Şi acolo s-au bătut pînă seară, asemenea şi vineri şi sîmbătă pînă seară, care este 20 ale aceleiaşi luni. Sîmbătă spre duminecă a lăsat toate ale sale Radul vodă la ocolul său şi a fugit cu toată oastea sa în cetatea sa de scaun, Dîmboviţa. La 23, a venit Ştefan voievod cu toată oastea sa şi a împresurat cetatea Dîmboviţa. Şi în noaptea aceea a fugit Radul voievod din cetate. La 24 ale aceleiaşi luni, miercuri, a luat Ştefan voievod cetatea şi a intrat în ea. Şi a luat şi pe doamna lui Radul voievod şi pe fiica lui, care-i era singură născută şi toate comorile lui şi toate veşmintele lui şi toate steagurile lui. Şi a rămas acolo trei zile, veselindu-se"[1]. Celelalte cronici vechi ale Moldovei dau, mai pe scurt, aceeaşi povestire, numind locul bătăliei tot pîrăul Vodna[2], Cronica Moldo-Polonă numeşte locul luptei : la pîrîul Alb,

---

[1] I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 39 (textul slav), (traducerea de mai sus ne aparţine — *P. P. P.*).

[2] Letopiseţul de la Putna I. I. Bogdan, *Vechile cronice ale Moldovei înainte de Ureche*, Bucureşti, 1891, p. 146 ,Letopiseţul de la Putna II. I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie*, Acad. Rom., memoriile sec. ist., ser. II, tom. XXXI, 1909, p. 92—93 (148—149).

ceea ce este o confuzie evidentă[1], iar Cronica Moldo-Germană vorbeşte de o gîrlă (Bach), care se cheamă Potok (pîrău)[2]. Cronicarul Grigore Ureche din veacul al XVI-lea, adică autorul Letopisețului Moldovenesc, folosit de Ureche, traduce *potok Vodna* din cronica slavă cu *Izvorul Apei*, altă dată prin *Cursul Apei*[3]. Aşadar cronicarul moldovean a crezut că Vodna este un cuvînt comun, adjectivul derivat din *vodă*, apă, deci a tradus *Izvorul* (sau *cursul*) *apei*. După Ureche a tradus la fel pasajul din cronicile slave ale Moldovei şi I. Bogdan, primul editor al acestor cronici, adică tot Cursul Apei[4]. Tot aşa este numită bătălia aceasta dintre munteni şi moldoveni de toți istoricii noştri, de la Ureche pînă în zilele noastre, în ultimile studii consacrate istoriei lui Ştefan cel Mare[5].

Totuşi Vodna nu poate fi forma adjectivală a cuvîntului *voda*, apă. Un nume ca Pîrăul Apei, Cursul Apei, n-are înțeles, căci toate pîraiele sînt de ape, cînd nu sînt de lapte şi de miere, ca în basme. Este clar că Vodna este un nume propriu, numele pîrăului pe care s-a dat lupta. Un pîrău cua cest nume, Vodna, a existat în adevăr în Țara Romînească şi este pomenit în izvoarele istorice ale secolului al XV-lea. În hrisovul lui Radu Prasnaglava din 19 iunie 1421, domnul întăreşte mănăstirii Cozia, între altele: „metohurile *pe Vodna* cu moară"[6].

Se pune întrebarea: unde era această apă Vodna, pe care s-a dat bătălia între oştile lui Ştefan cel Mare şi cele munteneşti, la 18 noiembrie 1473? Aproape toți istoricii care s-au ocupat cu istoria lui Ştefan cel Mare aşază locul luptei pe rîul Rîmnic (Rîmnicul Sărat), sau în apropiere, identificînd pretinsul „curs al apei" cu Rîmnicul sau cu un alt rîu din apropierea imediată a acestuia. Istoricii vechi şi noi, fără nici o dovadă, au urmat textul manualului de istoria romînilor pentru învățămîntul secundar al lui Gr. Tocilescu, în care se află ştirea despre lupta de la „Cursul sau Izvorul Apei (jud. Rîmnicul Sărat)"[7]. După dînsul, N. Iorga, fixează această luptă, „la un vad, departe trei zile de Bucureşti, deci chiar lîngă graniță, la Rîmnicul Sărat"[8], iar mai tîrziu, în *Istoria Romînilor*: „la locul ce se zice vadul rîului (deci al Milcovului, nu Rîmnicul Sărat, cum s-a crezut pînă acum"[9].) I. Ursu în monografia sa a domniei lui Ştefan cel Mare, spune că lupta s-a dat „la Cursul Apei (în județul Rîmnicul Sărat)"[10]. Un istoric al armatei, general R. Rosetti, aşază locul bătăliei de la „Cursul Apei", la Mărtineşti, pe rîul Rîmnicul Sărat,

---

[1] I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 123.

[2] I. C. Chițimia, *Cronica lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1942, p. 41.

[3] Gr. Ureche, *Letopisețul țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, ed. a II-a, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1958, p. 97–98.

[4] I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 53; idem, *Letopisețul lui Azarie*, p. 128; idem, *Vechile cronice*, p. 195.

[5] I. Focşeneanu şi G. Diaconu, *Bazele puterii militare a lui Ştefan cel Mare*, în vol. *Studii cu privire la Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1956, p. 166.

[6] *Documente privind istoria Romîniei, Țara Rom.*, sec. XIII–XV, p. 76, P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Romîneşti*, p. 129 (textul slav).

[7] Gr. Tocilescu, *Istoria romînilor*, Bucureşti, ed. 1889, p. 82.

[8] N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1904, p. 142.

[9] Idem, *Istoria romînilor*, IV (*Cavalerii*), p. 170.

[10] I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925, p. 72.

fără nicio motivare[1]. Constantin C. Giurescu, repetă şi el: „Lupta s-a dat la locul numit Cursul Apei, în judeţul Rîmnicul Sărat"[2] şi chiar în 1956, I. Focşeneanu şi G. Diaconu fixează bătălia de la „Cursul Apei", tot la Rîmnic[3].

Este în adevăr o unanimitate impresionantă, dar, fapt curios, nu există niciun izvor istoric contemporan sau compilat care să îndreptăţească vreo legătură între Rîmnicul Sărat şi „Cursul Apei", adică locul bătăliei de la 18 noiembrie 1473. Avem a face cu unul din numeroasele cazuri de repetare fără control a unei erori istorice.

Chiar dacă nu am fi avut mijloace de a stabili locul unde s-a dat lupta, încă trebuie, de la început, să respingem aşezarea ei lîngă Rîmnicul Sărat şi identificarea acestui rîu cu pretinsul „Curs al Apei". În adevăr, letopiseţul slav al Moldovei, în pasajul pe care l-am reprodus mai sus, arată că Ştefan se afla la Milcov la 8 noiembrie, apoi la 18 ale aceleiaşi luni s-a dat bătălia de la rîul Vodna; lupta a ţinut trei zile, pînă la 20 noiembrie, cînd Radu cel Frumos a fugit. La 23 ale lunii, moldovenii, în frunte cu Ştefan, se aflau în faţa Bucureştilor. Aşadar, de la Milcov, pînă la locul bătăliei erau *zece zile de marş*, iar de la acest loc pînă la Bucureşti au rămas numai *două zile de marş*. Este evident, chiar dacă zilele de marş acopereau întrucîtva distanţe inegale între ele, că pîrăul Vodna, aşa-zisul Curs al Apei, este mult mai aproape de Bucureşti decît de Milcov, ceea ce nu este deloc cazul cu Rîmnicul[4].

Din aşezarea luptei pe Rîmnic s-au tras concluzii greşite de ordin tactic, anume asupra repeziciunii marşurilor armatei moldovene în vremea lui Ştefan cel Mare. Pornind de la convingerea nedovedită că „Izvorul Apei", era la Mărtineşti pe Rîmnic, generalul R. Rosetti în istoria sa a armatei lui Ştefan, trage concluzii false asupra capacităţii de marş a oastei moldoveneşti, care ar fi fost mult mai rapidă decît toate celelalte oştiri ale vremii: „După lupta de la Cursul Apei, spune acest istoric militar, Radu vodă se retrage şi este urmărit de Ştefan cu toată oştirea sa, *deci şi cu infanteria şi cu toate tunurile sale, care parcurg distanţa de 150 de kilometri în linie dreaptă*, ce desparte Cursul Apei (Mărtineşti) de Bucureşti (Cetatea Dîmboviţei) *în două zile*. Dacă datele din cronică sînt exacte, trupele moldoveneşti ar fi parcurs *75 km, pe zi*, în urma unei bătălii care a ţinut trei zile"[5]. Acelaşi autor arată că atunci, în secolul al XV-lea, oştile turceşti puteau străbate cam 30 km pe zi, cele polone 9 km cele

---

[1] General Radu Rosetti, *Studii asupra chipului cum se făptuia războiul de către Ştefan cel Mare*, Academia Romînă, Memoriile secţiunii istorice, seria III, tom. IV, 1925, p. 416 (50).

[2] Constantin C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, II_1, ed. a IV-a, 61.

[3] I. Focşeneanu şi G. Diaconu, *Bazele puterii militare a lui Ştefan cel Mare*, în volumul *Studii cu privire la Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1956, p. 166.

[4] Lupta a durat trei zile la Vodna, spre deosebire de alte lupte ale lui Ştefan care au fost scurte (cîteva ore), pentru că a fost o luptă cu tabăra de care, după sistemul husit şi al lui Ioan de Hunedoara. Textul cronicii slave reprodus mai sus, vorbeşte de „ocolul" lui Radu vodă, adică de ocolul de care. În cronica germană (ed. I. C. Chiţimia, *Cronica lui Ştefan cel Mare*, p. 42) se arată că Ştefan a luat de la Radu „cetatea de care" (Wagenburg) (şi nu „carele de cetate", cum traduce greşit Chiţimia, p. 63). Deci *cetatea de care* a oprit la Vodna timp de trei zile oştile moldoveneşti.

[5] R. Rosetti, *loc. cit.*

ungureşti 10 km pe zi[1]. Este imposibil ca armata lui Ştefan să fi mers de 7—8 ori mai repede decît cele mai multe oştiri medievale. Cifra de 75 km pe zi trebuie încă mult mărită, în ipoteza aşezării luptei la Rîmnic, căci calculul este făcut pentru distanţa de 150 km în linie dreaptă, pînă la Bucureşti, pe cînd în realitate drumurile nu străbăteau linii drepte, ci ocoleau după aşezarea localităţilor, dealurilor, pădurilor, apelor. Totuşi afirmaţia despre repeziciunea excepţională a marşului armatelor moldoveneşti, cu toată oboseala infanteriei după o luptă de trei zile, a fost adoptată şi de alţi istorici recenţi ai armatelor lui Ştefan cel Mare[2].

Concluzia pe care noi o tragem din aceste cifre asupra marşului armatei Moldovei la 1473 este limpede : lupta de la pîrăul Vodna, aşa-zisul Curs al apei, nu s-a putut da nici la Rîmnic, nici aproape de Rîmnic, ci în alt loc pe drumul Bucureştilor din Moldova, anume mai aproape de această capitală a Ţării Romîneşti.

Am arătat mai sus că într-un document din Ţara Romînească din veacul al XV-lea se află o indicaţie că în adevăr a existat o apă, un pîrău cu numele Vodna, deci a fost o apă Vodna deosebită de Rîmnic. Documentul amintit din 1421 nu arată unde se afla acel pîrău şi nici alte documente din Ţara Romînească din epocile următoare nu mai pomenesc de acest nume Vodna, denumire care cu vremea s-a modificat. Este însă foarte probabil că apa Vodna din documentul din 1421 şi pîrăul Vodnăului, nume folosit de altfel şi azi, sînt una şi aceeaşi gîrlă. Numele Vodnău, în locul Vodnei, apare documentar în secolul al XVI-lea : în anii 1578 şi 1579 avem în actele date de Mihnea Turcitul, domnul Ţării Romîneşti, pomenirea apei Vodnău, cu indicaţia că această apă trece pe la satul Muşeteşti, lîngă Teleajen, cu vaduri de moară [3].

Pe lîngă asemănarea evidentă a numelor, mai posedăm încă o indicaţie că Vodna şi Vodnăul sînt două numiri succesive ale aceluiaşi rîu. Anume, numele Vodna apare, cum am arătat, în actul din 1421, iunie 19, al lui Radu Prasnaglava, cînd se întăreşte mănăstirii Cozia „metohul pe Vodna cu moară" [4]. În actele de confirmare date de urmaşii lui Radu Prasnaglava mănăstirii Cozia pentru domeniile ei în locul acestei menţiuni de mai sus, care lipseşte, avem indicaţia: „locul pe apa Prahovei cu moară şi cu biserică" (deci metoh) [5]. Se vede bine din acte cum această menţiune înlocuieşte pe cea anterioară cu denumirea apei Vodna, şi se acopere cu ea. Dar aceasta se potriveşte cu Vodnăul, care este un pîrău scurt ce se varsă în Prahova, deci locul mănăstirii Cozia de pe Vodna putea fi foarte aproape de Prahova, la vărsarea Vodnei, respectiv a Vodnăului, în Prahova.

Rîul Vodnăului numit şi Trestieni, după o localitate de pe malul său, este arătat şi în harta manuscrisă austriacă din anii 1790—1791, planşa 79,

[1] R. Rosetti, *loc. cit.*

[2] I. Focşeneanu şi I. Diaconu, *op. cit.*, în *Studii cu privire la Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1956, p. 166, reducînd totuşi cifrele admise de R. Rosetti : „după bătălia de la Cursul Apei a străbătut cei 170 km de la Rîmnic la Cetatea Dîmboviţei (Bucureşti) în trei zile, executînd deci cîte 60 km pe zi fără odihnă".

[3] *Documente privind istoria Romîniei*, B. sec. XVI — 4, p. 309, 363.

[4] *Ibidem*, B. sec. XIII—XV, p. 76.

[5] *Ibidem*, p. 81, 1424, decembrie 12, p. 95, 1436 iunie 25, p. 112, 1443, ianuarie 9 etc.

cu legenda : „Trestieni Bach vel Vutneu" [1]. Este un pîrău paralel cu Teleajenul şi cu Cricovul, între aceste două rîuri, trece prin satele Trestieni, Sepelniţa, Drăgoeşti şi se varsă în Prahova pe malul stîng, în faţa vechiului oraş Gherghiţa, care este aşezat pe dreapta Prahovei. Denumirea se mai află şi azi pe teren şi numele Vodnăului n-a dispărut [2].

Din toate aceste consideraţii rezultă că lupta între moldoveni sub Ştefan cel Mare şi munteni sub Radu cel Frumos, la 18 noiembrie 1473, s-a dat, nu la Rîmnic, cum s-a crezut pînă acum, ci pe pîrăul Vodnăului sau al Vodnei, nu departe de Prahova şi de oraşul Gherghiţa, la NE de Bucureşti şi la SE de Ploieştii de azi, la o distanţă de circa 45 km de primul oraş şi de 27 de-al doilea oraş care nu exista încă în veacul al XV-lea.

Deci lupta între moldoveni şi munteni din 1473 s-a dat la numai 45 km în linie dreaptă de Bucureşti, în realitate la 50—52 km dacă ţinem seamă de ocolul pe care-l făcea drumul pe la nordul capitalei aşa cum vom vedea mai jos. În aceste condiţiuni, marşul armatelor lui Ştefan cel Mare trebuie redus în privinţa repeziciunii lui la proporţii mai fireşti decît cele admise de istoricii amintiţi mai sus nu la 75 km pe zi, ci la 23—25 km într-o singură zi.

Stabilind identificarea locului luptei de la pîrăul Vodna cu pîrăul Vodnăului, afluentul Prahovei, atunci şi denumirea de Cursul Apei, dată acestei bătălii a lui Ştefan cel Mare pe calea Bucureştilor, denumire datorită greşitei interpretări a cronicarului Ureche, trebuie să dispară din istorie. De aci mai rezultă încă un lucru : drumul Bucureştilor dinspre Moldova trecea pe atunci peste acest pîrău Vodna sau Vodnău şi desigur prin Gherghiţa, unde se varsă pîrăul acesta în Prahova.

După ce am adus acest fapt nou pentru precizarea istoriei militare a lui Ştefan cel Mare, se pune, în legătură cu cele stabilite mai sus problema drumului Bucureştilor, drum care lega Moldova de capitala cea nouă, pe atunci, a Ţării Romîneşti.

DRUMUL BUCUREŞTILOR DIN MOLDOVA

Istoricii amintiţi mai înainte, care au calculat distanţa străbătută de oştile lui Ştefan cel Mare de la rîul Rîmnicul Sărat pînă la Bucureşti, „în linie dreaptă" pentru a putea stabili repeziciunea marşului lor, nu au ţinut seamă de posibilităţile de mişcare ale oştilor medievale pe terenul Ţării Romîneşti, aşa cum se prezenta pe atunci. Oştile de infanterie, însoţite de călăreţi pe cai de ţară şi de foarte numeroase căruţe, nu puteau înainta de-a curmezişul ţării, pe locuri unde nu erau drumuri, nici vaduri la rîuri. Mai ales pădurile uriaşe care acopereau partea centrală a Ţării Romîneşti pînă la începutul secolului al XIX-lea, alcătuiau o piedică de netrecut

---

[1] Acad. R.P.R., Harta manuscrisă austriacă a Ţării Romîneşti, 1790—1791, H. 1003—D. XXVII/6.

[2] Cf. *Documente privind istoria Romîniei*, B. sec. XIII—XVI, *Indicele numelor de locuri*, Bucureşti, 1956, sub Vodnău.

în faţa oştilor [1], nu numai din pricina putinţei date de natură unor curse întinse de apărătorii ţării, dar şi prin faptul că pădurile erau lipsite de drumuri pentru care şi pe alocurea, din cauza spinilor şi a vegetaţiei dese a copacilor mici, formau o piedică şi pentru pedeştri.

Ţinînd seama de vechea întindere a pădurilor Ţării Romîneşti, se pune deci întrebarea : care erau căile de acces spre Bucureşti ale unei oşti care venea dinspre Moldova, căi care principial erau aceleaşi ca şi ale negustorilor, solilor şi călătorilor, adică drumul mare care ocoleşte desişul pădurilor. Lupta de la apa Vodna, lîngă Gherghiţa, dată pe un loc care nu este aşezat pe linia dreaptă ce uneşte graniţa Moldovei, de la Milcov, cu Bucureştii, arată că drumul mare de legătură cu capitala Ţării Romîneşti nu urma această linie dreaptă.

Bucureştii se aflau la limita de răsărit a codrilor mari din şesul muntean, la marginea pădurilor, în faţa stepei [2]. Dar accesul la Bucureşti prin stepa Bărăganului, pe la răsărit, nu era posibil pentru o armată năvălitoare. Dacă spre răsărit de Bucureşti nu se mai întindea pădurea mare, întreagă această latură a capitalei era acoperită, dincolo de rîul Colentina, pînă la Mostiştea, de crînguri, pădure joasă cu spini, amestecată cu lacuri şi mlaştini [3]. Aşadar, nu pe la est, nici pe la nord-est, pe linia dreaptă de la Milcov, ar fi putut înainta oştile moldoveneşti spre Bucureşti. Cît priveşte laturile de apus şi de nord ale oraşului, ele erau acoperite de pădurile mari, codrii seculari ai Vlahiei, tot aşa de inaccesibili pentru înaintarea unei armate. Totuşi, la nord exista o cale de pătrundere, o desfacere a pădurilor, care lăsau între ele un spaţiu, pe linia nord-sud, între Prahova, pe la vechiul oraş al Tîrgşorului, pînă la Bucureşti. Aceasta era calea de pătrundere spre capitala Ţării Romîneşti.

Deschiderea, pe care am putea-o numi „poarta pădurilor" spre Bucureşti, se poate vedea pe acele hărţi vechi ale Ţării Romîneşti anterioare secolului al XIX-lea, care indică pe ele întinderea pădurilor. Pe harta Ţării Romîneşti a lui Constantin stolnicul Cantacuzino, din anul 1700, pădurile sînt arătate la vest-nord-vest, est şi nord-est de Bucureşti, cu deschidere între ele tocmai la nord de acest oraş [4]. Mai clar şi mai amănunţit se pot vedea vechile păduri din jurul Bucureştilor pe harta austriacă de la 1790—1791. Această hartă ridicată în timpul ocupaţiei austriace în Ţara Romînească, este păstrată în manuscris, în culori, la biblioteca Academiei R.P.R. şi cuprinde 108 foi a 69/46 cm, formînd astfel cea mai amănunţită

---

[1] Cf. N. Antonovici, *Codrii şi numele de Prut şi Argeş în continuitatea romînilor din sud-estul Carpaţilor*, în *Buletinul Societăţii Romîne de Geografie*, LVI, 1938, în special harta pădurilor vechi la p. 4 (extras).

[2] Cf. P. P. Panaitescu, *Dece au devenit Bucureştii capitala ţării?* în vol. *Interpretări romîneşti*, Bucureşti, 1947, p. 225—226.

[3] Vintilă Mihăilescu, *Vlăsia şi Mostiştea*, în *Buletinul Societăţii romîne de geografie*, XLIII, 1924, p. 63—65 şi fig. 13.

[4] Harta stolnicului Constantin Cantacuzino gravată la Padova, fotocopie la Academia R.P.R., S. 50 : Harta geografică a prea în`lţatei domnii a Ungro-vlahiei (greceşte), Padova, 1700. Cf. Const. C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino*, în *Revista istorică romînă*, XIII, 1943. p. 1—27.

şi completă hartă dinainte de veacul al XIX-lea [1]. Harta arată prin semne deosebite pădurile mari, codrii deoparte şi prin alte semne pădurile joase, crîngurile cu copaci mici. Examinînd regiunea Bucureştilor pe harta austriacă [2], constatăm că pădurile mari se întindeau la vest, nord-vest şi nord-est de oraş, iar la est, dincolo de rîul Colentina, erau păduri joase, crînguri de copaci mici. Se vede bine pe hartă, cum la nord de Bucureşti pădurea mare este străbătută pe la mijloc de o deschidere largă, în care se vede desemnat şi drumul care mergea pînă la capitala Ţării Romîneşti. Această deschidere dintre păduri începe la Periş, în dreptul marginii de sud a pădurilor şi merge spre nord, peste Ialomiţa, pînă la Prahova, în dreptul Tîrgşorului.

Aşadar, pătrunderea spre Bucureşti se putea face numai prin această deschidere care unea Tîrgşorul cu Bucureştii, sau pe la sud, pe drumul Giurgiului. Drumul de ţară care lega Moldova de capitala Ţării Romîneşti se poate astfel determina cu oarecare precizie. Venind de la Milcov el se unea cu drumul Brăilei, care venea din acest oraş spre apus, pînă la rîul Buzău [3], urma apoi pe sub dealuri prin Buzău, Gherghiţa, Tîrgşor şi de aci spre SSE, spre Bucureşti, cum se vede de altfel şi pe harta austriacă citată [4].

Cînd Ştefan cel Mare a mers asupra Bucureştilor, el a urmat deci calea comercială care lega acest oraş de Moldova, şi a trebuit să treacă peste pîrăul Vodnău, înainte de a ajunge la Gherghiţa. Acolo îl aşteptau oştile muntene şi lupta de la „pîrăul Vodna" se situează astfel pe drumul Bucureştilor.

Acest drum, de la Milcov, Rîmnicul Sărat, Buzău, Gherghiţa, Tîrgşor, Bucureşti, este cel folosit în genere, în diferite epoci, de oştile care veneau din Moldova împotriva Ţării Romîneşti. Este drumul mare al pătrunderii în această ţară. Astfel la 1474, anul următor după bătălia de la pîrăul Vodna, Ştefan cel Mare intră din nou în Ţara Romînească, deoarece turcii cu Radu cel Frumos reluaseră Bucureştii. Şi de astă dată moldovenii trec pe acelaşi drum, deoarece cronica slavă a Moldovei spune că domnul Moldovei a cucerit atunci cetatea Teleajenului [5]. Nu ştim precis unde era cetatea Teleajenului, dar fapt este că drumul din Moldova spre Bucureşti, aşa cum l-am determinat mai sus, trecea peste Teleajen, anume aproape de Bucov, nu departe de locul luptei din 1473. Cetatea Teleajenului era desigur nu departe de Bucov, destinată să apere drumul mare spre Moldova.

---

[1] *Militärische Carte der Kleinen oder Österreichischen und Grossen Walachei*, ridicată din septembrie 1790 pînă în mai 1791, sub conducerea maiorului Specht (1 : 57 600) Acad. R.P.R., H. 1003-D. XXVII/6.

[2] *Harta citată*, planşele nr. 70, 71, 72, 79, 81.

[3] Cf. Gh. Mihăilescu, *Importanţa comercială a Brăilei de la întemeiere pînă la căderea sub turci şi relaţiile ei cu Braşovul*, în *Analele Brăilei*, VII, 1935, p. 11, 30 şi harta drumurilor, la p. 16–17.

[4] Cf. Vintilă Mihăilescu, *op. cit.*, p. 97, 153 şi harta de la p. 142. Pentru importanţa Gherghiţei şi Tîrgşorului ca centre ce se aflau în secolele XV–XVII pe drumul dintre Moldova şi Bucureşti, cf. G. Zagoriţ, *Tîrguri şi oraşe între Buzău, Tîrgovişte şi Bucureşti*, Bucureşti, 1915, p. 22–24, 49, 50, 81–82. Gherghiţa era aşezată pe calea Moldovei; abia în secolul XIX se deschide drumul mai scurt dintre Moldova şi Bucureşti prin Urziceni.

[5] I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 40.

Tocmai de aceea a pus Ştefan cel Mare să fie distrusă această cetate care îi stătea în cale.

La 1526 Ştefan cel Tînăr atacă iarăşi Ţara Romînească din Moldova şi ajunge cu oştile sale pînă la Tîrgşor, unde face pace cu domnul acelei ţări, Radu de la Afumaţi [1]. Armatele moldoveneşti urmaseră deci aceeaşi cale a Bucureştilor, ca cele din vremea lui Ştefan cel Mare. În sfîrşit, putem să amintim că expediţia hatmanului Poloniei, Ioan Zamoyski cu polonii şi cu Ieremia Movilă al Moldovei împotriva Ţării Romîneşti la 1600, a trecut tot pe acelaşi drum. Mihai Viteazul a căutat să oprească trecerea duşmanilor pe Teleajen, la Bucov (20 octombrie), dar neputînd stăvili înaintarea lor, se retrage pînă la Tîrgşor [2]. Se vede bine cum oştile venite din Moldova au urmat şi la 1600, drumul mare spre Bucureşti, pe la Teleajen şi Tîrgşor.

Cunoaştem un singur caz în istoria militară a Ţării Romîneşti, în secolele anterioare veacului al XIX-lea, cînd o oaste din Moldova a încercat să ajungă la Bucureşti pe la est, nord-est, peste Prahova de jos. Este vorba de expediţia lui Vasile Lupu, domnul Moldovei împotriva domnului Ţării Romîneşti, Matei Basarab, la 1639, cînd moldovenii au ajuns pînă la Ojogeni şi Nenişori pe Prahova. Aceste localităţi, locul luptei între munteni şi moldoveni la acea dată, se află pe Prahova, nu departe de vărsarea acestui rîu în Ialomiţa, la apus de Urziceni.

Dar realităţile geografice au impus moldovenilor să se oprească, ei nu au mai putut înainta spre Bucureşti, deoarece prin acea parte nu aveau drum de acces spre capitala munteană. Sînt foarte caracteristice în această privinţă cuvintele contemporanului Miron Costin, care caracterizează minunat situaţia terenului la răsărit de Bucureşti, piedică de netrecut în faţa oştilor : „Vasilie vodă, dacă au sositŭ la Praova, la sat anume Ojogenii, ştiindu din limbi de gătirea lui Matei vodă improtiva sa şi cu oşti cîteva şi streine şi de ţară, au făcutu sfat acolea la Ojogeni, *socotindu şi trecătorile apelor şi locuri închise de păduri de pen toate părţile şi de bîhnişuri*, înţelegîndu pre Matei vodă că *anume locuri ca acele pofteşte să dea războiu*, fiind oştile mai tare hiecare la locul său şi la strîmtori împotriva oştilor celor streine, hie cîndu cei de loc sintu mai tari, au ales cu sfatul să nu treacă Praova, ce să stea acolea la cîmpu, să tragă pre Matei vodă, să iasă cu oştile sale la cîmpu" [3]. Se vede cum pe acolo, pe la NE trecerea spre Bucureşti era oprită de ape, păduri şi „bîhnişuri" (loc mlăştinos cu trestii) şi în aceste părţi voia Matei Basarab să atragă pe moldoveni, ca să-i distrugă în locuri grele. Deşi moldovenii nu au trecut Prahova, în zona periculoasă, totuşi muntenii s-au folosit de acoperirea pădurilor şi i-au învins, trecînd Prahova prin surprindere [4].

---

[1] I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie*, Acad. Rom., memor. sec. ist., ser. II, t. XXXI, 1909, p. 101 (157).

[2] P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1937, p. 230—232 ; M. Costin, *Letopiseţul ţării Moldovei*, în *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 54 : „Şi tot aşa au mărsu (Mihai) apărîndu-să până la un oraş ce să dzice Tîrgşor".

[3] Miron Costin, *Letopiseţul ţării Moldovei*, ed. cit., p. 116.

[4] *Ibidem*.

Pasajul amintit din cronica lui Miron Costin arată lămurit că „linia dreaptă" de la hotarele Moldovei pînă la București nu putea fi folosită de oști, deci calculul istoricilor, care credeau că drumul acesta de 150 km ar fi fost străbătut de Ștefan cel Mare în două zile, nu se întemeiază pe realități geografice.

Drumul Moldovei spre București, drum de oști și de negoț, ocolea pădurile șesului muntean pe la nord, prin Gherghița și Tîrgșor și de acolo cobora spre sud, și nu o lua direct pe la nord-est, căci această latură a capitalei era acoperită de păduri, crînguri și mlaștini care făceau trecerea cu neputință. Cele stabilite cu privire la drumul dintre Moldova și București concordă deci întru totul cu identificarea locului luptei lui Ștefan cel Mare, la apa Vodna.

GARNIZOANA LUI ȘTEFAN CEL MARE ÎN BUCUREȘTI

Cucerind cetatea Dîmboviței, care era curtea domnească întărită din București, Ștefan cel Mare, cum spune cronica țării, a lăsat acolo ca domn al Țării Romînești pe omul său de încredere, Laiotă Basarab, zis Basarab cel Bătrîn. Totuși domnul Moldovei nu s-a mulțumit să schimbe numai pe domnul țării vecine, dar, ca să-și asigure supunerea lui, a lăsat garnizoane moldovenești în cetățile muntene, în special în Cetatea Dîmboviței, capitala țării. Acest fapt în genere nu a fost relevat de istorici.

Istoricul polon contemporan, Ioan Dlugosz, care povestește în cronica sa luarea cetății Dîmbovița de către Ștefan cel Mare după relația pierdută a solului domnului moldovean, Ștefan Turculeț (Stephanus Thurkulacz), scrie foarte lămurit despre aceste garnizoane moldovenești lăsate în cetățile cucerite de Ștefan. La întoarcerea ofensivă în țară a lui Radu cel Frumos cu turcii împotriva lui Laiotă Basarab, domnia Țării Romînești a fost reluată de cel dintîi, „după ce a cucerit cetățile iar pe comandanții cetăților (prefectos castrorum) pe care îi lăsase Ștefan (quos Stephanus instituerat) i-a ucis" [1].

Prin urmare, după cucerirea cetății Dîmbovița și a altor cetăți muntene, Ștefan cel Mare a lăsat garnizoane moldovenești într-însele, în frunte cu „prefecții" moldoveni ai cetăților, adică pe moldovenește vornici sau pîrcălabi. Nu mai rămîne deci îndoială că în București, măcar în timpul scurtei domnii de o lună a lui Laiotă Basarab, în anul 1473, a stat la curte o garnizoană moldovenească în frunte cu un vornic sau pîrcălab.

Dar Ștefan cel Mare n-a lăsat oaste moldovenească în Țara Romînească, de pază în cetăți, numai la 1473, ci și cu prilejul altor expediții, pe care le-a întreprins după această dată, în țara vecină. Astfel, după retragerea turcilor conduși de sultanul Mahomed II din Moldova, la 1476, se știe că Ștefan a intervenit din nou în Țara Romînească. În noiembrie, Vlad Țepeș, care domnise ca domn viforos și viteaz cu paisprezece ani

[1] I. Dlugosz, *op. cit.*, II, col. 508.

înainte, este adus iarăşi în scaunul ţării, cu ajutor moldovenesc şi unguresc. Dar şi de astă dată domnul favorabil lui Ştefan a fost răsturnat şi ucis de turci, după abia o lună de domnie [1]. În scrisoarea în limba italiană adresată de Ştefan cel Mare dogelui şi senatului Veneţiei prin solul Ioan Ţamblac, la 1477 [2] domnul Moldovei spune despre Vlad Ţepeş în a doua lui domnie : ,,Acesta (Vlad Ţepeş) ne-a cerut să-i lăsăm pe oamenii noştri pentru apărarea sa, pentru că nu se încredea prea mult în munteni. Şi eu i-am lăsat 300 de oameni de la poarta (curtea) mea. Şi după ce am făcut aceasta, am plecat. Dar îndată s-a întors acel necredincios Basaraba şi găsindu-l singur, (pe Ţepeş), l-a ucis şi cu el împreună au pierit toţi ai mei, afară de zece'' [3]. O garnizoană a fost lăsată şi de astă dată în cetăţile muntene de către domnul Moldovei, ceea ce arată că această măsură repetată forma un punct din politica lui Ştefan cel Mare faţă de Ţara Romînească, un mijloc de a-şi asigura influenţa în acea ţară prin sprijinirea domnilor ridicaţi în scaun de către dînsul.

În legătură cu această garnizoană de 200 de moldoveni (cifră destul de importantă, ţinînd seamă de efectivele oştilor de atunci şi de garnizoanele cetăţilor) lăsaţi de pază de Ştefan cel Mare în Ţara Romînească, desigur în curţi întărite şi cetăţi, este şi scrisoarea lui Tricolici vornicul moldovean. Acest boier fiind prins de Basarab voievod, scrie rudelor sale din Moldova că este în viaţă la Tîrgovişte ,,că am căzut în mîinile domnului Basarab voievod''. Scrisoarea lui Tricolici vornic pomeneşte şi de alt boier moldovean prizonier în Ţara Romînească, anume Soltan, fratele lui Cozma [4].

Este evident că e vorba de unul dintre comandanţii garnizoanelor moldoveneşti lăsate în cetăţile Ţării Romîneşti, căzuţi în mîinile lui Basarab Laiotă, cu prilejul întoarcerii sale în ţară împotriva lui Vlad Ţepeş, la sfîrşitul anului 1476, fapt menţionat de Ştefan cel Mare în scrisoarea trimisă la Veneţia în mai, anul următor. Vornicul Tricolici era probabil unul din vornicii moldoveni din cetăţile muntene, lăsat de domnul Moldovei în 1476.

Stefan cel Mare a căutat să-şi asigure credinţa boierilor Ţării Romîneşti faţă de domnii aşezaţi de dînsul în scaunul ţării aşezînd garnizoane moldoveneşti în cetăţi. Aceasta arată că pe domnii munteni aşezaţi în scaun de dînsul îi socotea ca pe vasali ai lui. Faptul reiese de altfel clar din

---

[1] I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925, p. 151—156.

[2] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, p. 342—351. I. Bogdan datează scrisoarea din 1478, dar domnul vorbeşte de evenimentele de la sfîrşitul anului 1476 şi din ianuarie 1477 (solia e din mai), ca de fapte recente, şi nimic despre cele întîmplate în cursul anului 1477, după ianuarie, ceea ce arată limpede că scrisoarea este din acel an.

[3] *Ibidem*, p. 345.

[4] *Ibidem*, p. 358—359. Scrisoarea datată fără an, din ianuarie, este din 1478, şi nu din 1481, cum o datează I. Bogdan, crezînd că Basarabă din text este Basarab cel Tînăr, care însă era întotdeauna denumit Mladi, cel Tînăr. Cf. I. Bogdan, *Documente moldoveneşti din arhivul Braşovului*, Bucureşti, 1905, p. 58, nota : „El (Tricolici) a fost prins de Basarabă în expediţia de la 1480 făcută de acesta împreună cu Ali beg şi Skender beg în Moldova". Această expediţie a fost o incursiune de pradă şi n-a dat prilej căderii ca prizonieri a unor boieri mari moldoveni.

relatările scriitorilor contemporani, atît din cronica moldovenească în slavonește, cît și din cronica lui Dlugosz. Astfel, Vlad Călugărul, domn venit în Țara Romînească cu ajutorul lui Ștefan cel Mare, după înfrîngerea lui Basarab cel Tînăr (Țepeluș) este astfel caracterizat în letopisețul Moldovei: „Iar domnul Ștefan voievod a lăsat pe Vlad voievod Călugărul să domnească peste Țara Muntenească, care a făptuit și trădare înaintea domnului (său), pentru că a dat ajutor turcilor, cînd au luat cetățile" [1]. Prin urmare, după concepția cronicii oficiale, domnul muntean, pus în scaun (la 1481—1482) cu ajutorul lui Ștefan cel Mare, era vasalul acestuia, domnul Moldovei era „domnul" său și ajutînd pe turci împotriva Moldovei, Vlad a făptuit act de perfidie, ceea ce înseamnă în limbaj feudal călcarea jurămîntului omagial. Nu ne îndoim că în adevăr acești domni munteni, puși în scaun de Ștefan cel Mare, i-au depus un jurămînt de credință, după obiceiul feudal.

Aceeași concepție despre raportul care exista între marele domn al Moldovei și stăpînitorii Țării Romînești așezați în scaun de către dînsul se vede și din cronica lui I. Dlugosz. Cînd, în 1477, Ștefan așază ca domn în Țara Romînească pe Basarab cel Tînăr (Țepeluș) care la rîndul său ca alți domni munteni, urma să treacă, silit, de partea turcilor, Dlugosz scrie: „Ștefan, după ce a redus sub stăpînirea sa toată Țara Romînească și a alungat din ea pe turci și pe mulți i-a ucis, a așezat în ea pe guvernatorul său (praefecto), anume Țepeluș și a făcut această țară supusă a lui (ipsam suis iuris fecit)" [2]. Expresia folosită de cronicarul polon înseamnă evident un drept de suzeranitate.

Politica lui Ștefan cel Mare față de Țara Romînească, manifestată prin repetate expediții în țara vecină, prin înlocuirea succesivă a domnilor, în vederea alcătuirii acolo a unei cîrmuiri dependente de autoritatea sa politică și prin așezarea garnizoanelor moldovene în cetățile muntenești, nu se poate explica numai prin dorința de a ridica o barieră pentru Moldova în fața turcilor. Drumul urmat de oștile turcești în ofensivele lor împotriva Moldovei nu trecea prin Țara Romînească, ci prin Dobrogea: așa a fost în 1475 sub Soliman Beglerbegul [3], în 1476 sub Mahomed II, în 1538 sub Soliman Magnificul și în 1574 în expediția turcească împotriva lui Ioan cel Cumplit. Dar dorința lui Ștefan cel Mare de a lega Țara Romînească de persoana și țara sa, trebuie înțeleasă în cadrul vieții feudale. Neajutorat îndeajuns în lupta sa de apărare a Moldovei împotriva turcilor de către vecinii săi puternici, Polonia și Ungaria, Ștefan a încercat formarea unui sistem feudal de state, care să cuprindă, alături de Moldova, Țara Romînească, pe secuii din Transilvania, pe ucrainenii din Pocuția și Podolia, eventual și Mangopul din Crimeia. În acest caz el putea dispune de oștile, de teritoriile, de tezaurele acestor țări, care-și puneau resursele în comun

[1] I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 42.

[2] I. Dlugosz, *op. cit.*, col. 562.

[3] O dovedește C. Stoide, *Legăturile dintre Moldova și Țara Romînească în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în *Studii și cercetări științifice* (Istorie), ale Academiei R.P.R., Filiala Iași, VII-1, 1956, nr. 66 și nota 37.

pentru apărarea împreună a țărilor lor, fără să mai aștepte bunăvoința regilor de la Buda sau Cracovia [1].

În legătură cu istoria orașului București, această politică a lui Ștefan față de Țara Romînească a avut ca rezultat, nu numai intrarea de mai multe ori a armatelor moldovene în capitala Țării Romînești, dar chiar și așezarea unor garnizoane moldovenești în curtea domnească, cetatea Dîmboviței, din acel oraș.

★

Am stabilit în prezentul studiu că lupta în care Ștefan cel Mare a învins pe Radu cel Frumos în 1473, luptă ce a deschis moldovenilor calea spre București, s-a dat pe apa Vodna sau Vodnău, nu departe de Gherghița și nu la un pretins „Curs al Apei". Totodată am fixat drumul obișnuit al legăturii dintre Moldova și București, drum parcurs de Ștefan cel Mare cu armata lui în acea campanie. Prezența unor garnizoane moldovenești lăsate de Ștefan în Cetatea Dîmboviței și în alte cetăți muntene este de pus în relație cu politica generală a lui Ștefan cel Mare față de Țara Romînească și arată că figura marelui domn moldovean este legată de istoria capitalei noastre.

СТЕФАН ВЕЛИКИЙ И ГОРОД БУХАРЕСТ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

История столицы Румынской Народной Республики, бывшей столицы Валашского княжества, связана и с именем великого господаря Молдовы, Стефаном — защитником Румынских княжеств от турецкого вторжения. В ноябре 1473 г. город Бухарест, старинная крепость на реке Дымбовице, был завоеван после 16-дневной кампании Стефаном Великим. Пробыв в Бухаресте несколько дней, Стефан Великий посадил затем здесь господарем своего союзника — Басараба Лайоту.

Автор ставит себе целью доказать, что битва, открывшая молдавским войскам доступ к Бухаресту, произошла не под Рымнику Сэрат, как это до сих пор предполагали все историки, а на реке Водна (в настоящем Трестиены), невдалеке от Гергицы и от реки Прахова. В связи с этим историческо-географическим уточнением также определяется торговый и военный путь, связывающий до конца XVIII в. город

[1] Suzeranitatea încercată și chiar exercitată cîtva timp de Ștefan cel Mare asupra Țării Romînești își are un ecou tîrziu în cronica acestei țări, *Letopisețul Cantacuzinesc*, care spune că după înfrîngerea lui Basarab cel Tînăr la Rîmnic, în 1481, cînd Ștefan cel Mare a biruit din nou pe domnul trecut de partea turcilor, „atunce în oaste au perit și Țepelușul vodă și au fost izbînda lui Ștefan vodă și au șezut aici în țară, de au domnit ani 16". *Istoria Țării Romînești*, ed. G. Ioanid, II, București, 1859, p. 4. Aceasta constituie, bineînțeles, o exagerare a cronicarului de mai tîrziu, căci Ștefan n-a „șezut" 16 ani în Țara Romînească și n-a cîrmuit-o direct. Pe temeiul acestui pasaj din cronică a afirmat I. C. Georgian, *O pagină din viața marelui Ștefan*, București, 1894, ca o realitate domnia lui Ștefan în Țara Romînească. Vezi și drastica recenzie a lui A. D. Xenopol, în *Arhiva*, VI, 1895, p. 85—99.

Бухарест с молдавской границей. Этот путь проходил через Рымникул Сэрат, Бузэу, Тыргшор и подходил к Бухаресту с северной стороны, огибая большие леса, заграждающие проход к столице с востока и запада.

Стефан Великий не ограничился завоеванием Бухареста и назначением преданного ему господаря, а также оставил здесь для его поддержки молдовский гарнизон под командованием пыркалаба. Несколько позже, в 1476 году, в связи с возвращением на валашский престол Влада Цепеша, пользовавшегося поддержкой Молдовы, молдовские гарнизоны были вновь размещены в валашских крепостях.

Господарь Молдовы считал валашских господарей, возведенных им на престол. своими вассалами; вероятно, они присягали ему в своей верности, так как славянская хроника Молдовы того времени отмечает, что Влад Кэлугэрул, господарь Валахии, изменил своему господарю, Стефану Великому.

Политика Стефана Великого по отношению к Валахии, одним из эпизодов которой явилось также завоевание в 1473 году Бухареста (крепости Дымбовицы), опиралась на идею создания под его эгидой феодального объединения государств в целях общей защиты от турок. Не надеясь на поддержку крупных соседних феодальных государств (Венгрии, Польши), Стефан создал собственное военное объединение, в которое входили Молдова, Валахия, Секлерская земля и некоторые окраинные украинские области, на которые простиралось его влияние.

ÉTIENNE LE GRAND ET LA VILLE DE BUCAREST

RÉSUMÉ

L'histoire de la capitale de la République Populaire Roumaine, ancienne capitale de la Principauté de Valachie, a quelques contingences avec certains aspects de la politique du grand voïvode de Moldavie, Etienne, le défenseur des pays roumains contre l'envahisseur turc.

En novembre 1473, la ville de Bucarest, l'ancienne citadelle de la Dîmboviţa, fut conquise par Etienne le Grand, à la suite d'une campagne de 16 jours. Au cours du bref séjour qu'il fit dans la capitale valaque, il y installa comme voïvode Basarab Laiotă, son homme de confiance.

La présente étude apporte la preuve que la bataille décisive, qui devait ouvrir à l'armée moldave la route de Bucarest, fut livrée non pas dans les environs de Rîmnicu Sărat, comme l'ont cru tous les historiens jusqu'à présent, mais au ruisseau de Vodna (aujourd'hui Trestieni) non loin de Gherghiţa et de la rivière Prahova. Ayant élucidé ce point de géographie historique, l'auteur précise également le tracé de la route commerciale et militaire qui, jusqu'à la fin du XVIIIe siècle, reliait Bucarest à la frontière moldave. Cette route passait par Rîmnicu Sărat, Buzău et Tîrgşor pour aborder Bucarest par le nord, en contournant les vastes forêts qui barraient à l'est et à l'ouest l'accès de la ville.

Etienne le Grand ne se borna pas à prendre Bucarest et à y installer un voïvode qu'il jugeait fidèle, mais il y laissa en outre, pour le soutenir, une garnison moldave sous les ordres d'un *pîrcălab* (commandant d'une forteresse). D'autres garnisons moldaves furent instituées dans différentes villes de Valachie en 1476, à l'occasion du rétablissement sur le trône valaque du voïvode Vlad l'Empaleur, qui bénéficiait de l'aide moldave.

Etienne le Grand considérait comme ses vassaux les voïvodes qu'il installait sur le trône de la Valachie, et il est probable que ceux-ci prêtaient serment de fidélité, car la chronique con-

temporaine de Moldavie, parlant du voïvode valaque Vlad le Moine, dit que celui-ci a trahi son seigneur Etienne le Grand.

La politique d'Etienne le Grand à l'égard de la Valachie — dont la prise de Bucarest (Citadelle de la Dîmbovița) en 1473 a été l'un des épisodes — faisait partie d'une conception qui visait à former un bloc féodal sous son égide, en vue de la défense commune contre les Turcs. Se méfiant des grands Etats féodaux voisins (la Hongrie et la Pologne), Etienne avait constitué un bloc militaire propre, englobant la Moldavie, la Valachie, la région orientale de la Transylvanie et certaines provinces ukrainiennes limitrophes, sur lesquelles il exerçait son influence.

ASPECTE DIN ISTORIA NEGOŢULUI BUCUREŞTEAN ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

DE

RADU MANOLESCU

I. ÎNCEPUTURILE NEGOŢULUI BUCUREŞTEAN

Ca şi în restul Europei, apariţia şi dezvoltarea oraşului Bucureşti se încadrează în procesul de desprindere a meşteşugurilor de agricultură, de separare a oraşului de sat, care reprezintă o nouă şi însemnată etapă în dezvoltarea diviziunii sociale a muncii. Apariţia oraşului a avut ca urmare naşterea schimbului de mărfuri dintre oraş, bazat, în esenţă, pe dezvoltarea meşteşugurilor şi negoţului şi sat, bazat pe agricultură şi creşterea vitelor, proces care a fost subliniat deosebit de clar de clasicii marxism-leninismului. „Este în firea lucrurilor ca, îndată ce industria orăşenească ca atare se separă de cea agricolă, produsele ei să devină de la început mărfuri şi deci ca vînzarea lor să necesite mijlocirea comerţului. Sprijinirea comerţului pe dezvoltarea oraşelor, pe de o parte şi condiţionarea acesteia din urmă de către comerţ, pe de altă parte, sînt astfel ca de la sine înţelese" [1].

Deşi în secolele XIV—XVI regiunea Bucureştilor era slab populată, totuşi, în imediata apropiere a vechilor Bucureşti, exista o remarcabilă concentrare de sate. Pentru perioada 1352—1625 s-au identificat pe actualul teritoriu al Bucureştilor sau în imediata sa apropiere 41 de sate, ale căror denumiri apar în documente [2]; în realitate numărul lor trebuie să fi fost mai mare.

Schimbul de mărfuri cu regiunea înconjurătoare şi negoţul internaţional, în al cărui circuit intrau şi Bucureştii, au avut un rol de seamă în dezvoltarea oraşului.

---

[1] Karl Marx, *Capitalul*, vol. III, partea I, Bucureşti, E.P.L.P., 1953, p. 325.

[2] I. Donat, *Aşezările omeneşti din Ţara Romînească în secolele XIV—XVI*, în *Studii*, 1956, nr. 6, p. 83 şi harta de la p. 82.

Concentrarea unui număr apreciabil de sate în imediata vecinătate a Bucureştilor în epoca amintită aruncă o rază de lumină asupra activităţii economice a oraşului în jurul căruia se grupaseră. Bucureştii constituiau un loc prielnic de vînzare a produselor economiei agricole — pastorale a satelor înconjurătoare, iar acestea o piaţă de desfacere a articolelor meşteşugarilor bucureşteni. Schimbul de mărfuri dintre Bucureşti şi satele vecine se făcea atît de către producătorii direcţi, ţărani şi meşteşugari, cît şi prin mijlocirea negustorilor, probabil mai ales bucureşteni, deoarece negoţul era o îndeletnicire îndeobşte orăşenească.

Acest negoţ dintre Bucureşti şi satele din jur era completat prin schimbul de produse ale unor regiuni cu structură economică deosebită, la a căror intersecţie se afla noul oraş : zona de pădure, cea de stepă şi cea a bălţilor dunărene bogate în peşte.

De asemenea, existenţa în jurul Bucureştilor a unor unităţi economice medievale, ca mănăstirile Snagov, Bolintinu, Strugalea, care făceau negoţ mai ales cu produse proprii, sporea vioiciunea schimbului de mărfuri din regiunea bucureşteană.

Comerţul exterior al Ţării Romîneşti cu Braşovul a contribuit, cu începere din secolul al XV-lea, la lărgirea activităţii comerciale a Bucureştilor, prin posibilitatea deschisă unor negustori de aici de a participa la exportul produselor romîneşti şi al articolelor orientale la Braşov şi la importul mărfurilor ardelene şi apusene de la Braşov spre Ţara Romînească.

Aşezarea geografică favorabilă a Bucureştilor de-a lungul drumului comercial Braşov-Cîmpulung-Bucureşti-Giurgiu contribuia ca Bucureştii să constituie un loc prielnic de popas pentru negustorii care frecventau această cale. Astfel, în privilegiul acordat de Dan al II-lea braşovenilor în 1431 se aminteşte : „şi trecînd braşovenii peste Dunăre cu marfă, fie la Dîrstor, fie la Giurgiu sau la Nicopol să dea de la o sută trei"[1]. Trecerea Dunării de către braşoveni pe la Nicopole, Giurgiu sau Dîrstor duce în chip logic la concluzia că ei treceau şi poposeau şi la Bucureşti.

Din a doua jumătate a secolului al XV-lea în sud-estul Europei au loc o serie de evenimente de natură economică şi politică care influenţează relaţiile comerciale dintre Braşov şi Ţara Romînească. Stăpînirea turcească în Peninsula Balcanică şi războaiele dintre Turcia şi Ungaria determinau pe negustorii ardeleni să se oprească cu negoţul la Dunăre. În afară de faptul că pentru a doua jumătate a secolului al XV-lea şi pentru secolul al XVI-lea nu s-au păstrat — după cîte cunosc — ştiri privitoare la negoţul purtat de braşoveni în Peninsula Balcanică, unele salvconducte şi scrisori trimise acestora de domnii sau de boierii din Ţara Romînească par a arăta că ei se opreau cu negoţul la Dunăre; pe la 1482—1483 Vlad Călugărul îi asigura că pot face negoţ slobozi „prin toată ţara noastră... pînă la Dunăre"[2]. În aceste condiţii, braşovenii cumpărau mărfuri răsăritene de la negustorii levantini sau le vindeau produse apusene fie direct, la Dunăre sau în tîrgurile Ţării Romîneşti, fie prin mijlocirea negustorilor

---

[1] I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Romîneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, Bucureşti, 1905, nr. 17, p. 34.
[2] *Ibidem*, nr. 155, p. 189.

munteni. În urma acestor împrejurări, rolul negustorilor munteni creşte, ei devenind mijlocitori ai schimbului de mărfuri dintre negustorii ardeleni şi levantini, iar Bucureştii ajung un centru însemnat al acestui comerţ internaţional. Astfel prin 1474—1476, Basarab cel Bătrîn vestea pe braşoveni că a sosit „un neguţător turc cu marfă bună şi multă" şi îi îndemna „să se tocmească şi să se învoiască cu turcul în cetatea Bucureşti..."[1].

În cursul celei de-a doua jumătăţi a veacului al XVI-lea, rolul de centru comercial al Bucureştilor a devenit tot mai însemnat, în raport cu noua orientare a economiei Ţării Romîneşti spre negoţul cu Imperiul Otoman. Ţara Romînească, tot mai dependentă din punct de vedere politic de Poartă, devine „chelerul" acesteia. Turme de oi şi cirezi de vite, care cu grîne, seu şi lemne se scurgeau din ţară spre Giurgiu, de unde treceau în împărăţia turcească. În aceste împrejurări, Bucureştii, aflaţi în drumul spre Giurgiu, ajung centrul unui nou negoţ, orientat spre Dunăre, care se dezvoltă alături de celălalt, mai vechi, îndreptat spre Ardeal.

Noua orientare comercială se oglindeşte şi în existenţa unor căi comerciale care duceau spre Dunăre şi care treceau prin Bucureşti ca: „drumul Bucureştilor" pomenit în 1579[2] şi 1581[3] şi „calea" sau „drumul Giurgiului" amintit în 1461[4], 1505[5] şi 1583[6], sau care erau în legătură cu Bucureştii ca: „drumul Dîrstorului" şi „drumul Nicopolei", pomenite frecvent în secolul al XVI-lea[7].

Ridicarea economică a Bucureştilor a determinat procesul lent al transformării sale în scaun domnesc al Ţării Romîneşti, studiat de numeroşi istorici[8], dar care nu constituie obiectul cercetării de faţă. Bucureştii încep să îndeplinească funcţia de cetate de scaun încă de la mijlocul veacului al XV-lea, dar reşedinţă domnească statornică devin numai de la mijlocul secolului al XVI-lea, din timpul domniei lui Mircea Ciobanul, care ridică aici noi clădiri pentru Curtea Domnească. La rîndul său, aşezarea Curţii Domneşti la Bucureşti în chip statornic sau aproape statornic a contribuit la dezvoltarea economică a oraşului, la creşterea numărului meseriaşilor şi negustorilor, care satisfăceau trebuinţele unui număr destul de însemnat de persoane (dregători, boieri şi feţe bisericeşti, ostaşi, slugi, oaspeţi străini etc.).

Ca urmare a acestor împrejurări, oraşul Bucureşti ajunge în cursul secolului al XVI-lea — epocă în care ştirile devin ceva mai numeroase — un centru economic şi politic însemnat, cu ateliere meşteşugăreşti, mori, prăvălii, case, băi, biserici şi palat domnesc.

---

[1] I. Bogdan, *op. cit.*, nr. 98, p. 124.
[2] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. IV, p. 436.
[3] *Ibidem*, vol. V, p. 10.
[4] *Ibidem*, veacul XIII, XIV, XV, p. 132.
[5] *Ibidem*, veacul XVI, vol. I, p. 34.
[6] *Ibidem*, vol. V, p. 114.
[7] Cf. *D.I.R.*, *B*, veacurile XIII—XIV. Indicele numelor de locuri, p. 51—52 (*sub voce*).
[8] N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Buc., 1939, p. 24—59, P. P. Panaitescu, *Cum au ajuns Bucureştii capitala ţării*, în *Interpretări romîneşti*, Buc. 1947, p. 219—230, D. Berindei, *Oraşul Bucureşti în veacurile XIV, XV, XVI*, în *Comunicări şi articole de istorie*, Bucureşti, 1955, p. 7—12.

Din păcate, nu s-au păstrat știri mai cuprinzătoare privitoare la înfățișarea Bucureștilor în veacurile XV și XVI, care să îngăduie cunoașterea mai amănunțită a vieții sale economice.

Unele descrieri de ansamblu ale Bucureștilor, făcute de călătorii străini din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, cuprind și cîteva amănunte asupra vieții comerciale bucureștene. La 1574, călătorul Lescalopier relatează — printre altele — că „toate acoperișurile ‹caselor› erau de olane, de șindrilă sau de stuf" și că n-a văzut „nici o clădire frumoasă" [1]; din descrierea caselor din București — deci și a prăvăliilor — se constată că ele erau modeste.

În septembrie 1583, Franco Sivori, secretar al lui Petru Cercel între anii 1583—1585, notează: „casele sînt în cea mai mare parte din lemn și lut, mici dar comode. Sînt de asemenea multe prăvălii, bine înzestrate cu mărfuri de toate soiurile...", dar nu dă amănunte asupra numărului prăvăliilor și felului în care erau clădite [2].

La 1585, călătorul Iacob Bongars remarca, de asemenea, că în Țara Romînească construcțiile sînt „rău clădite, căci în toată țara nu sînt clădiri de zid decît bisericile și mănăstirile, care sînt frumoase și castelul din București" [3].

În veacul al XVI-lea, Bucureștii se întindeau mai ales pe partea stîngă a Dîmboviței, avînd drept centru Curtea Domnească, aflată în actuala Piață de Flori. În apropierea ei se afla piața sau „bazarul", unde își desfăceau mărfurile negustorii pămînteni și străini. În „bazar" și pe străzile din jur ca de pildă „Ulița Mare" (în parte str. Lipscani de azi) se găseau atelierele meseriașilor și prăvăliile negustorilor. Aici era centrul meșteșugăresc și negustoresc al orașului. Pe partea dreaptă a Dîmboviței se aflau mănăstiri, grădini, livezi și vii, iar spre Calea Rahovei de azi — bordeele sărăcimii [4].

Populația de bază a Bucureștilor — în afară de Curtea Domnească, de boierii cu și fără dregătorii, de clerici, țărani, slugi și robi — era alcătuită din orășenii meșteșugari și negustori. Rolul deosebit de important al meșteșugarilor și negustorilor bucureșteni în viața orașului se reflectă în listele de martori orășeni din documentele veacului al XVI-lea. Deși aceste liste constituie un mijloc imperfect de cunoaștere a rolului de ansamblu jucat de diversele categorii sociale din orașe, deoarece se alegeau mai ales martori a căror profesie era în legătură cu obiectul actului emis, iar dintre meșteșugari și negustori serveau ca martori de obicei vîrfurile, totuși ele pot oferi aspecte sugestive.

Pentru veacul al XVI-lea, s-au păstrat 96 mențiuni de martori în actele municipale bucureștene rămase, repartizate astfel: 41 preoți, 1 hagiu, 12 dregători mari, 4 slujitori, 1 pristav, 16 negustori, 20 meșteșugari și 1 bărbier.

---

[1] N. Iorga, *op. cit.*, p. 44—53 și D. Berindei, *op. cit.*, p. 12—13.

[2] St. Pascu, *Petru Cercel și Țara Romînească la sfîrșitul secolului XVI-lea*, Sibiu, 1944, p. 169.

[3] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, nr. 317, p. 192.

[4] Cf. D. Berindei, *op. cit.*, p. 15—16; Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*. București, 1899, mai ales p. 313—357.

După cum se vede, meşteşugarii (între care am inclus şi bărbierul) constituiau cca 22% din numărul martorilor, iar negustorii cca 17%[1].

Lăsînd la o parte preoţii, al căror procent ridicat (42%) se explică prin influenţa exercitată de biserică în evul mediu, se constată că meşteşugarii şi negustorii, şi mai ales primii, jucau un rol de seamă în Bucureşti în ceea ce priveşte depunerea de mărturii, fapt ce reflectă, în ansamblu, rostul şi consideraţia ce aveau în viaţa unui oraş medieval.

Viaţa meşteşugarilor şi a negustorilor din Bucureşti se desfăşura îndeobşte într-o interdependenţă strînsă.

La început, activitatea meşteşugarului se caracteriza prin „producerea de articole la comanda consumatorului"; meşteşugarul îşi desfăcea produsele direct consumatorului care le ceruse şi venea în contact slab cu piaţa. Treptat, meşteşugarul începe să producă şi pentru piaţa locală, să devină „producător de mărfuri" la început vînzînd produsele direct consumatorului, iar apoi, cînd piaţa se lărgeşte, şi prin mijlocirea negustorului[2].

În afară de negustorii din Bucureşti care aduceau materie primă şi desfăceau produsele meşteşugarilor de aici, existau şi negustori bucureşteni legaţi de schimbul de mărfuri cu exteriorul, cu Braşovul, Sibiul sau Levantul şi a căror activitate se desfăşura independent de aceea a meşteşugarilor bucureşteni.

În Bucureşti, în afară de orăşenii negustori şi în parte şi de meseriaşi, mai erau legaţi de negoţ şi unii boieri şi unele mănăstiri, pentru care însă treburile negustoreşti nu constituiau o activitate de căpetenie, ci numai un mijloc de completare a veniturilor, realizate, în ansamblu, din exploatare feudală.

Aşadar, înfăţişarea activităţii comerciale din Bucureşti şi a negustorilor bucureşteni în secolul al XVI-lea cuprinde elementele componente următoare:

— desfacerea de către meşteşugari a propriilor produse;

— activitatea comercială a negustorilor bucureşteni şi străini în Bucureşti;

— activitatea comercială a negustorilor bucureşteni în afara Bucureştilor;

— negoţul domniei, boierilor şi mănăstirilor din Bucureşti.

Această activitate comercială complexă este ilustrată mai ales prin două aspecte, asupra cărora s-au păstrat ştiri mai bogate:

a. negoţul practicat în prăvăliile din Bucureşti;

b. negoţul exterior făcut de negustorii bucureşteni la Braşov, Sibiu, Liov şi Moscova.

Din păcate, nu s-au păstrat ştiri asupra schimbului de mărfuri dintre Bucureşti şi satele din jur, sau asupra desfacerii produselor proprii de către meşteşugari. Şi este şi natural! Această activitate economică, deşi de mari proporţii şi esenţială pentru schimbul de mărfuri al unei

---

[1] Lia Lehr, *Dezvoltarea economică a oraşelor din Ţara Romînească în anii 1501—1650*, în *Studii şi referate privind istoria Romîniei*, partea I, 1954, p. 665—667.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, Ed. P.M.R., 1951, vol. III, p. 307—308, 310.

țări, s-a făcut fără izvoare scrise: registre, scrisori și acte comerciale, de către oameni necărturari, negustori mărunți, meseriași modești și țărani, care nu foloseau și deci n-au lăsat nici un fel de înscrisuri.

Procesul profund de dezvoltare economică a unei țări sau oraș cere însă ca fiecărei activități economice amintite să i se rînduiască locul cuvenit, în măsura rostului pe care l-a îndeplinit cîndva în societate.

II. PRĂVĂLIILE DIN BUCUREȘTI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-LEA

A. PRĂVĂLIILE ȘI LOCURILE DE PRĂVĂLII ALE DOMNIEI

Ele apar în izvoarele vremii mai ales cu prilejul dăruirii lor de către Domni, bisericii sau unor boieri, fără a se da amănunte asupra felului în care erau folosite de Domnie. Locurile și prăvăliile pomenite în documente ca „loc domnesc" erau probabil închiriate sau slujeau ca loc de desfacere al produselor moșiilor domnești. Unele prăvălii sau locuri de prăvălii erau cumpărate de Domnie, iar alte prăvălii erau chiar clădite numai cu scopul de a fi făcute danie bisericii sau unor boieri. Domnia își păzea cu grijă dreptul de stăpînire asupra „locurilor domnești" de prăvălii, înghițind adesea și pe vecinii sau copărtașii ei. Semnificativă în acest sens este soarta locului și a prăvăliilor lui Elez, care avînd nenorocul de a fi copărtaș cu Domnia la ele, a fost pînă la urmă deposedat de către Mihnea Turcitul[1].

B. PRĂVĂLIILE ȘI LOCURILE DE PRĂVĂLII ALE BISERICII

Mănăstirile din București stăpîneau numeroase prăvălii, în care își desfăceau probabil prisosurile agricole și meșteșugărești ale domeniilor lor, făceau negoț cu mărfuri străine sau le închiriau.

O mare proprietară de prăvălii era mănăstirea sf. Troiță, numită mai tîrziu și Radu Vodă (situată pe str. Radu Vodă).

Istoria formării prăvăliilor sale se poate urmări, în afară de alte acte, mai ales pe baza hrisoavelor domnești de întărire din 24 iulie 1587[2], 4 aprilie 1623[3], 20 august 1648[4] etc.

Hrisovul din 1587 nu întărește toate prăvăliile mănăstirii, ci numai o cumpărătură, care fiind, se pare, de dată foarte recentă, avea nevoie de confirmarea domnească.

---

[1] Cf. mai jos, p. 40—41.
[2] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. V, nr. 334, p. 319—321.
[3] *Ibidem*, veacul XVII, vol. IV, nr. 256, p. 239—241.
[4] Arh. St. Buc., Peceți, 64 (copie dactilografiată la Institutul de istorie din București).

Cu acest prilej i se întăresc mănăstirii „13 prăvălii în oraș în București"[1], pe care egumenul Mardarie, după ce „a vîndut agonisita sfintei mănăstiri", le-a cumpărat de la boierul Malcoci cu 100 000 aspri, ca să fie călugărilor „de hrană". Despre două prăvălii, actul precizează că erau „pe ulița mare", lîngă Curtea Domnească, deci cu vad bun.

Alte 9 prăvălii intră în stăpînirea mănăstirii după un îndelungat litigiu cu orășeanul Elez, care ținuse din prima domnie a lui Mihnea Turcitul pînă la 1587[2].

De asemenea mănăstirea sf. Troiță mai avea, după cum arată un zapis de mărturie din 1 mai 1638[3], „un loc de 8 prăvălii, care loc au dat Pîrvul cluceariul la svănta mănăstire". Dania se pare că a avut loc în jurul anului 1587, cînd este menționat Pîrvul în dregătoria de mare clucer[4]. În sfîrșit, după cum relatează o întărire domnească din 26 ianuarie 1592, mănăstirea mai ia în stăpînire încă 2 prăvălii, în urma unei hotărîri date de mitropolit și de județul și cei 12 pîrgari din București care prevedea: „casele lui popa Stan și cu prăvăliile lui ‹să fie› sfintei mănăstiri de la sfînta Troiță și sfintei mănăstiri de la sfîntul Gheorghe, pentru că popa Stan n-a avut fii din trupul lui"[5]. Hrisovul din 1623 menționează că mănăstirea sf. Troiță stăpînea de la popa Stan 2 prăvălii; probabil că acest număr de prăvălii fusese stabilit fie prin hotărîrea din 1592, care însă nu-l specifică, fie printr-o înțelegere ulterioară cu călugării de la mănăstirea sf. Gheorghe ‹Vechi› (situată pe Calea Moșilor).

Astfel, în decurs de numai 5 ani, între 1587 și 1592, mănăstirea sf. Troiță „agonisește" prin diferite mijloace: cumpărare, danie, cotropire de locuri de prăvălii străine sau prin moartea unor clerici fără copii, însemnatul număr de 32 prăvălii.

Mănăstirea „Plumbuita de la Colentina" (situată în marginea de N.E. a Bucureștilor) stăpînea de asemenea prăvălii pe la sfîrșitul veacului al XVI-lea.

În hrisovul din 21 octombrie 1585, prin care Mihnea Turcitul închină mănăstirii Xeropotam de la Athos mănăstirea Colentina, se arată că, în prima sa domnie (1577—1583), el și mama sa, Ecaterina, înzestraseră acest lăcaș — printre altele — „cu prăvălii în orașul București"[6]. Despre aceste prăvălii — se pare — și despre altele, dau lămuriri două hrisoave domnești de întărire ale proprietăților mănăstirii Colentina din 18 noiembrie 1614[7] și 8 iunie 1626[8]:

---

[1] Despre istoricul acestor prăvălii, cf. mai jos, p. 33—36.

[2] Cf. mai jos, p. 40—41.

[3] Arh. St. Buc., M-rea Radu-Vodă, XXXIV/21 (copie dactilografiată la Institutul de istorie din București).

[4] Între 8 ianuarie 1587 (*D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. V, nr. 292, p. 281) și 28 ianuarie 1587 (*Ibidem*, nr. 302, p. 291).

[5] *Ibidem*, vol. VI, nr. 40, p. 32—33.

[6] *Ibidem*, vol. V, nr. 224, p. 212—214.

[7] *Ibidem*, veacul XVII, vol. II, nr. 297, p. 334—335.

[8] Arh. St. Buc., M-rea Plumbuita, nr. 255, f. 16—17 (copie dactilografiată la Institutul de istorie din București).

— „4 prăvălii cu pivniță și cu lumănăriia, însă din pivniță pînă în Calea de sus" fuseseră cumpărate de Mihnea Turcitul de la Duzen cu 25 000 aspri[1];

— 3 prăvălii cumpărate de Mihnea Turcitul de la Peicea cu 20 000 aspri[2];

— 2 prăvălii cumpărate de doamna Ecaterina de la Costea stegarul cu 8 000 aspri;

— 5 prăvălii dăruite de „Manole cojocar", care „s-au călugărit la sfînta mănăstire de multă vreme, pînă ce s-au pristăvit"; este probabil ca el să le fi dăruit spre sfîrșitul veacului al XVI-lea[3]. Cu totul, mănăstirea apare ca proprietară a 14 prăvălii în București[4].

„Mănăstirea lui Stelea spătar", numită așa după numele dregătorului care o clădise (era situată pe str. Biserica Stelea), închinată mănăstirii Iviron de la Athos, cumpărase, după cum relatează o întărire domnească mai tîrzie, din 13 aprilie 1627 „nește prăvălii aicea în oraș în București", de la vornicul Norocea „încă de în zilele răposatului moșului domniei mele Mihnea Voevod <Turcitul>"[5].

Mănăstirea sf. Dumitru „din Bucureștii de sus" (azi dispărută probabil una și aceeași cu mr. sf. Ioan, aflată pe locul actualei C.E.C.)[6], metoh al mănăstirii Vladatos din Salonic, stăpînea, după cum arată o întărire domnească din 1589, „trei prăvălii și cu pivniță și cu tot locul împrejurul prăvăliilor, enoria popei Matei", cumpărate de către doamna Ecaterina, mama lui Mihnea, cu 18 000 aspri și dăruite apoi mănăstirii[7].

În București mai stăpîneau prăvălii și unele mănăstiri din restul țării. Astfel, prin întărirea domnească din 5 iunie 1589, se confirmă mănăstirii Segarcea[8] „casă și cu trei prăvălii și cu loc" în București, „Ulița cea Mare, lîngă curtea domniei mele", pe care i le dăruise Jipa mare portar[9].

De asemenea, prin hrisovul din 3 iunie 1639, se întăresc mănăstirii Coșuna sau Bucovăț[10] „un loc de casă cu prăvălie oricît se va alege" în București, dăruite de „jupan Jipa portariul", probabil tot spre sfîrșitul veacului al XVI-lea și „un loc de casă ce se chiamă locul lui Cuciuc arcar[11]

---

[1] În actul din 1626, ca donatoare apare doamna Ecaterina și nu Mihnea, probabil din pricina trecerii sale la islamism; prețul indicat este de 8 000 aspri.

[2] În actul din 1626: „loc de 4 prăvălii" cumpărat de „singuri călugării" cu 11 000 aspri, de la „Pecie dulgherul".

[3] Despre Manole cojocar cf. mai jos, p. 80.

[4] În actul din 1614 mai apare ca donatoare a unei prăvălii și „jupîneasa... băneasa", iar în actul din 1626 ca donatoare a unui loc de prăvălii „jupîneasa a lui Capas". Lipsind numele (1614) sau neisbutind să-l identific (1626), nu pot preciza cînd a avut loc această danie.

[5] Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă XXIII/6 (copie dactilografiată la Institutul de istorie din Buc.).

[6] Pentru identificare cf. studiul lui P. Cernovodeanu și dr. N. Vătămanu: *Tabacii din Bucureștii de sus în veacul al XVII-lea*, p. 3—4 (manuscris).

[7] Grigore Nandriș, *Documentele romînești în limba slavă din mănăstirile muntelui Athos* (1372—1658), București, 1937, p. 74—78. Dania s-a făcut înainte de 20 aprilie 1589, dată la care doamna Ecaterina era moartă (*D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. V, nr. 417, p. 398).

[8] Raionul Segarcea.

[9] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. V, nr. 427, p. 413—414.

[10] Raionul Craiova.

[11] Despre Cuciuc arcar, cf. mai jos, p. 38.

cu prăvălii și cu pimnițe și cu tot locul cît să va alege", cumpărate de la acesta [1], probabil tot atunci.

Dintre mănăstirile de la Athos stăpînea în București prăvălii mănăstirea Simopetra, căreia i se întăresc în ‹mai 1585 —iunie 1586› 7 prăvălii cumpărate cu 27 600 aspri [2].

În afară de mănăstiri mai stăpîneau în București prăvălii și unii preoți, ca de pildă acel popa Stan, ale cărui prăvălii ajunseseră în 1592 proprietatea călugărilor de la sf. Troiță.

La 10 iunie 1628 i se întăresc „popei lui Dumitru și preutesei lui Ștefana, fata popei lui Matheiu" 4 locuri de prăvălii, pentru că „fost-au de moșie al preutesei Ștefanii de multă vreme, de la părinții ei" [3]. La această epocă, preoteasa Ștefana era în vîrstă, deoarece la 1614 apare măritată cu preotul Dumitru [4]; se poate presupune deci că tatăl său, preotul Matei, stăpînea aceste prăvălii pe la sfîrșitul veacului al XVI-lea.

C. PRĂVĂLIILE ȘI LOCURILE DE PRĂVĂLII ALE BOIERILOR

În București mai stăpîneau numeroase prăvălii și boierii. În veacurile XV—XVI, boierii încep să fie legați de dezvoltarea schimbului de mărfuri intern și extern. Astfel — de pildă — în 1487 este pomenit în documentele vremii „Korys boeronem et mercatorem parcium transalpinarum", care avea legături comerciale cu sibienii și brașovenii [5]. Boierii stăpîneau în București prăvălii în care probabil își desfăceau prisosurile moșiilor ca: cereale, pește, vite, vin, lînă, făceau comerț și cu mărfuri străine sau le închiriau. Ei cumpărau, vindeau și dăruiau prăvălii și — fapt semnificativ — făceau dese reparații și îmbunătățiri prăvăliilor sau ridicau altele noi pe locurile pe care le stăpîneau în oraș.

Un boier care stăpînea un însemnat număr de prăvălii în București în a doua jumătate a veacului al XVI-lea era marele vornic Dragomir. Formarea, valoarea și soarta acestor prăvălii ale marelui boier-negustor se pot reconstitui — în parte — cu ajutorul a două izvoare ale vremii:

a) hrisovul domnesc din 12 martie 1580 [6] de întărire a proprietăților boierului Dragomir;

b) hrisovul domnesc din 24 iulie 1587 [7] de întărire a 13 prăvălii ale mănăstirii sf. Troițe din București, care fuseseră înainte ale lui Dragomir.

În ambele hrisoave se face cîte un istoric al prăvăliilor boierului Dragomir care se completează reciproc.

---

[1] Arh. St. Buc., Condica m-rea Bucovăț, nr. 443, f. 198—199. (copie dactilografiată la Institutul de istorie din București).

[2] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. V, nr. 201, p. 188.

[3] Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, XXXIV/19, (copie dactilografiată la Institutul de istorie din București).

[4] *D.I.R.*, *B*, veacul XVII, vol. II, nr. 299, p. 337.

[5] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV, nr. 230, p. 126.

[6] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. IV, nr. 454, p. 461.

[7] *Ibidem*, vol. V, nr. 334, p. 319—321.

Prin hrisovul din 12 martie 1580 îi sînt întărite lui Dragomir, pe atunci fost mare vornic — pe lîngă sate și părți de sate — și 18 prăvălii în București :

— 9 prăvălii „pe ulița de către biserica Gheormei", (biserică dispărută, aflată pe str. Lipscani, în fața intrării Băncii R.P.R.), clădite pe un loc dăruit de către Alexandru II Mircea (1568—1577);

— „un loc de prăvălie în orașul București, lîngă casele Stanciului diac", cumpărat de la „Stanciul și de la femeia lui anume... drept 7000 aspri gata" [1].

— „un loc de prăvălie, iar lîngă acel loc, de la Nica Grecul drept 2 700 aspri" [2].

Pe aceste 2 locuri a clădit 3 prăvălii care l-au costat 10 000 aspri.

— „loc de prăvălii", cumpărat de la grecii Nica și Gheorghe, cu 10 000 aspri, la venirea în domnie a lui Alexandru II Mircea, „Iar după aceia,... el a făcut această mai sus zisă pivniță din piatră și casă peste pivniță și două prăvălii pe ulița mare și de la pivniță în jos 4 prăvălii, de a cheltuit 20 000 aspri gata" [3].

În total, i se întăresc boierului Dragomir 7 sate și numeroase părți de sate și 18 prăvălii „ca să-i fie lui aceste mai sus scrise sate și prăvălii de baștină și ohabnice... și de nimene să nu se clătească..." Faptul că stăpînirea prăvăliilor este trecută pe același plan cu posesiunea satelor și părților de sate — proprietate feudală prin excelență — este semnificativ pentru importanța pe care o aveau prăvăliile în averea și preocupările acestui mare boier-negustor.

În afara celor 9 prăvălii „pe ulița de către beserica Gheormei", al căror preț nu este indicat, valoarea celorlalte 9 prăvălii se ridică la suma de 49 700 aspri. Hrisovul din 24 iulie 1587, mai amintește în plus de 4 prăvălii ale boierului Dragomir clădite după 1580, a căror construire îl costase 5 100 aspri.

Așadar, în cele două hrisoave sînt amintite 22 prăvălii aparținînd boierului Dragomir, a căror valoare se ridica la vreo 100 000 aspri.

Negoțul — se pare mai ales cu articole orientale — îl ajuta pe boierul Dragomir să-și sporească averea în moșii. Astfel în actul domnesc de întărire a unor proprietăți ale lui Dragomir din 23 octombrie 1573, se menționează că el le cumpărase pe bani și pe mărfuri, mai ales orientale (haine, cizme, un cal turcesc, șea, frîie, țesături, etc.), în valoare de 19 079 aspri [4].

---

[1] În actul din 24 iulie 1587 : „niște prăvălii de la Iane și de la soția lui, Neacșa, pentru 7 000 <aspri>". Pare a fi vorba de același vînzător, al cărui nume nu a mai fost redat exact. Prin faptul că în actul din 1580, care s-a păstrat în copie, nu se cunoaște numele soției, înclin a socoti mai probabil numele din actul din 1587.

[2] În actul din 24 iulie 1587 : „de la Nico potcovariul o prăvălie, pentru 2 700 aspri".

[3] Citat din actul de întărire din 24 iulie 1587, în care istoricul și descrierea prăvăliilor este făcut mai pe larg decît în cel din 1580. Ca dovadă că este vorba de aceleași prăvălii, cf. pasajul similar din actul din 12 martie 1580 : „loc de 6 prăvălii și loc de pivniță, drept ... aspri. După aceia ... au cheltuit păn au făcut acele 6 prăvălii și o pivniță de piatră și case deasupra pivniței, 30 000 aspri". (în care se include și prețul nespecificat de cumpărare al locului).

[4] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. IV, nr. 127, p. 123—125.

Astfel negoţul era folosit de acest boier pentru lărgirea proprietăţii sale feudale. În negoţul cu articole orientale şi în raporturile cu negustorii levantini boierul Dragomir se slujea, se pare, de unii greci cunoscători ai limbii greceşti şi practicii acestui tranzit, printre care un rol de seamă juca „sluga lui, anume Miho grecul din oraşul Bucureşti", căruia îi dăruise — menţionează un act mai tîrziu din 14 ianuarie 1599 — „nişte mori la apa Colentinei" [1].

După moartea boierului Dragomir, întîmplată, se pare, la începutul domniei lui Petru Cercel (1583—1585) [2], proprietăţile sale— printre care şi prăvăliile din Bucureşti — revin fiului său Petru, singurul moştenitor [3].

Petru vinde foarte curînd boierului Malcoci 13 din cele 22 prăvălii şi anume:

— locul cu 6 prăvălii, casă şi pivniţă de piatră care îl costase pe Dragomir 30 000 aspri;

— cele două locuri de prăvălii cumpărate de Dragomir, unul cu 7 000 aspri, iar altul cu 2 700 aspri, pe care acesta clădise 3 prăvălii în valoare de 10 000 aspri, cu totul 19 700 aspri;

— 4 prăvălii care îl costaseră 5 100 aspri.

În total, aceste 13 prăvălii îl costaseră pe Dragomir 54 800 aspri. Fiul său Petru le vinde boierului Malcoci cu 67 000 aspri, La rîndul său, boierul Malcoci vinde cele 13 prăvălii mănăstirii sf. Troiţa cu 100 000 aspri [4].

Schimbarea proprietarilor prăvăliilor, pusă în legătură şi cu creşterea preţului prăvăliilor, necesită cîteva observaţii.

Actul de întărire din 12 martie 1580, referindu-se la vremea în care s-a constituit averea în sate şi prăvălii confirmată boierului Dragomir, lămureşte că:

„şi au vîndut şi s-au înfrăţit aceşti mai sus amintiţi oameni, ei de a lor bună voe, dinaintea răposatului părintelui domniei mele Io Alexandru voevod <1568—1577> şi dinaintea domniei mele" <Mihnea Turcitul 1577—1583> aşadar în perioada dintre 1568—1580. Celelalte patru prăvălii în valoare de 5 100 aspri, nepomenite în actul din 1580 ci numai în cel din 1587, au fost probabil adăogite în ultimii ani ai vieţii lui Dragomir deci între 1580 — primii ani ai deceniului 9.

Valoarea de 54 800 aspri a celor 13 prăvălii trebuie deci raportată la perioada 1568-primii ani ai deceniului 9.

Fiul boierului Dragomir, Petru, intrat în posesia prăvăliilor după moartea tatălui său, le-a vîndut foarte curînd boierului Malcoci. Creşterea

[1] *D. I. R., B*, veacul XVI, vol. VI, nr. 353, p. 345.

[2] Într-un act din 14 ianuarie 1599 se relatează că Petru Cercel dăruise lui Dragomir nişte mori pe apa Colentinei (*ibidem*, p. 345). Pe de altă parte, într-un act din 3 aprilie 1594 se pomeneşte „cînd a fost în zilele lui Mihnea Voevod a doua oară, <1585—1591>, după moartea lui Dragomir vornic..." (*ibidem*, nr. 123, p. 110). Faptul că Petru vindea prăvăliile moştenite de la tatăl său probabil pe la începutul anului 1584 (cf. mai jos, p. 36) arată că la această dată boierul Dragomir murise.

[3] În actul din 12 martie 1580, averile sînt întărite: ...jupînului Dragomir fost mare vornic şi jupînesei dumnealui, Mariei dvornicesei şi feciorului lor, boiarului domniei mele jupan Pătru clucer şi feciorilor cîţi dumnezeu le va dărui...".

[4] *D.I.R., B*, vol. V, nr. 334, p. 320.

prețului prăvăliilor de la 67 000 aspri, cu cît le vînduse lui Malcoci, la 100 000 aspri, cu cît le cumpărase mănăstirea sf. Troița în 1587, se datorește nu numai dezvoltării negoțului bucureștean în această epocă și eventualelor îmbunătățiri făcute de boierul Malcoci, ci și devalorizării oficiale a asprului din 1584 [1]. Explicarea creșterii prețului și prin devalorizarea asprului din 1584, pare a arăta că Petru vînduse prăvăliile înainte de această devalorizare deci cel tîrziu la începutul anului 1584.

Vînzarea celor 13 prăvălii de către boierul Malcoci mănăstirii sf. Troița cu 100 000 aspri trebuie să fi avut loc puțin înainte de 24 iulie 1587, cînd Domnia întărește mănăstirii cele 13 prăvălii, deoarece era firesc ca, imediat după cumpărarea lor, călugării să fi simțit nevoia confirmării noii rotunjiri a averii prin sancțiunea domnească.

Valoarea celor 13 prăvălii ar evolua astfel:

circa 1568 — primii ani ai deceniului 9	—	54 800 aspri
circa 1584	—	67 000 aspri
1587	—	100 000 aspri.

Despre cele 9 prăvălii „pe ulița de către beserica Gheormei" nu s-au mai păstrat știri. Deoarece ele nu mai apar în actul din 24 iulie 1587 este de presupus fie că boierul Dragomir le-a vîndut înainte de moarte, fie că fiul său, după ce a intrat în stăpînirea lor, le-a păstrat, continuînd pe un plan mai restrîns preocupările negustorești ale părintelui său.

Documentele vremii mai pomenesc și alți boieri stăpînitori de prăvălii în București.

În ianuarie 1578, paharnicul Preda cumpăra de la Radu, fiul lui Stoian cel bătrîn, „o prăvălie cu locul cît este așezată", cu 5 000 aspri și mai făcea și „cheltuială" adică îmbunătățiri de 500 aspri [2].

Peste cîteva luni, în iulie, el cumpăra de la același Radu, „două prăvălii... cu locul oricît se va alege în jurul prăvăliilor" cu 11 200 aspri [3].

Actul din 24 iulie 1587, citat mai sus, amintește că boierul Dragomir cumpărase o prăvălie de la Nico potcovarul cu 2 700 aspri, care, la rîndu-i, o cumpărase de la Petrașcu postelnic și de la fratele său Stanciu, cu 2 600 aspri.

La 26 ianuarie 1592, i se întăresc jupîniței Mihna și fiului său „două prăvălii în orașul domniei mele București, lîngă casele nepotului ei, popa Stan, din jos... „pe care i le dăduse mama ei, Malea Băcioae, Jupînița Mihna, după cum se vede o boeroaică hrăpăreață, avusese un proces cu văduva popei Stan „pentru aceste prăvălii mai sus spuse și pentru casele lui popa Stan și prăvăliile lui". Judecata mitropolitului și a sfatului din București hotărîse însă ca Mihna să-și stăpînească cele două prăvălii moștenite de la mama ei, iar prăvăliile și casa popei Stan să revină mănăstirilor sf. Troița și sf. Gheorghe [4].

---

[1] M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Romînești în sec. XV—XVI*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. II, București, 1957, p. 13.
[2] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. IV, nr. 308, p. 304.
[3] *Ibidem*, nr. 330, p. 324.
[4] *Ibidem*, vol. VI, nr. 40, p. 32—33.

Unele acte privitoare la prăvăliile mănăstirești, analizate mai înainte amintesc de asemenea cîțiva boieri care își dăruiseră prăvăliile bisericii, ca de pildă: Pîrvul clucerul, Jipa portarul și Norocea vornicul.

În sfîrșit, unele acte de mai tîrziu, din primele decenii ale veacului al XVII-lea, amintesc de boierii proprietari de prăvălii, care trăiau, se pare, pe la sfîrșitul veacului anterior. Astfel într-un zapis din 26 octombrie 1625, popa Dumitru și preoteasa Ștefana, oameni în vîrstă la acea dată [1], mărturisesc că au schimbat „un loc de prăvălie... de în locurele unchiu nostru, lu Macaveiu logofăt..." [2].

D. PRĂVĂLIILE ȘI LOCURILE DE PRĂVĂLII ALE ORĂȘENILOR

Orășenii, ale căror ocupații esențiale erau meseriile și negoțul, stăpîneau numeroase prăvălii și locuri de prăvălii în București.

Unele erau stăpînite de meșteșugari, care își desfăceau produsele muncii în prăvălii proprii. O carte a mitropolitului Efrem din 14 noiembrie 1561 arată că „Petriman, fiul lui Ivan barbir", moștenise de la tatăl său „ocine și trei dughene". În urma judecății domnești, se hotărește ca mamei sale să-i revină o dugheană, surorei sale a doua, iar lui Petriman a treia, pe care el o vinde lui Pană grecul, cu 2000 aspri [3].

În actul din 24 iulie 1587 se relatează că boierul Dragomir cumpărase o prăvălie de la „Nico potcovariul" cu 2700 aspri [4].

Un act municipal al județului Stan și al celor 12 pîrgari din București din 30 mai 1589 adeverește că „Ianachi cizmarul" cumpărase de la „Trifan miedarul", „casă cu pivniță și cu 2 prăvălii și cu garduri și cu cămările" cu 6000 aspri, la care se adaugă și alte cheltuieli de 500 aspri [5].

Meșteșugarii proprietari de prăvălii de la sfîrșitul secolului al XVI-lea mai sînt însă menționați și în documente din primele decenii ale veacului următor.

Un zapis dinainte de 9 iulie 1605 și o carte a sfatului din București din 9 iulie 1605 adeveresc că Tudor, feciorul lui „Antonie șelar din București" a vîndut vornicesei Chiajna „cît a ținut mai înainte vreme Nenciul, socrul lui Antonie, tot, însă loc de 7 prăvălii și de grădină și de case și tot locul cît a fost în jurul caselor" cu 8000 aspri [6]. Raporturile de rudenie dintre Tudor, Antonie și Nenciu indică limpede că aceste prăvălii fuseseră stăpînite de Nenciu și Antonie cu mult înainte de 1600.

Un hrisov domnesc din 14 noiembrie 1611 întărește lui Proca negustorul „o prăvălie în orașul București, din prăvăliile lui Voico croitorul". Că Voicu era bătrîn în 1611, se vede din relatarea că fiul său, Nicul, l-a părăsit pe tatăl său „în vreme de bătrînețe și sărăcie și n-a vrut să-l hră-

---

[1] Cf. mai sus, p. 33.
[2] *D.I.R.*, *B*, veacul XVII, vol. IV, nr. 585, p. 571.
[3] *Ibidem*, veacul XVI, vol. III, nr. 191, p. 158—159.
[4] Cf. mai sus, p. 34.
[5] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. V, nr. 425, p. 411.
[6] *Ibidem*, veacul XVII, vol. I, nr. 174 și 175, p. 179—180.

nească"[1]. Această lămurire şi faptul că Voicu croitorul apare ca martor în acte bucureştene din 1587[2] şi 1590[3] sînt indicii că el era stăpîn de prăvălii încă de pe la 1580—1590.

Hrisovul domnesc din 18 noiembrie 1614, citat în legătură cu proprietăţile mănăstirii Colentina, amintea că ajunseseră în stăpînirea călugărilor încă din timpul domniei lui Mihnea Turcitul şi numeroase prăvălii stăpînite înainte de meşteşugari:

5 prăvălii ale lui Manole cojocarul, atestat ca martor şi într-un act bucureştean din 1590[4], 3 prăvălii ale lui Peicea dulgherul, 4 prăvălii ale lui Duzen care era, se pare, lumânărar şi 2 prăvălii ale lui Costea cizmarul, care, fiind probabil purtătorul de steag al cetei cizmarilor din miliţia orăşenească, era numit şi stegarul; în sfîrşit, hrisovul domnesc citat din 3 iunie 1639 întărea mănăstirii Coşuna — printre altele — casa şi prăvăliile cumpărate de la Cuciuc arcar, care le stăpînea probabil încă de pe la 1570 — 1580, deoarece la 6 mai 1572 este amintit drept cumpărător al unui loc de casă[5].

Menţionarea unor proprietari de prăvălii, cămări şi pivniţe din rîndul meşteşugarilor bucureşteni şi anume: un bărbier, doi cizmari, un miedar, un potcovar, un şelar, un croitor, un cojocar, un dulgher, un lumânărar şi un arcar duce la concluzia că ei foloseau cămările şi pivniţele ca loc de depozitare a materiei prime şi a mărfurilor produse, iar încăperile prăvăliilor atît ca atelier meşteşugăresc cît şi ca prăvălie propriu-zisă de desfacere a obiectelor pe care le lucrau.

Faptul că unii aveau însă mai multe prăvălii (Anton şelarul avea şapte, Manole cojocarul cinci etc.) presupune că unele prăvălii erau menite negoţului cu mărfuri străine de meşteşugul proprietarilor sau închirierii. De asemenea, dintre „dughenile" lui Ivan bărbierul una slujea probabil ca bărbierie, iar celelalte două ca prăvălii.

Existenţa unor meşteşugari proprietari ai mai multor prăvălii, arată că ei lucrau nu numai „la comandă", pentru un cerc restrîns, ci trecuseră la un stadiu mai înaintat, de satisfacere a nevoilor unui număr mai însemnat de cumpărători din Bucureşti, a cărei populaţie era în creştere şi din satele înconjurătoare.

Dintre prăvăliile orăşenilor, cele mai numeroase erau cele stăpînite de negustori. Aici ei desfăceau produse ale meşteşugarilor bucureşteni şi agricole — pastorale din restul ţării, precum şi mărfuri aduse de peste hotare: articole apusene şi ardelene, sosite mai ales prin Braşov şi Sibiu şi mărfuri orientale, îndeosebi mirodenii şi mătăsuri, venite din Levant.

În micile lor prăvălii înflorea un negoţ însufleţit, practicat atît de negustorii bucureşteni cît şi de un număr crescînd de negustori greci, legaţi mai ales de desfacerea articolelor orientale şi de achiziţionarea pentru Poartă a produselor naturale ale ţării.

---

[1] *D.I.R.*, *B*, veacul XVII, vol. II, nr. 24, p. 20—21.
[2] *Ibidem*, veacul XVI, vol. V, nr. 307, p. 295.
[3] *Ibidem*, nr. 448, p. 431.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, vol. IV, nr. 75, p. 72.

Actele vremii dau mărturii destul de numeroase și variate asupra prăvăliilor negustorilor.

Am văzut mai sus că Pană grecul, probabil negustor, cumpărase în noiembrie 1561 o dugheană de la Petriman, fiul lui Ivan barbir, cu 2000 aspri.

Peste 2 ani, în mai 1563, județul și cei 12 pîrgari din București, întăreau lui „Ghergoman grecul" „o prăvălie, ce este lîngă biserica domnească, din pazar", cumpărată de la Pană, fiul lui Stanciul, nepotul lui Chefu din Tîrgoviște, cu 4500 aspri.

Faptul că Pană o vinde „de a sa bunăvoie și cu știrea tuturor negustorilor", ceea ce arată o comunitate între interesele sale și ale negustorilor din București, îndreptățește presupunerea că Pană era negustor. Consimțămîntul negustorilor din bazar este menționat prin înscrierea numelui lor în act, în calitate de martori. Faptul, pe lîngă semnificația sa juridică, îngăduie să se cunoască și o parte din numele negustorilor fruntași și desigur, proprietari de prăvălii din piață. „Negustorii din pazar" martori sînt : „Franța și Anghel și Gheorghe al Simei și Boga și Ilie al lui Calabete și Matraca și Cîrstea, fiul lui Paracsote și Rusta și Sima al Licăi și Isar Panaiote și Ghine, fratele lui Gheorghe și Constandin și Ocsote Pascalească și Sima al lui Gheorghe" [1].

Alți bucureșteni proprietari de prăvălii au fost amintiți cu prilejul discuției referitoare la prăvăliile boierului Dragomir : „grecii Nico și Gheorghe" îi vînd la 1568 un loc de prăvălii cu 10 000 aspri, pe care îl cumpăraseră „din vremea de demult", de la „Stoica Coto", cu 8000 aspri ; de asemenea, Dragomir mai cumpără „niște prăvălii" cu 7000 aspri, de la Iane, căruia i le vînduse cu 3500 aspri „Stoian, fratele lui Stoica Coto" [2]. Suspomeniții Nico, Gherghe, Iane și frații Stoica și Stoian Coto, erau, se pare, negustori, ținînd seama că sînt pomeniți cu prilejul unor vînzări-cumpărări de prăvălii.

Alt proprietar bucureștean de prăvălii era și Radu, fiul lui Stoian cel bătrîn, care în ianuarie și iulie 1578, vindea lui Preda paharnic 3 prăvălii în valoare de 15 200 aspri[3].

De asemenea, într-o întărire domnească pentru mănăstirea sf. Dumitru din București din 1589 se amintește că doamna Ecaterina, mama lui Mihnea Turcitul, dăruiește mănăstirii trei prăvălii cumpărate de la „Nica ginerile lui Sava și de la fiica lui Sava, de la Drăgaica, soția lui Nica" cu 18 000 aspri.

Mențiunea că prăvăliile „au fost de moștenire ale lui Sava"[4] dovedește că ele erau destul de vechi.

Într-un act al județului Vîlcan și al celor 12 pîrgari din București din 15 februarie 1590 se adeverește că „jupan Gherghe Lamina a cumpărat de la Gaspar Magea o prăvălie cu curte și cu grajd și cu poartă la curte să intre cu carul ; are poarta spre uliță, cu altă prăvălie ... pentru 17 500 aspri gata și cheltuială a cheltuit 1000 aspri".

---

[1] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. III, nr. 212, p. 177.

[2] *Ibidem*, vol. V, nr. 334, p. 320.

[3] Cf. mai sus, p. 36.

[4] Grigore Nandriș, *op. cit.*, p. 77.

Pe lîngă alţi martori, vînzarea se face şi „dinaintea a negustori buni"; astfel de negustori de vază trebuie să fi fost şi următorii martori care semnează greceşte şi cărora nu li se arată îndeletnicirea: Isar, Leca, Sirmu, Iani Simu, Gianpali Servu, Ghiorghis Duca, Hotos Simu, Dimitris Raftis, Prokos al lui Paro, Polihhronos, Stanciu Panu[1].

Asemănarea cu tranzacţia din 1563, unde cumpărătorul era un negustor grec iar martori erau o mulţime de negustori greci din bazar, este deplină; prin faptul că şi în 1590 ea se încheie „dinaintea a negustori buni", putem conchide că avem de-a face tot cu o vînzare de prăvălii între negustori greci.

Proprietari bucureşteni de prăvălii de pe la sfîrşitul veacului al XVI-lea sînt menţionaţi şi în unele acte mai tîrzii. Astfel prin actul din 20 iulie 1626 se întăreşte lui „Sima fiul lui Iane a lui Stati Saro" un loc de prăvălie deoarece „a fost de moştenire... încă dinainte vreme, din zilele celorlalţi domni bătrîni, de demult, din moşi strămoşi"[2].

Unii negustori, care nu erau proprietari de prăvălii, erau nevoiţi, pentru a-şi face negoţul, să închirieze prăvălii de la alţii. Astfel o întărire domnească din 13 aprilie 1627 aminteşte că Gherghe Critico nu a cumpărat două prăvălii de la vornicul Norocea, atestat ca proprietar de prăvălii pe vremea lui Mihnea Turcitul[3], „ce au şezut numai în chirie într-acele prăvălii"[4].

Izvoarele vremii au păstrat şi cîteva ştiri privitoare la lupta orăşenilor proprietari de prăvălii pentru apărarea bunurilor lor ameninţate de Domnie şi de feudalii laici şi eclesiastici.

Un episod al acestei frămîntări îl constituie soarta prăvăliilor lui Elez, reconstituită după actele de întărire a proprietăţilor mănăstirii sf. Troiţa din 5 ianuarie 1587[5] şi din 4 aprilie 1623[6] precum şi după un zapis de adeverire din 1 mai 1638[7].

Elez, orăşean din Bucureşti, cumpărase înainte de 1568 de la jupîniţa Stanca din Rogoz „un loc de prăvălii" cu 2550 aspri. Alexandru II, la venirea în domnie, în 1568, „a aflat" că jumătate din el, „a fost loc domnesc", dar se pare că n-a luat nici o măsură. Mihnea Turcitul, constatînd acelaşi lucru, dăruieşte mănăstirii sf. Troiţa „mai sus zisul loc şi prăvălii", aşadar şi partea lui Elez, care a fost lipsit de averea sa. Deposedarea lui Elez s-a făcut sub presiunea a două forţe de o putere covîrşitoare în acea vreme: Domnia şi biserica. Domnul, copărtaş cu Elez, l-a silit, de sigur prin ameninţări, să-i cedeze partea pentru ca să o dăruiască mănăstirii sf. Troiţă. La rîndul său, mănăstirea a folosit, se pare, o metodă mai puţin silnică, dar nu mai puţin rodnică, ţinînd seama de concepţia

[1] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. V, nr. 448, p. 430–431.

[2] Arh. St. Buc., M-rea Bradu. Hanu Greci şi Codreni, LIV/4 (copie dactilografiată la Inst. de Istorie din Bucureşti).

[3] Cf. mai sus, p. 32.

[4] Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, XXIII/6 (copie dactilografiată la Institutul de Istorie din Bucureşti).

[5] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. V, nr. 289, p. 275–276.

[6] *Ibidem*, veacul XVII, vol. IV, nr. 256, p. 239–241.

[7] Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, XXXIV/21 (copie dactilografiată la Institutul de Istorie din Bucureşti).

oamenilor de atunci: călugării îi vor fi promis lui Elez, care pe atunci era, se pare, spre sfîrşitul vieţii, că, dacă va accepta deposedarea, va fi îngropat la mănăstire, „spre binele sufletului său". Faptul se constată din zapisul de mărturie din 1 mai 1638, care adevereşte „neşte locure de prăvălii, care locure au fost dat Elez la svănta mănăstire, care Elez este îngropat la această svăntă mănăstire, ci pentru aceia au dat el la moartea dumnialui, acest loc şi este de 11 prăvălii". Pomenirea în 1638 a morţii lui Elez şi a „daniei" sale se verifică prin datele documentului din 1587 şi 1623, care arată că deposedarea lui Elez a avut loc între anii 1577—1583 şi că la 1583 el era mort. Precizarea că locul era de 11 prăvălii se referă nu la vremea cînd l-a „dăruit" Elez, ci la anul întocmirii zapisului. De asemenea nu este pomenit principalul donator, Mihnea Turcitul, al cărui nume, din pricina trecerii sale la islamism, era ocolit mai ales de către biserică[1].

La înscăunarea lui Petru Cercel (1583—1585) urmaşii lui Elez,—care deci murise — Manole, fiul şi Hadîr, nepotul, „au pîrît", arătînd că prăvăliile „sînt de moştenire, cumpărate de părintele lor Elez"; Petru Cercel i le restituie atunci lui Manole. La venirea lui Mihnea Turcitul în a doua domnie, egumenul Mardarie „a vorbit pentru aceste prăvălii la domnia mea" şi „s-a jeluit". Hotărîrea domnească luată favorizează mănăstirea: Domnia cumpără partea lui Manole „partea lui de casă şi cu prăvălie", pentru 3050 aspri, pe care le dărueşte „ca să-i fie sfintei mănăstiri spre împăciuire". Pe deasupra, deoarece casele lui Elez erau „toate dărîmate şi stricate", Mihnea le-a refăcut şi „a făcut 9 prăvălii pe acel loc", cu „multă cheltuială", şi cu truda vecinilor şi robilor ţigani ai mănăstirii. Locul şi noile prăvălii sînt întărite mănăstirei sf. Troiţa prin actele domneşti din 5 ianuarie 1587 şi din 4 aprilie 1623 (unde se relatează şi clădirea celor 9 prăvălii).

Lupta, cu sprijinul lui Mihnea Turcitul, se sfîrşeşte în folosul mănăstirii, care îşi măreşte astfel numărul prăvăliilor, iar urmaşii lui Elez sînt deposedaţi de prăvălii, chiar dacă deposedarea a avut loc sub forma unei cumpărări, făcută însă silnic. Este de presupus că Petru Cercel dăduse dreptate urmaşilor lui Elez, nu dintr-un spirit ostil bisericii în general, ci pentru a lovi în călugării de la sf. Troiţă, care, atît de favorizaţi de Mihnea Turcitul, erau probabil ostili noului Domn, duşman aprig al lui Mihnea.

★

Cele cîteva acte discutate mai sus, nu se referă decît la o parte neînsemnată din numărul prăvăliilor bucureştene. Ele provin aproape numai din arhive mănăstireşti, prin faptul că multe din prăvălii, ajungînd ulterior prin vînzări sau danii, proprietate a bisericii, călugării au strîns şi actele privitoare la prăvăliile respective. Arhivele mănăstireşti, mai ferite şi mai bine orînduite, s-au păstrat; în schimb, înscrisurile de prăvălii ale orăşenilor şi ale unor boieri n-au supravieţuit urgiei vremurilor. Din această cauză, prăvăliile mănăstireşti apar aşa de numeroase în raport cu acele ale orăşenilor.

Pe de altă parte, prăvăliile orăşenilor apar în actele păstrate — şi s-au păstrat doar o mică parte — numai în măsura în care ele constituiau

[1] Cf. în acest sens şi discuţia de la p. 32, notele 1—2.

obiectul unei vînzări-cumpărări, al unei închirieri, al unei donații, al unei mărturii într-un proces etc. În schimb, despre imensa majoritate a prăvăliilor care nu făceau obiectul acestor preocupări nu s-a mai păstrat nici o urmă scrisă.

Formarea prăvăliilor bucureștene alcătuiește o latură a procesului de constituire a proprietății private în orașele medievale. Sub puternica înrîurire a meseriilor și negoțului, proprietatea orășenească comună, reminiscență a obștii sătești, atît din exteriorul (moșia sau hotarul tîrgului) cît mai ales din interiorul orașului, era în plină destrămare. Descompunerea proprietății comune orășenești s-a produs întîi în interiorul orașului, acolo unde economia cea nouă, bazată pe producția și schimbul de mărfuri, pulsa din plin.

În actul din 5 iulie 1578, prin care i se întăresc paharnicului Preda două prăvălii cumpărate de la Radu, fiul lui Stoian cel bătrîn cu 11 200 aspri, se menționează„... prăvălii cu locul oricît se va alege în jurul prăvăliilor..." De asemenea vînzarea se face „... cu știrea tuturor megieșilor și din sus și din jos..."[1] Formulele citate sînt asemănătoare celor folosite pentru vînzările delnițelor țărănești nehotărnicite, care „nu erau alese" din obștiile sătești și pentru atestarea încuviințării vînzării lor de către coproprietarii obștii[2]. Asemănarea formulelor juridice întrebuințate pare a indica că locurile de prăvălii vîndute erau stăpînite de mai mulți coproprietari, printre care și Stoian. Acest exemplu și alte cîteva[3] îngăduie să se emită ipoteza că spre finele veacului al XVI-lea se mai păstrau unele slabe urme de proprietate comună orășenească. Menționarea însă a numai cîtorva ieșiri sporadice din indiviziune, deși actele citate referitoare la vînzări de prăvălii sînt mai numeroase, atestă că, spre sfîrșitul veacului al XVI-lea, procesul de constituire a proprietății private orășenești era, cu unele excepții, pe deplin încheiat.

Reminiscențele datinilor devălmașe se manifestau, după descompunerea proprietății comune și prin menținerea dreptului de preemțiune, sau protimisis[4], asupra prăvăliilor. În actul din 20 iulie 1626, prin care i se întăresc lui Sima negustorul două locuri de prăvălii, se relatează că în timpul domniei lui Alexandru Coconul (1623—1627), Gherghe Miho vînduse aceste locuri de prăvălii lui Isar negustorul „fără știrea lui Sima negustorul", vecinul său, care însă „a prins de veste cum că alții vor să se amestece lîngă averea sa". Apelînd la judecata domnească, Sima primește dreptul de a înapoia banii lui Isar și de a lua în stăpînire locurile de prăvălii, deoarece „este mai volnic... decît alți străini" și „este mai moștean pentru acel loc"[5]. Păstrarea dreptului de preemțiune pentru prăvă-

---

[1] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. IV, nr. 330, p. 324.

[2] V. Costăchel, P.P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Romînească și Moldova*, (*sec. XIV—XVII*), București, 1957, p. 85—86.

[3] De pildă, pentru prăvăliile din București, ale mănăstirii Coșuna, menționate în actul din 3 iunie 1639, cf. mai sus, p. 8.

[4] Despre dreptul de preemțiune al membrilor obștii sătești, cf. V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *op. cit.*, p. 95—97.

[5] Arh. St. Buc., M-rea Bradu, Hanu Greci și Codreni LIV/4 (copie dactilografiată la Institutul de Istorie din București).

liile din Bucureşti pe la 1623—1627 arată că el exista, fără îndoială, în veacul al XVI-lea.

Merită de asemenea atenţie faptul, că în documentele vremii nu se face adesea deosebire între „prăvălie" şi „loc de prăvălie". Cuprinsul celor două acte privitoare la vînzarea prăvăliilor lui Anton şelar în 1611 este lămuritor:

Zapisul de vînzare al lui Tudor fiul lui Anton şelar <înainte de 9 iunie 1605>[1].

„...locul de în Bucureşt<i> cu 7 prăvălii...".

Actul de adeverire al vînzării de către sfatul din Bucureşti 9 iulie 1605[2].

„...loc de 7 prăvălii".

Confundarea celor două noţiuni se datoreşte, socot, faptului că „locul de prăvălie" (terenul) nu îşi mărea totdeauna cu mult valoarea, chiar dacă i se adăuga „prăvălia" (clădirea), deoarece prăvăliile — ca şi celelalte aşezări omeneşti din Bucureşti — erau de lemn şi deci se puteau încropi repede, uşor şi ieftin. Esenţială era, se pare, aşezarea favorabilă, „vadul", care determina valoarea „locului de prăvălie" şi deci „a prăvăliei" în ansamblu. Evident, erau şi prăvălii a căror construcţie costa destul de mult — boierul Dragomir făcuse pe un loc cumpărat cu 10 000 aspri, 6 prăvălii care îl costaseră 20 000 aspri — dar acestea erau, se pare, cazuri mai rare.

Rolul tot mai însemnat pe care încep să-l joace negustorii greci şi turci în comerţul Ţării Romîneşti, cu începere din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, are ca urmare şi luarea în stăpînire a unor prăvălii bucureştene de către aceşti reprezentanţi ai intereselor economice ale Imperiului Otoman. Pe lîngă greci, care sînt documentaţi, după cum s-a arătat mai sus, ca negustori şi ca vînzători şi cumpărători de prăvălii în Bucureşti, tind să se infiltreze în negoţul bucureştean şi turci. Semnificativ, mai ales pentru mijloacele silnice folosite, este episodul pomenit în documentul din 1561 privitor la dughenele lui Ivan barbir, a cărui văduvă, Cata, „s-a măritat după un enicer, care i-a luat dughenile cu sila"[3], desigur pentru a face negoţ.

De asemenea, în actul de întărire a averii boierului Dragomir din 12 martie 1580, referitor la cele 9 prăvălii ale sale de „pe uliţa de către biserica Gheormei", se relatează că „locul acela pe carele au fost făcute acele prăvălii au fost împresurat de turci de mai de nainte vreme", dar Alexandru al II-lea „l-au scos de la acei turci..."[4]. Probabil că turcii de care este vorba erau negustori statorniciţi cu negoţul în acea parte a Bucureştilor.

Un aspect interesant în viaţa prăvăliilor bucureştene îl constituie deasa schimbare a proprietarilor şi creşterea valorii lor (Cf. anexele nr.1 şi 2). Intensificarea procesului de vînzare-cumpărare în general şi al schimbului de mărfuri intern în special, din cursul celei de-a doua jumătăţi a veacului al XVI-lea, ducea la mărirea rolului prăvăliilor în negoţ şi deci

---

[1] *D.I.R.,B,* veacul XVII, vol. I, nr. 174, p. 179.

[2] *Ibidem,* nr. 175, p. 179.

[3] *D.I.R., B,* veacul XVI, vol. III, nr. 191, p. 158.

[4] *Ibidem,* vol. IV, nr. 454, p. 461.

şi la creşterea preţului lor. Drept urmare, se vînd, se cumpără şi se clădesc prăvălii, care să corespundă nevoilor negoţului. Schimbarea deasă a proprietarilor de prăvălii se mai datoreşte şi unor frămîntări sociale caracteristice celei de-a doua jumătăţi a veacului al XVI-lea : mulţi sărăcesc din pricina birurilor şi a altor nevoi şi sînt siliţi să-şi vîndă averea, alţii se îmbogăţesc, ca de pildă unii boieri, mănăstiri, negustori pămînteni sau mai ales levantini, care înlocuiesc în negoţ pe cei sărăciţi, cumpărîndu-le prăvăliile.

Creşterea preţului prăvăliilor se mai datoreşte însă, în bună parte, şi fenomenului general al revoluţiei preţurilor, care s-a manifestat şi în părţile noastre spre sfîrşitul veacului al XVI-lea, mai ales după devalorizarea asprului din 1584, ducînd la o sensibilă urcare a preţurilor.

Pentru a aprecia valoarea unei prăvălii, este semnificativă comparaţia dintre preţurile prăvăliilor şi ale caselor din Bucureşti (cf. anexele nr. 1—3).

Faptul că o casă de orăşean, mai modestă, costa între 300—700 aspri, iar o casă boierească sau cumpărată de un bo er, costa între 4000—8000 aspri şi că o prăvălie costa 2000—4500—5600 sau chiar 18500 aspri, este ilustrativ în ceea ce priveşte valoarea prăvăliilor în raport cu a caselor de locuit. Nu este exagerat a afirma că în genere o prăvălie valora aproape cît o casă boierească; adesea un loc mare şi bun de prăvălii (10000 aspri în 1568) valora mai mult, chiar făcînd abstracţie de creşterea preţurilor, decît o casă boierească (8045 aspri în 1577). Comparaţia dovedeşte că valoarea unei prăvălii consta mai ales în „locul de prăvălie", în „vadul" ei şi că negoţul era în Bucureşti un factor de seamă în evoluţia valorii proprietăţii funciare orăşeneşti.

III. ACTIVITATEA COMERCIALĂ PESTE HOTARE A NEGUSTORILOR BUCUREŞTENI

În veacurile XV—XVI, relaţiile comerciale ale Ţării Romîneşti cu Braşovul şi Sibiul erau deosebit de active în domeniul exportului, importului şi tranzitului[1].

Creşterea treptată a producţiei de bunuri naturale-marfă a Ţării Romîneşti precum şi creşterea populaţiei Braşovului şi Sibiului şi avîntul meşteşugurilor de aici, care duceau la o cerere sporită de alimente şi materie primă, determinau exportul în aceste oraşe ardelene al unor cantităţi apreciabile de produse ale Ţării Romîneşti ca : peşte, vite, ceară, miere, piei, vinuri şi altele.

Pe de altă parte extinderea economiei băneşti şi creşterea pieţii interne a Ţării Romîneşti precum şi dezvoltarea tot mai mare a producţiei de mărfuri meşteşugăreşti a Braşovului şi Sibiului şi prezenţa unor mărfuri

[1] Pentru orientarea de ansamblu în această problemă cf. Radu Manolescu, *Relaţiile comerciale ale Ţării Romîneşti cu Sibiul la începutul veacului al XVI-lea*, în *Analele Universităţii C. I. Parhon. Seria ştiinţelor sociale, Istorie*, 1956, nr. 5, p. 207—260; Idem, *Schimbul de mărfuri dintre Ţara Romînească şi Braşov în prima jumătate a secolului al XVI-lea*, în *Studii şi materiale de Istorie medie*, vol. II, Buc., 1957, p. 117—204.

apusene pe piaţa Transilvaniei determinau importul din aceste două oraşe ardelene în Ţara Romînească al unor însemnate cantităţi de mărfuri. Se importau metale şi produse meşteşugăreşti braşovene şi sibiene ca: unelte, arme, pînzeturi, postavuri, „măruntişuri" şi mărfuri apusene ca: postavuri de Ypres, Louvain, Bruges, Köln, Bergamo, din Cehia (Zhorelec şi Jihlava) şi din Polonia, cuţite de Stiria, îmbrăcăminte şi încălţăminte etc.

De asemenea aprovizionarea pieţii ardelene cu produse orientale (mirodenii, mătăsuri şi alte mărfuri), în bună parte prin mijlocirea pieţii din Ţara Romînească, constituia o împrejurare deosebit de favorabilă pentru închegarea unor relaţii comerciale active în domeniul tranzitului mărfurilor răsăritene.

La schimbul de mărfuri al Ţării Romîneşti cu Braşovul şi Sibiul luau parte, pe lîngă negustorii ardeleni, şi numeroşi negustori din tîrgurile şi satele muntene.

La acest comerţ negustorii bucureşteni au jucat un rol tot mai însemnat, a cărui creştere era, îndeobşte, strîns legată de neîncetata dezvoltare economică şi politică a Bucureştilor.

Primul negustor bucureştean apare documentar la 14 iunie 1476. La această dată Basarab cel Bătrîn reclama braşovenilor: „concives nostri in Castro nostro Novo existentes, videlicet Demetrius cum socio suo" au fost popriţi la Braşov şi li s-au confiscat mărfurile. Documentul este scris în „Castro Novo"[1]. La scurt interval, la 9 septembrie 1478, Basarab cel Tînăr emite un act slav scris în „Cetatea Nouă" identificat de editori cu Bucureşti[2], iar la 18 iunie 1480 un alt act slav, scris în „cetatea nouă de scaun, Bucureşti"[3]. Drept urmare, identificarea: Castrum Novum = Cetatea Nouă = Bucureşti pare a fi justificată.

În acelaşi an, 1476, Basarab cel Bătrîn intervenea pe lîngă braşoveni, „pentru acest om al nostru, anume Dumitru de la cetate" — se pare că este vorba despre acelaşi Dumitru din Bucureşti-căruia braşovenii îi opriseră nişte scuturi[4]. Într-o scrisoare nedatată, dar probabil din ace aşi vreme, Basarab cel Bătrîn intervenea de astă dată pe lîngă sibieni pentru „Dumitru din Bucureşti" căruia gazda sibiană îi vînduse marfa pe care el i-o lăsase „zălogită şi pecetluită"[5].

Ştiri deosebit de bogate — din care o parte inedite — privitoare la participarea negustorilor bucureşteni la schimbul de mărfuri al Ţării Romîneşti cu Braşovul şi Sibiul, oferă registrele vamale braşovene şi sibiene din prima jumătate a sec. al XVI-lea, puţin folosite de istoriografia mai veche.

Braşovenii şi sibienii, care luaseră în arendă vămile vigesimale[6] regale de la Braşov şi Sibiu, ţineau registre care aruncă o lumină deo-

---

[1] *Hurmuzaki*, vol. XV, partea 1, p. 91—92. N. Iorga, editorul documentului, identifică „Castrum Novum" cu Gherghiţă.

[2] *D.I.R.,B*, veacul XIII, XIV, XV, p. 162—164.

[3] *Ibidem*, p. 165—167.

[4] I. Bogdan, *Relaţiile*, p. 129.

[5] Stoica Nicolaescu, *Documente slavo-romîne...*, Bucureşti, 1905, p. 18 (editorul pune scrisoarea în epoca lui Neagoe Basarab (1512—21), dar analiza celor 3 documente pare a arăta că e vorba de aceiaşi persoană şi cam de aceiaşi epocă).

[6] Vigesima-taxă de 1/20 din valoarea mărfurilor străine intrate sau ieşite din Ardeal.

sebit de clară asupra schimbului de mărfuri dintre Transilvania şi Ţara Romînească. În aceste registre vamale sînt înşiraţi cronologic, săptămînal, negustorii ardeleni şi străini — şi deci şi din Ţara Romînească — care vin sau pleacă cu mărfuri din Braşov şi Sibiu, indicîndu-se numele negustorilor, localitatea de provenienţă, felul, cantitatea, adesea valoarea mărfii şi vama pe care o plătesc. Pe baza acestor date se poate reconstitui un tablou veridic al activităţii comerciale a negustorilor din Bucureşti în schimbul de mărfuri cu Braşovul şi Sibiul.

Pentru anii în care s-au păstrat registre se vor înfăţişa date privind : numele şi numărul negustorilor bucureşteni, valoarea şi scurte indicaţii asupra felului mărfurilor exportate, importate şi tranzitate precum şi numărul de călătorii comerciale făcute, date capabile de a reflecta veridic, pe o bază statistică riguroasă, o latură necunoscută a activităţii negustorilor din Bucureşti în veacul al XVI-lea.

Registrele vigesimale ale Braşovului şi Sibiului se păstrează în Arhivele Statului din Oraşul Stalin şi Sibiu, cuprinzînd date pentru export, import şi tranzit din următorii ani :

BRAŞOV [1]

1) 1503 (1 ianuarie — 31 decembrie) : export, import, tranzit[2] ;
2) {1529 (2 iulie — 1530 25 ianuarie) : export, import, tranzit[3] ;
   {1530 (30 ianuarie — 24 iulie) : export, import, tranzit[4] ;
3) 1542 (1 ianuarie — 31 decembrie) : export, import, tranzit[5] ;
4) 1543 (1 ianuarie — 30 decembrie) : export, import, tranzit[6] ;
5) 1544 (6 ianuarie — 28 decembrie) : tranzit[7] ;
6) 1545 (1 ianuarie — 27 decembrie) : export, import tranzit[8] ;

[1] Registrele din anii 1503 şi 1530 sînt integral publicate, cele din 1529 şi 1542—1550 sînt publicate sub formă rezumativă, iar cele din 1551 şi 1554 sînt inedite. Autorul, care a transcris în vara anului 1957 în Arhivele Statului din Oraşul Stalin registrele publicate în rezumat şi cele inedite, va face trimiterile pentru aceste registre prin referire la publicaţia unde au fost editate în rezumat şi la cota şi paginile manuscrisului din arhivă. Statisticile privind activitatea negustorilor bucureşteni din anii 1529 şi 1542—1554 sînt efectuate nu pe baza rezumatelor publicate, din care nu s-ar fi putut extrage atari date, ci pe baza transcrierilor integrale.

[2] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, Braşov, 1886, vol. I, p. 1—81.

[3] *Ibidem*, vol. II, Braşov, 1889, p. 171—175. Arh. St. Or. Stalin, III, $\frac{A}{6_3}$, 42 p.

[4] *Ibidem*, vol. II, p. 215—232.

[5] *Ibidem*, vol. III, Braşov, 1896, p. 187—215. Arh. St. Or. Stalin, III $\frac{A}{6_7}$, 316 p. şi III $\frac{A}{8_3}$, 48 p.

[6] *Ibidem*, vol. III, p. 233—246. Arh. St. Or. Stalin, III $\frac{A}{6_8}$, 316 p. şi III $\frac{A}{8_1}$, 40 p.

[7] *Ibidem*, vol. III, p. 247—249. Arh. St. Or. Stalin, III $\frac{A}{8_2}$, 56 p.

[8] *Ibidem*, vol. III, p. 293—306. Arh. St. Or. Stalin, III $\frac{A}{6_{11}}$, 340 p. şi III $\frac{A}{8_7}$, p. 1—40.

7) 1546 (1 ianuarie — 26 decembrie): export și import (date pentru 43 săptămîni, între 17 ianuarie — 14 martie paginile fiind arse) și tranzit[1];

8) 1547 (1 ianuarie — 25 decembrie): export, import, tranzit[2];

9) 1548 (1 ianuarie — 30 decembrie): export, import, tranzit[3];

10) 1549 (1 ianuarie — 29 decembrie): export, import, tranzit[4];

11) 1550 (5 (6) ianuarie — 21 (28) decembrie): export, import, tranzit[5];

12) 1551 (2 ianuarie — 23 august): export și import[6];

13) 1554 (1 ianuarie — 31 decembrie): export, import, tranzit[7].

Registrele din 1546—1549, 1550 și 1554 au arsuri mai mari, pricinuite de incendiul abătut asupra Brașovului în 1689; registrele posterioare anului 1554 s-au mistuit probabil cu acest prilej, deoarece nu mai există la Arhivele Statului din Orașul Stalin.

SIBIU

1500. 18 februarie — 1501 30 ianuarie: export, import, tranzit[8].

Pentru anii următori nu s-au mai păstrat în Arhivele Statului din Sibiu registre vigesimale complete, ci numai registrele privitoare la comerțul cu articole orientale, care nu pot da o idee de ansamblu asupra relațiilor comerciale dintre Țara Romînească și Sibiu[9].

---

[1] *Quellen...*, vol. III, p. 365—368. Arh. St. Or. Stalin, III $\frac{A}{8_6}$ 414 p. și III $\frac{A}{8_7}$, p. 41—76.

[2] *Ibidem*, vol. III, p. 426—428. Arh. St. Or. Stalin, III $\frac{A}{8_8}$ 358 p. și III $\frac{A}{8_7}$, p. 77—116.

[3] *Ibidem*, vol. III, p. 464—465. Arh. St. Or. Stalin, III $\frac{A}{8_4}$ p. 202—397 și III $\frac{A}{8_7}$, p. 117—154.

[4] *Ibidem*, vol. III, p. 530—532. Arh. St. Or. Stalin, III $\frac{A}{6_9}$, 7 fascicole, III $\frac{A}{8_4}$, p. 397—624 și III $\frac{A}{8_{12}}$, p. 1—32.

[5] *Ibidem*, vol. III, p. 584—589. Arh. St. Or. Stalin, III $\frac{A}{8_{13}}$, 354 p. și III $\frac{A}{8_{12}}$, p. 33—60.

[6] Arh. St. Or. Stalin, III $\frac{A}{10}$, 226 p.

[7] Arh. St. Or. Stalin, III $\frac{A}{10}$, 272 p. și III $\frac{A}{10}$, caiet IV, 40 p.

[8] *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus Sächsischen Arhiven*, vol. I, *Rechnungen aus der Archiv der Stadt Hermannstadt*, Sibiu, 1880, p. 270—301.

[9] Aceste registre vigesimale inedite, au fost sondate sumar de autor în vara anului 1956. Unele cuprind numai date globale asupra tranzitului de articole orientale, fără a se indica negustorii care le comercializează. Altele cuprind însă și numele și localitatea de proveniență a negustorilor precum și cantitatea și valoarea mărfurilor orientale aduse, ceea ce permite să se urmă-

Cercetarea tabelelor statistice alcătuite pe baza datelor extrase din registrele brașovene și sibiene și inserate la sfîrșitul studiului de față (anexele nr. 4—17), duce la următoarele constatări privitoare la participarea negustorilor din București la schimbul de mărfuri al Țării Romînești cu Brașovul și Sibiul în prima jumătate a secolului al XVI-lea.

La începutul secolului XVI, în 1503, participarea negustorilor bucureșteni la negoțul Țării Romînești cu Brașovul se ridică la 182 823 aspri[1]. Ea consta mai ales din tranzitarea articolelor orientale (134 598 aspri) și din importarea unor mărfuri apusene și brașovene (48 225 aspri).

La mijlocul secolului XVI valoarea participării negustorilor bucureșteni era ceva mai scăzută (1550 : 127 430 aspri; 1554 : 118 510 aspri), dar ea se datora mai ales importului de mărfuri de la Brașov (1550 : 83 100 aspri; 1554 : 82 850 aspri), ceva mai puțin tranzitului (1550 : 40 100 aspri; 1554 : 33 180 aspri) și în măsură neînsemnată exportului de produse ale Țării Romînești (1550 : 4230 aspri; 1554 : 2480 aspri).

Această evoluție — care se verifică de altfel și pentru ceilalți ani, după cum se poate vedea din anexa nr. 16 — arată că negoțul bucureștean cu Brașovul se transformă tot mai mult dintr-un comerț legat mai ales de tranzitarea produselor orientale într-un comerț bazat în bună parte pe importul de produse care se desfăceau în țară unor pături destul de largi. Această evoluție explică și creșterea numărului negustorilor bucureșteni și a transporturilor de marfă făcute de ei (1503 : 10 negustori și 15 transporturi; 1550 : 38 negustori și 120 transporturi și 1554 : 33 negustori și 93 transporturi).

Negustorii bucureșteni luau parte la negoțul Țării Romînești cu Brașovul exportînd produse muntene, importînd mărfuri apusene și ardelene și tranzitînd articole orientale.

Exportul nu avea mare însemnătate în relațiile comerciale ale negustorilor bucureșteni cu Brașovul.

Ei exportau la Brașov: boi, vaci, piei și pește, al căror volum și valoare evoluează astfel:

1542 : 138 boi și 43 vaci în valoare de 17 240 aspri.
1545 : 110 boi, 47 vaci și 170 piei în valoare de 15 620 aspri.
1546 : 186 piei în valoare de 1860 aspri.
1547 : 290 piei în valoare de 2900 aspri.
1548 : 228 piei și 11 poveri crap în valoare de 3600 aspri.
1549 : 52 boi, 12 vaci și 68 piei în valoare de 6840 aspri.

---

rească rolul diverselor orașe și negustori din Țara Romînească și deci și al Bucureștilor. Astfel de registre mai detaliate s-au păstrat pentru anii: 1540, 1550, 1559, 1578, 1579, 1583, 1585, 1587, 1588, 1591, 1593, 1594, 1595, 1597, 1600, 1614, 1616, 1618 și 1622—1623.

O extragere a datelor privind pe negustorii din București, făcută printr-o cercetare destul de îndelungată în arhiva din Sibiu — așa cum s-a procedat și pentru Brașov — ar contribui la luminarea unui aspect necunoscut al activității negustorilor bucureșteni.

[1] În registrele citate valoarea schimburilor comerciale este redată în florini și aspri (Brașov) și în florini și dinari (Sibiu). În studiul de față, valorile vor fi indicate numai în aspri, care în veacul XVI erau moneda cea mai răspîndită în Țara Romînească. Echivalarea s-a făcut după raportul 1 florin = 50 aspri = 100 dinari. (Cf. Radu Manolescu, *Schimbul de mărfuri dintre Țara Romînească și Brașov...*, p. 128, nota 5 și *Relațiile comerciale ale Țării Romînești cu Sibiul,* ...., p. 216, nota 32).

1550 : 12 boi şi 303 piei în valoare de 4230 aspri.
1551 : 243 piei în valoare de 2430 aspri.
1554 : 3 poveri de morun şi 20 boi în valoare de 2480 aspri.

Preţul mărfurilor exportate s-a calculat în funcţie de vigesima plătită pentru fiecare produs. Ţinînd seamă că vigesima era o taxă reprezentînd 1/20 din valoarea mărfii, preţul aproximativ al mărfii se poate calcula înmulţind vigesima cu coeficientul 20.

Un bou costa 100 aspri[1].
O vacă costa 80 aspri[2].
O piele costa între 1,6 şi 10 aspri[3].
O povară de crap costa 120 aspri[4].
O povară de morun costa 160 aspri[5].

Exportul redus făcut de negustorii bucureşteni la Braşov se explică nu prin faptul că în regiunea Bucureştilor nu s-ar fi găsit lesne produse cerute pe piaţa braşoveană, ci prin orientarea lor aproape exclusiv spre importul produselor industriale, cerute de Curtea Domnească şi de pături sociale destul de largi din Bucureşti şi spre colportarea articolelor răsăritene, unde probabil cîştigul era mai mare.

Importul juca, în schimb, un rol însemnat în relaţiile comerciale ale negustorilor bucureşteni cu Braşovul. Ei importau de la Braşov fie mărfuri apusene, mai ales postavuri scumpe, destinate Curţii, boierilor şi orăşenilor înstăriţi, fie produse industriale ardelene, pomenite în registre sub numele de „parvalia" (mărunţişuri) : unelte, cuţite, îmbrăcăminte, încălţăminte, obiecte de uz casnic etc., menite oamenilor cu venituri mai modeste, din rîndurile ţăranilor şi ale majorităţii tîrgoveţilor.

În anul 1503, trei mari negustori bucureşteni au adus de la Braşov în 5 transporturi, postavuri de Mecheln, Maestricht (Ţările de jos), Colonia, Nürnberg (Germania) şi Zhorelec (Cehia) în valoare de 24 025 aspri şi „mărunţişuri" de 2950 aspri, cu totul mărfuri de 26 975 aspri. În acelaşi an, 5 negustori bucureşteni mici au adus în 5 transporturi mărfuri nespecificate, se pare mai ales mărunţişuri, în valoare de 18 300 aspri. Aşa-

---

[1] Radu din Bucureşti aduce 12 boi pentru care plăteşte vigesimă 1 florin şi 10 aspri (registrul din 1550, p. 130). Pentru 12 boi vigesima este de 60 aspri, pentru un bou ea este de 5 aspri ; preţul unui bou = 5 × 20 = 100 aspri.

[2] Frăţilă din Bucureşti aduce 4 boi şi 2 vaci pentru care plăteşte vigesimă 28 aspri (registrul din 1549, fasc. V, p. 14). Dacă pentru 4 boi vigesima este de 20 aspri, pentru cele 2 vaci vigesima este de 8 aspri. Vigesima pentru o vacă fiind de 4 aspri, preţul unei vaci era de 80 aspri.

[3] Darciu din Bucureşti aduce 96 piei (cutes) pentru care plăteşte vigesimă 48 aspri, (registrul din 1546, p. 306). Pentru o piele vigesima fiind 0,5 aspri, preţul unei piei era de 10 aspri. Uneori o piele (pelles) costa 1,6 aspri. Astfel acelaşi Darciu aduce 70 piei (cutes) şi alte 100 piei (pelles) pentru care plăteşte vigesimă 43 aspri (registrul din 1545, p. 286). Pentru cele 70 „cutes" vama fiind 35 aspri, pentru restul de 100 „pelles" vama era de 8 aspri ; o „pelles" plătind deci 0,08 aspri, preţul ei era de 1,6 aspri. Se pare că prin „cutes" se desemnau pieile de vită, iar prin „pelles" cele de oaie (cf. şi R. Manolescu, *op. cit.*, p. 140—142).

[4] Darciu din Bucureşti aduce 11 poveri de crap, dar nu se indică vigesima, fiind un registru-concept (registrul din 1548, p. 377). Între anii 1503—1550, povara de crap costa 120 aspri (R. Manolescu, *op. cit.*, p. 129—133). Pentru anul 1548 se poate socoti cu siguranţă acelaşi preţ.

[5] Ivan din Bucureşti aduce 3 poveri de morun, pentru care plăteşte vigesimă 24 aspri (registrul din 1554, p. 124). Pentru o povară vigesima fiind 8 aspri, preţul ei era de 160 aspri.

dar, negustorii bucureşteni mari şi mici au importat de la Braşov în 1503 mărfuri în valoare de 48 275 aspri.

Între anii 1529—1554, importul făcut de negustorii bucureşteni variază între 30 150 aspri (iulie 1529 — iulie 1530) şi 83 100 aspri (1550). Ei aduc mărfuri al căror soi este şi specificat, dar care, dat fiind valoarea lor redusă, sînt, se pare, în bună parte „mărunţişuri". În aceşti ani, importul este făcut exclusiv de negustorii mici, care într-un transport aduc mărfuri în valoare de la 200 pînă la 9 150 aspri.

Dublarea aproape a importului în cursul unei jumătăţi de secol se explică prin grabnica creştere a necesităţii de mărfuri a Bucureştilor, ivită ca urmare a statornicirii aici a Curţii Domneşti, a unui număr mare de dregători, boieri, ostaşi şi slugi, precum şi a măririi numărului populaţiei şi care nu putea fi întru totul satisfăcută de producţia încă restrînsă a meseriaşilor bucureşteni.

Valoarea tranzitului de produse orientale se ridica în 1503 la 134 598 aspri, fiind rezultatul activităţii a 5 mari negustori bucureşteni. Spre mijlocul secolului valoarea tranzitului de mărfuri orientale este în scădere, ajungînd în 1554 la 33 180 aspri.

Scăderea tranzitului mărfurilor orientale prin Imperiul Otoman-Ţara Romînească-Ardeal spre centrul Europei se explică, consider, prin faptul că Europa centrală se aproviziona acum cu mirodenii prin mijlocirea portughezilor, care descoperiseră drumul pe mare spre Indii şi Insulele Sonde, de unde aduceau mirodenii în Portugalia şi a negustorilor din Ţările de Jos care le redistribuiau apoi în restul Europei. Ca şi importul, tranzitul este deţinut acum mai ales de negustorii mici din Bucureşti. Negustorii mari apar mai rar, totuşi ceva mai des decît în cadrul importului (3 negustori în 1548 aduc în 3 transporturi mărfuri de 48 000 aspri, 2 mari negustori în 1549 aduc în 3 transporturi mărfuri de 26 000 aspri, unul în 1550 aduce într-un transport mărfuri de 10 000 aspri şi 2 în 1554 aduc în 2 transporturi mărfuri de 26 460 aspri).

Pe baza datelor statistice publicate pînă acum referitoare la schimbul de mărfuri dintre Ţara Romînească şi Braşov, se constată că, în comparaţie cu celelalte oraşe şi sate din ţară, la începutul secolului al XVI-lea participarea Bucureştilor era relativ puţin însemnată.

1503 [1]	Valoarea activităţii comerciale (în aspri)	Nr. negustorilor	Nr. transporturilor
Oraşele şi satele din Ţara Romînească	4 099 291	263	449
Bucureşti	182 823	10	15
Participarea Bucureştilor (în procente)	4,5%	3,8%	3,3%

Comerţul făcut de negustorii bucureşteni la Braşov îngăduie să se tragă unele încheieri şi în ceea ce priveşte activitatea lor negustorească în interior, în Ţara Romînească.

[1] Tabel alcătuit după datele din : Manolescu R., *Schimbul de mărfuri dintre Ţara Romînească şi Braşov...*, p. 196—197.

Exportul la Brașov de vite, piei și pește din Țara Romînească se baza pe cumpărarea anterioară a acestor produse de către negustorii bucureșteni fie din satele din jurul Bucureștilor sau de la Dunăre, fie mai ales, din bîlciurile din București unde țăranii, pescarii sau alți negustori le aduceau spre vînzare. Importul produselor industriale apusene și ardelene presupune de asemenea o altă activitate comercială internă a negustorilor care le aduceau de la Brașov, care constă în desfacerea lor Curții Domnești și boierilor sau orășenilor și țăranilor în bîlciurile și prăvăliile din București.

În sfîrșit, tranzitarea produselor orientale la Brașov de către negustorii bucureșteni era precedată de o cumpărare a lor de la negustorii levantini în Țara Romînească, îndeosebi la București, unde, pe lîngă acel turc venit „cu marfă bună și multă" pe la 1474—1476, mai veneau desigur și alți colportori răsăriteni.

Astfel negoțul exterior al Țării Romînești cu Ardealul a stimulat, prin posibilitățile deschise exportului, creșterea producției de bunuri naturale — marfă care lua calea Brașovului și a Sibiului. Pe de altă parte, cu banii realizați din export, puteau fi cumpărate din Transilvania produse industriale, care erau desfăcute pe piața munteană.

Din datele registrelor vamale analizate se constată existența a două categorii de negustori bucureșteni: mari și mici. Prezența celor două categorii de negustori este documentată limpede încă în registrul din 1503 : în prima parte este înșiruită activitatea comercială a micilor negustori; în partea a doua, aceea a marilor negustori („mercatores magni seu grandi").

În registrele următoare deosebirea dintre cele două categorii nu mai este făcută formal; ea se poate însă stabili în funcție de volumul activității comerciale a fiecărui negustor în parte. În 1503[1], 5 mari negustori bucureșteni negutătoreau în 10 transporturi marfă în valoare de 164 523 aspri; deci valoarea medie a unui transport era de circa 16 450 aspri. În același an, 5 negustori mici bucureșteni negutătoreau în 5 transporturi mărfuri în valoare de 18 300 aspri; deci valoarea medie a unui transport era de circa 3 670 aspri. Pentru anii în care deosebirea nu mai este făcută, poate fi socotit mare negustor acela care aduce într-un transport mărfuri a căror valoare trece de 10 000 aspri. În acești ani apar numai cîțiva mari negustori bucureșteni: 3 în 1548, 2 în 1549, unul în 1550 și 2 în 1554. Reducerea activității marii negustorimi se datorește mai ales scăderii volumului tranzitului produselor orientale, care, fiind mai scumpe, cereau capitaluri comerciale mai însemnate. Faptul că marii negustori bucureșteni colportau mai ales articole orientale, cumpărate de la negustorii levantini și desfăcute brașovenilor, vădește că ei erau slab legați de piața internă a Țării Romînești, de vînzătorii și cumpărătorii pămînteni.

În schimb, micii negustori, care se ocupau cu exportul produselor naturale și mai ales cu importul mărfurilor ardelene și apusene, erau mai

---

[1] Cf. anexa nr. 4.

strîns legați de piața internă a Țării Romînești: de țărani, pescari sau mici negustori de la care cumpărau vite, piei, pește; de Curtea Domnească, boieri, negustori, alți orășeni, țărani cărora le vindeau produsele importate, în raport cu cerințele fiecăruia. În special „măruntișurile”, care formau obiectul de căpetenie al negoțului lor, constituiau mărfurile prin care ei erau legați de o masă relativ largă de cumpărători, mai ales țărani și orășeni.

Astfel, prin legătura lor strînsă cu piața internă a Țării Romînești, negustorii mici din București au jucat în economia țării un rol incomparabil mai mare decît marii curtieri bucureșteni ai tranzitului internațional.

Numele negustorilor bucureșteni care fac negoț la Brașov în prima jumătate a veacului XVI sînt aproape toate romînești, ca de pildă: Costea, Drăgan, Frățilă, Gherghe, Ion, Juga, Manea, Neagu, Petre, Radu, Stanciu, Tatu, Voicu etc. Unele nume care par mai curioase, ca de pildă: Charr, Gyle, Gun, Gissar, Medyvan, Unczel și alte cîteva nu indică neapărat străini, ci pot fi și nume romînești scrise greșit de vigesimatorii brașoveni.

Unele nume ca: Iane, Sima, care apar după 1542, par a arăta o origine grecească, nu însă cu totul sigură. De asemenea par a indica o origine ardeleană, germană sau ungară nume ca: Bocșa, Calix, Jurgel, Vaida etc. Deci, se poate afirma că aproape toți negustorii bucureșteni pomeniți în registrele dintre anii 1503—1554 poartă nume romînești și deci sînt romîni.

Pe la 1540—1544 brașovenii rugau pe Domnul Țării Romînești, Radu Paisie să oprească pe negutătorii greci din Imperiul Otoman de a mai trece cu marfă în Ardeal. Domnul, răspunzînd acestei cereri prin scrisoarea din 17 noiembrie <1540—1544>, îi înștiințează că nu le poate îndeplini rugămintea deoarece „țara noastră este a domnului nostru, cinstitul împărat <sultanul> precum și ei sînt și s-au învățat a se hrăni astfel” și le propune să-i oprească ei[1]. Aceleași tendințe prohibiționiste față de negoțul grecilor manifestă și regulamentul privitor la dreptul de depozit al Sibiului din 1545[2].

Măsurile luate de sași precum și existența unor proprietari greci de prăvălii în București în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, îngăduie să se tragă concluzia că negustorii greci naturalizați în țară — printre care și cei din București — precum și cei din Imperiul Otoman au început să joace un rol însemnat în comerțul Țărilor Romîne mai ales de acum înainte.

În negoțul cu Sibiul, rolul Bucureștilor, pe baza unicului registru analizat, cel din 1500, apare de proporții reduse. Trei negustori mici, Gheorghe, Ilie și Stanomir, importă în 3 transporturi postav de Nürnberg, curelărie, șei și „alte măruntișuri” în valoare de 4 900 aspri și tot în 3 trans-

---

[1] Gr. Tocilescu, *534 documente istorice...*, București, 1931, p. 340—341.
[2] Hurmuzaki, *Documente*, XV_1, nr. 822, p. 439.

porturi tranzitează articole orientale de 4 090 aspri, cu totul mărfuri în valoare de 8 990 aspri.

Volumul relațiilor comerciale ale negustorilor bucureșteni cu Sibiul era de proporții reduse deoarece, în raport cu așezarea geografică a Bucureștilor, pînă la Sibiu era o cale mai lungă și ocolită. În general, Bucureștii erau în sfera comercială a Brașovului, în cea a Sibiului fiind mai ales localitățile din nord-vestul Munteniei și nord-estul Olteniei[1]. Ca și cei ce făceau negoț la Brașov, cei 3 negustori bucureșteni care negutătoreau la Sibiu erau legați numai de import și tranzit, care constituiau, după cum s-a arătat mai sus, obiectul de căpetenie al comerțului exterior al negustorilor din București.

Unele izvoare ale vremii, ca de pildă actele sfatului municipal liovean, îi amintesc pe negustorii bucureșteni neguțătorind și mai departe, la Liov și chiar la Moscova. Într-o mărturie din 2 iunie 1590 sînt pomeniți Constantin Pandoli și Nicolae Zuppa „locuitori ai cetății numite București", aflați la Liov cu treburi de negoț[2].

O altă mărturie, din 20 februarie 1594, relatează că „grecului Iane din București" îi fuseseră confiscate mărfurile și banii prin împrejurimile Liovului de către o ceată de nobili din oastea regală polonă, fiind bănuit că ar fi iscoadă, dar apoi i-au fost înapoiate[3]. În sfîrșit, o altă mărturie dă amănunte interesante despre întinsul negoț pe care îl făcea „Nicolae Pogoniadis, grec din București"; Pogoniadis merge la Iași, iar de aci la Moscova, de unde cumpără blăni de zibelină și altele, cu care vine la Liov, spre a le neguțători[4].

Din păcate, nu ni s-au păstrat pentru această epocă date privitoare la relațiile comerciale ale Bucureștilor cu Imperiul Otoman, lacună deosebit de regretabilă, deoarece din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, ca urmare a instaurării monopolului economic turcesc, comerțul Țării Romînești și în consecință și al Bucureștilor, este orientat tot mai mult spre sudul Dunării.

IV. NEGUSTORII BUCUREȘTENI — ELEMENT ÎNNOITOR ÎN SOCIETATEA FEUDALĂ ROMÎNEASCĂ

Referindu-se la negustorul din evul mediu, Engels sublinia că „negustorul a fost elementul revoluționar în această societate, în care de altfel totul era stabil, am putea spune, stabil prin moștenire. . . În această lume se ivi negustorul de la care avea să pornească revoluționarea ei. Nu însă ca un revoluționar conștient, ci dimpotrivă, ca os din osul ei și carne din carnea ei"[5]. Negustorii din Țara Romînească — și deci și cei din București —

[1] Radu Manolescu, *Relațiile comerciale ale Țării Romînești cu Sibiul*, harta de la p. 258.
[2] N. Iorga, *Studii și documente*, București, 1913, vol. XXIII, nr. 314, p. 405—406.
[3] *Ibidem*, nr. 353, p. 430 (Consularia).
[4] *Ibidem*, nr. 381, p. 443—444 (Consularia).
[5] Fr. Engels, *Completare și adaos la volumul III din Capitalul*. În K. Marx, *Capitalul*, vol. III, partea I, București, Ed. P.M.R., 1953, p. 37.

au avut un rol de seamă în timpul orînduirii feudale. Ei au contribuit, prin specializarea lor, la stimularea producţiei şi la dezvoltarea schimbului de mărfuri intern, dintre sat şi oraş. „În evul mediu, cum bine spune Poppe, comerciantul nu este decît un „debitant" al mărfurilor produse fie de breslaşi, fie de ţărani"[1]. În comerţul exterior ei uşurau schimbul de mărfuri dintre producători indepărtaţi: „breslaşi" din Ardeal şi „ţărani" din Ţara Romînească şi uşurau, prin tranzit, relaţiile comerciale dintre Apus şi Răsărit.

Pe de altă parte, este de presupus — deşi nu s-au păstrat ştiri — că negustorii bucureşteni au participat activ la lupta dusă de orăşenii din Ţara Romînească în secolul al XVI-lea împotriva negustorilor braşoveni, care, prin dominaţia economică exercitată asupra pieţii romîneşti frînau dezvoltarea meşteşugurilor şi negoţului pămîntean[2].

Ridicarea economică şi priceperea negustorilor din Ţara Romînească au îndemnat domnia să-i folosească adesea ca mijlocitori în negoţul său exterior. În izvoarele Braşovului din deceniul al cincilea al veacului al XVI-lea sînt înregistrate scutiri de vamă pentru mărfuri domneşti — se pare articole de import — pe care le transportă următorii negustori bucureşteni (în afară de activitatea înregistrată în anexele nr. 4—16):

1542 : Ilie — mărfuri de 16 florini[3]
„ : Darciu — mărfuri de 12 florini[4]
1546 : „Haynczy" şi Petre — mărfuri de 50 florini[5]
„ : Radu şi alt Radu — „ „ 20 „ [6]
„ : Ioan — mărfuri de 50 florini[7]
1548 : Darciu — „ „ 136 „ [8]
1549 : Toma — „ „ 52 „ [9]

Cei mai mulţi din aceşti negustori apar ca participanţi activi la negoţul Bucureştilor cu Braşovul[10], fapt care explică de ce domnia i-a ales ca să-i slujească interesele comerciale.

Condiţiile de cumpărare, vînzare şi transport ale mărfurilor pe drumuri lungi, primejdiile care însoţeau adesea negoţul, ca jafurile feudalilor sau tîlharilor şi bunul plac al dregătorilor, precum şi spiritul înrădăcinat al asocierii, specific evului mediu, determinau şi pe negustori să-şi făurească organizaţii proprii, similare breslelor meşteşugăreşti ale vremii. Faptul este subliniat şi de Engels, care arată că „Negustorul evului mediu

[1] K. Marx, *Capitalul*, vol. III, partea I, p. 329.
[2] R. Manolescu, *Schimbul de mărfuri al Ţării Romîneşti cu Braşovul...*, p. 124—125.
[3] *Quellen...*, vol. III, p. 186.
[4] *Ibidem*, p. 187.
[5] *Ibidem*, p. 364.
[6] *Ibidem*, p. 365.
[7] *Ibidem*.
[8] Registrul vamal din 1548, p. 296.
[9] *Quellen...*, vol. III, p. 530.
[10] Cf. tabelele anexă nr. 6—15.

nu era nicidecum individualist, ci prin esență corporatist, ca și toți contemporanii săi"[1].

Chiar dacă nu s-au păstrat statute sau măcar știri directe privitoare la existența unor ghilde negustorești romîne, totuși unele date menționează întovărășiri și dezvăluie unele aspecte ale solidarității negustorilor din Țara Romînească și din București în secolul al XVI-lea. Socotelile Brașovului din 1520, amintesc de daruri făcute unui sol al Domnului Țării Romînești care venise din partea negustorilor și a turcilor „ex parte mercatorum et Thurcorum"[2]. Această știre lapidară îngăduie să se presupună că solul venise pentru o chestiune care, interesînd în chip deosebit pe brașoveni, pe negustorii munteni și pe turci, privea negoțul cu produse orientale. Faptul demn de remarcat este că negustorimea munteană — și deci și cei din București — se manifestă ca un grup solidar, într-o problemă desigur legată de treburi negustorești. Aceeași acțiune solidară, oglindind un tot destul de închegat, o vădește și faptul că în 1563, cumpărarea unei prăvălii din București de către Ghergoman grecul se face „cu știrea tuturor negustorilor", martori fiind „și negustorii din pazar"[3]. De asemenea, ca și alți negustori din tîrgurile Țării Romînești, unii negustori bucureșteni făceau negoț în tovărășie la Brașov : astfel în 1476 sînt amintiți „Demetrius cum socio suo"[4], iar în 1545, Neagul și Darciul duceau la Brașov 36 boi și 32 vaci, în valoare de 6 160 aspri[5].

Ca urmare a locului pe care îl dețineau în schimbul de mărfuri interior și exterior al Țării Romînești, negustorii din București au început să joace, prin averea agonistă, și un rol social crescînd.

Negustorii bucureșteni apar în izvoarele vremii — după cum s-a arătat mai sus — ca proprietari de prăvălii, case, pivnițe, mori etc. Prin poziția lor economică și socială, ei sînt considerați oameni de vază ai orașului și sînt pomeniți adesea ca martori în documente[6]. Alți negustori fac danii bisericii. Astfel, un hrisov domnesc de întărire a proprietăților mănăstirii Simo-Petra din <mai 1585—iunie 1586> arată că „Miho neguțător", care apare ca martor într-un act municipal al sfatului bucureștean din 1571[7] și ca om de încredere al boierului — negustor Dragomir pe la 1583—1585[8] dăruise mănăstirii „o livede și o vie și cu locul" în preajma Bucureștilor[9].

De asemenea, trebuie cercetată și problema participării negustorilor bucureșteni la sfatul municipal al Bucureștilor.

Sfatul municipal era alcătuit din : „sfatul mic" sau „sfatul" propriu-zis format din județ și din cei 12 pîrgari și „sfatul mare", format din persoane ce jucau un rol important în viața economico-socială a ora-

---

[1] Fr. Engels, *Completare și adaos la volumul III din Capitalul*, p. 37.
[2] *Quellen*..., vol. I, p. 275.
[3] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. III, p. 177.
[4] *Hurmuzaki*, vol. XV, partea I, p. 91.
[5] Registrul vamal din 1545, p. 223.
[6] Cf. mai sus, p. 28—29.
[7] *D.I.R.*, *B*,, veacul XVI, vol. IV, nr. 20, p. 20.
[8] Cf. mai sus, p. 35.
[9] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. V, nr. 201, p. 188. Pentru situarea daniei, cf. *D.I.R.*, *B*, veacurile XIII—XVI, *Indicele numelor de locuri*, p. 20.

şului: preoţi, negustori şi meseriaşi bogaţi, „oameni buni şi bătrîni" etc. Judeţul şi pîrgarii erau aleşi anual de obştea tîrgului cu drept de realegere[1]. Prezenţa a numeroşi martori: preoţi, negustori, meseriaşi etc. în actele municipale bucureştene a fost socotită ca o dovadă că ei făceau parte din „sfatul mare"[2]. Admiţînd această interpretare, putem considera că negustorii care apar ca martori în actele municipale pot fi socotiţi membri ai „sfatului mare".

Din păcate, actele municipale bucureştene emise de „sfatul mic", care arată numele judeţului, nu indică şi ocupaţia sa; de asemenea nu se aminteşte numele şi ocupaţia pîrgarilor. În aceste condiţii, este greu de urmărit prezenţa negustorilor bucureşteni în „sfatul mic". Este însă de presupus că, paralel cu participarea la „sfatul mare", negustorii bucureşteni intrau şi în „sfatul mic", potrivit rostului lor economic şi social de oameni de vază.

Unii judeţi, ca de pildă Nicula, menţionat în 1563[3], 1571[4] şi 1572[5] şi Stan, menţionat în 1577[6] şi 1578[7], ar putea fi identificaţi cu negustorii bucureşteni cu acelaşi nume care făceau negoţ la Braşov: Nicula între 1542 şi 1554 şi Stan între 1529 şi 1554[8].

Este posibil ca Nicula şi Stan, neguţători de vază, să fi fost ridicaţi de tîrgoveţi, spre bătrîneţe, la cinstea de judeţ. Evident, este o simplă presupunere, deoarece nume ca Nicula şi Stan erau frecvente în această epocă şi puteau exista foarte bine şi coincidenţe de nume.

Uneori izvoarele vremii dau lămuriri asupra rolului jucat de negustori în „sfatul mare". Astfel un hrisov domnesc din 26 ianuarie 1592, privitor la prăvăliile din Bucureşti ale jupîniţei Mihna, relatează că mitropolitul Nichifor „a întocmit şi a ales cu judeţul şi cu preoţii <şi cu> bătrînii şi cu toţi pîrgarii şi negustorii din Bucureşti", în ceea ce priveşte soarta acestor prăvălii şi a celor ale popii Stan[9].

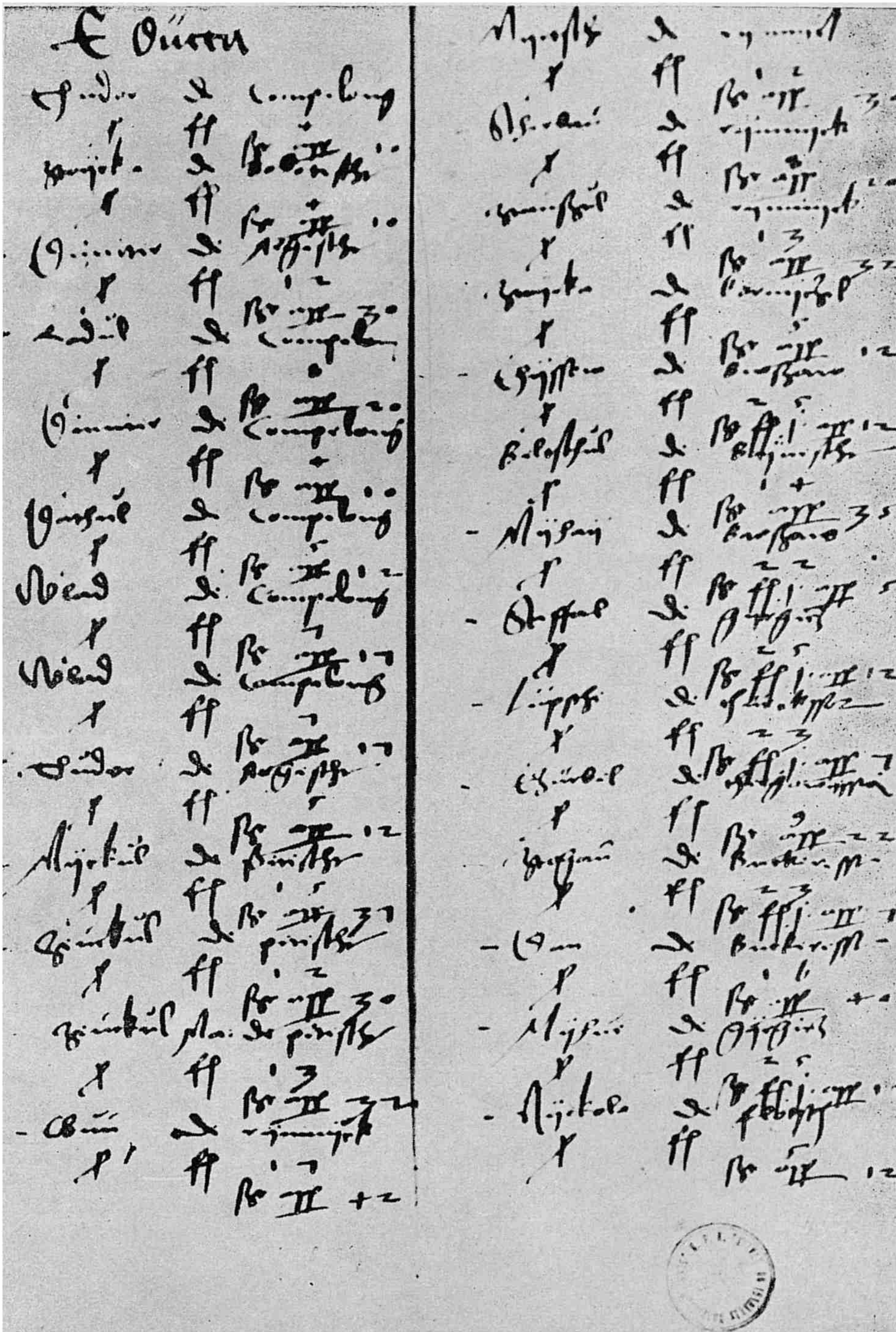
Este o ilustrare tipică a atribuţiilor „sfatului mare" într-o pricină referitoare la prăvălii, în care desigur membrii-negustori aveau un cuvînt hotărîtor de spus. E posibil ca şi în cadrul „sfatului mic" membrilor-negustori să le fi fost date în seamă mai ales treburi legate de viaţa comercială atît de complexă a oraşului medieval (prăvălii, bîlciuri, vămi şi litigii negustoreşti).

La Bucureşti, ca urmare a vieţii comerciale active şi a transformării sale în scaun domnesc, aveau loc, încă de la sfîrşitul veacului al XV-lea, judecăţile domneşti şi dregătoreşti privitoare la pricinile negustoreşti.

Astfel, într-o scrisoare din 14 aprilie <1481> dată din Bucureşti, Basarab cel Tînăr propunea braşovenilor, într-o pricină de confiscări

---

[1] E. Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei şi a Ţării Romîneşti*. În *D.I.R.*, *Introducere*, vol. II, p. 441–443 şi 450–452.
[2] *Ibidem*, p. 451.
[3] *D.I.R.*, *B*, veacul XVI, vol. III, nr. 212, p. 177.
[4] *Ibidem*, vol. IV, nr. 20, p. 20.
[5] *Ibidem*, nr. 75, p. 72.
[6] *Ibidem*, nr. 274, p. 274.
[7] *Ibidem*, nr. 308, p. 304 şi nr. 330, p. 324.
[8] Cf. anexele din anii respectivi.
[9] *D.I.R.*, *B*, vol. VI, nr. 40, p. 33.

Registrul vigesimal brașovean din 1543, paginile 194—195.

Originalul în Arhivele Statului din Orașul Stalin

Împreună cu alți negustori din Țara Romînească sînt înscriși și Stoican și Dan din „Buckeresst“, care aduc de la Brașov mărfuri de import în valoare de 23 și 16 florini.

de mărfuri care privea pe un negustor muntean, pe unul brașovean și pe unul turc, ca „omul vostru să vie să stea cu turcul înaintea domniei mele; și dacă omul meu va rămînea de judecată, domnia mea îl vom da pe mîna lui"[1]. E probabil că procesul „înaintea domniei mele" trebuia să aibă loc la București, unde era scaunul domnesc și de unde se emisese scrisoarea. De asemenea în 1469 avea loc judecarea unui litigiu negustoresc între Ștefan Literatul din Brașov, italianul Gaspar și 4 greci „ad castrum Bokoresth, ad magnificum dominum Nagh palatinum"[2].

Negustorii bucureșteni, prin aportul adus întemeierii și creșterii Bucureștilor, prin impulsul pe care l-au dat producției și schimbului de mărfuri, prin participarea la făurirea unei vieți calitativ deosebită de cea rurală, complexa viață orășenească, prin sprijinul dat acțiunii politice centralizatoare a Domniei, au jucat un rol progresist în viața Țării Romînești. Prin rolul jucat, negustorilor bucureșteni le revine o frîntură din meritul pe care îl au în fața istoriei „tîrgoveții orașelor" din evul mediu care „ajunseseră clasa în care se întruchipa procesul de dezvoltare a producției și a schimbului, al formării instituțiilor sociale și politice"[3].

ANEXA Nr. 1

Evoluția prețului prăvăliilor lui Dragomir vornic

Nr. crt.	Prăvălia sau locul de prăvălie	Numele proprietarului, anii în care a stăpînit-o și valoarea sa la cumpărare							
1	9 prăvălii pe „ulița de către biserica Gheormei".	Cotropite de turci pînă la 1568—77		Dragomir de la 1568—77 pînă după 1580.					
2	Prăvălii „lîngă casele Stanciului diac".	Stoian Coto	Iane și Neacșa 3500 aspri	Dragomir înainte de 1580 la 1584. 7 000 aspri	Face 3 prăvălii de 10 000 aspri înainte de 1580. Total 7 prăvălii de 24 800 aspri.	Valoarea totală a 13 prăvălii, cumpărate sau clădite de Dragomir, pînă la cca 1584 = 54 800 aspri.	Petru spătar, fiul lui Dragomir cca 1584	Boierul Malcoci cca 1584—1587. 67 000 aspri.	Mănăstirea Sf. Troiță 1587. 100 000 aspri.
3	Prăvălii	Pătrașco postelnic și Stanciu	Nico potcovar 2600 aspri	Dragomir înainte de 1580 la 1584. 2700 aspri. Face 4 prăvălii de 5 100 aspri. 15 0—1584.					
4	„loc de prăvălii"	Stoica Coto	Nica și Gherghe 8000 aspri	Dragomir 10 000 aspri. Face 6 prăvălii de 20 000 aspri. 1568—1584.	30 000 aspri				

[1] I. Bogdan, *Relațiile*, nr. 136, p. 169—70.
[2] *Ibidem*, nr. 311, p. 356—57.
[3] Fr. Engels, *Decăderea feudalismului și ridicarea burgheziei*, Buc., Ed. P.C.R., 1945, p. 6.

ANEXA Nr. 2

Preţurile prăvăliilor din Bucureşti în a doua jumătate a secolului XVI

Nr. crt.	Obiectul vînzării sau construirii	Vînzătorul	Cumpărătorul	Anul	Preţul în aspri
1	„Dugheană”	Petriman	Pană grecul	1561	2 000
2	„Prăvălie... din pazar”	Pană fiul lui Stanciu	Ghergoman grecul	1563	4 500
3	„Loc de prăvălie”	Stoica Coto	Nico şi Gheorghe	înainte de 1568	8 000
		Nico şi Gheorghe	Dragomir vornicu	1568	10 000
4	„Loc de prăvălii”	Stanca din Rogoz	Elez	înainte de 1568	2 550
		Manole şi Hadîr.	Mihnea Turcitul	1585—1587	3 050
5	„Pivniţă din piatră... casă peste pivniţă... 2 prăvălii pe uliţa mare” şi 4 prăvălii	—	clădeşte Dragomir vornicul	1568—1580	20 000
6	„4 prăvălii cu pivniţă şi cu lumănăriia”	Duzen lumănărar	Mihnea Turcitul	1577—1583	25 000
7	3 prăvălii	Peicea dulgher	Mihnea Turcitul	1577—1583	20 000
8	2 prăvălii	Costea cizmar-stegar	Doamna Ecaterina mama lui Mihnea Turcitul	1577—1583	8 000
9	„Prăvălie cu locul cît este aşezată”	Radul fiul lui Stoian cel Bătrîn	Preda paharnic	1578	5 500 500 cheltuială
10	„două prăvălii... cu locul oricît se va alege”	Radul fiul lui Stoian ce Bătrîn	Preda paharnic	1578	11 200
11	„Loc de prăvălie”	Stoian, fratele lui Stoica Coto	Iane	înainte de 1580	3 500
		Iane	Dragomir vornic	în. de 1580	7 000
12	„Loc de prăvălie”	Pătraşcu postelnic şi fratele său Stanciu	Nico potcovar	în. de 1580	2 600
		Nico potcovar	Dragomir vornic	în. de 1580	2 700
13	„3 prăvălii”	—	clădeşte Dragomir vornic	în. dc 1580	10 000
14	„4 prăvălii”	—	clădeşte Dragomir vornic	1580—1584	5 100
15	7 prăvălii	—	Mănăstirea Simopetra	înainte de 1585—1586	27 600
16	„3 prăvălii şi cu pivniţă şi cu tot locul împrejurul prăvăliilor”	Nico grecul	Doamna Ecaterina mama lui Mihnea Turcitul	înainte de 1589	18 000
17	„casă cu pivniţă şi 2 prăvălii şi cu garduri şi cu cămările şi cu loc oricît se va alege în jurul caselor”	Trifan miedar	Ianachi cizmar	1589	6 000 şi 500 cheltucli
18	„prăvălie cu curte şi un grajd”	Gaşpar Magea	Gheorghe Lamina	1590	17 500 şi 1 000 cheltueli

ANEXA Nr. 3

Prețul caselor din București în a doua jumătate a secolului XVI (Exemple)

Nr. crt.	Proprietatea	Vînzător	Cumpărător	Anul	Valoarea în aspri
1	Loc de casă	Feciorii lui Orzea Țiganul	Cuciuc grecul arcar	1572	150 [1]
2	Loc de casă	Rada, fiica lui Ștefan fost mare portar	Vladul, mare pîrcălab	1577	8045 [2]
3	„Casă cu grădina și cu locul... dar cu ulița"	Radul fiul lui Stoian	Preda, al doilea paharnic	1580	4 000 și 200 cheltuieli [3]
4	„Case... cu tot locul din jurul caselor"	Dumitru postelnic	Doamna Ecaterina mama lui Mihnea Turcitul	înainte de 1589	8 000 [4]
5	„Case cu tot locul"	Ghica din Cerna-Vodă	Doamna Ecaterina mama lui Mihnea Turcitul	înainte de 1589	300 [5]
6	„Casă... și cu locul în jurul casei cît se va alege"	Oprea Dorobanțul	Bratul băiașul	1590	700 [6]

[1] *D.I.R.*, veacul XVI, vol. IV, nr. 75, p. 72.
[2] *Ibidem*, nr. 274, p. 274–275.
[3] *Ibidem*, nr. 481, p. 493–494.
[4] Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 74–78.
[5] *Ibidem*.
[6] *D.I.R.*, *B.*, veacul XVI, vol. V, nr. 454, p. 439–440.

ANEXA Nr. 4

Activitatea comercială a negustorilor din București în schimbul de mărfuri cu Brașovul

1 5 0 3

Nr. crt.	Negustori mari *	Valoarea în aspri: Export	Import	Tranzit	Total	Nr. transporturilor
1	Drăgoi	—	14 275	40 440	54 715	3
2	Mihail	—	—	15 950	15 950	1
3	Mihnea	—	9 750	38 740	48 490	3
4	Mihnea, fiul lui Constantin	—	—	29 998	29 998	1
5	„Yursa"	—	5 900	9 470	15 370	2
	Total...	—	29 925	134 598	164 523	10

Nr. crt.	Negustori mici	Valoarea în aspri: Export	Import	Tranzit	Total	Nr. transporturilor
1	Drăgan	—	4 050	—	4 050	1
2	Iovan	—	4 100	—	4 100	1
3	Ivan	—	2 850	—	2 850	1
4	Radu	—	4 100	—	4 100	1
5	Stoica	—	3 200	—	3 200	1
	Total...	—	18 300	—	18 300	5
	10 Total general...	—	48 225	134 598	182 823	15

* În registru indicați astfel printr-o rubrică aparte cu mențiunea: „mercatores magni seu grandi".

ANEXA Nr. 5

2 iulie 1529 – 24 iulie 1530

Nr. crt.	Negustori mici	Valoarea în aspri Import	Nr. transporturilor
1	Băilă	1 100	2
2	Brăilă	400	1
3	Drăgan	2 500	5
4	Frăţilă	2 100	4
5	Juga	6 850	11
6	Manea	900	2
7	Medivan	900	1
8	Neagu	1 850	4
9	Petre	1 850	3
10	Radu	3 300	7
11	Stan	1 600	3
12	Stanciu	1 200	2
13	Şerban	2 500	5
14	Ştefan	400	1
15	Ştefu	500	1
16	Tatu	700	2
17	Voicu	1 500	3
	Total	30 150	57

ANEXA Nr. 6

1542

Nr. crt.	Negustori mici	Valoare în aspri			Nr. transporturilor
		Export	Import	Total	
1	Baba	—	1 000	1 000	1
2	Coadă	—	1 050	1 050	2
3	Dan	—	7 150	7 150	8
4	Danciu	—	550	550	1
5	Darciu	4 520	7 600	12 120	7
6	Dragu	—	2 600	2 600	3
7	Drăgoi	—	750	750	1
8	„Gyle"	—	800	800	1
9	Guga	—	900	900	1
10	„Gun"	—	3 350	3 350	4
11	Ilie	—	6 950	6 950	7
12	Ion	—	2 700	2 700	3
13	Iuga	—	8 150	8 150	8
14	„Lusthe"	—	800	800	1
15	Manea	—	2 300	2 300	3
16	Neagu	—	6 450	6 450	6
17	Negrea	4 120	—	4 120	1
18	Nicula	—	3 100	3 100	3
19	Oancea	—	1 000	1 000	1
20	Oarţă	—	1 200	1 200	1

Anexa nr. 6 (continuare)

Nr. crt.	Negustori mici	Valoare în aspri			Nr. transporturilor
		Export	Import	Total	
21	Radu	6 820	5 450	12 270	10
22	Sima	—	1 250	1 250	1
23	Sîrmă	—	1 250	1 250	2
24	Stan	1 780	700	2 480	2
25	Stoian	—	3 700	3 700	6
26	Stoican	—	4 450	4 450	4
27	Tudor	—	750	750	1
28	Trup	—	300	300	1
29	„Unczel"	—	850	850	1
30	Vanciu	—	1 300	1 300	2
31	Vucea	—	1 950	1 950	2
32	Vustea	—	900	900	1
33	Zlad	—	500	500	2
	Total	17 240	81 750	98 990	98

ANEXA Nr. 7

1543

Nr. crt.	Negustori mici	Valoarea în aspri Import	Nr. transporturilor
1	Bobu	2 350	2
2	Boga	2 500	2
3	Buda	950	1
4	Dan	5 150	5
5	Danciu	2 300	2
6	Darciu	7 650	8
7	Dragomir	400	1
8	Dragu	750	1
9	Gheorghe	500	1
10	Ghinea	3 900	4
11	Gugă	3 650	3
12	Ilie	7 250	6
13	Ion	1 700	2
14	Iuga	3 350	4
15	Manea	2 800	5
16	Mihăilă	200	1
17	Nan	1 050	1
18	Neagoe	6 350	6
19	Nicula	6 850	6
20	Oancea	950	1
21	Radu	2 050	2
22	Stanciu	900	1
23	Stoican	7 100	7
24	Vaida	1 150	2
25	Vancea	1 400	2
26	Voicu	1 850	2
27	Voinicel	1 500	2
	Total	76 550	80

ANEXA Nr. 8

1545

Nr. crt.	Negustori mici	Valoarea în aspri				Nr. transporturilor
		Export	Import	Tranzit	Total	
1	Alexie	—	3 800	—	3 800	6
2	Bocşa	400	—	—	400	1
3	Bondea	—	1 100	—	1 100	1
4	Contea	—	750	—	750	1
5	Dan	—	1 700	—	1 700	2
6	Darciu	860	5 350	—	6 210	7
7	„Gissar"	—	1 000	—	1 000	1
8	Ilie	—	3 350	—	3 350	4
9	Ion	2 280	2 950	—	5 230	6
10	Isar	—	3 500	3 125	6 625	2
11	Juga	2 680	6 400	—	9 080	10
12	Neagu	3 240	5 000	—	8 240	7
13	Nicolae	—	4 300	—	4 300	5
14	Oancea	—	2 750	—	2 750	3
15	Petre	—	3 250	—	3 250	4
16	Radu	—	2 750	—	2 750	4
17	Stan	—	450	—	450	1
18	Stoian	—	5 300	—	5 300	5
—	Neagu şi Darciu	6 160	—	—	6 160	1
	Total	15 620	53 700	3 125	72 445	71

ANEXA Nr. 9

1546 (43 săptămîni)

Nr. crt.	Negustori mici	Valoarea în aspri			Nr. transporturilor
		Export	Import	Total	
1	Alexie	—	3 650	3 650	3
2	„Calix"	—	450	450	1
3	Contea	—	1 000	1 000	1
4	Darciu	960	9 150	10 110	8
5	Ilie	—	4 250	4 250	4
6	Ion	—	2 500	2 500	3
7	Isar	—	1 000	1 000	1
8	Iuga	—	5 950	5 950	6
9	Laiţă	—	1 000	1 000	1
10	Neagoe	—	400	400	1
11	Neagu	900	3 450	4 350	5
12	Nicolae	—	4 600	4 600	5
13	Nicolae „secundus"	—	850	850	1
14	Oancea	—	1 950	1 950	2
15	Pană	—	250	250	1
16	Petre	—	2 850	2 850	3
17	Radu	—	4 600	4 600	4
18	Sava	—	250	250	1
19	Sima	—	250	250	1
20	Stanciu	—	200	200	1
21	Stoian	—	5 950	5 950	5
	Total	1 860	54 550	56 410	58

ANEXA Nr. 10

1547

Nr. crt.	Negustori mici	Valoarea în aspri			Nr. transporturilor
		Export	Import	Total	
1	Darciu	900	8 800	9 700	10
2	Frăţilă	—	1 000	1 000	1
3	Frîncea	—	1 150	1 150	1
4	Gherghină	700	—	700	1
5	Grigore	—	500	500	1
6	„Igga"	—	850	850	1
7	Ilie	—	5 750	5 750	5
8	Ion	—	4 100	4 100	4
9	Isar	—	800	800	1
10	Iuga	600	6 300	6 900	8
11	Mihai	—	1 000	1 000	1
12	Nanciu	—	1 450	1 450	1
13	Neagu	—	4 300	4 300	5
14	Nicolae	—	7 750	7 750	7
15	Oancea	—	2 000	2 000	2
16	Petre	—	1 400	1 400	2
17	Radu	—	1 900	1 900	3
18	Sava	—	1 400	1 400	4
19	Stoican	700	6 100	6 800	7
20	Voicu	—	750	750	1
	Total	2 900	57 300	60 200	66

ANEXA Nr. 11

1548 (registru concept)

Nr. crt.	Negustori mici şi mari	Valoarea în aspri				Nr. transporturilor
		Export	Import	Tranzit	Total	
1	Darciu	2 200	—	4 000	6 200	2
2	Ghinea *	—	—	18 000	18 000	1
3	Isar *	—	—	12 000	12 000	1
4	Mihai *	—	—	18 000	18 000	1
5	Milea	—	—	6 000	6 000	1
6	Neagu	1 400	—	—	1 400	1
7	Pană	—	—	7 000	7 000	1
8	Tudor	—	—	1 000	1 000	1
	Total	3 600	—	66 000	69 300	9

* Negustori mari; consideraţi ca atare cei cari aduc într-un transport mărfuri în valoare de peste 10 000 aspri.

ANEXA Nr. 12

1549

Nr. crt.	Negustori mici şi mari	Valoarea în aspri				Nr. transporturilor
		Export	Import	Tranzit	Total	
1	„Charr"	—	400	—	400	1
2	„Charr secundus"	—	400	—	400	1
3	Costea	—	1 800	—	1 800	2
4	Cristea	—	1 500	—	1 500	1
5	Darciu	400	5 700	—	6 100	6
6	Dobrotă	—	750	—	750	1
7	Dumitru	—	3 300	—	3 300	4
8	Frăţilă	560	—	—	560	1
9	Gheorghe	—	450	—	450	1
10	Grigore	—	2 300	—	2 300	2
11	Iane	—	250	2 500	2 750	2
12	Ilie	—	2 300	—	2 300	2
13	Ion	—	3 050	—	3 050	3
14	Isar	—	3 750	2 200	5 950	5
15	Iuga	—	3 400	—	3 400	4
16	Iurgel	—	900	—	900	1
17	Ivan *	—	400	13 000	13 400	3
18	Lazăr	—	5 750	—	5 750	5
19	Mihai	—	4 500	—	4 500	4
20	Neagoe	3 840	3 800	—	7 640	5
21	Nicolae	280	3 100	—	3 380	5
22	Nicolae „secundus"	—	750	—	750	1
23	Oancea	1 760	1 850	—	3 610	3
24	Pană *	—	1 800	13 000	14 800	2
25	Pava	—	600	—	600	1
26	Petre	—	3 000	—	3 000	5
27	Radu	—	2 250	—	2 250	2
28	Sima	—	—	1 500	1 500	1
29	Stanciu	—	700	—	700	2
30	Stoian	—	3 800	—	3 800	4
31	Tudor	—	1 200	—	1 200	1
32	Tudose	—	600	—	600	1
	Total	6 840	64 350	32 200	103 390	82

* Negustori mari; cf. nota explicativă de la anexa nr. 11.

ANEXA Nr. 13

1550

Nr. crt.	Negustori	Valoarea în aspri				Nr. transporturilor
		Export	Import	Tranzit	Total	
1	Antonie	—	500	—	500	1
2	Costea	—	3 650	—	3 650	5
3	Cozma	—	550	—	550	1
4	Darciu	2 290	7 050	—	9 340	11
5	Dobre	—	1 700	—	1 700	2
6	Dobrotă	—	2 850	—	2 850	3

Anexa nr. 13 (continuare)

Nr. crt.	Negustori	Valoarea în aspri				Nr. transporturilor
		Export	Import	Tranzit	Total	
7	Dumitru	—	5 750	2 000	7 750	10
8	Ene	—	—	6 000	6 000	1
9	Gheorghe	—	950	—	950	1
10	Gliga	—	750	—	750	1
11	Grigore	—	3 200	—	3 200	4
12	Iane	—	800	-	800	1
13	„Iga"	—	550		550	1
14	Ilie	—	5 450	—	5 450	5
15	Ion	—	2 150	—	2 150	2
16	Isar	—	4 600	3 000	7 600	7
17	Iuga	—	3 650	—	3 650	6
18	Ivan	—	—	2 000	2 000	1
19	Lazăr	—	3 050	—	3 050	3
20	Manuel	—	1 350	—	1 350	1
21	Măilă	—	850	2 000	2 850	2
22	Micu	—	—	6 300	6 300	1
23	Mihai	—	6 900	4 000	10 900	12
24	Mihăilă *	—	3 650	10 000	13 650	5
25	Mircală	—	850	—	850	1
26	Neagu	740	3 650	—	4 390	5
27	Nicoară	—	750		750	1
28	Nicula	—	3 700	—	3 700	3
29	Oancea	—	2 000	—	2 000	2
30	Pană	—	200	3 800	4 000	3
31	Petre	—	1 500	—	1 500	2
32	Radu	1 200	700		1 900	2
33	Sava	—	1 600	—	1 600	3
34	Stanciu	—	850	—	850	1
35	Stoian	—	3 150		3 150	3
36	Stoica	—	550	—	550	1
37	Tudor	—	250	1 000	1 250	2
38	Tudose	—	3 400	—	3 400	4
	Total	4 230	83 100	40 100	127 430	120

* Negustori mari; cf. nota explicativă de la anexa nr. 11.

ANEXA Nr. 14

1551. (34 săptămîni)

Nr. crt.	Negustori	Valoarea în aspri			Nr. transporturilor
		Export	Import	Total	
1	Ciucea	—	600	600	1
2	Costea	—	2000	2 000	3
3	Darciu	300	4 750	5050	5
4	Dobre	—	650	650	1
5	Dobrotă	—	500	500	1
6	Dumitru		4 250	4 250	6
7	Gheorghe	—	1 100	1 100	2
8	Gliga	—	1 100	1 100	1
9	Grigore	—	1 700	1 700	2

Anexa nr. 14 (continuare)

Nr. crt.	Negustori	Valoarea în aspri			Nr. transporturilor
		Export	Import	Total	
10	Ilie	—	2 300	2 300	2
11	Ioan	—	1 100	1 100	1
12	Iovan	—	750	750	1
13	Isar	—	3 350	3 350	4
14	Iuga	—	850	850	1
15	Ivan	—	500	500	1
16	Lazăr	—	3 250	3 250	4
17	Manuilă	—	1 850	1 850	2
18	Micula	550	5 500	6 050	9
19	Mihail	—	3 350	3 350	5
20	Mihăilă	—	3 500	3 500	5
21	Neagu	580	2 800	3 380	4
22	Nicula	1 000	2 100	3 100	4
23	Stanciu		850	850	1
24	Stoian	—	4 400	4 400	4
25	Tudor	—	2 200	2 200	3
26	Tudoran	—	500	500	1
27	Tudose	—	500	500	1
28	Turciu	—	400	400	1
	Total	2 430	56 700	59 130	76

ANEXA Nr. 15
1554

Nr. crt.	Negustori	Valoarea în aspri				Nr. transporturilor
		Export	Import	Tranzit	Total	
1	Anghel	—	500	—	500	1
2	Antonie	—	1 200	—	1 200	2
3	Conciu	—	2500	—	2 500	1
4	Dan	—	550		550	1
5	Darciu	—	6 250	—	6 250	6
6	Deman	—	850	—	850	1
7	Dima	—	1 500	—	1 500	2
8	Doru	—	1 500	—	1 500	1
9	Dragu	—	250	—	250	1
10	Dumitru	—	3 900	—	3 900	5
11	Enc	—	5 600	6 720	12 320	9
12	Gheorghe	—	1 500	—	1 500	1
13	„Gyle"	—	2 250	—	2 250	2
14	„Gissar" *	—	—	13 860	13 860	1
15	Grigore	—	3 150	—	3 150	3
16	Iane	—	1 100	—	1 100	2
17	Ilian	—	350	—	350	1
18	Iliaş	—	1 000	—	1 000	1
19	Ilie	—	2 600	—	2 600	2
20	Ion	—	350	—	350	1
21	Ivan	480	2 150	—	2 630	4
22	Manea	—	3 150	—	3 150	4
23	Micula	—	4 500	—	4 500	1

* Negustori mari; cf. nota explicativă de la anexa nr. 11.

Anexa nr. 15 (continuare)

Nr. crt.	Negustori	Valoarea în aspri				Nr. transporturilor
		Export	Import	Tranzit	Total	
24	Mihail *	—	13 900	12 600	26 500	14
25	Neagoe	—	1 350	—	1 350	1
26	Neagu	—	3 000	—	3 000	3
27	Nicolae	—	6 350	—	6 350	7
28	Oancea	—	1 950	—	1 950	2
29	Stan	—	700	—	700	1
30	Stanislav	2 000	—	—	2 000	1
31	Stanciu	—	3 900	—	3 900	6
32	Stoian	—	3 000	—	3 000	3
33	Turciu	—	1 800	—	1 800	2
	Total	2 480	82 850	33 180	118 510	93

* Negustori mari; cf. nota explicativă de la anexa nr. 11.

ANEXA Nr. 16

Tablou sintetic

Anul	Valoarea în aspri				Nr. negustorilor	Nr. transporturilor
	Export	Import	Tranzit	Total		
1503	—	48 225	134 598	182 823	10	15
iulie 1529 — iulie 1530	—	30 150	—	30 150	17	57
1542	17 240	81 750	—	98 990	33	98
1543	—	76 550	—	76 550	27	80
1545	15 620	53 700	3 125	72 445	18	71
1546 (43 săptămîni)	1 860	54 550	—	56 410	21	58
1547	2 900	57 300	—	60 200	20	66
1548	3 600	—	66 000	69 300	8	9
1549	6 840	64 350	32 200	103 390	32	82
1550	4 230	83 100	40 100	127 430	38	120
1551 (34 săptămîni)	2 430	56 700	—	59 130	28	76
1554	2 480	82 850	33 180	118 510	33	93

ANEXA Nr. 17

Activitatea comercială a negustorilor din Bucureşti în schimbul de mărfuri cu Sibiul

1500

Nr. crt.	Negustori mici	Valoarea în aspri			Nr. transporturilor
		Import	Tranzit	Total	
1	Gheorghe	2 450	1 050	3 500	2
2	Ilie	2 050	1 000	3 050	2
2	Stanomir	400	2 040	2 440	2
	Total	4 900	4 090	8 990	6

ИЗ ИСТОРИИ БУХАРЕСТСКОЙ ТОРГОВЛИ В XVI в.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Статья, посвященная 500-летию со дня первого документального упоминания о Бухаресте, является историческим очерком, освещающим торговую жизнь города в конце XV и, главным образом, в XVI в., составленным на основании опубликованных внутренних и внешних документов, а также таможенных записей (в большинстве неизданных) из Брашова и Сибиу за первую половину XVI в.

В I главе освещаются общие вопросы, касающиеся экономического развития Бухареста и экономических преобразований в Валахии и юго-восточной Европе в XV и XVI вв.

II глава посвящена развитию товарообмена в Бухаресте; на основе имеющегося исторического материала освещаются главным образом вопросы, связанные с торговлей бухарестских лавок во второй половине XVI в. Эти лавки, а также занимаемая ими земля принадлежали господарской власти, церкви, боярам, ремесленникам и купцам. В исторических записях того времени сохранились отклики на борьбу горожан против церкви, стремящейся всеми способами захватить лавки в свои руки.

В III главе рассматривается внешний товарообмен Бухареста: с Брашовом, Сибиу, Львовом, Москвой, а также Оттоманской империей. Наиболее богатые сведения сохранились о торговле Бухареста с Брашовом в первой половине XVI в. По таможенным записям Брашова 1503—1554 гг. можно проследить за ростом стоимости экспорта, импорта и перевозки товаров бухарестскими купцами, а также за ростом числа бухарестских купцов, принимавших участие в торговле с Брашовом. Так, если в 1503 г. было зарегистрировано всего 10 купцов, осуществивших 15 перевозок товаров, то в 1550 г. их насчитывалось 38, а количество перевозок возросло до 120.

К сожалению, мы не располагаем данными о торговле Бухареста с Оттоманской империей, хотя известно, что во второй половине XVI в. она сильно расширилась.

В IV главе рассматривается обновляющая роль бухарестских купцов XVI в. Им принадлежит часть заслуги, которую имели в истории средневековые „горожане”, ставшие „классом, олицетворяющим процесс развития производства и обмена, формирования общественных и политических учреждений” (Фридрих Энгельс: „Упадок феодализма и подъем буржуазии”).

ASPECTS DE L'HISTOIRE DU COMMERCE BUCARESTOIS AU XVIe SIÈCLE

RÉSUMÉ

Dans cette étude consacrée au 500e anniversaire de Bucarest, selon le premier document officiel attestant son existence, l'auteur retrace sommairement l'histoire du commerce bucarestois à la fin du XVe et au cours du XVIe siècle. Il s'est servi à cet effet des documents roumains et étrangers publieés jusqu'à ce jour, ainsi que des registres des douanes des villes de Braşov et de Sibiu, datant de la première moitié du XVIe siècle et en grande partie inédits.

Le premier chapitre traite des problèmes d'ensemble intéréssant le développement économique de Bucarest et les transformations économiques dont la Valachie et l'Europe du sud furent le théâtre aux XVe et XVIe siècles.

Le deuxième chapitre est consacré aux échanges commerciaux à l'intérieur de la ville, échanges qui, tel que le matériel historique existant le montre, étaient pratiqués, pendant la seconde moitié du XVIe siècle, surtout dans les boutiques bucarestoises. Les magasins et les places propres à leur construction étaient, à Bucarest, la propriétés de l'Etat, de l'Eglise, des boïards, des artisans et des marchands. Les documents de l'époque nous apportent des échos de la lutte des bucarestois contre l'Eglise qui s'efforçait, par différents moyens, de s'emparer de leurs boutiques.

Le troisième chapitre de l'étude s'occupe des échanges commerciaux à l'extérieur de Bucarest, avec les villes de Braşov, Sibiu, Lwow, Moscou et l'Empire Ottoman. Les documents les plus riches en renseignements sont ceux concernant les relations commerciales de Bucarest avec la région de Braşov au cours de la première moitié du XVIe siècle. Les registres de la douane de Braşov des années 1503—1554 permettent de suivre l'évolution des exportations, des importations et du transit de marchandises de la ville de Bucarest, et nous renseignent sur le nombre des commerçants bucarestois qui prenaient part à ce commerce. Il y a lieu de remarquer que leur nombre augmentait continuellement. En effet, alors qu'en 1503 on trouve 10 commerçants ayant effectué 15 transports de marchandises , les documents enregistrent 38 commerçants et 120 transports de marchandises, en 1550.

Les renseignements sur le commerce de Bucarest avec l'Empire Ottoman, amplement développé pendant la seconde moitié du XVIe siècle, font malheureusement défaut.

Dans le dernier chapitre, l'auteur étudie le rôle novateur des commerçants bucarestois du XVIe siècle, qui font partie de cette bourgeoisie citadine du moyen âge considérée par Fr. Engels comme la classe incarnant le processus de développement de la production et des échanges, de la formation des institutions sociales et politiques de l'époque.

MEŞTEŞUGURILE DIN BUCUREŞTI ÎN SECOLELE XVI ŞI XVII

DE

ŞT. OLTEANU

Producţia meşteşugărească constituie unul din elementele esenţiale ale vieţii orăşeneşti medievale. Aşa cum arată Lenin ea este „o parte integrantă necesară a vieţii de oraş" [1]. Este binecunoscut faptul că viaţa orăşenească nu poate fi concepută decît numai în cadrul existenţei producţiei meşteşugăreşti şi a schimbului acestor produse. Fără a mai sublinia importanţa pe care o prezintă producţia meşteşugărească pentru studiul vieţii orăşeneşti, trebuie însă menţionat că în ciuda acestui fapt, cercetarea acestei probleme se reflectă destul de palid în istoriografia noastră.

Exceptînd lucrarea lui Nicolae Iorga, *Istoria industriei la Romîni*, apărută în 1927, precum şi cea a lui Eugen Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova*, apărută în 1939, în care se tratează în general problema meşteşugurilor medievale, lucrări închinate producţiei meşteşugăreşti medievale din cele mai dezvoltate oraşe din Ţara Romînească sau Moldova, sînt puţine. Bucureşti, capitala patriei noastre, de la a cărei menţionare pentru prima oară în documentele de care dispunem se împlinesc 500 de ani, unul dintre cele mai importante centre economice medievale, este lipsit de o astfel de lucrare.

În cele două monografii : *Istoria Bucureştilor* de G. I. Ionnescu-Gion, apărută în 1899 şi *Istoria Bucureştilor* de N. Iorga apărută în 1939, se oglindesc numeroase aspecte ale vieţii bucureştene de-a lungul veacurilor, printre care şi acela al producţiei meşteşugăreşti şi al schimbului de produse. Trebuie specificat însă, că atenţia deosebită în ceea ce priveşte tratarea, acordată unora dintre aceste aspecte este în contrast cu importanţa lor ; nu se păstrează cu alte cuvinte, o proporţie între spaţiul rezervat

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. III, Ed. P.M.R., 1951, p. 308.

unor probleme şi însemnătatea reală a acestora. Aşa, de pildă, problemele de ordin religios ocupă în lucrările amintite un spaţiu foarte întins în raport cu spaţiul rezervat descrierii celei mai importante categorii sociale din cadrul oraşului, meşteşugarii producători de bunuri materiale [1]; de aici necesitatea de a se acorda cercetării ştiinţifice a producţiei meşteşugăreşti medievale din Bucureşti, ca şi din alte oraşe de altfel, atenţia binemeritată. Condiţiile concrete necesare îndeplinirii unor astfel de sarcini au fost create prin strîngerea laolaltă şi publicarea în parte în anii regimului de democraţie populară a izvoarelor medievale (documente interne, mărturiile călătorilor străini, inscripţiile, cronicile etc.) cît şi prin iniţierea pe baze cu totul noi a unor săpături arheologice în Bucureşti [2].

După cum se ştie, prima menţiune documentară, de care dispunem pînă în prezent, în care Bucureştiul apare ca reşedinţă a Ţării Romîneşti, datează din 20 septembrie 1459. Aceasta nu constituie de altfel decît confirmarea unor stări de lucruri deja existente. Cercetările arheologice efectuate în diferite puncte ale oraşului au dovedit existenţa unei aşezări pe actualul teritoriu al Bucureştilor cu mult mai înainte decît data la care apare menţionat ca reşedinţă domnească, în documentele literare. Trecerea de la tipul de aşezare rurală la tipul de aşezare urbană, ca urmare a creşterii diviziunii sociale a muncii, s-a făcut într-o perioadă care, deocamdată, nu poate fi fixată în mod precis întrucît izvoarele literare şi materialele arheologice ieşite la iveală pînă în prezent nu ne îngăduie acest lucru. Ceea ce s-a putut stabili în mod sigur este faptul că în secolul al XV-lea aşezarea omenească de pe actualul teritoriu al Capitalei R.P.R. începuse să capete forme de viaţă urbană. Alegerea acestei aşezări ca reşedinţă a domniei din Ţara Romînească a fost determinată tocmai de stadiul de dezvoltare deosebit al forţelor de producţie din aşezarea respectivă. Stabilirea reşedinţei domneşti la Bucureşti a jucat la rîndul ei un rol important în accelerarea dezvoltării vieţii bucureştene. În capitala statului feudal erau concentrate cele mai variate categorii de meşteşugari care satisfăceau şi cerinţele de la curtea voievodală. După cum se ştie pînă către jumătatea secolului al XVI-lea a avut loc o permanentă schimbare a scaunului domnesc cînd la Bucureşti, cînd la Tîrgovişte. Începînd din a doua jumătate a secolului însă, domnia se stabileşte la Bucureşti aproape în mod permanent. Actele interne, atît cele emise de cancelaria domnească cît mai ales cele particulare (cele emise de autoritatea municipală şi zapisele al căror număr creşte simţitor începînd de la jumătatea secolului al XVI-lea) reflectă o viaţă orăşenească, o activitate meşteşugărească nemaiîntîlnită pînă atunci. Această stare de lucruri se datoreşte, după părerea

---

[1] În lucrarea lui Ionnescu-Gion, capitolul IX (p. 253—293) este rezervat în întregime tratării problemei patriarhilor, mitropoliţilor şi episcopilor greci veniţi la Bucureşti, pe cînd problema meşteşugarilor este tratată în patru pagini (p. 741—744).

[2] Roadele unei astfel de munci au şi început să apară. Deşi nu tratează în mod exclusiv problema producţiei meşteşugăreşti, articolele *Dezvoltarea economică a oraşelor din Ţara Romînească în anii 1501—1650* de L. Lehr, din *Studii şi referate privind istoria Romîniei,* I şi *Oraşul Bucureşti în secolele XIV—XVI,* de D. Berindei, din *Studii şi articole de istorie,* II, reprezintă încercări reuşite de a aborda de pe poziţia materialismului istoric această chestiune.

noastră, stabilirii permanente sau aproape permanente a scaunului domnesc la Bucureşti ceea ce a contribuit la creşterea activităţii meşteşugăreşti; actele municipale emise de autorităţile oraşului şi zapisele, existente într-un număr foarte mare în raport cu situaţia anterioară, mult mai bogate şi variate în conţinut decît stereotipele acte domneşti, reflectă prin conţinutul lor tocmai această viaţă a producătorilor de bunuri. De aceea producţia meşteşugărească din Bucureşti pînă la jumătatea secolului al XVI-lea este foarte firav oglindită în documente.

Cercetarea materialelor de informare (de care dispunem) pînă în secolul al XVIII-lea, ne-a permis să surprindem o serie de aspecte ale activităţii meşteşugăreşti din Bucureşti, de o deosebită importanţă, ca de pildă, *nivelul de dezvoltare a meşteşugurilor* în diferite perioade (specializarea în diferite ramuri de activitate), *producţia propriu-zisă* (formele de producţie din cadrul atelierului: producţia la comandă, producţia pentru piaţă, schimbul produselor meşteşugăreşti pe piaţa oraşului, adîncirea procesului de separare dintre producţie şi circulaţie etc.) precum şi unele *probleme privind pe meşteşugari* (repartiţia teritorială în cadrul oraşului, adîncirea procesului de separare între meşteşug şi agricultură, obligaţii faţă de domnie, lupta de clasă, organizare etc.). Toate aceste probleme au fost grupate în cele două părţi ale lucrării. Prima parte tratează despre ramurile mari de activitate meşteşugărească cu specializările produse în interiorul fiecărui meşteşug de bază, indicîndu-se totodată momentul apariţiei lor în actele de care dispunem; a doua parte tratează despre cele mai importante aspecte privind relaţiile social-economice.

I

1. METALURGIA

Industria metalurgică [1] — extracţia şi reducerea minereurilor pe de o parte şi prelucrarea metalelor pe de altă parte — a jucat în general un rol hotărîtor în dezvoltarea tuturor celorlalte ramuri ale industriei, agriculturii, transporturilor, construcţiilor; ea a jucat un rol uriaş în dezvoltarea culturii materiale, metalurgiştii fiind primii specialişti care s-au diferenţiat în sînul colectivităţii o dată cu diviziunea socială a muncii.

Cum era şi firesc, în Bucureşti n-a existat o metalurgie extractivă (extragerea minereurilor din pămînt) din cauza inexistenţei în împrejurimile lui, a unor astfel de posibilităţi naturale [2]. Cercetările arheologice

---

[1] Termenul „industrie" folosit în lucrare, evident impropriu, n-are aici accepţiunea pe care în mod firesc o are astăzi. El este însă consacrat în literatura de specialitate pentru a desemna grupuri mari de activitate meşteşugărească. Amintim că Lenin îl foloseşte frecvent pentru epocile precapitaliste; dintre istoricii sovietici menţionăm pe B. Rîbakov care utilizează acest termen în lucrarea Ремесло древней Руси, Moscova, 1948.

[2] Menţionarea în acte a topicului „Valea băii" în hotarnica moşiei Clanţa (actualul Herăstrău), proprietatea mănăstirii Cotroceni, la 10 decembrie 1680, ne poate da, pînă la efectuarea unor cercetări mineralogice, doar o sugestie în legătură cu provenienţa minereului de fier redus în Bucureşti (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XC/25, orig. rom.).

efectuate în cuprinsul oraşului Bucureşti în anii regimului de democraţie populară au dovedit însă, existenţa unei metalurgii reducătoare în oraş. În săpăturile efectuate în sectoarele Curtea Veche, bis. Răzvan şi bis. sf. Gheorghe Vechi s-au descoperit resturile unor cuptoare de redus minereul precum şi bucăţi de zgură de fier datînd din secolele XV, XVII [1]; minereul de fier era adus probabil din regiunea subcarpatică, şi redus în cuptoare în oraş. O mare cantitate de fier sau aramă necesară metalurgiei prelucrătoare se obţinea, în special în secolul al XVII-lea, prin cumpărarea fierului şi aramei de pe piaţă (internă şi externă). Organizarea de către domnie a exploatărilor miniere de la Baia de Aramă şi de la Baia de Fier în a doua treime a secolului al XVII-lea, a însemnat o evidentă creştere a cantităţii de metal adus pe piaţă. Numeroşi negustori printre care şi Nedelco abagiul din Bucureşti [2], cumpărau aramă şi fier direct din „bae" (mină), pe care le comercializau apoi pe piaţa oraşului [3]. Pe timpul lui Constantin Brîncoveanu vînzarea fierului în Bucureşti constituia monopolul domniei; nimeni n-avea voie să vîndă fier, în afară de oamenii domneşti [4].

În acest mod materia primă care constituia baza metalurgiei prelucrătoare, era asigurată.

Metalurgia prelucrătoare însumează totalitatea ramurilor de activitate meşteşugărească ce prelucrează metalele, ramuri devenite independente ca preocupări, reflectînd nivelul atins de diviziunea socială a muncii. Gradul înalt de specializare din metalurgia prelucrătoare din Bucureşti în cursul secolelor XV—XVII se oglindeşte tocmai în existenţa a numeroase meşteşuguri care tind să se separe tot mai mult ca sferă de preocupare.

Întregul proces metalurgic se desfăşura în atelierul meşteşugarului respectiv; inventarul de fierărie se deosebea în funcţie de specificul muncii, cu excepţia unor unelte de bază nelipsite din orice atelier de prelucrare a metalelor. În săpăturile arheologice din cuprinsul oraşului Bucureşti au fost descoperite numeroase unelte ca: ciocane, dălţi, cleşti, sfredele, foarfeci, priboaie, seceri, brăzdar de plug, sape, custură de tăiat pielea precum şi numeroase piese de harnaşament (pinteni, catarămi) şi armament de luptă (săgeţi, buzdugane, fosforite, fragmente de coif, cămaşe de zale etc.) datînd din secolele XVI—XVII [5].

În decursul secolelor XV—XVII, se întîlnesc în documentele de care dispunem referitoare la Bucureşti, circa 9 ramuri de producţie meşte-

---

[1] D. Rosetti, *Bucureştii de odinioară* (sub tipar); cf. *Descoperiri arheologice în Bucureşti*, în *Studii şi referate privind Istoria Romîniei*, I, p. 518, fig. 48 şi p. 520; cf. D. Rosetti, *Şantierul arheologic Bucureşti*, în *Materiale şi cercetări arheologice*, V, p. 649, 651.

[2] Arh. St. Buc., Ep. Argeş, XLV/6, orig. rom. (La 7 ianuarie 1672, el cumpăra 440 ocale aramă).

[3] În anul 1673 concesionarul minei de la Baia de Aramă, se angaja să livreze negustorilor în cursul aceluiaşi an, cantitatea de 3135 ocale aramă (Arh. St. Buc., Ep. Argeş, XLV/10, orig. rom.).

[4] Acad. R.P.R., MLXIX (Anatefter, C. 2, 53, 60); cf. N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 338, 347, 350; pentru prelucrarea plumbului vezi Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCLXIII/3, copie rom.

[5] Obiectele sînt expuse la Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti.

şugărească care prelucrează metalele; unele dintre ele se subdivid la rîndul lor în alte categorii după cum se constată, de pildă, în cadrul armurăritului. De remarcat că pînă la jumătatea secolului al XVII-lea existau doar 2 ramuri de producţie în cadrul prelucrării metalelor; după această dată numărul lor a crescut cu încă 7.

Potcovarii sînt printre cei mai vechi meşteşugari în prelucrarea metalelor; ei depăşeau prin activitatea lor limitele specificului meseriei lor, observaţie valabilă de altfel şi pentru alte categorii de meşteşugari, lucrînd în afara potcoavelor pentru potcovitul animalelor de transport [1] şi alte obiecte de fierărie ca: unelte din inventarul agricol, unelte de meşteşugari şi unelte de uz casnic. Potcovarii preluaseră o mare parte din atribuţiile vechilor fierari sau făurari din domeniul metalurgiei prelucrătoare. În acte, ei sînt menţionaţi în situaţii diferite, vînzînd sau cumpărînd mai ales case, locuri de case, prăvălii, pivniţe, vii sau în calitate de martori.

Prima menţiune documentară care atestă prezenţa meşterilor potcovari în Bucureşti este cu puţin anterioară anului 1587; la 24 iulie 1587 Mihnea voievod întărind mănăstirii sf. Troiţă (Radu Vodă) „numită mitropolia din jos de Bucureşti", 13 prăvălii în oraş pe uliţa Mare arăta că aceste prăvălii fuseseră cumpărate de Dragomir fost mare vornic de la „Nica potcovarul" şi alţii. Pătru mare spătar, fiul lui Dragomir, le vînduse apoi egumenului Mardarie de la mănăstirea sf. Troiţă [2].

În secolul al XVII-lea, este menţionat în Bucureşti, Tudoran ţiganul potcovar care cumpără un loc de casă în mahalaua sf. Gheorghe Vechi [3] pentru a-şi construi pe el case [4].

Armurăritul reprezintă de asemenea unul dintre meşteşugurile bucureştene cele mai vechi. Nivelul de dezvoltare ridicat la care ajunsese acest meşteşug poate fi apreciat după specializările produse în cadrul lui.

În cursul secolului al XVI-lea, în interiorul armurăritului se specializaseră două categorii de meşteşugari: *arcarii* şi *săbierii*. Prima menţiune despre un meşter arcar la Bucureşti se întîlneşte la 6 mai 1572; Nicula judeţul cu cei 12 pîrgari ai oraşului întăreau lui Cuciuc Grecul arcar, un loc de casă în Bucureşti, pe care acesta îl cumpărase de la nişte ţigani [5]. Amintirea lui Cuciuc arcar se păstrează pînă la jumătatea secolului al XVII-lea [6]. În secolul al XVII-lea, meşteşugul confecţionării arcurilor şi săgeţilor de luptă este în regres. Aşa se explică de ce menţiunile documentare despre arcari lipsesc cu desăvîrşire.

În schimb săbierii sînt mult mai numeroşi. Cea dintîi menţiune documentară despre săbierii bucureşteni datează din 5 ianuarie 1587 cînd participă ca martor în Bucureşti Stanciul săbier [7]. În secolul al XVII-lea

---

[1] În Condica de venituri şi de cheltuieli a visteriei de la leatul 7202—7212 (1694—1704) (în *Revista istorică a arhivelor Romîniei*, Buc., 1873, p. 313), este însemnată cheltuiala a 26 taleri, „pentru potcovitul telegarilor".

[2] *D.I.R.* veac. XVI, B, vol. V, p. 320; *D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. IV, p. 239—240.

[3] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, nr. 691 f. 92 v, copie rom.

[4] Ibidem, nr. 691, f. 94, copie rom.

[5] *D.I.R.*, veac. XVI, vol. IV, p. 72.

[6] Locul se afla, se pare, în apropierea jitniţei domneşti (Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XII/10, orig. slav.).

[7] *D.I.R.*, veac. XVI, B., vol. V, p. 276, 295, 431.

numărul săbierilor se înmulţeşte. La 17 aprilie 1626 Mihail săbierul depune mărturie pentru nişte locuri de casă cu 4 prăvălii pe uliţa Turcilor [1]. Între 1635 şi 1690 mai sînt pomeniţi Dima săbier [2], Filip, săbier [3], Curteş săbierul [4], şi Ivan săbier [5], toţi menţionaţi ca martori la vînzarea-cumpărarea de prăvălii, pivniţe, case etc., în Bucureşti. La 14 mai 1678 apare în documente primul vătaf de săbieri din Bucureşti, anume Filip [6], indiciul organizării săbierilor în asociaţii meşteşugăreşti. Potrivit unei însemnări din 1697, o sabie costa cam 23 taleri, un preţ destul de ridicat [7].

Turnarea tunurilor de luptă din aramă era făcută de către meşterii de la curtea domnească. Din relatarea lui J. Bongras aflăm că Petru Cercel, domnul Ţării Romîneşti, „a pus să se toarne tunuri" [8]. Turnătoria înfiinţată de Petru Cercel era o turnătorie a tunurilor de aramă; ea se afla probabil într-unul din cele două oraşe, Bucureşti sau Tîrgovişte. Potrivit datelor de care dispunem unul din tipurile de tunuri turnate avea ţeava de 1,50 m lungime; diametrul ţevii avea la bază 250 mm, iar la capăt 50 mm.

În secolul al XVII-lea, tunarii sînt frecvent menţionaţi în acte. Între 1663 şi 1680 este menţionat în Bucureşti în mai multe documente Isar tunariul [9]. La curtea lui Constantin Brîncoveanu exista un meşter tunar căruia îi plătea simbrie 30 taleri pe an [10]. În afară de aceasta mai erau şi alţi tunari cărora de asemenea li se plătea şi care erau probabil ajutoare ale meşterului principal, mînuitori ai tunurilor în luptă în acelaşi timp [11].

Tot în cadrul arsenalului domnesc trebuie socotiţi şi *silitrarii* care preparau praful de puşcă, obţinut prin tratarea salpetrului sau silitrei. Se pare că o parte din cantitatea totală de silitră se prepara în secolul al XVII-lea la Bucureşti, deoarece Şerban Cantacuzino dăruia mănăstirii Cotroceni printre altele şi „2 cazane mari care s-au făcut dentr-un cazan mare ce au fost dă salitră" [12]. Silitra se exploata la Focşani fiind transportată apoi la locul de preparare, cu carele; în 1702 se trimiteau în scopul arătat 5 care cu 10 boi [13]. Tehnica obţinerii prafului de puşcă se cunoaşte datorită relatărilor unui funcţionar turc care cunoscuse la Hotin la jumătatea secolului al XVIII-lea, procedeele utilizate [14]. Alteori silitra era cumpărată

---

[1] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, LVII/5, orig. rom.
[2] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/5, orig. rom.; Acad. R.P.R., CCCXCIX/155, orig. rom.
[3] Arh. St. Buc., m-rea Hurez, XXVIII/3, orig. rom.
[4] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Nucet, nr. 457, f. 133 v., copie rom.
[5] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XLII/65, orig. rom.
[6] Acad. R.P.R., CXCVIII/75, orig. rom.
[7] Condica..., *op. cit.*, p. 314.
[8] J. Bongras, în *Hurmuzaki*, XI, p. 190.
[9] Muz. lupt. rev. pop., Buc., LXXXVIII/1, orig. rom.; Acad. R.P.R., CXCV/26, orig. rom.; Acad. R.P.R., CCCLXXIV/250, orig. rom.; Acad. R.P.R., LXXI/177, orig. rom. etc.
[10] Condica..., *op. cit.*, p. 540.
[11] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 371 (Anatefter, C. 252, 254).
[12] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Cotroceni, nr. 693.
[13] Condica..., *op. cit.*, p. 672.
[14] M. Karadja, *Principatele romîne văzute de un funcţionar turc din veacul XVIII*, în *Arhivele Olteniei*, XI (1933), p. 267–268.

de la diverşi silitrari care livrau domniei contra cost anumite cantităţi. Potrivit ştirilor existente, între 1698 şi 1702 curtea domnească achiziţionase de la 2 silitrari, circa 5 tone iarbă de puşcă. Preţul unei ocale varia între 33 şi 50 bani [1].

În secolul XVII se produc noi specializări în domeniul prelucrării metalelor. În cadrul armurăritului se diferenţiază *zelarii* care confecţionau îmbrăcămintea de zale pentru luptă. Ei se separă ca meşteşug aparte în a doua treime a secolului al XVII-lea. Într-un act din 6 martie 1657, Stan zelarul din Bucureşti avea case în „bazarul de Sus" (tîrgul de Sus) din acelaşi oraş [2]. Dumitraşco zelarul este menţionat către 1680 [3], iar la 1 iulie 1695 scrie un act de hotărnicie a unui loc din mahalaua Măcelarilor, Fota zălarul [4].

Căldărăritul este unul dintre cele mai dezvoltate meşteşuguri bucureştene din domeniul prelucrării metalelor din secolul al XVII-lea. Căldărarii confecţionau din aramă în special, oale de aramă, cazane, tipsii de aramă sau cositor, căldări, tingiri etc., fie prin turnarea metalului, fie prin baterea sau ciocănirea foilor de metal. Cea mai mare parte a menţiunilor documentare se referă la căldărarii din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Între 1670 şi 1671 este menţionat în calitate de martor la mai multe vînzări-cumpărări de locuri în oraş, Constandin căldărarul. El locuia, se pare, în apropierea bisericii lui Mitrea vornicul; la 12 august 1671 se vindea mănăstirii Radu Vodă din Bucureşti un loc pe uliţa dinspre biserica lui Mitrea vornicul avînd ca vecini pe Costandin căldărarul şi pe alţii [5]. La 9 noiembrie 1670 acelaşi Costandin căldărarul împreună cu alţi meşteşugari şi cu Gherghina judeţul delimitează un loc de casă aflat pe lîngă mănăstirea Stelea [6]. Fiul său Iane căldărariul, ginerele lui Gherghina judeţul [7], este proprietarul unui loc de casă pe uliţa dinspre biserica Agăi Niţă „alăturea cu uliţa cea Mare care vine de la curtea domnească spre tîrgul d-Afară" [8]. Un cartier sau mahala a căldărarilor este menţionată la 8 ianuarie 1683; Iorga stolnic vînzînd lui Şerban Vodă 5 prăvălii într-un rînd, arată că ele sînt „la uliţa împotriva Căldărarilor" [9]. La aceeaşi dată se mai vînd încă 2 prăvălii tot lui Şerban Vodă, în acelaşi rînd, menţionîndu-se că ele se află „unde sînt acuma Căldărarii"[10]. Pare să fie vorba de o recentă schimbare a centrului de activitate a căldărarilor de la locul iniţial. Vîlcul meşterul căldărarul [11], Stan căldărarul [12], Varvara căldărarul [13] etc., sînt alţi meşteri bucureşteni de la sfîrşitul secolului al XVII-lea,

---

[1] Condica..., *op. cit.*, p. 412, 525, 550, 653, 692.
[2] Muz. arh. şi ist. Buc., nr. 933, orig. slav.
[3] Acad. R.P.R., CXL/122, orig. rom.
[4] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCLVII/7, orig. rom.
[5] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXIII/24 orig. rom.; ibidem, XXIII/21 orig. rom.
[6] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXIII/17, orig. rom.; XXIII/19; XXIII/15.
[7] Ibidem, XLII/42, orig. rom.; Acad. R.P.R. DCXXIII/97.
[8] Arh. St. Buc. m-rea Radu Vodă, XXIII/36, orig. rom.
[9] Ibidem, XXXIV/30, orig. rom.
[10] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/32, orig. rom.
[11] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, LVIII/48, orig. rom.
[12] Ibidem, XXIII 36, orig. rom.
[13] Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 193—199, copie rom.

care împreună cu ceilalţi constituie mărturia unei sporite activităţi în Bucureşti în această vreme în raport cu celelalte oraşe din Ţara Romînească. Aceasta explică superioritatea vătafului de căldărari din Bucureşti faţă de cei din ţară, manifestată prin împuternicirea pe care i-o acordă Brîncoveanu de a percepe taxa de la toţi căldărarii localnici şi străini care vin în Bucureşti cu „marfă căldărărească”, precum şi de a i se supune lui [1].

Tot în preocupările căldărarilor intra şi repararea vaselor stricate; pe la 1700, Constantin Brîncoveanu ierta pe vătaful de căldărari din Bucureşti de toate obligaţiile căldărarilor faţă de domnie cu condiţia de a fi „în toată vremea cu slujbă în curtea domniei mele să dreage vasele care se strică” [2].

În strînsă legătură cu căldărarii erau *spoitorii* care spoiau vasele de aramă cu ajutorul cositorului. O însemnare din vremea lui Brîncoveanu arată că s-au dat 15 ughi „la spoitorii ce spoesc vasele de cuhnii de paşte” [3]. Cunoştinţele pe care le posedau în această privinţă le dădeau posibilitatea efectuării controlului tehnic asupra confecţionării unor vase de către meşterii ardeleni. Aşa de pildă, Constantin Brîncoveanu, trimiţînd la 5 decembrie 1697 o cantitate de cositor la Braşov pentru a i se executa nişte tipsii, atrage atenţia meşterilor braşoveni „să nu amestece cositorul, ce să-l lucreze aşa curat precum l-am trimis”; le aduce totodată la cunoştinţă posibilitatea de a controla aceasta: „voim să topim o tipsie de acelea ⟨după ce vor fi gata⟩ să cercăm să spoim nişte vase. Deci atunci se va cunoaşte că de vor amesteca cositorul nu să va putea spoi la aramă” [4]. Observaţia făcută de domnul Ţării Romîneşti era rezultatul unei îndelungate practici a meşterilor în arta spoirii vaselor, practică ce justifica mîndria domnului romîn.

Mijloacele de transport (care, căruţe, cocii, rădvane, leagăne) erau lucrate de meşteri în strînsă legătură cu prelucrarea lemnului. După ce se făceau mai întîi părţile lemnoase, ele se ferecau apoi în atelierele de fierărie de către meşterii *rotari*. În condica de venituri şi cheltuieli a vistieriei lui Brîncoveanu se însemna la 1698, suma de 209 taleri şi jumătate cheltuită pentru „blehuirea şi cercuirea carălor” precum şi suma de 12 500 taleri daţi pentru lucrul a 250 de „cară” ce s-au trimis la Belgrad [5].

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, alături de rotari se întîlnesc meşterii *caretaşi* [6] care făceau caretele şi *legănarii* specializaţi în făurirea leagănelor. Ne sînt cunoscute numele unor legănari ca de pildă Duca legănarul fiul lui Mihai legănarul [7], care la 1630 vinde un loc de casă în Bucureşti [8]. La curtea domnească, existau meşteri caretaşi şi legănari special angajaţi pentru lucrul la caretele şi leagănele domneşti. Pe timpul lui Brîncoveanu printre cei ce primeau bacşişuri cu diferite ocazii erau

---

[1] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 357 (Anatefter, C. 169).
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem*, p. 362.
[4] *Ibidem*, X, p. 62–63.
[5] Condica..., *op. cit.*, p. 377, 400.
[6] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., LXXIII/28, orig. rom.
[7] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, XXX/1, orig. slav ("лєгънаріюл) în orig.
[8] Arh. St. Buc., m-rea Valea, XII/2, orig. rom.

şi doi caretaşi care primeau jumătate de taler [1]. Legănarii de la curtea domnească aveau pe la 1694 un vătaf al lor anume Dumitraşco [2], iar la 1695 este menţionat Radu vătaf de legănari care primea de paşti, împreună cu alţi 4 legănari, cîte 16 coţi de aba [3].

Lăcătuşii făceau lacăte şi chei, zăvoare, închizătoare de uşi precum şi alte obiecte de uz comun. Ei încep să fie menţionaţi în acte în secolul XVII. La 1675, Stoica lăcătuş depunea mărturie cu prilejul unei vînzări de case în oraş[4], iar cu cîţiva ani mai înainte Fiera lăcătuşul împreună cu Gherghina judeţul şi cu alţi meşteşugari, semnau ca martori un act de vînzare a unui loc de casă pe lîngă mănăstirea Stelea[5]. Către sfîrşitul secolului XVII, numărul lăcătuşilor bucureşteni crescuse considerabil. Acest lucru reiese din pomenirea în actele de la începutul secolului al XVIII-lea, a uliţei Lăcătuşilor situată mai sus de Puşcărie, aproape de zidul curţii domneşti [6].

Sîrmătorii sau *sîrmarii*[7] confecţionau sîrma de fier sau aramă sau chiar de aur, utilizată în numeroase domenii de activitate. Acest meşteşug se separă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Prima menţiune documentară datează din 16 martie 1679 cînd este menţionat Chiriţă sîrmătorul, se pare, din Bucureşti[8]. Pe timpul lui Constantin Brîncoveanu, se plăteau 30 taleri pentru confecţionarea a „10 bucăţi de sîrmă ce s-au trimis la paşa de la Sofia"[9]. Este un meşteşug specific oraşelor.

Un alt meşteşug specific oraşelor este meşteşugul confecţionării diferitelor tipuri de copci pentru îmbrăcăminte, din aramă sau tablă de fier. *Copciarii* sau *copcarii* se diferenţiază în a doua treime a secolului al XVII-lea. Prima menţiune datează din 6 martie 1657 ; Costea cojocar cumpără la data amintită, case în Bucureşti, în tîrgul de Sus, de la Stan zidariul, case care fuseseră înainte ale lui Pătru copcariul [10].

2. CONSTRUCŢIILE
(Prelucrarea lemnului şi a pietrei)

Pentru meşteşugurile din domeniul construcţiilor există un bogat material documentar, în special către sfîrşitul secolului al XVII-lea. O caracteristică a meşterilor constructori este faptul că ei se deplasează temporar în diverse locuri din ţară pentru exercitarea meseriei lor. De aceea, vom întîlni meşteri construind în alte ţări decît locul lor de origine. O altă caracteristică este şi aceea că la ridicarea unui monument participă con-

---

[1] Acad. R.P.R., MLXIX (Anatefter, C. 256).
[2] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 362 (Anatefter, C. 195).
[3] *Ibidem*, p. 361 (Anatefter, C. 184).
[4] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, ms. 296, f. 155—155 v. (156), copie rom.
[5] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXIII/19, orig. rom.
[6] Ibidem, XXIV/40, orig. rom.
[7] Vezi H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Buc., 1915, sub voce.
[8] Acad. R.P.R., XCVI/66, orig. rom.
[9] Condica..., *op. cit.*, p. 616.
[10] Muz. arh. şi ist., Buc., nr. 933, orig. slav.

comitent mai multe categorii de meşteri. Bucureştiul [1] folosea în construcţiile sale civile, militare, religioase, pe o scară foarte întinsă, lemnul uneori îmbinat cu piatră. Un însemnat număr de documente pomenesc de case cu foişoare din lemn, grajduri de lemn, pivniţe din lemn, case, hanuri, podul uliţelor etc. Pentru acoperirea clădirilor era folosită şindrila. Într-o descriere anonimă din 1636 referitoare la Bucureşti, se arată că „aproape toate casele au acoperişul de şindrilă" [2]. Del Chiaro menţiona acelaşi lucru : „toate clădirile din Valahia sînt acoperite cu şindrilă, nefiind obiceiul ţiglelor" [3].

Construcţiile militare erau în cea mai mare parte din lemn. Cunoaştem din documente sistemul de întărituri numit „palangă" construit în Bucureşti în octombrie 1595. După cum s-a constatat din descoperirile arheologice efectuate în sectorul „Radu Vodă", acest sistem consta din bîrne mari de lemn împletite cu nuiele şi întărite cu pămînt[4]. Oraşul era înconjurat de un şanţ şi val de apărare. Aceste întărituri de la sfîrşitul secolului al XVI-lea, sînt descrise în mod amănunţit de diverşi contemporani ca de pildă Nichifor dascălul, eparh patriarhal[5] şi Lescalopier[6].

Dacă luăm în considerare utilizarea lemnului şi în domeniul confecţionării obiectelor de uz casnic, folosirea lui este foarte largă; era şi firesc în această situaţie, ca în interiorul meşteşugului de bază să se fi produs specializarea meşterilor în diferite ramuri de producţie.

Meşterii constructori sînt denumiţi în documente în general „meşteri în lemn", „lemnari", „dărvari" şi uneori simplu „meşteri". La 1663 de pildă, este menţionat printre mahalagiii din Bucureşti Drăgoiu vătah de lemnari[7]; la 22 iunie 1672, Andrei dărvariul (lemnarul) „alegea" împreună cu alţii un loc de casă în Bucureşti[8]; la 30 iunie 1698 fiul lui Stanciul vătaf de meşteri de lemn, era împuternicit să stăpînească un loc de casă în dreptul bisericii popei Fierea[9].

Dulgherii încep să fie menţionaţi în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. La 8 iunie 1626 întărindu-se mănăstirii Plumbuita locuri de prăvălii în Bucureşti, se arată că acestea fuseseră în proprietatea lui Pecie dulgheriul pe timpul lui Mihnea Turcitul [10].

---

[1] Semnificativ în această privinţă este inscripţia din pridvorul mănăstirii Hurez, care arată pe meşterii care au conlucrat la ridicarea bisericii : Istratii lemnarul, Vucaşin pietrarul, Caragea Manea vătaful zidar (*Scurtă istorie a Artelor Plastice în R.P.R.* (1), Buc., 1957, p. 258, fig. 214.

[2] P. P. Panaitescu, *Călători poloni în Ţările Romîne*, p. 22—33. Descriere anonimă a soliei lui George Krasinski.

[3] Anton Maria del Chiaro Fiorentino, *Revoluţiile Valahiei*, trad. efectuată după textul reeditat de N. Iorga, de S. Cris-Cristian, Iaşi, 1929, p. 9.

[4] *Studii şi referate privind istoria Romîniei*, I., p. 424—425.

[5] N. Iorga, *Nichifor dascălul, eparh patriarhal*, în An. Acad. R.P.R., Secţia istorie, seria II, XXVII, 1905, p. 361.

[6] Lescalopier, în *Revue d'histoire diplomatique*, 1921, p. 46 şi următoarele.

[7] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LXIII/40, orig. rom.

[8] Acad. R.P.R., CCXII/16, orig. rom.

[9] Muz. arh. ist. Buc., nr. 28271, orig. rom.

[10] Arh. St. Buc., m-rea Plumbuita, nr. 255, f. 16—17 v., copie rom.

Podarii se remarcă printr-o bogată activitate. Prima mențiune datează din 13 noiembrie 1566; la data amintită scria un act în Bucureşti Stroe podar[1]. Opera lor este menționată adesea în documente: podul lui Mihai Vodă[2], podul lui Marco[3], podul lui Şerban Vodă[4], podulețul Pitarului[5] etc.

În legătură cu lucrarea obiectelor de lemn de uz casnic amintim pe *butari* care făceau butiile, poloboacele, putinele, buriile etc., cu diverse întrebuințări, în special la păstrarea vinului. În 1618 şi 1619 „Stoica butariul din Bucureşti" participă ca martor la vînzarea unor locuri de casă[6]. La 22 iunie 1672 se întîlneşte prima mențiune despre un vătaf de butari bucureşteni, anume Oancea[7]. Un alt vătaf de butari, anume Radu, este pomenit la 3 martie 1687 în acelaşi oraş. Apariția vătafilor indică stadiul de organizare a meşterilor butari din Bucureşti în asociații meşteşugăreşti.

Pentru nevoile de ordin constructiv de la reşedința voievodală, domnia folosea o serie de meşteşugari domneşti; o parte dintre ei erau orăşeni proprietari de case şi prăvălii în Bucureşti, alții erau stabiliți în mod permanent la curtea domnească primind simbrie, iar alții, de obicei meşteri săteşti, lucrau pentru „treaba domniei" în direcția în care se specializaseră, fiind scutiți în schimb de toate dările față de domnie. Din ultima categorie făceau parte meşterii din satul Lucianii „ce sîntu meşteri domneşti de case în județul Dîmbovița". La 1 iulie 1625 ei sînt scutiți de toate dările „căci sănt meşteri domneşti de lucrează tot lucrul ce trebuieşti la scaunul domniei mele"[8]. La 28 februarie 1630 Leon Tomşa întăreşte scutirea acordată aceloraşi meşteri „ce sînt meşteri domneşti... numai să fie de lucrul şi de treaba curții domniei mele să lucreze ce va trebui aicea la scaun în Bucureşti tot lucrul de lemn, căci sînt meşteri domneşti"[9]. Tot dintre meşterii săteşti folosiți de domnie mai amintim pe timpul lui Constantin Brîncoveanu pe „Stoica meşterul domnescu de lemn din Vispeşti"[10] şi pe Stan lemnarul domnesc[11].

Dintre meşterii orăşeni care lucrau pentru curtea domnească, pomenim pe butarii domneşti: Tudosie, Stanciul logofăt şi alții, din Bucureşti, care între 1627 şi 1629 participă ca martori vecini la întărirea unui loc de casă „în sus de morile domneşti... mai jos de biserica ce a fost de jurămînt"[12], deci în apropierea curții domneşti.

Cei mai numeroşi erau însă stabiliți la curtea domnească în mod permanent. Pe timpul lui Constantin Brîncoveanu la curtea domnească

---

1 *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. III, p. 232.
2 *D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. IV, p. 252.
3 *Ibidem*, vol. III, p. 598.
4 Arh. St. Buc., copii particulare, sub dată (14 iunie 1677).
5 Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CDXXXIV/1, orig. rom.
6 *D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. III, p. 194—195, 352.
7 Acad. R.P.R., CCXVII/16, orig. rom.
8 *D.I.R.*, veac. XVII, B., vol. IV, p. 537.
9 Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., XXXVII/5, orig. rom.
10 Arh. St. Buc., Ep. Buzău, XLVIII/80 (1694).
11 Ibidem, XXVII/49, orig. rom. (1699).
12 Arh. St. Buc., m-rea Cozia, XLVII/16, orig. rom.

se aflau, după cum reiese din însemnările din condica vistieriei şi din anatefter, meşteri lemnari ca de pildă Cazan „meşterul dă lemnari care se află în curte în toată vremea" şi „un lemnariu care păzeşte lemnăria" şi cărora li se dădeau 16 coţi aba de fiecare pentru îmbrăcăminte[1], precum şi unele bacşişuri cu diferite prilejuri[2]. Ei aveau un vătaf al lor anume Stanciu, care primea „5 coţi postav şăftu" pentru îmbrăcăminte[3]. Mai sînt menţionaţi „2 dogari den curte", butari care aveau un vătaf, Bobea şi dărvarii[4], care, spre deosebire de lemnari, făceau o muncă de calitate inferioară cum ar fi de pildă tăiatul şi căratul lemnelor precum şi unele operaţiuni mai simple (netezire, feţuire etc.).

În documentele din sec. al XVII-lea se mai întîlnesc două categorii de meşteşugari : *calapodarii*[5] şi *tichigiii*[6] despre care nu ştim însă ce preocupări vor fi avut. Se pare că tichigiii aveau rosturi în domeniul construcţiilor la acoperirea clădirilor cu şindrilă ; faptul că ei apar şi la sate întăreşte această presupunere.

Un alt material de construcţie, cu o utilizare tot aşa de largă, îl forma piatra. Ea se folosea la zidirea bisericilor şi a unor case ; pivniţele erau în majoritatea lor construite din piatră[7] ; din piatră se lucrau pietrele de mormînt, pietre de teasc, troiţe de piatră, cruci de hotar, fîntîni de piatră. Uneori anumite uliţe se pietruiau prin aşezarea unui strat de piatră de mărime mijlocie, fixată de obicei cu ajutorul mortarului.

Piatra era exploatată din carieră şi apoi transportată la locul unde era nevoie. Aici se şlefuia şi se ornamenta în funcţie de cerinţele respective, de *meşteri pietrari* ca „Lupul Osman pitrariul din Bucureşti" care locuia pe lîngă biserica Grecilor[8]. O largă activitate a meşterilor pietrari este documentată în legătură cu construcţiile de la curtea domnească în special pe vremea lui Constantin Brîncoveanu. Pietrarii din Albeşti (Argeş), de pildă, aduceau în repetate rînduri piatră necesară la curtea domnească, lucru pentru care li se plătea. La 1694 se menţiona suma de 23 taleri şi jumătate dată „pietrarilor de la Albeşti pentru nişte pietre ce au tăiat de treaba caselor domneşti"[9]. Aşa cum reiese din plîngerea lui Matei Filipescu către braşoveni la 1712, cei mai buni meşteri pietrari erau recrutaţi de domnie pentru a lucra la curtea domnească[10].

Tot ca material de construcţie mai amintim cărămida care era folosită din ce în ce mai frecvent în construcţii şi mortarul, un amestec într-o anumită proporţie, de var, apă şi nisip. În ceea ce priveşte cărămida,

---

[1] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 361 (Anatefter, C. 185).

[2] *Ibidem*, p. 372 (Anatefter, C. 253) ; Acad. R.P.R., MLXIX, C. 254.

[3] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 361 (Anatefter, C. 253).

[4] *Ibidem*.

[5] Gheorghe calapodarul fustaşul la 1664 (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/245).

[6] În Bucureşti se întîlnesc peste 10 menţiuni de tichigii. Prima menţiune datează din 10 decembrie 1649 (Arh. St. Buc., A. N., LXXVII/1, orig. rom. ; alte menţiuni : Acad. R.P.R., CLVII/107 ; CLXIII 20 ; CCCLXXIV/254 etc.).

[7] Case cu pivniţă din piatră în Bucureşti la 28 februarie 1670 (Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/27. orig. rom. ; Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., CCLXII/1, orig. rom. etc.).

[8] Acad. R.P.R., Foto XXVI/50, orig. rom.

[9] Condica..., *op. cit.*, p. 39.

[10] N. Iorga, *Studii şi documente*, X, p. 142.

exista la 1680 puţin mai sus de Bucureşti, o „cărămidărie", în apropierea Ciutăriei domneşti [1].

Cei care făceau să se înalţe zidurile monumentelor erau *zidarii*, ca de pildă, Manea zidarul pomenit în 1605 şi 1611 ca martor la vînzarea unui loc de 7 prăvălii în Bucureşti[2].

3. PRELUCRAREA PIEILOR

O mare dezvoltare au cunoscut-o meşteşugurile din cadrul prelucrării pieilor, mai ales cele privind încălţămintea şi îmbrăcămintea.

Blănărit-cojocăritul este unul dintre meşteşugurile din cadrul prelucrării pieilor care a cunoscut o mare dezvoltare: el este de altminteri unul dintre cele mai vechi meşteşuguri bucureştene. Deşi în documente meşterii din acest sector de activitate sînt menţionaţi cu termeni diferiţi (blănari, cojocari), totuşi o delimitare precisă a atribuţiunilor lor, nu se constată nici în secolul XVII. Deosebirea între blănari şi cojocari ar consta doar în ceea ce priveşte materialul de prelucrat, unii lucrînd mai mult blănurile de lux, alţii în special pieile de oi. Documentele ne permit să constatăm că de fapt între blănari şi cojocari nu există deosebiri; ambele categorii de meşteri prelucrează aceleaşi materiale. Edificatoare în această privinţă sînt mai multe acte din secolul al XVII-lea: la 28 octombrie 1640, de pildă, Ghinea meşterul din Bucureşti apare sub cele două denumiri: cojocar şi blănar[3]. Aceeaşi situaţie există şi în cazul lui Manta şi Dediul denumiţi cînd blănari cînd cojocari[4]. Condica vistieriei lui Brîncoveanu ne clarifică şi mai mult în această problemă. Însemnările din condică arată că în 1698 s-au dat „400 taleri lui Panaet cojocarul pentru un pîntece de rîs care s-au dat anŭ în pocloanele Baiaramului", iar în 1699 se dădeau 300 taleri pentru un cojoc de rîs ce s-au luat de la un cojocar"[5]; aşa dar cojocarii prelucrau şi blănurile de lux.

Prima menţiune de cojocari la Bucureşti datează din 30 mai 1589 cînd participă ca martori la întărirea unor case cu cămări, pivniţe şi prăvălii. Călin cojocarul, Ianiu cojocarul şi Badea cojocarul împreună cu alţi meşteşugari: cizmari, croitori, miedari, brăgari[6]. La mai puţin de un an este menţionat un alt cojocar, anume Manole, în împrejurări asemănătoare[7].

În decursul secolului al XVII-lea se întîlnesc circa 50 de cojocari, dintre care circa 18 sînt menţionaţi de minimum 5—6 ori fiecare[8].

---

[1] Arh. St. Buc., m-rea Hurez, XXVII/8, orig. rom.

[2] *D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. I, p. 179; vol. II, p. 5.

[3] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/9, orig. rom.; pentru o situaţie asemănătoare vezi Şt. Olteanu, *Un aspect al producţiei meşteşugăreşti din oraşele din Moldova în sec. XVII*, în *Studii*, an. X (1957), nr. 3, p. 95.

[4] Acad. R.P.R., CCXVI/42, orig. rom.; Acad. R.P.R., CCCLXXIV/251, orig. rom.; Arh. St. Buc., Ep. Argeş, XLVIII/6, orig. rom.; Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/28, orig. rom.

[5] Condica..., *op. cit.*, p. 442, 516.

[6] *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. V, p. 411.

[7] *Ibidem*, p. 431.

[8] Cităm cîţiva dintre aceştia: Dobre Cojocar şi Dumitru cojocar (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos XII/19, orig. rom.; Arh. St. Buc., m-rea Cozia, XLVII/16, orig. rom.; Arh. St. Buc.,

Majoritatea cojocarilor din Bucureşti locuiau în partea centrală a oraşului unde îşi aveau atelierele şi prăvăliile lor, între următoarele repere : biserica Grecilor, uliţa Mare, mănăstirea sf. Gheorghe, uliţa Scaune, biserica Colţea, mahalaua Săpunari, biserica Negustori. Urmărind activitatea lor, observăm că din cei 50 de cojocari care sînt pomeniţi în documentele cercetate, 10 îşi desfăşoară activitatea în prima treime a secolului al XVII-lea, 15 în a doua treime, iar 25 îşi exercită meseria începînd din ultimele trei decade ale secolului. Avîntul înregistrat de meşteşugul blănăriei şi cojocăritului începînd din a doua treime a secolului al XVII-lea, este ilustrat şi de organizarea meşteşugarilor respectivi în asociaţii meşteşugăreşti. Prima menţiune despre căpetenia lor (element al organizării) datează din 3 noiembrie 1635, cînd este menţionat Costandin chiurciubaşa[1] (termen turcesc pentru căpetenia blănarilor sau cojocarilor). El locuia în mahalaua popii Irimia[2]. Un alt „chiurciubaşa" este pomenit la 15 iulie 1654, se pare, tot în Bucureşti, anume Dima[3]; de asemenea Dumitru chiurciubaşa locuia la 20 septembrie 1659 pe „uliţa cea domnească[4]; iar mai tîrziu(1687) e pomenit Todor sau Tudor chiurciubaşa[5].

Deşi de cele mai multe ori domnia recurgea la cumpărarea de pe piaţă a produselor cojocăreşti, se întîlnesc şi cojocari domneşti ca Dumitru[6] care satisfăcea cu produsele meşteşugului său, cerinţele de la curtea domnească.

Meşteşugul *cizmăriei* şi *ciubotăriei* prezintă o situaţie asemănătoare cu cel al blănăriei-cojocăriei. Nici în această ramură de activitate meşteşugărească nu se poate vorbi de sfere complet deosebite; cizmarii şi ciubotarii prelucrau aceleaşi materiale şi confecţionau în general acelaşi gen de încălţăminte. Deosebirea ar consta în faptul că pe cînd cizmarii se adresează prin produsele lor mai de lux unei categorii sociale mai înstărite, ciubotarii

m-rea Stavropolcos, XII/1, orig. rom. ; XII/4, orig. rom.). Ei locuiau, se pare, în apropierea bisericii Grecilor; Pană cojocar, Iane, Costea cojocari etc. (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/7, orig. rom.). La 2 octombrie 1628 Dima şi Zota denumiţi în act şi „negustori" împrumută pe Preda sluger şi pe fiul său Mihai postelnic ajunşi la mare impas, cu „două foe de samuri şi un făar de jder", drept 560 galbeni (prelucrau prin urmare şi blănurile de lux), lucru pentru care Preda şi fiul său pun zălog satul Putineiul (Acad. R.P.R. DXLVIII/3, copie rom.). Iane cojocar deţinea proprietăţi (prăvălii) în Bucureşti în apropierea bisericii Grecilor şi în Tîrgovişte (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/5; XXV/6; XXV/12; XXV/13); în 1680 redacta un zapis în care arăta : „şi am scris eu Iani cojocar din Bucureşti cu învăţătura lui Filip" (Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., XXIII/12); Gheorghe şi Dumitru Paspala cojocari sînt pomeniţi între 1650 şi 1680; ei aveau proprietăţi în uliţa Mare (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/16, orig. rom.) şi în mahalaua Săpunari unde se pare că locuiau (Arh. St. Buc., mitrop. Buc., CCLVII/3). Alte acte menţionează cumpărări şi vînzări de locuri de casă, prăvălii, pivniţe în majoritatea lor în centrul tîrgului (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/17, orig. rom. ; Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, Codreni, LIV/12; Acad. R.P.R., CXLIII/24).

[1] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/5, orig. rom. (vezi şi Acad.R.P.R., CCCXCIX/55, orig. rom., unde martorii sînt din Bucureşti; alte documente pentru Costandin chiurciubaşa; Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, LXXIII/1, 7 f.1. ; B.A.R.P.R., ms. 4985, f. 58—9; Arh. St. Buc., m-rca Cotroceni, XXV/22 orig. rom.

[2] Arh. St. Buc., Dep. Papazoglu, XI/8 orig. rom.

[3] Arh. St. Buc., ms. 449 f. 231 ; vezi şi Arh. St. Buc., m-rca Hurez I/13 ms. 449, f. 15, orig. rom., unde Stana este soţia lui Dima chiurciubaşa.

[4] Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., CCXLIX/2, orig. rom.

[5] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXX/4, orig. rom.

[6] Arh. St. Buc., m-rea Hurezu, ms. 449, f. 640, copii rom.

lucrează pentru masele largi. Aşa se explică, credem, de ce în tot cursul secolelor XVI—XVII în Bucureşti nu întîlnim decît 2—3 menţiuni de ciubotari; la sate însă numărul lor este mult mai mare. Cu toate acestea între cele două categorii de meşteşuguri nu trebuie trasate linii precise de demarcare a activităţii lor profesionale.

Şi acest meşteşug este unul dintre cele mai vechi meşteşuguri bucureştene. Prima menţiune datează din 30 mai 1589; la data amintită, Stan judeţul din Bucureşti, cu 12 pîrgari întăresc lui Ianachi cizmarul casă cu cămări, pivniţe şi 2 prăvălii în oraş, cumpărate de la Trifan miedar pivnicer. Printre martorii vecini cu casa lui Ianachi figurează alături de alţi meşteşugari Voico cizmarul, Plăcintă cizmarul, Voin cizmar, Tudor cizmar, Petre cizmarul, Nedelco cizmarul şi Ianiu sandaciul (meşteşugar ce confecţiona un anumit fel de încălţăminte)[1]. După cum se vede, cei 8 meşteşugari de încălţăminte erau grupaţi în cartierul Cizmarilor. Specializarea produsă în rîndul lor constituie indiciul vechimii meşteşugului şi totodată gradul de dezvoltare atins de diviziunea socială a muncii.

În decursul secolului XVII se întîlnesc circa 26 cizmari; 3 dintre ei lucrează în prima treime a secolului; pînă către 1670 numărul lor se înmulţeşte cu încă 7, iar după aceea cu încă 16. Ei se stabilesc în general în inima tîrgului[2].

În rîndul cizmarilor bucureşteni se observă în acest secol o şi mai adîncă specializare. Chiar la începutul secolului XVII se pomenea de Stanciul *meştegiul* (pantofar de lux) care murind şi neavînd urmaşi, lasă casele sale de lîngă apa Dîmboviţei în proprietatea domnească [3]. În ultima treime a secolului se diferenţiază aşa numiţii *cavafi* şi *papugii*. Cavafii (confecţionau pantofi de un anumit tip) apar în acte în 1669. Stan cavaf [4], Stamate cavaful [5], Mihul cavaful [6] şi Stoica cavaful (ultimul locuind în mahalaua Măcelarilor) [7], sînt pomeniţi în diverse împrejurări în perioada amintită. Papugii sînt menţionaţi în ultimii ani ai secolului. Vasile papugiul, de pildă, semnează un zapis de vînzare a unui loc în mahalaua sf. Gheorghe Vechi, la 23 februarie 1698 [8]. Ei confecţionau un gen de încălţăminte uşoară, de obicei fără tocuri. La 19 septembrie 1713, o pereche de papuci negri se vindeau cu o jumătate taler, pe cînd o pereche de cizme costa 22 taleri mătate [9].

---

[1] *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. V, p. 411.

[2] În mahalaua Săpunari (Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/24); în apropierea grădinii bisericii sf. Sava (Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XLII/44, orig. rom); în mahalaua Grecilor (Arh. St. Buc., Ep. Buzău, LXXXV/4, orig. rom); în tîrgul de Sus (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/5 orig. rom.); în mahalaua Măcelarilor (Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCLVII/7, orig. rom.); în Zlătari (Arh. St. Buc., m-rea sf. Ioan, XII/7, orig. rom.); în mahalaua sf. Gheorghe Vechi (Arh. St. Buc., Cond. m-rii Cotroceni, nr. 691, f. 94, copie rom.); în mahalaua Oţetarilor şi pe locul bisericii domneşti (Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCV/4, orig. rom.).

[3] Acad. R.P.R., XLII/42, orig. slav („мєстєшїѹл" în orig.).

[4] Arh. St. Buc., m-rea sf. Sava, VI/3, orig. grec.

[5] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCXXXI/1, orig. rom.

[6] Ibidem, CCLV/1, orig. rom.

[7] Ibidem, CCLVII/2, orig. rom.; CCLVII/7.

[8] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Cotroceni, nr. 691, f. 92 v.

[9] N. Iorga, *Studii şi documente*, VII, p. 9.

Încălţămintea de la curtea domnească era făcută de cizmari domneşti ca de exemplu Dobre cizmarul domnesc care depunea mărturie la 29 martie 1693 la vînzarea unor case din mahalaua popii Stoicăi sterpul [1] (actuala stradă Brezoianu), Petco cizmarul domnesc [2], ori Iano papugiul domnesc pomenit la 1686 martor la vînzarea unei case lîngă „mănăstirea Doamnei cea Nouă" [3].

Şelarii şi *curelarii* făceau din piele în special, piesele de harnaşament (şei, hamuri, hăţuri, frîie, curele etc.). Şelarii şi curelarii bucureşteni se întîlnesc începînd de la sfîrşitul secolului XVI. În decursul secolului XVII sînt menţionaţi circa 12 şelari şi curelari. La 4 octombrie 1625, Radul şelariul revendica un loc de 7 prăvălii în Bucureşti, care aparţinuse pe timpul lui Radu Şerban voievod, lui Tudor fiul lui „Antonie şelariul de Bucureşti" [4]. Ventilă şelariul [5], Stan şi Sămjorzu şălari [6], Necula şelariul [7], Mitrea şelariul [8], Nica şelariul [9] etc. posedau pivniţe, prăvălii sau locuri de case în oraş. Ei locuiau de obicei în mahalaua care le poartă numele „mahalaoa Şelarilor la biserica sf. Nicolae" menţionată pentru întîia oară în acte la 4 martie 1676 [10]. Prăvăliile lor, unde îşi desfăceau marfa, se aflau înşirate pe uliţa Mare. La 4 martie 1697 întărindu-se o prăvălie se arată că „iaste la uliţa cea Mare în rîndul Şelarilor" [11]. Alţi meşteri locuiau sau aveau prăvălie în tîrgul de Sus la biserica Grecilor [12], ori lîngă zidul curţii domneşti [13]. La 12 septembrie 1682 se pomeneşte pentru prima oară o căpetenie a lor, Ion vătaf de şălari [14]. Acest lucru cît şi existenţa unei biserici a lor [15], indică momentul de organizare a meşterilor şelari.

Tabacii se separă ca meşteşugari aparte în cadrul prelucrării pieilor în a doua treime a sec. XVII. Prima menţiune datează din 30 martie 1628 şi pomeneşte de Dumitru tabacul martor la vînzarea unor locuri de casă în oraş [16]. Pînă către jumătatea veacului mai sînt menţionaţi : Voica tabac [17], Ignat tabac călăraş şi Lazăr tabac dărăban [18], Nedelco tabacul, Stanciul tabacul [19] şi alţii. După 1650 numărul tabacilor bucureşteni creşte simţitor.

---

[1] Arh. St. Buc., A. N., CLXXVII/9, orig. rom.
[2] Acad. R.P.R., CXXXVII/239, orig. rom.
[3] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXX/3, orig. rom.
[4] *D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. IV, p. 565.
[5] Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci şi Codreni, LIV/7.
[6] Arh. St. Buc., m-rea Stavropolcos, XXIII/4, orig. slav.
[7] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, I/25, orig. rom.
[8] Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 84—85.
[9] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCLVII/10, orig. rom.
[10] Acad. R.P.R., CCCLXXIV/260 ; CCCLXXIV/262.
[11] Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 114—115.
[12] Inst. de ist., copie după orig. sub dată (12 sept. 1682).
[13] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCXXVII 8, orig. rom.
[14] Inst. de ist., copie după orig. (12 septembrie 1682).
[15] La 1700 biserica se reconstruieşte de către Şerban Cantacuzino şi Iorgu staroste (probabil de şelari) (Gr. Musceleanu, *Mănăstirile romîneşti administrate de ţară* în *Calendarul Antic*, 1862, p. 42—43).
[16] Acad. R.P.R., XLII/40 ; I. Bianu, *Documente romîneşti*, Buc., 1907, p. 146— 147 ; termenul slav este „ТАБАК" (Acad. R.P.R. XLII/42).
[17] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., XLVII/1, trad. rom.
[18] Muz. luptă rev. a pop., CXII/4, orig. rom.
[19] Arh. St. Buc., m-rea Căldăruşani, XXI/1, orig. rom.

La 5 noiembrie 1652 este menţionată, pentru prima dată în actele de care dispunem, mahalaua Tabacilor. La data amintită Dumitru Vărgatul din Bucureşti vinde lui Costandin mare postelnic „un loc de casă în Bucureşti în mahalaoa Tabacilor alăturea cu locul lui care merge pînă în apa Dîmboviței şi pînă în casa lui Bucşă tabacul şi în lung şi în lat"[1]. După cum reiese din documente, tabacii erau aşezaţi în prima fază, pe malul stîng al Dîmboviţei. Localizarea lor este înlesnită de documentul din 12 decembrie 1666 prin care Gherghina judeţul şi pîrgarii din Bucureşti adeveresc locul mănăstirii sf. Ioan din acelaşi oraş „unde stînt acum tabacii"[2]. Hotărnicindu-se în mai multe rînduri această proprietate a mănăstirii amintite se arată că acest loc ţine „den podul ce trece peste Dîmboviţa spre mănăstirea Mihai Vodă, din capul podului dencoace pre lîngă gardul Papei fost mare vistier, pre vale în sus, pe lîngă gardul lui Paan fost mare spătar şi merge prin grădina lui Dumitraşcu logofăt pînă în gardul mănăstirii Sărindarul şi merge pre den jos de Crucea preste părău pînă în apa Dîmboviței"[3]. Mahalaua se afla prin urmare pe malul stîng în suprafaţa cuprinsă între podul peste Dîmboviţa, din dreptul mănăstirii Mihai Vodă (capătul de pe malul stîng) şi mănăstirea Sărindarul. Aici, în mahalaua Tabacilor exista şi biserica Tabacilor (în prima fază); lucrul acesta reiese dintr-un act din 25 mai 1654 în care se menţionează pentru prima oară această biserică. Pătraşcu ceauş, locuitor din mahalaua Tabacilor vinde locul de casă cu curte şi grădină, loc situat „la biserica Tabacilor". Martori sînt vecinii Bădica călăraş, Dima etc.[4] care locuiesc în mahalaua Tabacilor împreună cu Pătraşcu ceauş[5]. Construirea bisericii stă în legătură cu momentul de organizare în asociaţii meşteşugăreşti. Într-adevăr la 10 aprilie 1657 avem prima menţiune a unui vătaf de tăbăcari anume Gavril[6]. Mai tîrziu, la 1668, este pomenit un alt vătaf, Neagu, care vinde lui Marco tabacul un loc de casă în oraş[7]. Către 1669 este menţionat un al treilea vătaf de tabaci, Radu, care împreună cu alţi orăşeni şi cu Dragotă judeţul întăresc lui Ghinea cojocarul casă cu pivniţă în mahalaua de la biserica Colţea[8].

Între 1668 şi 1674, tabacii îşi mută locul; la 21 decembrie 1674, Duca Vodă întărind mănăstirii sf. Ioan vechiul ei loc, consemnează această stare de lucruri în cuvintele „unde au fost tabacii"[9]. Un alt act din 1693 arată de asemenea aceeaşi situaţie „moşie şi locuri ce au aici în Bucureşti <locurile trecuseră în proprietatea mănăstirii Sărindar> despre Dîmboviţa unde au fost tabacii mai denainte vreme"[10].

---

[1] Acad. R.P.R., XLIV/1, orig. rom.

[2] Arh. St. Buc., m-rea sf. Ioan din Buc., XII/2; XII/4, orig. rom.

[3] Ibidem, XII/6, orig. rom.

[4] Acad. R.P.R., XLIV/12, orig. rom.

[5] Acad. R.P.R., XLIV/1, orig. rom.

[6] Muz. arh. ist. Buc., nr. 28327, orig. rom.

[7] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, pach. X/14, orig. rom.

[8] Acad. R.P.R., CCCLXXIV/250, orig. rom.; vezi şi : CLXIII/20; Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XLII/12; Arh. St. Buc., cond. m-rii Cotroceni, nr. 691, f. 112; Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XLIX/3, orig. rom.; Acad. R.P.R. CXL/124, orig. rom.

[9] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, Buc., XII/6, orig. rom.

[10] Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, nr. 705 f. 7, copie rom; cf. *Rev. Istorică*, An XVIII (1932), nr. 7—9. p. 263.

Noul sediu al tabacilor se constituie tot pe malul stîng al Dîmboviţei mai jos însă, în apropiere de mănăstirea Radu Vodă în mahalaua Oltenilor, se pare, unde şi-au construit o nouă biserică. La 8 februarie 1696 Constantin Brîncoveanu întărea lui Alexandru fost mare postelnic o casă în Bucureşti „în mahalaoa Oltenilor pe lîngă locul lui Radu tabacul pînă în uliţa ce merge spre biserica Tabacilor şi se alătură cu uliţa ce merge la băcănie şi pînă în gardul lui Stroe tabacul" [1].

Tehnica tăbăcirii pieilor nu ne este cunoscută. Aşezarea lor pe malul Dîmboviţei este legată de folosirea apei la operaţiunile de depărare, fermentare, argăsire etc. a pieilor în zăcători.

Cu prelucrarea pieilor se îndeletniceau şi *săhăidăcarii* sau *săidăcarii*. Ei se diferenţiază în cadrul meşteşugului de bază în ultimul sfert al secolului XVII. Printre bătrînii bucureşteni care mărturisesc despre un loc de casă al mănăstirii Radu Vodă figurează şi Radu săidăcar în vîrstă de 80 ani [2]. Săhăidăcarii lucrau din piele tolbele, iar uneori chiar tapiţau în piele.

4. ŢESĂTORIA – POSTĂVĂRITUL ŞI PRELUCRAREA ŢESĂTURILOR

Industria ţesăturilor a cunoscut la oraşe în general, un cadru mai îngust de dezvoltare, deoarece orăşenii foloseau pe o scară întinsă ţesăturile de import. Personalul de la curtea domnească în special, folosea pentru îmbrăcăminte postavurile ardelene. Atît Matei Basarab cît mai ales Constantin Brîncoveanu aduceau în repetate rînduri din Ardeal, prin intermediul negustorilor, cantităţi mari de postav de diferite culori şi modele [3].

Abagiii lucrau abaoa roşie şi albă [4], o varietate de postav din care se făceau haine. În decursul secolului XVII se întîlnesc în Bucureşti circa 25 abagii. Prima menţiune datează din 14 aprilie 1642 şi pomeneşte pe Ion abagiul martor la vînzarea unui loc de casă [5]. Între 1657 şi 1674 sînt menţionaţi Tudor abagiul care vinde case cu pivniţe în centrul tîrgului [6] şi Dumitru abagiul [7]. În mahalaua sf. Gheorghe locuiau la 1664 Drăgoi abagiul [8], Neagul abagiul, Nedelco, Calciul şi alţii, proprietari de prăvălii pe uliţa Mare [9], Vasile abagiul în mahalaua lui Colţea sluger [10] şi Radu abagiul care avea locuri în „prundu pristi Dîmboviţa" [11].

---

[1] Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 81 v–82, copie rom., cf. *Uricariu*, XVI, p. 39.

[2] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, ms. 256, f. 155 v. (156), copie rom.

[3] N. Iorga, *Braşovul şi Romînii*, p. 46–48; la 1660 se cumpăra aba ieftină din Polonia de către negustorul muntean Pîrvan (N. Iorga, *Studii şi documente*, X, p. 52–53); Condica vistieriei menţionează o serie de cheltuieli pentru postavul curtenilor cumpărat de la negustori (Condica..., *op. cit.*, p. 9, 201, 495, 556, 624, 712).

[4] Arh. St. Buc., Ep., Argeş, LXIX ter./16 orig. rom. (teancuri de aba roşie şi albă).

[5] Arh. St. Buc., cond. m-rii Vieroşi, nr. 710, f, 753, copie rom; vezi şi Arh. St. Buc., Mitrop Ţ. Rom., nr. 137, f. 101, 101. v.

[6] Muz. arh. ist. Buc., nr. 433, orig. slav; Acad. R.P.R. LXXIV/7; etc.

[7] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/23 orig. rom.; Arh. St. Buc., m-rea sf. Ioan Buc., XI/13; Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, II/16, orig. rom. etc.

[8] Acad. R.P.R., CCCLXXIV/244, orig. rom.

[9] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/25, ms. 256, f. 142 v–143, Acad. R.P.R. CLXIII/24.

[10] Acad. R.P.R., CCCLXXIV/259; Arh. St. Buc., Mitrop. Buc. XLIX/7, orig. rom.

[11] Acad. R.P.R., XLV/84, orig. rom.

Postăvarii sînt menţionaţi la 6 iulie 1686; Mihai postăvarul din Bucureşti împreună cu soţia sa Ilinca dăruiesc mănăstirii Colţea o poală de icoană [1]. Deosebirea între postăvari şi abagii consta în calitatea materialului pe care-l făceau.

Cu prelucrarea propriu-zisă a ţesăturilor se ocupau mai multe categorii de meşteşugari.

Croitorii sînt cei mai vechi meşteşugari bucureşteni din domeniul prelucrării ţesăturilor. Prima menţiune datează din 13 mai 1563 şi se referă la Şerban croitor martor într-un act de întărire a unei prăvălii „lîngă biserica domnească din pazar" [2]. Pînă la sfîrşitul secolului mai sînt menţionaţi Babachi croitor [3], Voico croitor [4] şi Mihail croitor [5].

În secolul următor se întîlnesc circa 40 de croitori; 8 dintre ei se întîlnesc în prima treime a secolului, 15 pînă către 1670, iar restul după aceea. Cei mai mulţi locuiau în centrul oraşului [6].

Constituirea în breaslă a croitorilor bucureşteni are loc în a doua jumătate a secolului XVII. Prima menţiune despre un staroste de croitori datează din 24 ianuarie 1671 cînd este pomenit Mihalcea staroste de croitori [7].

Hainele personalului de la curtea domnească erau cusute de croitori domneşti care la 1627 aveau un vătaf al lor anume „Radu vătaf dă croitori domneşti" [8]. O inscripţie pe o piatră de mormînt din 1739 pomeneşte pe un Serinus croitor domnesc armean din Constantinopol şi staroste al croitorilor armeni [9] care a făcut haina de purpură a principelui.

Zăbunarii confecţionau zăbunele, haine de iarnă din lînă sau bumbac, vătuite, cu mîneci uneori lungi pînă la genunchi, purtate mai ales de oamenii sărmani. Este un meşteşug care se diferenţiază în a doua treime a secolului XVII. Prima menţiune datează din 14 octombrie 1653 [10]. Cei 15 zăbunari întîlniţi între 1653 şi 1700 populează centrul Bucureştiului: lîngă biserica Gheorma (Pană zăbunar) [11], în tîrgul de Sus (Tudor zăbunariul [12], Toma zăbunar) [13], în mahalaua bisericii doamnei lui Şerban Vodă

---

[1] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCLXIX/3, orig. rom.; la 1700 este numit Mihai cupeţ postăvar (ibidem, XVII/43); cu un an mai devreme este menţionat şi Manu postăvarul (ibidem, CCXXVII/6, orig. rom).

[2] *D.I.R.*, veac. XVI B., vol. III, p. 177.

[3] *Ibidem*, vol. IV, p. 72; V, p. 276, 295.

[4] *Ibidem*, vol. V, p. 295, 431.

[5] *Ibidem*, vol. V, p. 411.

[6] Lîngă biserica Gheorma banul (Arh. St. Buc., m-rea Cozia, XLVII/16, orig. rom; Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/2 orig. rom.); lîngă biserica Grecilor (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos XII/18; XII/10 orig. rom.); pe uliţa de la Scaunele de carne (Acad. R.P.R. CLXIII/23, orig. rom.); lîngă biserica sf. Nicolae (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/279 orig. rom); în „Zăbunari" (Arh. St. Buc., Dep. Provizorii V/1, orig. rom); pe uliţa Mare în „rîndul Sălarilor" (Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, nr. 705; f. 114—115); în mahalaua Măcelarilor (Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCLVII/7, orig. rom.).

[7] Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, Codreni, LIV/7, orig. rom.

[8] Arh. St. Buc., m-rea Hurez, XXVII/2, orig. rom.

[9] *Hurmuzaki*, IX, p. 609.

[10] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/8; ms. 691, f. 74—74 v.

[11] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/14, orig. rom. (1659).

[12] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/24, orig. rom. (1672).

[13] Ibidem, XXV/11, orig. rom. (166).

(Necula zăbunariul) [1], în mahalaua popei Irimia (Stoica aprodul zăbunariul) [2] etc. Locul denumit „Zăbunarii" este pomenit prima dată la 4 februarie 1665 ; în acest cartier locuiau şi-şi aveau prăvăliile meşterii respectivi [3]. Aici locuia, se pare, Dima vătaful de zăbunari [4].

Ceaprăzarii confecţionau ciucurii de mătase, lînă sau bumbac, cu care se împodobeau hainele scumpe, şeile, frîiele; ei făceau galoane şi tot felul de podoabe [5] cu care se împodobeau cabaniţele purtate nu numai de elementele clasei dominante, ci şi de haiduci. În Bucureşti ceaprăzarii sînt menţionaţi în a doua jumătate a secolului XVII. Unii dintre ei locuiau în mahalaua Sărindarului, ca de pildă Dediul ceaprăzarul iuzbaşa de dărăbanţi care îşi vindea casele sale la 2 ianuarie 1675 [6]. Mai sînt menţionaţi apoi Chiriac ceaprăzar care cumpăra la 1674 loc de casă lîngă biserica sf. Nicolae [7] Antonie şi Gheorghe ceaprăzari în calitate de martori [8] etc.

Mai amintim pe *plăpumari* (Dima plăpumarul şi Cărstea plăpumarul din Bucureşti menţionaţi la 1630 [9]) şi pe *păpuşari* care făceau sfoara necesară în industria navală. O însemnare din 1695 arată că se dădeau „900 taleri la Hagi Ibraim pentru sfoara ce lucrează la Bucureşti" [10].

5. MEŞTEŞUGURILE ALIMENTARE

Industria alimentară s-a dezvoltat considerabil la Bucureşti, centru cu o intensă activitate meşteşugărească şi comercială. În legătură cu aceasta s-au înfiinţat şi dezvoltat numeroase brutării, măcelării, berării etc. Bucureştiul deţinea în această privinţă un loc de frunte.

Cum era şi firesc, *morăritul* a fost unul dintre cele mai vechi meşteşuguri bucureştene din cadrul industriei alimentare. Morile din Bucureşti menţionate în acte în secolul XVI [11], erau acţionate prin mişcarea roţilor de către curentul de apă aflat la partea inferioară a roţii spre deosebire de morile din regiunea de munte unde roţile erau mînate prin căderea apei la partea superioară a roţii. În afară de mori acţionate de forţa hidraulică, sînt menţionate în Bucureşti, în secolul XVIII însă, mori de vînt care funcţionau în timpul iernii cînd apa Dîmboviţei era îngheţată [12].

Meşterii morari sau simplu meşteri (termen generic sub care apar morarii în acte) se întîlnesc de timpuriu. La 6 februarie 1587 depunea măr-

---

[1] Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 77 v—78.
[2] Arh. St. Buc., Dep. Papazoglu, XI/8, orig. rom. (1679).
[3] Arh. St. Buc., Depuneri Provizorii, V/1 orig. rom.
[4] Acad. R.P.R., DCXIX/12, (1688).
[5] N. Iorga, *Negoţul şi meşteşugurile în trecutul romînesc*, Buc., 1906, p. 172.
[6] Arh. St. Buc., m-rea Căldăruşani, XX/4, orig. rom. ; ibidem, XX/6, orig. rom.
[7] Arh. St. Buc., m-rea Nucet, XV/6, orig. rom.
[8] Ibidem, m-rea Bradu, Hanu Greci, Codreni, LIV/7.
[9] Acad. R.P.R., XLII/58, orig. rom.
[10] Condica. . ., *op. cit.*, p. 138 ; vezi şi p. 91, 243.
[11] *D.I.R.* veac. XVI, B, vol. V, p. 51, 212—213, 241, 294 ; VI, 6, 156.
[12] *Rev. Ist.*, an. XVI (1930), nr. 10—12, p. 203.

turie, pentru o moară la Ciutărie, a mănăstirii Radu Vodă, Mihai maistoı [1]. Doi ani mai tîrziu era menţionat tot ca martor Costandin maistor [2]. Meşterilor morari le revenea şi sarcina privind rezolvarea diverselor litigii în legătură cu „înecarea morilor", precum şi operaţiunile de „cumpănire a apelor". La 6 martie 1628, de pildă, Mihul şi Dragomir meşteri din Bucureşti „cumpăneau apele" celor 4 mori de pe Dîmboviţa ale lui Hrizea logofăt [3]. Alţi meşteri bucureşteni, anume Agripa, Stoian, Neagoe şi Nedelcu, cercetau la 1671 pricina dintre mănăstirea Radu Vodă şi Nedelcu clucer pentru nişte mori [4].

Nevoia de produse panificate a dus la dezvoltarea *brutăritului* sau *pităritului*. Către 1687 brutarii bucureşteni aveau o căpetenie a lor, Nan vătaf de pitari care locuia în mahalaua bisericii de Jurămînt lîngă apa Dîmboviţei [5], iar la 1698 pe Giura vătaful de brutari din mahalaua sf. Gheorghe Vechi [6].

Pîinea cerută de personalul curţii domneşti era făcută de brutari domneşti. Încă din 1590 exista în Bucureşti jitniţa domnească unde lucrau brutarii domneşti [7]. Cheltuielile efectuate în diferite rînduri pentru pîinea făcută la jitniţă pe timpul lui Brîncoveanu au fost consemnate în condică; la 15 mai 1695, de pildă, se dădeau 500 taleri, „brutarilor, plata lor de căntari bani 15 (pentru făcutul posmăgilor)" [8].

Un loc de frunte în industria alimentară îl deţinea şi *măcelăritul*. Prima menţiune documentară despre măcelarii bucureşteni datează din 18 noiembrie 1590 cînd este menţionat Liver casap (măcelar) [9]. Pînă către 1664 locul unde se tăia carne sau cum este denumit în acte „Scaunele de carne", se afla în mahalaua sf. Sava. La 27 aprilie 1664 cu prilejul întăririi unui loc de casă lui Tudor luminărarul, se arată că acest loc „iaste în mahalaoa sf. Savei unde au fostu mai dinainte vreme scaunele dă carne cele vechi, în Ţigănie". Printre martori figurează şi Dobre măcelarul [10]. Către 1664 Scaunele de carne se mută în apropierea pîrăului Bucureştioara sau Vîlceaua Bucureştioara, cum mai este denumită [11], care curgea pe lîngă biserica Stelea şi a lui Mitrea Vornic [12], şi se vărsa în Dîmboviţa în apropiere de jitniţă. Aici sînt menţionate începînd din 1675 „Scaunele de carne". La 7 iunie 1675 mahalagii bisericii Săpunari, printre care Iordache vătaf de măcelari şi Sava Cosac măcelarul mărturisesc despre locul lui Stănilă care se afla pe lîngă Bucureştioara în dosul Scaunelor [13]. La 24 mai 1680

---

1 *D.I.R.* veac. XVI, B., vol. V, p. 295.
2 *Ibidem*, p. 411.
3 Arh. St. Buc., cond. m-rii Radu Vodă, nr. 256, f. 647, 649, copie rom.
4 Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXI/21, orig. rom.
5 Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCLVI/3, orig. rom.
6 Arh. St. Buc., cond. m-rii Cotroceni, nr. 691, f. 92 v—93, copie rom.
7 *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. V, p. 458.
8 Condica. . . *op. cit.*, p. 124, 695.
9 *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. V, p. 476—477.
10 Acad. R.P.R., CCCLXXIV/27; ibidem, CCCLXXIV/246, orig. rom.
11 Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXIII/16, orig. rom. (1670); Arh. St. Buc., Mitrop. Buc. CCLVII/5, orig. rom. (1681).
12 Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă XXIII/16, orig. rom.
13 Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., CCLVII/2—3, orig. rom.

se menţionau 3 prăvălii şi o pivniţă aflate „pre uliţa care merge la Scaunele de carne drept poarta lui sveti Gheorghe cea de lemn[1]". În anul următor indicîndu-se semnele unor locuri de casă „pre care loc iaste făcută biserica Săpunarilor" se menţionau „drumul Tîrgoviştei cel vechi şi pre drum în jos pînă în Vîlceaua ce se chiamă Bucureştioara şi pre Bucureştioara în jos preste Scaunele de carne despre biserică" [2]. În 1687 este pomenită mahalaua Măcelarilor [3] unde locuia Stănilă (întîlnit mai sus) şi „uliţa pe unde stau Scaunele", sau „uliţa Scaunelor"; tot aici mai este menţionat un pîrău numit Cacaina, în care se aruncau resturile şi care putea fi chiar Bucureştioara [4].

Băuturile erau făcute de *brăgari* (Nicula brăgarul menţionat la 2 februarie 1594 [5]; Dumitru şi Necula brăgari din Bucureşti, plăteau la 1660 m-rii sf. Ioan şi bisericii domneşti 66 bani chirie pe lună, pentru că locuiau pe proprietatea mănăstirilor" „în Zlătari" în mahalaua popei Manta) [6], *rachieri* (Stan rachierul, martor la 14 iunie 1631 la vînzarea unor prăvălii în tîrgul de Sus [7], Temelie şi Dulea rachieri plăteau 66 bani chirie bisericii domneşti [8], Doboşoaia rachiereasa locuia în mahalaua Căldărarilor) [9] şi *miedarii* (Sima medarul pomenit la 30 mai 1589) [10].

Mai sînt pomeniţi *bucătarii* (Ianăş bucătariul [11], cuhnia sau bucătăria domnească de care răspundea marele sifar [12]: Daniil „neamţul" bucătarul domnesc proprietar de loc de casă în mahalaua sf. Gheorghe Vechi [13] şi Ion Neamţul bucătariul domnesc care primea simbrie 63 taleri şi jumătate pe o jumătate de an [14]) şi *cafegiii* [15].

6. MEŞTEŞUGURILE DE ARTĂ

Prelucrarea metalelor preţioase (aur, argint) a constituit o preocupare ce s-a detaşat simţitor de alte meşteşuguri prin crearea unor obiecte de o reală valoare artistică, prin tehnica execuţiei, ornamentare, combinarea metalelor etc. Numeroasele obiecte de acest fel păstrate pînă în zilele noastre, obiecte de provenienţă locală, fac dovada unei remarcabile puteri de creaţie a meşterilor noştri.

---

[1] Acad. R.P.R., CCXIII/21, orig. rom.
[2] Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., CCLVII/5, orig. rom.
[3] Acad. R.P.R., DCXXVII/32, orig. rom.
[4] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCLVII/7, orig. rom.; vezi şi Arh. St. Buc., *Cond. brîncovenească*, nr. 705, f. 158 v—159, copie rom. (1698).
[5] *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. VI. p. 100.
[6] Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., CCV/1, orig. rom.; Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, Buc., XII/7, orig. rom.
[7] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/5, orig. rom.
[8] Arh. St. Buc. Mitrop., Ţ. Rom., CCV/4, orig. rom.
[9] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/32, orig. rom.
[10] *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. V, p. 411.
[11] Acad. R.P.R., XLV/84, orig. rom.
[12] Arh. St. Buc., m-rea Viforîta, I/36, orig. rom.
[13] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, nr. 691, f. 93 v., copie rom.
[14] Condica,. . ., *op. cit.*, p. 715.
[15] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCCXLV/5, orig. rom.

Materia primă necesară confecţionării diferitelor obiecte era procurată prin extragerea aurului şi argintului în special din nisipurile aurifere ale diferitelor rîuri. Deşi mai toţi călătorii străini care trec prin ţările romîne în decursul secolelor XVI—XVII relevă teama de a se exploata metalele în general din cauza turcilor care le-ar reţine pentru ei sau ar mări tributul[1], exista totuşi o activitate în acest domeniu în ambele ţări romîne[2].

Prelucrarea acestor metale era făcută de meşteri zlătari. Prima menţiune despre zlătarii bucureşteni este cuprinsă într-un act din 15 mai 1626, în care este pomenit un zlătar pe timpul lui Mihnea Turcitul[3]. În decursul secolului XVII sînt menţionaţi în Bucureşti peste 20 de zlătari. Cei mai mulţi dintre ei se întîlnesc după 1650. Paraschiva zlătarul este menţionat într-o serie de acte între 1669 şi 1696[4]. Majoritatea locuiau în centrul oraşului în mahalaua popei Manta, sau mahalaua Zlătarilor, cum e denumită mai tîrziu[5] unde era locul denumit, „Zlătari". La 15 februarie 1677 Toma judeţul cu 2 pîrgari întăresc mănăstirii sf. Ioan un loc de prăvălie „în Zlătari în mahalaua popei Manta", lîngă locul lui Gheorghe zlătarul[6]. La 1669 este menţionată pentru prima dată în documentele de care dispunem, uliţa Zlătarilor în tîrgul de Sus[7]. La 20 octombrie 1680, întărindu-se mănăstirii Cotroceni toate prăvăliile, se arată că ele „sîntŭ în uliţa cea Mare ce merge spre Zlătari împotriva bisericii Grecilor"[8], prin urmare în plin centrul Bucureştiului. Tot aici exista şi biserica cu hramul Adormirea, menţionată pentru prima dată la 25 august 1669[9] şi care avea să devină mai tîrziu, după refacerea ei de către Mihai Cantacuzino în 1705, biserica Zlătari[10]. În mahalaua Zlătari locuiau sau posedau locuri de casă Nicula zlătarul şi Mavrodin zlătarul[11], Radul zlătariul care vindea la 15 iunie 1684 o prăvălie pe uliţa Zlătarilor[12], Tudor zlătar[13], Iorga zlătar[14], Iordache

---

[1] Relaţiile lui M. Bandini în *Analele Acad. R.P.R.*, Tom. XVI, p. 240 şi următoarele; C. Karadja, *Notele lui Ralamb (ambasador suedez) despre Ţara Romîne scă (1657)*, în *Revista Istorică*, an XV (1929), nr. 10—12, p. 347; Relaţia lui Francisc Soimirovich, în N. Iorga, *Călători, ambasadori şi misionari în ţările noastre*, Buc., 1899, p. 61, 70; Idem, *O descriere olandeză a principatelor (1687)* în *Rev. istorică*, an XI (1925), nr. 1—3, p. 37—43; *Relaţiunea lui Paul Strasburg consilier secret al regelui Suediei*, traducere efectuată la Inst. de Istorie, după textul publicat de Timotei Cipariu, în *Arhiva pentru filologie şi Istorie*, Blaj, 1867, p. 12—16.

[2] Acelaşi Paul Strasburg relata în 1632 că în Ţara Romînească „aurul îl spală din rîuri", (*Ibidem*; cf. Şt. Meteş, *Relaţiile comerciale ale Ţării Romîneşti cu Ardealul pînă în veacul al XVIII-lea*, Sighişoara, 1921, p. 28).

[3] Acad. R.P.R., LXXIV/4, orig. rom.

[4] Acad. R.P.R., ms. 6264, p. 129 v.—130 v., copie rom.; Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/36, orig. rom. etc.

[5] Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XVII/2, orig. rom. (1680).

[6] Arh. St. Buc., m-rea sf. Ioan, Buc. XII/7, orig. rom.

[7] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/19, orig. rom.

[8] Ibidem, XXV/30, orig. rom.

[9] Ibidem, XXV/18, orig. rom.

[10] Em. Elefterescu, *Biserica Zlătari*, în *Glasul monahilor*, XII/1934, nr. 398 din 22 aprilie p. 3.

[11] Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, Codreni, LIV/14, orig. rom. (1689).

[12] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/34, orig. rom.; Ibidem, XXV/44, orig. rom. etc.

[13] Ibidem, XXV/7, orig. rom. (1643).

[14] Arh. St. Buc., m-rea sf. Sava Buc., VI/2, (1654).

zlătariul [1], Dumitru zlătariul botușariu, Costandin cel Mare zlătarul, Costandin cel Mic zlătariul și Stan vătahul de zlătari, toți din mahalaua Zlătari; ei depuneau mărturie la 20 mai 1634 la vînzarea unor locuri de casă și case „lîngă mănăstirea Sărindariul lîngă uliță de în jos de mănăstire alăturea cu podul de sus" [2]. Aceasta este și prima mențiune despre o căpetenie a zlătarilor. Mai tîrziu mai sînt pomeniți încă 2 vătafi de zlătari: Stoica la 5 februarie 1664 [3] și Radul la 27 ianuarie 1672 [4]. Alți zlătari sînt menționați în apropierea mănăstirii sf. Gheorghe ca, de pildă, Necula zlătarul care avea în 1684 loc de casă lîngă poarta de lemn a mănăstirii, pe ulița ce merge la Scaunele de carne [5], ori Neagu zlătar care participă la 1671 ca vecin și martor la schimbul de locuri ce s-a făcut cu prilejul construirii zidului de incintă al mănăstirii sf. Gheorghe [6]; la 22 aprilie 1689, Nan zlătar se învoia cu mănăstirea Radu Vodă să-i plătească chirie 60 bani pe lună pentru locul pe care se așezase [7].

În afară de aceștia, mai sînt cunoscuți cîțiva zlătari, al căror nume s-a păstrat pe obiectele lucrate de ei. De pildă, inscripția de pe potirul dăruit de Antim Ivireanu pomenește pe la 1694 pe Ghioca zlătarul [8]. Același Ghioca mai este pomenit și pe o cățuie de argint provenită tot de la mănăstirea Snagov. După cum arată inscripția, cățuia a fost lucrată din alte obiecte deteriorate. Săpătorul inscripției a fost Daniel Teodor [9]. Pe alte obiecte de argint aurit de la mănăstirea Cotroceni și Radu Vodă sînt pomeniți Constantin Misăianu [10] și Drăghiceanu [11] care par a fi tot meșteri.

Meșterii străini care au lucrat în București ori pentru diferite persoane din București se fac și ei simțiți prin obiectele confecționate, păstrate pînă astăzi. Pe o ripidă de argint aurită de la biserica sf. Gheorghe Nou, se află săpat numele binecunoscutului argintar ardelean George May [12]; un alt meșter ardelean, Sebastian Hann, lucra la 1688 o candelă de argint, mănăstirii Sărindar [13]. Tot în această vreme îmbrăca în argint icoana maicii Domnului de la biserica lui David ceaușul (biserica Icoanei), Filip Nicolau argintar [14]. După cum se vede, meșterii ardeleni erau și ei solicitați. Așa se explică de ce unul din articolele statutelor breslelor de giu-

---

[1] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/24, orig. rom. (1658).
[2] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LXIII/12, orig. rom.
[3] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/11, orig. rom.
[4] Ibidem, XXV/23, orig. rom.
[5] Acad. R.P.R., CLXIII/24, orig. rom.; Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, nr. 691 f. 112, copie rom.
[6] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXIII/22, orig. rom.
[7] Ibidem, XLII/65, orig. rom.
[8] V. Brătulescu, *Mănăstirea Snagov*, în *Bis. Ort. Rom.* LXXII (1954) p. 279; cf. N. Iorga, *Inscripții*, vol. I, p. 162.
[9] Al. Odobescu, *Cîteva ore la Snagov*, în *Revista Rom.*, 1862, p. 402; N. Șerbănescu, *Istoria mănăstirii Snagov*, p. 112; V. Brătulescu, *op. cit.*, în *Bis. ort. rom.*, LXXII (1954), p. 279.
[10] Inscripția a fost culeasă și se află la Institutul de Istorie.
[11] Gr. Tocilescu, *Catalogul*.... p. 129; Muzeul de Artă Inv., nr. 745.
[12] N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 304; N. Iorga, *Argintурile lui Constantin Brîncoveanu*, în B.C.M. Ist., VII (1914), p. 104–105.
[13] Face parte din tezaurul restituit de U.R.S.S. (G.O.P., 5903/366).
[14] N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 284–285.

vaergii din oraşele săseşti din 1615 se referă la calfele care lucrează în Moldova şi Ţara Romînească [1].

Măngănarii sau giuvaergiii confecţionau salbele de mărgăritar. La 5 iulie 1578 este menţionat în Bucureşti Fiera măngănariul [2]. Cuvîntul „мѫнгѫнар" din actul slav are accepţiunea de meşter în confecţionarea giuvaerelor. Acest lucru reiese dintr-un document de la Neagoe Basarab prin care cerea de la Braşov un astfel de meşter [3].

Meşteşugul *zugrăvitului* s-a bucurat de o înaltă preţuire. Ca şi în domeniul construcţiilor, meşterii zugravi se deplasau în diferite locuri. Cunoscutul pictor muntean Pîrvu Mutu de pildă zugrăveşte în mai multe părţi [4]. La 1701 îl întîlnim în Bucureşti unde cumpără un loc de casă [5].

Zugravii din Bucureşti apar în acte la sfîrşitul sec. XVI. La 1593, Grama zugravul din Bucureşti vindea lui Sibiu logofăt un loc de casă lîngă via domnească în oraş [6]. În decursul secolului XVII sînt menţionaţi în acelaşi oraş peste 17 zugravi [7]. Alţi zugravi se cunosc datorită operelor lor, care s-au păstrat pînă azi [8]; la începutul secolului XVIII, Spiridon zugravul picta o icoană la biserica Curtea Veche din Bucureşti [9] etc.

Existau şi *sculptori* în lemn şi piatră. Ei şi-au lăsat numele pe obiectele lucrate. Inscripţia în limba slavonă de pe o cruce aflătoare la Muzeul de Artă R.P.R. provenind se pare din Bucureşti arată că fusese făcută la 1691—1692 de către meşterul Costandin [10].

7. DIVERSE MEŞTEŞUGURI

În această categorie vom grupa meşteşugurile care n-au cunoscut o subdiviziune în mai multe ramuri de activitate meşteşugărească, în interiorul cărora nu s-au produs, decît numai într-o mică măsură, specializări

---

[1] Veress, *Documente...*, vol. IX, p. 39.

[2] *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. IV, p. 324.

[3] Gr. Tocilescu, *534 documente...*, p. 225—226.

[4] *Arh. Olteniei*, IV (1925), Craiova, p. 193; B.C.M. Ist., VIII, p. 48; cf. St. Meteş, *Din istoria artei religioase romîne*, I. *Zugravii bisericilor romîne*, Cluj, 1929, p. 34.

[5] D. Furnică, *Industria şi dezvoltarea ei în ţările romîneşti*, Buc., 1926, p. 188, nr. 1; cf. St. Meteş, *Din istoria artei religioase romîne*, I. *Zugravii bisericilor romîne*, Cluj, 1929, p. 34.

[6] *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. VI, p. 65.

[7] Manul zugravul (Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/14, orig. rom). În aceeaşi vreme locuia în apropierea bisericii Grecilor, Iane zugravul (Arh. St. Buc. m-rea Stavropoleos XII/2 orig. rom). În tîrgul de Sus între uliţa Mare, uliţa Mică de sus dinspre Zlătari şi biserica Grecilor locuia Necula zugrav (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/7, 11, 19, 24, 26, 30, 39, 40). Jitian sau Jătian zugravul locuia tot în mahalaua Grecilor (Arh. St. Buc. m-rea Stavropoleos, XII/16,18$_a$). Constantin zugravul (Arh. St. Buc., m-rea sf. Ioan, Buc. XIV/10, orig. rom.), zugrăveşte la 1683 la biserica Doamnei un pomelnic cu litere zugrăvite cu negru pe fond auriu. (C. Bobulescu, *Lăutarii noştri*, p. 77; C. Bobulescu, *Zugravii Pîrvul Mutu, Constantin grecul (1682—1735) şi Nifon Udresco stareţul mănăstirii Secului (1657—1765)* în *Arhiva romînească*, V (1940), p. 132—133).

[8] Deşi din inscripţii nu reiese de unde sînt aceşti zugravi, credem că pot fi socotiţi printre meşterii bucureşteni.

[9] V. Drăghiceanu, *Catalogul...*, p. 27; cf. St. Meteş, *Istoria bisericii şi a vieţii religioase a romînilor din Ardeal şi Ungaria*, vol. I, Arad, 1911, p. 67.

[10] *Inscripţii*, culese la Inst. de Istorie Buc.

tehnologice aşa cum am văzut în cazul metalurgiei, a pielăritului, ţesătoriei etc.

Bărbierii îndeplineau unele sarcini de natură higienică, de pildă spălatul pe cap şi rasul şi probabil unele rosturi medico-farmaceutice, aşa cum se observă la bărbierii din Moldova [1]. În secolul XVI este menţionat în Bucureşti Nicora bărbier [2].

În secolul următor peste 25 de bărbieri populau centrul Bucureştiului. La 30 martie 1660 Iane, Miho, Iorga, Temelie şi Barbul, toţi bărbieri „care şedem pre locul bisericii domneşti cu chirie", se tocmeau să plătească bisericii 66 bani chirie pe lună şi de asemenea „să-i spălăm şi pre capete pre toţi" (e vorba de personalul bisericii preoţi şi grămătici) [3]. La 10 octombrie 1671 se tocmeau în aceleaşi condiţii încă 7 bărbieri; prăvăliile lor se întindeau pînă în grajdul lui Mihai bărbier [4]. În apropierea curţii domneşti exista „uliţa Bărbierilor", pomenită pentru prima oară într-un act din 10 octombrie 1660 [5]. În tîrgul de Sus, pe uliţa Mare „Iane bărbierul meşterul" cumpăra în mai multe rînduri case cu pivniţe [6], iar Draghie bărbierul „om bun, bătrîn al tîrgului" adeverea la 1638 pentru nişte locuri de 11 prăvălii ale mănăstirii Radu Vodă [7]. În legătură cu organizarea bărbierilor, menţionarea la 5 iulie 1654 a lui Leca vătaf de bărbieri [8], iar mai tîrziu la 1699 a unui staroste de bărbieri, Iane [9], indică stadiile de organizare corespunzătoare ale acestei bresle. Domnul avea bărbierii lui care-l îngrijeau. Se cunosc bărbierii lui Brîncoveanu, anume Iane bărbierul domnesc [10] şi Răzmeriţă bărbierul căruia i se porunceşte „să nu şază la casa lui<din oraş> ci să vină la curte să păzească că aşa iaste porunca măriei sale lui Vodă" [11].

Săpunarii confecţionau săpunul pentru spălat. Majoritatea săpunarilor pomeniţi în acte îşi desfăşoară activitatea după 1650. Ei locuiau în cea mai mare parte în mahalaua Săpunarilor pomenită întîia dată la 25 august 1667 [12], unde este menţionată la 27 aprilie 1669, biserica Săpunarilor [13].

În acest cartier locuia printre alţii şi Radeş săpunarul, pomenit într-o serie de acte dintre 1669 şi 1698. Mahalaua Săpunarilor era foarte

---

[1] Ştefan Tomşa, domnul Moldovei, căuta la Bistriţa ardeleană un bărbier menţionînd că „are un prieten nu putem şti ce nenorocită nevoie l-a găsit, că spune că-i urlă capul straşnic şi urechile i s-au închis, poate or fi pe acolo un astfel de doftor sau bărbier care or şti vre-o doftorie" (*Hurmuzaki*, vol. XV, P. II, p. 925).

[2] *Ibidem*, vol. IV, p. 72.

[3] Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., CCV/1, orig. rom.

[4] Ibidem, CCV/4, orig. rom.

[5] Acad. R.P.R., XLIV/61, orig. rom; Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/27, orig. rom. (1676).

[6] Arh. St. Buc., m-rea Căldăruşani, IX/5, orig. rom. (1688); Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, 705, f. 215 v–217.

[7] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/21, orig. rom.

[8] Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., CCXLIX/1, orig. rom.

[9] Acad. R.P.R., CCCLXXIV/282, orig. rom; ibidem, XXIV/283.

[10] Arh. St. Buc., cond. Mitrop. Ţ. Rom., ms. 134, f. 561.

[11] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 375.

[12] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/18, orig. rom.

[13] Acad. R.P.R., CCXVI/42, orig. rom.

aproape de mahalaua Măcelarilor, lucru firesc dealtminteri, deoarece untura şi seul se foloseau la prepararea săpunului. La 17 aprilie 1681, Şerban Vodă întărea lui Dragomir iuzbaşa şi lui Danciul paharnic nişte locuri de casă „pre care loc iaste făcută biserica Săpunarilor, şi cu alte locuri căte să ţin de acestŭ loc căte sînt împrejurul bisericii". Marginile locului erau uliţa Mare, Scaunele de carne, vîlceaua Bucureştioara etc [1]. Unii dintre săpunari, ca de pildă, Neagoe, locuia chiar în mahalaua Măcelarilor [2], iar Iordache vătaf de măcelari în mahalaoa Săpunarilor [3].

Băiaşii lucrau la băile publice din oraş. Cea mai veche menţiune despre o baie în Bucureşti datează din 21 octombrie 1585; Mihnea vodă închină mănăstirii Xeropotam mănăstirea de la podul Colentinei, „cu baia nouă cea mare de lîngă oraşu domnii mele" [4]. Baia fusese construită de Alexandru II, tatăl lui Mihnea turcitul [5]. Ea se afla în sus de Bucureşti pe Dîmboviţa, lîngă Ciutărie, de oarece la 15 ianuarie 1615, se întăreau mănăstirii Radu Vodă trei roate de moară la Ciutărie pe lîngă vechea baie [6]. La ea se pare că lucra Bratul băiaş menţionat în Bucureşti la 14 aprilie 1590 [7]. La 10 iulie 1679 se menţionează o altă baie mai jos de curtea domnească, pe malul drept al Dîmboviţei. Vîn.zîndu-se un loc de casă se arată că acest loc „iaste în prund dăspre bae şi iaste lîngă biserica popei lui Matei" (probabil biserica sf. Nicolae din Prund). Marginile locului erau „uliţa care vine dăspre curte . . . şi la vale pînă în uliţa care merge alăturea cu Dîmboviţa" [8]. Pe timpul lui Brîncoveanu mai este pomenită o bae „peste pod" [9], deci tot pe malul drept al Dîmboviţei. Dintre băiaşi amintim pe Bratul băiaşul menţionat la 1590 [10] şi pe Dumitru băiaşul şi Işfan băiaşul [11] menţionaţi în sec. XVII.

Despre meşterii *fîntînari* sînt foarte puţine menţiuni. La 1691 ne este cunoscut Radu, fîntînaru care locuia în mahalaua de la biserica Stejar [12] şi Dumitru grecul fîntînarul care vindea la 1683 casa cu locul, mănăstirii sf. Ioan [13]. Se cunosc şi fîntînarii domneşti ai lui Constantin Brîncoveanu, Stoica şi Chircă [14].

Lumînărarii sînt pomeniţi într-un număr însemnat de acte. Ei făceau din seu şi ceară lumînările şi făcliile care serveau la iluminat şi

---

[1] Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., CCLVII/5, orig. rom.; vezi şi Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., CCLVII/2—3, orig. rom. (1675).

[2] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCLVII/7, orig. rom. (1695).

[3] Ibid m CCLVII 2—3, orig. rom.

[4] *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. V, p. 212—213.

[5] *D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. II, p. 335.

[6] *D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. II, p. 356; cf. St. Nicolaescu, *Documente cu privire la istoricul mănăstirii Radu Vodă din Bucureşti*, Buc., 1932, III, p. 191—192. Ciutăria se afla în sus de Bucureşti pe Dîmboviţa (*D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. V, p. 294—295).

[7] *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. V, p. 440.

[8] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Brîncoveni şi Tîrşor, nr. 718, f. 43, copie rom.

[9] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCXXX/1, orig. rom. (1693).

[10] *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. V, p. 439—440.

[11] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CXLV/8 (1662); Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/30, orig. rom. (1688).

[12] Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XVI/89, orig. rom.

[13] Arh. St. Buc., m-rea sf. Ioan Buc., XII/11, orig. rom.

[14] Arh. St. Buc., m-rea Nucet, XX/30; Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 245, copie rom.

la efectuarea serviciului religios. În tîrgul de Sus sînt menționați la 1636 și 1643 Miho lumînărarul care cumpăra o prăvălie [1] și Striano lumînărar, martor la vînzarea unui loc de 2 prăvălii „cît ține locul din ulița Mare pînă in ulița Mică de sus" [2]. Pe locul unde altă dată fuseseră Scaunele de carne în mahalaua sf. Sava, Tudor lumînărarul cumpăra la 27 aprilie 1664 locuri de casă în București „ce au fost și Scaone de carne în mahalaoa sf. Savei ... și aceste locuri iaste latul despre uliță cari vine de în tîrgul de Jos și merge în sus ... iar în lungu păn iar în ulița cea Mare ce vine despre tărgu" [3]. Aceste locuri au fost cumpărate de Tudor de „au făcut și lumînărie". La 17 noiembrie 1669 arătîndu-se marginile locului, se menționa „ulița care vine despre Țigănie pînă în ulița cea Mare stj. 9 și pre uliță în sus pănă în poartă lumînăriei" [4]. O veche lumînărie exista pe timpul lui Mihnea Turcitul (1577—1583) pomenită într-un act din 8 iunie 1626. Ea se afla în apropierea mănăstirii sf. Gheorghe [5]. Alți lumînărari ca, de pildă Costandin lumînărariul aveau prăvălii în tîrgul de Sus [6], lîngă locul unde avea să se construiască mai tîrziu hanul lui Șerban Vodă [7] În ulița Mare, lîngă prăvăliile mănăstirii Plumbuita locuia pe la 1677 State lumînărariul [8]; la 1698 se întărea lui Sterie lumînărarul case cu pivnițe și 4 prăvălii în față uliței ce merge la Scaune [9], iar un an mai tîrziu același Sterie poseda un rînd de case în mahalaua Colțea [10]. După cum reiese din însemnările din condica vistieriei, Sterie împreună cu un alt lumînărar anume Mihul, lucraseră pînă în 1697 la lumînăria domnească. O însemnare arată că în 1697 li s-au dat 929 taleri „de li s-au plătit toată cheltuiala pînă la sfîrșitul lui februarie cîtŭ au fost lumînărari Mihul și Sterie" [11]. Sînt cunoscuți și alți lumînărari domnești, ca de pildă Mihai lumînărarul, martor la 8 decembrie 1628 la vînzarea unei case în București [12]. Lumînăria domnească era bine organizată. Ea avea un logofăt și un grămătic. În 1632 era grămătic „Crăciun grămăticul de la lumînăria domnească" [13]. Seul pentru făclii era procurat de la măcelarii din oraș. Prin cartea lui Constantin Brîncoveanu din 1698 se interzicea tuturor măcelarilor din București și Tîrgoviște de a mai vinde seul în altă parte decît lumînărarilor domnești, cu 8 bani ocaua. De asemenea se interzicea vinderea lumînărilor în cele 2 orașe fără știrea lumînărarilor domnești [14].

Olăritul este atestat de prezența în săpăturile arheologice efectuate în diferite puncte din București, a resturilor cuptoarelor de ars oale și

[1] Arh. St. Buc., Mitrop. Ț. Rom., LXIV/1, orig. rom.
[2] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/7, orig. rom.
[3] Acad. R.P.R., CCCLXXIV/246, orig. rom.
[4] Acad. R.P.R., CCCLXXIV/251, orig. rom.
[5] *D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. II, p. 334; Arh. St. Buc., Cond. m-rii Plumbuita, nr. 255, f. 16—17 v., copie rom.
[6] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/28, orig. rom.
[7] Ibidem, XXV/42, orig. rom. (1686).
[8] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Golgota, nr. 228, f. 85, copie rom.
[9] Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 158v.—159.
[10] Ibidem, f. 215 v.—217, copie rom.
[11] Condica..., p. 321.
[12] Acad. R.P.R., CCC/2, orig. rom.
[13] Arh. St. Buc., m-rea Tismana, XXVIII/3, orig. rom.
[14] N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 345—346 (Anatefter, C. nr. 35).

a unui numeros material ceramic de factură locală ca de pildă oale, borcane, străchini, tipsii, farfurii, cahle etc., unele smălțuite altele nesmălțuite. Pe o toartă de vas datînd din sec. XVII, se găsește însemnat numele probabil al meșterului "'ΙΩΝ"

„*Doftorii*" încep să fie menționați în București începînd din secolul XVII. La 1627 se făcea mențiunea „doftorului celui bătrîn" [1]; „Pano doctorul pălimariu" locuia la 1659 lîngă biserica lui Gheorma banul [2], iar Gheorghe „doftorul" Criteanul este pomenit între 1686 și 1693; la 6 iulie 1686 el donează mănăstirii Colțea o candelă de argint [3].

La curtea domnească, existau pe timpul lui Constantin Brîncoveanu, 2 doctori : Ianachi și Pandele. Ei primeau cam 400—500 taleri pe o jumătate de an, adică 70—80 taleri pe lună [4].

Activitatea tipografică din București se desfășoară în a doua jumătate a secolului XVII. După cum se arată în „Cheia înțelesului" editată la 1678, au fost aduși în București „dascăli de tipografie .... și i-au așezat și de iznoavă în tipografie adecă tipariu de tiparitul cărțilorŭ amŭ ridicatŭ cu toate meșteșugurile cîte au trebuitŭ". Gravura pe lemn fusese lucrată de Ivan Bacov [5]. Urmează apoi pînă către 1694 o serie de tipărituri ieșite din tipografia Mitropoliei București, ca de pildă, Liturghia din 1680 și Evanghelia din 1682 la care lucraseră Inochentie ieromonah corector și ieromonahul Chiriac tiparnic [6]. Apostolul din 1683 la care lucrase Damaschin Gherbert, gravor și tiparnic [7], Biblia din 1688 lucrată de Mitrofan episcop de Huși, corector, cu ucenicii săi [8] și altele. După 1694 își desfășoară activitatea sa de tipograf Antim Ivireanul [9]. Din cele prezentate mai sus, se observă o diferențiere a operațiunilor tehnice în cadrul meșteșugului tiparului, ca : gravori, corectori sau „îndreptători" și cei ce trăgeau la teasc, operațiune făcută de obicei de ucenici.

★

Din cele expuse pînă aici, se cade să reținem cîteva încheieri cu privire la cadrul general de dezvoltare a meșteșugurilor bucureștene.

Procesul de diviziune socială a muncii a cunoscut de-a lungul secolelor XV—XVII o dezvoltare atît în suprafață cît și în adîncime, cu deosebire în secolul XVII ; este vorba în primul rînd de desprinderea din meșteșugul casnic a unor noi ramuri meșteșugărești, iar în al doilea rînd de

---

[1] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/1, orig. rom.

[2] Ibidem, XII/14, orig. rom.

[3] Arh. St. Buc., Mitrop, Ț. Rom., CCLXIX/3, orig. rom.

[4] Condica. ., *op. cit.*, p. 516, 539, 682.

[5] I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia romînească veche*, Buc., 1903, vol. I, p. 220. La instalarea ei lucraseră Chiriac ieromonah de la mănăstirea Agapia și Nicodim de la mănăstirea Brîncoveni.

[6] *Ibidem*, p. 237, 251.

[7] *Ibidem*, p. 261.

[8] *Ibidem*, p. 291.

[9] *Ibidem*, p. 332 ; la 1694 el dăruiește m-rii Snagov un potir care poartă inscripția „Dram 229 Ghioca zlătarul, Antim tipograful" (V. Brătulescu, *Mănăstirea Snagov*, în *Bis. Ortodoxă rom.*, LXXII/1954), p. 279 ; cf. N. I. Iorga, *Inscripții*, vol. I, p. 162.

diferenţierea şi specializarea petrecută în interiorul meşteşugurilor, acea subdividere în cadrul meşteşugului de bază. Această adîncire a diviziunii sociale a muncii sub cele două aspecte, se reliefează în special în a doua treime a secolului XVII şi la sfîrşitul secolului, ca urmare a unei sensibile dezvoltări a forţelor de producţie în vremea respectivă. Aşa cum vom vedea mai jos efectul acestei dezvoltări a forţelor de producţie va fi adîncirea procesului de separare dintre meşteşug şi agricultură.

II

În continuare ne vom opri asupra unor probleme deosebit de importante privind relaţiile social-economice din cadrul producţiei meşteşugăreşti, ele constituind efectul dezvoltării forţelor de producţie. Astfel de probleme sînt: *organizarea producţiei, desfacerea pe piaţă a produselor, raportul meşteşugarului faţă de obiectul produs, adîncirea procesului de separare dintre meşteşug şi agricultură, obligaţiile meşteşugarilor faţă de domnie, lupta de clasă* etc.

Se ştie în genere că producţia de mărfuri apare în virtutea faptului că există diviziunea socială a muncii specializarea diferiţilor producători izolaţi într-o singură ramură de producţie, ceea ce duce la separarea dintre valoarea de întrebuinţare şi cea de schimb [1]. În monumentala sa lucrare, „Capitalul", K. Marx numeşte diviziunea socială a muncii „temelia generală a oricărei producţii de mărfuri" [2]. Continuînd pe Marx, V. I. Lenin consideră că „baza economiei de mărfuri este diviziunea socială a muncii. Industria prelucrătoare se separă de cea extractivă şi fiecare dintre ele se subdivide în mici categorii şi subcategorii care produc anumite produse sub formă de marfă pe care le schimbă cu produsele celorlalte industrii" [3].

Întregul proces de producţie se desfăşura în micul atelier al meşteşugarului respectiv, care de cele mai multe ori constituia însăşi locuinţa; astfel de locuinţe-atelier aveau cismarii, croitorii, blănarii, postăvarii etc. Alţi meşteşugari îşi desfăşurau activitatea în afara locuinţei, dat fiind specificul meseriei lor ca, de pildă, meşterii din domeniul construcţiilor. O a treia categorie de meşteri erau obligaţi să aibă un spaţiu suplimentar în afara gospodăriei lor sau chiar în gospodărie; e cazul meşteşugurilor din domeniul prelucrării metalelor, a tăbăcarilor cărora le erau necesare instalaţii pentru operaţiunile de tăbăcire a pieilor, sau a olarilor care trebuiau să-şi construiască cuptorul de ars vasele în afara locuinţei. De obicei aceşti meşteşugari se stabileau în cartierele de la periferia oraşului.

În afară de constructori care nu erau legaţi de munca în atelier, cea mai mare parte a meşteşugarilor munceau în ateliere. Aici se întîlnesc în decursul secolelor XV—XVII două forme de muncă: la comandă şi

---

[1] Vom stărui îndeosebi pe materialul din sec. XVII, deoarece pentru secolele anterioare există foarte puţine informaţii documentare în această privinţă.

[2] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, p. 1948, p. 329.

[3] V. I. Lenin, *Dezvoltarea capitalismului în Rusia, Opere*, vol. III, Ed. P.M.R., 1951, p. 19.

pentru piaţă. Producţia la comanda consumatorului care în secolele XV şi XVI avea un cadru larg de manifestare, în cursul secolului XVII îşi reduce din ce în ce acest cadru. Ea se întîlneşte cu deosebire în ramurile meşteşugăreşti unde materia primă este rară, de pildă în ramura prelucrării metalelor preţioase şi se menţine în cazul meşteşugarilor care lucrau la comandă pentru cerinţele de la curtea domnească. După cum arată Lenin, meşteşugul la comanda consumatorului constă în faptul că materialul poate să aparţină consumatorului care a făcut comanda, sau meşteşugarului, iar plata pentru munca meşterului se face fie în bani, fie în natură (adăpostirea sau întreţinerea meşteşugarului, retribuirea lui cu o parte din produse, de pildă, cu făină etc [1]. Condica vistieriei şi anatefterul din timpul lui Constantin Brîncoveanu cuprind o serie de însemnări despre sistemul de lucru la comandă şi retribuirea meşteşugarilor în produse şi bani. Spoitorii, brutarii, dogarii, cusătoarele etc., de la curtea domnului primeau pentru munca depusă, bani postav şi alte produse[2]. La comandă lucrau şi unii meşteri care locuiau în oraş, dar lucrau pentru domnie ca de exemplu cismarii domneşti: Dobre şi Petco[3], cojocarii domnului: Dumitru, Vlad şi Nica [4] şi croitorii domneşti în frunte cu Radul vătaf [5].

Este de la sine înţeles că meşteşugul la comandă nu trebuie privit numai prin prisma cerinţelor de la reşedinţa voievodală, ci la comandă se lucra şi pentru alte pături sociale ca boieri, negustori, cler etc. În această formă de producţie nu există încă producţie de mărfuri; aici nu apare decît circulaţia de mărfuri în cazul cînd meşteşugarul este plătit în bani sau cînd vinde partea de produse primită pentru munca depusă cumpărînd materii prime şi unelte de producţie [6]. Dar o dată venit în contact cu piaţa el trece cu timpul şi la producţia pentru piaţă adică devine producător de mărfuri, trecerea se face treptat, vînzînd mai întîi produsele rămase întîmplător în mîinile lui sau cele confecţionate în timpul liber [7]. Această situaţie este specifică perioadei de început a vieţii orăşeneşti din Bucureşti. În a doua jumătate a secolului XVI dar mai ales în secolul XVII, producţia pentru piaţă este forma care precumpăneşte şi care merită principala atenţie.

Se ştie că piaţa este tocmai acel element care dă unui obiect valoarea de schimb, îl transformă prin urmare în marfă. Într-una din lucrările sale, Lenin arată că „... „noţiunea de piaţă" nu poate fi nicidecum separată de diviziunea socială a muncii ... Piaţa apare acolo şi în măsura în care apare diviziunea socială a muncii şi producţia de mărfuri. Mărimea pieţei este indisolubil legată de gradul de specializare a muncii sociale" [8], de cantitatea de produse care se transformă în mărfuri şi în ultima instanţă de progresele tehnicii. Nivelul atins de diviziunea socială a muncii, gradul

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. III, Ed. P.M.R., 19'1, p. 308.

[2] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 361, 362.

[3] Arh. St. Buc., A. N., CLXXVII/9, orig. rom.; Acad. R.P.R., CXXVII/239.

[4] Arh. St. Buc., m-rea Hurez, nr. 449, f. 640, copie rom; *D.I.R.*, veac. XVII, *B.*, vol. I, p. 14, 291.

[5] Ibidem, m-rea Hurez, XXVII/2, orig. rom.

[6] V. I. Lenin, *Opere*, vol. III, Ed. P.M.R., 1951, p. 309.

[7] *Ibidem*, p. 310.

[8] V. I. Lenin, *Cu privire la aşa-zisa problemă a pieţelor*, în *Opere*, vol. I, Ed. P.M.R., 1950, p. 91.

înalt al specializărilor din cadrul meșteșugurilor bucureștene, constituie baza existenței pieței bucureștene.

Schimbul produselor meșteșugărești se efectua în anumite locuri publice din cadrul orașului unde existau numeroase construcții pentru depozitarea mărfurilor: dughene, prăvălii, pivnițe, magazii, hanuri etc. La 13 mai 1563 se menționa pentru întîia oară în acte un loc public unde se efectuau schimburile, sub numele de „pazar" adică tîrg sau piață, în mijlocul căruia se afla biserica domnească [1]. Este vorba de tîrgul de Sus, care este menționat întîia oară în actul din 1631—1632 [2]; este denumit astfel pentru a-l deosebi de tîrgul de Jos, menționat în documente la 20 iulie 1648 [3]. Către sfîrșitul secolului XVII crescînd volumul schimburilor, se organizează tîrgul d-Afară unde se schimbau produsele sătești în special. În acest fel se delimitează regiunile comerciale; cea din interiorul orașului purta denumirea de tîrgul din Lăuntru [4], iar cea din afară de tîrgul d-Afară[5]. În aceste tîrguri existau numeroase prăvălii, pivnițe, magazii care dădeau pieții un caracter permanent, lucru deosebit de important, deoarece piața permanentă constituie unul din indiciile dezvoltării continue a producției de mărfuri. Încă din secolul XVI sînt pomenite în „pazar" și pe ulița Mare numeroase pivnițe [6], prăvălii și dughene [7]. Sivori, secretarul lui Petru Cercel vorbind despre București, arăta că în el „există multe prăvălii bine aprovizionate cu tot felul de mărfuri" [8]. În secolul XVII numărul prăvăliilor crește considerabil; se formează acum „rîndurile comerciale" pe categorii de produse. Așa de pildă la 13 ianuarie 1669 în ulița Mare existau „rîndul prăvăliilor din jos despre curtea domnească" și locul denumit „Precupeți" [9]; tot în ulița Mare se aflau „rândul Selarilor" [10] și rîndul Bărbierilor [11]. În a doua jumătate a secolului XVII apar primele mențiuni despre construirea de hanuri. La 14 mai 1673 se pomenea de un loc de pe ulița Mare spre grădina bisericii sf. Gheorghe pe care construise Manole Zaraful „case și hanuri" [12]. Se construiesc apoi și alte hanuri ca de pildă hanul lui Șerban Vodă amintit într-un document din 15 mai 1681, situat în ma-

---

[1] *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. III, p. 177 („пазар" în orig. Pentru accepțiunea termenului vezi doc.: Arh. St. Buc., m-rea, Stavropoleos, XII/5, XXIII/4).

[2] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/5, orig. rom., la 18 noiembrie 1614 se menționează în București topicul „Calea de Sus" care se referă probabil tot la tîrgul de Sus (*D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. II, p. 334—335).

[3] Arh. St. Buc., Peceți nr. 63; tîrgul de Jos se afla în spre actuala Piața de Flori; iar tîrgul de Sus se afla pe locurile unde sînt astăzi Poșta Centrală, Banca R.P.R. etc.; într-un document din 15 aprilie 1673 se arată că biserica Grecilor se află în tîrgul de Sus (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/25).

[4] Arh. St. Buc., Mitrop. Ț. Rom., CCLVII/10, orig. rom. (7 octombrie 1698).

[5] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXIII/36, orig. rom. (17 iulie 1698); după Gion prima mențiune datează din 1683.

[6] *D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. IV, p. 461; V, p. 320.

[7] *Ibidem*, III, 158—159, 177; IV, p. 304—324, 461, V, p. 188, 212-213, 275, 276, 320, 411, 413, 431; VI, 33.

[8] Șt. Pascu, *Petru Cercel și Tara Romînească la sfîrșitul secolului XVI*, 1944, p. 169.

[9] Acad. R.P.R., Cond. bis. domnești, rus. rom. 403, f. 23 — 24.

[10] Arh. St. Buc., Cond. brncovenea ci, nr. 705, f. 114—115, copie rom. (1697).

[11] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, LVIII/12, orig. rom. (1697).

[12] Acad. R.P.R., CXCVIII/75, orig. rom.

halaua Grecilor [1]. El este apoi lărgit în 1685 prin cumpărarea de locuri „lîngă hanurile măriei sale . . . de s-au mai lărgit locul hanurilor" [2]. În aceste hanuri existau numeroase „bolţi" (prăvălii) unde se aduceau spre vînzare mărfurile [3]. Mărfurile erau aduse la prăvălie cu samarele purtate pe cai (la 6 iulie 1630 se amintea de existenţa printre 2 şiruri de prăvălii, a unei ulicioare pe unde trecea calul încărcat) [4] sau cu carele (la 9 iulie 1700 Apostol negustorul cumpără 7 stînjeni pentru a-şi lărgi locul „să-mi meargă carul la prăvăliile mele" [5]. Toate aceste lucruri ne oferă temeiuri să afirmăm că pe piaţă se vindea o parte importantă a produselor confecţionate în cadrul atelierelor meşteşugăreşti. Actele vremii, cu deosebire cele de la sfîrşitul secolului XVII, scot în evidenţă această stare de lucruri în chipul cel mai limpede cu putinţă. Cartea de săpunărie din 1695 prevedea să se ia cîte 1 taler şi jumătate de la „toţi săpunarii care fac săpun şi vînd săpunul de se hrănescu cu săpun" [6]. La 1698 Constantin Brîncoveanu împuternicea pe Vasile Hagi lumînărariul din Bucureşti să nu lase pe măcelarii din Bucureşti şi Tîrgovişte să vîndă seul în altă parte decît numai lumînărarilor domneşti [7]; la 20 iunie 1700 acelaşi domn împuternicea pe vătaful de căldărari din Bucureşti să ia cîte 1 taler şi jumătate de sacsana şi 2 ughi de car de la toţi căldărarii" ce vin dintr-alte părţi şi dintr-altă ţară cu marfă căldărărească aici în Bucureşti şi într-alte tîrguri" [8]; cojocarii şi mătăsarii care vindeau marfa cu cotul dădeau cotăritul pe jumătate [9]; la 20 noiembrie 1724 „fumariul" din Bucureşti era împuternicit să ia fumăritul de la toţi cei ce fac neguţătorie „or tabac or cizmar măcar vor ce feliu de om ar fi" [10]. Într-o însemnare din 19 septembrie 1713 se arată cheltuiala făcută la Bucureşti pe diverse cumpărături : 22 taleri pentru o pereche de călţuni, jumătate taler pentru o pereche de papuci negri, 1 taler pentru un zăbun de atlaz, 22 taleri pentru o pereche de cizme [11]. Pentru îmbrăcămintea personalului de la curtea domnească se apela în repetate rînduri la produsele meşteşugăreşti aflate pe piaţă. Cojoacele comişilor şi vizitiilor domneşti fuseseră cumpărate în 1699, de pildă, din oraş cu un taler şi jumătate cojocul [12].

Reiese de aici o vie activitate în domeniul desfacerii produselor meşteşugăreşti pe piaţă. Aşa se explică dece prăvăliile, dughenele, pivniţele, magaziile, constituie obiectul central al tuturor actelor orăşeneşti de vînzare-cumpărare. Cei mai interesaţi în deţinerea unor astfel de clădiri erau meşteşugarii şi negustorii. În special meşteşugarii luau în chirie diferite locuri de casă, prăvălii, pivniţe etc., situate pe cele mai importante uliţi.

---

[1] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Cotroceni, nr. 693.
[2] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/38, orig. rom.
[3] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXIII/9, orig. rom.
[4] Acad. R.P.R., XLII/58, orig. rom.
[5] Acad. R.P.R., CCCLXXIV/287, orig. rom.
[6] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 340 (anatefter, C. 11).
[7] *Ibidem*, V, p. 345—316 (Anatefter, C. 35).
[8] *Ibidem*, p. 357 (Anatefter, C. 169); N. Iorga dă data de 30 iunie 1700.
[9] *Ibidem*, p. 347, (Anatefter, C. 41).
[10] *Ibidem*, p. 360 (Anatefter, C. 180).
[11] *Ibidem*, VII, p. 9.
[12] Condica. . ., *op. cit.*, p. 526, 692.

La 30 martie 1660 12 bărbieri, care şedeau pe locul bisericii domneşti se angajau să plătească bisericii chirie 66 bani pe lună şi să spele pe capete pe preoții bisericii [1]; la 22 aprilie 1689 Nan zlătar se tocmea cu mănăstirea Radu Vodă să-i plătească chirie „cum dau şi alte prăvălii care săntu lemnile mănăstirii, dă lună cîte bani 60" [2]; Dumitraşcu brăgariul, stegariul de dorobanți, plătea şi el la 15 februarie 1677 bisericii Zlătari, chirie pentru locul pe care stătea [3].

Meşteşugarii produceau deci şi pentru piață. Unii dintre ei îşi vindeau singuri produsele confecționate direct consumatorilor; erau deci în acelaşi timp şi meşteşugari şi negustori. Aşa se explică dece actele nu fac deosebirea între negustori şi meşteşugari. La 6 martie 1657, se întăreau lui Costea cojocar case în Bucureşti cumpărate de la Tudor negustorul abagiul din Bucureşti [4]; la 30 martie 1661 să întărea lui Cernica abagiul cupeț un loc de prăvălie în ulița Mare [5]. Situația este identică şi în cazul lui Nedelco abagiul cupeț care cumpără 420 ocale aramă de la Baia de Aramă [6], a lui Vasile cupeț abagiul [7], Mihul lumănărarul cupeț [8] Mihai cupeț postăvar [9] etc. Explicația acestui fenomen trebuie căutată în activitatea practică a meşteşugarilor respectivi. E vorba de îndeplinirea de către aceeaşi persoană a două procese: producția de mărfuri şi vînzarea lor, meşteşugar şi negustor deci, cu dugheană proprie. El vindea produsele muncii sale direct consumatorului. Această situație a fost caracteristică perioadei de început a vieții orăşeneşti. Continua dezvoltare a forțelor de producție şi în legătură cu aceasta o crescîndă diviziune socială a muncii au determinat separarea procesului de producție de cel de circulație şi formarea negustorilor intermediari.

Aşa cum arată Lenin, condiția care provoacă apariția intermediarului este răzlețirea, izolarea micilor producători, existența unei diferențieri economice între ei; pe măsură ce piața se lărgeşte, caracterul mărunt al producției intră în contradicție cu necesitatea unei desfaceri mari a produselor. Această contradicție se rezolvă prin apariția unei categorii sociale care să ia în mînă procesul desfacerii, transformînd acest proces din ceva întîmplător, izolat, într-un proces periodic [10].

La început parte din desfacere era organizată pe baza întovărăşirii unora dintre meşteşugarii înşişi. Cu timpul aceşti meşteşugari mijlocitori, renunță mai întîi parțial apoi complet la practicarea meşteşugului,

---

[1] Arh. St. Buc., Mitr. Buc., CCV/1, orig. rom.; CCV/4, orig. rom.
[2] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XLII/65, orig. rom.
[3] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, Buc., XII/7, orig. rom.
[4] Muz. de arh. ist. Buc., nr. 933, orig. slav.
[5] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/25, ms. 256, f. 142v—143; vezi şi actul din 10 martie 1661 unde Cernica este denumit cupeț (Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/22).
[6] Arh. St. Buc., m-rea Hurez, XXVIII/3, orig. rom.; Arh. St. Buc., Ep. Argeş, XLV/6.
[7] Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., XLIX/7.
[8] Arh. St. Buc., Mitrop. Ț. Rom., XVII/37.
[9] Ibidem, XVII/43, orig. rom.
[10] V. I. Lenin, *Dezvoltarea capitalismului în Rusia. Opere*, vol. III, Ed. P.M.R., 1951, p. 336.

dedicîndu-se noii profesiuni[1]. Astfel de elemente din domeniul desfacerii produselor apar în actele privitoare la activitatea economică din Bucureşti încă de timpuriu. În sec. XVI sînt destul de numeroşi. Într-un act din 13 mai 1563 semnau ca martori în Bucureşti nu mai puţin de 14 negustori[2]. În secolul următor această categorie socială se conturează tot mai bine preluînd ca mijlocitori o mare parte a schimbului. Negustorii se interpun între producător şi consumator îndeplinind oficiul făcut pînă atunci de meşteşugarul însuşi. Ei cumpără de la producător şi vînd consumatorului; de asemenea ei achiziţionează materia primă pe care o vînd apoi spre a fi prelucrată de meşteşugari. Se observă acest proces în special la curtea domnească unde, datorită cerinţelor mari în vecerea îmbrăcăminţ i necesare personalului de la curte, se achiziţionează în nenumărate rînduri cantităţi diferite de postav sau piele prin intermediul negustorilor[3]. Deosebit de importante pentru înţelegerea unor relaţii mai avansate între meşteşugari şi negustori este tocmeala dintre 3 tabaci Arsenie, Ion şi Tănasie pe de o parte şi Pătru negustorul pe de alta pentru a-i lucra 300 piei cu 21 taleri „şi să avem a lucra marfa bine, albă, curată, nepătată. Iar de n-am lucra noi bine pielea să placă neguţătorului să avem a plăti precum le plătesc cumpărătorii la neguţători"[4]. Peste două săptămîni, Pătru le mai aducea 200 piei pentru lucru, cu 14 taleri.

Deşi acesta este un caz izolat anunţă totuşi, cel puţin pentru epoca următoare, fenomene extrem de importante. În exemplul de mai sus, micul producător de mărfuri (cei trei tabaci) începe să fie izolat de piaţa materiilor prime, de către negustor care îndeplineşte acest oficiu; în acest fel negustorul subordonează pe meşteşugar acordîndu-i direct materii prime pentru prelucrare, în schimbul unei plăţi anumite. De aici pînă la sistemul muncii la domiciliu, nu mai este decît un pas.

Mai rezultă încă un aspect, anume acela al realizării cîştigului negustorului respectiv. Faptul că cei trei tabaci se tocmesc ca în cazul cînd nu vor lucra pielea pe placul „stăpînului" lor, să-l despăgubească ca şi cînd pieile ar fi fost executate în bune condiţiuni, deci la nivelul desfacerii către cumpărători, presupune o diferenţă de preţ a pieilor (de la pielea netăbăcită la pielea tăbăcită) care reprezintă cheltuielile în procesul de producţie (cei 35 taleri) şi cîştigul negustorului în urma vinderii pieilor tăbăcite meşteşugarilor din domeniul prelucrării pieilor (cizmari, curelari, şelari etc.). Pentru desfacerea mărfurilor, negustorii cumpărau prăvălii sau locuri de prăvălii pe care construiau apoi dughene, magazii, pivniţe

[1] V. I. Lenin, *Dezvoltarea capitalismului în Rusia. Opere*, vol. III, Ed. P.M.R., p. 338—339.

[2] *D.I.R.*, veac. XVI, *B*, vol. III, p. 177.

[3] Condica vistieriei lui Constantin Brîncoveanu abundă în însemnări privind astfel de achiziţii. La 1694 se dădeau 1500 taleri lui Gheorghe vătaf de negustori din Bucureşti, arvună pentru postavul dorobanţilor, cazacilor şi scutelnicilor, condica... op. cit. p. 9; altă dată se dădeau 1000 taleri lui Apostol negustor pentru şiftul luat de la dînsul de s-au dat s uj torilor (ibidem, p. 38); la 1696 se dădeau starostelui de negusto i 8 5 taleri pentru postavul iu nizat cu ţii (ibidem, p. 201). Bone negustorul şi Dumitru Florea negustorul aduceau către 1700 mari cantităţi de postav pentru „treaba curţii" (ibidem, p. 495, 556, 684, 712); la 1703, se dădeau lui Gheorghe negustorul 7500 taleri „pre 12 soroace de samur care s-au făcut blane" (ibidem, p. 694).

[4] N. Iorga, *Studii şi documente*, XIV, p. 212—213.

etc.; uneori ei închiriau astfel de clădiri, cum este cazul lui Duca staroste de negustori care deţinea la 1697 o boltă (prăvălie)în hanul mănăstirii Cotroceni[1]. Aceste prăvălii erau bine organizate, aveau un caracter de stabilitate şi deserveau o numeroasă clientelă, meşteşugari sau nemeşteşugari. În ele se comercializa o diversitate de produse locale sau de import, atît materie primă pentru meşteşugari, cît şi obiecte confecţionate de aceştia[2].

Meşteşugarii alcătuiau una din categoriile sociale de bază în cadrul oraşului Bucureşti. În majoritatea lor ei erau grupaţi pe profesii, pe diferite uliţi sau „mahalale" care purtau de obicei denumirea meşteşugului prestat de fiecare grupare de meşteşugari. Aşa erau de pildă, uliţa Bărbierilor uliţa spre Scaunele de carne, mahalaua săpunarilor, mahalaua Şelarilor, mahalaua Măcelarilor, mahalaua Zlătarilor, mahalaua Tăbăcarilor etc. Dar ei se stabileau şi pe alte uliţe şi mahalale care purtau alte denumiri decît cele în legătură cu un meşteşug oarecare, cum erau de exemplu uliţa Mare, uliţa Domnească, uliţa Mică, uliţa ce vine dinspre tîrgul de Jos, mahalaua bisericii Colţea, mahalaua popei Irimia, mahalaua sf. Sava etc. În decursul secolelor XV—XVII se întîlnesc în documentele cercetate, circa 40 de mahalale şi uliţi dintre care un număr însemnat poartă denumirea unor grupări de meşteşugari[3]. Ceea ce trebuie să reţinem

---

[1] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXIII/9, orig. rom.

[2] Se cunoaşte inventarul unei dughene ieşene din a doua jumătate a secolului XVII. Dugheana era aprovizionată cu cele mai variate mărfuri locale şi de import: produse metalurgice, ţesături, blănuri, confecţiuni, obiecte de podoabă etc. (C. Turcu, *Catastihul unei dughene din Iaşi la 1679*, în *Studii şi cercetări ştiinţifice*, Iaşi, 1955, nr. 3—4. p. 175 şi urm.).

[3] Redăm uliţele şi mahalalele din Bucureşti în ordinea strictă a apariţiei lor în documente: *uliţa Mare*, 5 iunie 1589 (*D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. V, p. 413); *mahalaua popei Comino*, 18 noiembrie 1590 (*D.I.R.*, veac. XVI, B, vol. V, p. 476—4.7); *uliţa Turcilor*, 28 octombrie 1625 (*D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. IV, p. 570—571); *mahalaua Calicească* la Gorgan, 1639 (N. Iorga, *Studii şi documente*, VI, p. 471; Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, VI, p. 201—202); *uliţa Mică*, 1 august 1643 (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/7); *uliţa de lîngă bis. lui Gheorma*, 4 ianuarie 1644 (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XI/1, orig. slav.); *uliţa Curţiei*, 10 decembrie 1649 (Arh. St. Buc. A., N. LXXVII/1, orig. rom.); *mahalaua Tabacilor*, 5 noiembrie 1652 (Acad. R.P.R., XLIV/1, orig. rom.); *uliţa Domnească*, 20 septembrie 1659 (Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., CCXLIX/2, orig. rom.); *uliţa Bărbierilor*, 10 octombrie 1660 (Acad. R.P.R., XLIV/61); *mahalaua sf. Gheorghe*, 6 martie 1664 (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/244): *mahalaua sf. Sava*, 27 aprilie 1664 (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/246); *mahalaua Şelarilor*, 27 aprilie 1664 (I. Ionaşcu, *Documente referitoare la proprietăţile mănăstirii Colţea*, p. 12—13; Acad. R.P.R., CCCLXXIV/260); *mahalaua Săbunari*, 4 februarie 1665 (Arh. St. Buc., Depuneri provizorii V/1; *mahalaua Săpunarilor*, 25 august 1667 (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV 18; *Precupeţi*, 13 ianuarie 1669 (Acad. R.P.R., cond. bis. Domneşti, ms. 403, f. 234—234); *mahalaua Colţei*, 18 iunie 1669 (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/250); *uliţa Zlătarilor*, iunie 1669 (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/19,20); *mahalaua Grecilor*, 18 aprilie 1670 (Arh. St. Buc., m-rea Mihai Vodă I/12; bis. Grecilor e menţionată la 8 aprilie 1638, Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/7); *uliţa dinspre bis. lui Mitrea Vornicul*, 12 august 1671 (Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXIII/21): *mahalaua Sărindarului*, 2 ianuarie 1675 (Arh. St. Buc., m-rea Căldăruşani, XX/4; bis. Sărindari exista încă de pe timpul lui Mihai Viteazul fiind menţionată la 15 septembrie 1622 şi la 22 august 1625, în *D.I.R.*, veac XVII, B, vol. IV, p. 194, 555); *mahalaua Arhimandritului*, 4 aprilie 1678 (Acad. R.P.R. Fot. XXXV/43); *mahalaua popei Irimia*, 13 septembrie 1679 (Arh. St. Buc., Dep. Papazoglu, XI 8, orig. rom); *mahalaua popei Manta* sau *Zlătarilor* unde exista locul numit „Zlătari", 15 februarie 1677 (Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ion, XII/7, orig. rom.; la 13 octombrie 1680 se menţionează mahalaua Zlătarilor, Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XVII/2); *uliţa Căldărarilor*, 8 ianuarie 1683 (Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/30); *mahalaua bisericii Doamnei*, 11 mai 1684 (Acad. R.P.R., CLXIII/24); *mahalaua Măcelarilor*, 11 mai 1684 (Acad. R.P.R.,

este faptul că mai ales în a doua jumătate a sec.XVII, în cartierele meșteșugărești se stabilesc și nemeșteșugari, în special negustori, astfel că, criteriul teritorial nu mai corespunde strict celui profesional așa cum se pare că a fost la început[1]. O dată cu dezvoltarea producției meșteșugărești, pe aceeași uliță alături de meșteșugari de aceeași specialitate care predomină numeric, se stabilesc meșteșugari cu profesii înrudite sau auxiliare și elemente nemeșteșugărești care se ocupă cu comerțul.

O constatare care merită de asemenea a fi reținută este faptul că obiectul marii majorități a tranzacțiilor în care meșteșugarii apar în calitate de cumpărători sau vînzători, îl formează dughenele, prăvăliile, pivnițele, casele, viile și prisăcile și numai în cazuri extrem de rare terenul arabil; iar atunci cînd, cu diferite prilejuri, meșteșugarii intră în proprietatea terenurilor arabile, ei îl lucrează cu simbrie sau în alte forme; de multe ori însă caută să-l vîndă. Așa de pildă este cazul celor trei cojocari bucureșteni State, Dima și Zota care în 1628 intraseră în proprietatea satului Putineiul în schimbul unor cojoace în valoare de 560 ughi pe care le dăduseră lui Preda, sluger, și fiului său Mihai, postelnic[2]; în 1630—1631 ei vînd satul respectiv lui Necula vistier cu 500 ughi[3]. Această diversitate de forme privind problema „îmbinării meșteșugului cu agricultura" constituie manifestarea procesului de separare a meșteșugului de agricultură aflat, în special în sec. XVII, pe o treaptă destul de ridicată.

Un alt indiciu în acest sens îl constituie stabilirea unor meșteșugari sătești în București, ca de pildă Ghinea cojocarul din Stăncești, stabilit după 1645 în București[4].

Cum era și firesc, în rîndul meșteșugarilor se constată o evidentă inegalitate de avere. Unii dintre ei erau proprietari a mai multor prăvălii,

---

CLXIII/23—24; 1687, Acad. R.P.R., DCXXVII/32); *mahalaua bis. de Jurămînt*, 1687 (Arh. St. Buc., Mitrop. T. Rom., CCLVI/3, orig. rom,; bis. de Jurămînt apare menționată întîia dată la 1627—1628, Arh. St. Buc., m-rea Cozia, XLVII/16); către sfîrșitul secolului, ea își schimbă denumirea în *mahalaua Bălăceanului* (Arh. St. Buc.. Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 84—85), apoi în *mahalaua sf. Dimitrie* (Arh. St. Buc., Ep. Buzău, LXXXV/12); *mahalaua popei Ivașco* (Pitar Moși), 5 aprilie 1690 (Acad. R.P.R., XLV/73); *mahala a Stejar*, 20 decembrie 1691 (Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XVI/89); *mahalaua popei Stoica Sterpul* (Brezoianu), 27 martie 1693 (Arh. St. Buc., A. N. CLXXVII/9); *mahalaua sf. Vineri* sau a lui Aga Niță, 6 octombrie 1693 (Arh. St. Buc., m-rea Hurez, XXIX/16); *mahalaua Oțetarilor*, 6 noiembrie 1695 (Acad. R.P.R., XLV/95); *mahalaua Oltenilor*, 8 februarie 1696 (Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 81 v—82); *mahalaua Broștenilor*, 10 noiembrie 1696 (Arh. St. Buc., ms. 1234, f. 431); alte ulițe: *ulița care vine din tîrgul de Jos*, 27 aprilie 1664 (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/246); *ulița dinspre bis. Grecilor*, 1669 (Acad. R.P.R., ms. 6264, p. 129 v—130 v); *ulița spre drumul Tîrgoviștei*, 17 aprilie 1681 (Arh. St. Buc. Mitrop. Buc. CCLVII/5); *ulița ce merge la Scaune*, 5 iulie 1692 (Arh. St. Buc. Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 158 v—159); în afară de acestea mai existau probabil și alte ulițe și mahalale care însă nu sînt menționate în documentele din secolul XVII pe care le-am cercetat. De pildă, *mahalaua Cărămidarilor*, *mahalaua Prundului*, *mahalaua Boteanului* și *ulița unde se frînge fierul*, figurează în lucrarea lui Ionnescu Gion (Istoria Bucureștilor, p. 323, 333, 322 și respectiv 190).

[1] Această situație a fost observată la Novgorod în sec. XVI (A. Pronstein, *Organizarea meseriilor din Novgorod în sec. XVI*, în *Istoriceskie Zapiski*, an. 1951, vol. 36).

[2] Acad. R.P.R.. DXLVIII/1; 3.

[3] Acad. R.P.R., DXLVIII/6, orig. rom.

[4] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XXIII/4, orig. slav.; vezi și seria de acte în care e pomenit Ghinea cojocarul la cap. Blănărit-Cojocărit.

pivniţe, vii, livezi; Manole cojocarul avea cinci prăvălii în Bucureşti[1], iar Iane cojocarul avea proprietăţi în Bucureşti şi Tîrgovişte[2]. Ca urmare a unor astfel de posibilităţi materiale, meşteşugarii înstăriţi reuşesc să ocupe diverse funcţiuni în aparatul administrativ central, ca Tudor croitorul şătrar[3], Stoica zăbunariul aprod[4], cît şi unele funcţii în organizarea aparatului slujitoresc, ca de pildă: Dediul ceaprăzarul iuzbaşa de dărăbanţi[5], ori Dumitraşco brăgariul stegariul de dorobanţi[6]. Tot ca dovadă a posibilităţilor materiale trebuie considerată şi denumirea de „boieri" pe care o dau actele unor meşteri. La 26 aprilie 1689, printre cei 12 boieri care aleg moşia mitropoliei figurează Nan şi Dragomir, săpunari din Bucureşti[7]. Cea mai mare parte a meşteşugarilor n-aveau însă decît casa de locuit care era în acelaşi timp şi atelierul şi pentru care plăteau chirie[8].

Meşteşugarii aveau în genere cam aceleaşi obligaţii faţă de domnie ca şi ceilalţi orăşeni[9]. Ei plăteau în plus o serie de dări legate de meşteşugul respectiv. Pe timpul lui Constantin Brîncoveanu săpunarii plăteau anual săpunăritul care era de 1 taler şi jumătate[10]; cizmarii plăteau ciohodăritul, 1 taler pe an[11]; căldărarii plăteau 1 taler şi jumătate de sacsanaua (încărcătură) de marfă căldărărească[12]; cojocarii şi mătăsarii care vindeau marfa cu cotul plăteau cotăritul, 61 bani pe an. Fumăritul era darea pe prăvălii, pivniţe şi magazii. Pentru prăvăliile mari se plăteau 5 taleri; pentru pivniţele mari, prăvăliile mici şi pentru magazii, 2 taleri şi jumătate[13]. Scutiri speciale se întîlnesc în cazul cojocarilor care pentru marfa vîndută plăteau doar jumătate din taxa cotăritului care era de 142 bani[14] şi în cazul meşterilor domneşti sau care lucrau pentru curtea domnească. Vătaful de căldărari din Bucureşti, de pildă, era scutit de taxa căldărăritului deoarece dregea vasele care se stricau de la curtea domnească[15]; de asemenea 10 lumînărari domneşti care lucrau la lumînăria domnească[16]. Reamintim în sfîrşit şi pe meşterii domneşti din satul Luciani care lucrau la scaunul domniei din Bucureşti „tot lucrul de lemn". Ei erau scutiţi de toate dările „de nu sînt în număr cu ţeara la dăjdii"[17].

---

[1] *D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. II, p. 334–335.
[2] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/12, orig. rom.
[3] Ibidem, m-rea Stavropoleos, XII/18, orig. rom.
[4] Ibidem, dep. Papazoglu, XI/8, orig. rom.
[5] Ibidem, m-rea Căldăruşani, XX/4, orig. rom.; XX/6, orig. rom.
[6] Ibidem, mitropolia Bucureşti, CCV/1, orig. rom.; CCV/4, orig. rom.; vezi şi Ignat Călăraş tabac şi Lazăr dărăban tabac (Muz. Lupta rev. pop.) CXII/4.
[7] Ibidem, mitropolia Bucureşti, XXII/20, orig. rom.
[8] Ibidem mitropolia Bucureşti, CCV/1, orig. rom.; CCV/4, orig. rom. Ibidem, m-rea Radu Vodă, XLII/65; ibidem, m-rea sf. Ioan, Buc. XII/7.
[9] Vezi N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 345–346 (Anatefter, C. 35) unde sînt enumerate toate „dăjdiile şi orînduielile ce se vor pune în tîrgu pri negustori şi pri mahalale".
[10] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 340. „să aibă o luare într-acest an dă la toţi săpunarii care fac şi vînd săpunul de să hrănesc cu săpun . . . . tal. 1 şi jumătate".).
[11] *Ibidem*, p. 344.
[12] *Ibidem*, p. 357.
[13] *Ibidem*, p. 360.
[14] *Ibidem*, p. 347.
[15] *Ibidem*, p. 357.
[16] *Ibidem*. p. 345–346.
[17] *D.I.R.*, veac. XVII, B., vol. IV, p. 537; Arh. St. Buc. Mitrop. Ţ. Rom., XXXVII/5; 19, orig. rom.

Mulţimea şi greutatea obligaţiilor fiscale au creat în sînul meşteşugarilor o stare de frămîntare manifestată prin opoziţia faţă de strîngerea dărilor. Mai ales în secolul XVII se oglindeşte în acte, nesupunerea şi fuga meşteşugarilor de la plata dărilor[1]. Răscoala slujitorilor de pe timpul lui Constantin Şerban a antrenat şi pe meşteşugarii din Bucureşti în special pe tabaci, de oarece după cum am văzut, mulţi dintre ei făceau parte din aparatul slujitoresc. Printre slujitorii care în 1655, cereau iertare domnului pentru participarea la răscoală, figurează mai mulţi cu numele de Ignat şi Lazăr. Este posibil ca unii dintre aceştia să fie tocmai Ignat călăraş şi Lazăr dărăban tabaci menţionaţi în Bucureşti la 21 aprilie 1641[2]. Întărirea rînduielilor organizării în bresle care consfinţeau inegalitatea în drepturi a membrilor breslei, exploatarea ucenicilor şi calfelor de către meşteri, a adîncit şi mai mult contradicţiile dintre exploatatori şi exploataţi. Statutele de breslă din sec. XVIII, reflectă cu claritate lupta dusă de calfe şi ucenici împotriva nedreptelor rînduieli de breslă.

În legătură cu organizarea meşteşugurilor în asociaţii meşteşugăreşti ne mulţumim a face aci doar unele constatări.

Pînă la jumătatea secolului XVII, forma de asociaţie a meşteşugarilor a fost aceia a frăţiilor, în care conducerea o deţine vătaful. În perioada studiată existau în total 15 categorii de meşteşugari organizaţi în frăţii meşteşugăreşti. Ordinea cronologică în care ele apar în documente este următoarea: croitorii la 1605 (Radu vătaf de croitori)[3]; zlătarii la 1634 (Stan vătaf de zlătari)[4] cojocarii la 1635 (Constandin vătaf de cojocari)[5]; bărbierii la 1654 (Leca vătaf de bărbierii)[6]; tabacii la 1657 (Gavriil vătaf de tabaci)[7]; lemnarii la 1663 (Drăgoi, vătaf de lemnari)[8]; cizmarii la 1665 (Gheorghe, vătaf de cizmari)[9]; butarii la 1672 (Oancea vătaf de butari)[10]; măcelarii la 1675 (Iordache vătaf de măcelari)[11]; săbierii la 1678 (Filip vătaf de săbieri)[12]; şelari la 1682 (Ion vătaf de şelari)[13]; brutarii la 1687 (Nan vătaf de pitari)[14] zăbunarii la 1688 (Dima vătaf de zăbunari)[15]; legănarii[16] şi căldărarii[17] după 1694.

Transformarea unor frăţii în breslă propriu-zisă are loc în a doua jumătate a secolului XVII. Prima care se transformă este frăţia croito-

---

[1] Merită să fie reţinută cauza pentru care Ion staroste din Ploeşti fuge în Transilvania: „viind multe dăjdii şi orînduieli şi neputînd sta înaintea acelor dăjdii şi neavînd cu ce plăti" (Muz. Arh. Ist. Buc., nr. 30445, orig. rom.)

[2] Muz. lupta rev. a pop., XCII/4, orig. rom.

[3] *D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. I, p. 179.

[4] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LXIII/12.

[5] Ibidem, m-rea Cotroceni, XXV/5.

[6] Ibidem, Mitropolia, Buc., CCXLIX/1, orig. rom.

[7] Muz. arh. ist. Buc. nr. 28327.

[8] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LXIII/40.

[9] Ibidem, m-rea Cernica, XIII/1, orig. rom.

[10] Acad. R.P.R., CCXVII/16.

[11] Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., CCLVII/2—3.

[12] Acad. R.P.R., CXCVIII/75, orig. rom.

[13] Instit. de ist., copie după orig. (12 sept. 1682).

[14] Arh. St. Buc., Mitrop. Ţ. Rom., CCLVI/3.

[15] Acad. R.P.R., DCXIX/12.

[16] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 362.

[17] *Ibidem*, p. 357.

rilor, cea mai veche frăţie de altfel; la 24 ianuarie 1671 este menţionat prima dată starostele breslei, Mihalcea[1]. La sfîrşitul secolului capătă caracter de breslă şi frăţia bărbierilor[2]. Secolul XVIII este secolul în care breslele ajung la nivelul maxim de înflorire; după această perioadă ele încep să intre în descompunere.

În încheiere se cade să reţinem cîteva lucruri pe care le considerăm deosebit de importante.

Producţia meşteşugărească din oraşul Bucureşti poate fi urmărită de-a lungul întregii perioade studiate. Procesul de diviziune socială a muncii a cunoscut în secolele XV—XVII o dezvoltare atît în suprafaţă cît şi în adîncime cu deosebire în secolul XVIII; este vorba de desprinderea din meşteşugul casnic a unor noi ramuri meşteşugăreşti şi de diferenţierea şi specializarea petrecută în interiorul meşteşugurilor, procese care separă una de alta diferitele genuri de confecţionare a produselor creînd un număr din ce în ce mai mare de ramuri industriale. Pînă în a doua treime a secolului XVII existau în Bucureşti circa 27 de ramuri meşteşugăreşti; începînd din a doua treime a sec. XVII ritmul de creştere a procesului de specializare este foarte rapid. În foarte scurt timp numărul ramurilor meşteşugăreşti se dublează. Pe lîngă cele 27 existente, se diferenţiază acum, devenind meşteşuguri independente, încă 28.

Creşterea diviziunii sociale a muncii a dus la creşterea producţiei pentru piaţă care în secolul XVII precumpăneşte în majoritatea ramurilor meşteşugăreşti, producţia la comandă rămînînd un auxiliar al producţiei. Procesul de separare între circulaţie şi producţie, firav pînă în secolul XVII, se conturează şi se adînceşte considerabil în cursul secolului XVII. Separarea dintre meşteşug şi agricultură devine şi ea mai ales în cursul sec. XVII tot mai evidentă. În ceea ce priveşte organizarea, meşteşugarii se asociază în frăţii care în a doua treime a secolului XVII încep să ia caracterul breslelor propriu-zise.

РЕМЕСЛА В БУХАРЕСТЕ В XVI и XVII вв.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Исследование литературного и археологического материала о Бухаресте с XV до XVII в. позволило ознакомиться с одной из важнейших сторон городской жизни: с кустарным производством.

В течение трех веков бухарестские ремесла развивались по восходящей линии. В этот период, особенно в XVII веке, по всем направлениям широко развивается процесс общественного разделения труда; во-первых, речь идет о выделении из кустарного

[1] Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, Codreni, LIV/7.
[2] Acad. R.P.R., CCCXXIV/282, orig. rom.

ремесла некоторых новых отраслей, становящихся независимыми производителями; во-вторых, имеется в виду происходящее в этот период разделение труда и специализация внутри отдельных ремесел, то есть процесс разделения различных приемов в производстве изделий, что привело к постепенному увеличению числа промышленных отраслей. Так, если до второй трети XVII в. в Бухаресте насчитывалось около 27 ремесленных отраслей, то в последующие 60—80 лет их число возросло еще на 28.

Этот быстрый темп процесса специализации, в частности в течение XVII в., значительно расширил сферу товарного производства для большинства отраслей кустарной промышленности; изготовление же изделий по заказу было подсобным делом. В результате возникла и укрепилась роль посредников в отделении процесса производства от товарооборота, с одной стороны, а с другой — ускорился процесс отделения ремесел от земледелия.

В целях защиты своих социально-экономических интересов ремесленники Бухареста рано объединяются в союзы типа братств, которые в XVII веке носят характер, собственно, цехов. Многочисленность и тяжесть налогообложений, а также установившийся порядок в организации цехов, узаконивавший неравноправие их членов и эксплуатацию одних другими, вызвали в среде бедных ремесленников недовольство, принявшее различные формы: начиная от протеста против сбора налогов и до высшей формы классовой борьбы — восстания.

LES MÉTIERS À BUCAREST AUX XVIe ET XVIIe SIÈCLES

RÉSUMÉ

L'étude des sources littéraires et archéologiques touchant l'histoire de Bucarest entre le XVe et le XVIIe siècle a permis à l'auteur d'analyser l'un des aspects essentiels de la vie citadine — la production artisanale.

Au cours de ces trois siècles, les métiers pratiqués à Bucarest suivent une évolution ascendante, visible d'une période à l'autre. Le processus de la division sociale du travail connaît à cette époque, et tout particulièrement au XVIIe siècle, un développement qui s'étend en surface aussi bien qu'en profondeur. Il s'agit, en premier lieu, de certaines branches artisanales qui se détachent de l'industrie domestique pour constituer des métiers autonomes. D'autre part, un processus de différenciation et de spécialisation se manifeste à l'intérieur même de certains métiers, ce qui a pour effet une démarcation entre les différents genres et méthodes de production, l'apparition d'un nombre toujours plus grand de branches industrielles. Ainsi le nombre de métiers, qui, pendant le second tiers du XVIIe siècle était d'environ 27, se double au cours des 60—80 années suivantes, donnant naissance à 28 nouveaux métiers.

Le rythme rapide du processus de spécialisation, au XVIIe siècle notamment, a considérablement élargi, pour la plupart des métiers, la sphère des produits destinés à la vente courante, le travail sur commande n'étant plus désormais qu'un auxiliaire de la production. La conséquence en fut l'apparition des intermédiaires et le renforcement de leur rôle : d'une part ils ont contribué à séparer la production de la circulation et de l'autre, ils ont fait accélérer le rythme de la séparation entre l'artisanat et l'agriculture.

Pour la défense de leurs intérêts sociaux et économiques, les artisans bucarestois se constituent de bonne heure en confréries qui, au XVIIe siècle, deviennent de véritables corporations.

Le nombre et le poids écrasant des obligations fiscales ainsi que la consolidation du système corporatif qui consacrait l'inégalité de droits entre les membres des corporatiors et l'exploitation des uns par les autres, provoquèrent, parmi les artisans pauvres, une agitation qui s'est manifestée sous de nombreuses formes, depuis la résistance aux agents du fisc chargés de la perception des impôts jusqu'à la révolte, forme supérieure de la lutte de classe.

PLANUL CARTOGRAFIC INEDIT AL ORAŞULUI BUCUREŞTI DIN ANUL 1770

DE

I. IONAŞCU

Cercetările arheologice din vremea noastră au scos la lumină urme de cultură materială ce atestă că pe teritoriul unde s-a format oraşul Bucureşti în sec. XV, au existat aşezări omeneşti cu mii de ani în urmă[1]. Avem un izvor diplomatic intern din 20 septembrie 1459, adică de acum 500 ani, scris în slavoneşte în cancelaria domnească a lui Vlad Ţepeş în „cetatea Bucureşti"[2] lîngă rîul Dîmboviţa, ceea ce implică existenţa unei societăţi în care încep să se dezvolte forme şi relaţii de producţie caracteristice vieţii orăşeneşti. Cu toate acestea, au trecut veacuri în care nimeni din ţară sau dinafară n-a încercat să ne lase măcar o schemă cartografică indicînd hotarul oraşului cu satele învecinate, cu vatra tîrgului şi principalele străzi şi clădiri.

Sînt oraşe-metropole care îşi au planuri alcătuite periodic, începînd chiar de la întemeierea lor, cum e de pildă fostul Petersburg, Leningradul de azi, în al cărui muzeu istoric sînt expuse o serie de izvoare cartografice, începînd din anul 1703, alături de stampe, desene, acuarele etc., care ilustrează cum nu se poate mai bine concepţia urbanistică a arhitecţilor şi inginerilor ruşi, dezvoltarea teritorială şi demografică a oraşului, evoluţia lui economică, politică şi culturală, reflectată în monumentele arhitectonice consemnate etc. Moscova posedă planuri cartografice începînd de la sfîrşitul sec. XVI[3], pe cînd Capitalei noastre i-au

[1] Cf. lucrarea *Bucureştii de odinioară*, sub redacţia prof. I. Ionaşcu, Bucureşti, 1959, p. 58, editată de Muzeul de Istorie a oraşului Bucureşti prin Editura ştiinţifică.

[2] Cf. Academia R.P.R., *Documente privind istoria Romîniei*, B. Ţara Romînească (1247—1500), Buc., 1953, p. 130—131. Pentru textul slav (*vă grad Bucureşti*), vezi P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Romîneşti*, I, Bucureşti, 1938, p. 241.

[3] Cf. P. V. Sîtin, *Istoriia planirovki i zastroiki Moscvî* (Istoria planificării şi a construcţiei Moscovei), în *Trudî Muzeia istorii i rekonstrukţii Moscvî* (Lucrările Muzeului pentru istoria şi reconstrucţia Moscovei), în redacţia F. I. Salov, vol. I, Moscova, 1950, p. 64, unde se

mai trebuit două veacuri (după datele cunoscute pînă azi, cel puţin), ca să-şi vadă realizată imaginea într-o schiţă topografică.

*

Înainte de a face o scurtă prezentare a planurilor din a doua jumătate a sec. XVIII, care au fost publicate la noi, să ne oprim o clipă asupra planului din 24 ianuarie 1770, semnalat de N. Docan[1] acum 46 ani, ca existent în Arhiva de război din Viena. După autor, acest plan „mult mai serios" decît planul Sulzer, a fost „ridicat de ruşi la 1770" şi are titlul: „Plan de la Ville de Bukurest, arrivée le 24 Janv. 1770 auprès les monastères de Vakarest et Kodretsan entre les russiennes et un corps de cavalerie turque". Se adaugă că este „colorat, nesemnat, 62 1/2 × 49 cm; scara probabilă 1 :21.000" şi reprezintă mai ales împrejurimile imediate, cu mănăstirile Cotroceni şi Văcăreşti, care sînt în afară de oraş, apoi drumurile şi străzile principale şi poziţiunile armatei ruseşti în timpul luptei, cota „H III e 265".

Pe baza acestor indicaţiuni, s-a obţinut de la Viena în 1958 o fotocopie în culori, care se află expusă în muzeul de istorie a oraşului Bucureşti. Din analiza acestei copii fotografice se desprinde constatarea că Docan a reprodus incomplet titlul planului, care începe aşa: „Plan de la vi le de Bukurest *et de l'affaire* arrivée...", partea subliniată fiind omisă de autorul memoriului din 1912 şi lipsind de înţeles titlul. Planul are orientarea vest-est, sub titlu se indică „Échelle d'une heure de chemin"[2], iar în stînga şi dreapta titlului se află următoarea legendă, pe registrul din stînga: „A. L'Église metropolitane; B. Monas. Radul Voda; C. Le Palais du Voyvode[3]; D. La Place ou la marchée[4], E. Monast. de St. George[5], F. La Foire dite Tîrgul Afare; G. Monast. Goltza[6]; H. Monast. Svite Serentar[7], I. Monast. Mihal Voda; K. L'endroit ou qu'on blanchit la cire"[8]. Continuă pe registrul din dreapta: „L. Maison de camp <a>g<ne> du pr<ince> frère de Vojvode[9]; M. Hansorban[10]; N. Des arbres à branches; C. Les casernes de turcs. Cavalerie de turcs; P. Corps de cavalerie turcque

menţionează primul plan lucrat de S. Herberstein, reproducîndu-se pe planşa intercalată aici planul din anii 1597—1600. Planurile Moscovei din sec. XVII sînt: 1) din vremea lui Boris Gudunov, 1604—1605; 2) din anul 1606 (cf. *ibid.*, p. 72); 3) din 1610 (p. 74); 4) din 1634 (p. 96); 5) din 1662 (p. 116); 6) din 1674 (p. 126); 7 din 1678; apoi cîteva din acest veac, nedatate. Aceste planuri au legenda în latineşte.

[1] Cf. *Memoriu despre lucrările cartografice privitoare la războiul din 1787—1791*, extras din *An. Ac. R.*, s. II, t. XXXIV, m.s.i., Buc., 1912, p. 71.

[2] Are lungime de 9 cm. O oră de drum corespunde distanţei de 5 km.

[3] Este vechea Curte domnească de la Piaţa de flori.

[4] Figurează la est de Sf. Gheorghe Nou, poate la Tîrgul Cucului.

[5] Sf. Gheorghe Nou.

[6] Colţea.

[7] Sărindar.

[8] Construcţie situată la marginea nordică a oraşului, în stînga drumului Tîrgoviştei. O lumînărie domnească exista în 1764 la metohul episcopiei de Rîmnic, care se afla pe terenul Ateneului R.P.R. de astăzi.

[9] Voievodul este Grigore Ghica, a cărui domnie munteană a luat sfîrşit o dată cu intrarea „volintirilor" în Bucureşti, în noiembrie 1769, cînd se lasă prins şi trimis de aceştia în Rusia, iar fratele său este Dumitrache Ghica banul.

[10] Formă coruptă pentru „Hanul Şerban Vodă".

partant de Braïla pour couper la communic<ation> des russiennes avec la Moldavie". Se indică apoi, precedate de semne cartografice : „Infanterie russiennes. Cavalerie russiennes".

Sînt localizate pe plan, fără a fi indicate în legendă : „Monast. Vakarest" şi „Mon. Kodretsan", apoi următoarele căi de comunicaţie situate în dreapta rîului Dîmboviţa : „Grand chemin qui mène en Transylvanie par le dit Pass Rothe Thuri" [1], avînd pe partea stîngă şi o cîrciumă („cabaret"); apoi în drum „à Crajova", iarăşi cu „cabaret". Ambele pornind de la Cotroceni îşi fac loc nu departe de oraş printr-o pădure imensă. La vest de Cotroceni apare o cale „à Crajova", apoi mai la sud-vest una ducînd la „Giorgove" (calea Giurgiului). De la Văcăreşti porneşte drumul spre Constantinopol (drumul Olteniţei), înfundîndu-se chiar lîngă mănăstire într-o pădure întinsă. Trecînd pe ţărmul stîng al Dîmboviţei, apar două drumuri spre Brăila, făcîndu-şi loc prin nişte crînguri. Ultimul, se desface la Tîrgul de afară (Obor), din drumul care duce la Iaşi, care este prelungirea actualei Calea Moşilor. În dreapta acestui drum se indică un loc sub denumirea „Justice", unde erau spînzuraţi condamnaţii la moarte [2]. Un alt drum către Iaşi trece pe lîngă casa lui Ghica de la Tei [3]. Mai la nord este arătat drumul ce duce „en Transylvanie par Terczbourg" [4], apoi drumul „à Tergovisko", ambele avînd pe stînga — înainte de a intra în pădure — cîte o cîrciumă. Nu departe de ţărmul stîng al Dîmboviţei şi paralel cu rîul figurează drumul comun „qui joint l'autre de Rothe Thuri", indicat pe partea dreaptă a Dîmboviţei.

Acest plan, ridicat mai ales pentru necesităţi militare, indicînd poziţiile oştilor ruso-turce în ziua bătăliei din 24 ianuarie 1770, semnalează în primul rînd arterele principale de comunicaţie ale oraşului Bucureşti cu restul ţării, cu Moldova, Transilvania şi capitala imperiului turcesc. Dintre edificiile oraşului sînt menţionate doar : Curtea domnească, şase mănăstiri, hanul Şerban Vodă, casa banului Dumitrache Ghica, lumînăria, deci numai 10 clădiri ; apoi Piaţa de la Sf. Gheorghe Nou şi Tîrgul de afară (Oborul), ceea ce face ca planul să fie — după cum vom vedea — mai sărac decît planul Sulzer. Am considerat utilă această succintă prezentare a planului de la Viena, pentru ca din compararea acestuia cu planul de la Moscova ridicat tot în anul 1770, să se poată remarca superioritatea netă a celui din urmă.

Biblioteca Academiei R.P.R. posedă un atlas de facsimile intitulat : Monumenta cartographica Moldaviae, Valachiae et Transylvaniae, alcătuit de Dem. Dimăncescu în 1933 şi tipărit la San Francisco în 1935, numai în 3 exemplare, dintre care unul in folio, dăruit Ministerului Afacerilor

---

[1] Pasul Turnu Roşu, pe Olt, mai sus de Cîineni.

[2] Cronicarul Radu Greceanu arată că „pe Staicu (Merişanu) în Bucureşti la Tîrgu-de-afară, la zi de tîrg, în mijlocul „Oborului l-au spînzurat, unde nu puţină mulţime de norod era" (Cf. *Viaţa lui Costandin Vodă Brîncoveanu*, ed. St. D. Grecianu, Buc., 1906, p. 53).

[3] Astăzi se înaltă pe acest teren palatul zidit de Grigore Vodă Ghica (1822—1828), fiul banului Dumitrache.

[4] Terczbourg = Bran.

Străine, a intrat în colecţia Academiei. În acest album, la pagina 175, tabula 161 a—b, se găseşte o reproducere fotografică a unui plan cartografic al oraşului Bucureşti ridicat în anul 1807 [1].

După cum se poate observa din titlul planului, acesta nu conţine data alcătuirii, doar Dimăncescu l-a datat cu anul 1807, ţinînd seama de momentul cînd trupele ruseşti vin la Bucureşti. Pe baza informaţiei date de autorul albumului, s-a cerut Bibliotecii Congresului, de la Washington o fotografie mai reuşită, dar ni s-a răspuns că planul din 1807 n-a putut fi găsit în colecţiile bibliotecii, ceea ce înseamnă că Dimăncescu a indicat greşit în atlasul său locul unde se păstra şi de unde a folosit acest important izvor cartografic.

Cu prilejul cercetărilor ce am făcut în anul 1957 în arhivele de stat din Moscova, am descoperit cinci planuri cartografice ale oraşului Bucureşti. Toate sînt manuscrise, în culori, şi se conservă în Arhiva Centrală de Stat militaro-istorică din Moscova. Primul, care constituie obiectul studiului de faţă e nedatat [2] şi cel mai mare ca dimensiuni : 76 × 112 cm (există şi o copie a acestuia). Al doilea este planul original alcătuit de generalul Harting, în prima jumătate a anului 1807 [3]; al treilea este din anii 1807—1812 [4]; al patrulea, din anul 1828 desenat de Kuzmin [5]; iar al cincilea, din anul 1850, cuprinde oraşul Bucureşti dar mai ales împrejurimile lui [6].

Este de reţinut faptul că la Moscova se păstrează planul original, din 1807, iscălit de generalul rus Harting. Într-un spaţiu oval din partea dreaptă a originalului Harting, în colţul de jos, se găseşte următorul titlu în ruseşte : „Plan /Góroda Bukaresta/ s pokazaniém raspolojénnago Kampaménta /sneátoiv 1807 godú injenérnîmi cinóvnikami nahodeá-/ şimisea pri Armii pod naceálstvom Ghenerála ot Kavalérii /Mihelsona" [7]. Dedesubt este o legendă cu literele : „A. Lagher (lagăr) ; B. Artilerii park (parcul de artilerie) ; C. Vaghenburg (parcul de care) ; D. Voénnîi góspital (spitalul

---

[1] Titlul planului, aflat în colţul drept de jos are următoarea redacţie în franţuzeşte : „Plan /De la Capitale de la Valachie/ Boucoureste /après son occupation par S. E. Monsieur/ De M. Andréovitsch de Miloradovitsch Lieutėnant Général Divisionaire de /S. M. l'Emp. de toutes les Russies et /Chevalier de plusieurs Ordres etc./. Dessiné par A. Gaudi ci-devant Chancel, de l'Agence /Consulaire au service d'Autriche/ revu et augmenté par /S. E. M. de Hartingh Général Major et /Quartier Maître des Armées de Russie en Valachie et Chevalier de plus Ordres". Scara : „500 Brasses". Lectura acestui text ilizibil şi fotografia din albumul citat le datorăm lui P. I. Cernovodeanu.

[2] Cota : fond 438, nr. 436, o foaie mare.

[3] Cota : fond VUA, nr. 3022, o foaie. La 8 mai 1807 generalul Michelson pleca din Bucureşti spre Ismail însoţit şi de generalul inginer Harting, lăsînd comandant la Bucureşti pe generalul locotenent Miloradovici, şi revenea la 26 iulie pentru a se săvîrşi din viaţă la 19 august (cf. *Cronicul protosinghelului Naum Rîmniceanu de la 1768—1810*, în ediţia C. Erbiceanu : *Cronicarii greci cari au scris despre romîni, în epoca fanariotă*, Buc., 1888, p. 272—273, 275), ceea ce pledează pentru ridicarea planului în primele patru luni ale anului 1807.

[4] Cota : fond 438, nr. 438, o foaie (87 × 93 cm, scara 1 : 16 800).

[5] Cota : fond 438, nr. 440, o foaie (59 × 85 cm, scara 1 : 16 800).

[6] Cota : fond 438, nr. 444, o foaie (67 × 71 cm, scara 1 : 16 800).

[7] În traducere : „Planul oraşului Bucureşti, cu arătarea situaţiei campamentului, făcut în anul 1807 de funcţionarii secţiei de geniu de pe lîngă armata de sub comanda generalului din cavalerie, Michelson".

militar) [1]. Pe alt rînd, apare iscălitura autografă: „Injener Gheneral maior Garting" sub ale cărui directive s-a întocmit planul; ceva mai jos: „Maastab" şi tocmai jos de tot, printr-un scris mai mărunt, îşi dezvăluie numele şi desenatorul planului: „Certil adiutant injener porucic Voicenco" [2].

Planul original de la Moscova cuprinde elemente noi faţă de planul din albumul de la Academia R.P.R. şi anume: legenda în limba rusă din partea superioară conţine şase litere (sub litera C. fiind indicat „cartierul comandamentului general" situat pe stînga Dîmboviţei la Dudeşti, probabil în clădirea spitalului, pe cînd în fotografia din albumul menţionat apar numai cinci litere). Sînt 24 mănăstiri şi 75 biserici ca şi în album, însă cu denumiri mai corecte (ex.: la nr. 7 „Maicelor" — schitul —, în loc de „Tsesme" — cişmea, căci pe plan e localizarea Schitului Maicelor — Hagi Dina; la nr. 41 „Entro zi" — Dintr-o zi, nu „Un szii" din album; „Mahalaua Brezoianu", nu „Mihaj Brezojan"; la nr. 74 „Udricani" în loc de „Udrilean"; la 81 „Mîntuleasa" în loc de „Mentulesku"; 85 „Ioachim şi Ana" — Oborul vechi —, nu „Eftimie"; 88 „Mahalaua Iancu", nu „Iana"; 90 „Delea nouă" pentru „Dálu Nou"; nr. 94 „Dobroteasa, în album" „Dobroteska"; nr. 95 „Sf. Apostol, cum e corect —, în album S. Apostoli"; nr. 96 „Foişor", în album „Fousor". La nr. 99 „Luterana", în album „Lutherienne", după care în originalul Harting se pr cizează: „În total biserici 75". Sub nr. 100—101 sînt indicate „Magazii", care lipsesc în album; nr. 102 „Cişmeaua şi chioşcul lui Mavrogheni", în album nu se menţionează chioşcul; nr. 103 „Cişmeaua Filaret", în album „Filaret"; nr. 104—107, cişmelele: Mavrogheni, prinţul Ipsilanti, Hangerliu, Colţea. Sub nr. 108—110 „prinţul Moruzi", pe cînd în album, sub nr. 106—108 „Morusi la Tîrgu Tsesme de afare, Tsesme la Cotrosenj". Nr. 111 „Chioşcul lui Brîncoveanu" la est de Cotroceni; 112 „Chioşcul Viei"; 113 „Chioşcul lui Golescu"; 114 „Moara din Tabaci"; 115 „Vlădica". În copia din album legenda se opreşte aici, sub nr. 113, pe cînd în original se mai indică „Moara *Radu Vodă*" (nr. 116) şi „Moara Vitan" (117). Atît în originalul Harting cît şi în fotocopia din album, figurează la nr. 34 biserica „Adolina", situată pe plan ceva mai la sud de cursul unei gîrle desprinse de Dîmboviţa, în partea din dreapta rîului cam în dreptul morilor mănăstirii Radu Vodă. Pare a fi Manu Cavafu.

Elemente noi faţă de planul Harting, mai ales în ce priveşte identificările de clădiri şi aşezări de la marginea oraşului, conţine şi celălalt plan original de la Moscova, intitulat: Plan /Góroda Bukaresta i okrujnosti/ sneatoi instrumentalno injenernîmi i Kvartirmeisterskimi cinami v Kampanii 1807 i 1812 godu" [3].

---

[1] Alte litere A—F se găsesc în legenda din partea superioară a planului şi indică: A. Mitropolia; B. Curtea Domnească (de lîngă Mihai Vodă); C. Cartierul comandamentului general; D. Corpul de gardă; E. Redute din vremea războiului austriac: F. Piaţa. Urmează apoi 117 numere, prin care se menţionează mănăstiri, biserici, hanuri, cişmele, chioşcuri, mori.

[2] În traducere: „A desenat inginer aghiotant locotenent Voicenco".

[3] În traducere: „Planul oraşului Bucureşti şi al împrejurimilor, ridicat de către funcţionarii militari din secţia de instrumente inginereşti şi de încartiruire, în timpul campaniei din anii 1807 şi 1812".

Un interes deosebit prezintă, pentru cunoaşterea topografică a oraşului şi a împrejurimilor, planul ridicat în anul 1828, avînd următorul titlu, de astădată în colţul stîng de sus : „Plan /Goroda Bukaresta/ i okrestnostei onago / sneatîi gheneralnago ştaba / podporutcikom Şernskanţem / i topografom 1-go klas Kosminîm / v 1828 godu /, s 28 avgusta po 1 noeabrea mîseaţa"[1]. Iar în partea de jos, în afara cadrului planului, găsim scrise următoarele: „Povereal plan gheneral vogştaba podporucik Şernskanţ. Certil topograf 1-go klasa, Kuzmin". (Acest plan a fost verificat de către sublocotenentul de la marele stat major Şernskanţ. A desenat topograful de clasa I Kuzmin).

Din analiza legendei, am putut constata că acesta este primul plan al Bucureştilor, în care se arată cartografic împărţirea oraşului pe plăşi sau culori, la fiecare plasă (culoare) indicîndu-se mai întîi numărul de case, apoi edificiile religioase. Şi anume : despărţirea I, plasa Tîrgului sau culoarea de roşu, cu 1885 case; despărţirea a II-a, plasa Mogoşoaiei sau culoarea de galben, cu 2 510 case; despărţirea a III-a, plasa Tîrgului de Afară sau culoarea de negru, cu 2 072 case; despărţirea a IV-a, plasa Broşteni sau culoarea de albastru, cu 2 959 case, şi despărţirea a V-a, plasa Gorgan sau culoarea de verde, cu 2 158 case. Rezultă că în anul 1828, oraşul Bucureşti avea în cele cinci „văpsele" 11 584 clădiri, dintre care 116 religioase, cea mai populată văpsea fiind a Broştenilor şi cea mai puţin populată a Tîrgului (văpseaua de roşu). Comparînd datele din plan cu cele ale statisticii întocmite în 1810, care indică 10 103 clădiri (roşu, 1885; galben, 2 510; negru, 2 072; albastru, 2 959 şi verde, 2 158)[2], remarcăm că în 18 ani numărul clădirilor a crescut cu 1 481 sau cu aproximativ 13%.

Revenind la planurile oraşului Bucureşti din a doua jumătate a sec. XVIII, editate pînă în prezent, observăm că primul document de acest gen este „Planul Capitalei Bucureşti din Ţara Romînească" (Grundriss der Haupstadt Bukurest in der Wallachei), întocmit de elveţianul în serviciul statului habsburgic, Franz Joseph Sulzer, om învăţat, care a călătorit prin Bucureşti în domnia lui Alexandru Vodă Ipsilanti (1774—1782) şi pe care l-a publicat în anul 1781[3].

Această schiţă topografică, pe care Docan o consideră „o ridicolă închipuire de plan" în comparaţie cu „un plan mult mai serios ridicat de ruşi la 1770"[4], are legenda în nemţeşte, cuprinde doar cîteva artere mari de circulaţie şi o serie de clădiri din partea centrală a oraşului (27 la număr), cu o orientare nu totdeauna corespunzătoare terenului. Ea a fost folosită

[1] În traducere : „Planul oraşului Bucureşti şi al împrejurimilor acestuia, ridicat de către sublocotenentul de la marele stat major Şernskanţ şi de topograful cl. I Kuzmin, în anul 1828, de la 28 august pînă la 1 noiembrie".

[2] Cf. Arhiva centrală de stat a actelor vechi din Moscova, Fond 69, dos. 557, f. 2—6.

[3] Lucrarea se intitulează : *Geschichte des transalpinischen Daciens*, s-a imprimat la Viena în anii 1781—1782, în 3 volume, iar planul se află ca anexă la vol. I, constituind prima planşă. Este de remarcat că nu întreaga operă a lui Sulzer s-a publicat în cele 3 volume, căci o parte a rămas în manuscris la liceul german din Braşov, care nu se ştie dacă se mai păstrează, dar o copie se găseşte în Biblioteca Academiei R.P.R.

[4] Cf. *Memoriul cit.*, p. 71. Docan arată că planul Sulzer a fost reprodus de V. A. Urechia (*Istoria Rom.*, t. III) fără să se menţioneze faptul că, cu 30 de ani mai înainte, planul Sulzer fusese analizat, şi completat chiar, de arhitectul Berindei.

în primul rînd de arhitectul D. Berindei, cel dintîi istoriograf al oraşului după Unirea Principatelor [1]. Acesta s-a străduit s-o facă mai accesibilă cercetătorilor, traducînd, modificînd (literele în cifre) şi amplificînd legenda lui Sulzer (de la 27 la 33 numere), fără a reuşi pe deplin în încercarea sa, căci ar fi necesitat o expunere critică bazată atît pe compararea cu alte izvoare cartografice cunoscute, din sec. XIX, cît şi pe faptul că în vremea lui oraşul păstra aproape intactă structura arhaică topografică.

Planul Sulzer, ridicat prin anul 1780, a fost analizat sau numai reprodus în lucrările lor şi de alţi cercetători ai trecutului bucureştean, convinşi de importanţa izvoarelor istorice cartografice, printre care trebuie să amintim în primul loc pe G. I. Ionnescu-Gion, autorul importantei monografii, Istoria Bucureştilor [2], rezultat al unei munci încordate. El nu stăruie asupra conţinutului planului Sulzer, aşa cum fac atît Frédéric Damé [3], cît şi N. Iorga [4], care în sinteza sa istorică asupra Capitalei îl consideră ca „un plan al Bucureştilor din aceşti ani 1780”. Dă mai multă atenţie cercetării configuraţiei topografice a oraşului spre sfîrşitul sec. XVIII, G. D. Florescu, care într-o întinsă lucrare [5], prilejuită de studiul a două planuri cartografice întocmite în anii 1790—1791 de ofiţerii-ingineri austriaci Ferdinand Ernst şi Franz B. Purcel, analizează şi planul Sulzer, reproducîndu-l pe aceeaşi pagină (XIII) cu „schiţa planului Bucureştilor după F. Sultzer”, reprodusă cu completări de D. Berindei, ocupîndu-se în special de faptul că Berindei modifică planul Sulzer prin unele adausuri de clădiri [6].

Cercetînd, după cum am spus, arhivele de stat din Moscova, cu scopul descoperirii de documente şi hărţi inedite relative la Bucureşti, am găsit printre altele şi planul cartografic al Capitalei noastre la scara 1: 14 280, cu dimensiunile 76 ×112 cm, executat frumos pe hîrtie groasă, în cerneală neagră şi roşie, de un anonim, care nu ne-a dat cel puţin anul ridicării lui. O altă mînă a scris ulterior pe cîmpul liber suprapunînd legenda, explicaţia în caractere ruseşti: *Plan Goroda Bucoreşta*. Există tot în aceste arhive, după cum am amintit mai înainte, şi o copie aproape identică a planului original de dimensiunile 75 × 105 cm, făcută de căpitanul din marina rusă Ivan Naghit (?), al cărui autograf se află sub legendă, la o dată iarăşi neindicată. Copia lui Naghit este lucrată la aceeaşi scară, în cerneală neagră, roşie şi în acuarelă, cu spaţiile verzi colorate în verde, producînd un efect agreabil.

---

[1] Cf. *Bucureştii*, în *Revista romînă pentru ştiinţe, litere şi arte*, vol. I, Bucureşti, 1861, p. 317—360, 611—638.

[2] Editată în condiţiuni tehnice ireproşabile de Socec, în 1899. La p. 315, Gion arată că înainte de planul lui Sulzer „noi nu ştim să fi existat vre-un alt plan al Bucureştilor”.

[3] *Bucarest en 1906*, ed. Socec, Buc., 1907, p. 38. Operă postumă pe care autorul o dedică în 1906 memoriei lui Ionnescu-Gion, ea nefiind decît „la suite de sa monumentale étude sur le Bucarest d'avant 1800”.

[4] *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, ediţia Municipiului, lipsită de lista ilustraţiilor (foarte bogată) şi de indici.

[5] Cf. lucrarea: *Din vechiul Bucureşti. Biserici, curţi boiereşti şi hanuri după planuri inedite de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea*, Bucureşti, 1935.

[6] Cf. G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 9—12.

Şi copia are în partea superioară a planului indicaţia : *Plan Goroda Bu-horeşta.*

Atît planul original cît şi copia au legenda în limba latină, cu unele cuvinte în care sînt amestecate forme corupte romîneşti, greceşti şi italiene. Am spus că între copie şi original nu este identitate şi aceasta fiindcă originalul notează nu numai în cifre şi litere majuscule, ci şi în vocabule unele puncte din plan, ceea ce copia nu face decît în trei cazuri, menţionînd : „Dombovitza fl‹umen›, Podo Calitza (formă care ar lăsa să se înţeleagă că numele „podului", pe la 1770, nu avea legătură cu „calicii"), „Brosten".

Înainte de a încerca să datez planul original şi de a intra în analiza lui, găsesc util să subliniez faptul că acest preţios monument cartografic înfăţişează pentru prima oară în miniatură turnul Colţei întreg, aşa cum arăta el înainte de cutremurul din 1802, turn pe care Sulzer îl descria în 1781 ca „o clopotniţă în stil german, clădită în patru colţuri" în cadrul mănăstirii „sau mai bine zis spitalului" Colţea — după expresia lui — ce „este singura clădire din Valachia", care are un asemenea turn. Acest turn, clădit „chiar pe timpul cînd Carol al XII-lea se reîntorcea din Turcia prin Valahia acasă", avea imediat deasupra porţii de intrare cîte un soldat zugrăvit, „cu arma pe umăr, îmbrăcat în uniformă nemţească aşa cum se purta la începutul acestui secol (XVIII) şi cum era încă moda nemţească în ultimul război turco-austriac" (1736—1739), mărturisind totodată că „cu toată osteneala ce mi-am dat să găsesc explicaţia acestei zugrăveli şi arhitecturi, n-am putut descoperi altceva decît că se spune că ar fi fost ridicată de către suedezi", adăugînd apoi autorul că n-ar fi imposibil „ca aceşti soldaţi, siliţi de nevoi... să fi fost întrebuinţaţi la înălţarea acestui turn ca meşteri şi salahori" [1].

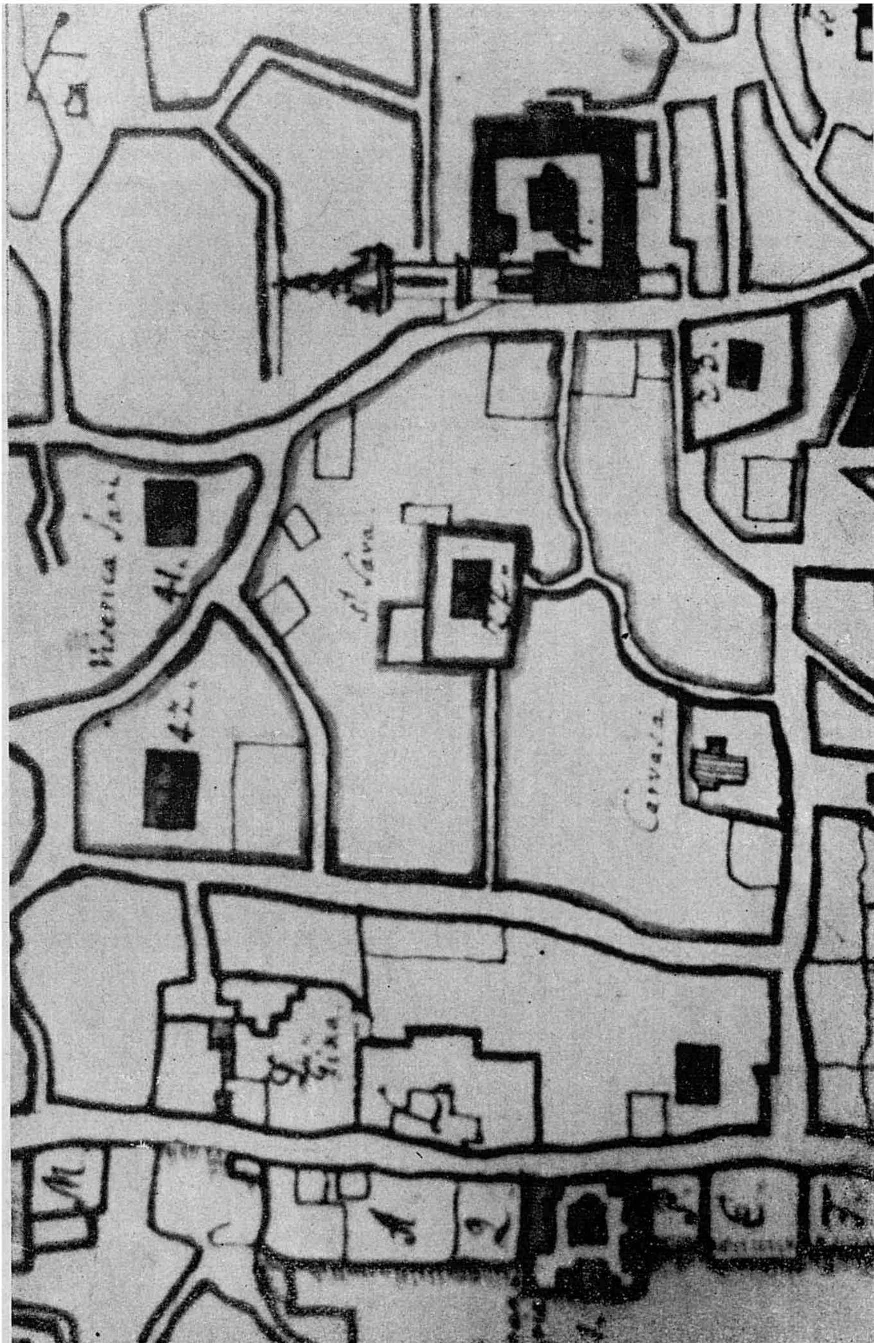
Fără a mai stărui asupra relatărilor lui Sulzer despre acest turn, ţinem să arătăm că după plan, acesta era cel puţin tot atît de înalt de la cornişa şi consolele cu capete de lei, ce susţineau un balconaş de observaţie, pînă la vîrf, ca şi de la suprafaţa pămîntului pînă la cornişa acestuia, iar în cele 4 colţuri ale acoperişului în patru ape se ridicau nişte elemente arhitectonice decorative, care ne duc cu gîndul la cele păstrate în tradiţia bucureşteană şi transcrise acum aproape şapte decenii de colonelul Pappazoglu [2] prin cuvintele : „se zice că (clopotniţa) avea şi ceasornic şi că peste învelitoarea ei erau alte patru turnuleţe mici".

După puternicul cutremur din ianuarie 1838, turnul Colţei a suferit noi avarii grave, ce au provocat comentarii în presa vremii, publicîndu-se în periodicul *Muzeul Naţional*, din februarie acelaşi an, şi un desen al turnului înainte de cutremurul din 1802 [3], executat de slugerul N. Ote-

[1] Cf. F. J. Sulzer, cap. : *Localităţi din judeţul Ilfov*, trad. de Graţiana Oniciu, extras din *Raze de lumină*, VII, 1—2, Buc., 1935, p. 10.

[2] Cf. *Istoria fondării oraşului Bucureşti, de la 1330 pînă la 1850, culeasă după mai mulţi scriitori*, Bucureşti, 1891, p. 21.

[3] Descrierea turnului Colţei se face şi în periodicul *Cantor de avis*, nr. 66, din 18 aprilie 1838, p. 256.

telişanu, în care apar turnuleţe cu explicaţia că acoperişul era de ţiglă, afară de învelitoarea foişorului şi a băşicii de sub cruce, făcută din tablă. Un desen al turnului ne-a lăsat şi Ioan Dobrescu, de meserie cojocar, din mahalaua Batiştei, într-un manuscris din octombrie 1822, astăzi în colecţia Bibliotecii Academiei R.P.R. [1], în care arată că s-a născut la 1777, deci cu 25 ani înainte de cutremurul din 1802, care a adus primele avarii grave turnului. Veridicitatea celor două desene se verifică prin planul de care ne ocupăm.

Datarea planului. O problemă esenţială de rezolvat este aceea a stabilirii datei cînd s-a alcătuit acest plan, lucru pe care vom încerca să-l facem în cele ce urmează.

Planul Sulzer, cel mai vechi care se cunoştea pînă astăzi, îşi începe legenda cu litera mică *a*, indicînd „palatul cel nou" (Curtea Nouă), construit de Alex. Vodă Ipsilanti lîngă mănăstirea Mihai Vodă.

Cît priveşte planul din Arhiva istorico-militară de la Moscova, el notează la nr. 1 al legendei următoarea explicaţie : „*Aula vel residentia Principis*" (Palatul sau reşedinţa Principelui), ceea ce corespunde — avînd în vedere cîmpul planului — cu *Curtea Veche* situată lîngă Piaţa Mare, în al cărei spaţiu cartografic autorul planului a notat cuvîntul „Corte". De aici, singura concluzie valabilă este că planul inedit, ce ne preocupă în momentul de faţă, a putut fi ridicat numai înainte de anul 1775, cînd domnia, făcîndu-şi o Curte Nouă pe dealul Spirei, a părăsit Curtea Veche, devenită o ruină în vremea războiului din 1769—1774.

Acum, după ce am dovedit că ne aflăm în faţa celui mai vechi plan bucureştean, total necunoscut istoriografiei noastre, care precede schiţa lui Sulzer, rămîne să încercăm a stabili momentul cînd a fost lucrat, în care scop vom folosi legenda planului şi cuvintele înscrise în cîmpul lui.

La nr. 11 din legendă se notează : „Scarlat Wodă", care pe plan corespunde bisericii Sf. Spiridon Nou, de pe Calea Şerban Vodă, zidită de Scarlat Vodă Ghica, decedat în decembrie 1766, an cînd edificiul religios a fost şi terminat, el fiind cunoscut la început prin numele ctitorului, iar nu prin hram. Din această indicaţie consemnată în plan decurge concluzia că el n-a putut fi efectuat înainte, ci după anul 1766, adică în intervalul 1767—1774.

Cum înainte de această perioadă de timp nu s-a întocmit sau, eventual, nu s-a păstrat nici un document cartografic relativ la Bucureşti, se pune întrebarea, care să fi fost condiţiile care au determinat ridicarea lui în acest răstimp de 7 ani. Răspunsul credem că nu poate fi decît următorul : în această vreme s-a purtat pe teritoriul ţărilor romîne, şi în hotarul Bucureştilor chiar, războiul ruso-turc din anii 1769—1774 şi

---

[1] Achiziţionat în 1957 şi înregistrat sub nr. 87/1957. A fost cercetat în 1901, la familia Tărtăşescu de profesorul Gr. Ştefănescu, care îl utilizează şi reproduce desenul în lucrarea sa : *Cutremurele de pămînt în Romînia în ... timp de 1391 ani* (*455—1846*), publicată în *Analele Academiei Romîne*, s. II, t. XXIV (1901—1902), mem. secţ. ştiinţifice, p. 18—19.

acesta a favorizat ridicarea de hărţi şi planuri cartografice. Se ştie cît de mult a preţuit Ecaterina a II a pe ofiţerul-inginer Friedrich Wilhelm von Baur (Bawr), căruia i s-au dat sarcini de reorganizarea oştirii şi de efectuarea unor lucrări tehnice de amploare (cum ar fi canalul Duna-Nipru etc.). Acesta s-a dovedit a fi un fin observator al evoluţiei procesului istoric din Ţara Romînească în lucrarea intitulată : *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*" (Leipzig et Frankfurt, 1778), cum şi un valoros cartograf, care s-a ocupat în vremea războiului citat, atît cu alcătuirea hărţii Moldovei, apărută în 1781, cît şi cu aceea a Ţării Romîneşti, care n-a ajuns a fi imprimată, generalul Baur murind relativ tînăr, în 1783, la Petersburg.

Este de admis că, în vremea războiului (şi anume în prima lui parte), şi din iniţiativa comandamentului militar rus, s-a putut ridica planul oraşului Bucureşti, aflat în Arhiva din Moscova în două exemplare, unul putînd fi originalul, celălalt o copie. Credem că planul s-a alcătuit în primii ani ai războiului din 1769—1774, pe considerentul de ordin general că o atare călăuză topografică nu suferea amînări.

La acesta putem adăuga un altul, de caracter particular, oferit de însăşi legenda planului, unde figurează numele cîtorva mari boieri posesori de case, ca : Principele Pîrvu Cantacuzino (lit. B), principele „Michael Cantacuzenus" (lit. E), principele „Ridolphus Cantacuzenus" (lit. T), amîndoi fraţi ai lui Pîrvu ; banul Dumitrache Ghica (lit. D). Despre Pîrvu, conducătorul taberei boierilor filo-ruşi, adversari hotărîţi ai dominaţiei otomane, se ştie că a murit eroic în decembrie 1769 în bătălia cu turcii, la mănăstirea Comana [1] ; fratele său Radu iarăşi a pierit în vremea acestui război [2], singur Mihai Cantacuzino, cronicarul, a trăit şi după pacea de la Kuciuc-Kainargi, retras de frica teroarei tu ceşti în Rusia, unde s-a şi stins din viaţă după anul 1790, înainte de 1793 [3]. Cît priveşte marea bănie a lui Dumitrache Ghica, ne informează tot Mihai Cantacuzino în *Genealogia Cantacuzinilor*, arătînd că venind la tronul Ţării Romîneşti Grigore Ghica în aprilie 1768 „a făcut pe Pîrvu Cantacuzino mare spătar, iară ban a făcut pe frate-său Dumitrache Ghica", înlocuind din această dregătorie pe Pîrvu [4].

Prezenţa numelor acestor mari boieri în plan, dintre care unul fu ucis de turci în 1769, argumentează pentru a se admite că acest document cartografic s-a alcătuit în anul 1770, şi anume în primele luni ale

---

[1] Cf. *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, Buc., 1902, p. 179, care relatează : „A căzut mort Pîrvu Cantacuzino cu toţi oamenii săi, şi din arnăuţi 750, scăpînd cu fuga numai 250".

[2] A condus un corp de voluntari munteni, moldoveni şi ardeleni, numit „*usarscoi voloscoi polc*", luptîndu-se vitejeşte la asediul Silistrei în 1773, dar la 20 martie 1774 moare într-un accident la vînătoare, cînd se pregătea să plece într-o nouă campanie cu „volıntirii" săi (Cf. *Genealogia...*, p. 188, 190).

[3] Cf. Ilie Corfus, *În legătură cu opera lui Mihai Cantacuzino*, în Rev. ist. rom., XVI (1946), p. 135—136.

[4] Cf. *Genealogia...*, p. 156.

anului, de aceea îl vom denumi pentru referire mai lesnicioasă „Planul din 1770”.

Pentru a putea identifica pe cartograful care a lucrat planul Bucureştilor la începutul anului 1770, ar trebui să avem la îndemînă pe lîngă acesta în original, şi alte planuri executate în decursul războiului, care înfăţişează teritoriul ţării noastre şi conţin numele autorilor lor, spre a putea face un studiu cartografic comparat. Ar mai trebui să cunoaştem numele ofiţerilor-ingineri, care au participat la război, şi realizările lor cartografice expuse în lucrări tipărite. Fără o serioasă documentare în sensul celor expuse, orice ipoteză riscă să nu capete consistenţa unei realităţi, de aceea ne abţinem de a face în clipa de faţă vreo identificare. Trebuie totuşi reţinut faptul că cartograful anonim foloseşte limba latină şi o împestriţează uneori cu forme corupte romîneşti, greceşti sau italieneşti, pe cînd planul cartografic militar de la Viena, descris la începutul articolului, este redactat în franceză.

Valoarea ca izvor istoric a planului. Importanţa acestui plan rezidă mai întîi în faptul că este cel mai vechi document cartografic al Bucureştilor, şi prin conţinutul său inedit va ajuta, pe toţi acei ce se preocupă de istoria oraşului, să lărgească cadrul de cunoaştere şi ilustrare a unor aspecte ce pot fi desprinse numai din asemenea izvoare.

Cu toate că este anterior planului Sulzer cu aproximativ zece ani, îi este superior pentru următoarele motive:

1. Are orientarea nord-sud (septentrion-midi), care începe să se aplice în cartografie cu începere din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, spre deosebire de planul Sulzer, orientat vest-est ca şi planul de la Viena sau de planurile Purcel şi Ernst, orientate sud-nord.

2. Legenda planului din 1770 al cărei text se află la sfîrşitul acestui articol, cuprinde 63 numere, desemnînd şi localizînd: Curtea Domnească, Mitropolia, 56 mănăstiri şi biserici (în socoteală intrînd şi hanurile Şerban Vodă şi Colţea), un han (Zamfir); mai multe mori în patru puncte diferite ale Dîmboviţei (de la Cotroceni pînă ceva mai la nord de mănăstirea Văcăreşti) notate sub un singur număr (40); trei poduri (căi): Podul Mogoşoaiei, al Tîrgului de Afară (Moşilor) şi al Vergului (Călăraşilor); pe cînd legenda Sulzer cuprinde numai 28 de litere (sau poziţii), omiţînd importante edificii ca: hanurile Şerban Vodă, Colţea, Zamfir; aşezămintele religioase: Sărindar, Zlătari, Stavropoleos, Doamna Bălaşa, schitul Maicilor, Sf. Gheorghe Vechiu, Stelea, Sf. Vineri, Sf. Atanasie (Bucur), biserica Grecilor din Lipscani, biserica Armenilor, Mărcuţa, Pantelimon şi multe altele, unele lipsind şi din planurile alcătuite cu 20 de ani mai tîrziu de Purcel şi Ernst.

3. Legenda mai cuprinde şi 22 litere majuscule, desemnînd 21 case şi terenuri ale celor mai cu vază boieri din Bucureşti (litera R indicînd „Puşcăria”, care se afla lîngă Curtea Veche domnească, unde există azi Piaţa de flori), în timp ce Sulzer localizează în vatra oraşului doar două case boiereşti, ale lui Brîncoveanu şi Ghica.

4. Planul din 1770 mai are localizate, fără să fie numerotate, lipsind din legendă, încă 21 de edificii religioase bucureștene, începînd cu biserica Albă de pe podul Mogoșoaiei și terminînd cu Sf. Apostoli spre capătul căii Văcăreștilor.

5. În acest plan se mai găsesc localizate și denumite, fără a fi menționate în legendă : piața de la N de Sf. Gheorghe Nou, înscrisă sub forma „Tergu Cuc<u>lu<i>”, nefigurînd însă nici un curs de apă (era de așteptat să apară Bucureștioara); un teren întins notat „Scanini” (probabil o formă stîlcită pentru „Scaune”), situat la o distanță apreciabilă spre est de biserica „Scaunele de carne”, ceea ce ar putea să dea de înțeles că acolo vor fi funcționat acum scaunele măcelarilor, care în sec. XVII erau în dosul Colței; Carvasaraua (vama), sub forma coruptă „Carvasà”, situată pe terenul unde strada Ion Ghica de azi dă în strada Doamnei, adică acolo unde nu de mult a fost bursa, iar acum funcționează Biblioteca Centrală de stat, și unde planurile Ernst și Purcel arată (nr. 21) că prin anul 1790 se găsea casa „Morus” (Moruzi), carvasaraua mutîndu-se după cîte știm în vremea lui Alexandru Ipsilanti (1774—1782) în clădirea situată imediat la sud de Spitalul Colțea.

Se mai găsesc pe plan încă două „poduri” : Servan Vodă” și „Calița” (Rahovei); două mahalale : „Dovroteasa” și „Broșten”, cum și semnele cartografice pentru două fîntîni (fără denumiri), una la sud de biserica Batiște, care edificiu era situat atunci pe stînga străzii cu acest nume; cealaltă aproape de bariera Tîrgului de Afară, care firește atunci se găsea mai în interiorul teritoriului orașului. Se mai indică în plan și „Colimina” (Colentina) „fl<umen>”.

6. Atît edificiile consemnate, cît și ulițele și podurile (adică arterele mari de circulație) sînt de regulă bine situate și orientate în plan, denumirile sînt în general corect și clar redate atît în legendă cît și în cîmpul planului, depășind cu totul schița lui Sulzer, în care unele litere nu se disting, cu toată stăruința depusă de cercetător. Socotim util să semnalăm că la arhiva istorico-militară din Moscova se găsește (în fondul 192, dosarul 7) o reproducere mai bună (din cîte am putut să ne dăm seama analizînd legenda și trimiterile) a planului Sulzer.

Pe de altă parte, însăși execuția tehnică a planului din 1770 este cu mult superioară planului Sulzer, prin siguranța liniilor și renunțarea la detaliile ce îngreuiază folosirea izvorului cartografic (cum ar fi de pildă redarea colorată a pomilor și a întregii vegetații din cadrul clădirilor luate în plan, care face ca numărul indicativ localizator esențial pentru istoric, să poată fi cu greu găsit în original, dacă nu chiar imposibil, cînd e vorba de copii fotografice, cum s-a putut ușor observa de acei ce au studiat atent planurile Ernst și Purcel).

Este locul aici să arăt și cîteva inadvertențe ale planului din 1770. Astfel, „ecclesia Armenorum” (nr. 52) este indicată la nord de biserica Oțetarilor, însă foarte apropiată de ea, și la est de Batiște. Se pune însă

întrebarea dacă nu cumva la data alcătuirii planului, edificiul menţionat se găsea în acest loc, de aceea urmează a se face cercetări pentru punerea la punct a chestiunii. Apoi biserica „Silvestro" (nr. 58) nu corespunde celei de azi, aceea din plan fiind mai curînd „Mîntuleasa". Legenda indică la nr. 60 biserica Sf. „Nicolai", dar pe plan numărul 60 lipseşte. Credem că este vorba de Sf. Nicolae-Şelari, existentă în plan însă fără număr.

O altă greşeală: litera O din legendă indică „Dembovitza", dar pe plan, pe tot cursul acestui rîu, nu există nici o literă, în schimb litera O figurează lîngă cuvîntul „Didesco" (Dudescu), înscris în cadrul unui teren dreptunghiular foarte întins, situat între mănăstirile Sf. Apostoli şi Antim, pe care se înălţa vestita casă boierească, vizitată şi admirată de călătorii din sec. XVIII, pentru a cărei cunoaştere ca plan, tehnică şi materiale s-au început săpături arheologice în anul 1957, continuate şi în în anii 1958—1959 de Şantierul arheologic Bucureşti al Academiei R. P. R.

O inadvertenţă o constituie şi faptul că litera M din legendă figurează în plan de două ori, în timp ce litera N lipseşte, de unde se deduce că un M este în realitate N. Litera M desemnează casa „Catartzi" (Catargiu), iar N casa „Giuliani" (adică Gulian)[1]. Un M se găseşte plasat pe terenul situat la sud de Sf. Spiridon Vechi şi învecinat la est cu palatul lui Nicolae Brîncoveanu[2], de pe malul stîng al Dîmboviţei (astăzi, ţărmul drept), cam pe unde se află fosta casă Soare; iar celălalt M apare indicînd ultima casă localizată în plan pe podul Mogoşoaiei în sus, puţin mai la sud de biserica Creţulescu.

În planurile Purcel şi Ernst, din 1789—1790 se menţionează în legendă şi în cîmp, la nr. 24, casa „Katarschiul", situată iarăşi la sud de Creţulescu. În felul acesta putem spune că aici rămîne bine pusă litera M, iar cealaltă, aşezată pentru desemnarea casei de lîngă Dîmboviţa, trebuie considerată litera N, care arată casa boierească a familiei Guliano.

Litera I, aşezată la legendă înaintea cuvîntului „Vacharescule" (a Văcărescului), figurează în planul din 1770 de două ori: o dată peste

[1] La 1746 exista un Toma Guliano biv vel stolnic, avînd patru urmaşi, printre care şi pe Ioniţă, căsătorit cu Maria Cantacuzino (cf. I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Gh. Cantacuzino*, Buc., 1919, p. 265).

[2] Terenul pe care se ridicau casele lui Nic. Brîncoveanu aparţinuse la începutul sec. XVIII lui Toma Cantacuzino, mare spătar cu începere din anul 1707, înlocuind pe unchiul său Mihai Cantacuzino. Toma fiind în dezacord cu politica duplicitară a lui Brîncoveanu, se refugie în Moldova, alăturîndu-se oastei ruseşti ce lupta cu turcii, dregătoria de mare spătar fiind ocupată de Ştefan Cantacuzino succesorul la tron al lui Brîncoveanu în martie 1714. Confiscîndu-se averile lui Toma din porunca Porţii, acestea au fost date de Ioan Vodă Mavrocordat, la 15 septembrie 1718, lui Iordache Creţulescu (cf. doc. în colecţia G. D. Florescu), de la care terenul a ajuns în stăpînirea lui N. Brîncoveanu. Palatul brîncovenesc a dăinuit pînă că re sfîrşitul sec. XIX, cînd fu dărîmat pentru a se putea aşeza fundaţiile proiectatei clădiri a Senatului, care nu s-a mai putut edifica, dar a lăsat multă vreme numele pieţei zise a Senatului.

Dîmboviţa în dreptul mănăstirii Sf. Ioan cel Mare (pe locul căreia se înalţă palatul C.E.C. de azi), aşezată chiar lîngă Dîmboviţa, aceasta curgînd atunci pe actuala stradă Ilfov, ceea ce înseamnă că clădirea lui Ienăchiţă Văcărescu [1] la 1770 a putut fi pe locul vechii case Ghica, unde se află în prezent Sfatul regional Bucureşti; altă literă I este plasată în plan pe un teren întins, situat la nord de biserica Dintr-o zi (azi, albaneză) şi cuprins între străzile : Kirov, Aristide Briand şi bulevardul Bălcescu, unde se află palatul Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn.

Dacă avem în vedere datele statistice oferite de generalul-inginer Baur [2], între care se cuprind ca existînd în cele 67 mahalale ale Bucureştilor, în perioada războiului din 1769—1774 : 28 mănăstiri, 31 biserici de piatră, 20 de lemn [3], 7 hanuri, 35 case boiereşti şi o şcoală [4], şi le comparăm cu cele cuprinse în planul din 1770 (17 mănăstiri, 42 biserici şi mănăstiri numerotate şi 21 fără număr, 3 hanuri, 22 case boiereşti şi 1 palat domnesc), s-ar putea spune că planul nu este complet. Însă, dacă ne referim la ceea ce ne oferea pînă acum ca informaţie schiţa lui Sulzer şi dacă mai ţinem seamă de faptul că statistica lui Baur n-a fost transpusă cartografic pentru a ne da seama de întinderea teritorială a oraşului şi de localizarea unor clădiri pentru orientarea în ansamblu, trebuie să conchidem că planul din 1770, pentru prima oară analizat în acest articol, constituie un izvor cartografic de prima mînă. Din cercetarea lui constatăm că încă înainte de pacea de la Kuciuc-Kainargi (1774) oraşul luase o mare extindere, spaţiul intravilan atingînd limitele corespunzînd principalelor artere de circulaţie din zilele noastre : şoselele Mihai Bravul, Ştefan cel Mare, Basarab, Plevnei, Elefterie, Cotroceni, Dealul Spirei, Filaret, Dealul Piscului, Dudeşti.

Pentru determinarea ritmului de dezvoltare teritorială şi demografică a oraşului Bucureşti în perioada 1770—1848 trebuie studiate toate izvoarele cartografice, edite şi inedite, şi confruntate cu alte categorii de izvoare.

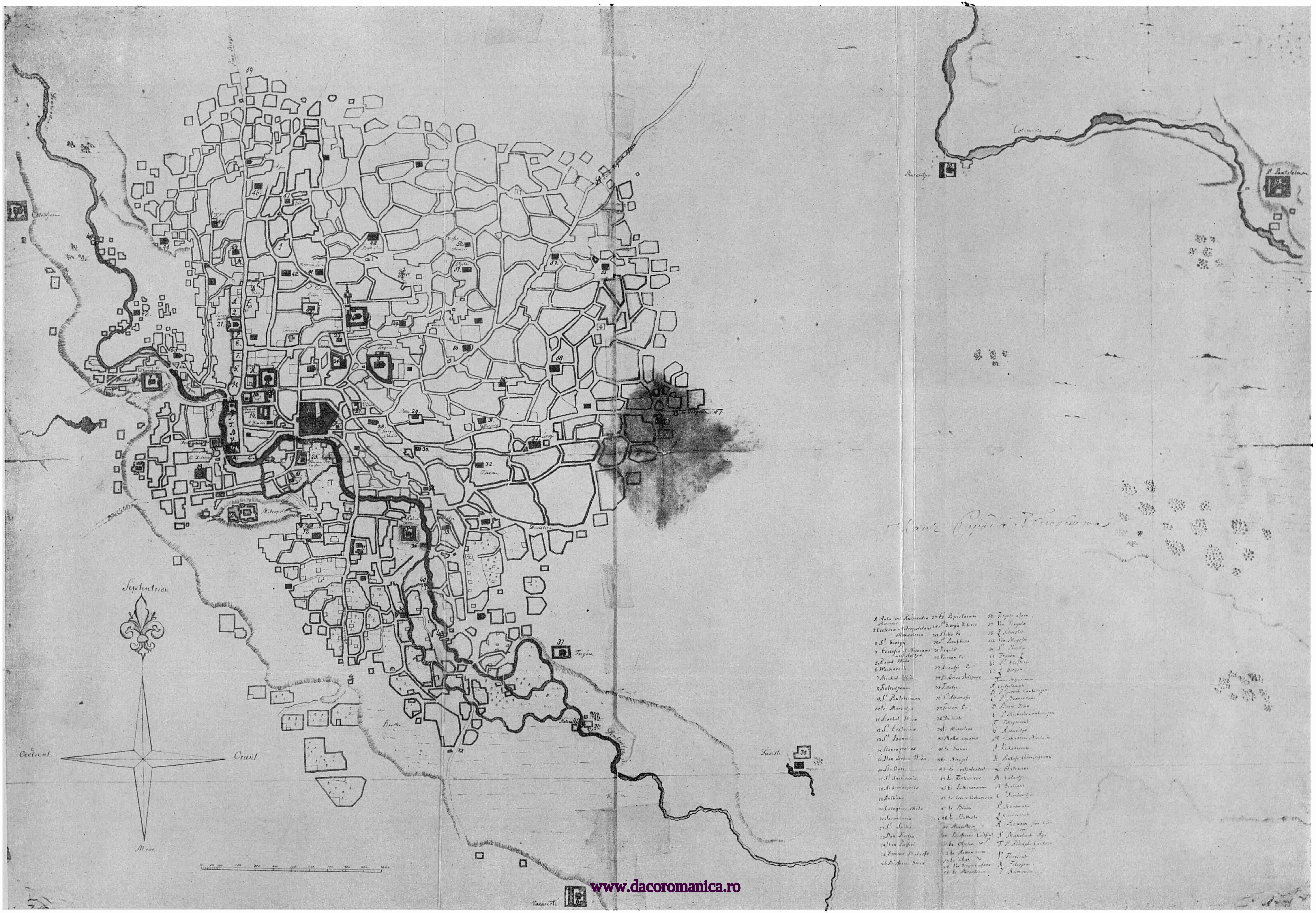
---

[1] Pe plan, la sud de Sf. Ioan, figurează un teren notat cu litera S, arătat în legendă ca aparţinînd lui „Manolache aga" Vatatze. Acesta era ginerele lui Mihai Cantacuzino cronicarul, avînd în căsătorie pe fiica acestuia, Maria (cf. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 69). Rusofil convins, el se retrase în Rusia la 1776, cu care prilej îşi lichidă bunurile din ţară printre care şi terenul din plan, vîndut lui Ienache Văcărescu (informaţie dată de G. D. Florescu). Ulterior, după moartea lui Ienăchiţă Văcărescu, terenul a trecut prin cumpărare asupra lui Ştefan Bellu, boier influent şi mare acumulator de averi în vremea lui Ioan Vodă Caragea. Pe acest loc se află astăzi magazinul de peste drum de palatul Poştei centrale.

[2] *Mémoires historiques ...*, p. 151.

[3] Mihai Cantacuzino nota pe un ms grecesc al „Istoriei Ţării Romîneşti" că în Bucureşti existau pe la 1780 : 28 mănăstiri şi 67 biserici, deci cu 16 mai multe decît la Baur (cf. I. Corfus, art. cit., p. 131).

[4] Aceasta este desigur Academia Domnească de la mănăstirea Sf. Sava, existentă în plan, fără precizarea că este aici şi instituţia de învăţămînt superior din Bucureşti.

Septentrion
Occident
Orient
Mie

ANEXĂ

Legenda planului[1])

Nr. 436	*Nr. 439*
1. Aula vel residentia principis <palatul sau reşedinţa principelui> (pe plan, scris: „Corte", există şi biserica)[3].	1. idem[2]
2. Ecclesia Mitropolitana („Mitropolie")	2. idem
Monasteria:	
3. St. Georgij <Novi>[4] (imediat spre nord: „Tergu Cuc <u>lu<i> ')	3. S. Georgii
4. Ecclesia et nosocomium Koltzae <biserica şi spitalul Colţei>	4. idem „Koltza"
5. Radul Woda (şi pe plan)	5. idem
6. Wacharesti („Văcăreşti")	6. idem
7. Michal Woda (şi pe plan)	7. idem
8. Kotrutzenni („Cotrotzeni")	8. idem
9. St. Panteleimon (şi pe plan)	9. idem
10. Ec<clesia> Marcutzae („Marcutza")	10. idem „Marcutza"
11. Scarlat Woda <Sf. Spiridon Nou>	11. idem
12. St. Ecaterinae (şi pe plan)	12. idem „Ecaterina"
13. St. Ioannis	13. idem „Ioannes"
14. Stauropoleos („Staure poleos")	14. idem „Stauro poleos"
15. Han Serban Woda <şi biserica> (alături în lungul străzii Lipscani, scris: „Servan Vodă")	15. idem
16. Slattari (n-are număr la m-re, ci la clădirea de pe Lipscani)	16. idem
17. St. Spiridonis Veteris (pe stînga Dîmboviţei)	17. idem
18. Arhimandritae <Sf. Apostoli> (şi pe plan)	18. idem „Archimandrita" (n-are nr. pe plan)

---

[1] Se dă legenda planului considerat original, sub cota nr. 436, iar în paralel se prezintă şi legenda variantei, de sub nr. 439, semnalîndu-se numai deosebirile, care se observă mai ales în terminaţia cuvintelor.

[2] Prin acest cuvînt se arată că textul legendei planului 439 este la fel cu al nr. 436. Se adaugă numai deosebirile.

[3] Cuvintele din parantezele rotunde apar scrise în plan.

[4] Parantezele ascuţite cuprind completările făcute de autor.

19. Anthimo	19. „Antchimo"
20. Calogreas skitae <schitul Maicelor>	20. „Calodreas scita"
21. Sarandariae („Sarandaria")	21. „Sarandaria"
22. St. Sabbae („St. Sava")	22. St. Sabba
23. Han Koltza <şi biserica>	23. Han Kotza?
24. Han Zaffiri <Zamfir>	24. Han Zaffiri
25. Dominae Balassae („Domina Balassa")	25. Domina Balassa
26. Bisserica Grecae	26. Biserica Greca
27. Ec. Papistarum (pe plan : „Franciscana", adică „Bărăţia")	27. idem
28. St. Georgij Veteris („St. Georgij al Vechio").	28. St. Georgi Veteris
29. Stella ec<c>lesia („Stella")	29. idem
30. St. Paraschevae <Sf. Vineri>	30. S. Paraschiva
31. Vergulae <biserica Sf. Mina a lui Vergu> („Virgulae")	31. Vergula
32. Udercan ec. <Udrican> („Odercan")	32. idem
33. Lukatzi ec. („Lukatzi")	33. idem
34. Bisserica Protopopae <Sf. Nicolae, Nicolae-Jigniţa>	34. Bisserica Protopopa
35. Tabatzi <Sf. Nicolae din Sîrbi> („Tabatzi")	35. idem
36. St. Athanasij <Bucur>	36. S. Athanasi
37. Foisore Ec<clesia>	37. idem
38. Dudeşti <şi biserica>.	38. idem
39. Ec. Mbrosteni <Sf. Nicolae, numită în sec. XIX „Tabaci"> („Brosteni")	39. idem
40. Mollae aquariae <mori de apă>	40. Molla aquaria
41. Ec. Gianni („Viserica Iani")	41. idem
42. Ec. Ntruzil <Dintrozi>	42. Ec. „Ntruzit"
43. Ec. Cretzulescul	43. Ec. „Gretzulescul"
44. Ec. Fontina vov. <Bovis, adică „Fîntîna Boului" sau „Popa Tatu" de azi>	44. idem
45. Ec. Lutheranorum („Evangelista")	45. idem
46. Ec. Levede Vacharescu <metohul Episcopiei Rîmnic>	46. Ec. Levede „Vacharesti"
47. Ec. Bradu <Boteanu> („Bradu")	47. idem
48. Ec. Battista <Batişte> („Battista")	48. idem
49. Macellum <biserica Scaunele vechi de carne>	49. idem
50. Bisserica Cosfintzi <cu sfinţi sau Sibilele>	50. Bisserica Cosvinţi
51. Ec. Otzetar („Otzetar")	51. idem
52. Ec. Armenorum („Visserica Armeni")	52. Ec. „Armenorum"

53. Eć. Olar	53. idem
54. Via Tergu de Afara („Podo Tergu de Afară")	54. idem
55. Ec. Mercatorum <după poziţia din plan ar fi biserica Grecească>	55. idem
56. Tergu de Afara <biserica> (după poziţie ar fi b. „Negustori")	56. idem
57. Via Vergulae („Podo Verguli")	57. Via Vęrgula
58. Q. Silvestro <ar putea fi „Mîntuleasa">	58. idem
59. Via Mogosoi („Podo Mogosoi")	59. idem
60. St. Nicolai <probabil „Şelari">	60. idem
61. Frundu Q. <Sf. Nicolae din Prund>	61. Trundi Q.
62. St. Elefterie	62. St. Elefferi
63. Q. Gorgan	63. Q. Gordan

Domus bojaronum	*Domus bogaronum*
A. Kretzilescule <Creţulescu>	A. Idem
B. <Principis> Purvuli Cantacuzeni [1]	B. Idem
C. P<rincipis> Brancovani	C. idem
D. Banni Gikae	D. Banni G<h>ica
E. P<rincipis> Michaelij Cantacuzeni	E. P. Michaeli Cantacuzeni
F. Fillipesculi	F. idem
G. Racuvitzae	G. Racufitza
H. Baharnici Nicolachi <paharnicul Nicolae Cernovodeanu>	H. Pagarnici Nicolachi
I. Vacharescule	I. idem
K. Pantasi Chimpsignanij <Cîmpineanu>	K. Pantasi Chimpignani
L. Slatinani <Slătineanu>	L. idem
M. Catartzi <Catargiu>	M. idem
N. Giuliani <Guliano>	N. idem
O. Dembovitza <pe plan: „Didesco">	O. idem
P. Kurbanku <Corbeanca?>	P. Kurbanki
Q. Cucuresculi <Cocorăscu>	Q. idem
R. Puscaria sive Carceres <Puşcăria sau închisoarea>	R. idem
S. Manolachi aga <Vatatze, ginerele lui Mihai Cantacuzino banul>	S. idem
T. P<rincipis> Ridolphi Cantacuzeni	T. idem
V. Florescule	V. idem
X. Falcojani <nu este localizată în plan>	X. Falcoiani
Z. Kumanan <Comăneanu; în partea de SV a Mitropoliei, intrînd în perimetrul dealului>	Z. Kumanai

[1] La 28 octombrie 1761, Pîrvu mare log. cumpără acest teren de la Toma Cantacuzino, fiul lui Gheorghe beizadea, dîndu-i 3000 taleri şi casele lui din mahalaua Mihai Vodă (cf. Arh. St. Buc., Mitropolia Buc., pac. LXXI-2). La 15 nov. 1762, Pîrvu mărită pe fiica sa Mariuţa cu Teodor Balş din Moldova, dîndu-i de zestre printre altele şi casele din Bucureşti cu grădina de peste Dîmboviţa (Ibidem CLXXI), iar la 20 aug. 1775, Balş vinde locul şi casele, care arseseră în 1770, mitropoliei cu suma de 6250 taleri şi cu obligaţia ca mitropolia să îngrijească de biserica de peste uliţă, numită a lui Şerban Vodă, refăcută din zid de Pîrvu Cantacuzino-Măgureanu, pentru care i s-a zis apoi biserica Măgureanului (cf. Ibidem, CLXXI-5). În casele Măgureanului a funcţionat cîtăva vreme în sec. XIX, Academia domnească de la Sf. Sava.

НЕОПУБЛИКОВАННЫЙ КАРТОГРАФИЧЕСКИЙ ПЛАН ГОРОДА БУХАРЕСТА ЗА 1770 ГОД

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В 1959 году город Бухарест отмечает свое 500-летие, однако первые картографические источники, по которым можем судить о его топографии в прошлом, появились лишь во второй половине XVIII века.

До настоящего времени румынская историография, ссылаясь на самый старый картографический план Бухареста, связывала его с именем Зульцера, составившего первый эскиз плана в 1780 году; на плане было отмечено лишь несколько главных магистралей, 29 общественных зданий и 2 боярских дома. В 1957 г. в результате изучения материалов, находящихся в Москве в Государственном архиве, автор обнаружил в военно-историческом архиве неподписанный и недатированный план и на основании содержания отнес его к 1770 году. На этом плане, легенда которого отредактирована на латинском языке, отмечен только старинный княжеский двор, находившийся на Цветочном Рынке и покинутый в 1775 году, когда Александр Ипсиланти построил новый дворец на горе Дялул Спирей вблизи монастыря Михай Водэ. Следовательно, план был составлен до 1775 года, во время русско-турецкой войны 1769—1774 гг., а именно — ее первого этапа, то есть в 1770 году и, таким образом, почти на 10 лет раньше, чем набросок Зульцера.

Находящийся в Москве неопубликованный план за 1770 год во многом превосходит план Зульцера, являясь более ориентированным; на нем указаны 63 пункта (постоялые дворы, мельницы, церковные учреждения), 21 дворец, боярские дома, земельные участки, а также 21 другое здание, отмеченные в плане, но не указанные в легенде, две площади, таможня, два моста (пути), два предместья, два колодца и т.п.

План, составленный в 1770 году русскими офицерами-картографами, является ценным источником для изучения этапов в развитии города Бухареста в XVIII в., будучи старейшим памятником подобного рода. Его изучение и сопоставление еще с четырьмя неопубликованными планами, составленными в 1807, 1812, 1828 и 1848-49 годах и хранящимися также в Москве, поможет лучше ознакомиться с территорией, на которой был расположен Бухарест в период 1770—1848 гг., и с ритмом его демографического и экономического развития.

UN PLAN CARTOGRAPHIQUE INÉDIT DE BUCAREST, DE L'ANNÉE 1770

RÉSUMÉ

Bien que Bucarest fête cette année un demi-millénaire d'existence, on ne connaît point de sources cartographiques antérieures à la seconde moitié du XVIIIe siècle, qui indiquent son aspect topographique.

L'historiographie roumaine considérait jusqu'ici que le plus ancien plan cartographique de Bucarest était celui de Sulzer qui, vers 1780, avait dressé une première ébauche de plan sur laquelle ne figuraient que quelques rues principales, 29 édifices publics et 2 maisons de

boïards. Des investigations entreprises par l'auteur à Moscou, en 1957, ont abouti à la découverte, dans l'archive militaire-historique, d'un plan anonyme et sans indication de date; son contenu a permis à l'auteur de lui assigner comme date l'année 1770. Ce plan, dont la légende est rédigée en latin, ne mentionne que l'ancienne résidence princière du Marché aux Fleurs, abandonnée en 1775 par le voïevode Alexandre Ypsilanti pour la nouvelle résidence qu'il avait fait construire sur la hauteur de Dealul Spirei, près du monastère de Mihai Vodă. Ceci indique bien que le plan a été dressé avant 1775, au cours de la guerre russo-turque de 1769—1774, pendant la première moitié de cette guerre, et, plus précisément, au début de l'année 1770, ce qui lui confère une ancienneté d'une dizaine d'années par rapport au croquis de Sulzer.

Le plan inédit trouvé à Moscou est de beaucoup supérieur à celui de Sulzer. Bien mieux orienté, il indique 63 points importants de la ville (auberges, moulins, institutions religieuses), 21 palais, plusieurs maisons de boïards, nombre de terrains, 21 édifices qui ne figurent pas dans la légende, deux marchés, l'octroi de la ville, deux rues, deux faubourgs, deux fontaines, etc.

Le plan de 1770, œuvre des officiers cartographes russes, est une précieuse source de renseignements touchant le degré de développement atteint par la ville de Bucarest au XVIIIe siècle. Il est en même temps le plus ancien document de ce genre que l'on connaisse. Une étude comparative de ce plan et de quatre autres plans cartographiques inédits datant de 1807, 1812, 1828 et 1848—1849, également conservés à Moscou, aidera à une connaissance plus exacte de l'extension territoriale de la ville entre 1770 et 1848 et du rythme de son développement démographique et économique.

DEZVOLTAREA URBANISTICĂ ŞI EDILITARĂ A ORAŞULUI BUCUREŞTI ÎN PERIOADA REGULAMENTARĂ ŞI ÎN ANII UNIRII (1831—1862)

DE

DAN BERINDEI

Un vizitator al Bucureştilor scria în 1829 : „Nu este un oraş european"[1]. „Privind cineva strada Mogoşoaiei, în apropierea teatrului —nota peste treizeci de ani Enric Winterhalder — se crede strămutat într-una din cele dintîi capitale ale Europei"[2]. Amîndouă aceste observaţii reflectă realitatea: *progresul pe care l-a înregistrat oraşul în decursul a trei decenii.* Dintr-un oraş feudal, Bucureştii s-au transformat într-un oraş în bună măsură capitalist, modernizat. Înfăţişarea oraşului a suferit schimbări structurale, dar, totodată, s-a menţinut inegalitatea socială. „Micul Paris", care se naşte tocmai în anii de sfîrşit ai perioadei cercetate, era numai partea de oraş locuită de clasele dominante, căci sărăcia şi mizeria rămăseseră caracteristici ale celei mai mari părţi a Bucureştilor. Pentru toate cele trei decenii analizate rămîne valabilă aprecierea făcută asupra oraşului în 1834 de Bois-le-Comte : „amestec de frumoase palate şi căsuţe sărace"[3].

Bucureştii cunosc după 1829 şi mai ales după 1831, transformări esenţiale sub toate aspectele. Regulamentul organic — „codice al muncii de clacă"[4] — asigură boierimii putinţa unei exploatări mai intense a ţărănimii pentru a putea produce mai multe cereale-marfă, dar totodată, regimul regulamentar, deşi menţine relaţiile feudale, are şi unele urmări pozitive, în special pe plan comercial şi într-o oarecare măsură pe cel

[1] G. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Bucureşti, 1947, p. 270.
[2] E. Winterhalder, *Trecutul, prezentul şi viitorul*, în *Romînul*, nr. 11 din 27 ian./8 febr. 1859, p. 42—43.
[3] Memoriu din 14 mai 1834, *Documente Hurmuzachi*, Bucureşti, 1913, vol. XVI, p. 358.
[4] K. Marx, *Capitalul*, ed. a II-a, Ed. P.M.R., Buc., 1948, vol. I, p. 233.

al dezvoltării industriei, în condițiile înlăturării obligațiilor față de Poartă, cu excepția tributului. Se dezvoltă puternic economia și comerțul legat de aceasta, ca și comerțul de import (în special al produselor de lux pe care le achiziționează boierimea, în schimbul grînelor) și se sprijină, într-o oarecare măsură, dezvoltarea industriei. Deși dominarea îndelungată a relațiilor feudale, îngustimea pieței interne, insuficienta acumulare primitivă internă, produc greutăți în dezvoltarea economiei[1], cresc an de an noile forțe de producție capitaliste și viața economică înregistrează progrese simțitoare.

În 1832, Bucureștii numărau circa 2 000 meseriași[2]; în schimb, în anii Unirii, orașul înregistrează 8 808 meseriași, 2 718 calfe și 2 238 ucenici. Bucureștii grupau acum o treime din meseriașii întregii țări[3] și față de anul 1832 numărul meșterilor crescuse de *4 ½ ori*. În 1860, se găseau în București 78 de „fabricanți", avînd 315 ajutoare sau lucrători și 59 prăvălii pentru desfacerea produselor. Deși doar șapte dintre acești „fabricanți" se întemeiau pe un capital superior cifrei de 5 000 de galbeni, ei reprezentau a șasea parte din „fabricanții" țării întregi[4]. Cam tot în aceeași vreme, în București existau 96 mori, 42 poverne, 67 brutării, 8 „fabrici de gaz și ulei", 75 tăbăcării, 31 „fabrici" de luminări de seu și săpunării, 9 cărămidării, 16 tipografii, 6 „fabrici" de bere, 2 zalhanale, 3 „fabrici" de scrobeală, 2 „fabrici" de fidea, o „fabrică" de turnat clopote, o „fabrică" de ghips etc; acestora li se adăugau atelierele statului și ale armatei, capsuleria, topitoria oastei, pirotehnia și „fabrica" de praf de pușcă[5]. Utilizarea muncii salariate era în evidentă creștere și totodată forța aburului își făcea loc din ce în ce mai accentuat în incipienta „industrie" bucureșteană. Mai trebuie însă remarcat că majoritatea locuitorilor orașului, chiar și în 1860, era formată tot din populația agricolă (67 482 oameni)[6].

Comerțul — ocrotit printr-o întreagă secție a Regulamentului Organic intitulată „pentru slobozenia comerciului" — ia avînt în perioada cercetată. Dacă în 1832 se numărau în București circa 1300 negustori, în 1860 locuiau și activau aci 4742 negustori și un număr aproape egal de calfe și ucenici, la care se mai adăugau și servitorii, destui de numeroși; negustorii bucureșteni reprezentau circa un sfert din numărul total al corpului neguțătoresc muntean[7]. Nivelul comerțului bucureștean a fost — în general — înfloritor în perioada regulamentară și în anii Unirii; totuși, trebuie remarcat că în ansamblu acest comerț era grefat *pe import* și în special pe cel al produselor de lux pentru clasa dominantă. „Că

---

[1] Olga Constantinescu și N.N. Constantinescu, *Cu privire la problema revoluției industriale în Romînia*, București, 1957, p. 14.

[2] Statistica din 1832 înregistrează 38 corporații și 3 269 patentari; dintre aceștia însă numai vreo 2 000 erau meseriași, ceilalți fiind negustori (Emil Vîrtosu, I. Vîrtosu și H. Oprescu, *Începuturi edilitare, 1830—1832. I. Documente pentru istoria Bucureștilor*, București, 1936, p. 131—223).

[3] *Anale statistice*, 1860, p. 60—61, 67, 108.

[4] *Ibidem*, 1860, p. 74—75, 81, 109.

[5] *Ibidem*, 1863, p. 94—135.

[6] *Ibidem*, 1860, p. 100—101.

[7] *Ibidem*, 1860, p. 95, 109; 1863, p. 70—78.

în Bucureşti, în Iaşi, în Galaţi, în Brăila — scria în 1859 un economist — se află comercianţi şi speculanţi cu capitaluri mari, nu va să zică încă că România are un comerciu înfloritor. Unde sînt tîrgurile străi e, la care se vînd productele ţării, unde sînt agenţii comerciali ai romînilor? pe care mări plutesc corăbiile noastre? ... unde sînt mijloacele noastre de schimb şi de comunicaţiune? ... Pînă nu vom avea toate acestea ... oraşele noastre vor continua a fi un tîrg pentru mărfurile şi productele industriei străine, vom avea comercianţi, dar nu vom avea comerciu"[1].

Viaţa economică a Bucureştilor ca şi a intregii ţări este într-un evident progres, deşi i se impun limite prin menţinerea rînduielilor feudale, într-o măsură chiar şi în anii Unirii. Eliberată acum de exploatarea economică otomană şi descătuşată în parte de cătuşele feudale, activitatea economică a oraşului se intensifică. Elementele noi, capitaliste, pătrund într-un mod din ce în ce mai accentuat în viaţa de zi de zi a Bucureştilor. Dar, în condiţiile dominării pe care o exercită încă fosta mare boierime — în cea mai mare parte a perioadei analizate —, a slabei dezvoltări a industriei şi a înfloririi comerţului de import, oraşul întîrzie să capete o dezvoltare dominant capitalistă. Procesul de pătrundere a capitalismului se accelerează în anii Unirii, dar deplina instaurare a noului mod de producţie nu va avea loc decît în Bucureşti, capitala Romîniei.

Viaţa socială a oraşului cunoaşte structurale transformări. Elementele burgheziei în ascensiune stăpînesc activitatea economică a oraşului, reprezentanţii boierimii încearcă „adaptarea", lepădînd, pentru început, straiele orientale[2]. În Bucureşti îşi încep dezvoltarea — o dată cu industria — primele elemente ale proletariatului, care sînt prezente în 1848 în arena revoluţiei[3] şi care îşi dau contribuţia în 1859 la înfăptuirea Unirii[4].

Numărul orăşenilor creşte prin necontenita venire de pe moşiile boiereşti în oraş a ţăranilor, cadrele de mai tîrziu ale proletariatului. Demografic, Bucureştii cunosc o dezvoltare puternică. Recensămîntul din 1831 înregistrează în Bucureşti o populaţie de 70—72 000 locuitori[5]; în 1860, oraşul este locuit de 121 734 oameni la o populaţie a ţării de

---

[1] Enric Winterhalder, *loc. cit.*, p. 42.

[2] Vorbind despre o vizită făcută la un mare boier bucureştean, un martor străin dă următoarea relatare hazlie, dar semnificativă: „... intrînd în odaia lui ... am văzut vreo zece boieri fumînd din nişte ciubucuri lungi, însă şezînd fiecare turceşte lîngă cîte un scaun pe jos, dar cu jobenul pe cap şi cu aripile fracului tăvălite pe duşumelele odăii ..." (Andrei Veress, *Pictorul Barábás şi romînii şi însemnările sale din 1833 despre viaţa bucureşteană*, extras din *Anal. Acad. Rom.*, Mem. Secţ. Lit., seria III, IV (1930), mem. 8, p. 21).

[3] La 15 iunie, cu prilejul solemnităţii de pe Cîmpul Filaretului, se remarcă frumosul car alegoric al lucrătorilor tipografi („Pruncul Romîn", nr. 3 din 19 iunie 1848, apud *Anul 1848 în Principatele Romîne*, Bucureşti, 1902, vol. I, p. 670—671).

[4] Dan Berindei, *Frămîntări politice şi sociale în jurul alegerii domnitorului Cuza în Ţara Romînească*, în *Studii*, VIII (1955), nr. 2, p. 56, nota 7; p. 70, nota 1.

[5] 8335 boieri cu familiile, servitorii şi robii lor; 46 406 „clasa de mijloc", 1450 preoţii şi familiile lor, 2583 evrei, 1795 sudiţi şi 10—12 000 flotanţi (*Curierul romînesc*, nr. 13 din 10 martie 1832, p. 49; N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 250 (tabel); *Documente Hurmuzachi*, Bucureşti, 1942, vol. XXI, p. 408).

2 400 921 locuitori (deci în Bucureşti locuia *peste 5%* din populaţia ţării)[1]. *În trei decenii, populaţia oraşului sporeşte cu circa 70%*[2].

Bucureştii sînt centrul economic, politic şi cultural al Ţării Romîneşti, impresionînd pînă şi pe romînii de peste munţi, cunoscători ai vechilor oraşe transilvane. În 1836, Cipariu îi califica „un oraş colosal". „Atîta pociu să zic, însemna el, că de are Parisul, Londra, Viena, prospecturi frumoase dinafară, nu ştiu că nu le-am văzut decît pe hîrtie, dar despre Bucureşti poţi să zici ori vei căuta de la Băneasa, ori de sus de la Mitropolie, cum că are o vedere şi o situaţie aşa frumoasă şi romantică, cît ochii mei încă nu s-au putut sătura"[3].

După războiul din 1828—1829, oraşul, eliberat de apăsarea economică a Porţii, în condiţiile descompunerii accentuate a feudalismului şi a dezvoltării noilor forţe de producţie capitaliste, este unul din cele mai de seamă centre ale sud-estului Europei. Faţă de cei circa 60 000 locuitori stabili ai Bucureştilor, Sofia avea în 1821 12 000 locuitori, iar Atena 10 000, în timp ce Belgradul număra în 1846 abia 19 000 locuitori[4]. Numărul mare al populaţiei capitalei muntene în perioada cercetată indică însemnătatea deosebită pe care o aveau Bucureştii în această parte a continentului.

Capitala Ţării Romîneşti devine în aceşti ani centrul luptei pentru libertate şi progres al patrioţilor munteni, şi unul din centrele de raliere ale luptătorilor pentru eliberarea popoarelor sud-dunărene supuse jugului turcesc. Este timpul cînd Teodor Diamant, revenit de la Paris, propagă în Bucureşti ideile socialistului utopic Fourier[5] şi cînd mişcarea naţională, legată de progres, în condiţiile dezvoltării ascendente a burgheziei —îndrumată, înainte de 1840, de Ioan Cîmpineanu şi strînsă în jurul societăţii Filarmonica[6] — militează pentru noi rînduieli. Tot acum, Bucureştii sînt unul din centrele emigraţiei polone, care acreditează aci pe agentul Woronicz. Acesta păstrează strînse legături cu acţiunea lui Cîmpineanu, întrevederile desfăşurîndu-se tot în capitala munteană[7]. Complotul condus de Mitiţă Filipescu, Societatea Literară şi Frăţia din 1843, sînt etapele premergătoare revoluţiei din 1848. Burghezia cerea o liberă

---

[1] *Anale statistice*, 1860, p. 100—101, 108—109.

[2] Creşterea accelerată a populaţiei nu se va mai opri pînă în zilele noastre: în 1878 — peste 177 000 locuitori, în 1903 — 289 184 locuitori (Fr. Damé, *Bucarest en 1906*, Bucureşti, 1907, p. 136), în 1930: 639 040, în 1941: 992 536, iar în 1956: 1 236 905 (*Anuarul statistic al R.P.R. 1957*, Buc., 1957, p. 66). Bazele acestei evoluţii demografice accelerate se pun în perioada regulamentară.

[3] *Studii*, XI (1958), nr. 1, p. 122.

[4] *Enciclopedia Romîniei*, Bucureşti, 1938, vol. II, p. 555.

[5] Vezi, între altele: M. Stănoiu, *Despre unele manifestări ale socialismului utopic în Romînia (1835—1840)*, în *Analele Institutului de istorie a partidului*, 1956, nr. 3, p. 129—139 şi Stanciu Stoian, *Teodor Diamant şi socialismul utopic în Principatele dunărene*, în *Analele Universităţii C. I. Parhon*, 1957, nr. 8, p. 171—203.

[6] Vezi: D. C. Ollănescu, *Societatea Filarmonică. 1833—1837*, în *Literatură şi artă romînă*, III (1898), p. 4—22, 88—95, 175—180.

[7] P. P. Panaitescu, *Planurile lui Ioan Cîmpineanu pentru unitatea naţională a romînilor. Legăturile lui cu emigraţia polonă*, în *Anuarul Institutului de istorie naţională*, III (1924—1925), p. 63—106.

activitate economică şi participarea la treburile statului, iar masele populare din oraş ţinteau la înlăturarea privilegiilor feudale, nădăjduind într-o viaţă mai bună, după căderea regimului regulamentar.

Anul revoluţionar 1848 se desfăşoară din plin în Bucureşti. Mişcarea de la 11 iunie, întrunirile maselor de la Filaret, zdrobirea încercărilor contra-revoluţionare de la 19 şi 29—30 iunie, uriaşele manifestaţii de susţinere a revoluţiei în timpul tratativelor cu Soliman Paşa, comisia proprietăţii, arderea Regulamentului Organic, momentele cele mai de seamă ale revoluţiei, au loc în Bucureşti. Tot aci are loc intervenţia turcească din 13 septembrie, cînd pompierii apără pe dealul Spirei, într-o luptă eroică, dar inegală, onoarea unui popor dispus să se jertfească, dar trădat de cea mai mare parte a conducătorilor burgheziei.

Perioada de apăsătoare reacţiune, instaurată în Bucureşti după revoluţie, durează mai bine de o jumătate de deceniu, dar, lupta pentru progres se intensifică prin larga participare a maselor de bucureşteni la mişcarea unionistă. Divanul ad-hoc din 1857 şi mai ales alegerea lui Alexandru Ioan Cuza din 1859 sînt momentele de vîrf ale luptei unioniste a bucureştenilor, care — se poate spune — cuceresc Unirea. În Bucureşti — calificat de Kogălniceanu drept „capul oraşelor romîneşti" şi „inima Romîniei"[1] — se desfăşoară procesul de constituire a statului naţional romîn, a cărui capitală devine vechiul oraş, o dată cu unificarea administrativă, intrînd prin aceasta într-o nouă etapă a evoluţiei sale istorice.

Însemnătatea economică, socială, politică şi dezvoltarea multilaterală a Bucureştilor în perioada regulamentară şi în anii Unirii se îmbină în mod necesar cu transformări în structura urbanistică şi edilitară a oraşului. Ritmul acestor transformări este mai intens şi îndeosebi mai eficient decît cel din perioadele anterioare; el asigură în parte modernizarea oraşului, desigur însă în limitele pe care le puneau, pe de o parte, menţinerea parţială a rînduielilor feudale, chiar şi în ultimii ani ai perioadei analizate şi pe de alta, interesele limitate ale burgheziei. Burghezia nu era în stare să asigure dezvoltarea armonioasă a oraşului în întregul său. În locul oraşului feudal, care deserveşte interesele unui număr restrîns de feudali, ea pune oraşul la dispoziţia unui număr mai larg de exploatatori, dar neglijează interesele maselor largi. Sistematizarea şi arhitectura burgheză sînt incapabile de a elimina contrastul dureros dintre centru şi periferie şi de a asigura un nivel de viaţă şi de locuire corespunzător tuturor celor ce muncesc.

Problemele de sistematizare a Bucureştilor se impun cu toată acuitatea de la începutul perioadei regulamentare. Se încearcă pe această cale, îndrumată de „sus în jos", să se modernizeze structura oraşului feudal. La 5 martie 1830, îşi începe lucrările comisia numită de Kiselef „pentru înfrumuseţarea şi îndreptarea politii". În compoziţia ei intră mari boieri ca Alexandru Filipescu, Costache Cantacuzino şi Barbu Ştir-

---

[1] A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, Iaşi, 1903, vol. I, p. 119.

bei, dar şi oameni de meserie ca locotenent-colonelul inginer rus Baumer, arhitectonii Hartl şi Ott şi doctorii Constantin Estiotul şi Grünau[1]. Cei numiţi alcătuiesc iniţial, chiar înainte de intrarea în lucru a comisiei, proiecte legate de ţelurile acesteia. La 25 februarie, doctorul Estioti redactează un memoriu relativ la asanarea şi curăţirea oraşului[2]. Peste cîteva zile, aga Constantin Cantacuzino, locotenent-colonelul Baumer, doctorul Grünau şi arhitectul Hartl redactează şi ei un proiect, în care se preocupă mai ales de problemele salubrităţii[3]. Peste o zi, la 2 martie, Grigore Băleanu — care însă nu va face parte din comisie — dă un proiect în care propune transformarea Dîmboviţei în rîu navigabil[4]; iar, nu peste multe zile, francezul Cocural prezintă şi el un ciudat memoriu, în care cere să i se concesioneze iluminarea străzilor „ca la Londra", curăţenia oraşului şi organizarea teatrului, a vodevilului şi baletului francez, pe baza unor contribuţii iniţiale de maximum 1000 piaştri de fiecare contribuitor şi a unei cote de întreţinere anuale. Contribuitorilor li se oferă intrarea gratuită pe viaţă la teatru[5].

După intrarea în lucru a comisiei, arhitectonii şi inginerii Hartl şi Ott[6] întocmesc un mare număr de devize în vederea înfăptuirii practice a operei de modernizare şi sistematizare a oraşului[7]. În sfîrşit, la începutul lunii iulie, comisia îşi încetează activitatea. În prealabil, ea redactează aşa-numitul „Regulament pentru starea sănătăţii şi paza bunei orînduieli în politia Bucureştilor", care cuprinde în capitolul întîi „Chibzuiri pentru cîte privesc la ale sănătăţii, curăţenia şi buna orînduială", iar, în cel de-al doilea, reguli referitoare la „alcătuirea politiei" şi „alcătuirea comisiei de doctori"; în anexă, regulamentul are o tabelă de „cheltuieli ce trebuiesc a se face pentru totdeauna" şi alta de „cheltuieli curgătoare pe tot anul"[8]. Prin regulament se prevede: limitarea extinderii oraşului, stabilirea unei reţele de străzi principale şi lărgirea străzilor prea strîmte, degajarea Dîmboviţei şi îndreptarea malurilor, scurgerea bălţilor, stabilirea de pieţe, plasarea exterioară a cimitirelor, iluminarea şi promenadele. Regulamentul mai stabileşte fixarea a zece bariere, închiderea uliţelor „de prisos", construirea a cinci canale mari[9].

Proiectul din 1830 este adoptat de Adunarea Obştească de revizie a Regulamentului Organic — a cărui întocmire se încheiase în 1830 — o dată cu un regulament „pentru orăşenescul sfat al politiei Bucureştilor", întoc-

---

[1] I. C. Filitti, *Principatele Romîne de la 1828 la 1834*, Bucureşti, 1934, p. 56. Vezi pentru lucrările comisiei: Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 3/1830 („... de cursul pricinilor ce au urmat la comisia înfrumuseţării de la a sa alcătuire pînă la sfîrşit ...").

[2] Ibidem, f. 178.

[3] Proiect din 1 martie 1830 (Ibidem, f. 5, 6, 11).

[4] Ibidem, f. 8—9. Vezi şi observaţiile critice ale lui Baumer: f. 250—251.

[5] Ibidem, f. 180.

[6] Pentru Ott, vezi: Dan Berindei, *Cu privire la biografia inginerului şi arhitectonului Moritz von Ott*, în *Monumente şi muzee*, I (1958), p. 205—213.

[7] Emil Vîrtosu, I. Vîrtosu şi H. Oprescu, *op. cit.*, p. 1—29.

[8] Vezi textul în *Analele parlamentare ale Romîniei*, Bucureşti, 1890, tom. I, part. I, p. 442—489; sau în Emil Vîrtosu etc., *op. cit.*, p. 29—50.

[9] Vezi comentariul lui T. Evolceanu, *Principiile pentru sistematizarea capitalei cuprinse în legiuirile ce însoţesc Regulamentul Organic al Ţării Romîneşti*, în *Arhitectura*, 1954, nr. 3, p. 28—31 + 1 pl.

mit la 15 martie 1831 de Gheorghe Alexandru Filipescu şi Gheorghe Bibescu. Acest proiect cuprinde capitolele : *Întocmiri preliminarii*, *De alegerea deputaţilor*, *Pentru adunarea deputaţilor şi alegerea mădularilor sfatului*, *Pentru drepturile şi datoriile orăşenescului sfat*[1]. Ambele proiecte se acceptă de către Adunare — cu unele amendamente — la 14 aprilie 1831 [2], deputaţii adăugînd la 29 aprilie un adaus referitor la „veniturile oraşelor" [3].

Discuţiile asupra problemei organizării oraşului Bucureşti nu se încheie în primăvara anului 1831. În toamna aceluiaşi an, marele vornic din lăuntru depune spre dezbaterea Obişnuitei Obşteşti Adunări, între alte proiecte, cel referitor la „cîte îndreptări sau adăogiri atingătoare de dregătoria Agiei s-au chibzuit", în care se cuprind dispoziţii privind intrările şi ieşirile din oraş, curăţenia, baltacurile, paza de noapte, staţionarea căruţaşilor, problema incendiilor, organizarea agiei etc. Proiectul nu va fi dezbătut[4].

În toamna anului 1832, marele vornic din lăuntru dă în studiul Adunării un nou proiect de regulament „pentru sfaturile orăşeneşti de prin oraşele prinţipatului Valahiei"[5]. Noul proiect, mult modificat şi avînd un caracter general, nu cuprinde partea întocmită iniţial de comisia din 1830 — căci proiectele adoptate de Adunare în primăvara anului 1831 nu fuseseră traduse în viaţă — dar are inclusă, în schimb, o „secţie" privind veniturile, cheltuielile şi darea socotelilor[6]. Votat de Adunare — cu unele amendamente — el este întărit de către Kiselev printr-un ofis din 2 decembrie 1832, *căpătînd putere de lege*[7]. Astfel, se încheia lunga dezbatere, iniţiată încă din 1830, privind noua organizare a oraşelor şi în special a capitalei Ţării Romîneşti.

Nu trece un an şi se simte din nou necesitatea de a se adopta o serie de măsuri privind dezvoltarea oraşului. Spre sfîrşitul anului 1833, se alcătuieşte un nou proiect „pentru mărginirea şi împărţirea oraşului Bucureşti şi pentru îndeplinirea comunicaţiei prin uliţele acestui oraş". Proiectul prevede pietruirea reţelei de străzi a oraşului în curs de un deceniu, construirea în patru ani a cinci canale (dintre care o parte boltite) ; repararea podurilor de peste Dîmboviţa, iar, apoi, înlocuirea lor cu altele de piatră şi înfiinţarea unei comisii avînd în frunte pe vornicul oraşului şi pe preşedintele sfatului orăşenesc[8]. Era o încercare de a duce mai departe principiile de sistematizare stabilite în 1830 prin traducerea lor într-un plan de realizare concret, pe zece ani.

Era evident că se depuneau străduinţe pentru modernizarea oraşului, dar rezultatul eficient al acestora este scăzut. Însăşi proiectul din 1833, cu prevederi neîndoielnic favorabile progresului sistematizării şi edili-

---

[1] Vezi textul în *Analele parlamentare ale Romîniei*, Bucureşti, 1890, tom. I, part. 1, p. 432 şi urm.

[2] *Ibidem*, p. 490—491.

[3] *Ibidem*, p. 492—496.

[4] *Ibidem*, tom. II, part. I, p. 116—119.

[5] *Ibidem*, tom. III, part. I, p. 6.

[6] *Ibidem*, tom. III, part. I, p. 180—192 ; sau Emil Vîrtosu etc., *op. cit.*, p. 117—124.

[7] *Analele Parlamentare* . . ., tom. III, part. I, p. 192.

[8] *Ibidem*, tom. V, part. I, p. 4^9—442.

tății Bucureștilor, oglindește, pe de altă parte, contradicții. Se prevedea, astfel, ca sumele necesare înfăptuirii planului „decenal" să se obțină prin călcarea principiului de bază al Regulamentului Organic, privind ocrotirea comerțului. Sumele trebuiau procurate — după proiect — prin introducerea unor taxe pe produsele și mărfurile introduse în oraș. Situîndu-se pe o poziție avansată, Kiselev refuză sancționarea, cerînd ca veniturile să se obțină prin taxarea caselor din oraș[1], ceea ce însemna a sili clasa dominantă să-și dea contribuția la acțiunea de modernizare a orașului, pe care ea voia s-o realizeze, eschivîndu-se de la sacrificii materiale. Urmarea ofisului lui Kiselef este un raport al sfatului orășenesc prin care se cerea ca executarea planului prevăzut în proiect să fie prelungită pe 19 ani[2]. Era o metodă indirectă de ocrotire a clasei dominante de la plata unor taxe de interes obștesc.

Acest proiect de la sfîrșitul anului 1833, ca și propunerile marei vornicii din primăvara anului 1834 pentru construirea celor cinci canale (cel de pe Podul Mogoșoaiei și cel de pe podul Tîrgului de Afară urmau să fie de zid), amenajarea a 50 de cișmele, crearea a patru piețe, mărginirea orașului cu șanțuri și o șosea, înființarea a cinci foișoare de foc, a unei pieți mari, a unui teatru și a unei grădini publice[3], întîmpină greutăți. Aplicarea practică a majorității acestor proiecte rămîne în suspensie, datorită mai ales refuzului clasei dominante de a-și da contribuția materială.

Preocupările de sistematizare și modernizare continuă să fie vii și în anii următori, impuse de dezvoltarea social-economică a orașului. În ianuarie 1835, arhitectul Sanejouand prezintă domnitorului Alexandru Ghica un detaliat memoriu referitor la sistematizarea și dezvoltarea Bucureștilor[4]. Ceva mai tîrziu, în luna mai, sfatul administrativ reia proiectul „pentru mărginirea și împărțirea orașului București", încheind un jurnal. Prin acesta erau reduse propunerile proiectului inițial la așternerea cu piatră a ulițelor centrale sau a celor de intensă circulație și se propunea crearea unui venit „pentru intrarea prin bariere", în vederea înfăptuirii canalelor și a podurilor[5]. Adunarea modifică într-un sens restrictiv jurnalul sfatului administrativ, pe care domnitorul îl sancționează în noua sa versiune la 9 iulie 1835[6]. Hotărîrea finală era departe de proiectele anilor precedenți, limitîndu-le într-un mod substanțial.

La începutul anului 1836, se redactează un memoriu referitor la împresurarea Bucureștilor „cu o șosea de comunicație, cu șanțuri și de o parte și pă de alta", care „va osăbi partea cea mai bună a orașului de făburguri și va popri cu totul nefolositoarea sa întindere"[7] și peste puțin

---

[1] Ofis din 7 februarie 1834. *Ibidem*, p. 444.
[2] *Ibidem*, p. 444—445.
[3] *Ibidem*, tom. IV, part. I, p. 324—328.
[4] V. Panopol, *Cercetări de arhive asupra activității arhitecților și asupra arhitecturii din Moldova și Muntenia între anii 1840—1860*, București, 1954 (ms. C.S.A.C.).
[5] *Analele parlamentare ...*, tom. V, part. I, p. 428—429.
[6] *Ibidem*, p. 456—457.
[7] Arh. St. Buc., Municip. București, dos. 420/1836 (Dosar pentru regularea raionului orașului), f. 4. Tot raportul la f. 4—8, iar textul german inițial f. 2—3, 16—18.

se reia într-un proiect de ansamblu al sfatului orăşenesc problema sistematizării şi dotării edilitare moderne a oraşului[1].

Necontenitele şi stăruitoarele preocupări de sistematizare, care depăşesc în timp o jumătate de deceniu, sînt greu traduse în viaţă. Se aliniază clădiri[2], se închid uliţe şi ulicioare „netrebnice"[3], se nivelează străzile[4], dar, în ansamblu, nu se realizează o sistematizare masivă a oraşului. Relaţiile feudale paralizante, îngustele interese ale clasei dominante, refuzul ei de a contribui materialiceşte pentru o simţitoare modificare a structurii oraşului, fac ca numeroasele şi repetatele proiecte să rămînă în bună măsură pe hîrtie. Progrese se realizează neîndoielnic — mai ales ţinînd seama de situaţia din perioada anterioară — dar ele nu pot ţine pasul cu necesităţile. De altfel, programul general de acţiune preconizat în aceste proiecte şi care reflecta trebuinţele noii orînduiri capitaliste, nu putea fi împlinit în cadrul societăţii „regulamentare".

În anii următori, continuă să se înfăptuiască, în măsura posibilităţilor, sistematizarea şi modernizarea Bucureştilor. Un impuls este dat acestei acţiuni de marele foc din 1847, care simplifică prin flăcările sale problemele de urbanistică. Încendiul înfrînge îndărătnicia cu care mulţi membri ai claselor posedante se împotriviseră acţiunii modernizatoare, căci este cunoscut că atît proprietatea feudală, cît şi, de altfel, cea burgheză, se opun din interese egoiste şi meschine traducerii în viaţă a planurilor de sistematizare. Se elaborează acum un plan de sistematizare a centrului şi se poate iniţia mai temeinic alinierea străzilor „bîntuite de foc"[5].

În timpul lui Ştirbei — cînd se creează şi se desăvîrşesc mai multe pieţi[6], se astupă baltacuri[7], se înmulţesc felinarele[8] — nu lipsesc nici preocupările de un caracter urbanistic mai larg, funcţionînd o comisie de înfrumuseţare[9].

În urma constituirii statului naţional şi a faptului că Bucureştii sînt destinaţi să îndeplinească funcţia de capitală a Principatelor Unite, ritmul înnoirilor se intensifică. Luptele politice, inerente transformărilor ce aveau loc, paralizează într-o oarecare măsură activitatea consiliilor municipale de după 24 ianuarie 1859, dar, cu toate acestea, sporesc preocupările pentru ameliorarea structurii generale şi a înfăţişării oraşului.

---

[1] Vezi: Em. Vîrtosu, *Un vechi proiect pentru sistematizarea Bucureştilor (1836)*, Bucureşti, 1935.

[2] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 36 şi 48/1832.

[3] Ibidem, dos. nr. 82/1832.

[4] Vezi de pildă: Ibidem, dos. nr. 96/1832.

[5] Ibidem, dos. nr. 1575/1848 şi 2243/1852. Vezi şi *Buletin Ofiţial*, nr. 35 din 16 mai 1847, p. 138—140. La sistematizare lucrează o comisie alcătuită din Ioan Manu, Borroczyn, şi arhitectul Heft (I. C. Filitti, *Domniile romîne sub Regulamentul Organic*, 1834—1848, Buc. 1915, p. 412—413).

[6] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 1974/1850; 2243, 2263 şi 2264/1852; 2400/1853.

[7] De pildă, baltacul de pe uliţa Ştirbei Vodă (Ibidem, dos. nr. 2069/1851).

[8] Ibidem, dos. nr. 2231/1852 („Înfiinţarea din nou a 43 lampe").

[9] N. Iorga, *Viaţa şi domnia lui Barbu D. Ştirbei*, Bucureşti, 1910, p. 127.

Încă din 1859 se inițiază înființarea unei comisii tehnice de înfrumusețare și remediere a lipsurilor orașului[1]. Apoi, în decembrie 1860, intră în activitate comisia „pentru înfrumusețarea și însănătoșirea orașului"[2]. Primul jurnal al acestei comisii este din 16 decembrie 1860; îi urmează alte șapte[3]. Comisia preconizează un întreg plan de sistematizare și modernizare a orașului. Se stabilește formarea unui bulevard „interior", care să despartă orașul de „foburguri"; se propune construirea unor artere late de 20 m, avînd destinația de a uni centrul cu barierele; se prevede rectificarea Dîmboviței și construirea cheiurilor ei; se cere refacerea pavajului cu piatră regulată, construirea unor canale colectoare, ca și canalizarea străzilor.

În lucrările comisiei din 1860—1861, se reluau, în parte, proiectele de la începutul perioadei regulamentare; totodată, acestea erau extinse căci, o dată cu dezvoltarea societății, crescuseră și necesitățile de dotare modernă a orașului. Dar procesul de formare a instituțiilor statului național întîmpină încă numeroase piedici. Vechea orînduire nu fusese cu totul învinsă și greutățile de natură financiară — consecință a crizei mondiale din 1857, ca și a transformărilor însăși pe care le trăia societatea și statul — erau deosebit de mari. De aceea, aplicarea practică a majorității prevederilor acestui plan de sistematizare și modernizare — și ele limitate — nu va putea fi înfăptuită decît mai tîrziu, după ce Bucureștii devin capitala Romîniei.

În ceea ce privește înfățișarea generală a orașului, dacă spre sfîrșitul perioadei analizate dispăruseră în bună măsură — în centru — aspectele orientale, mărturii ale călătorilor ne indică cu preciziune limitele modernizării și mai ales beneficiul mărginit pe care-l avea orășenimea măruntă de pe urma progreselor ce se înregistraseră. „... Îngrămădirea de clădiri din centru — scrie în 1855 căpitanul austriac Dietrich — periferiile neîngrijite, grădini necultivate și curțile murdare fac ca orașul București, care-i destul de întins, să nu fie deloc frumos". Același martor repetă vechea observație a lui Bois-le-Comte și a altor călători, scriind că „palatul și coliba stau alături", pentru a releva apoi luxul „neobișnuit" sau cel „extraordinar" din palate, ca și faptul că „fiecare stradă (desigur din centru — *D.B.*) e un șir imens de tot felul de prăvălii cu enorme magazine de mărfuri". „Bucureștii — mai scrie același vizitator — au o mulțime de piețe mari în care se țin tîrgurile zilnice", care „mișună de cumpărătorii și vînzătorii produselor țării". Lăudînd teatrul național, nou clădit, care „poate sta alături de cel mai frumos teatru din Viena", Dietrich dă orașului interesanta caracterizare de a fi „un diamant de foarte mare preț în montura cea mai rudimentară". El critică cu asprime

---

[1] *Dîmbovița*, nr. 90 din 20 septembrie 1860, p. 365 (scrisoarea lui I. I. Melic către G. Costaforu).

[2] Întîlnim în comisie pe arhitecții Aninoșanu, D. Berindei, Bureli, Kuhnovski, St. Lespezeanu și C. Rîmniceanu, ca și pe doctorii Gredianu, Iatropol și Turnescu.

[3] *Buletinul Municipal Bucuresci*, nr. 1 din 4 ian. 1861, p. 3—4; nr. 3 din 10 ian. 1861, p. 1—3; nr. 5 din 23 ian. 1861, p. 1—2; nr. 9 din 9 febr. 1861, p. 1—3; nr. 10 din 23 febr. 1861, p. 1—4; nr. 16 din 16 mart. 1861, p. 4.

nepăsarea clasei dominante, observînd sintetic: „nici o ofrandă de bună voie pentru binele oraşului"[1].

Perioada regulamentară şi anii Unirii pun pe primul plan problema sistematizării oraşului. Înfăptuirea acesteia era menită să sprijine însăşi dezvoltarea economică capitalistă pe care trebuia să o ia, an de an, oraşul, iar, din punct de vedere urbanistic, trebuia să schimbe înfăţişarea vechiului oraş, modernizîndu-l. Practic, planurile depăşesc cu mult realizările. Totuşi, sistematizarea rămîne o permanentă preocupare şi la capătul perioadei cercetate, cînd Bucureştii devin capitala ţării unite, oraşul are destule elemente în structura sa, care să permită în deceniile următoare dezvoltarea unei acţiuni mai largi de sistematizare. Prin aceasta se va desăvîrşi transformarea modernă a Bucureştilor, desigur în limitele inegalităţii sociale a orînduirii capitaliste şi în condiţiile de nedreptate şi haos urbanistic caracteristice acestei orînduiri.

★

Mai mult decît în domeniul sistematizării generale a oraşului, se remarcă progresul în domeniul construcţiilor şi al edilităţii. Dacă rînduielile feudale împiedică soluţionarea problemelor de organizare generală a planului oraşului, nici biruinţa din ce în ce mai evidentă a modului de producţie capitalist nu asigură soluţii în această privinţă, decît în măsura în care ele conveneau intereselor individuale ale membrilor clasei dominante. Interesele de clasă nu se vădesc decît în stăruinţa de a aplica anumite măsuri pentru a înlesni circulaţia lesnicioasă în oraş. În schimb, transformările sînt cu mult mai vizibile în privinţa construcţiilor şi a dotării edilitare a capitalei.

În perioada feudală, casele *de zid* sînt rare în Bucureşti. Cu excepţia domnilor, a boierilor şi a unor negustori înstăriţi, care locuiesc în clădiri de zid (de zid mai erau hanurile, bisericile şi mănăstirile), majoritatea orăşenimii se adăposteşte în case de paiantă, de lemn sau chiar în bordeie; prăvăliile ele înşile sînt de obicei construite din materiale perisabile. În ultima parte a perioadei fanariote, se înregistrează silinţe sporite pentru construirea caselor de zid. Acest proces se explică, între altele, prin îndesirea centrului şi prin sporirea primejdiei incendiilor. Totuşi, călătorul rus Demidov constată în 1837 majoritatea construcţiilor bucureştene ca fiind din lemn[2]. În deceniul următor şi mai ales după focul din 1847, înlocuirea caselor de lemn se desfăşoară rapid. Înmulţirea clădirilor de zid reflectă o dată cu dezvoltarea oraşului, însăşi întărirea burgheziei.

La recensămîntul din 1860 se înregistrează 16 263 clădiri *din zid* şi doar 2184 clădiri *din lemn* şi 4992 *din pămînt*. Nu este lipsit de semnificaţie nici faptul că construcţiile de zid din Bucureşti reprezentau circa *jumătate* din numărul construcţiilor similare din Ţara Romînească (16 263 faţă de un total de 34 750 construcţii)[3]. De altfel, în 1860 se întîlneau în

---

[1] Mihai Popescu, *Descrierea oraşului Bucureşti făcută de căpitanul austriac Ştefan Dietrich în anul 1855*, în *Bucureştii vechi*, I—IV (1930—1934), p. 87—97).

[2] G. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Bucureşti, 1947, p. 321.

[3] *Anale statistice*, 1860, p. 124—125, 128—128.

Bucureşti 58 clădiri *cu trei caturi* şi 1327 clădiri *cu două caturi*[1]. Ritmul accelerat de construire a noilor clădiri de zid în întreg oraşul este arătat şi de producţia de cărămizi, care din 1846 este controlată de stat, fixîndu-se dimensiuni-tip ale acestor materiale de construcţie [2]. Cărămidarii fac o îndelungată opoziţie acestei tipizări, în ciuda repetatelor avertismente ale municipalităţii. În anii Unirii, consiliul municipal este silit să acorde nenumărate derogări de la hotărîrea de tipizare a cărămizilor pentru a nu stînjeni ritmul construcţiilor[3]. De altfel, de la 9 februarie 1857 consiliul administrativ extraordinar acordase lui Ioan I. Filipescu un privilegiu de fabricare în exclusivitate cu maşini a cărămizilor, concesionarul aşezîndu-şi maşinile pe proprietatea sa „dupe marginea oraşului de la sf. Elefterie"[4].

În afara înmulţirii accelerate a construcţiilor de zid, se mai remarcă, tot în perioada cercetată, o modificare a stilului de construire a caselor, „clădirile cele vechi orientale" făcînd loc „construcţiilor elegante d'un stil modern"[5]. Iată o descriere a celor două tipuri de case ale clasei dominante, făcută prin 1857: „De regulă, clădirea principală se află în fundul unei curţi foarte spaţioase, aripile acesteia sînt ocupate de căsuţe mici pentru servitori, ţigani şi pentru bucătărie, la o parte sînt remizele pentru trăsuri şi grajdurile. Vechile clădiri, *din care au rămas numai cîteva* (sublinierea noastră — *D.B.*), sînt clădite în formă de octogon, cu multe balconaşe. Clădirea de locuit propriu-zisă are de cele mai multe ori un etaj cu un şir de camere, de forma saloanelor, în jumătatea cărora locuieşte boierul, iar cealaltă jumătate soţia sa. La parter sînt sufrageriile, camerele pentru oaspeţi şi pentru copii. În fiecare casă de boier mai sînt la dispoziţie printr-o veche obişnuinţă patriarhală cîteva camere pentru străini.."[6].

Construcţiile orăşenimii mărunte erau desigur cu mult mai mizere, dar neîndoielnic că se remarca şi aci un progres, ce se evidenţia mai ales prin progresiva înlăturare a bordeielor. Se luau, de altfel, măsuri de către stat, încă de la începutul perioadei regulamentare, pentru dărîmarea „binalelor din politie ce sînt slabe şi primejdioase"[7] sau pentru înlăturarea „clădirilor de scînduri"[8]; arhitectul oraşului este însărcinat, pe de altă parte, în 1838, să cerceteze „clădirile vătămate de cutremur"[9].

---

[1] *Anale statistice*, 1860, p. 124—125. Recensămîntul din 1831 înregistrează în oraş *10 074 case* (N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Buc., 1939, p. 250 (tabelul)); în 1878 oraşul ajunge să numere *21 037 case* dintre care *9229* construite în anii 1830—1860 (Fr. Damé, *Bucarest en 1906*, Buc. 1908, p. 131—132).

[2] *Vestitorul romînesc*, nr. 48 din 19 iunie 1854, p. 192.

[3] În februarie 1861, o catagrafie indică prezenţa în jurul Bucureştilor la Cotroceni, Crîngaşi, Colentina şi Fundeni a unui număr de 66 cărămidari şi a unei cantităţi de 8 246 000 cărămizi (Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 2481/1854; *Buletinul Municipal Bucuresci*, nr. 14 din 14 mart. 1861, p. 2—3).

[4] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 2481/1854, f. 52, 55, 56.

[5] Winterhalder, *loc. cit.*, p. 42.

[6] G. Potra, *Bucureştii la mijlocul secolului XIX. Impresiile germanului W. Derblich*, Buc., 1941, p. 4.

[7] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 286/1835.

[8] Ibidem, dos. nr. 1136/1843. Înlăturarea acestor construcţii avea şi rostul de a se evita primejdia incendiilor (Ibidem, dos. nr. 829/1840).

[9] Ibidem, dos nr. 596/1838.

În anii 1829—1862, în București se ridică numeroase edificii. Se reconstruiește vechiul spital Colțea[1] și în 1838 se deschide noul Spital Brîncovenesc cu 60 de paturi, ale cărui instrumente chirurgicale se comandă casei Charrière din Paris. În 1842 și 1856 i se adaugă apoi noi corpuri de clădiri, spitalul ajungînd în 1861 la 200 paturi[2]. Nu mult timp după înființarea Spitalului Brîncovenesc, are loc inaugurarea unui spital de nașteri anexat Spitalului Pantelimon[3]. Tot în acești ani, casa lui Dinicu Golescu de pe podul Mogoșoaiei este transformată în „palat de țeremonie”, rol ce-l va păstra pînă în zilele lui Alexandru Ioan Cuza, care-și va avea aci reședința permanentă[4].

Deși ritmul construcției de edificii era relativ lent (în 1840 un proiect al Adunării obștești preciza că sfatul orășenesc nu putea trece la „noi construcții și întocmiri din cîte legiuește regulamentul înfrumusețării orașului a se statornici în politie”, fiind lipsit de fonduri suficiente !)[5], rînd pe rînd, se ridică noi clădiri publice. Prin 1842, arhitectul Xavier Villacrosse — restauratorul casei lui Dinicu Golescu — construiește clădirea sfatului orășenesc așezată la capul străzii Bazaca[6]. Aceasta va arde în 1847[7]. Se mai clădesc cazărmi — atît sub Ghica, cît și sub Bibescu — iar în 1846 pornesc lucrările de construire ale Teatrului Național[8], care nu se încheie decît în 1852. Teatrul se ridică pe locul fostului han Filaret, construit la sfîrșitul secolului XVIII și dărăpănat de cutremur în 1838[9].

Spre sfîrșitul domniei lui Bibescu, un martor străin înregistra următoarele edificii publice și mari clădiri bucureștene: Curtea administrativă, Primăria, Curtea de Justiție, Închisoarea, Casa Statului Major, Cazarma de infanterie, Cazarma de cavalerie, colegiul sf. Sava, palatele Brîncoveanu, palatele Ghica, palatul Știrbei, palatul Meitani, casele Oteteleșeanu și Lenș. Ridicarea de edificii și clădiri publice continuă și după 1848, în anii Unirii, căpătînd un ritm mai viu[10]. În 1857, se începe construirea palatului Academiei, viitoarea Universitate, pe locul mănăs-

---

[1] A. L. de Grammont, *De l'administration provisoire russe en Valachie et de ses résultats*, Buc., 1840, p. 60, 92.

[2] Emil Vîrtosu, *Din trecutul așezămintelor brîncovenești*, Buc., 1938, p. 14—19, 23.

[3] *Cantor de Avis*, nr. 2 din 26 aug. 1839, p. 5—6.

[4] Emil Vîrtosu, *Palatul Regal. Cum a fost în trecut...*, Buc., 1937, p. X, XXV, XXX.

[5] *Analele parlamentare...*, tom. IX, partea I, p. 985—988.

[6] Vezi pentru această construcție: Arh. St. Buc., Municip. București, dos. nr. 1064/1842 (Clădirea casei sfatului orășenesc în piața Grigore Ghica Vodă). Mai vezi: Em. Hagi Mosco, *O casă veche boierească din mahalaua Colței* (*Fosta primărie*), în *Bucureștii Vechi*, I—IV (1930—1934). Pînă atunci, sfatul orășenesc se mutase rînd pe rînd din hanul lui Manuc, în casa lui Fr. Bossel și de aci în casele maiorului Fălcoianu (Arh. St. Buc., Municip. București, dos. nr. 1014, 1020 și 1037/1842).

[7] Paul Cernovodeanu, *Istoria Bucureștilor prin călători* (în manuscris).

[8] Inițial, chestiunea ridicării Teatrului Național se ia în discuția Adunării la 25 mai 1840 (*Analele Parlamentare...*, tom. IX, part. I, p. 60). Ordonanța domnească din 15 august 1843 hotărăște ridicarea teatrului, „un lucru care privește nu numai la folosul acestui oraș, dar a totului neamului romînesc, prin influența izbăvitoare ce va avea, atît asupra bunelor năravuri, cît și asupra desăvîrșirei limbii naționale și dezvoltării literaturii romînești” (Gh. Bibescu, *Domnia lui Bibescu*, București, 1894, tom. II, p. 141—142).

[9] G. Potra, *Teatrul Național*, în *Din Bucureștii de altădată*, Buc., 1941, p. 40—44.

[10] *Dîmbovița* lui D. Bolintineanu se plînge însă de milioanele „rău cheltuite” în construirea spitalului ostășesc și a noilor clădiri de la spitalul Pantelimon (nr. 86 din 12 august 1859, p. 349).

tirii sf. Sava[1]. La recensămîntul din 1860 orașul număra circa 200 clădiri publice[2]; dar este sigur că nu toate erau edificii. În cele trei decenii următoare anului 1829, o dată cu înmulțirea masivă a construcțiilor de zid, se ridică, în oraș numeroase clădiri de proporții, fie publice, fie private.

Ca și în privința construcțiilor, se înregistrează progrese simțitoare în domeniul edilitar. Edilitatea slujește dezvoltării în oraș a noii orînduiri capitaliste. Pavarea străzilor și înlocuirea podinelor, proces început pe cele patru mari artere ale orașului sub Grigore Ghica, capătă un ritm grăbit încă de la începutul perioadei regulamentare. Activitatea economică a Bucureștilor impunea înlesnirea circulației. În 1830 — în timpul primei comisii de înfrumusețare a orașului — se întocmește o listă de 80 străzi, care urmau să fie așternute cu caldarîm[3]. Procesul de pavare se desfășoară intens, cu toate piedicile de natură financiară ce i se pun în cale, în special de boierii proprietari în oraș; totodată, se depun străduințe pentru „îmbunătățirea ulițelor ce nu sînt așternute cu piatră"[4]. Pietruirea străzilor are o extensiune rapidă. Prin 1847, un martor străin se credea în măsură să afirme că străzile orașului erau pavate, ceea ce corespundea numai în parte realității, lucru dovedit, între altele, prin intervenția pe care o face sfatul orășenesc pe lîngă generalul Duhamel, în 1849, cerînd desăvîrșirea pavării orașului[5].

Ritmul de pavare este intens mai ales în prima parte a perioadei cercetate. Astfel, în anii 1835—1837 se acoperă cu piatră străzi în suprafață de 16 095 stînjeni pătrați[6]. Dar, pavarea realizată era cu totul deficitară. Se utiliza în mare măsură piatra calcaroasă, nu se asigura întotdeauna nivelația prealabilă și nu se canalizau străzile, așa că, în scurtă vreme, reparațiile deveneau imperios necesare. De aci, o permanentă luptă între organele municipale și proprietari în vederea întreținerii în bună stare a străzilor pavate. În 1856, de pildă, *Vestitorul Romînesc* publică o lungă listă de străzi, cerînd repararea lor, „fiind comunicația împiedicată"[7], iar, în 1858, *Anunțătorul Romîn* dă lista a 87 străzi în aceeași situație[8]. În 1859, o somație prevenea pe proprietarii de pe 35 străzi să repare pavajul în termen de o lună; iar, peste puțin, proprietarii nedînd curs somației, consiliul anunță o licitație pentru repararea străzilor în contul proprietarilor[9]. *Dîmbovița*, criticînd starea rea a pavajelor bucureștene, observa în 1859 că „pietonii lasă că înoată în tină, dar își scrîntesc seara picioarele, caii își fărîmă unghiile, trăsurele se fărîmă..."[10]; iar ceva

---

[1] C. Moisil, *Bucureștii Vechi*, Buc., 1932, p. 43.
[2] *Anale statistice*, 1860, p. 125.
[3] Emil Vîrtosu, I. Vîrtosu și H. Oprescu, *op. cit.*, p. 22—29.
[4] Arh. St. Buc., Municip. București, dos. nr. 517/1837, 663/1838 etc.
[5] Ségur către Drouyn de Lhuys, 4 ianuarie 1849. *Documente Hurmuzachi*, vol. XVIII, p. 98.
[6] A. L. de Grammont, *op. cit.*, p. 91.
[7] *Vestitorul romînesc*, nr. 43 din 9 iunie 1856, p. 172.
[8] *Anunțătorul romîn*, nr. 27 din 5 aprilie 1858, p. 3—4. În acea vreme, Bucureștii numărau „480 strade de comunicație" (*Dîmbovița*, nr. 53 din 9 aprilie 1859, p. 209).
[9] *Anunțătorul omîn*, nr. 17 din 25 febr. 1859, p. 3—4; nr. 28 din 4 aprilie 1859, p. 3.
[10] *Dîmbovița*, nr. 50 din 1 aprilie 1859, p. 199.

mai tîrziu, în vară, califica pavajul căii Mogoşoaia mai prost decît cel din „capitala de la Tumbuctu"[1].

Pînă la sfîrşitul anului 1861, nu încetează acţiunea pentru repararea străzilor, punîndu-se cu acuitate problema refacerii pavajului arterei principale, calea Mogoşoaia[2]; iar, consiliul municipal — ne mai putînd avansa bani în contul proprietarilor răi platnici — este chiar silit, într-un moment dat, să sisteze lucrările de refacere a străzilor[3]. În ansamblu, reţeaua de străzi a oraşului Bucureşti se modernizează. Podinele sînt înlăturate şi pietruirea se extinde în mod masiv; totodată, începînd din 1834, uliţele capătă numiri, punîndu-se la capetele lor table cu numele dat respectivei străzi[4]. Dar amenajarea modernă a căilor de comunicaţie ale oraşului, deşi marchează un salt însemnat faţă de perioada anterioară, este deficitară. Totodată cartierele mărginaşe nu sînt beneficiare ale acţiunii de pavare, menită a servi în primul rînd interesele burgheziei şi nu acelea ale maselor orăşeneşti.

Perioada Regulamentului Organic pune în mod acut problema înfiinţării de pieţe, aceasta tot din punctul de vedere al degajării urbanistice şi al înlesnirii circulaţiei, cît şi din pricina sporirii activităţii economice a oraşului. „Regulamentul" din 1830 prevede înfiinţarea a patru pieţe externe — la capul uliţelor mari[5] — şi a şase pieţe mari în oraş[6]. La mijlocul veacului, existau în oraş următoarele pieţe mai însemnate : Ghica, Amzei, Mogoşoaiei, sf. Ştefan, sf. Vineri, sf. Anton şi Creţulescu[7]. Prin 1859, consiliul municipal hotărăşte amenajarea unei pieţe de cereale, pe podul Şerban Vodă, peste drum de biserica Slobozia. Această piaţă, înzestrată cu magazii trebuia să înlesnească menţinerea preţului făinii la un nivel scăzut. „Dîmboviţa" salută hotărîrea municipalităţii, socotind piaţa un „început de hală", deci „un pas mare spre progres"[8]. Într-o bună măsură, problema pieţelor este rezolvată potrivit necesităţilor oraşului din acea vreme.

---

[1] *Dîmboviţa*, nr. 89 din 22 august 1859, p. 361.

[2] Această preocupare apare în programul comisiei de înfrumuseţare pe anul 1861 (*Buletinul Municipal Bucureşci*, nr. 16 din 16 mart. 1861, p. 4).

[3] *Ibidem*, nr. 30 din 15 iulie 1861, p. 1—2.

[4] Vezi : Dosaru numirii uliţelor din politie prin table puse pe la căpătîiele lor (Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 244/1834). Mai vezi dos. nr. 245/1834, 348/1835. În 1841, se înlocuiesc tablele de lemn prin care erau numerotate casele — nu pe străzi, ci în total, pe întreg oraşul — prin altele de metal (Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 958/1841). Tablele vechi de lemn sînt solicitate de oraşele muntene (Alexandria, Focşani, Rîmnicul Vîlcea etc. . . .) (Ibidem).

[5] Podul Mogoşoaiei, Podul Calicilor (Calea Rahovei), Podul Şerban Vodă şi Podul Tîrgului de Afară (Calea Moşilor).

[6] Articolele 18 şi 19 (Emil Vîrtosu, I. Vîrtosu şi Horia Oprescu, *op. cit.*, p. 37—38).

[7] Fr. Damé, *op. cit.*, p. 272. Piaţa Amzei se înfiinţează în 1841 (Vezi : Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 960/1841). În 1852, sfatul orăşenesc mai anunţa terminarea pieţei episcopiei Rîmnicului (*Vestitorul romînesc*, nr. 44 din 4 iunie 1852, p. 173—174).

[8] *Dîmboviţa*, nr. 104 din 14 oct. 1859, p. 422. Pentru piaţă, vezi : Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 3243/1859 (Înfiinţarea noii pieţe de grîu şi făină din piaţa Şerban Vodă).

Un succes îl înregistrează edilitatea anilor 1829—1861 în amenajarea grădinilor publice[1]. Pe drept cuvînt, se însemna într-un anuar din 1842 că „o grădină, o vie şi cel puţin o livadă par să fie auxiliarii neapăraţi ai oricărei locuinţe din Bucureşti"[2]. Dar la bogăţia grădinilor locuitorilor oraşului, la care se adăugau un şir întreg de grădini, unde mergeau bucureştenii (grădina lui Hagi Ilie, grădina Brăslea, grădina lui Procopie, grădina lui Scufa, grădina Castrişoaea, Belvederea Golescului etc...)[3], se adaugă în anii Regulamentului şi ai Unirii cîteva grădini amenajate, comparabile parcurilor şi grădinilor din oricare capitală europeană. De la începutul perioadei cercetate, se înfiinţează „aleiul" de la Mitropolie[4], la capătul căruia Bibescu va adăugi patru obeliscuri[5]. Iar, apoi, se adaugă acestuia, grădinii Filaretului şi Colentinei Ghiculeştilor — „cea mai desfătătoare şi mai vizitată primblare a nobleţei" — cu „alea sa cea regulată de tei"[6], cele două grădini amenajate ale epocii: grădina Kiselef şi Cişmigiul. Încă din 1842 se iniţiază primele lucrări la „plimbarea publică" de la capul podului Mogoşoaiei[7]. Ele vor urma aci şi la Cişmigiu mai bine de un deceniu, iar rezultatul acestor străduinţe va fi într-adevăr remarcabil, stîrnind admiraţia călătorilor străini.

Pentru Dîmboviţa se face puţin în perioada cercetată. Era o problemă dificilă a cărei temeinică rezolvare necesita investiţii şi lucrări ce nu se puteau înfăptui în cadrul îngust al relaţiilor feudale şi nici în acela al începuturilor orînduirii capitaliste. Problema nu va fi rezolvată decît mai tîrziu, după dobîndirea independenţei. Ceea ce se realizează nu sînt decît paleative. Marea primejdie a inundaţiilor nu este înlăturată. Repetatele măsuri pentru desfiinţarea morilor, care contribuiau la inundaţii, nu se traduc efectiv în viaţă[8]. În 1839, după o mare inundaţie — care inundă o treime de oraş[9] — se discută de către mai mulţi, soluţii pentru o normală şi neprimejdioasă curgere a rîului prin oraş. De aceste soluţii se preocupă Petrache Poenaru[10] şi apoi foaia „Pămînteanul", care publică un lung studiu. În acesta se propunea : întărirea malurilor rîului, introducerea de stăvilare pentru regularea cursului apei, construirea unui canal prin Bucureşti. Proiectul se opunea desfiinţării tuturor morilor[11].

---

[1] N. D. Popescu, *Istoricul înfiinţării şoselei şi grădinei Kiselef din Bucureşti*, în *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie*, vol. XV (1914), p. 171—218 ; G. Potra, *Din Bucureştii de altădată*, Bucureşti, 1942, p. 3—22.

[2] *Annuaire de la Principauté de Valachie*, Bucureşti, 1842 p. 56—57.

[3] Vezi lista lor în D. Papazoglu, *Istoria fondării oraşului Bucureşti*, Bucureşti, 1891, p. 34.

[4] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 50/1832, 380/1836, 621/1838.

[5] D. Papazoglu, *op. cit.*, p. 171.

[6] *Almanahul statului pe anul 1837*, p. 214.

[7] Pentru parcuri şi grădini mai vezi şi : Rică Marcus, *Parcuri şi grădini în Romînia*, Buc., 1958, p. 51 şi urm.

[8] De pildă cea din 1836 (I. C. Filitti, *Domniile romîne sub Regulamentul Organic, 1834—1848*, Buc., 1915, p. 224).

[9] *Ibidem*. Vezi şi Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 731/1839 (Dosar referitor la cercetarea stricăciunilor pricinuite de venirea apei Dîmboviţei).

[10] *Curierul romînesc*, nr. 95 din 8 iun. 1839, p. 309—310.

[11] *Despre mijloacele cum s-ar putea popri înnecăciunea ce face apa Dîmboviţei la Bucureşti*, în *Pămînteanul*, nr. 1 din 3 iul. 1839, p. 1—2 ; nr. 2 din 6 iul. 1839, p. 1—3 ; nr. 3 din 10 iul. 1839, p. 1—3 ; nr. 4 din 13 iul. 1839, p. 1—4.

Un alt colaborator al aceleiaşi foi cerea să nu se îngăduie morilor decît o roată[1]. Cu toate că se hotărăşte desfiinţarea unor zăgazuri de pe Dîmboviţa[2], practic problema rămîne nesoluţionată pînă tîrziu, după marile inundaţii din 1864 şi 1865.

Se înregistrează totuşi unele progrese — deşi limitate — privind reglementarea curgerii Dîmboviţei prin oraş. Se încearcă înlăturarea clădirilor prea apropiate de maluri[3], se refac, se fac şi se transformă podurile, se priveghează vadul sacagiilor dinspre capul de sud al podului Mogoşoaiei[4], se iau măsuri de întărire a malurilor. Astfel, se repară şi se consolidează, în mai multe rînduri, porţiuni ale malurilor (de pildă, în 1852 în dreptul mănăstirii Radu Vodă, în 1853 în mahalaua Cărămidari; în 1860 se licitează repararea malului în dreptul pieţei Ghica „prin batere de taraci pe distanţă de 13 stînjeni" etc.)[5]. Pentru a degaja rîul de reziduuri, se emit publicaţii împotriva aruncării gunoaielor în rîu — din pricina cărora „se face grămadă mare de prunduri de gunoi în gîrlă"[6] — şi chiar se achiziţionează o maşină-dragă în valoare de 38 000 franci (care intră în funcţiune în august 1858... dar nu curăţă decît lacul Cişmigiului)[7].

În anii Unirii, problemele Dîmboviţei erau departe de a fi rezolvate în chip temeinic. „Dîmboviţa este într-o stare de plîns — se însemnă într-o foaie a vremii — şi nu ştim cu ce mijloace vom mai putea ajunge a face ceva pentru îmbunătăţirea pe viitor a malurilor..."[8]. În toamna anului 1859, se studia un proiect de regulare a cursului Dîmboviţei[9]. Dar proiectele nu însemnau rezolvarea concretă a problemei! De aceea, Dimitrie Ghica poate vorbi în Adunare, la 11 mai 1860, de cele 500 de case, „ce pe fiecare an stau înecate mai multe săptămîni" şi unde poliţia trebuia să scape pe locuitori „cu luntrea"[10]. Problema Dîmboviţei nu se va rezolva în mod temeinic decît după războiul de independenţă.

Aşternerea cu piatră a celor patru poduri mari în timpul lui Grigore Ghica distrusese aproape cu totul vechea instalaţie de alimentare cu apă de la sfîrşitul secolului XVIII. Încă de la începutul perioadei regulamentare se impune ca o necesitate imperioasă amenajarea în oraş a unei reţele de alimentare cu apă curentă. Într-un proiect al marei vornicii din martie 1834 se prevede construirea a 50 cişmele sau fîntîni arteziene[11]. În anul următor, se cumpără uneltele „trebuincioase spre facerea puţurilor arti-

---

[1] *Ibidem*, nr. 11 din 7 aug. 1839, p. 2.

[2] *Buletin. Gazeta oficială*, nr. 21 din 25 apr. 1840, p. 81–82.

[3] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 29/1830 etc....

[4] Vezi, de pildă: Ibidem, dos. nr. 261/1834 sau dos. nr. 891/1840.

[5] *Vestitorul romînesc*, nr. 72 din 10 sept. 1852, p. 285; nr. 71 din 5 sept. 1853, p. 281; Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 3349/1860.

[6] *Vestitorul romînesc*, supl. la nr. 19 din 9 mart. 1855, p. 1–2.

[7] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 2928/1856 (Cumpărarea maşinii-drage şi întreţinerea ei).

[8] *Dîmboviţa*, nr. 82 din 29 iul. 1859, p. 331–332.

[9] *Ibidem*, nr. 4 din 28 octombrie 1859, p. 13–14.

[10] *Protocoalele şedinţelor Adunării Ţării Romîneşti*, Buc. 1861, tom. I, p. 323.

[11] *Analele parlamentare...*, tom. IV, part. I, p. 324.

zeşti şi cu tulumbe" — în special burghie — de la dr. Maer[1]; dar cu această achiziţie problema nu se elucidează.

„Lipsa de cişmele — raporta Adunării marele vornic Mihai Ghica, în 1836 — este supt multe chipuri de o trebuinţă simţită de obşte, iar, mai cu osebire aici, în oraşul Bucureşti, mai mult se simte această lipsă la întîmplare de arderi şi la întrebuinţarea băuturei; căci Dîmboviţa n-au rămas decît un mic rîu, care spală necurăţenile oraşului şi amestecîndu-se cu dînsele pentru cei ce nu sînt în stare de a o curăţi ca să o bea, nu ne mai putem îndoi că au ajuns a fi de o mare vătămare"[2]. O scriere contemporană remarca, de asemenea, în 1840, că „una din necesităţile simţite cel mai în general în Bucureşti este construcţia fîntînilor". Se mai adăuga că se făcuseră releveele necesare şi că nu se aşteptau decît fondurile trebuincioase pentru o efectuare practică. În acelaşi izvor se afirma că Dîmboviţa era singura sursă de alimentare pentru apa necesară „uzului zilnic al locuitorilor"[3]. Ceea ce era sigur este faptul că în 1839 un raport ndica doar 14 cişmele alimentate cu apă de la Ciocăneşti şi Crevedia[4]; tot atunci, în vopseaua Albastră nu era nici o cişmea, iar în cea de Verde, trei[5].

În 1844, încep lucrările pentru realizarea unei alimentări moderne cu apă a oraşului Bucureşti. La 6 martie, marele vornic intervine pe lîngă sfatul orăşenesc pentru locuinţa necesară inginerului parizian Marsillon, „care şi este a sosi peste puţin. . . pentru îndeplinirea lucrărilor idraulice din capitală"[6]. Orăşenii trebuie să se fi bucurat de această veste, căci într-o jalbă din acelaşi an, întîlnim următoarele rînduri: „Vestea care ne-au umplut inimele tutulor orăşenilor de bucurie, recunoştinţă şi binecuvîntare, cînd am auzit că întru folosul obştii s-a făcut punere la cale a să aduce apă prin cişmele într-această capitală"[7]. Oraşul mai avea în 1845, 27 fîntîni din vechea instalaţie a secolului XVIII (21 în Roşu, 3 în Galben, 2 în Verde şi 1 în Negru), dar multe din ele erau astupate[8]. În vara 1845, se dărîmă ruinele de pe locul băii mănăstirii sf. Ioan, în apropierea Dîmboviţei, pentru a se construi clădirea necesară maşinilor de extragere şi filtrare a apei[9].

Decretul fîntînilor hotăra instalarea a două maşini „cu strecurătorile cele trebuincioase", avînd o capacitate de 3 milioane oca la 24 ore[10]. Te-

---

[1] Jurnal al sfatului orăşenesc, 7 aug. 1835. Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 307/1835, f. 2.

[2] *Analele parlamentare*. . ., tom. VI, partea I, p. 698.

[3] A. L. de Grammont, *op. cit.*, p. 93. Tot acum problema alimentării cu apă a Bucureştilor preocupă pe P. P.(oenaru), care scrie în *Romînia*, nr. 49 din 26 febr. 1838, p. 193—195, articolul *Chibzuire despre împărţirea apelor în tot oraşul.* În 1842 se organize ză sacagii, alcătuindu-se şi un corp de sacagii ai sfatului orăşenesc în vederea stropirii străzilor principale ale oraşului (*Cantor de Aviz*, nr. 63 din 15 aug. 1842, p. 251—252).

[4] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 185/1833, f. 194, 197.

[5] Ibidem, f. 166, 184.

[6] Ibidem, dos. nr. 185/1833, f. 286.

[7] Ibidem, f. 307.

[8] Ibidem.

[9] Ibidem. f. 349. Pentru aceste lucrări vezi şi dos. nr. 1233/1844 (Relaţiile cerute inginerului idrotehnic).

[10] Decret din 28 ian. 1845 (Gh. Bibescu, *op. cit.*, vol. II, p. 162—164. Vezi şi I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 327—328).

vile au fost comandate în Banat de Poenaru şi Marsillon[1]. Cererea pe care o face Marsillon, la 27 august 1846, pentru construirea unui rezervor de 1000 m^3 pe calea Tîrgului de Afară[2], nu se realizează pînă la capătul perioadei cercetate, fapt care împiedică lărgirea reţelei de alimentare cu apă a oraşului.

În mai 1846, Bibescu punea piatra fundamentală a lucrărilor de alimentare a Bucureştilor cu apă din Dîmboviţa, prin conducte[3]. În anul următor, se termină instalarea conductei pe calea Mogoşoaiei şi în parte pe şoseaua Kiselef, inagurîndu-se la 21 septembrie[4]. Nu era vorba decît de o conductă care unea Dîmboviţa prin calea Mogoşoaiei cu Şoseaua şi din care se alimenta un număr de fîntîni publice şi cîteva locuinţe particulare. „Vestitorul Romînesc" caracterizează această lucrare drept o „întreprindere colosală", care „va aduce folos însemnat sănătăţii locuitorilor capitalei şi podoabă oraşului"[5]; de fapt, mari foloase, în privinţa deservirii cu apă potabilă, le vor culege doar membrii clasei dominante. Cu prilejul inaugurării, care are loc în prezenţa a zeci de mii de oameni, Bibescu arată că atît grădina, cît şi fîntînele — „a căror înfiinţare se nădăjduia atît mai puţin cu cît a lor lipsă era mai simţitoare" — „s-au început cu sumele orînduite pentru ridicarea unui monument hotărît a consfinţi vecinica pomenire a facerilor de bine pe care contele Kiselef. . . a săvîrşit în această ţară"[6].

Spre capătul perioadei cercetate, alimentarea cu apă a oraşului nu făcuse mari progrese faţă de 1847. Într-un raport din august 1859, inginerul Guillebert arăta că cele două maşini produceau de zece ori mai multă apă „decît trebuinţa de consumaţie" (ţinînd seama de micul număr al caselor deservite) — mai ales că se scoseseră şi filtrele — dar că se simţea lipsa rezervorului preconizat de Marsillon. La acea dată, instalaţia alimenta doar 23 fîntîni publice şi 13 case particulare, deşi — după opinia inginerului — s-ar fi putut alimenta întreg oraşul[7]. Pînă atunci, această situaţie putuse să dăinuie timp de ani, dar înfăptuirea statului naţional impunea o lărgire neapărată a ariei de deservire. Situîndu-se pe o poziţie avansată, noul consiliu municipal din vara anului 1859 critică situaţia existentă. Combătînd „privilegiul exclusiv" de care beneficia calea Mogoşoaiei, consiliul opina că o atare „stare de lucruri a trecutului. . . cînd privilegiurile s-au desfinţat nu se mai poate tolera" şi că „cel puţin apa trebuie să înceapă a curge şi pentru celelalte strade ale Bucureştilor". Totodată, se hotăra ramificarea reţelei de apă spre sf. Gheorghe şi piaţa Ghica[8]. În 1861, comisia de înfrumuseţare pledează pentru lărgirea reţelei de apă pe toate străzile, întrucît „gradul civilizaţiunei unui popor se

[1] *Gazeta de Transilvania*, nr. 42 din 24 mai 1845, p. 166.
[2] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 1465/1846, f. 1, 12.
[3] G. Potra, *Din Bucureştii de altădată*, Buc., 1942, p. 15.
[4] *Ibidem*, p. 16—18. În comitetul de organizare a serbării figurează inginerul Borroczyn, horticultorul Mayer şi Marsillon, „inginer idrotect" (Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 1500/1847, f. 1).
[5] *Vestitorul romînesc*, nr. 75 din 22 sept. 1847, p. 297—299.
[6] G. Potra, *op. cit.*, p. 18.
[7] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 3142/1859.
[8] Ibidem.

poate judeca după gradul curățeniei".[1] Cu toate acestea, este sigur că alimentarea cu apă a orașului, deși în evident progres față de primele decenii ale veacului, era încă departe de a fi rezolvată la sfîrșitul anului 1861.

Pînă în perioada regulamentară nu au existat canale colectoare de scurgere. În „regulamentul" din 1830 se prevedea construirea a cinci mari canale. Se construiește un canal de piatră pe sub caldarîmul uliței Tîrgului de Afară[2] — neterminat însă deplin pînă în 1875[3] — și un alt canal pe ulița Nemțească (= Smîrdan)[4]. În schimb, abia în 1862 se pune problema canalizării podului Mogoșoaiei[5]. Se mai fac șanțuri de scurgere; unul mare se realizează în timpul lui Alexandru Ghica, din capul podului Mogoșoaiei, prin străzile Buzești și Berzei în Dîmbovița[6]. Nu poate fi însă vorba de o canalizare generală a străzilor; din această pricină suferă și caldarîmul, care nu poate fi realizat în condiții optime, din pricina stagnării apelor. În 1857, consiliul municipal propune înființarea de „canale boltite parțiale" în toate străzile, acestea vărsîndu-se „în canalurile mai mari generale"[7]. Comisia înfrumusețării din 1860 — 1861, cere, la rîndul ei, canalizarea orașului și construirea de mari canale colectoare[8]. La capătul perioadei cercetate, canalizarea este neîndoielnic problema cea mai deficitară a orașului.

Salubritatea orașului nu-și găsește rezolvarea în cursul perioadei regulamentare și în anii Unirii. Nu se înregistrează progrese simțitoare în această privință fața de perioada anterioară. Întreținerea curățeniei orașului se arenda. Numărul căruțelor de gunoaie era extrem de redus. În iunie 1859, funcționau 22 căruțe[9]. Ca și în privința deservirii cu apă, centrului i se dădea preferință, celelalte cartiere zăcînd în necurățenii.

După înfăptuirea Unirii, problema salubrității se bucură de un spor de atenție din partea organelor de conducere ale orașului. Consiliul municipal din vara anului 1859 sporește numărul căruțelor de la 22 la 40 și — ceea ce este mai important — le împarte pe cele cinci culori, pentru ca salubritatea să nu rămînă un privilegiu al centrului[10]. Numărul carelor

---

[1] *Buletinul Municipal Bucuresci*, nr. 10 din 23 februarie 1861, p. 1—4. În martie, municipalitatea anunța ieftinirea alimentării cu apă a particularilor, apa fiind oferită gratuit băilor, ai căror întreprinzători își luau „angajamentul ca consumatorii să nu plătească decît un leu pentru baie împreună cu rufele" (*Ibidem*, nr. 14 din 14 martie 1861, p. 1—2).

[2] Arh. St. Buc., Municip. București, dos. nr. 450, 466/1836; 725/1839; 805, 812, 857/1840; 945, 949/1841; 1001/1842; 1241/1844; 1308, 1340/1845; 1452/1846; 1547/1847; 1697/1848; 1854/1849. Prin acest canal se scurgea Bucureștioara pe la Bazaca (Anast. G. Vuzitas, *Regimul hidraulic al Dîmboviței în legătură cu canalizările orașului București*, în *Asanarea lacurilor Colentinei*, Buc., 1936, p. 119).

[3] N. D. Popescu, *op. cit.*, p. 179.

[4] Arh. St. Buc., Municip. București, dos. nr. 697, 739/1839; 814/1840; 937/1841; 1024, 1073/1842; 1550/1847. Acest canal pleca cam din dreptul Bibliotecii Centrale de Stat (fostul palat al Bursei) spre podul Rahova (Anast. Vuzitas, *op. cit.*, p. 119).

[5] Arh. St. Buc., Municip. București, dos. nr. 3429/1861.

[6] N. D. Popescu, *op. cit.*, p. 178—179.

[7] *Dîmbovița*, nr. 53 din 9 apr. 1859, p. 210—211.

[8] *Buletin Municipal Bucuresci*, nr. 3 din 10 ian. 1861, p. 2—3.

[9] *Anunțătorul romîn*, nr. 50 din 24 iun. 1859, p. 4.

[10] *Ibidem*, nr. 56 din 15 iul. 1859, p. 4.

pentru întreţinerea curăţeniei oraşului era însă departe de a fi satisfăcător. De aceea, un publicist aprecia pe drept cuvînt, în 1860, că „murdăria oraşului nostru... este proverbială" şi că „Bucureştii este un oraş murdar, nesuferit, oraş de boale şi de friguri, cu toate că este pitoresc, variat, vesel şi ar putea deveni unul din oraşele cele mai frumoase"[1]. Cam tot în această vreme, *Dîmboviţa* pledează pentru desfiinţarea generală a baltacurilor bucureştene, „cari infectă şi aruncă boale în cartiere întregi"[2], iar mahalagiii din Batişte cer Adunării să se ia măsuri în acelaşi sens[3].

În vara anului 1860, Radu Ionescu propunea măsuri radicale pentru înfăptuirea unei reale salubrităţi a oraşului, prin măturatul şi udatul temeinic al străzilor, prin închiderea maidanelor şi ridicarea gunoaielor. Practic, susţinea înfiinţarea unui parc de 200 de căruţe deservite de cîte trei oameni şi îndatorirea proprietarilor prin poliţie la păstrarea curăţeniei oraşului[4]. Aceste sugestii se traduc greu în viaţă. Lipseau fondurile pentru întreţinerea unui corp mai larg de măturători şi a unui număr îndestulător de căruţe de gunoi şi sacale pentru stropitul străzilor (nu se stropeau, de altfel, decît calea Mogoşoaiei şi Şoseaua); iar proprietarii cărora le cădea în sarcină curăţenia străzilor nu puteau fi practic constrînşi la aceasta de organele poliţieneşti. Se impunea neapărat o nouă organizare şi alocarea de fonduri îndestulătoare.

Iluminatul înregistrează progrese simţitoare în perioada cercetată. Începuturile nu se făcuseră decît în 1814, cînd un pitac domnesc ordonase aşezarea de felinare din şapte în şapte case pe podul Mogoşoaiei[5]. La sfîrşitul domniei lui Grigore Ghica, nu se putea vorbi totuşi de o iluminare a oraşului. Faţă de această situaţie, regulamentul din 1830 preconizează ca felinarele să se pună pe cele patru uliţe mari, „*precum şi în toate uliţele tîrgului*" (sublinierea noastră, — *D. B.*), la zece stînjeni unul de altul, aprinzîndu-se cu untdelemn sau untură de peşte[6]. Planul acesta nu se realizează nici pe departe. În 1833 funcţionează în oraş 280 felinare, iar pentru anul următor se prevede utilizarea a 500 felinare[7]. J. A. Vaillant vorbeşte în *La Romanie* de 722 felinare[8]. În 1840 se adoptă un regulament pentru aşezarea felinarelor[9]. Numărul punctelor iluminate rămîne în general staţionar, căci în 1855 oraşul avea doar 30 lampagii şi 777 felinare în funcţiune[10],

---

[1] R. I.(onescu), *Reforme urginti. II. Salubritatea oraşului*, în *Dîmboviţa*, nr. 65 din 11 iun. 1860, p. 254—255.

[2] *Ibidem*, nr. 76 din 20 iul. 1860, p. 297.

[3] *Monitorul Oficial al Ţării Romîneşti*, nr. 176 din 25 iulie 1860, p. 817.

[4] R. I.(onescu), *loc. cit.*, p. 255.

[5] V. A. Urechiă, *Istoria Romînilor*, Buc., 1900, vol. X A, p. 710.

[6] Emil Vîrtosu, I. Vîrtosu şi H. Oprescu, *op. cit.*, p. 41. În Adunarea Obştească, marea vornicie supune Adunării, în februarie 1832, proiectul de a lumina oraşul cu untdelemn de rapiţă (*Analele parlamentare*..., tom. II, part. I, p. 36, 612—613).

[7] *Ibidem*, tom. IV, part. I, p. 407, 417.

[8] J. A. Vaillant, *La Romanie*, Paris, 1844, tom. III, p. 97.

[9] G. Potra, *Din Bucureştii de altădată*, Buc., 1941, p. 35—39.

[10] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 2591 1855, f. 204 bis şi urm. După revoluţie, numărul felinarelor scăzuse; în 1852 funcţionau doar 295 (Ibidem, dos. nr. 2231/1852). Apoi se înmulţesc, introducîndu-se şi în grădina Cişmigiu (Ibidem, dos. nr. 2155 1852. Luminarea grădinii Cişmigiu cu lămpi).

arzînd cu untdelemn de rapiță[1]. Felinarele trebuiau aprinse între 23 şi 26 seri lunar, nefuncționînd în serile cu lună plină[2].

În 1856 se introduce iluminarea oraşului cu „idrocarbură" — gaz lampant. Ideea inițială o are farmacistul Adolf Steege[3], dar concensiunea o obține Teodor M. Mehedințeanu. Contractul se încheie la 8 octombrie 1856, contracciul obligîndu-se să ilumineze oraşul timp de patru ani şi să ridice felinarele la cifra de 1000. Se pare că Mehedințeanu şi-a îndeplinit obligațiile, un jurnal al consiliului municipal din 19 octombrie 1860 apărîndu-l de plata unei amenzi nedrepte[4]. Dar — ca şi problema alimentării cu apă — deşi este meritorie utilizarea gazului lampant, nici chestiunea iluminatului nu poate fi socotită rezolvată, cu toate că se ajunge să se cheltuiască anual, în acest scop, aproape o treime din veniturile municipale[5]. În 1859 erau necesare, după părerea unui membru al municipalității, 2000 de lămpi — deci un număr îndoit față de cele existente — „ca să se poată bucura toți orăşenii de această neapărată trebuință, fără excepție de localități sau uliți privilegiate"[6].

Un sector al activității edilitare în care se realizează un progres însemnat este cel al apărării împotriva incendiilor. Încă de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, ființase în oraş un steag de foc alipit agiei compus din 50 oameni[7], la care se adăugau alți 50 „pompieri" ai spătăriei[8]. Şi unii şi alții aveau sacale, căngi, tulumbe, topoare. În caz de ince diu, starostele de binale şi calfele sale trebuiau să conlucreze la stingere[9]. În perioada regulamentară, se pun bazele organizării moderne a corpului de combatere a incendiilor. Un referat al generalului Kiselef din 1 ianuarie 1834 arată că „pentru Bucureşti şi Iaşi s-au comandat din St. Petersburg, pompe într-o cantitate mai mare"[10]. Pe lîngă dotarea oraşului cu unelte de combatere a incendiilor, se înființează în 1844 privighetori de foc ai agiei[11] şi se întocmeşte o roată de pompieri organizați milităreşte[12]. Totodată, se ordonă scoaterea povernelor dincolo de bariere[13]. Acest complex de măsuri şi mai ales organizarea modernă a corpului de pompieri creează condițiile

---

[1] Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 2591/1855, f. 4.

[2] Ibidem.

[3] Era proprietarul „Farmaciei Curții" (*Anunțătorul Romîn*, nr. 84 din 25 oct. 1858, p.4).

[4] Pentru toate acestea vezi: Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 2761/1856. Este de semnalat că din 1864 se depun străduințe pentru iluminarea Bucureştilor cu gaz aerian (Ibidem, dos. nr. 3681/1863).

[5] Vezi bugetul din 1859 (*Dîmbovița*, nr. 53 din 9 apr. 1859, p. 210).

[6] *Ibidem*, p. 211.

[7] V. A. Urechiă, *op. cit.*, vol. V, p. 412.

[8] *Ibidem*, vol. VIII, p. 481.

[9] *Ibidem*, vol. VI, p. 700.

[10] *Documente Hurmuzachi*, Buc. 1891, vol. IV, suplim. I, p. 438.

[11] *Analele parlamentare...*, tom. XI, part. I, p. 752; tom. XIII, part. I, p. 5, 8, 14, 365.

[12] Roata era compusă din 256 soldați, 23 subofițeri şi 7 ofițeri şi ea utiliza 7 tulumbe mari şi 7 tulumbe mici (*Ibidem*, tom. XIII, part. I, p. 2, 10, 12, 13, 19, 29—46; tom. XIV, part. I, p. 4, 395).

[13] *Buletin*, XI (1842), p. 231—232. Mai tîrziu, la 2 sept. 1843, sfatul orăşenesc admite existența povernelor în oraş, după o prealabilă cercetare şi cu excepția culorii de Roşu (Arh. St. Buc., Municip. Bucureşti, dos. nr. 107/1832, f. 623, 630).

necesare pentru ocrotirea oraşului de un dezastru total cu prilejul uriaşului incendiu din 1847. Focul din 23 martie 1847 distruge 2000 de case, cauzînd pierderi cifrate la 6 miloane de ducaţi[1]. Distrugerea întregului oraş este împiedicată prin acţiunea energică şi eroică a pompierilor, ajutaţi de soldaţii din garnizoană. De altfel, după acest incendiu, generalizîndu-se din ce în ce în construcţii utilizarea cărămizii, oraşul va fi ferit de incendii de mare răspîndire teritorială. În orice caz, lupta împotriva focului dă rezultatele scontate, oraşul căpătînd în această privinţă, o dată cu perioada regulamentară, dotările necesare, corespunzătoare nivelului său de dezvoltare teritorială.

★

Sub impulsul dezvoltării sale economice — ce se poate urmări cu precădere în creşterea industriei şi în înmulţirea atelierelor meşteşugăreşti — în condiţiile ascensiunii burgheziei spre put re şi a luptei însufleţite a maselor populare pentru progres, oraşul Bucureşti cunoaşte în perioada regulamentară, o dată cu un necontenit spor de populaţie, un şir de transformări în domeniul urbanistic şi edilitar. Dar menţinerea puterii politice în mîinile boierimii încetineşte ritmul firesc de modernizare a oraşului. În afară de aceasta, realizările deservesc în primul rînd clasa dominantă. Podul Mogoşoaiei este „marele protejat", în schimb înfăptuirile se răsfrîng într-o măsură cu mult mai slabă asupra cartierelor orăşenimii mărunte. Noua stare de lucruri din 1859 indică o remediere parţială a acestei situaţii, în sensul unei deserviri generale a burgheziei orăşeneşti, dar fără a se satisface necesităţile cele mai de seamă ale maselor din oraş.

În cursul celor trei decenii cercetate, se pune în perspectivă modernizarea deplină a oraşului. Sistematizarea şi problemele de edilitate sînt necontenit subiect *de discuţie*, dar mai puţin *de realizare*. Baza fundamentală a acestei situaţii trebuie căutată în neputinţa de a se înfăptui modernizarea — desigur într-un cadru şi în limitele orînduirii burgheze — menţinîndu-se orînduielile feudale sau trecîndu-se într-un mod incomplet la relaţii capitaliste. De aceea, cele mai frumoase prevederi se traduc în viaţă cu mare dificultate. Dacă construcţiile din cărămidă se înmulţesc vertiginos, dacă străzile se pavează (în condiţii însă necorespunzătoare !), dacă sistemul de iluminat se perfecţionează sau dacă Bucureştii dobîndesc două frumoase grădini publice, nu înseamnă că alte probleme fundamentale ale oraşului îşi găsesc înfăptuirea, fie chiar şi parţială. Nu se realizează aprovizionarea orăşenimii cu apă curentă, aceasta rămînînd apanajul cîtorva zeci de mari boieri, problema canalizării este departe de rezolvare, ca şi aceea a reglementării cursului Dîmboviţei, salubritatea rămîne cu totul deficitară, iar iluminatul nu deserveşte decît vîrfurile claselor dominante. „Bucureşcii e încă azi subt toate privinţele — remarca un membru al comisiei de înfrumuseţare, în toamna anului 1861 — un

[1] De Nion către Guizot, 6 apr. 1847. *Documente Hurmuzachi*, vol. XVIII, p. 12—13. Mai vezi : Anton Pann, *Memorabilul focului mare întîmplat în Bucureşti în ziua de Paşti, anul 1847, martie 23...*, ed. a II-a, Buc., 1854 ; I. Genilie, *Arderea Bucureştilor 23 martie 1847*, în *Universul*, nr. 13 din 30 mart. 1847, p. 51—52 ; D. Papazoglu, *op. cit.*, p. 136—143 ; dr. G. Severeanu, *Bucureştii sub focul cel mare din 1847*, în *Urbanismul*, IX (1932), nr. 3—4, p. 87—96.

haos în care viața e neregulată, în care interesele sînt în luptă și această neregulare a ordinului moral ia o expresiune pipăită în forma orașului, în stradele sale, în necurățenia și lipsa de salubritate care domnesc pretutindeni"[1].

Progresul orașului era, cu toate acestea, de netăgăduit. Între Bucureștii primelor decenii ale veacului XIX și Bucureștii anilor Unirii deosebirile sînt fundamentale. Treptat, pe măsura dezvoltării capitalismului, modernizarea va cuprinde orașul. Inegalitatea și cont astele nu vor fi însă înlăturate. Centrul deplin modernizat lîngă mahalale mizere, clădiri luxoase lîngă cocioabe, iată imaginea orașului capitalismului. Dar, totodată crește și se întărește în acest oraș clasa muncitoare, eliberatoarea Bucureștilor de exploatare, sub regimul căreia orașul cunoaște în zilele socialismului deplina modernizare, înlăturarea progresivă a contrastelor dintre centru și cartierele mărginașe și dotarea edilitară modernă a *întregului* oraș.

РАЗВИТИЕ ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВА И БЛАГОУСТРОЙСТВА ГОРОДА БУХАРЕСТА В ПЕРИОД ОРГАНИЧЕСКОГО РЕГЛАМЕНТА И В ГОДЫ ОБЪЕДИНЕНИЯ (1831—1862)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В период Органического Регламента и в годы Объединения Румынских княжеств, в условиях распада феодального строя и развития новых капиталистических производительных сил, в городе Бухаресте произошли значительные экономические и социальные преобразования. Под влиянием этих обстоятельств одновременно с быстрым ростом населения, а также политического и культурного значения столицы Валахии, являющейся в то же время центром революционной борьбы и узловым пунктом в процессе создания румынского национального государства, город подвергся значительным изменениям в урбанистике и благоустройстве. Эти изменения явились составной частью процесса модернизации города, разумеется, в пределах, допускаемых частичным сохранением феодальных отношений и ограниченными интересами буржуазии, являющейся в то время носительницей всего нового.

Общая систематизация и модернизация города в течение всего рассматриваемого периода являлась предметом постоянной заботы. Но, несмотря на это, составленные планы намного превосходят достижения. Все же наиболее значительные успехи были достигнуты в строительстве и благоустройстве города. Результатом этого явился быстрый рост каменных зданий и одновременно модернизация стиля построек. Другим достижением этого периода было мощение улиц, но эти работы проводились, с одной стороны, в условиях постоянной борьбы с частными собственниками (главным образом боярами — противниками всяких взносов) и муниципалитетом, а с другой — они осуществлялись на низком техническом уровне, без канализации.

[1] D. Berindei, *Bucurescii*, în *Revista romînă*, 1861, p. 637.

В рассматриваемый период были разбиты прекрасные публичные парки имени Киселева и Чишмиджиу, было налажено, хотя и в ограниченных размерах, снабжение питьевой водой, но не был решен вопрос систематизации реки Дымбовицы в целях избежания наводнений; приступили также к решению вопроса канализации. Что касается мер по оздоровлению и расширению площади снабжения питьевой водой, то в годы Объединения Румынских княжеств в этом отношении были достигнуты значительные результаты. Одним из достижений последних лет рассматриваемого периода являлось также введение освещения керосиновыми лампами. Создание же в этот период нового пожарного корпуса помогло спасти город от полной гибели во время большого пожара (1847).

В итоге, в сравнении с предыдущими периодами, в рассматриваемый период был достигнут значительный прогресс в отношении благоустройства города. И все же вопросы систематизации города и его благоустройства являлись большей частью предметами обсуждения, а не выполнения; с другой же стороны, рождающийся новый капиталистический город не мог устранить контраста между вызывающей роскошью и вопиющей нищетой, контраста, который ликвидирует лишь социалистическое строительство.

LE DÉVELOPPEMENT ÉDILITAIRE DE BUCAREST AU TEMPS DU RÈGLEMENT ORGANIQUE ET À L'ÉPOQUE DE L'UNION DES PRINCIPAUTÉS (1831—1862)

RÉSUMÉ

La ville de Bucarest a connu, au temps du Règlement Organique et à l'époque de l'Union des Principautés, d'importantes transformations économiques et sociales, dues à la décomposition du régime féodal et à l'ascension des nouvelles forces productives capitalistes. Dans cette conjoncture, la capitale valaque — à ce moment centre de lutte révolutionnaire et point nodal du processus qui devait aboutir à la constitution de l'Etat national roumain — voit sa population augmenter rapidement, en même temps qu'elle prenait une importance politique et culturelle croissante. Parallèlement, la ville subit de grandes transformations structurales et édilitaires, consécutives à la modernisation de la ville, bien entendu dans les limites restreintes qu'imposaient le maintien partiel du régime féodal et les intérêts bornés de la bourgeoisie, laquelle avait à cette époque l'initiative de l'œuvre de rénovation.

Une préoccupation constante de systématisation et de modernisation générale de la ville se fait jour au cours de la période sur laquelle portent les investigations de l'auteur. Cependant, dans le problème de la systématisation, les réalisations demeurent très en deçà des projets. Des succès notables sont néanmoins enregistrés dans le domaine des constructions : les bâtiments de maçonnerie se multiplient rapidement en même temps que se modernise le style des constructions. Le pavage des rues est une autre conquête de cette même époque, mais les travaux sont entravés par la lutte constante que la municipalité est contrainte de livrer aux propriétaires — aux boïards notamment — réfractaires à toute contribution. D'autre part, le niveau technique des pavages laisse fort à désirer, faute des travaux de canalisation nécessaires.

C'est alors également que sont aménagés les beaux jardins publics de la chaussée Kisselef et du Cişmigiu, et que l'on pourvoit, de façon limitée il est vrai, à l'alimentation en eau courante

de la ville. Le problème d'une systématisation du cours de la Dîmboviţa, afin de préserver la ville des inondations, n'est point résolu, mais l'on entreprend les premiers travaux de canalisation. A l'époque de l'Union, la salubrité ainsi que l'alimentation en eau courante font de sensibles progrès. L'éclairage au pétrole est une autre réalisation de la seconde moitié de cette période. Enfin, l'organisation d'un corps de pompiers moderne contribue à sauver la ville d'une destruction totale, lors de l'incendie catastrophique de 1847.

Dans l'ensemble, la ville enregistre, par rapport à l'époque antérieure, de sensibles progrès au point de vue édilitaire et sous le rapport de son aspect général. Trop souvent, pourtant, la systématisation et les problèmes édilitaires constituent des sujets de discussion plutôt qu'ils ne sont traduits en fait; d'autre part, la nouvelle ville capitaliste qui prend naissance ne parvient point à effacer les contrastes entre un luxe provoquant et une criante misère, que seul le socialisme arrivera à faire disparaître.

MIŞCAREA MUNCITOREASCĂ DIN BUCUREŞTI ÎN ANII 1917—1921

DE

V. LIVEANU

Anii 1917—1921 au fost anii puternicului avînt revoluţionar desfăşurat în ţara noastră în condiţiile influenţei nemijlocite exercitate de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, pe baza ascuţirii, determinate de războiul imperialist, a contradicţiilor interne ale regimului burghezo-moşieresc. În timpul marilor bătălii de clasă din această perioadă — ca şi din întreaga istorie a mişcării noastre revoluţionare — muncitorimea din Bucureşti s-a situat în centrul unor mărețe acţiuni populare, reprezentînd acel detaşament al proletariatului, care dădea de obicei semnalul marilor lupte revoluţionare ale întregii clase muncitoare din România. Acest fapt nu este întîmplător. Bucureştiul nu era numai capitala, nu era numai centrul aparatului de stat şi al vieţii *politice* a ţării; Bucureştiul era în acelaşi timp şi centrul vieţii *economice*, era cel mai puternic centru industrial şi comercial, era cel mai puternic centru *proletar* al ţării. Muncitorimea bucureşteană, reprezenta detaşamentul cel mai numeros, mai concentrat şi mai centralizat al proletariatului romîn [1]. Muncitorimea bucureşteană, concentrată în principalul centru politic şi cultural al ţării, era cel mai uşor atrasă la viaţa şi lupta politică conştientă. Din aceleaşi cauze, muncitorimea bucureşteană avea cele mai largi posibilităţi de a influenţa în mod nemijlocit poziţiile *cheie* ale întregii vieţi politice şi de stat, acţiunile ei fiind imediat cunoscute şi resimţite în toată ţara şi constituind astfel un exemplu şi un imbold pentru întregul proletariat, pentru întregul popor.

---

[1] Nu există statistici exacte de ansamblu care să stabilească cu precizie, rolul industriei din Bucureşti în viaţa industrială a întregei ţări, în perioada de care ne ocupăm. Unele indicaţii aflăm totuşi în *Indicatorul industriei romîneşti şi al centralelor electrice* publicat de Min. Ind. şi Com. în 1922. Această publicaţie, fără a da tabele statistice generale, cuprinde o listă a întreprinderilor din industria transformatoare existente în întreaga ţară în 1921, indicînd la aproape toate întreprinderile numărul muncitorilor angajaţi. Prelucrînd aceste date am alcătuit urmă-

„Capitalele sau, în general, marile centre comerciale şi industriale, (la noi în Rusia aceste noţiuni au coincis; ele nu coincid însă totdeauna) sînt în mare măsură cele care decid soarta politică a poporului — bine-

---

toarele tabele (care nu cuprind micile ateliere de croitorie, pielărie şi cizmărie, cojocărie şi din alte cîteva ramuri):

Tabel 1

Industria transformatoare din România în 1921

Categoriile de întreprinderi după numărul de muncitori	Numărul întreprinderilor		Numărul muncitorilor	
	absolut	%	absolut	%
1— 5	1 075	28,6	3 584	2,2
6— 10	783	20,8	6 186	3,9
11— 20	622	16,6	9 939	6,2
21— 50	674	17,9	22 248	13,9
51—100	317	8,4	23 333	14.5
101—499	258	6,9	52 191	32,4
500—999	19	0,5	13 057	8,1
1 000 şi mai mult	12	0,3	30 222	18,8
Total	3 760		160 757	

Tabel 2

Industria transformatoare din Bucureşti 1921

Categoriile de întreprinderi după numărul de muncitori	Numărul întreprinderilor		Numărul muncitorilor	
	absolut	%	absolut	%
1— 5	44	10,6	173	0,71
6— 10	70	16,7	598	2,6
11— 20	97	23,1	1 547	6,7
21— 50	78	18,6	2 606	11,3
51—100	63	15,1	4 371	18,9
101—499	65	15,5	12 503	54,1
500—999	2	0,5	1 307	5,7
1 000 şi mai mult	—	—	—	—
Total	419	100	23 105	100

Din aceste tabele ar rezulta că la Bucureşti lucrau 14,4% din totalul muncitorilor din industria transformatoare; chiar acest fapt însemna că Bucureştiul era cel mai mare oraş industrial din ţară. Ar rezulta deasemenea că 59,8% din numărul muncitorilor din Bucureşti lucrau în întreprinderi cu peste 100 de muncitori, că numai 3,3% dintre muncitorii industriali lucrau în întreprinderi cu mai puţin de 20 muncitori. După aceste tabele s-ar părea însă că în Bucureşti nu existau întreprinderi *foarte* mari cu peste 1 000 de muncitori şi că numărul muncitorilor din întreprinderile cu 500 pînă la 1 000 de muncitori era foarte mic. Dar tabelele de mai sus nu cuprindeau decît o parte a industriei. Pentru a avea o imagine completă a importanţei Bucureştiului ca prim centru proletar al ţării, mai trebuie să avem în vedere că în Bucureşti s-au concentrat cele mai mari întreprinderi de stat din ţară, care cu o singură excepţie, nu au fost trecute în indicatorul pe baza căruia s-au alcătuit tabelele de mai sus, în timp ce mari întreprinderi de stat din ţară, ca de pildă uzinele de la Hunedoara, *au fost* trecute în indicator. Într-o listă a întreprinderilor de stat din Bucureşti atinse de greva generală din octombrie 1920, listă — alcătuită de Ministerul Muncii — este trecută Fabrica de ţigări din Bucureşti ca avînd 2 886 de muncitori, o altă fabrică a statului cu 845 de muncitori, două întreprinderi de arte grafice de stat cu 436 de muncitori, şapte fabrici de maşini şi aparate ale statului cu 6 786 muncitori, în total 11 între-

înţeles cu condiţia ca centrele să fie sprijinite de suficiente forţe locale ţărăneşti" [1].

Spre deosebire de alte ţări ca S.U.A. sau Italia, în Romînia ca şi în Rusia capitala a coincis cu cel mai puternic centru industrial şi economic al ţării [2]. Aceasta şi este principala cauză pentru care muncitorimea bucureşteană a dat semnalul şi a fost în fruntea marilor lupte de clasă din 1917 pînă la 1921 ca şi a bătăliilor populare din perioadele următoare.

Luptele duse de muncitorii din Bucureşti în 1917—1921 au reprezentat continuarea şi ridicarea pe o treaptă mai înaltă a unor vechi tradiţii revoluţionare. De la începutul dezvoltării mişcării muncitoreşti în Romînia, muncitorii din Bucureşti s-au aflat în primele ei rînduri. Primele asociaţii muncitoreşti de pe teritoriul vechii Romînii au luat fiinţă la Bucureşti în deceniile VI—VIII ale veacului trecut. Aici au luat fiinţă primele asociaţii muncitoreşti de ajutor reciproc în care intrau şi patroni — asociaţii care cuprindeau la început muncitori dintr-o singură profesiune şi care şi-au propus mai tîrziu să organizeze muncitorii din toate profesiunile [3] — arătînd că în rîndurile muncitorilor se dezvoltă treptat conştiinţa că au interese comune, fără a ajunge încă la înţelegerea faptului că aceste interese comune erau *opuse* intereselor patronilor. Tot la Bucureşti a început să se

---

prinderi de stat cu 11 953 muncitori (*Buletinul muncii şi ocrotirilor sociale*, an. II, nr. 2, din 1921, p. 69). Această listă adăugată la tabelul de mai sus ar arăta că 37% din muncitorii industriei transformatoare din Bucureşti lucrau în întreprinderi cu peste 500 de muncitori, în timp ce pentru întreaga ţară procentul era de numai 26,9%. Dar lista întreprinderilor de stat din Bucureşti atinse de greva generală era incompletă deoarece autorităţile căutau să minimalizeze amploarea grevei generale. Lista nu cuprindea de exemplu atelierele C.F.R.-Griviţa la care lucrau cîteva mii de muncitori. Pe baza relatărilor din presa muncitorească, credem că numărul muncitorilor din întreprinderile industriei transformatoare de stat şi comunale din Bucureşti era de cca 16—20 000, acest număr nefiind luat în consideraţie în tabelul de mai sus. În afară de aceasta, pentru a aprecia însemnătatea Capitalei ca centru muncitoresc, trebuie să avem în vedere că Bucureştiul era principalul centru feroviar şi de comunicaţii al ţării, principalul centru al industriei de construcţie din ţară, şi avea cea mai dezvoltată reţea de servicii comunale; în toate aceste ramuri de activitate lucrau un număr de muncitori de cîteva ori mai mare decît în oricare alt oraş al ţării. O parte a muncitorilor din Bucureşti mai lucrau în mici întreprinderi şi ateliere. Însfîrşit, trebuie să avem în vedere că anul 1921 la care se referă tabelele statistice de mai sus, a fost un an de *criză de supra producţie*, în cursul căruia în ciuda ruinei economice şi scăderii producţiei provocate de război, întreprinderile capitaliste nu aveau totuşi debuşeuri din cauza mizeriei economice a maselor largi şi această situaţie a dus în 1921 la restrîngerea şi mai pronunţată a producţiei industriale, ceea ce se reflectă în mod negativ asupra numărului muncitorilor angajaţi.

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 30, Buc., 1956, p. 247—248.

[2] În S.U.A. principalul centru industrial nu este Washington ci New York. În Italia, principalul centru industrial nu este Roma, ci Milano.

[3] Prima asociaţie muncitorească *de ajutor reciproc* de pe teritoriul vechei Romînii, cunoscută pînă acum a fost „Casa de ajutorare şi prevedere a lucrătorilor tipografi din Bucureşti" care a început să funcţioneze la 1 oct. 1858 (*Almanah tipografic*, Buc., an. I, 1897, p. 114—117 şi an. III, 1899, p. 6; cf. *Dîmboviţa* din 21 oct. 1859). Prima asociaţie muncitorească de ajutor reciproc care-şi propunea să cuprindă toţi muncitorii din ţară, s-a constituit de asemenea, după cum se ştie, la Bucureşti în 1872 sub numele de „Asociaţia generală a lucrătorilor din Romînia". Prima asociaţie muncitorească profesională care pe lîngă vechile forme de ajutorare reciprocă a membrilor ei, îşi punea ca principal obiectiv apărarea revendicărilor profesionale ale muncitorilor dintr-o anumită ramură, a fost societatea „Deşteptarea" a lucrătorilor tipografi din Romnia, formată la 30 sept. 1879 la Bucureşti. (*Timpul*, nr. 249 din 11 nov. 1879; *Romînia liberă*, nr. 738 din 10 nov. 1879).

dezvolte organizarea muncitorilor în asociații profesionale *separate* de ale patronilor, asociații care arătau că în rîndul proletariatului începuse treptat să se formeze conștiința opoziției, a contradicției de interese dintre burghezi și proletari fără însă a ajunge încă la înțelegerea sarcinilor generale istorice ale clasei muncitoare.

Este adevărat că primele cercuri socialiste din vechea Romînie în perioada în care acestea nu erau încă legate de mișcarea muncitorească și făceau abia primii pași pe calea însușirii socialismului *științific*, pe calea însușirii marxismului și-au avut centrul principal la Iași. Dar imediat după ce cercurile socialiste din Romînia și-au proclamat în mod deschis adeziunea la învățătura marxistă și au început să înfăptuiască în practică legătura cu mișcarea muncitorească, centrul mișcării socialiste din Romînia s-a statornicit la București.

Organizațiile muncitorești din București s-au situat, mai ales începînd din 1889 în fruntea luptei pentru crearea partidului muncitoresc marxist din Romînia [1]; ele au fost acelea care au luat inițiativa pregătirii și organizării la București a Congresului de constituire a Partidului social democrat al muncitorilor din Romînia (aprilie 1893). Cînd elementele burghezo-liberale strecurate în conducerea Partidului social democrat, așa zișii „generoși" au provocat vremelnica încetare a activității partidului socialist, clubul muncitorilor din București, apoi cercul „Romînia Muncitoare" și celelalte organizații muncitorești din Capitală au ținut făclia socialismului aprinsă pentru întreaga țară, reprezentînd centrul de orientare și legătură al grupurilor de militanți socialiști din întreaga țară. Cercul „Romînia Muncitoare" din București a fost acela care prin marele miting organizat în ziua de 9(24) ianuarie 1905 a dat semnalul reorganizării mișcării muncitorești. În 1905—1914 organizațiile muncitorești din București au fost în fruntea marilor acțiuni din acel timp : organizarea sindicatelor și apoi a Uniunii socialiste și a Partidului social democrat, greve economice, demonstrații și acțiuni pentru libertăți democratice, împotriva războiului imperialist din 1913. În 1914—1916, în anii neutralității, muncitorimea bucureșteană a făcut mărețe demonstrații pentru pace, împotriva participării la războiul imperialist, demonstrații care au servit drept exemplu pentru muncitorimea din întreaga țară.

În cadrul secțiunii din București a Partidului social democrat exista încă înainte de 1917 o puternică aripă de stînga ; aripa de stînga se ridica împotriva oportuniștilor care dominau conducerea mișcării muncitorești

[1] Un grup de muncitori din București au editat în toamna anului 1889 ziarul *Revolta* (devenit apoi *Steagul Roșu*) care preciza în primul său număr din octombrie 1889 că va lupta pentru „organizarea tuturor muncitorilor într-un singur partid". Muncitorii reuniți în jurul acestui ziar au reînființat în noiembrie 1889 „Cercul muncitoresc" din București transformat în nov. 1890 în „Club al muncitorilor din București" în al cărui statut era înscrisă lupta pentru crearea unui partid muncitoresc. „Clubul muncitorilor" din București a început să editeze în febr. 1890 ziarul *Munca*, care și-a propus ca principal obiectiv să militeze pentru crearea partidului muncitoresc. Într-un articol publicat în primul număr al acestui ziar se spunea : „Muncitori din Capitală, ochii muncitorilor întregei țări sînt ațintiți către voi. Aici le este nădejea... București trebuie să ajungă sîmburele cel mai puternic al partidei muncitorilor din Romînia". (*Munca*, nr. 1 din 25 februarie 1890).

şi cu toate că era apăsată de puternice confuzii ideologice, de diferite influenţe ale metodelor şi ideilor reformiste sau anarho-sindicaliste — exprima în diferite probleme spiritul revoluţionar al muncitorilor înaintaţi. Împotriva liderilor reformişti care susţineau că din momentul declarării războiului acţiunile muncitoreşti îndreptate împotriva războiului imperialist erau dăunătoare ţării şi clasei muncitoare — un grup de militanţi revoluţionari din Bucureşti, a început încă din octombrie—noiembrie 1916 să desfăşoare o agitaţie ilegală, antirăzboinică şi antiimperialistă. În fruntea acestui grup era Alecu Constantinescu, membru în comitetul executiv al P.S.D., care era unul din principalii reprezentanţi ai aripei de stînga din mişcarea muncitorească din Bucureşti şi din întreaga ţară [1]. În ciuda măsurilor teroriste ale guvernului, ceferiştii din Bucureşti fac în toamna anului 1916 o grevă [2] care, deşi în mod formal se desfăşura sub semnul revendicărilor economice (plata salariilor), avea de fapt şi un caracter politic, deoarece exprima nemulţumirea muncitorilor faţă de urmările războiului imperialist şi lovea în mod direct efortul de război.

Aşa cum s-a mai subliniat, tradiţiile revoluţionare ale proletariatului bucureştean — ilustrate doar în mod sumar de faptele amintite mai sus — au fost ridicate pe o nouă treaptă în timpul luptelor revoluţionare din 1917—1920. Trebuie să avem în vedere că la începutul perioadei de care ne ocupăm, Bucureştiul, ca urmare a ocupaţiei germane, încetase pentru un timp de a fi capitala ţării. O mare parte a muncitorilor a fost evacuată în Moldova [3]. În Bucureşti a rămas însă o mare parte a muncitorimii, inclusiv militanţi revoluţionari ai mişcării muncitoreşti în frunte cu Alecu Constantinescu. Militanţii, revoluţionari activînd în ilegalitate, au organizat în ciuda teroarei sălbatice exercitate de autorităţile de ocupaţie, demonstraţii antiimperialiste, împotriva ocupanţilor străini pentru pace. Cu prilejul aniversării primei revoluţii ruse, la 22 (9) ianuarie 1917, pe un ger cumplit a fost organizată la Bucureşti o adunare la care au participat muncitori, femei, tineri; vorbitorii şi-au exprimat speranţa că mişcarea

---

[1] Cu privire la activitatea ilegală a militanţilor revoluţionari din Bucureşti vezi la Arh. centr. Inst. de ist. a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. (A.C.I.P), fond. 96, dos. nr. 9, f. 7—8. Cf. *Die Komunistische Internationale*, 1919, nr. 7—8, articolul *Die sozialistische Bewegung in Rumänien*, p. 81.

[2] După jurnalul zilnic din timpul războiului al lui Teodor Iordăchescu aflat în posesia tovarăşei Iordăchescu.

[3] Întrucît unele materiale publicate conţin inexactităţi cu privire la această problemă, socotim necesar să aducem unele precizări. Au fost evacuaţi din Bucureşti : muncitorii atelierelor C.F.R. din Bucureşti trimişi la Iaşi, Paşcani şi în număr mai mic la Galaţi şi la atelierele mici organizate atunci în cîteva puncte ale reţelei feroviare din Moldova ; muncitorii de la Arsenalul Armatei şi de la Pirotehnia Armatei (trimişi la Iaşi) ; o parte a muncitorilor de la Wolf azi Steaua Roşie (evacuaţi la Galaţi şi apoi la Iaşi) ; o parte a muncitorilor de la fabrica metalurgică Lemaitre, azi Timpuri Noi, fabricile de metalurgie Hornstein şi Budich au fost evacuate la Botoşani ; fabrica Vulcan azi Mao-Tze-dun n-a fost evacuată (pentru evacuarea acestor întreprinderi vezi : Gr. Stratilescu, *Amintiri din colaborarea cu Vintilă Brătianu la fabricarea de muniţii şi armament în ţară*, în *Viaţa şi Opera lui Vintilă I. C. Brătianu*, Bucureşti, 1936, p. 289—290 şi M. Cioc., *Contribuţia industriei naţionale la fabricarea materialului de război şi rolul ei în timpul războiului de dezrobire a Romîniei*, Bucureşti, 1928). Este interesant de arătat că în ian. 1917, Bucureştiul avea 309 mii locuitori (din care 120 mii bărbaţi), faţă de 341 300 locuitori (din care 173 mii bărbaţi) în 1912 (Marghiloman, *Note politice*, 1927, vol. III, p. 370).

socialistă din Rusia va triumfa și va pune capăt războiului imperialist [1].

Încurajați de victoria revoluției din februarie 1917 din Rusia, grupurile revoluționare ilegale din București și-au intensificat activitatea. La 26 (13) martie 1917, I. C. Frimu și un grup de tineri [2] au organizat o mare demonstrație de stradă a femeilor muncitoare din București care au cerut încheierea păcii, aprovizionarea populației nevoiașe cu pîine, plata de ajutoare bănești pentru soțiile mobilizaților; manifestantele nu au ezitat să atace soldații trupelor de ocupație precum și pe polițiștii lăsați în capitală de guvernul romîn. La 26(13) martie 1917 un memorialist burghez nota în jurnalul său zilnic : „Orașul ocupat militărește. Patrulele păzesc răspîntiile stradelor... Ulanii trec fioroși gata de șarjă. Le e teamă de revolta femeilor care fac o strașnică manifestație la poliție și primărie. Aruncă cu noroi în soldați, cer pîine și pace" [3]. Referindu-se la aceeași demonstrație, Marghiloman nota în însemnările sale zilnice : „Manifestația zgomotoasă a femeilor din popor. Pe la ora 10 dimineața ...mă uit pe fereastră și văd cîțiva agenți în luptă cu ceata. Femeile caută bucăți de ghiață prin mormanele de zăpadă pentru a le arunca în agenți. Sosește prefectul de poliție; este înconjurat, femeile țipă agitînd poliție :... „Ajutor și pace". Au manifestat cam peste tot. Tzigara mi-a spus că altele au huiduit pe ofițerii germani" [4].

Unele sindicate din București au început să desfășoare o activitate semilegală; sindicatul tîmplarilor de exemplu condus de I. C. Frimu organiza ședințe conspirative ale muncitorilor din *diferite* ramuri [5]. În plină ocupație, în aprilie—octombrie 1917, au loc unele greve [6].

Activitatea grupurilor revoluționare ilegale s-a intensificat o dată cu ascuțirea și mai puternică a contradicțiilor de clasă provocată de războiul imperialist și ca urmare a influenței exercitate de victoria revoluției socialiste în Rusia. După instaurarea dictaturii proletariatului, în Rusia, pe baza propriei experiențe a mișcării revoluționare din Romînia și în lumina învățămintelor primei revoluții socialiste din lume, grupurile revoluționare ilegale se orientează spre însușirea leninismului, se transformă în grupuri comuniste. Militanții revoluționari din București înființează un „Comitet de acțiune" condus de Alexandru Constantinescu, comitet care coordonează activitatea grupurilor revoluționare din teritoriul ocupat și

---

[1] *Dezrobirea socială* (Organ al grupurilor comuniștilor romîni, emigrați în Rusia) din 31 ian. 1920.

[2] *Krasnaia Bessarabia*, nr. 6 din 1917, p. 5.

[3] V. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, Buc., 1920, p. 68—69.

[4] Marghiloman, *Note politice*, Buc., 1927, vol. II, p. 472—473, vezi și *Socialismul*, din 26 nov. 1918 și *Die Komunistische Internationale*, nr. 7—8 din 1919, p. 85.

[5] Vezi Darea de seamă a comitetului sindicatului tîmplarilor publicată în *Socialismul*, din 28 febr. și 3 martie 1919.

[6] În aprilie-octombrie 1917 poliția militară germană din București a aplicat pedepse pentru 32 de cazuri de refuz de lucru din care o mare parte au fost desigur cazuri de grevă. (C. Decusară : *Romînia sub ocupația dușmană*, Buc., 1920, p. 35). În *Calendarul muncii*, din 1920 se semnalează de pildă că în sept. 1917, militanții socialiști au fost „arestați de nemți pentru îndemn la grevă".

care prin curieri ce treceau cu mari riscuri linia frontului, stabileşte legături cu grupurile revoluţionare din Moldova şi cu emigranţii revoluţionari comunişti din Rusia.

Grupurile revoluţionare din Bucureşti tipăresc şi răspîndesc literatură ilegală (manifeste, broşuri) care slăveau revoluţia rusă şi care chemau clasa muncitoare şi toţi oamenii muncii să înfăptuiască revoluţia şi să instaureze puterea populară care să aducă oamenilor muncii pace democratică, libertate, pîine şi pămînt. Grupurile revoluţionare au demascat pacea imperialistă, înrobitoare, de la Buftea şi Bucureşti, au demascat trădarea naţională săvîrşită de clasele exploatatoare care s-au decis să înfeudeze Romînia imperialismului german, pentru a obţine ajutorul acestuia în vederea intervenţiei antisovietice şi a înnăbuşirii frămîntărilor revoluţionare din ţară [1]. În activitatea şi ideologia grupurilor revoluţionare ilegale se manifestau desigur numeroase slăbiciuni, greşeli, confuzii de dreapta şi „stîngiste". Esenţialul era însă că aceste grupuri făceau progrese rapide pe calea însuşirii principiilor fundamentale ale comunismului, mobilizau clasa muncitoare la lupta revoluţionară împotriva burgheziei şi moşierimii romîne care după Revoluţia din Octombrie se coalizaseră cu imperialismul german. Este caracteristic faptul că în teritoriul ocupat de trupele puterilor centrale, mişcarea muncitorească revoluţionară a fost singura forţă politică care a ridicat masele la luptă organizată contra autorităţilor de ocupaţie şi în primele rînduri ale acestei lupte au fost muncitorii din Bucureşti. Lupta mişcării muncitoreşti împotriva cotropitorilor imperialişti nu avea nimic comun cu războiul dezlănţuit de guvernul burghezo-moşieresc care urmărea el însuşi scopuri reacţionare de jaf şi cotropire. Grupurile revoluţionare din Bucureşti şi din restul ţării arătau că războiul în care burghezia aruncase ţara, era un război imperialist şi că singura cale de cucerire a unei păci drepte, democratice era răsturnarea puterii claselor exploatatoare. Acţiunea lor nu s-a limitat la difuzarea de manifeste, care întreţineau spiritul de ură şi împotrivire faţă de imperialiştii străini şi burghezia autohtonă. La 28 aprilie şi 1 mai 1918 „Comitetul de acţiune" ilegal a convocat la Bucureşti o consfătuire a unor militanţi din conducerea organizaţiilor muncitoreşti la care s-a hotărît să se acţioneze pentru ca Partidul Socialist să adopte un program revoluţionar călăuzit de ideile „maximaliste", de ideile comuniste [2]. Cînd, în mai 1918, autorităţile de ocupaţie au arestat un grup de militanţi ai mişcării muncitoreşti participanţi la această consfătuire şi i-au predat autorităţilor romîne, muncitorii din Bucureşti, răspunzînd apelului grupurilor ilegale, au participat în iunie—iulie 1918 la mai multe manifestaţii în faţa închisorii şi a tribunalului, cerînd eliberarea arestaţilor. Poliţia militară germană

[1] Vezi manifestele ilegale răspîndite în teritoriul ocupat în nov. 1917—nov. 1918 publicate în *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia* (*1917—1922*), Buc., 1956, p. 22—28; 42—44; 47—94.

[2] Procesele verbale ale consfătuirilor din 28 aprilie şi 1 mai 1918 aflate la Arhiva Centrală a Institutului de istorie a Partidului, fond. 96, dosar 9, f. 15—18 şi dosar 237, f. 19, 20—22, 24 — arată că scopul acestor consfătuiri a fost tocmai discutarea principiilor care trebuiau să călăuzească activitatea mişcării muncitoreşti. Afirmaţiile care se întîlnesc în diferite materiale şi care atribuie consfătuirii din 1 mai 1918 din Bucureşti alt caracter decît cel amintit mai sus sînt deci inexacte.

întrebuințînd și cîini polițiști a încercat zadarnic să împrăștie muncitorii [1]. „Timp de două luni, manifestațiile în jurul închisorii Văcărești și a Tribunalului unde se făcea instrucția au servit de propaganda cea mai vie a mișcării socialiste" [2]. În cele din urmă militanții socialiști arestați în mai — iunie 1918 au fost eliberați. Deși ordonanțe ale autorităților de ocupație interziceau grevele și întrunirile, muncitorii fac greve participînd la adunări ilegale. Numai în noiembrie și decembrie 1917 autoritățile de ocupație germane din București au aplicat pedepse în 39 de cazuri de „refuz de lucru" și în 32 de cazuri de „întruniri neautorizate" [3]. Desigur nu în toate cazurile de „refuz de lucru" și de „întruniri neautorizate' era vorba de acțiuni muncitorești, dar în multe din aceste cazuri era vorba de greve și întruniri muncitorești [4].

În tratatul de pace de la București a fost introdusă o clauză care în practică interzicea grevele în teritoriul ocupat. Totuși sub conducerea unor militanți revoluționari, în septembrie 1918 au loc acțiuni revendicative și greve ale muncitorilor ceferiști și metalurgiști din București. Autoritățile de ocupație germane arestează fruntași ai greviștilor, venind astfel în ajutorul guvernului și capitaliștilor romîni[5]. Autoritățile de ocupație n-au mai putut stăvili însă avîntul spre organizare a muncitorilor revoltați de războiul imperialist, încurajați de marile vești ce veneau din răsărit. În 1918, încă înaintea plecării trupelor germane, muncitorii din București sub conducerea unor elemente revoluționare pășesc pe calea desființării cu de la sine putere a ordonanțelor și legilor reacționare și trec la organizarea unor sindicate semilegale [6].

Retragerea trupelor de ocupație germane care constituiseră timp de doi ani principalul instrument de reprimare a maselor populare din Bucu-

[1] „În ziua de 4 iunie a. c. muncitorii au venit să facă o demonstrație de simpatie tovarășilor lor arestați ce urmau să fie aduși la Tribunal pentru instrucție. Toată poliția romînă și tovarășii lor patrulele germane cu cîini dresați — înconjurau Palatul justiției spre a aresta pe cei care ar avea curajul să ovaționeze pe tovarășii arestați". *Manifest ilegal din iulie 1918. Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia (1917—1922)...*, p. 58.

[2] *Dezrobirea socială* din 21 februarie 1920.

[3] E. G. Decusară, *Romînia sub ocupația dușmană*, București, 1920, p. 50.

[4] Pentru a avea o imagine concretă a ceea ce însemna în termenii autorităților de ocupație „refuz de lucru" amintim că un membru al grupurilor comuniste arată că la sfîrșitul anului 1917 muncitorii fabricii metalurgice Chiriac din București, imediat după ce în această fabrică a fost răspîndit un manifest ilegal, au făcut o adunare și au declarat grevă (G. Marin, *Crîmpeie din viață*, Tiraspol-Balta, 1936).

[5] Într-un manifest ilegal răspîndit la București în cursul lunii septembrie 1918 se spunea : „în capitală muncitorii metalurgiști și ceferiști zac în carcerile nemțești pentru că au vrut să ceară mărirea salariilor, pentru că nu voiau să mai muncească flămînzi și nu mai putea privi cu răbdare la familiile și copii lor, care mureau de foame" (A.C.I.P., cota A II 3, nr. 13). Într-un alt manifest ilegal răspîndit în București la începutul lunei octombrie se spunea : „Cu concursul militarismului german de la noi se fac legi reacționare, se impun munci obligatorii, se terorizează masele, iar cei care au curajul să protesteze sau numai să gîndească altfel decît polițiile domnilor Marghiloman, Tzigara Samurcaș, Mackenzen și Pinkoffs, sînt puși în subterane umede și întunecoase, fără aer și fără mîncare ale fortului de la Jilava, cum de pildă în ultima vreme au fost trimiși muncitori de la fabricile metalurgice „Vulcan", „Wolff", „Lemaitre" și de la atelierele căilor ferate". (A.C.I.P., cota A II 12, nr. ind. 12].

[6] Vezi Cf. V. Liveanu, *Aspecte ale avîntului mișcării sindicale din Romînia sub influența imediată a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie (1917—1922)*, în *50 de ani de la crearea Comisiei generale a sindicatelor din Romînia*, Buc., 1958, p. 256—257.

reşti şi din teritoriul ocupat, a înlesnit, dezvoltarea luptelor revoluţionare. Trebuie să remarcăm că timp de peste două săptămîni între 11 noiembrie—1 decembrie 1918 în Bucureşti s-au găsit în mod practic forţe armate ale guvernului burghezo-moşieresc; unele unităţi franceze şi engleze se aflau în apropierea capitalei. Lipsa forţelor represive în capitală n-ar fi constituit prin sine însuşi un factor hotărîtor pentru crearea de condiţii favorabile dezvoltării mişcării revoluţionare. Trebuie desigur să avem în vedere şi că un „interregn" asemănător între retragerea trupelor germane şi revenirea trupelor romîne a existat în timp, variabil după localităţi pe 2/3 din teritoriul ţării fost sub ocupaţia trupelor puterilor centrale. Dar în primul rînd trebuie să avem în vedere că încă de la sfîrşitul anului 1917 şi începutul anului 1918 se crease în Romînia o situaţie revoluţionară. Tocmai pentrucă în ţara noastră exista o situaţie revoluţionară şi anume în condiţiile în care în Rusia învinsese revoluţia socialistă şi în toate ţările vecine cu noi, precum şi în centrul Europei aveau loc revoluţii şi răscoale populare — lipsa forţelor represive în capitală şi pe 2/3 din teritoriul ţării crea condiţii extrem de favorabile pentru lupta maselor in vederea răsturnării puterii burghezo-moşiereşti [1].

În aceste împrejurări, o parte a muncitorilor au luat arme din fostele depozite germane şi la chemarea grupurilor comuniste au format o mică gardă muncitorească condusă de Constantin Ivănuş [2]. Dar clasa muncitoare nu avea atunci un puternic stat major revoluţionar, nu avea un partid marxist-leninist care să asigure folosirea de către clasa muncitoare a condiţiilor obiective favorabile răsturnării regimului burghezo-moşieresc.

În teritoriul fost sub ocupaţie s-a reinstaurat deci stăpînirea guvernului burghezo-moşieresc. Cu toate că războiul imperialist se sfîrşise, clasele exploatatoare n-au putut pune capăt avîntului revoluţionar, deoarece continuau să acţioneze condiţiile obiective care au dat naştere acestuia şi anume ascuţirea contradicţiilor interne ale regimului burghezo-moşieresc, influenţa nemijlocită exercitată de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie şi răsunetul revoluţiilor izbucnite sub această influenţă în diferite ţări. Muncitorii din Bucureşti în frunte cu grupurile comuniste şi elementele revoluţionare din organizaţiile socialiste şi sindicale neîncadrate organizatoric în aceste grupuri, au fost în primele rînduri ale luptelor revoluţionare. În noiembrie-decembrie 1918, desfiinţînd cu de la sine putere legile de război menţinute în vigoare şi care interziceau organizarea grevelor şi demonstraţiilor, muncitorii din Bucureşti se organizează în sindicate, ies în stradă, fac nenumărate demonstraţii şi greve care îmbinau revendicările economice şi politice. În mai puţin de o lună, între 1—26 (13) decembrie 1918 au loc la Bucureşti trei greve la fabricile R.M.S., două greve ale ceferiştilor, o grevă generală a întreprinderilor metalurgice[3], o grevă generală a fabricilor de tîmplărie şi mobilă[4]

---

[1] V. Liveanu, *Cu privire la evenimentele din 26 (13) decembrie 1918*, în *Studii*, nr. 1/1958 p. 97—106.

[2] *Viaţa muncitoare* din 9 dec. 1928 (G. Marin, *op. cit.*, p. 17).

[3] *Socialismul* din 14 şi 15 decembrie 1918; *Dacia* din 3 decembrie 1918.

[4] *Ibidem*, 27 decembrie 1918.

greva funcționarilor și muncitorilor de la PTT etc[1].; la 9 decembrie a avut loc o grevă generală de protest împotriva suprimării ziarului Socialismul[2]. În decembrie 1918 în București grevele au cuprins 30—40.000 muncitori și funcționari fiind însoțite de demonstrații de stradă pentru libertăți democratice, pentru republică, pentru afirmarea solidarității cu revoluția rusă. Muncitorii principal lor intreprinderi din București au impus ziua de muncă de 8 ore, interzicerea concedierilor, măriri de salarii — compensații parțiale ale enormei creșteri a prețurilor, dreptul la concediu etc. Ei au impus patronilor recunoașterea sindicatelor care au luat un avînt furtunos cuprinzînd în cîteva săptămîni zece mii de muncitori bucureșteni (mai mult decît numărul sindicaliștilor pe întreaga țară înainte de război). Sindicatele exercitau o asemenea influență încît la sediul sindicatelor din strada Sf. Ionică s-a prezentat chiar o delegație a sergenților de stradă care, lucru de neconceput pînă atunci, au cerut să fie organizați în sindicat[3]. În noiembrie-decembrie 1918, muncitorii din București au creat o nouă formă de organizare, consiliile muncitorești[4] (comitetele de întreprindere) care au devenit adevărate fortărețe revoluționare. Exemplul muncitorilor din București a reprezentat un puternic simbol pentru clasa muncitoare din toată țara. Acțiuni asemănătoare (puternice greve, însoțite de demonstrații, avînt al organizării în sindicate) au loc la Ploiești, în Valea Prahovei și în celelalte regiuni petrolifere, la Iași, Turnu-Severin etc.

Grupurile comuniste și ceilalți militanți revoluționari ai organizațiilor socialiste și sindicale din București, au fost în primele rînduri ale luptei pentru clarificarea ideologică a mișcării muncitorești. Sub presiunea elementelor revoluționare, comitetul executiv al partidului din care făcea parte și Alecu Constantinescu, conducător al grupurilor comuniste a fost nevoit să elaboreze o „declarație de principii" (program) în care pentru prima oară într-un document oficial al partidului socialist, se arăta că scopul partidului trebuie să fie lupta pentru „întronarea dictaturii proletare romîne în vederea realizării idealului comunist"[5]. În declarație se sublinia că partidul socialist din Romînia este „solidar cu partidul comunist rus"[6]. Această declarație a fost larg discutată în secțiunea din București a partidului socialist, fiind aprobată cu majoritatea de voturi[7]. În urma acestui fapt ea a fost discutată și aprobată cu majoritate de voturi de secțiunile partidului socialist din Ploiești, Galați, Brăila, Bîrlad etc[8].

Încercînd să înăbușe prin forță creșterea luptelor revoluționare, guvernul burghezo-moșieresc a organizat masacrul din 13/26 decembrie 1918. Evenimentele din această zi în cursul cărora au fost asasinați

---

[1] *Socialismul* din 19 decembrie 1918.
[2] *Ibidem*, 10 și 11 decembrie 1918; *Dacia* din 27 noiembrie 1918.
[3] *Mișcarea socială* din decembrie 1929. *Socialismul*, din 27 decembrie 1918.
[4] *Ibidem* 13, 16 și 27 decembrie 1918.
[5] A.C.I.P., fond 96, dos. 201, f. 162; f. 170.
[6] *Socialismul* din 22 (9) decembrie 1919.
[7] *Ibidem*, 5 martie 1919; A.C.I.P., dos. 39.039/25, f. 378.
[8] *Ibidem*.

peste 100 muncitori, alte cîteva sute fiind răniţi sau arestaţi, sînt bine cunoscute, astfel că nu vom insista asupra lor. Amintim numai că în această zi au avut loc trei atacuri succesive ale trupelor împotriva muncitorilor care manifestau paşnic: atacul din Piaţa Teatrului, atacul împotriva muncitorilor adunaţi în faţa sediului din strada Sf. Ionică, atacul împotriva muncitorilor de la C.F.R., R.M.S. şi alte întreprinderi masaţi pe strada Luterană; acest ultim atac n-a putut împrăştia muncitorii ceferişti şi pe tovarăşii lor care au silit autorităţile să promită eliberarea arestaţilor şi redeschiderea sediilor. Guvernul nu şi-a respectat promisiunea, ba mai mult, a doua zi după masacrul din Piaţa Teatrului a ordonat închiderea sediilor muncitoreşti, suprimarea ziarelor socialiste şi arestarea fruntaşilor organizaţiilor muncitoreşti din numeroase oraşe ale ţării [1]. Aceste măsuri n-au putut stăvili avîntul mişcării muncitoreşti. În februarie 1919, cu prilejul înmormîntării lui Frimu, mort în noaptea de 6 spre 7 februarie 1919 din cauza schingiuirilor suferite în închisoarea în care fusese aruncat la 13 decembrie, mii de muncitori din Bucureşti, la chemarea militanţilor revoluţionari au declarat grevă, au făcut o mare demonstraţie de stradă şi au alungat sentinelele care păzeau sediul din Sf. Ionică închis de autorităţi [2]. Această acţiune a muncitorilor din Bucureşti a constituit principalul factor care a determinat guvernul să accepte redeschiderea sediilor muncitoreşti şi reapariţia ziarelor socialiste din diferite oraşe, suprimate la 13 decembrie 1918.

În 1919–1920 avîntul revoluţionar al mişcării muncitoreşti a continuat să crească. Spaţiul acestui articol nu ne permite să ne oprim mai mult asupra sutelor de greve şi demonstraţii cuprinzînd zeci şi sute de mii de muncitori, din aceşti ani. Vom da numai cîteva exemple care ilustrează rolul muncitorimii bucureştene în marile lupte populare din aceşti ani.

În cursul anului 1919 grevele şi acţiunile revendicative se ţineau lanţ. Puţin timp după ce muncitorii dintr-o întreprindere sau dintr-o ramură impuneau satisfacerea unor revendicări economice şi politice, patronii şi autorităţile căutau să suprime cuceririle muncitorilor, ceea ce ducea la noi greve şi acţiuni revendicative. (Aşa se explică repetarea aceloraşi revendicări în grevele succesive din diferite ramuri). Au loc greve la fabrica Vulcan (aprilie 1919) [3], la fabrici de vopsitorie şi curăţătorie chimică (mai 1919) [4], la S.T.B. [5] etc. În rîndul muncitorilor ceferişti se desfăşurau puternice frămîntări deoarece guvernul, deslănţuind un atac înpotriva muncitorimii a redus salariile ceferiştilor, a suprimat ziua de muncă de 8 ore recent cucerită, a refuzat să mai recunoască sindicatele [6]. Încă din aprilie 1919 la Bucureşti a avut loc o grevă a ceferiştilor pentru eliberarea unor delegaţi ai muncitorilor feroviari arestaţi

---

[1] Vezi p. 167, nota 1.

[2] *Lupta socialistă* din 17 febr. 1919; *Socialismul* din 27 febr. 1924; *Barbu Lăzăreanu*, Buc., 1948, p. 48–49.

[3] *Socialismul* din 17 aprilie 1919.

[4] *Ibidem*, 8 mai 1919.

[5] *Ibidem*, 15 mai 1919.

[6] *Ibidem*, 20 iunie 1919.

de guvern[1]. Sindicatele ceferiste au înaintat guvernului un memoriu prin care cereau recunoașterea sindicatelor și consiliilor muncitorești, respectarea zilei de muncă de 8 ore, îmbunătățirea salarizării. Oportuniștii care dețineau posturile cheie în conducerea Uniunii sindicatelor ceferiste, sprijiniți fiind de reformiștii din conducerea centrală a Partidului Socialist și a sindicatelor, căutînd să stăvilească avîntul luptelor *de masă*, îndemnau muncitorii „să aștepte în liniște" rezultatele tratativelor cu guvernul și să nu facă grevă[2]. Muncitorii în frunte cu elementele revoluționare au trecut însă peste capul liderilor reformiști. În iunie, cînd guvernul închide sediul sindicatului feroviar din capitală și refuză să mai recunoască sindicatele ceferiștilor, muncitorii ceferiști din București, declară grevă[3]. De la început greva a avut deci și un caracter politic, muncitorii luptînd pentru recunoașterea dreptului de organizare și întrunire[4]. De altfel, propunerii ministrului de interne de a începe tratative ceferiștii din București i-au răspuns, punînd ca o condiție prealabilă a tratativelor, să li se recunoască dreptul de întrunire inclusiv dreptul de a se întruni *în întreprindere în timpul grevei*[5]. Guvernul a acceptat această cerere; muncitorii ceferiști au cucerit astfel dreptul de întrunire în ateliere chiar în timpul grevei; folosind acest drept ei au ținut la 14 iunie în curtea atelierelor Grivița o mare adunare la care cu toate apelurile liderilor reformiști ai partidului socialist și ai sindicatelor de a relua lucrul, au decis continuarea grevei pînă la recunoașterea din nou a sindicatului ceferist de către guvern și la satisfacerea completă a revendicărilor lor economice[6]. Greva ceferiștilor din București a ridicat la luptă muncitorimea din întreaga țară. La 14 iunie se declară *grevă generală a ceferiștilor din vechea Romînie*[7]. Greva generală a ceferiștilor pornită la semnalul dat de ceferiștii din București a declanșat la rîndul ei un puternic val de lupte ale muncitorilor din alte ramuri. În timp ce se desfășura greva ceferiștilor în iunie 1919 intră în grevă 4000 de muncitori ai fabricilor R.M.S. din București[8], muncitorii și funcționarii uzinei electrice din București[9], muncitori de la Imprimeria Națională[10] ș.a.; declară greve muncitori de la șantierul naval și întreprinderea de tramvaie din Galați, au loc greve ale muncitorilor agricoli în județul Buzău[11], izbucnește greva quasi generală a muncitorilor din Iași[12]. Acest val de greve al căror semnal l-a constituit acțiunea ceferiștilor din București s-a terminat spre sfîrșitul lunei iunie 1919 prin satisfacerea unora din revendicările economice

---

[1] *Socialismul* din 17 aprilie 1919.
[2] *Social democrația* din 16 iunie 1919. Cf. Memoriul publicat în *Socialismul* din 31 mai 1919.
[3] *Socialismul* din 31 mai și 26 iunie 1919.
[4] *Social democrația* din 16 iunie 1919. *Socialismul* din 11 iunie 1919.
[5] *Ibidem*.
[6] *Ibidem*.
[7] *Socialismul* din 14 iunie 1919. *Social democrația* din 16 iunie 1919.
[8] *Ibidem* din 15 iunie 1919.
[9] *Ibidem* din 14 iunie 1919.
[10] *Ibidem* din 25 iunie 1919.
[11] *Ibidem* din 24 iulie 1919.
[12] *Ibidem* din 22 iunie și 6 iulie 191 .

ale muncitorilor, prin recunoaşterea din nou de către guvern şi patroni a sindicatelor şi consiliilor muncitoreşti, a zilei de muncă de 8 ore, a dreptului la repaus săptămînal etc.

În a doua jumătate a anului 1919, au loc în Bucureşti o serie de greve pe ramuri de producţie ca de pildă : în iulie greva generală a brutarilor; în august greva muncitorilor de la întreprinderile comunale, grevele generale ale muncitorilor de la mori şi a ospătarilor; în septembrie grevele muncitorilor de la fabricile de ulei, de la întreprinderile metalurgice, de la fabricile de tîmplărie (această din urma grevă a durat pînă în noiembrie)[1]; în noiembrie are loc greva muncitorilor şi funcţionarilor de la PTT şi greva funcţionarilor judecătoreşti care duce la greva generală a funcţionarilor judecătoreşti din toată ţara[2]. După cum se vede toate categoriile de muncitori precum şi o parte a funcţionarilor participau la grevele care îmbinau revendicările economice cu cele politice.

Unele din aceste greve au fost deosebit de îndîrjite cum a fost cea a tîmplarilor care a durat trei luni; în cursul unei adunări a greviştilor tîmplari, soldaţii au primit ordin să tragă în muncitori dar au tras în aer. Aceste greve au impus respectarea zilei de muncă de 8 ore, a consiliilor muncitoreşti şi a sindicatelor; în ce priveşte revendicările economice greviştii n-au obţinut de cele mai multe ori decît cîştiguri parţiale, în primul rînd pentru că elementele oportuniste din conducerea sindicatelor şi în cazul funcţionarilor unii membri ai partidelor burgheze provocau încetarea grevelor mai înainte ca muncitorii să fi obţinut satisfacerea completă a revendicărilor lor.

Din iniţiativa grupurilor comuniste s-au desfăşurat greve generale politice pe întreaga ţară în cursul cărora muncitorii din Bucureşti au jucat un rol însemnat. Aşa a fost de pildă greva generală din 21 iulie 1919, de protest împotriva intervenţiei contra Rusiei Sovietice şi contra Ungariei revoluţionare. Iniţiativa acestei greve a fost luată de grupurile comuniste. Conducerea oficială a Partidului Socialist a preluat egida grevei generale din 21 iulie încercînd fără a reuşi să-i schimbe caracterul de protest contra intervenţiei în Rusia şi Ungaria. Un ziar reacţionar, referindu-se la amploarea grevei generale din 21 iulie 1919 la Bucureşti, scria că „o bună parte a vieţii economice a fost paralizată pe ziua de ieri. Întinderea grevei a fost destul de însemnată"[3]. Această apreciere ponderată lăsa totuşi să se întrevadă destul de lămurit marea amploare luată de grevă în capitală. Greva pentru pace împotriva războiului contra Rusiei Sovietice şi Ungariei revoluţionare a trezit simpatia unor pături ale burgheziei mici şi mijlocii, concretizată prin aceea că numeroşi comercianţi şi-au închis magazinele alăturîndu-se în acest fel grevei. „Bucureştiul — scria Socialismul a doua zi după această grevă, a prezentat ieri un aspect nou. Cîrciumele, cafenelele, restaurantele, magazinele de orice fel aveau oblonele trase. Tramvaiele nu au circulat, uzina electrică nu a funcţionat.

[1] În legătură cu aceste greve vezi *Socialismul* din 16 iulie 1919, 3 septembrie 1919, 11, 21, 21 şi 25 septembrie 1919.
[2] *Socialismul* din 19 şi 29 noiembrie 1919.
[3] *Izbînda* din 23 iulie 1919.

Fabricile şi atelierele au încremenit ... Tipografii, brutării, morile, uzina nu au lucrat"[1]. Deşi conducătorii reformişti ai Partidului Socialist şi sindicatelor dăduseră cuvînt de ordine să nu se ţină întruniri[2], muncitorii au ţinut întruniri. La întrunirile din preajma acestei greve generale vorbitorii au subliniat „însemnătatea zilei de azi cînd proletariatul de pretutindeni îşi manifestă solidaritatea sa cu republicile socialiste"[3].

La 3 noiembrie 1919 muncitorii din Bucureşti sînt în primele rînduri ale unei greve generale din întregul teritoriu al vechei Romînii, de protest împotriva teroarei electorale deslănţuite de guvern în legătură cu alegerile parlamentare din acea zi[4].

Un moment de importanţă deosebită în dezvoltarea luptelor muncitoreşti a fost greva şi demonstraţia care în semn de protest împotriva teroarei antipopulare exercitate de guvernul burghezo-moşieresc, a avut loc la 26 (13) decembrie 1919, cu prilejul comemorării unui an de la masacrul din Piaţa Teatrului. Încă la şedinţa din 10 noiembrie 1919 a „comitetului de acţiune" al cărui secretar era Alecu Constantinescu şi care coordona activitatea grupurilor comuniste ilegale s-a decis să se depună toate eforturile pentru că în cadrul Partidului socialist şi al sindicatelor să se organizeze mari manifestaţii în legătură cu împlinirea unui an de la luptele din 13 (26) decembrie 1918[5].

Încă de la începutul lunei decembrie 1919 în sînul muncitorimii din Bucureşti au început un nou şir de frămîntări. La 11 decembrie 1919, în scopul recunoaşterii consiliilor muncitoreşti, a desfiinţării amenzilor, a reprimirii salariaţilor concediaţi şi îmbunătăţirii salarizării, începe o grevă a muncitorilor de la S.T.B.[6], urmată după 6 zile de începerea unei noi greve la Imprimeria Naţională[7]; la 24 (11) decembrie armata trage în muncitorii de la S.T.B., rănind 8 muncitori şi omorînd unul[8]. Ca protest împotriva asasinării muncitorilor de la S.T.B. declară grevă şi şoferii şi birjarii din Bucureşti. Imediat ce s-a auzit despre noua crimă a guvernului burghezo-moşieresc, muncitorii de la Arsenal, Pirotehnie, fabricile R.M.S. declară grevă în semn de solidaritate cu muncitorii de la S.T.B. şi pentru satisfacerea unor revendicări imediate de ordin economic[9]. În această atmosferă de luptă, în ziua de 26 (13) decembrie 1919, la un an de la masacrul din Piaţa Teatrului are loc greva generală a muncitorilor din vechea Romînie însoţită în toate centrele muncitoreşti de mari întruniri. La Bucureşti a avut loc în această zi cea mai mare demonstraţie din istoria de pînă atunci a mişcării muncitoreşti din Romînia. Au participat la demonstraţie peste 50 000 de oameni; coloanele se întindeau

---

[1] *Socialismul* din 23 iulie 1919.
[2] *Ibidem*, 24 iulie 1919.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, 6 noiembrie 1919.
[5] Procesul verbal al şedinţei din 10 nov. 1919 a „comitetul de acţiune" se află la A.C.I.R., fond. 96, dos. 180, partea a II-a, f. 324.
[6] *Lumea nouă* din 14 dec. 1919.
[7] *Ibidem*, 19 dec. 1919.
[8] *Socialismul*, 26 dec. 1919.
[9] *Ibidem*.

pe toată Calea Victoriei din faţa clădirii Poştei şi pînă la şosea. Conducătorii reformişti ai Partidului Socialist care subapreciau forţa clasei muncitoare, au trebuit să recunoască faptul că această manifestaţie, a cărei iniţiativă o avuseseră de fapt grupurile comuniste, a întrecut cu mult aşteptările lor. A doua zi după această demonstraţie, organul central al Partidului Socialist scria : „cele ce s-au petrecut ieri în capitală au întrecut cu drept cuvînt cele mai optimiste aşteptări ale noastre. Demonstraţia zilei de 13 decembrie e cea mai măreaţă din cîte s-au văzut vreodată în Ţara Romînească" [1]. Ziarul burghez *Dacia* a scos o ediţie specială pentru a informa cititorii asupra demonstraţiei din capitală, arătînd că „numărul muncitorilor care au luat parte la această comemorare 26 (13) decembrie 1918 se poate cifra fără exagerare la 50 000" [2]. Un alt ziar burghez *Izbînda* se vedea nevoit să vorbească de asemenea despre „grandioasa manifestaţie de ieri a maselor muncitoreşti" [3]. Muncitorii purtau placarde cu lozinci : „Şcoli, nu tunuri", „Vrem socializarea mijloacelor de producţie", îşi exprimau solidaritatea cu marea Revoluţie Socialistă din Octombrie [4]. Demonstraţiei muncitoreşti i s-au alăturat ţărani veniţi la Bucureşti [5]. Aşa cum s-a mai subliniat, liderii reformişti care tindeau să minimalizeze avîntul revoluţionar al clasei muncitoare, au fost nevoiţi să arate că amploarea demonstraţiei din 26 (13) decembrie 1919 a fost pentru ei o surpriză. Unul dintre principalii reprezentanţi ai reformiştilor a declarat la conferinţa din ianuarie 1920 a Uniunii Sindicatelor Metalurgiste „din comemorarea zilei de 13 decembrie în Bucureşti şi restul ţării tragem concluzia că muncitorimea are o forţă care unora din noi le-a fost necunoscută. În sînul maselor trăieşte germenul revoluţiei" [6].

Un reprezentant al Comisiei Generale a Sindicatelor declara la 1 Mai 1920 la Turnu-Severin că „numai la 13 decembrie 1919, cînd pe străzile capitalei ies peste 50 000 de muncitori, ne-am cunoscut cu adevărat forţele" [7].

Greva generală şi demonstraţia din 26 (13) decembrie 1919 din Bucureşti şi din restul ţării a avut o însemnătate care nu a fost pînă acum relevată în studiile de istorie. Însemnătatea acestei acţiuni a constat nu numai în aceea că — pe lîngă satisfacerea revendicărilor muncitorilor care declaraseră greva în preajma zilei de 26 (13) decembrie 1919 [8] — a impus şi *retragerea pentru un timp a unităţilor militare din întreprinderi* (imediat după evenimentele din 26 (13)decembrie 1918 guvernul a emis un decret potrivit căruia marile întreprinderi erau militarizate, între conducătorii administraţiei întreprinderii fiind numit un comandant militar la dispoziţia căruia erau puse unităţi militare). Retragerea din fabrici a gărzilor militare care erau întrebuinţate pentru a împiedica adunările, grevele şi în general

[1] *Socialismul* din 28 decembrie 1919.
[2] *Dacia* din 28 decembrie 1919.
[3] *Izbînda* din 28 decembrie 1919.
[4] *Socialismul* din 28 decembrie 1919; *Viitorul* din 29 dec. 1919.
[5] *Ibidem* din 28 decembrie 1919.
[6] *Ibidem*, 30 ianuarie 1920.
[7] *Cuvîntul Socialist* (Turnu-Severin), din 3 mai 1920.
[8] Este vorba de muncitorii grevişti de la Arsenal, Pirotehnie, fabricile de chibrituri şi de ţigări, Imprimeria Naţională din Bucureşti, de la docurile din Constanţa, de la şantierele navale din Galaţi.

activitatea organizațiilor muncitorești și care în diferite locuri au primit ordin să tragă în muncitori a reprezentat un succes important în lupta muncitorilor pentru drepturi politice, de organizare, întrunire, grevă. Însemnătatea grevei generale și a demonstrațiilor din 26 (13) decembrie 1919 a constat însă în *primul* rînd, în aceea că sporind încrederea clasei muncitoare în forțele și capacitatea ei de luptă, a dat un nou și puternic impuls valului revoluționar. În ianuarie-februarie 1920 au loc în capitală ca și în restul țării nenumărate mitinguri și demonstrații muncitorești pentru un regim democratic, împotriva intervenției antisovietice, împotriva speculei și a apărătorilor ei din conducerea autorităților de stat, pentru amnistierea politică și militară. Ultrareacționarul Argetoianu descrie astfel uriașele demonstrații muncitorești care aveau loc la începutul anului 1920: „zilnic, enorme cortegii de muncitori străbăteau străzile Bucureștiului. Am asistat și eu la asemenea defilări cu toată lumea și-mi aduc aminte de impresia care mi-au făcut-o; m-am crezut la Odesa (Argetoianu se referă la șederea sa la Odesa în 1917, în timpul revoluției ruse). Au fost zile în care manifestația pacinică de altminteri se întindea pe toată calea Victoriei, capul la Șosea și coada la Poștă" [1].

Grupurile comuniste chemau masele la greve politice. Pandele Becheanu, de exemplu, secretar al Uniunii Sindicatelor metalurgiste și fruntaș al grupurilor comuniste[2], declara la o conferință sindicală din ianuarie 1920: „trebuie s-o declarăm clar: sîntem comuniști... Spunem lucrătorilor că în afara grevei economice trebuie să mînuiască teribila armă, greva politică" [3]. În februarie-martie 1920 muncitorii marilor întreprinderi metalurgice din București, Lemaitre, Vulcan, Wolff, formulează noi revendicări cerînd pe lîngă îmbunătățirea condițiilor de salarizare și de muncă și *recunoașterea dreptului consiliilor muncitorești de control asupra producției* (de a controla prețul materiilor prime, prețul de cost și de vînzare, etc.)[4]. Aceasta era o expresie a ridicării luptelor revoluționare pe o treaptă superioară. Controlul asupra producției a constituit unul din obiectivele marilor greve din primăvara și vara anului 1920 ale muncitorilor din capitală, greve care au marcat o nouă fază de ascuțire a luptelor de clasă în România și au pregătit în mod direct terenul pentru greva generală din 1920.

Instaurarea guvernului Averescu, în martie 1920, a însemnat începutul unei contraofensive a burgheziei împotriva valului crescînd al luptelor muncitorești. Guvernul Averescu reintroduce gărzile militare, promulgă un jurnal al consiliului de Miniștri care instituie arbitrajul obligator interzicea grevele. Patronii se unesc în vederea provocării de lock-outuri. Fără să țină seama de măsurile teroriste ale guvernului și trecînd peste capul liderilor reformiști care îi îndemnau să se mărginească la memorii și tra-

---

[1] A.C.I.P., C. Argetoianu, *Pentru cei de mîine, Amintiri din vremea celor de ieri*, Partea a VI-a, f. 317–318.

[2] *Ibidem*, 2 octombrie 1922.

[3] *Socialismul* din 27 ianuarie 1920.

[4] Arh. St. Buc., Fond. Președinția Consiliului de Miniștri, 1920, pach. 4, dos. 20/23 I, p. 141; *Socialismul* din 15 martie și 4 aprilie 1920.

tative, ceferiştii din Bucureşti declară grevă la 18 aprilie 1920 cerînd mărirea salariilor. Şi de astă dată acţiunea ceferiştilor din Bucureşti a fost semnalul grevei generale a ceferiştilor din vechea Romînie [1], precum şi a grevelor muncitorilor din principalele întreprinderi din Bucureşti. Astfel declară greva muncitorii principalelor întreprinderi metalurgice din Bucureşti [2], greva muncitorilor de la fabricile de tîmplărie, de la Imprimeria Naţională. În timp ce aceste greve erau încă în curs de desfăşurare, intră în grevă la 11 mai, muncitorii de la fabricile de ţigări şi de chibrituri, de la două întreprinderi din industria alimentară etc. [3] Grevele se îmbinau cu lock-outurile. La 14 mai 1920 erau în Bucureşti după datele organizaţiilor muncitoreşti, 12 000 de grevişti. În restul ţării erau 10 000 de grevişti [4].

În afara revendicărilor economice privind salariile, muncitorii cereau recunoaşterea consiliilor muncitoreşti, dreptul de control asupra producţiei (cazul metalurgiştilor), retragerea din nou a gărzilor militare din fabrici şi încetarea persecuţiilor contra militanţilor organizaţiilor muncitoreşti (cazul muncitorilor din întreprinderile de stat).

Unele întreprinderi din Bucureşti sînt ocupate pentru scurt timp de muncitori, ca de pildă Imprimeria Naţională [5]. La 4 mai de exemplu cînd muncitorii de la fabrica de chibrituri în număr de circa 800 alungă din întreprindere trei membri ai sindicatului galben, funcţionarii superiori şi membrii direcţiei provoacă oprirea maşinilor şi părăsesc întreprinderea care rămîne în mîinile muncitorilor [6]. Lucrătorii au repus în funcţie maşinile şi „în mai puţin de două ore (după plecarea direcţiei din fabrică), toată fabrica era în mişcare. Îţi făcea o deosebită impresie voioşia şi entuziasmul cu care lucrau muncitorii şi muncitoarele acestei fabrici. Comitetul sindical şi consiliul muncitoresc al fabricii îşi luase responsabilitatea bunului mers al producţiei şi lucrătorii îşi dădeau perfect seama că ceea ce făceau în acel moment era hotărîtor pentru viitor" [7]. În adevăr, muncitorii demonstrau în practică faptul că ei puteau conduce întreprînderea fără burghezie şi împotriva ei. Dar conducerii Partidului socialist şi a mişcării sindicale i-a fost frică să se pună în fruntea luptei muncitorilor de la Regie, s-o ridice la un nivel mai înalt. După terminarea zilei de lucru, muncitorii au sigilat fabrica şi depozitele şi apoi au plecat acasă. În timp ce muncitorii erau plecaţi acasă, jandarmii au putut rupe nestingheriţi sigiliile şi ocupa fabrica [8]. Direcţia a declarat lock-out, iar muncitorii, grevă.

---

[1] Cu privire la începerea grevei generale a ceferiştilor, începută la 8 aprilie 1920 şi materialele aflate în Arh. St. Buc., fond. Min. de Interne 1920, dos. 58, p. 58; dos. 223, f. 92—93; dos. 242, f. 9; dos. 251, f. 22 şi 28; dos. 262, 1 f. 10; Documente de arhivă privind grevele din 1920, folosite în lucrarea de faţă sînt citate la Tr. Lungu şi S. Columbeanu, *Contribuţii la Studiul mişcării greviste din Romînia în anii 1919—1920*, în *Studii*, nr. 5/1957.

[2] *Socialismul* din 21 aprilie şi 30 mai 1920. Arh. St. Buc., fond M.A.I., 1920, dos. 223, p. 92—93.

[3] *Socialismul* din 13 aprilie 1920, Arh. St. Buc. fond M.A.I. 1920, dos. 91, f. 76.

[4] *Ibidem*, 15 mai 1920.

[5] *Ibidem*, 28 aprilie 1920.

[6] *Ibidem*.

[7] *Socialismul* din 14 mai 1920.

[8] *Ibidem*.

Grevele începute în aprilie — mai 1920 la București s-au prelungit timp de mai multe săptămîni. Muncitorii, însuflețiți de spirit revoluționar, tindeau sub influența grupurilor comuniste și pe baza propriilor experiențe să treacă la forme de luptă mai înalte, printre altele la greva generală însoțită de ocuparea întreprinderilor.

La 4 mai are loc în București o adunare a consiliilor muncitorești și delegațiilor muncitorilor din toate întreprinderile capitalei, care hotărăște ca în caz cînd patronii și guvernul nu vor satisface revendicările muncitorilor, se va declara grevă generală [1]. La 17 mai are loc în sala Dacia un mare miting al greviștilor din Buurești; în moțiunea adoptată la întrunire greviștii arătau că dacă nu se acceptă revendicările lor vor ocupa întreprinderile; că : „în cazul cînd nu vom fi satisfăcuți ne găsim datori de a merge în fabrici să lucrăm fără a mai ține cont de hotărîrea guvernului care caută să ducă țara la dezastru și a patronilor criminali" [2].

Puterea burghezo-moșierească întrebuința forța armată și deslănțuia cele mai sălbatice represiuni de masă împotriva muncitorilor. Grevistele de la fabrica de țigări de pildă au fost de două ori — la 24 mai și 1 iunie atacate de armată [3]. Se știe că în condițiile din acea vreme, în care clasele exploatatoare puseseră violența la ordinea zilei și foloseau un imens aparat militaro-polițist împotriva luptelor populare,—pentru doborîrea puterii burghezo-moșierești era necesară violența revoluționară a maselor. Orientîndu-se în mod just în condițiile istorice date, grupurile comuniste chemau masele să răstoarne puterea burghezo-moșierească prin lupta armată. Masele muncitorești se convingeau pe baza propriilor experiențe, de justețea acestei chemări a grupurilor comuniste, se declarau gata să lupte pentru lichidarea prin violență a puterii burghezo-moșierești, să treacă de la greva generală la lupta armată. La 3 iunie a avut loc la București o nouă întrunire muncitorească. O muncitoare de la Regie a spus: „se încearcă din nou vărsarea sîngelui muncitoresc ... Să nu se joace oligarhia cu focul. Azi femeile muncitoare sînt gata să se îngrijească nu numai de bucătărie, ci sînt gata să poarte arma cînd lupta se va declara între noi și ei" [4] (capitaliștii). Un alt muncitor de la fabrica de chibrituri a declarat: „pînă cînd vom mai suferi tovarăși foamea și asuprirea? Să fim gata de luptă. Să declarăm greva generală și dacă nici atunci nu vom izbuti, să ieșim în stradă luptînd cu sacrificiul vieții noastre pentru drepturile noastre" [5]. Un alt reprezentant al muncitorilor a spus: „trebuie să trecem la fapte, trebuie să ieșim în stradă. Strada să rezolve conflictul" [6]. Redînd atmosfera care a domnit la mitingul greviștilor ziarul Socialismul care din cauza „cenzurii" exercitate de liderii reformiști ai partidului socialist era departe de a oglindi pe de-antregul spiritul revoluționar al maselor, scrie că „din cuvîntările simple ale celor năpăstuiți s-a desprins strigătul îndurerat: pînă cînd provocările? Și a izbucnit un alt strigăt unanim revoltat: GREVA

[1] *Socialismul* din 5 mai 1920.
[2] *Ibidem*, 19 mai 1920.
[3] *Ibidem*, 23 mai și 3 iunie 1920.
[4] *Ibidem*, 4 iunie 1920.
[5] *Ibidem*.
[6] *Ibidem*.

GENERALĂ ŞI LUPTA DE STRADĂ"[1]. Fireşte că în acea vreme maselor muncitoreşti nu le era încă clară calea ce trebuiau s-o aleagă pentru a doborî stăpînirea burghezo-moşierească. Clar era însă că proletariatul din Capitală era gata să lupte pentru realizarea acestor sarcini măreţe şi faptele relatate mai sus oglindesc puternica fierbere revoluţionară care cuprinsese masele, oglindesc atmosfera revoluţionară care a precedat crearea partidului comunist.

În momentul marilor lupte din aprilie — iunie 1920 clasa muncitoare din ţara noastră nu-şi făurise încă partidul ei comunist. Conducătorii oportunişti ai partidului socialist Ilie Moscovici, G. Cristescu şi alţii au intrat în tratative cu Averescu [2] şi apoi au convocat adunări ale greviştilor în cadrul cărora au îndemnat muncitorii să înceteze greva pe motiv că *după* reluarea lucrului, guvernul le va satisface revendicările; la toate aceste adunări muncitorii care luau cuvîntul au propus ca *întîi* să fie satisfăcute revendicările imediate ale muncitorilor şi numai *după aceea* să înceteze greva [3]. Dar în conducerea Uniunii sindicatelor ceferiste, posturile cheie le deţineau atunci elementele oportuniste care susţinînd că trebuie să aibă încredere în bunăvoinţa guvernului, au izbutit cu mari eforturi să determine ceferiştii să înceteze greva ceea ce a dus şi la încetarea grevei celorlalţi muncitori din întreprinderile statului. Muncitorii metalurgişti şi tîmplari din Bucureşti în ale căror sindicate posturile cheie erau în mîinile aripei revoluţionare, au continuat greva pînă cînd au fost satisfăcute o parte a revendicărilor (Greva tîmplarilor a continuat pînă în august [4], iar cea a metalurgiştilor pînă în septembrie 1920 [5]. Au fost unele din cele mai lungi—poate chiar cele mai lungi — greve din istoria mişcării muncitoreşti din Romînia).

Guvernul nu a satisfăcut însă revendicările muncitorilor din întreprinderile statului din Bucureşti care reluaseră lucrul la începutul lunei iunie 1920. Aceasta a provocat revolta muncitorilor care cereau cu vehemenţă conducerii Partidului socialist şi sindicatelor să organizeze greva generală pe întreaga ţară. La 17 iunie 1920 de pildă a avut loc adunarea tuturor consiliilor muncitoreşti din Bucureşti. Ziarul Socialismul deşi în redacţia lui dominau elementele reformiste — constata: „au vorbit tovarăşii de la CFR, Regie, Chibrituri, Metalurgie etc. Toţi tovarăşii au protestat contra generalului Averescu care i-a înşelat. Toţi vorbitorii au arătat că nici unul din angajamentele luate n-au fost respectate. Nici consiliile muncitoreşti (recunoaşterea lor), nici reprimirea lucrătorilor, nici încetarea prigoanei, nici ridicarea armatei (din fabrici). Toţi vorbitorii *au cerut să se procedeze cu energie şi să se proclame greva generală.* Lucrătorii sînt gata de luptă. *Ei au cerut comisiei generale să fie mai hotărîţi* şi muncitorii o vor urma [6]". Adunarea a votat o moţiune prin care a dat Comisiei

---

[1] *Socialismul*, 4 iunie 1920.

[2] *Ibidem* 6 iunie 1920. Vezi şi declaraţiile făcute de Ilie Moscovici la procesul grevei generale în *Socialismul* din 17 nov. 1920.

[3] Despre aceste adunări vezi *Socialismul* din 6 şi 7 iunie 1920.

[4] *Socialismul* din 14 iulie 1920.

[5] *Ibidem*, 9 sept. 1920.

[6] *Ibidem*, 19 iunie 1920.

generale a sindicatelor mandatul de a organiza *greva generală* pe întreaga țară [1]. Se vede în mod clar că *muncitorii* erau aceia care cereau conducerii centrale oficiale a mișcării muncitorești să declare greva generală. Acesta era un rezultat al activității grupurilor comuniste. În zilele următoare, *Socialismul* a publicat articole din care reeșea orientarea muncitorimii spre greva generală [2]. Muncitorimea capitalei, în frunte cu elementele revoluționare a fost aceea care a dat semnalul pregătirilor pentru greva generală. Din întreaga țară muncitorii cereau declararea grevei generale, trimiteau în acest scop delegații la organele centrale din București ale mișcării muncitorești [3].

Luptele greviste se intensifică în toată țara, muncitorii din București fiind în fruntea acestor lupte. Între 1 martie — 20 octombrie 1920, au avut loc în toată țara 345 de greve [4] din care 112 în București[5]. Au avut loc mari demonstrații și mitinguri împotriva intervenției antisovietice și a teroarei dezlănțuite de guvern pentru amnistie politică și militară[6] (după unele date numărul oamenilor muncii condamnați sau dați în judecată pentru că refuzaseră| să participe la războiul imperialist sau se ridicaseră împotriva regimului burghezo-moșieresc era de circa 100 000). În cursul unora din aceste acțiuni, ca de pildă greva de la Arsenal din 30 august, armata a tras în muncitori provocînd victime[7]. Masele muncitorești cereau cu tot mai multă insistență greva generală.

La începutul lunii august, consiliile muncitorești din București au decis să organizeze o grevă generală demonstrativă împotriva legii de interzicere a grevelor pregătită de guvern și împotriva intervenției antisovietice[8], iar consiliul comun al Partidului socialist și sindicatelor a trebuit să aprobe această hotărîre[9]. La 11 august în București a avut loc o grevă generală demonstrativă de două ore, în cursul căreia 30 000 muncitori au demonstrat în fața Parlamentului împotriva legislației antigreviste[10]. Acțiuni asemănătoare — greve și demonstrații contra legislației antigreviste au avut loc a doua zi în toată țara[11]. În august-octombrie 1920 au avut loc greve generale pe diferite regiuni și orașe pe tot întinsul țării. Cele mai însemnate Uniuni sindicale adoptă hotărîrea de a declara greva generală.

Oportuniștii care dețineau majoritatea în conducerea Partidului socialist și a sindicatelor au amînat pe cît le-a stat în putință, declararea

---

[1] *Socialismul* din 19 iunie 1920.

[2] *Ibidem*, 20 și 22 iunie 1921.

[3] Vezi declarațiile în acest sens la procesul grevei generale în *Socialismul* din 17 noiembrie 1920 și *Dimineața* din 17 noiembrie 1920.

[4] *Buletinul oficial al Ministerului Muncii*, an. II (1921), p. 314.

[5] *Ibidem*.

[6] Ziarul *Dimineața*, de exemplu publicînd un reportaj asupra unui astfel de miting organizat de Partidul socialist la arenele Romane arăta că tribunele erau pline pînă la refuz.

[7] *Socialismul* din luna septembrie 1920. Arh. St. Buc. Fond. Președinției Consiliului de Miniștri, 1920, dos. 224, f. 68.

[8] *Socialismul* din 13 august 1920.

[9] *Ibidem*.

[10] *Ibidem*.

[11] Arh. St. Buc., Fond. M.A.I., 1920, dos. 224, f. 40; dos. 237, f. 4; dos. 252, f. 2; *Socialismul* din 14, 17 și 18 aug. 1920.

grevei generale, dînd guvernului răgazul de care avea nevoie pentru a pregăti reprimarea prin forță a luptelor muncitoreşti. Majoritatea reformistă din Consiliul general al organizațiilor socialiste şi sindicale a fost nevoită să se declare de acord cu greva generală numai sub presiunea maselor[1]. Membrii Consiliului general primiseră din partea organizațiilor mandate imperative de a declara greva generală. De altfel, mecanicii şi fochiştii hotărîseră ori cum să declare greva generală la 18 octombrie şi devenise evident pe baza grevelor precedente ale feroviarilor şi a stării de spirit a muncitorilor, că greva generală a feroviarilor va duce în orice caz la o grevă a celei mai mari părți a muncitorimii. Se ştie că greva generală a fost fixată pentru ziua de 20 octombrie, revendicările ei avînd un caracter politic : libertatea organizațiilor muncitoreşti, recunoaşterea sindicatelor şi a consiliilor muncitoreşti, demilitarizarea întreprinderilor, libertatea de întrunire, de presă, de grevă şi altele. În preajma grevei generale, guvernul a făcut mari pregătiri pentru reprimarea grevei generale. În timp ce guvernul pregătea represiunea, liderii reformişti încercau să ajungă la o înțelegere cu el — nu se gîndeau decît „să scape'' cît mai iute de greva generală, să-i pună cît mai repede capăt[2], şi de aceea refuzau să se ocupe de pregătirea practică a grevei generale. Credincioşi metodelor pasive reformiste ei nu numai că nu au făcut nimic pentru a organiza în mod efectiv greva generală, dar au şi dezorientat muncitorii împingîndu-i la pasivitate prin directiva „toată lumea stă acasă''; această directivă a demobilizat muncitorimea a răzlețit şi împrăştiat forțele ei, a înlesnit acțiunea represivă a guvernului burghezo-moşieresc. Pe de altă parte clasa muncitoare — ca urmare în primul rînd a politicii oportuniste a conducătorilor Partidului socialist, nu închegase încă o legătură trainică cu aliatul ei firesc, masele de bază ale țărănimii.

Muncitorimea a pornit la marea luptă — greva generală — plină de elan şi avînt revoluționar dar dezarmată, lipsită de principala ei armă, organizarea şi lipsită de un stat major revoluționar, de conducere unui partid marxist-leninist. Tactica pasivă, oportunistă a liderilor reformişti a fost în modul cel mai clar sintetizată de secretarul din acea vreme a Comisiei generale a sindicatelor care în ajunul grevei generale a declarat presei : „Guvernul amenință cu împuşcarea. Proletariatul va răspunde încrucişîndu-şi brațele''[3]. Încrucişarea brațelor, pasivitatea în fața atacului furibund al burgheziei, aceasta era linia impusă de liderii reformişti.

Prezentarea grevei generale iese din cadrul acestui studiu. Amintim însă că dorința de luptă a muncitorimii s-a reflectat în participarea ei aproape unanimă la grevă. În octombrie a început greva mecanicilor şi fochiştilor de la C.F.R. Un mare ziar burghez arăta că la Bucureşti „greva de la căile ferate s-a declarat duminică seara la orele 6. De la această

---

[1] „N-ajungeai să deschizi gura într-o adunare că ți se lua piuitul cu strigătele : Vrem greva generală !'' — Se arată într-o relatare contemporană (*Lupta socialistă* din 3 octombrie 1920).

[2] Greva trebuia să se sfîrşească după cîteva zile chiar dacă guvernul nu ar fi cedat la condițiunile puse în memorii declara secretarul Partidului socialist — oportunistul Ilie Moscovici (Ilie Moscovici, *Probleme ale mişcării socialiste*, Bucureşti, 1922), p. 17).

[3] *Chemarea* din 16 octombrie 1920.

oră nici un tren n-a mai plecat în provincie ... Pe măsură ce se întorceau trenurile din provincie, personalul de tracțiune părăsea serviciul"[1]. Viitorul, organul oficial ultrareacționar al liberalilor, arată că la București a rămas la lucru ... un singur fochist[2]. Joi 20 octombrie 1920 au intrat în grevă muncitorii din celelalte ramuri. Unul din ziarele burgheze de cel mai mare tiraj, redus în zilele grevei generale la o firavă foiță scria la 20 octombrie: „Greva generală a izbucnit. Începînd de azi dimineața de la orele 6, orice activitate economică a încetat"[3]. Acest ziar evalua la 36.000 numărul muncitorilor din capitală participanți la greva generală (printre ei: 5 000 ceferiști, 5000 metalurgiști, 3500 muncitori de la fabricile R.M.S.,1200 de la Arsenal, 1000 de la Pirotehnie, 1000 de la atelierele de confecții ale armatei etc.[4]. Din cauza greșelilor Comisiei locale a sindicatelor din București arăta unul din liderii reformiști, nu au intrat în grevă muncitorii de la tramvaie[5]. Greva generală din octombrie 1920 a cuprins întreaga muncitorime a Romîniei; ea a fost *prima* acțiune unită pe toată Romînia, *prima* grevă generală, din întreaga țară (pînă atunci avuseseră loc doar greve generale pe provincii, ca de pildă grevele generale de la 1919 din vechea Romînie, despre care am vorbit, greva generală din 25—26 august 1920 din Banat, greva generală din 29 august 1920 din Transilvania și Banat etc.).

Elanul revoluționar, dorința de luptă a muncitorimii nu erau însă suficiente. Lipsa de organizare de conducere revoluționară, lipsa unor legături trainice cu aliații firești — urmarea lipsei unui partid revoluționar — și-au făcut repede simțite efectele asupra muncitorimii. Faptul că nu avea încă un partid marxist-leninist nu a dat proletariatului posibilitatea de a respinge și înfrînge atacul claselor exploatatoare. Desfășurînd adevărate acțiuni de război civil, guvernul a arestat mii de muncitori și în primul rînd membrii consiliilor muncitorești, ai comitetelor sindicale și ai organizațiilor socialiste; sediile muncitorești au fost închise, ziarele socialiste suprimate mulți dintre greviști și familiile lor au fost aruncați pe stradă sub pretextul rechiziționării locuințelor; greviștii erau opriți de armată de a cumpăra pîine la brutării etc. Din cauza că liderii partidului și ai sindicatelor nu au făcut nimic pentru a remedia efectele arestărilor și interzicerii activității legale, din cauză că nu au făcut nimic pentru a asigura o conducere ilegală a grevei care să poată să-și continue activitatea în ciuda teroarei, — iar pe muncitori i-au îndemnat să stea pasivi pe la casele lor, forțele clasei muncitoare au putut fi răzlețite de măsurile teroriste ale guvernului, muncitorii au pierdut legătura între ei și greva generală s-a fărîmițat, în practică, într-o serie de greve pe centre muncitorești și grupe de fabrici, greve simultane lispite de coeziune între ele, lispite de o conducere unică. Lipsiți de orice îndrumare, neștiind cum să riposteze împotriva măsurilor represive și neexistînd un partid revoluționar, nefiind *mobilizați* să dea burgheziei riposta cuvenită, mulți mun-

[1] *Dimineața* din 20 octombrie 1920.
[2] *Viitorul* din 28 octombrie 1920.
[3] *Dimineața* din 22 octombrie 1920.
[4] *Ibidem* din 24 octombrie 1919; ziarul burghez *Dacia* din 24 octombrie 1920.
[5] Ilie Moscovici, *Probleme actuale ale mișcării muncitorești*, București, 1922, p. 18.

citori au reluat în mod treptat lucrul fără a-şi putea impune revendicările lor. O bună parte a muncitorilor din Bucureşti au reluat lucrul după 3—5 zile de grevă. O săptămînă după începerea grevei generale mai erau însă în grevă cele mai importante detaşamente ale muncitorimii bucureştene, ceferiştii, metalurgiştii (ca şi petroliştii din Valea Prahovei, minerii din Valea Jiului etc.)[1]. În Bucureşti grupurile comuniste răspîndeau manifeste ilegale care îndemnau pe muncitori să continue greva[2]. O mare parte a muncitorimii, în Bucureşti ca şi în întreaga ţară, era dornică să continue lupta, iar guvernul s-a văzut în imposibilitate de a lichida greva generală repede şi *complet*. „Şefii socialişti o dată arestaţi—se arăta într-un ziar burghez — *greva generală n-a fost înfrîntă decît pe alocuri; mai erau industrii care sufereau de pe urma grevei*. Această situaţie tindea să continue avînd pe de o parte masele lipsite de conducători cu care se putea trata, de alta *guvernul, pus în imposibilitate de a soluţiona chestiunea din măsurile luate*"[3]. Aceasta era o recunoaştere a faptului că guvernul nu putea lichida singur greva. Burghezia a fost însă din nou ajutată de liderii reformişti. La 24 octombrie 1920 au început la Bucureşti tratative între reprezentanţii liderilor reformişti N. Lupu Costache şi Ghelerter pe de o parte şi secretarul general de la interne (I. Popovici-Taşcă), ministrul de interne (C. Argetoianu) şi primul ministru (generalu Averescu)[4]. Guvernul a propus ca liderii Partidului socialist să dea cuvîntul de ordine de reluare a lucrului, urmînd ca *după aceea*, guvernul să elibereze muncitorii arestaţi, să permită reînceperea activităţii legale a Partidului socialist, să se satisfacă revendicările greviştilor[5]. Totdeauna înclinaţi spre colaborarea neprincipială cu burghezia, totdeauna gata să se înhame la remorca acesteia, liderii reformişti au acceptat propunerile guvernului de a proclama încetarea grevei fără îndeplinirea prealabilă a revendicărilor greviştilor. La 28 octombrie 1920, conducerea Partidului socialist a dat cuvînt de ordine de încetare a grevei generale. Abia atunci, în urma dispoziţiei liderilor reformişti care ajunseseră la o înţelegere cu guvernul, greva generală s-a terminat în linii mari în cea mai mare parte a industriei şi transporturilor din Bucureşti şi din ţară. Muncitorimea se retrăgea însă luptînd. În ciuda directivelor reformiştilor la C.F.R., în Valea Jiului ca şi în alte locuri, muncitorii au mai continuat greva în prima decadă a lunii noiembrie[6].

[1] La 1 noiembrie 1920, într-un articol care condamna în mod vehement greva generală, revista *Cuvîntul liber* scria că „e adevărat că n-au dezertat (de la grevă) muncitorii din petrol şi metalurgie. Greva căilor ferate produce încă cel mai mare rău economiei burgheze". În noiembrie 1920, o telegramă a Direcţiei generale a C.F.R. din Cluj arăta că dintre minerii din Valea Jiului numai o minoritate reluaseră lucru (*Dimineaţa* din 4 noiembrie 1920). Cf. *Socialismul* din 28 nov. 1920.

[2] „Pe la periferia capitalei, scria *Dimineaţa* la 27 octombrie 1920, au fost lipite manifeste scrise cu mîna din care se arăta că greva nu e sfîrşită".

[3] *Dimineaţa* din 29 octombrie 1920.

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*.

[6] La 4 noiembrie sub titlul „Guvernul face apel la reluarea lucrului" a fost publicat un comunicat oficial care arăta că la C.F.R. sub influenţa „instigatorilor" muncitorii continuă să facă grevă pasivă (grevă pasivă însemna intrarea muncitorilor în ateliere, la servicii etc., fără însă a lucra). În noiembrie greva încă mai continua în Valea Jiului, la Galaţi şi în alte locuri (*Socialismul* din 28 noiembrie 1920, *Dimineaţa* din 17 noiembrie 1920).

Greva generală a împiedicat instaurarea dictaturii militare deschise la care tindea guvernul Averescu[1]; dîrzenia muncitorilor care pînă la 28 octombrie nu au părăsit greva, în ciuda măsurilor teroriste a impus redeschiderea sediilor Partidului socialist, reapariția ziarelor socialiste. În esență însă, greva generală în București ca și în restul țării a fost înfrîntă, din cauza conducătorilor reformiști, din cauza lipsei unui partid leninist. Promisiunile guvernului de a elibera muncitorii arestați, de a recunoaște drepturile sindicatelor și consiliilor muncitorești în fabrici nu au fost îndeplinite. Consiliile muncitorești, și o mare parte a sindicatelor au fost distruse. În diferite locuri ziua de muncă de 8 ore a fost desființată, salariile scăzute, muncitorii revoluționari concediați. Scopurile urmărite prin greva generală, asigurarea drepturilor democratice pentru muncitori, a dreptului la organizare, adunări, grevă a muncitorilor, nu au fost atinse. A început refluxul luptelor revoluționare. Greva generală ca și celelalte lupte de clasă din 1918—1920 au avut însă o mare importanță în dezvoltarea conștiinței și organizarii de clasă a muncitorilor, pentru dezvoltarea procesului de clarificare ideologică în mișcarea muncitorească.

Grupurile comuniste și secțiunea din București a Partidului socialist au fost în primele rînduri ale luptei pentru transformarea Partidului socialist în Partid comunist. Aceasta nu este întîmplător, căci organizațiile muncitorești, din București erau cele mai puternice din țară. În ianuarie 1920 Secțiunea din București a Partidului Socialist, de exemplu, cea mai numeroasă din țară, avea deja 4550 membri, majoritatea membrilor formînd-o ceferiștii, metalurgiștii și alți muncitori. În februarie 1919, cînd conducerea partidului socialist a renunțat în mod deschis la declarația de principii din noiembrie 1918 și a trecut la susținerea fățișă a ideologiei reformiste, secțiunea din București, sub influența grupurilor comuniste și-a declarat din nou adeziunea la principiile revoluționare[2].

E adevărat că în mai 1919, la conferința din București a Partidului socialist, liderii oportuniști au impus un program reformist. Dar încă la 29 iunie secțiunea din București a Partidului socialist — prima în țară — votează din inițiativa grupurilor comuniste o moțiune de simpatie, față de Internaționala Comunistă[3] și față de membrii grupurilor comuniste aflați în închisoare afirmîndu-și hotărîrea ca la viitorul congres să ceară afilierea partidului la Internaționala Comunistă.

În ianuarie 1920, cînd nu se stinsese încă ecoul grevi generale din 26 decembrie 1918, la propunerea reprezentanților grupurilor comuniste secțiunea din București a Partidului socialist adoptă o moțiune prin care cere conducerii Partidului socialist să ia măsuri pentru afilierea la Internaționala a III-a și transformarea partidului în Partid Comunist[4]. În

---

[1] Planurile Guvernului Averescu-Argetoianu de instaurare a dictaturii militare, demascate în presa muncitorească, sînt recunoscute de Argetoianu în memoriile sale.
[2] *Socialismul* din 21 și 28 februarie și 3 martie 1919.
[3] *Ibidem*, 4 iulie 1919.
[4] A.C.I.P., cota A IV, nr. inv. 51 și dosar 42 812.

martie 1920, secţiunea din Bucureşti votează din nou o moţiune în acest sens propusă de grupurile comuniste[1].

Sub conducerea grupurilor comuniste, secţiunea din Bucureşti întreprinde o energică acţiune în vederea transformării Partidului socialist în Partid Comunist. În 1920 începe să apară revista „Lupta de clasă", organ al secţiunii Bucureşti care fiind condusă de grupurile comuniste[2], milita în mod deschis pentru răspîndirea leninismului, pentru afilierea la Internaţionala Comunistă[2]. Organizaţiile din întreaga ţară ale Partidului socialist, răspunzînd iniţiativei secţiunii din Bucureşti şi mobilizate fiind de grupurile comuniste, votează moţiuni în favoarea afilierii la Internaţionala Comunistă.

Conducerea centrală a Partidului socialist a izbutit pînă la greva generală să amîne sub diferite pretexte afilierea partidului la Internaţionala a III-a şi constituirea Partidului Comunist Romîn. Experienţa grevei generale arătase însă în mod definitiv muncitorilor înaintaţi că fără un partid comunist, proletariatul nu va putea învinge burghezia. La 30 ianuarie 1921 se întruneşte la Bucureşti consiliul general al Partidului socialist. Grupurile comuniste din Bucureşti au pregătit în mod direct desfăşurarea lucrărilor consiliului general[3] care se pronunţă cu majoritate de voturi în favoarea aderării la Internaţionala Comunistă, în favoarea constituirii Partidului Comunist Romîn şi în legătură cu aceasta, hotărîşte convocarea Congresului Partidului socialist.

La 8 mai 1921, a avut loc în Bucureşti marele eveniment, de uriaşa însemnătate pentru istoria poporului nostru. Congresul Partidului Socialist hotărîşte cu zdrobitoare majoritate de voturi aderarea la Internaţionala a III-a şi constituirea Partidului Comunist Romîn. Crearea Partidului comunist a însemnat o victorie istorică a leninismului asupra oportunismului în mişcarea muncitorească din ţara noastră. Partidul Comunist Romîn a preluat conducerea luptei de eliberare socială şi naţională a poporului nostru. Sub conducerea Partidului, oamenii muncii păşesc pe căile luminoase ale construirii socialismului în ţara noastră.

РАБОЧЕЕ ДВИЖЕНИЕ В БУХАРЕСТЕ В 1917—1921 гг.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В отличие от других столиц Бухарест еще со второй половины XIX в. был не только политическим и административным, но и основным промышленным центром страны. Поэтому рабочие Бухареста являлись тем отрядом румынского пролетариата, который не раз подавал сигнал к большим революционным битвам румынских народных масс против буржуазно-помещичьего строя.

[1] *Socialismul* din 17 martie 1920 şi 23 mai 1920.
[2] *Ibidem*, 7 martie 1924.
[3] *Ibidem*, 2 octombrie 1922.

После 1917 г. вследствие империалистической войны в Румынии обострились внутрение противоречия буржуазно-помещичьего строя и под непосредственным влиянием Великой Октябрьской социалистической революции начался мощный революционный подъем.

В работе показывается роль бухарестских рабочих в революционном движении 1917—1920 гг., в особенности рассматриваются следующие вопросы: выступления против империалистической войны, против немецких оккупантов и румынских помещиков и буржуазии, борьба за демократический мир и солидарность с советской Россией; борьба трудящихся в ноябре — декабре 1917 г.; забастовка железнодорожников в июне 1919 г. и в связи с этим широко развернувшиеся по всей стране бои рабочих; общие политические забастовки 1919 г. и особенно политическая забастовка 26 (13) декабря 1919, означающая новый революционный подъем бухарестского пролетариата, а также крупные забастовки и рабочие действия (борьба за рабочий контроль над производством, захват предприятий в апреле — июле 1920 г.) и их значение для подготовки общей забастовки и, наконец, непосредственная подготовка и развертывание общей забастовки в Бухаресте в октябре 1920 г.

Большие бои пролетариата в этот период развертывались вопреки реформистским элементам из руководства социалистической партии и профсоюзного движения, пытавшимся затормозить революционные действия масс.

Во главе пролетарского движения стояли коммунистические группы. Бухарестские коммунистические группы сыграли огромную роль в борьбе против оппортунизма, в выяснении идеологии рабочего движения, ознаменовавшейся созданием 8 мая 1921 г. Румынской коммунистической партии.

LE MOUVEMENT OUVRIER À BUCAREST DE 1917 À 1921

RÉSUMÉ

A la différence d'autres capitales, Bucarest a été, dès la seconde moitié du XIXe siècle, non seulement le centre politique et administratif du pays, mais encore son principal centre industriel. De ce fait, les travailleurs bucarestois constituèrent ce détachement du prolétariat roumain qui maintes fois donna le signal des grandes batailles de classe contre le régime bourgeois-agrarien. Après 1917, par suite de l'aggravation des contradictions internes du régime bourgeois, en conséquence de la guerre impérialiste, et sous l'influence directe de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre, la Roumanie a connu un vigoureux essor révolutionnaire.

L'auteur de l'article s'attache à étudier le rôle des travailleurs de Bucarest au cours des luttes révolutionnaires des années 1917—1920, en insistant particulièrement sur les facteurs suivants : actions dirigées contre la guerre impérialiste, contre l'occupant allemand, la bourgeoisie et les grands propriétaires fonciers du pays ; actions en faveur d'une paix démocratique, et de solidarité avec la Russie soviétique ; luttes de novembre-décembre 1918 ; grève des cheminots de juin 1919, suivie des grandes luttes ouvrières que celle-ci déclencha dans tout le pays ; grèves générales politiques de 1919 et, notamment, la grève politique du 26 (13) décembre 1919, qui marque une nouvelle intensification du rôle révolutionnaire des travailleurs bucarestois ; grandes grèves et actions ouvrières (lutte pour le contrôle de la production par les travailleurs

et occupation d'un certain nombre d'entreprises en avril-juillet 1920) et leur importance dans la préparation de la grève générale d'octobre 1920; préparation directe et déroulement de la grève générale d'octobre 1920, à Bucarest.

Les grandes luttes prolétariennes de cette période se sont produites en dépit des éléments réformistes, de la direction du parti socialiste et du mouvement syndical, qui s'efforçaient de freiner l'action des masses. C'étaient les groupes communistes qui dirigeaient les actions prolétariennes, et ils jouèrent à Bucarest un rôle considérable dans la lutte contre l'opportunisme et pour la clarification idéologique du mouvement ouvrier, lutte couronnée, le 8 mai 1921, par la création du Parti Communiste Roumain.

LUPTA MASELOR POPULARE DIN BUCUREȘTI CONDUSE DE PARTIDUL COMUNIST ROMÎN PENTRU INSTAURAREA PUTERII POPULARE

(23 August 1944 — 6 Martie 1945)

DE

M. RUSENESCU

Clasicii marxism-leninismului descoperind legile dezvoltării sociale, au arătat că adevărații făuritori ai istoriei sînt masele populare, deoarece ele creează toate bunurile materiale, ele reprezintă principala forță care înfăptuiește schimbările progresiste din viața socială.

Cea mai măreață cucerire a maselor populare din țara noastră este instaurarea puterii populare sub conducerea partidului clasei muncitoare. Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arăta la cel de-al II-lea Congres al P.M.R. că „Regimul democrat-popular este opera poporului — adevăratul făuritor al istoriei"[1].

Alături de lupta oamenilor muncii din întreaga țară, lupta maselor populare din orașul București pentru libertate și independență, pentru un trai mai bun, are tradiții seculare. Populația Bucureștiului s-a ridicat în nenumărate rînduri în decursul frămîntatei istorii a patriei noastre împotriva înrobitorilor ei de tot felul.

În articolul de față vom trata numai unele aspecte ale luptei maselor populare din București sub conducerea Partidului Comunist Romîn în perioada 23 August 1944 — 6 Martie 1945, fără a avea însă pretenția de a epuiza problema.

★

Insurecția armată victorioasă de la 23 August 1944, organizată și condusă de către Partidul Comunist Romîn în condițiile favorabile create

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Comunist Romîn la Congresul al II-lea al partidului — 23 decembrie 1955*, E.S.P.L.P., 1956, p. 24.

de înaintarea Armatei Sovietice eliberatoare pe teritoriul țării noastre a marcat o cotitură radicală în istoria poporului romîn, descătușînd uriașele energii revoluționare ale întregului popor muncitor. La victoria insurecției armate au dat o însemnata contribuție masele largi populare din Capitala patriei noastre. Potrivit planului insurecțional elaborat de conducerea Partidului Comunist Romîn, în ziua de 23 August 1944 formațiunile patriotice de luptă din București au arestat guvernul fascist și împreună cu unitățile armatei romîne care la chemarea partidului se alăturaseră insurecției, au trecut la lichidarea comandamentelor și trupelor hitleriste. Din primele momente ale insurecției, partidul, plin de încredere în forțele poporului, a chemat populația Capitalei la luptă cu arma în mînă împotriva armatei hitleriste. Comandamentul formațiunilor patriotice de luptă a lansat un apel înflăcărat către toți cetățenii Capitalei în care se spunea : „Lupta cu arma în mînă a început. Din această clipă fiecare romîn e un soldat al Romîniei libere... Pentru respingerea și exterminarea cotropitorilor sînt necesare toate forțele și resursele noastre. Urmați fără șovăire ordinul și dispozițiile Comandamentului formațiunilor de luptă patriotice, înrolați-vă în detașamentele patriotice. Prezentați-vă la locurile indicate de Comitetele noastre cu arme și fără arme. Capitala țării, inima mișcării de eliberare națională trebuie ținută cu orice preț"[1]. Mobilizați de comuniști, mii de cetățeni ai Bucureștiului au format numeroase plutoane și companii ale formațiilor patriotice care au luptat împotriva hitleriștilor ce încercau să pătrundă în Capitală. În aceste zile „se puteau vedea pe străzile Capitalei plutoane și companii de voluntari cu căști și puști care se îndreptau spre zonele de luptă din jurul Capitalei [2]. Numeroși cetățeni ajutau formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare, transportînd muniții și alimente pînă la linia de luptă[3].

Lupte îndîrjite împotriva trupelor hitleriste au dus formațiunile patriotice și unitățile militare în special la sediul misiunii militare germane pentru armata de uscat (actualul local al Academiei Militare), la sediul misiunii aeriene (localul Sfatului Popular Regional), la sediul formațiunilor hitleriste de pe str. Șerban Vodă, în cartierul Rahova, la gara Dealul Spirii și la cazărmile cavaleriei de la Cotroceni[4]. Acțiunile oamenilor muncii din Capitală încadrați în formațiunile de luptă patriotice precum și ale unităților militare au silit pe hitleriști să capituleze. Trupele fasciste au fost înfrînte și dezarmate pînă către sfîrșitul zilei de 25 august. În urma unor lupte deosebit de aprige au fost respinse atacurile unităților hitleriste de la Băneasa ca și ale celor ce veneau de la Alexandria și Giurgiu. Pînă la 28 august trupele hitleriste dimprejurul Capitalei au fost zdrobite ; fasciștii germani au fost lichidați, capturați sau alungați. Trupele sovietice au eliberat la 30 august orașele Constanța și Buzău.

---

[1] Arh. centrală a Instit. de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. nr. 28/II ; Cf. *Ecoul* din 27 august 1944, p. 1.

[2] *Scînteia* din 24 august 1945, p. 1.

[3] *Ecoul* din 29 august, 2 sept., 4 sept. 1944.

[4] *Contribuția Romîniei la războiul antihitlerist*, Ed. militară a M.F.A. ale R.P.R., Buc., 1958, p. 57—58.

În aceeaşi zi primele unităţi ale armatei sovietice au intrat în Capitală fiind primite cu entuziasm de populaţia bucureşteană.

Începerea insurecţiei în Capitală a fost însoţită de declanşarea acţiunilor insurecţionale în toată ţara. Conform planului alcătuit de partid aproape simultan cu acţiunea militară din Capitală a început lupta armată în alte regiuni ale ţării. La Ploieşti şi în Valea Prahovei, la Constanţa şi în Dobrogea, în porturile dunărene, Călăraşi, Olteniţa, Giurgiu, Calafat, Tr. Severin[1], pr cum şi la Craiova[2], Ţăndărei[3], Braşov[4], în Banat[5] etc. Trebuie subliniat că alături de gărzile de luptă patriotice şi unităţile militare, ţărănimea a dat un imens aport. La chemarea comuniştilor, ţărănimea a sprijinit gărzile patriotice la dezarmarea unităţilor hitleriste aflate în localităţile respective[6].

Insurecţia armată victorioasă de la 23 August 1944 a însemnat începutul unei adevărate renaşteri a Romîniei la o viaţă nouă, începutul revoluţiei populare. Tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej în expunerea făcută la sesiunea solemnă a Marii Adunări Naţionale cu prilejul celei de-a 15-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascist a arătat că: „Insurecţia armată victorioasă a dat un puternic avînt luptei maselor populare, a constituit începutul revoluţiei populare a cărei sarcină de bază era lichidarea rămăşiţelor feudale şi desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice, înfăptuirea unui şir de reforme democratice care să deschidă larg drumul progresului economic şi social"[7].

Răsturnarea dictaturii antonesciene a dezlănţuit un uriaş avînt revoluţionar care exprima ura maselor împotriva vechiului regim burghezo-moşieresc, care oglindea nu numai hotărîrea lor de a lupta alături de Armata Sovietică la izgonirea trupelor hitleriste din ţară şi la nimicirea fascismului, ci şi de a dezvolta succesul obţinut prin doborîrea dictaturii fasciste şi de a impune transformări radicale în viaţa politică, economică şi socială în folosul oamenilor muncii.

Călău indu-se după învăţătura marxist-leninistă care arată că esenţialul în revoluţie îl constituie cucerirea puterii politice de către clasa revoluţionară, Partidul Comunist Romîn a mobilizat oamenii muncii de la oraşe şi sate la luptă pentru alungarea guvernelor cu majoritate reacţionară şi pentru instaurarea puterii populare. Sub conducerea clasei muncitoare în frunte cu comuniştii, masele populare au desfăşurat mari bătălii revoluţionare şi au hotărît în favorarea lor soarta luptei pentru putere, instaurînd la 6 Martie 1945 puterea democrat-populară.

---

[1] Arhiva M.F.A., M. St. M., Secţia a II-a, dos. nr. 1358/1944—1945, f. 48.

[2] *Romînia liberă* din 13 septembrie 1944, p. 1.

[3] Arh. M.F.A., Jurnal de operaţii nr. 214/2, f. 17.

[4] Arh. centrală a Instit. de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond. 1, dos. nr. 2, f. 178.

[5] Ibidem, dos. 10, f. 206.

[6] Cu prilejul dezarmării nemţilor, întreaga populaţie din satele Dragalina, Lahovari, Mărculeşti etc., a cerut arme şi a participat la lupte înverşunate (*Luptătorul*, organul P.C.R. al Jud. Ilfov, din 6 septembrie 1944, p. 1). Pe Valea Prahovei (Apetri C., *Unele aspecte ale participării armatei romîne la insurecţia populară din august 1944*, Ed. M.F.A., 1955, p. 96), în regiunea Tr. Severin-Vîrciorova (*Buletinul oficial al Jud. Mehedinţi*, din 1—15 octombrie 1944, p. 1) etc. numeroşi ţărani participă la izgonirea trupelor hitleriste.

[7] *Scînteia* din 23 August 1959, p. 2.

Urmînd învățătura marelui Lenin care spunea că : „Cu cît mișcarea populară ia o extindere mai mare, cu atît iese la iveală adevărata natură a diferitelor clase, cu atît mai actuală este sarcina partidului de a conduce clasa, *de a fi organizatorul ei*, iar nu de a se tîrî în coada evenimentelor" [1], Partidul Comunist Romîn în frunte cu Comitetul său Central, a acordat o atenție deosebită acestei sarcini arzătoare de organizare a uriașei forțe a maselor care se puseseră în mișcare. Dorința muncitorilor de a se organiza era atît de puternică, încît încă din zilele cînd avioanele dușmane mai bombardau Capitala, au început din inițiativa comuniștilor să se țină ședințe în acest scop. Pe baza năzuinței de organizare a maselor, imediat după 23 August se desfășoară sub conducerea comuniștilor refacerea sindicatelor. În întreprinderi iau ființă comitete de fabrică, care își pun ca obiectiv lupta pentru sprijinirea războiului antihitlerist, pentru apărarea intereselor vitale ale oamenilor muncii. În ziua de 27 august, la chemarea comuniștilor, muncitorii întreprinderilor Malaxa, Vulcan, U.C.B., S.T.B., C.F.R., Gaz și Electricitate etc. în adunări au hotărît alegerea comitetelor de fabrică [2]. Totodată ei și-au luat angajamente de a lupta împotriva hitleriștilor și sabotorilor [3]. La 30 august muncitorii de la Leonida et Co [4] și întreprinderea Infero [5] și-au ales comitetul de fabrică. La prima mare demonstrație liberă din fața sediului Partidului Comunist Romîn ținută la 30 august 1944, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în numele Comitetului Central al Partidului Comunist Romîn, spunea : „Am cucerit libertatea, dar ea trebuie consolidată și rolul de frunte în această consolidare revine clasei muncitoare și luptei sale. Dar numai lupta organizată poate avea un succes deplin. Organizați-vă în Sindicatele unite ale întreprinderilor voastre, formați comitete de fabrică" [6]. A doua zi în întreaga Capitală, au loc întruniri, mitinguri, ședințe etc. pentru alegerea comitetelor de fabrică. Capitala în întregime se găsea în aceste zile în plină acțiune de organizare muncitorească. Numai în ziua de 31 august au fost alese comitete de fabrică la Tăbăcăria Națională, Aerochimica, Atelierele C.F.R.-Grivița, Amero, Ford-Romînă, Voina [7] etc.

Și în unele orașe din țară acțiunea de refacere a organizațiilor sindicale începuse în această vreme.

La 1 septembrie 1944, din inițiativa Partidului Comunist Romîn, s-a constituit Comisia de organizare a mișcării sindicale unite din Romînia, formată din reprezentanți ai celor două partide muncitorești [8]. În rezoluția adoptată, Comisia a stabilit că mișcarea sindicală se organizează ca o mișcare unitară, bazată pe unitatea de acțiune a clasei muncitoare, pe

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. VIII, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 204.

[2] *Romînia liberă* din 30 august 1944, p. 2.

[3] *Ibidem.*

[4] *Luptătorul*, organ al Comitetului județean Ilfov P.C.R., din 25 sept. 1944, p. 3.

[5] *Ibidem* din 6 septembrie 1944, p. 2.

[6] *Romînia liberă* din 31 august 1944, p. 1.

[7] *Luptătorul* din 6 septembrie 1944, p. 2—3; Registrul de procese-verbale întocmit de comitetul de întreprindere al Uzinelor Vasile Roaită (fost Voina) la Muzeul de Istorie a orașului București, secția de construire a socialismului.

[8] *Ecoul* din 8 septembrie 1944, p. 3.

principiile luptei de clasă şi ale internaţionalismului proletar. Rezoluţia stabilea de asemenea ca principiu călăuzitor, constituirea într-o singură organizaţie sindicală a tuturor categoriilor de salariaţi dintr-o anumită întreprindere sau instituţie, urmînd ca toate organizaţiile sindicale din întreprinderile sau instituţiile aceleiaşi ramuri să se constituie într-un sindicat pe localitate [1]. În zilele următoare după înfiinţarea Comisiei de organizare a mişcării sindicale unite din Romînia, acţiunea de organizare a muncitorilor cunoaşte în Capitală un mare avînt. La 1 septembrie muncitorii de la Fiat îşi aleg comitetul de fabrică [2]. La 3 septembrie muncitorii din industria textilă se întrunesc în sala Isbînda şi înfiinţează sindicatul textil [3]. La fel muncitorii textilişti de la întreprinderile Venus, Ţesătoriile Reunite, Rico, Sartex etc. în sala Barcelona [4]. Tot la 3 septembrie îşi aleg comitetul de fabrică şi muncitorii de la fabrica Semat [5]. În ziua de 4 septembrie îşi aleg comitete lucrătorii blănari şi muncitorii ospătari [6]. La 8 septembrie se formează comitetul de fabrică la întreprinderea de arte grafice „Dacia Traiană" [7]. La 9 septembrie la Manotehnica [8] şi Adesgo [9]; la 10 septembrie la Apretura [10] şi Imprimeria Naţională [11], la 11 septembrie la fabrica Elnor [12], la 12 septembrie la Abator, la 13 septembrie la Gaz şi Electricitate, Falk [13] şi Ţesătoria mecanică, V.I.C.A., Distribuţia [14], iar în ziua de 14 septembrie la Siemens, Tricotex, Matero, Munca Textilă, Srip, Filcom [15]. Aceste acţiuni se desfăşurau sub conducerea comuniştilor sau a muncitorilor înaintaţi neîncadraţi din punct de vedere organizatoric în partid, dar care urmau şi aplicau indicaţiile sale. Ca urmare a restabilirii unităţii sindicale numărul muncitorilor şi funcţionarilor organizaţi în sindicate creştea vertiginos. După trei săptămîni de la înfiinţarea Comisiei de organizare, în Bucureşti existau 14 sindicate puternice dintre care numai sindicatul metalurgiştilor număra 35 000 de muncitori organizaţi în 36 de sindicate [16].

Acţiunile întreprinse de muncitorimea Capitalei noastre sub conducerea Partidului Comunist Romîn în vederea organizării şi strîngerii rîndurilor sale, a avut un rol deosebit. Ele au constituit un adevărat semnal

---

[1] *Romînia liberă* din 6 septembrie 1944, p. 1.

[2] *Ibidem* din 18 septembrie 1944, p. 2.

[3] *Ibidem* din 5 septembrie 1944, p. 2.

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*

[6] *Ibidem* din 9 septembrie 1944, p. 2.

[7] *Ibidem* din 14 septembrie 1944, p. 2.

[8] *Ibidem* din 18 septembrie 1944, p. 2.

[9] *Luptătorul* din 14 septembrie 1944, p. 2.

[10] *Ibidem*, p. 3.

[11] *Romînia liberă* din 13 septembrie 1944, p. 2.

[12] *Ibidem*.

[13] *Luptătorul* din 18 septembrie, 1944, p. 3.

[14] *Ibidem* din 21 septembrie 1944, p. 3.

[15] *Ibidem* din 18 septembrie 1944, p. 3.

[16] *Scînteia* din 26 septembrie 1944, p. 3; *Luptătorul* din 16 septembrie 1944, p. 3.

pentru mase, pe calea organizării în sindicate [1]. Muncitorimea din București a stat în primele rînduri în ceea ce privește organizarea sindicală pe întreaga țară. Din foarte multe întreprinderi ale Capitalei numeroși muncitori trimiși de Partidul Comunist Romîn au mers în orașele țării pentru a ajuta la constituirea sindicatelor. La Constanța în ziua de 9 octombrie la ședința de constituire a comitetului sindical al muncitorilor și funcționarilor, au participat și delegați ai muncitorilor din București [2].

Organizarea sindicatelor a avut loc în condițiile unor ascuțite bătălii de clasă și comitetele alese sub îndrumarea comuniștilor au început să acționeze chiar din momentul înființării, să lupte pentru satisfacerea revendicărilor imediate ale muncitorilor. În cadrul sindicatelor muncitorii din Capitală au pornit imediat la lupta unită pentru cîștigarea unor revendicări politice și economice. Astfel, în ziua de 5 septembrie comitetul de fabrică de la Malaxa a organizat o întrunire la care au participat mii de muncitori în cadrul căreia s-a alcătuit un memoriu de revendicări politice și economice trimițîndu-l direcției [3]. În memoriu se cereau 8 ore de muncă, concedierea imediată a elementelor fasciste, reprimirea muncitorilor eliberați din închisori, mărirea salariului, aprovizionarea cu lemne pînă la 15 octombrie, interzicerea bătăii, insultelor etc. [4]. La Lemaître din inițiativa comitetului de fabrică, muncitorii s-au întîlnit în ziua de 6 septembrie și au alcătuit un memoriu de revendicări pe care l-au înaintat direcției. Ei cereau 8 ore de muncă, darea afară imediată a elementelor fasciste, primirea în serviciu a muncitorilor eliberați din închisorile și lagărele fasciste, desființarea închisorii și carcerei de fabrică, sporirea salariului cu 50% etc. [5]. În același fel s-au desfășurat lucrurile la Laromet [6], Grivița C.F.R. [7], Țesătoriile Reunite, Uzinele Chimice Romîne, fabrica Emil Lăzărescu [8] etc. Înaintarea de memorii cu revendicările muncitorilor se baza pe o largă mișcare de masă. Partidul arăta că în condițiile războiului antihitlerist și ale luptei pentru deplina nimicire a fascismului intern, greva nu era o armă de luptă indicată. Îndrumați de partid muncitorii au înfăptuit o serie de acțiuni de masă, potrivit condițiilor existente ale momentului. Prin adunări în fabrică, demonstrații în fața direcției, ei au pornit cu de la sine putere la înfăptuirea revendicărilor lor.

În problema carcerelor, de exemplu, muncitorii mobilizați de comuniști au pășit la sfărîmarea lor. În ziua de 9 septembrie muncitorii de la

---

[1] Astfel, în ziua de 7 septembrie peste 2 000 muncitori metalurgiști din Hunedoara într-o mare adunare și-au ales comitetul de fabrică (Arh. Centrală a Instit. de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. nr. 1 secția organizatorică, p. 127). Același lucru se întîmplă și la Petroșani, Lupeni, Cugir (Ibidem), în toate orașele din Valea Prahovei, la Timișoara, Bacău, Iași, Buhuși, Pitești, Curtea de Argeș, Brăila (Vezi S. Homenco, *Reorganizarea mișcării sindicale din țara noastră* (sept. 1944), în *50 de ani de la crearea Comisiei generale a sindicatelor din Romînia, 1906—1956*, Ed. C.C.S., Buc., 1958).

[2] *Romînia liberă* din 13 octombrie 1944, p. 2.

[3] *Ibidem* din 7 septembrie 1944, p. 2.

[4] *Ibidem* din 13 octombrie 1944, p. 2.

[5] *Luptătorul* din 8 septembrie 1944, p. 2.

[6] *Ibidem.*

[7] *Romînia liberă* din 14 septembrie 1944, p. 2.

[8] *Luptătorul* din 16 septembrie 1944, p. 3.

S.E.T. au sfărîmat carcerele[1]. Şi în alte întreprinderi muncitorii au făcut acelaşi lucru. De asemenea, în problema militarizării întreprinderilor muncitorii au trecut la înlăturarea ordinelor comandanţilor militari privind interzicerea adunărilor şi a organizării, aplicarea de pedepse corporale etc. La 20 septembrie 1944, aceiaşi muncitori de la S.E.T., la apelul comitetului de fabrică au cerut cu insistenţă înlăturarea comandantului militar. Lupta împotriva organelor militare din fabrici şi uzine a căpătat o amploare din ce în ce mai mare şi pînă la urmă comandanţii militari din întreprinderi şi-au pierdut în fapt orice autoritate şi orice putere. Dar mai ales pentru a obţine satisfacerea revendicărilor lor, muncitorii exercitau o puternică presiune asupra patronilor şi autorităţilor, prin adunări în fabrică, ieşiri în faţa direcţiei, demonstraţii de stradă, adunări de masă pentru susţinerea revendicărilor şi a alegerii delegaţilor care să prezinte aceste revendicări conducătorilor întreprinderilor capitaliste sau guvernului. În 17 septembrie 1944, de exemplu, reprezentanţii muncitorimii metalurgiste din Capitală s-au strîns într-un număr de cca 1 000 pentru a formula şi susţine revendicările lor, a discuta în mod liber nevoile lor şi a-şi spune cuvîntul împotriva exploatatorilor. Au putut fi auzite cuvinte ca : „Patronii au avut toată libertatea să ne asuprească, iar nouă ni s-a pus lacăt la gură" ! „Pentru muncitori s-au înfiinţat temniţe, carcere, lanţuri şi bătăi în fabrici" ! [2]. S-au formulat revendicări privind îmbunătăţirea condiţiilor de trai, înlăturarea elementelor fasciste din fabrici ş.a. Pe linia îndrumărilor date de partid a fost ales un comitet format din 35 reprezentanţi ai celor mai mari întreprinderi metalurgice care să ţină legătura cu comitetele de fabrică [3]. La 20 septembrie a avut loc adunarea ceferiştilor chemaţi de către organizaţia de partid pentru a asculta raportul delegaţiei trimise spre a trata cu direcţia Căilor Ferate, programul de revendicări formulat în adunările anterioare. Muncitorii ceferişti au dezaprobat răspunsul direcţiei C.F.R. Adunarea a votat o moţiune de protest cerînd guvernului satisfacerea imediată a revendicărilor lor şi înlăturarea conducerii C.F.R. Adunarea a încredinţat mandatul de a trata direct cu guvernul unei delegaţii în frunte cu tovarăşul Chivu Stoica. Prezentîndu-se la 22 septembrie la Ministerul Comunicaţiilor delegaţia muncitorimii ceferiste în frunte cu tovarăşul Chivu Stoica, a obţinut o sporire a salariilor mici, aprovizionarea ceferiştilor cu lemne, acordarea unui ajutor de iarnă, readucerea personalului C.F.R. dispersat, oprirea oricărei concedieri etc. [4]. În majoritatea întreprinderilor au avut loc la fel întruniri muncitoreşti pentru revendicări. Acţiunile muncitorilor culminează cu marea adunare din 24 septembrie 1944. În această zi muncitorimea din toate colţurile Capitalei a pornit spre stadionul A.N.E.F. Peste 25 000 de muncitori, bătrîni, tineri şi femei purtau placarde cu lozinci : „Vrem mărirea salariului la nivel cu scumpetea", „La muncă egală, salariu egal", „Jos fascismul" etc. Muncitorimea bucureşteană a manifestat împotriva

[1] *Luptătorul* din 21 septembrie 1944, p. 2.
[2] *Scînteia* din 21 septembrie 1944, p. 3.
[3] *Ibidem* din 25 septembrie 1944, p. 3.
[4] *Ibidem* din 24 septembrie 1944, p. 3.

reacționarilor care sabotau democratizarea țării și a hotărît să lupte cu fermitate pentru *crearea unei Romînii libere și democrate*. În moțiunea votată, muncitorii au protestat împotriva modului cum intenționa Ministerul Economiei Naționale să mărească salariile care nu corespundeau nici pe departe scumpetei și necesităților de trai ale salariaților. Oamenii muncii cereau mărirea salariilor conform indexului de scumpete și consultarea lor în problema măririi salariilor[1]. La această adunare reprezentanții Partidului Comunist Romîn au subliniat necesitatea luptei ce trebuia dusă împotriva guvernului cu majoritate reacționară. Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că „numai un guvern care să reprezinte cele mai largi pături muncitoare de la orașe și sate, toate forțele democratice ale țării, poate rezolva sarcinile actuale, de interes vital pentru poporul romîn" [2]. Pe tot parcursul demonstrației care a avut loc după mitingul de la A.N.E.F., s-a strigat : „Vrem guvern de Front Național Democrat" ! În Piața Victoriei coloanele, au demonstrat din nou pentru un guvern democratic [3]. Exemplul muncitorilor bucureșteni a fost urmat de întreaga muncitorime din țara noastră.

Sub acțiunea maselor largi s-au obținut : 8 ore de lucru, majorarea salariilor pentru compensarea parțială a creșterii prețurilor în condițiile inflației susținute de elementele reacționare, salarii egale la muncă egală pentru femei și tineri, desființarea carcerelor etc.

La 26 septembrie 1944 se dă publicității proiectul de platformă al Frontului Național Democrat elaborat de Comitetul Central al Partidului Comunist Romîn și propus tuturor forțelor democratice. Proiectul de platformă prevedea mobilizarea tuturor forțelor pentru ducerea pînă la victoria finală a războiului antihitlerist alături de Uniunea Sovietică, întărirea prieteniei cu Uniunea Sovietică, îndeplinirea loială a condițiilor armistițiului. Proiectul prevedea rezolvarea principalei probleme a desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și anume, lichidarea proprietății moșierești mai mare de 50 de ha, împroprietărirea țăranilor fără pămînt și cu pămînt puțin și înzestrarea lor cu inventar agricol. În ceea ce privește democratizarea țării se prevedeau : lichidarea resturilor fascismului. anularea legilor antidemocratice, antimuncitorești etc., epurarea aparatului de stat și pedepsirea trădătorilor, instaurarea votului universal, egal, direct și secret, libertatea cuvîntului, a presei, a întrunirilor, recunoașterea organizațiilor sindicale, edictarea unei noi constituții, reforma învățămîntului etc. Se prevedeau, de asemenea, măsuri care să ducă la îmbunătățirea condițiilor de muncă și salarizare a clasei muncitoare. De asemenea, erau înscrise măsuri pentru refacerea economiei și combaterea speculei [4]. Comitetul Central al Partidului Comunist Romîn adresîndu-se tuturor forțelor democratice le chema să adere la platforma pentru alcătuirea unui Front Național Democrat din sînul căruia să se formeze un guvern care să realizeze obiectivele stabilite în platformă.

---

[1] *Luptătorul* din 27 septembrie 1944, p. 1.
[2] *Romînia liberă* din 27 septembrie 1944, p. 3.
[3] *Scînteia* din 26 septembrie 1944, p. 1.
[4] *Ibidem*.

Proiectul de platformă s-a bucurat de adeziunea muncitorilor, ţăranilor, intelectualilor, funcţionarilor etc. Proiectul de platformă F.N.D. a jucat un rol uriaş în dezvoltarea luptelor maselor din Bucureşti şi din întreaga ţară, în jurul lui concentrîndu-se întreaga activitate politică a maselor populare. Comuniştii au iniţiat mari adunări în care muncitorii îşi exprimau adeziunea la platforma program propusă de Partidul Comunist Romîn. La 29 septembrie peste 10 000 de ceferişti au votat o moţiune în care arătau că aderă la platformă şi cereau totodată curăţirea organelor de conducere de la C.F.R. de legionari şi de sabotori, mărirea salariului, demilitarizarea atelierelor etc.[1]. „Ne luăm angajamentul să luptăm cu toată hotărîrea pentru popularizarea şi îndeplinirea platformei elaborate de Comitetul Central al Partidului Comunist Romîn" — se spune în moţiunea adoptată de cei 4000 de muncitori de la Malaxa, la întrunirea din 30 septembrie 1944 — „căci numai astfel putem ajunge la cîştigarea războiului, curăţirea aparatului de stat şi întreprinderilor de legionari şi hitlerişti care au uneltit şi continuă să uneltească împotriva intereselor clasei muncitoare şi ale poporului romîn"[2]. În toate întreprinderile din Capitală au loc întruniri asemănătoare în cadrul cărora muncitorii aderă la platforma program propusă de Partidul Comunist Romîn. Astfel, la „Monitorul Oficial" muncitorii au aderat la 1 octombrie 1944 la platforma F.N.D.[3]. La fel cu aceştia şi muncitorii de la Metalo-Globus, Moara Romînească, Voina etc[4]; la 6 octombrie aderă setebiştii[5], la 8 octombrie cei de la Gaz şi Electricitate[6], la 9 octombrie muncitorii de la Talpa.

Ca şi la Bucureşti, în toată ţara muncitorii şi ţăranii îşi iau angajamentul de a lupta pentru înfăptuirea platformei program. Din iniţiativa organizaţiilor locale ale Partidului Comunist Romîn au loc la Hunedoara, Bacău, Ploieşti, Bîrlad, Timişoara, Piteşti, Deva, Letea, mari întruniri în cadrul cărora muncitorii aderă la platformă[7]. Ideile revoluţionare ale proiectului de platformă au cuprins cu repeziciune masele muncitoare de la sate. Au loc nenumărate adunări în care ţăranii muncitori prin moţiuni îşi exprimau adeziunea lor la platformă trecînd de multe ori cu prilejul aceloraşi adunări la organizarea de comitete ţărăneşti şi înlocuirea primarilor.

În Bucureşti, de la adunări pe întreprinderi pentru aderarea la platformă s-a trecut la mari demonstraţii de masă pe întreaga Capitală pentru sprijinirea platformei propusă de Partidul Comunist Romîn, pentru instaurarea unui guvern democratic. La 8 octombrie 1944 din iniţiativa organizaţiei de partid din Capitală se organizează pe stadionul A.N.E.F. un miting la care au participat 100 000 de muncitori de la întreprinderile din Bucureşti, funcţionari, intelectuali, delegaţiile ţăranilor din Ardeal şi din jurul Bucureştiului. La întrunire s-a arătat că guvernul

---

[1] *Scînteia* din 1 octombrie 1944; *Luptătorul* din 1 octombrie 1944, p. 3.
[2] *Romînia liberă* din 2 octombrie 1944, p. 2.
[3] *Scînteia* din 3 octombrie 1944, p. 3.
[4] *Ibidem* din 3 octombrie 1944, p. 3.
[5] *Ibidem* din 9 octombrie, 1944, p. 3.
[6] *Ibidem* din 13 octombrie 1944, p. 3.
[7] *Romînia liberă*, din 16, 20, 25, 27 octombrie 1944.

generalului Sănătescu format în majoritate din reacţionari este incapabil de a îndeplini sarcinile care stăteau în faţa ţării. Majoritatea guvernului generalului Sănătescu sabota războiul antihitlerist, epurarea aparatului de stat de elementele legionare, antonesciene şi hitleriste, căuta să împiedice democratizarea ţării şi aplicarea armistiţiului. De asemenea, guvernul împiedica îmbunătăţirea traiului oamenilor muncii.

În moţiunea votată de zecile de mii de muncitori, ţărani şi intelectuali se spunea :

> „Noi cetăţeni din Bucureşti, din Ilfov, întruniţi în marea adunare convocată de Frontul Unic Muncitoresc al partidelor comunist şi social-democrat, Sindicatele unite şi Uniunea patrioţilor, ascultînd cuvîntările celor mai autorizaţi reprezentanţi ai întregului popor romîn hotărîm : 1. Marea Adunare Populară aderă cu însufleţire la proiectul de platformă a Frontului Naţional Democrat propus de Frontul Unic Muncitoresc tuturor partidelor şi organizaţiilor democratice. 2. Adunarea hotărăşte formarea imediată a unui Comitet al forţelor democratice unite astăzi, la care să poată adera toate partidele şi organizaţiile democratice pe baza platformei propuse de Frontul Unic Muncitoresc. 3. Cetăţenii Bucureştilor ne luăm angajamentul de a lupta în primele rînduri ale poporului romîn pentru continuarea războiului alături de Armata Roşie contra cotropitorilor hitlerişti pentru nimicirea definitivă a fascismului, pentru curăţirea aparatului de stat de trădătorii de ţară legionari, antonescieni şi de toţi criminalii de război pentru democratizarea instituţiilor de stat şi a întregii vieţi publice. 4. Vom veghia pentru îndeplinirea sinceră a clauzelor armistiţiului. Vom lupta contra sabotajului, a speculei, pentru satisfacerea imediată a cerinţelor muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor şi a tuturor păturilor nevoiaşe. 5. Vom lupta în fruntea poporului romîn pentru realizarea platformei de luptă şi de construcţie a Frontului Naţional Democrat. 6. Exprimînd voinţa întregului popor cerem tuturor partidelor şi forţelor democrate să se unească în Frontul Naţional Democrat. Cerem un guvern în care să fie reprezentate toate forţele democratice. 7. De azi înainte proiectul de platformă al F.N.D. devine programul de luptă al întregului popor pentru Romînia liberă şi independentă . . . [1].

La sfîrşitul adunării, zecile de mii de cetăţeni au manifestat pe străzile Izvor, Bd. Elisabeta (azi 6 Martie) — pînă în Piaţa Universităţii iar de aici coloanele s-au îndreptat spre Piaţa Victoriei.

---

[1] *Scînteia* din 11 octombrie 1944, p. 1.

Acţiunea întreprinsă de masele populare ale Capitalei a însufleţit cele mai largi mase din întreaga ţară. În toate oraşele ţării au loc demonstraţii de mase pe oraşe în care muncitorii, funcţionarii, intelectualii au aderat la proiectul de platformă. În acelaşi timp cu adunarea de la A.N.E.F., la Ploieşti în ziua de 8 octombrie la chemarea organizaţiei locale de partid încă de la ora 6 dimineaţa începuse să sosească muncitorii şi ţăranii din Cîmpina, Sinaia, Breaza, Azuga, Moreni, Urlaţi, Ţintea etc. spre a participa la marea demonstraţie pentru un guvern democrat. Cuvintele însufleţitoare ale reprezentanţilor Partidului Comunist Romîn, tovarăşii Gheorghe Apostol, Constantin Pîrvulescu, au fost primite cu entuziasm de muncitorii din Valea Prahovei. Muncitorii au votat o moţiune prin care îşi exprimau adeziunea la platformă şi cereau înlocuirea guvernului. Urmînd exemplul muncitorimii bucureştene, în ziua de 15 octombrie 1944, din iniţiativa organizaţiei judeţene P.C.R., Frontul Naţional Democrat din Dîmboviţa a organizat o mare întrunire în Tîrgovişte la care au luat parte muncitorii şi ţăranii din Gura Ocniţei, Doiceşti, Bucşani, Fieni etc. în care au cerut înlăturarea guvernului [1]. În aceeaşi zi la Braşov 15 000 muncitori şi intelectuali au cerut înlăturarea guvernului, arestarea şi pedepsirea generalului Aldea etc. [2]. Muncitorimea din Galaţi îşi exprima aceeaşi dorinţă [3]. Ca şi la Bucureşti la Craiova în ziua de 15 octombrie 1944, mii de oameni ai muncii au cerut înlăturarea guvernului şi au aderat la platforma F.N.D. La 22 octombrie la Tg. Jiu a avut loc o mare adunare populară unde masele au aprobat proiectul de platformă şi au cerut cu insistenţă instalarea unui guvern F.N.D. [4]. Manifestaţii asemănătoare iniţiate de comunişti au loc în toate oraşele ţării, Iaşi, Braşov, Timişoara, Petroşani, Arad, Brăila, Bîrlad, Călăraşi, Sibiu, Caracal, Bacău etc. cerînd răsturnarea guvernului reacţionar şi instaurarea unui guvern F.N.D. Aceste manifestaţii demonstrează participarea întregului popor sub conducerea partidului la acţiunile întreprinse de Frontul Naţional Democrat. Lupta pentru răsturnarea guvernului se înteţea din ce în ce mai mult. La chemarea lansată de Frontul Naţional Democrat, constituit la 12 octombrie 1944, în Capitala patriei noastre, la 19 octombrie 1944 are loc o nouă manifestare a peste 60 000 de cetăţeni pentru un guvern democrat. În fruntea coloanelor de demonstranţi mergeau muncitorii ceferişti. În primele rînduri ale manifestanţilor păşeau conducători ai partidului. Lozincile repetate pe tot timpul de zecile de mii de muncitori şi cetăţeni erau : „Jos guvernul", „Vrem guvern naţional democrat" etc. [5]. Semnificativ pentru starea de spirit a maselor este faptul că la sfîrşit, cînd s-a anunţat ca lumea să plece spre casă, cetăţenii nu vroiau să plece pînă nu li se va comunica înlocuirea guvernului cu majoritate reacţionară. A doua zi a avut loc o nouă demonstraţie, aceea a tineretului bucureştean [6].

---

[1] *Scînteia* din 18 octombrie 1944, p. 5.
[2] *Ibidem*, p. 1.
[3] *Ibidem* din 21 octombrie 1944, p. 1.
[4] *Înainte* din 27 octombrie 1944, p. 1.
[5] *Scînteia* din 21 octombrie 1944, p. 5.
[6] *Ibidem* din 24 octombrie 1944, p. 1.

După exemplul muncitorilor bucureşteni la Braşov, Ploieşti, Arad, Cîmpulung (Muscel), Călăraşi, Deva, Buzău, Piteşti [1] etc. au loc mari manifestaţii împotriva guvernului. La Craiova în ziua de 22 octombrie muncitorii de la fabricile Brătăşanu şi Oltenia împreună cu alţi muncitori, funcţionari, intelectuali şi ţărani dimprejurul localităţii au demonstrat pe străzi sub lozinca „Jos guvernul", „Vrem un guvern al F.N.D." [2].

Proiectul de platformă prevedea printre altele şi îndepărtarea din aparatul de stat şi întreprinderi a elementelor antonesciene şi hitleriste. În faţa manevrelor guvernamentale care aveau drept scop menţinerea elementelor fasciste în posturi de conducere, ca de exemplu publicarea falsificată în Monitorul Oficial a textului de lege referitor la epurare [3], forţele populare din Bucureşti, la chemarea Partidului Comunist Romîn, au trecut la înlăturarea de jos a elementelor fasciste peste capul guvernului. Astfel una din primele acţiuni de îndepărtare a legionarilor din posturile de conducere a avut loc la jumătatea lunii octombrie la Uzinele Vulcan unde o gardă muncitorească sprijinită de masa salariaţilor, a interzis intrarea în fabrică a profasciştilor printre care figura şi unul din directori [4]. La Lemaître [5] şi Bragadiru [6] muncitorii în frunte cu comuniştii au trecut de asemenea la izgonirea directorilor fascişti. Sînt îndepărtate în acelaşi fel elementele fasciste din organele de conducere de la S.E.T. [7], S.T.B. [8], Malaxa [9] etc., La Uzinele Grozăveşti muncitorii conduşi de comunişti au hotărît la sfîrşitul lunii octombrie să nu mai permită intrarea fasciştilor în uzină. În acelaşi mod au procedat şi muncitorii de la staţia electrică Griviţa [10]. Exemplul dat de muncitorimea bucureşteană a fost urmat în întreaga ţară. Aşa s-a întîmplat la Astra-Braşov, la Ploieşti la întreprinderile petrolifere: Romîno-Americana, Astra-Romînă, Vega, Columbia, la Galaţi la Şantierul naval Neptun [11] etc.

În lupta pentru întărirea unităţii de acţiune a forţelor democratice, Partidul Comunist Romîn s-a ocupat îndeaproape de organizarea aliaţilor, şi în mod special de organizarea aliatului principal, masele de bază ale

---

[1] *Scînteia* din 27 octombrie 1944, p. 1.

[2] *Înainte* din 25 octombrie 1944, p. 1.

[3] Textul de lege propus de Partidul Comunist Romîn şi aprobat în şedinţa Consiliului de Miniştri prevedea că participarea sub orice formă la acţiunile vreunei organizaţii politice sau paramilitare, legionare, fasciste sau hitleriste, este incompatibilă cu calitatea de funcţionar public. În textul publicat în *Monitorul oficial* şi falsificat de reacţionari a apărut că numai cei ce au avut o activitate „notorie" în asemenea organizaţii, sau care au lucrat din proprie iniţiativă sau „excesiv" erau supuşi epuraţiei. De asemenea, proiectul de lege propus de Partidul Comunist Romîn nu limita durata epurării pentru activitate legionară sau fascistă; textul de lege publicat limita timpul la trei luni. Şi alte articole au mai fost de asemenea falsificate.

[4] *Scînteia* din 19 octombrie 1944, p. 3.

[5] *Ibidem* din 22 octombrie 1944, p. 2.

[6] *Ibidem*, p. 3.

[7] *Ibidem* din 5 noiembrie 1944, p. 2.

[8] *Ibidem* din 23 noiembrie 1944, p. 2.

[9] *Ibidem* din 26 noiembrie 1944, p. 3.

[10] *Ibidem* din 30 octombrie 1944, p. 2.

[11] *Ibidem* din 15 noiembrie 1944, p. 3.

ţărănimii. Oamenii muncii din Capitală, îndrumaţi de organizaţiile Partidului Comunist Romîn, au adus în această privinţă o imensă contribuţie [1]. Mii de echipe muncitoreşti din Bucureşti au fost trimise de partid la sate pentru a organiza şi sprijini ţărănimea muncitoare în acţiunile sale revendicative, contribuind astfel la ridicarea conştiinţei politice a ţărănimii. În judeţele Ilfov, Teleorman, Vlaşca, au fost trimişi muncitori de la întreprinderile din Capitală îndeosebi de la Atelierele C.F.R.-Griviţa, S.T.B., Bragadiru etc. Printr-o muncă perseverentă dusă în condiţii deosebit de grele provocate de uneltirile duşmănoase ale elementelor exploatatoare, muncitorii trimişi la sate ajută la organizarea ţăranilor în cadrul comitetelor ţărăneşti, la organizarea acţiunilor pentru revendicările imediate şi concrete ale acestora. Muncitorii veniţi din Bucureşti ajută ţăranii în acţiunea de înlocuire a vechilor primari antonescieni şi demascare a abuzurilor săvîrşite de jandarmi, perceptori, notari, primari etc. [2].

Printre primele comitete ţărăneşti organizate în regiunea Bucureşti cu sprijinul muncitorilor bucureşteni este cel constituit în comuna Valea Rusului [3]. În prima jumătate a lunii octombrie 1944, sub îndrumarea echipelor muncitoreşti trimise de partid la sate, se aleg tot mai multe comitete ţărăneşti în jud. Ilfov, iar la sfîrşitul lunii organizarea ţărănimii se încheiase în majoritatea comunelor [4]. Pe baza îndrumărilor date de Organizaţia regională a Partidului Comunist Romîn ţăranii din comunele Fîntîna Doamnei, Preazna, Gurbăneşti, Dascălu-Creaţa, Buda, Aprozi (Ilfov) îşi aleg consilii comunale şi izgonesc pe vechii primari. Ţăranii din comuna Stăneşti (Dîmboviţa) îndrumaţi de un muncitor de la Atelierele C.F.R.-Griviţa, au mers la primăria comunei şi au instalat un primar democrat, alegîndu-şi totodată şi consiliul comunal [5]. Tot cu sprijinul organizaţiei de Bucureşti a Partidului Comunist Romîn populaţia din comuna Colentina-Fundeni (Ilfov) au pregătit adunarea din 6 octombrie 1944 cînd şi-au ales noul comitet comunal [6]. În numeroase zile ale lunilor octombrie—noiembrie, numeroşi muncitori din Bucureşti au mers în satele şi comunele judeţului Teleorman ajutînd pe ţărani să se organizeze în Uniunea Patrioţilor, Frontul Plugarilor şi să-şi aleagă comitete ţărăneşti [7]. În plasa Videle, numeroase echipe de muncitori de la fabrica de bere Bragadiru, Atelierele Griviţa, S.T.B. şi U.C.B. au ajutat pe ţărani să-şi aleagă comitete ţărăneşti [8].

Majoritatea reacţionară a guvernului a refuzat să demisioneze. Populaţia bucureşteană se ridică din nou la luptă la 28 octombrie 1944 şi

---

[1] *Partidul Comunist Romîn. Conferinţa Organizaţiei regionale Bucureşti*, Ed. P.C.R. Buc., 1945, p. 32.

[2] *Din lupta Partidului Comunist Romîn pentru închegarea alianţei clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944—1945, în Studii şi referate monografice*, vol. II, p. 84.

[3] *Luptătorul* din 10 septembrie 1944, p. 3.

[4] *Victoria* din 15 noiembrie 1944, p. 3.

[5] *Scînteia* din 5 octombrie 1944, p. 2.

[6] *Ibidem* din 14 octombrie 1944, p. 1.

[7] *Din lupta Partidului Comunist Romîn pentru închegarea alianţei clasei muncitoare...*, vol. I, p. 267.

[8] *Ibidem*, vol. II, p. 83.

manifestează împotriva ei. Manifestanţii s-au adunat în Piaţa Victoriei şi de aci au pornit pe Calea Victoriei spre Piaţa Universităţii unde au răsunat pînă seara tîrziu lozincile : „Jos guvernul ! Vrem guvern Naţional Democrat !". Luînd cuvîntul tovarăşul Chivu Stoica arăta că „astăzi voi aţi manifestat forţa voastră, forţa întregei clase muncitoare şi a tuturor cetăţenilor democraţi din Capitală împotriva guvernului, împotriva reacţiunii" [1]. La sfîrşitul manifestaţiei mulţimea nu vroia să părăsească piaţa şi, continuînd să ceară izgonirea guvernului, striga : „La palat ! La Palat" [2] pentru a manifesta aici împotriva guvernului reacţionar. În ziua de 3 noiembrie 1944 are loc de asemenea o mare manifestaţie pentru înlăturarea guvernului Sănătescu. Lupta hotărîtă a poporului condus de partidul comunist a doborît la 4 noiembrie 1944 primul guvern reacţionar al lui Sănătescu. În noul guvern Sănătescu Partidul Comunist Romîn şi-a întărit poziţiile obţinînd un nou minister — Ministerul Comunicaţiilor — în fruntea căruia a venit tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej. Reacţiunea deţinea însă în guvern majoritatea — inclusiv poziţiile cheie : Preşedinţia, Internele, Externele, Finanţele, Economia Naţională ş.a. Folosindu-se de predominarea în guvern, partidele istorice au sabotat în continuare sprijinirea frontului antihitlerist şi s-au opus satisfacerii revendicărilor oamenilor muncii. Dezvoltînd primul succes obţinut, forţele democratice în frunte cu Partidul Comunist Romîn au intensificat acţiunea de mobilizare a maselor largi la luptă pentru realizarea transformărilor democratice. Puterii deţinute de guvernul cu o majoritate reacţionară i se opunea puterea maselor populare conduse de partid. Oamenii muncii au ieşit din nou în stradă şi au cerut formarea unui guvern democratic. Lupta a fost îndreptată mai întîi împotriva ministrului de interne care luase măsuri contra organizaţiilor muncitoreşti şi a mişcărilor ţărăneşti. Chiar a doua zi după formarea noului guvern peste 100 000 oameni ai muncii din Bucureşti adunaţi la miting au cerut aplicarea loială a armistiţiului şi înfăptuirea reformei agrare [3].

Paralel cu lupta pe care o ducea în interior împotriva rămăşiţelor fasciste şi împotriva guvernului reacţionar, poporul nostru a dus alături de poporul sovietic o luptă îndîrjită pentru zdrobirea definitivă a trupelor hitleriste. Partidul Comunist Romîn lansase imediat după victoria insurecţiei armate de la 23 August 1944, lozinca patriotică „Totul pentru front, totul pentru victorie" care avea drept ţel mobilizarea tuturor oamenilor muncii şi resurselor materiale în vederea susţinerii frontului antihitlerist. Masele populare au răspuns cu entuziasm la chemarea partidului. Închiderea fabricilor, micşorarea producţiei, neacordarea de credite etc.,politică dusă de guvernul reacţionar, însemnau reducerea potenţialului de luptă al armatei noastre şi sabotarea războiului antihitlerist. Sub conducerea partidului oamenii muncii s-au ridicat împotriva acestei stări de lucruri. Muncitorii de la Malaxa, Vulcan, Voina, Lemaître etc. prin mitinguri, întruniri, au cerut mărirea producţiei, controlul repartiţiei. În

---

[1] *Romînia liberă* din 30 octombrie 1944, p. 1, 4.
[2] *Scînteia* din 30 septembrie 1944, p. 1.
[3] *Ibidem* din 6 noiembrie 1944, p. 1.

îndeplinirea lozincii „Totul pentru front, totul pentru victorie", muncitorii şi tehnicienii ceferişti au trecut fără a precupeţi niciun efort la refacerea principalelor noduri de cale ferată distruse, pentru a asigura transportul trupelor şi aprovizionarea armatelor pe frontul antihitlerist. Guvernul sovietic a dat un ajutor substanţial în rezolvarea transporturilor romîneşti.

Lupta pentru zdrobirea hitlerismului, pentru instaurarea unui regim democratic în ţara noastră, era indisolubil legată de lupta pentru consolidarea şi dezvoltarea relaţiilor frăţeşti cu Uniunea Sovietică,— eliberatoarea poporului nostru. În ziua de 7 noiembrie 1944 cu ocazia celei de-a 27-a aniversări a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie [1], peste 300 000 de cetăţeni ai Capitalei chemaţi de Frontul Naţional Democratic şi-au exprimat în Piaţa Victoriei bucuria prin lozinci, cîntece şi dansuri.

Demonstraţia de masă din 7 noiembrie 1944 a fost cea dintîi demonstraţie liberă pe care poporul bucureştean a făcut-o în cinstea Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie. De asemenea în întreaga ţară oamenii muncii au sărbătorit cu bucurie ziua de 7 noiembrie.

Trebuie să avem în vedere că prin sabotarea producţiei industriale şi mărirea haosului economic forţele reacţionare voiau să înfrîngă poporul prin foamete, să adîncească mizeria maselor pentru a le submina încrederea în victoria forţelor democratice. Masele populare din Bucureşti mobilizate de comunişti, au trecut direct la acţiuni pentru limitarea speculei, pentru îmbunătăţirea aprovizionării populaţiei etc. S-au format comitete cetăţeneşti care au desfăşurat în această vreme o intensă activitate. Au fost numeroase cazuri cînd comitetele cetăţeneşti îndrumate de organizaţiile de partid au confiscat de la speculanţi, cu ajutorul oamenilor muncii, importante cantităţi de mărfuri pe care le-au distribuit apoi populaţiei. În circumscripţiile 34—38 din Bucureşti, comitetele cetăţeneşti au procedat la împărţirea la preţ oficial a 28 căruţe cu lemne pe care speculanţii le vindeau cu 35—45 000 lei căruţa. Aceste lemne au fost vîndute cu 18—19 000 lei mia de kilograme [2]. În circumscripţia 5 o cantitate însemnată de untdelemn a fost împărţită populaţiei muncitoare. Untdelemnul fusese sustras din Ardeal în scopul lipsirii armatei de pe front de acest aliment. Alte alimente ascunse au fost descoperite de comitetele cetăţeneşti în podul restaurantului Luvru din Bd. Carol. O mare cantitate de mărfuri (ulei, zahăr, caşcaval, orez, slănină, conserve etc.) în valoare de cîteva milioane lei au fost împărţite populaţiei la preţ oficial [3]. Comitetele cetăţeneşti sub conducerea comuniştilor şi-au intensificat eforturile pentru demascarea sabotorilor care împiedicau aprovizionarea frontului antihitlerist cu cele necesare armatei. Cu aprobarea parchetului, comitetele cetăţeneşti au început să facă descinderi la domiciliul comercianţilor spre a descoperi mărfurile ascunse. După exemplul populaţiei bucureştene au luat fiinţă comitete cetăţeneşti mai în toate oraşele ţării, ele contribuind într-o măsură destul de mare la demascarea sabotorilor

---

[1] *Romînia Liberă* din 9 noiembrie 1944, p. 1.
[2] *Ibidem* din 11 ianuarie 1945, p. 2.
[3] *Ibidem*, din 1 ianuarie 1945, p. 2.

frontului şi aprovizionării populaţiei muncitoare. În ziua de 26 noiembrie în Bucureşti au avut loc mari manifestaţii ale muncitorilor de la Malaxa, C.F.R., S.T.B., Gaz şi Electricitate, împotriva sabotorilor şi speculanţilor, împotriva tuturor acelora care împiedicau aplicarea armistiţiului [1]. Ceferiştii s-au adunat la stadionul Giuleşti unde tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej le-a arătat că redresarea vieţii economice nu se poate face fără o aplicare a tuturor punctelor din platforma F.N.D. [2].

Încercînd cu desperare să-şi menţină poziţiile, elementele reacţionare au trecut la măsuri represive antimuncitoreşti mergînd pînă la asasinate. Aşa s-a întîmplat în comuna Apărătorii Patriei la 26 noiembrie 1944 cînd muncitorii participînd la o serbare au fost atacaţi mişeleşte de către jandarmi; din rîndurile participanţilor au căzut mai mulţi muncitori[3]. 200 000 de oameni ai muncii din Capitală s-au adunat la 28 noiembrie 1944 pentru a-şi lua rămas bun de la tovarăşii ucişi şi pentru a manifesta împotriva guvernului care patronase crima. Cu prilejul acestei manifestaţii, tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej a demascat acţiunile antipopulare ale forţelor reacţionare în frunte cu partidul ţărănist[4]. În întreaga ţară, sub conducerea organizaţiilor locale de partid, au loc manifestaţii de înfierare a crimei săvîrşite de reacţionari şi pentru aducerea la cîrma ţării a unui guvern democratic.

Lupta maselor populare conduse de partid înregistrează un nou succes impunînd la 2 decembrie 1944 demisia şi a celui de-al doilea guvern Sănătescu [5]. Deşi în noul guvern poziţia forţelor democratice s-a întărit şi mai mult, prin numirea Dr. Petru Groza ca vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, rolul dominant în guvernul condus de Rădescu continuau să-l deţină partidele burghezo-moşiereşti. Reacţiunea a trecut la organizarea de atacuri făţişe împotriva sediilor muncitoreşti şi fruntaşilor muncitorimii. Prin directivele date de generalul Rădescu au fost retrase de pe front unităţi de infanterie şi chiar de tancuri, concentrîndu-le în Bucureşti. Totuşi, sub presiunea maselor populare generalul Rădescu a fost nevoit să promită luarea de măsuri în vederea epurării întreprinderilor şi instituţiilor de elementele legionare şi fasciste. Pentru demascarea caracterului demagogic al acestei promisiuni a guvernului, care în realitate intenţiona să-şi menţină fasciştii în posturile de conducere, Comisia de organizare a mişcării sindicale a dat un comunicat către toate comisiile locale, comitetele sindicale şi comitetele de fabrică, prin care anunţa că dă întîietate guvernului să epureze întreprinderile de hitlerişti şi să scoată din conducere sabotorii producţiei de război. Comisia de organizare a mişcării sindicale făcea totodată apel la organele sindicale să nu se lase antrenate în provocările elementelor reacţionare şi să treacă imediat la întocmirea de liste de toţi sabotorii hitlerişti şi profascişti pe care să le înainteze prin comisia de organizare, Ministerului de Interne şi Preşedinţiei

---

[1] *Scînteia* din 26 noiembrie 1944, p. 1.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem* din 30 noiembrie 1944, p. 1.
[5] *Ibidem* din 8 decembrie 1944, p. 1.

Consiliului de Miniştri. Departe de a da înapoi în fața manevrelor reacțiunii, masele populare sub conducerea partidului au păşit la lupta pentru înlăturarea noului guvern dominat de reprezentanții burgheziei şi moşierimii. În luna ianuarie 1945 comuniştii iau inițiativa de a organiza numeroase mitinguri şi demonstrații de protest împotriva politicii guvernului şi a partidelor reacționare. În ziua de 13 ianuarie 1945 muncitorii de la Gaz şi Electricitate şi U.C.B. întruniți într-o mare adunare au cerut instituirea în întreprinderi a controlului cetățenesc asupra producției şi desfacerea produselor, fixarea prețurilor la toate articolele de primă necesitate şi menținerea lor la un nivel cît mai scăzut, şi arestarea fasciştilor şi criminalilor de război, izgonirea din întreprinderi şi instituții a sabotorilor şi speculanților [1]. Cu ocazia unei adunări ținută în sala Malaxa, la care au participat peste 4.000 de muncitori de la fabricile Malaxa, Voina, Asam, fabrica Lăzărescu, Trebitch, Stela, I.O.R. etc. s-a votat o moțiune prin care se cerea luarea de măsuri imediate contra speculei, a sabotării producției şi dosirii mărfurilor, epurării grabnice a aparatului de stat, realizării imediate a platformei F.N.D. precum şi controlul producției şi a repartiției prin Comitetele de fabrică [2].

În acest timp se consolidează şi se dezvoltă organizarea de clasă a muncitorimii. Paralel cu avîntul organizării în sindicate a muncitorilor din toată țara s-au înființat în principalele centre industriale sindicate pe ramuri de producție. După constituirea sindicatelor pe ramuri de producție au început alegerile pentru înființarea comisiilor locale care aveau sarcina să coordoneze şi să îndrume activitatea locală sindicală şi a comitetelor de întreprinderi. În Capitală au loc în prima jumătate a lunii ianuarie 1945 adunări pentru pregătirea Congreselor Uniunilor sindicale la sindicatul Pielari, Malaxa, S.E.T., Venus etc.[3]. În ziua de 16 ianuarie s-a ținut o mare adunare a sindicatului textil pentru pregătirea Congreselor sindicale la care au participat peste 2000 de muncitori. A fost votată o moțiune prin care se cerea luarea de măsuri imediate pentru aprovizionare, stabilirea prețurilor, curățirea aparatului de stat de elementele fasciste, arestarea criminalilor de război, controlul muncitoresc asupra producției, construirea de locuințe etc.[4]. Asemenea adunări au avut loc la Mătasea Romînească, Otto Gagel, Industria Bumbacului, C.F.R. etc [5].

Între 26—30 ianuarie 1945 s-au desfăşurat la Bucureşti lucrările Congresului General al Sindicatelor Unite. Acest Congres reprezintă un eveniment de seamă în istoria mişcării muncitoreşti, hotărînd înființarea Confederației Generale a Muncii. Congresul a scos în evidență succesele însemnate obținute pînă atunci de organizațiile sindicale îndrumate de partid ca : ziua de muncă de 8 ore, salariul egal la muncă egală pentru tineri şi femei, recunoaşterea comitetelor de fabrică etc. Congresul a arătat totodată şi sarcinile care stăteau în fața mişcării sindicale. Organizațiile sindicale sub conducerea partidului trebuiau să-şi intensifice eforturile

---

[1] *Scînteia* din 13 ianuarie 1945, p. 3.
[2] *Ibidem* din 14 ianuarie 1945, p. 3.
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem* din 20 ianuarie 1945, p. 3.
[5] *Ibidem* din 18 ianuarie 1945, p. 3.

pentru sprijinirea frontului antihitlerist şi zdrobirea definitivă a fascismului, pentru mărirea producţiei, înfăptuirea refomei agrare şi pentru formarea unui guvern democratic. La sfîrşitul lucrărilor Congresului oamenii muncii din Capitală s-au adunat în Piaţa Universităţii pentru a-şi manifesta voinţa de a avea un guvern democratic. Peste 300 000 de cetăţeni, printre care muncitorii de la C.F.R., Malaxa, S.T.B., Vulcan, Voina, I.A.R. şi alte numeroase întreprinderi, au participat la această adunare. Muncitorii cereau un guvern democratic, mărirea producţiei şi pămînt ţăranilor [1].

Un moment însemnat în lupta pentru instaurarea puterii populare l-a constituit elaborarea şi publicarea în 29 ianuarie 1945 din iniţiativa Partidului Comunist Romîn, a programului de guvernare al Frontului Naţional Democratic. Programul prevedea participarea cu maximum de efort la războiul antihitlerist, îndeplinirea riguroasă a condiţiilor convenţiei de armistiţiu, stabilirea unor legături de prietenie şi îndeosebi cu Uniunea Sovietică, înfăptuirea reformei agrare, înlăturarea din aparatul de stat a elementelor fasciste, ridicarea nivelului economic, cultural şi sanitar al poporului, reorganizarea armatei în spirit democratic, judecarea criminalilor de război, înfăptuirea unei politici democrate de înfrăţire între naţionalităţile conlocuitoare, politică ce trebuia să asigure restabilirea administraţiei romîneşti în Transilvania de Nord, stabilirea de schimburi comerciale etc [2].

Publicarea programului de guvernare a F.N.D.-ului a dat un nou imbold maselor populare în lupta lor pentru satisfacerea justelor revendicări. Muncitorii din Bucureşti îndrumaţi de organizaţiile de partid au ţinut adunări în care-şi exprimau dorinţa de a contribui la opera de democratizare a ţării prin aplicarea programului F.N.D. În moţiunea muncitorilor de la Moara Romînească se spunea : „Vom lupta cu toate forţele pentru aplicarea programului de guvernare al F.N.D. singurul care este în stare să salveze poporul romîn" [3]. La fel au procedat şi muncitorii de la S.T.B., U.C.B., Vulcan, Laromet, S.E.T., Monitorul Oficial, Wolf, Apretura, I.A.R. etc. În ziua de 31 ianuarie 1945 are loc la Bucureşti o adunare a femeilor muncitoare unde s-a cerut formarea unui guvern F.N.D. [4]. În aceeaşi zi a avut loc în Capitală conferinţa delegaţilor Frontului Plugarilor din judeţul Ilfov unde mii de ţărani din plăşile Domneşti, Buftea, Olteniţa, Pîrlita, Videle, Budeşti, Baloteşti şi-au luat angajamentul de a lupta pentru instaurarea unui guvern democrat [5]. 300 000 cetăţeni mobilizaţi de comunişti demonstrează pe străzi la 1 februarie 1945 pentru un guvern al F.N.D. În ziua de 4 februarie 1945 în Capitală au loc mari manifestaţii muncitoreşti pe sectoare la care participă conducătorii partidului nostru. În sectorul II Negru, în sala cinematografului Tomis, a luat cuvîntul tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej [6].

---

[1] *Scînteia* din 1 februarie 1945, p. 1.
[2] *Ibidem* din 29 ianuarie 1945, p. 1.
[3] *Ibidem* din 3 februarie 1945, p. 1.
[4] *Ibidem* şi din 4 februarie 1945, p. 1.
[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem* din 6 februarie 1945, p. 2.

În ţară, de asemenea, au loc mari manifestaţii la Botoşani, Roman, Buhuşi etc. Muncitorii ploieşteni în număr de peste 30 000, la 4 februarie 1945, şi-au manifestat voinţa lor de luptă, pentru a aduce în fruntea ţării un guvern al F.N.D. [1]. Acelaşi lucru l-au făcut şi la 13 februarie 1945 [2]. În toate oraşele ţării, sutele de mii de oameni ai muncii, manifestează în aceste zile pentru un guvern F.N.D. Mereu se adaugă noi manifestaţii, noi acţiuni ale muncitorilor care duc către o singură concluzie: necesitatea unui guvern F.N.D.

Reacţiunea recurge la menevre disperate pentru a zăgăzui valul luptelor revoluţionare. La 11 februarie 1945, generalul Rădescu trebuia să vorbească la Scala sub pretextul de a consulta poporul asupra dorinţelor sale. În loc să vorbească la Scala unde veniseră o parte din membrii guvernului şi oameni ai muncii, generalul Rădescu şi-a ţinut cuvîntarea la Aro instigînd şi îndemnînd pe cei din sală să treacă la acţiune. Bandele conduse de Ilie Lazăr, Comaniciu şi Fărcăşanu, au trecut la agresiune încercînd să devasteze redacţia ziarului *Scînteia*, au spart vitrinele magazinelor şi s-au dedat la acte banditeşti împotriva populaţiei paşnice. În faţa acestor acţiuni peste 500 000 de cetăţeni din toate straturile sociale s-au întrunit în ziua de 13 februarie în Piaţa Naţiunii unde şi-au exprimat adînca indignare faţă de actele săvîrşite la 11 februarie de cele cîteva sute de fascişti aţîţaţi de cuvîntarea generalului Rădescu. Tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej arăta că „Resturile gărzii de fier care nu au fost distruse din cauza politicii de sabotare a unor membri reacţionari din guvern, nu numai că au ridicat capul cu îndrăsneală, dar au început să întreprindă acţiuni menite să suprime libertăţile noastre democratice. Dar toate încercările de a provoca poporul nostru în împrejurări cînd este nevoie mai mult decît oricînd să-şi apere, să asigure şi să lărgească libertăţile democratice, vor fi sortite eşecului. Nici-o forţă din lume nu poate să oprească poporul nostru de la calea începută la 23 August" [3]. De pe tot cuprinsul patriei noastre toate categoriile de cetăţeni au cerut un guvern F.N.D. (Sibiu, Timişoara, Braşov, Ploieşti, Bacău, Rm. Vîlcea, Tîrgovişte, Iaşi, Deva, Cluj etc.).

Bandele fascisto-legionare au trecut însă la provocări directe în urma cuvîntării ţinute de Rădescu la Aro. Cu ocazia unei adunări convocate la 19 februarie de către comitetul de fabrică de la Malaxa, elementele fasciste au încercat să schimbe prin teroare comitetul de fabrică, impunînd prin violenţă alegerea unui comitet format din reacţionari. În ajutorul huliganilor au sosit două plutoane de jandarmi cu tanchete şi sub scutul acestora banda fascistă a încercat să organizeze un simulacru de alegeri. A doua zi au blocat intrările fabricii şi au sechestrat comitetul de fabrică. Sezisaţi de cele întîmplate, reprezentanţii C.G.M.-ului în frunte cu Gheorghe Apostol s-au deplasat la faţa locului. Muncitori de la S.T.B., Vulcan, C.F.R., I.A.R., au pornit să ajute muncitorimea de la Malaxa

---

[1] *Scînteia* din 5 februarie 1945, p. 1.
[2] *Ibidem* din 15 februarie 1945, p. 1.
[3] *Ibidem*, p. 3.

împotriva jandarmilor şi teroriştilor. În timpul cît oamenii muncii se strînseseră în curtea uzinelor, bande de huligani au tras cu pistoale automate rănind pe tovarăşul Gheorghe Apostol, preşedintele Confederaţiei Generale a Muncii. Muncitorii au pornit apoi la dezarmarea fasciştilor şi eliberarea comitetului de fabrică[1]. În toate întreprinderile din Capitală ca şi din întreaga ţară au avut loc adunări de condamnare a crimelor comise la Malaxa [2]. Aceeaşi situaţie şi în ţară.

În toată această perioadă muncitorimea bucureşteană a ajutat efectiv oamenii muncii din diferite judeţe ale ţării la izgonirea vechilor prefecţi reacţionari şi instalarea unor prefecţi democraţi. Astfel la marea adunare din 11 februarie 1945, ţinută la Tr. Măgurele în vederea instalării noului prefect, au participat şi muncitori din Capitală de la S.T.B., Atelierele Griviţa etc [3]. De asemenea la adunarea din 17 februarie 1945, de la Craiova, ţinută cu ocazia instalării noului prefect, participă şi bucureşteni [4].

Muncitorii din Bucureşti au continuat să ajute ţărănimea muncitoare să treacă la înfăptuirea de jos a reformei agrare. Sute de muncitori din Capitală au plecat la sate din însărcinarea Comitetului Central al Partidului Comunist Romîn. Echipele muncitoreşti au desfăşurat o acţiune intensă de organizare a ţărănimii muncitoare în comitete ţărăneşti şi au trecut imediat la confiscarea pămînturilor moşierilor fugiţi [5]. Prezenţa muncitorilor bucureşteni se face simţită, de pildă, în Moldova. Astfel în judeţul Vaslui — regiune slab dezvoltată din punct de vedere industrial pe acea vreme — au venit numeroase echipe de muncitori. În raportul dat de un activist al judeţului Vaslui, în şedinţa plenară din 17 martie 1945 a regionalei Iaşi a Partidului Comunist Romîn se spune : ,,Munca la sate s-a dus cu ajutorul muncitorilor trimişi din Bucureşti''[6]. În luna februarie 1945, munca de organizare şi acţiunile de împărţire a pămîntului din judeţul Suceava au fost duse cu sprijinul echipelor muncitoreşti în cea mai mare parte formate din muncitori bucureşteni [7]. Muncitorii din Bucureşti au sprijinit acţiunile ţăranilor la împărţirea moşiilor şi în comunele Hălănceşti, Simioneşti, Mogoşeşti (raionul Paşcani), Strunga, Hăbăşeşti (raionul Tg. Frumos), Brăieşti (raionul Fălticeni) [8] etc. Acţiunile întreprinse de muncitorii din Bucureşti nu erau pe placul elementelor reacţionare. La 15 februarie 1945 jandarmii au arestat pe cei doi muncitori din Bucureşti care conduceau adunarea ţăranilor din comuna Băineţ, plasa Siret. Ţăranii au organizat numeroase adunări de protest şi sub presiunea lor muncitorii au fost eliberaţi [9]. Sprijinul muncitorilor din Bucureşti a

---

[1] *Scînteia* din 22 februarie 1945, p. 1.
[2] *Ibidem* din 23 februarie 1945, p. 3.
[3] *Cîmpul* din 20 februarie 1945.
[4] *Scînteia* din 21 februarie 1945, p. 2.
[5] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 41/45, f. 148.
[6] Ibidem, f. 253.
[7] Ibidem, f. 258.
[8] Ibidem f. 253; *Clopotul* din 23 februarie 1945, p. 4.
[9] *Clopotul* din 23 februarie 1945, p. 4.

fost simţit şi în judeţul Ilfov, Dîmboviţa, Teleorman etc. În focul luptelor pentru reforma agrară s-a făurit alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare, forţă care a asigurat răsturnarea guvernului burghezo-moşieresc.

Forţele revoluţionare creşteau într-un ritm furtunos. Mase tot mai largi de oameni ai muncii, la chemarea partidului se ridicau la luptă împotriva guvernului reacţionar. La 24 februarie peste 600 000 de cetăţeni bucureşteni, muncitori din Valea Prahovei, ţărani din Ilfov şi Dîmboviţa au demonstrat în Capitală pentru un guvern democratic. Din Piaţa Naţiunii unde a avut loc mitingul, mulţimea încolonată a pornit să manifesteze pe Calea Victoriei. În faţa Prefecturii de Poliţie s-a tras asupra demonstranţilor. Neînfricata muncitorime din Bucureşti şi ceilalţi participanţi la demonstraţie nu s-au înspăimîntat de mişeleasca provocare şi cerînd într-un glas un guvern F.N.D. au ajuns în Piaţa palatului. Elementele fasciste, duşmane poporului, la ordinele lui Rădescu, au deschis salve de foc împotriva manifestanţilor din clădirea Ministerului de Interne şi a palatului regal. Au căzut eroic mai mulţi muncitori [1]. În Piaţa palatului ca şi în străzile învecinate au continuat să manifesteze zeci şi sute de mii de muncitori. Imediat după ce s-a tras în manifestanţi, în Piaţa palatului a venit tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej care de pe o platformă-camion a S.T.B.-ului a vorbit maselor. Tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej a spus printre altele: „Am crezut că putem să demonstrăm în mod paşnic pentru a ne arăta voinţa noastră de luptă spre a impune lui Rădescu să plece din fruntea guvernului... Nu vom înceta lupta nici-o clipă, o vom duce şi cu mai mare hotărîre pînă la doborîrea acestui guvern incapabil" [2]. Ţara întreagă sub conducerea Partidului Comunist Romîn s-a ridicat şi a protestat împotriva guvernului Rădescu. 60 000 de cetăţeni din Ploieşti, 25 000 din judeţul Constanţa, 30 000 la Iaşi, 20 000 la Galaţi etc. au protestat şi au cerut la 25 februarie înlăturarea guvernului cu majoritate reacţionară. La Brăila, Bacău, Arad, Timişoara, Craiova, au avut loc de asemenea întruniri în care se cerea înlăturarea guvernului Rădescu. Valul de protest creştea cu fiecare zi ce trecea. Luptele muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor s-au contopit sub conducerea partidului într-un singur torent revoluţionar care nu mai putea fi zăgăzuit de reacţiune. 200 000 de cetăţeni ai Capitalei s-au legat prin jurămînt la înmormîntarea tovarăşilor căzuţi la 24 februarie să lupte cu îndîrjire pînă la stîrpirea fascismului, făcînd zid în jurul programului F.N.D. [3].

Bucureştiul în primele zile ale lunii martie a fost centrul de luptă pentru definitiva înlăturare a guvernului reacţionar. Masele muncitoare s-au ridicat fără şovăire împotriva generalului Rădescu. În zilele de 1, 2, 3, 4 martie au avut loc numeroase întruniri ale cetăţenilor unde s-au înfierat crimele lui Rădescu şi s-a cerut îndepărtarea şi arestarea lui [4].

---

[1] *Scînteia* din 26 februarie 1945, p. 1.
[2] *Ibidem*, p. 4.
[3] *Ibidem* din 2 martie 1945, p. 2.
[4] *Ibidem* din 3 martie 1945, p. 1.

La 5 martie Capitala întreagă clocotea. Au avut loc întruniri la Uzinele Grozăvești, Malaxa, întrunirile cetățenilor din sectorul 1 Galben etc. la care se cere instalarea unui guvern F.N.D. în frunte cu Dr. Petru Groza. La întrunirea ceferiștilor și a țăranilor din Ilfov, a muncitorimii din fabricile cartierului Giulești, la întrunirea cetățenilor din sala Tomis a setebiștilor, a cetățenilor din sectorul III, adunați în Piața Carol, la adunarea de la Lemaître cît și a celor 3000 de țărani veniți din toate colțurile țării convocați de Frontul Plugarilor, s-a cerut cu hotărîre aducerea în fruntea țării a unui guvern F.N.D.

Sub presiunea maselor populare conduse de Partidul Comunist Romîn, guvernul generalului Rădescu a fost silit să demisioneze. Rădescu s-a refugiat la ambasada engleză de unde a fugit apoi peste hotare. Încercarea elementelor reacționare de a aduce în fruntea țării un guvern cu majoritate reacționară condus de prințul Știrbei, a eșuat. Sprijinindu-se pe mase, Partidul Comunist Romîn și aliații săi au impus formarea unui guvern corespunzător voinței și năzuințelor maselor populare.

La 6 Martie 1945, 800 000 de cetățeni adunați în Piața Națiunii au cerut formarea unui guvern democrat. În timpul manifestației s-a anunțat formarea guvernului prezidat de Dr. Petru Groza, guvern în care reprezentanții clasei muncitoare aveau rolul preponderent. În cadrul unei manifestații, necunoscută pînă atunci, cetățenii Capitalei au salutat formarea noului guvern. „Noi 800 000 de cetățeni din București și plugari din satele județelor Ilfov, Ialomița, Vlașca și Teleorman, reprezentînd toate categoriile sociale precum și exponenți autentici ai armatei, ofițeri și soldați — se spune în moțiunea votată — întruniți astăzi 6 Martie 1945 în marea adunare cetățenească, salutînd instalarea guvernului Groza, guvern de concentrare democratică, ne angajăm să-l sprijinim din toate puterile noastre, pentru stîrpirea fascismului și refacerea țării" [1]. Pînă seara tîrziu bucureștenii au manifestat în cinstea noii victorii obținute. Vestea venirii la putere a unui guvern democratic a străbătut întregul cuprins al țării. Întreg poporul romîn a sărbătorit cu bucurie venirea noului guvern la cîrma țării. În adunări și mitinguri zeci și sute de mii de oameni ai muncii își luau angajamentul de a susține din toate puterile lor guvernul democrat și de a-l apăra.

Sub conducerea partidului, masele populare din țara noastră și-au concentrat eforturile pentru lichidarea haosului în care se aflau industria, agricultura, finanțele etc. pentru refacerea și dezvoltarea economiei naționale, pentru înfăptuirea operei mărețe de construire a socialismului în patria noastră.

★

Clasa muncitoare din țara noastră, în fruntea întregului popor muncitor, sub conducerea partidului său marxist-leninist, a dat minunate pilde de eroism și abnegație în lupta pentru instaurarea unui regim democratic. Așa cum subliniază tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej : „Schimbarea

---

[1] *Scînteia* din 8 martie 1945, p. 1.

de la 6 Martie, hotărîtoare pentru soarta democrației noastre, n-a fost obținută prin pertractări, ci smulsă prin lupta populară regelui și reacțiunii grupate în jurul lui" [1]. În această măreață luptă populară condusă de partid, masele oamenilor muncii din Capitală au stat în primele rînduri între 23 August 1944 — 6 Martie 1945. Demonstrațiile au fost principala formă de luptă. Avîntul muncitorilor, intelectualilor și funcționarilor din București în lupta pentru organizarea și făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare a influențat masele largi din întreaga Romînie. În toate întreprinderile și instituțiile din București, muncitorii sub conducerea partidului au dus o luptă îndîrjită împotriva elementelor reacționare, legionare, antonesciene și hitleriste, luptă ce a fost urmată de întreaga țară.

Clasa muncitoare din București a ajutat pe oamenii muncii din satele, comunele și orașele patriei noastre în acțiunile lor împotriva forțelor reacționare. Lupta consecventă dusă de muncitorimea bucureșteană pentru răsturnarea succesivă a celor două guverne Sănătescu precum și a guvernului condus de Rădescu a constituit un îndemn și o pildă vie pentru întreg poporul muncitor. Masele populare din București și din toate orașele și satele patriei noastre au hotărît soarta bătăliei pentru putere instaurînd la 6 Martie 1945 puterea democrat-populară.

Prin instaurarea puterii democrat-populare s-a deschis o pagină nouă în mult frămîntata și glorioasa istorie a poporului nostru, a început o epocă nouă de mari realizări în folosul celor ce muncesc, de înflorire și propășire a patriei noastre.

După instaurarea guvernului democratic de la 6 Martie 1945, sub conducerea înțeleaptă a Partidului Comunist Romîn, masele muncitoare de la orașe și sate și-au luat soarta în propriile mîini demonstrînd marea forță creatoare a muncitorilor și țăranilor, capacitatea celor ce muncesc, de a făuri o nouă orînduire socială mai dreaptă.

БОРЬБА НАРОДНЫХ МАСС БУХАРЕСТА ПОД РУКОВОДСТВОМ РУМЫНСКОЙ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЗА УСТАНОВЛЕНИЕ НАРОДНОЙ ВЛАСТИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Победоносное вооруженное восстание 23 августа 1944 г., подготовленное и руководимое Румынской коммунистической партией, ознаменовало начало истинного возрождения Румынии, начало пролетарской революции.

В борьбу Румынской коммунистической партии за установление народно-демократического строя значительный вклад внесли, вместе с народными массами всей страны, и трудящиеся Бухареста, сражавшиеся в первых рядах.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 133.

Сразу после 23 августа 1944 г. на основании стремления масс к организации началась реорганизация легальных профсоюзных организаций. На всех предприятиях столицы образуются фабричные комитеты, ставящие перед собой задачу бороться за поддержку антигитлеровской войны, за защиту жизненных интересов трудящихся.

Под руководством партии трудящиеся Бухареста выходили на улицы и демонстрировали против реакционных элементов, входящих в состав правительства и проводивших политику, чуждую интересам народа. В то же время они выражали свое согласие с политикой, проводимой Румынской коммунистической партией. Одно за другим прогнал румынский народ первое и второе реакционные правительства — правительство Сэнэтеску и генерала Н. Рэдеску.

6 марта 1945 г. народные массы под неуклонным руководством Коммунистической партии сформировали правительство, отвечающее воле и чаяниям народа.

В работе говорится также о помощи, оказанной трудовому крестьянству трудящимися Бухареста в деле его организации, в устранении местных реакционных властей и в проведении аграрной реформы.

LA LUTTE DES MASSES POPULAIRES BUCARESTOISES DIRIGÉES PAR LE P.C.R., POUR L'INSTAURATION DU POUVOIR POPULAIRE

RÉSUMÉ

La victorieuse insurrection armée du 23 Août 1944, organisée et dirigée par le Parti Communiste Roumain, a marqué le début d'une véritable renaissance de la Roumanie, celui de la révolution prolétarienne.

Dans la lutte pour l'instauration du pouvoir populaire, la contribution des travailleurs de Bucarest, au premier rang des masses populaires du pays tout entier, a été considérable. La population de la capitale s'est trouvée aux premiers rangs de la lutte du Parti Communiste Roumain pour l'instauration d'un régime démocratique.

Répondant aux besoins des masses, dès le lendemain du 23 Août 1944, les organisations syndicales légales sont reconstituées. Des comités de fabrique sont créés dans toutes les entreprises de Bucarest, en vue de soutenir la guerre antihitlérienne et de défendre les intérêts vitaux des travailleurs.

Sous la direction du Parti, les travailleurs de Bucarest descendent maintes fois dans la rue pour manifester contre les éléments réactionnaires du gouvernement, qui menaient une politique contraire aux intérêts du peuple. En même temps, les masses ouvrières expriment leur adhésion à la politique du Parti Communiste Roumain. Le peuple chasse, l'un après l'autre, le premier et le second gouvernement réactionnaire du général Sănătescu, puis celui du général Rădescu.

Le 6 mars 1945, les masses populaires, sous la ferme direction du Parti Communiste Roumain, imposent la constitution d'un gouvernement conforme à leur volonté et à leurs aspirations.

L'auteur de l'article examine en outre l'aide fournie par les travailleurs de Bucarest à a paysannerie laborieuse, soit pour son organisation, soit pour le renversement des autorités locales réactionnaires, soit, enfin, pour la réalisation de la réforme agraire.

DEZVOLTAREA INDUSTRIEI DIN BUCUREŞTI DUPĂ NAŢIONALIZAREA PRINCIPALELOR MIJLOACE DE PRODUCŢIE

DE

M. IOSA şi P. DAICHE

Cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare sub conducerea Partidului Comunist Romîn şi înfăptuirea măreţului act revoluţionar al naţionalizării principalelor mijloace de producţie industriale, bancare şi de transport, au însemnat o cotitură în viaţa poporului nostru muncitor, creînd condiţiile obiective pentru construirea socialismului în ţara noastră.

În articolul de faţă nu ne propunem să tratăm întreaga evoluţie economică a oraşului Bucureşti, ci numai unele aspecte ale dezvoltării industriei, mai ales după naţionalizare.

★

Romînia burghezo-moşierească era o ţară slab dezvoltată din punct de vedere industrial.

Deşi dispunea de imense bogăţii naturale şi de bogate resurse economice, ea era una dintre cele mai înapoiate ţări din Europa. Cea mai mare parte a întreprinderilor erau controlate de capitalul străin, interesat să menţină Romînia în situaţia de dependenţă economică, să folosească ţara noastră ca sursă de aprovizionare cu materii prime ieftine şi ca piaţă de desfacere a produselor industriale.

Structura industriei se caracteriza printr-o dezvoltare unilaterală, prin disproporţii mari între ramurile industriale. Cea mai mare parte a industriei era concentrată în cîteva regiuni şi oraşe mai însemnate, în prim plan situîndu-se oraşul Bucureşti.

În perioada dezvoltării capitaliste a Romîniei, Bucureştiul a devenit pricipalul oraş al ţării. Aici a fost concentrat un volum ridicat de capital indigen şi străin, precum şi o mare forţă de muncă, reprezentînd un însemnat număr de muncitori şi ţărani veniţi aici, din toate regiunile ţării, în căutare de lucru.

În timpul regimului burghezo-moșieresc, industria Bucureștiului s-a dezvoltat în ritmul lent, inegal, deseori întrerupt de perioade de crize și stagnare, specific capitalismului; dezvoltarea industriei orașului București în orînduirea capitalistă a rămas mult în urma posibilităților obiective (posibilități de aprovizionare cu materii prime, nivelul tehnicii etc.). Deși Bucureștiul era cel mai puternic centru industrial al țării, industria sa se caracteriza printr-un slab nivel de dezvoltare. Acest fapt rezultă din aceea că aproape o treime din întreprinderi nu dispuneau de forță motrice, iar peste 70% din cele cu forță motrice aveau sub 20 cai putere. Cît de slab utilate erau întreprinderile rezultă din aceea că în 1935 reveneau de fiecare lucrător numai 1,8 CP [1].

Burghezia a pus accentul pe dezvoltarea industriei ușoare și alimentare deoarece crearea de întreprinderi în aceste ramuri necesita investiții de capitaluri relativ mici, permițînd obținerea de profituri mari și imediate. Ca urmare, în ceea ce privește numărul muncitorilor din București în 1936, ponderea cea mai mare o deținea ramura industriei ușoare și a industriei alimentare. Astfel, în industria textilă lucrau 15,5% din numărul muncitorilor folosiți în industria transformatoare particulară, în industria alimentară 15,2%, în timp ce în industria metalurgică lucrau numai 8,05% [2].

O expresie a înapoierii industriei orașului București, o constituie faptul că producția de mijloace de producție reprezenta în 1938 numai 10% din întregul volum al producției industriale, în timp ce industria ușoară avea o pondere de 32%, iar industria alimentară de 26% [3].

Industria orașului București se caracteriza însă printr-o relativă înaltă concentrare a forței de muncă, ceea ce a contribuit ca Bucureștiul să fie nu numai cel mai mare oraș industrial al țării, dar și cel mai puternic centru revoluționar.

Concentrarea și centralizarea muncitorilor din București este oglindită și de următorul tabel, cuprinzînd numărul muncitorilor din întreprinderile industriale particulare din București din anul 1938 [4]:

Categoria întreprinderilor *	Nr. întreprinderilor		Nr. muncitorilor	
	absolut	%	absolut	%
1— 10 muncitori	83	20	514	1
11— 25 „	91	22	1 575	3
26— 50 „	81	19,6	3 112	5,9
51— 100 „	67	16,1	4 963	9,4
100— 500 „	70	17	16 245	30,7
500—1 000 „	14	3,4	11 973	22,7
Peste 1 000 muncitori	8	1,9	14 438	27,3
Total	414	100	52 820	100

* Nu sînt trecute aci micile ateliere din numeroase ramuri.

[1] *Enciclopedia Romîniei*, vol. II, p. 251.
[2] *Inspecția muncii pe 1935*, p. 85.
[3] G. Strat, *Industria romînească în cadrul economiei europene*, București, 1945, p. 66.
[4] Calculat după Ministerul Economiei Naționale, *Indicatorul industriei romînești*, pe 1938.

De aici se vede că în întreprinderile particulare avînd pînă la 25 de muncitori lucrau numai 4% din salariați, pe cînd în întreprinderile cu peste 500 de muncitori lucrau 50% din muncitori. Cît de concentrat era proletariatul din București rezultă și din aceea că în opt întreprinderi, reprezentînd numai 1,9% din totalul întreprinderilor particulare, lucrau un număr de 14 438 muncitori, adică 27,3% din totalul muncitorilor din București.

În general, în preajma celui de-al II-lea război mondial în industria transformatoare particulară din București lucrau 18,8% [1] din totalul muncitorilor întregii industrii particulare de transformare. (Mai trebuie însă să avem în vedere că în București mai erau concentrate principalele întreprinderi ale statului și alte mari întreprinderi neluate în seamă de statistica citată).

Dezvoltarea industriei în epoca capitalistă s-a bazat pe crunta exploatare a clasei muncitoare. Condițiile de muncă ale lucrătorilor erau deosebit de grele. Preocupați să obțină profituri cît mai mari, capitaliștii indigeni și străini obligau pe muncitori să lucreze în ateliere mici, întunecoase, lipsite de cele mai elementare cerințe de igienă, în frig, fără nici un fel de protecție a muncii. Durata zilei de muncă era între 10—14 ore, în unele întreprinderi ajungînd chiar pînă la 16 ore [2].

Retribuția muncitorilor nu acoperea nici cele mai elementare necesități, salariile fiind deosebit de scăzute. Indicele anual al salariilor muncitorilor din București a scăzut continuu. Dacă în 1928, în comparație cu 1913, el era de 2 882, în 1930 a scăzut la 2 470, pentru ca în 1938 — anul cel mai prosper al economiei capitaliste romînești — să fie de numai 1 393 [3], în timp ce costul vieții a crescut numai în perioada 1937—1939 cu 27,9% [4]. Salariile femeilor și ale copiilor erau și mai reduse în comparație cu acelea ale bărbaților, chiar și atunci cînd îndeplineau aceeași muncă. Cît de scăzut era salariul femeilor rezultă din relatările unui inspector al muncii; acest reprezentant al intereselor capitaliștilor arăta că „față de prețul mereu în creștere al alimentelor și al chiriilor, o lucrătoare, chiar fără sarcini familiare, cu greu își poate ține existența" [5]. Costul vieții a crescut numai între 1938—1939 pentru unele articole alimentare pînă la 60% [6], fără ca salariile să crească. La aceasta se adaugă creșterea considerabilă a șomajului. Deosebit de puternic s-a manifestat șomajul în perioada 1929—1932. După calculele economistului burghez G. Strat, în perioada 1929—1932, numărul muncitorilor a scăzut pe întreaga țară cu 24,35% [7]. Cum orașul București concentra peste 18% din totalul muncitorilor, firește șomajul s-a manifestat aici din plin, în această perioadă, ca și în cea care a urmat. În plus, abuzurile de tot felul și silniciile la care erau supuși muncitorii au făcut ca viața lor să fie și mai grea. Istoviți de muncă,

---

[1] G. Strat, *Industria romînească în cadrul economiei europene*, Buc., 1945, p. 64.
[2] *Inspecția muncii pe 1938*, București, 1940, p. 28.
[3] *Anuarul statistic al Romîniei pe 1939/1940*, p. 344.
[4] *Ibidem*, p. 650.
[5] *Inspecția muncii pe 1938*, Buc., 1940, p. 31.
[6] *Ibidem*.
[7] G. Strat, *op. cit.*, p. 56.

flămînzi şi secătuiţi de boli, muncitorii duceau un trai neînchipuit de greu în cocioabele de la periferiile oraşului.

În aceste condiţii, proletariatul din Bucureşti a stat în primele rînduri ale luptei clasei muncitoare din întreaga ţară, condusă de Partidul Comunist Romîn împotriva claselor exploatatoare.

★

Insurecţia armată de la 23 August 1944, organizată şi condusă de Partidul Comunist Romîn, în condiţiile înaintării victorioase a armatei sovietice eliberatoare a deschis drumul revoluţiei populare în ţara noastră, dînd posibilităţi poporului să treacă la înfăptuirea unor profunde transformări revoluţionare, menite să schimbe radical structura social-economică şi politică a ţării, în interesul oamenilor muncii.

Masele muncitoare din Bucureşti au fost în fruntea luptei condusă de Partidul Comunist Romîn pentru realizarea sarcinilor legate de desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice şi trecerea la revoluţia socialistă.

La sfîrşitul anului 1944, — începutul anului 1945, situaţia oraşului Bucureşti era extrem de grea ; economia era dezorganizată, zeci de fabrici îşi aveau porţile închise, iar restul lucrau cu o capacitate de producţie redusă ; în plus lipseau materiile prime. Populaţia avea de suportat multiple neajunsuri determinate nu numai de scumpetea crescîndă şi de specula nemiloasă a exploatatorilor de tot felul, dar şi de o acută lipsă de locuinţe. Ca urmare a bombardamentelor din perioada aprilie—august 1944, în Bucureşti au fost distruse complet 4 470 locuinţe, grav avariate 3 058 şi uşor avariate 2 693. În total au fost bombardate 10 221 clădiri, din care 9 466 particulare şi 755 publice [1].

Problema centrală care se punea în industrie, imediat după eliberare, era refacerea fabricilor distruse de bombardamente şi sporirea producţiei fabricilor existente (prin folosirea întregii capacităţi de producţie), care să satisfacă necesităţile populaţiei şi ale frontului antihitlerist [2]. Partidul Comunist Romîn a fost acea forţă care a mobilizat şi condus muncitorii în lupta pentru refacerea industriei.

Cu tot eroismul şi abnegaţia manifestată de masele muncitoare, în lupta pentru refacerea industriei, aceasta progresa relativ lent, datorită sabotajului capitaliştilor, care urmăreau să menţină haosul şi dezorganizarea în viaţa economică în scopul subminării revoluţiei populare. Mijloacele prin care acţionau elementele reacţionare erau : închiderea fabricilor, distrugerea maşinilor, dosirea materiilor prime etc. Aşa, de pildă, la fabrica „Balcani" din 585 războaie de ţesut, 400 dispăruseră, iar din cele 185 rămase, numai 40 erau în stare de funcţionare [3].

La fabrica „Textila Romînească", pentru a stînjeni producţia şi a realiza profituri, capitaliştii au dosit zeci de mii de kg de bumbac pe care-l vindeau la bursa neagră, în timp ce muncitorii n-aveau materia

---

[1] *Comunicări statistice*, nr. 8/1945, p. 13.
[2] *Conferinţa Organizaţiei regionale Bucureşti*, 10—12 august 1945, ed. P.C.R., p. 29.
[3] *Scînteia*, nr. 1148, din 18 iunie 1948.

primă [1]. La I.O.R. (Industria Optică Romînă), din cele 84 strunguri automate funcționau numai cinci, și într-un atelier al aceleiași întreprinderi, în care în timpul războiului lucrau 250 de muncitori, la începutul anului 1948 lucrau numai 3 [2]. Situații asemănătoare erau și în celelalte întreprinderi.

Un rol important în opera de refacere a industriei din Capitală a avut Conferința Organizației Regionale București. Ținută între 10—12 august 1945, Conferința Organizației Regionale București, — pe linia trasată de Comitetul Central al Partidului Comunist Romîn, — a indicat organizațiilor de partid, membrilor de partid și tuturor oamenilor muncii din București sarcinile legate de refacerea economică a țării și de trecerea întreprinderilor industriale la producția de pace [3]. Conferința a acordat o deosebită atenție refacerii transporturilor și a industriei metalurgice, prin punerea la punct a utilajului și repararea mașinilor. Refacerea industriei metalurgice — s-a arătat la conferință — condiționa dezvoltarea industriei textile, alimentare și, în genere, a tuturor celorlalte ramuri [4]. Delegații la conferință au arătat munca plină de avînt depusă de muncitori, în frunte cu comuniștii în lupta pentru reconstrucția țării, în ciuda reacțiunii care căuta sub diferite forme să saboteze industria. De pildă, delegația uzinelor 23 August (fostă Malaxa) arăta că „avem muncitori și femei muncitoare care au ridicat producția pînă la 600%" [5]. Cu acest prilej, delegații la conferință și-au luat angajamente în ceea ce privește îmbunătățirea utilajului și instalațiilor existente, în vederea unei capacități maxime de producție. Astfel, delegația organizației de partid de la uzinele „23 August" arăta că muncitorii uzinelor „23 August" aveau să realizeze pînă la 1 ianuarie 1946 următoarele: repararea a două motoare Diesel și a turbinei cu aburi, mărind în acest fel puterea instalațiilor cu 30% față de capacitatea existentă; repararea completă a atelierului de tîmplărie și lustruit distrus de bombardament, precum și a tuturor mașinilor; executarea a două rezervoare de 300 vagoane, mărirea capacității atelierului mecanic cu 50% etc. [6].

Realizînd aceste îmbunătățiri, muncitorii uzinelor „23 August" aveau să dea pînă la 1 ianuarie 1946 următoarele : 100 locomotive reparate, 10 locomotive noi, 60 vagoane remorci „S.T.B.", 300 cisterne reparate, 200 tractoare reparate; 150 buc. aparataj C.F.R.; 30 motoare Bohlinger; 1000 buc. pompe de mînă pentru industria petroliferă; 2000 ventile speciale, 10 buc. pompe de mare capacitate; 10 cazane cu aburi etc. Angajamente în același sens și-au luat muncitorii din toate ramurile industriale din capitală.

Un moment de cotitură în dezvoltarea activității economice în București și în întreaga țară l-a constituit Conferința Națională a Partidului

---

[1] C. Panciu, *Din contribuția sindicatelor la înfăptuirea actului revoluționar de la 11 iunie 1948*, în *50 de ani de la crearea Comisiei Generale a Sindicatelor din Romînia 1906—1956*, Ed. C.C.S., 1958, p. 376.

[2] *Analele Instit. de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, nr. 2/1957, p. 85.

[3] *Conferința Organizației regionale București, 10—12 aug. 1945*, p. 29.

[4] *Ibidem*, p. 29.

[5] *Ibidem*, p. 50.

[6] *Ibidem*, p. 97—98.

Comunist Romîn din octombrie 1945. Conferinţa a arătat întregului popor calea luptei pentru consolidarea şi dezvoltarea cuceririlor revoluţiei populare.

„Încă la Conferinţa Naţională din toamna anului 1945 — arată tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — partidul nostru, indicînd căile refacerii economiei distruse de război, a trasat ca linie generală a dezvoltării economice a Romîniei linia industrializării şi electrificării ţării" [1].

Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Romîn din 16—19 octombrie 1945 a subliniat necesitatea dezvoltării cu precădere a industriei grele cu ramura sa conducătoare — industria constructoare de maşini — ca bază a dezvoltării întregii industrii şi a întregii economii, pentru asigurarea independenţei naţionale pentru refacerea şi dezvoltarea economiei naţionale în interesul oamenilor muncii.

Aplicînd hotărîrile Conferinţei Naţionale a Partidului Comunist Romîn din 16—19 octombrie 1945, Organizaţia de partid din Bucureşti a pus în centrul activităţii ei problema refacerii şi dezvoltării industriei oraşului. Muncitorii din întreprinderi, sub conducerea organizaţiilor de partid, au pus în practică hotărîrile conferinţei, de a mări producţia. Astfel, muncitorii şi tehnicienii de la Atelierele Griviţa C.F.R. s-au avîntat în lupta pentru mărirea producţiei, găsind mijloace de a raţionaliza şi simplifica munca, fără să renunţe la mărirea permanentă a efortului fizic [2]. Bătălia pentru ridicarea producţiei a fost una dintre cele mai importante acţiuni cu care muncitorii au întîmpinat ziua de 1 Mai din 1946 [3]. În această bătălie, din iniţiativa Partidului Comunist Romîn, au luat naştere în ţara noastră primele întreceri patriotice între muncitori şi mai apoi între întreprinderi. Muncitorii din Capitală au avut un rol deosebit de important în generalizarea în ţara noastră a întrecerii în producţie, expresie a noii atitudini faţă de muncă a clasei muncitoare şi a schimbărilor revoluţionare din ţara noastră.

De mare importanţă în dezvoltarea industriei din Bucureşti, ca şi din întreaga ţară, a fost crearea în mai 1947, a oficiilor industriale, din iniţiativa şi sub conducerea Partidului Comunist Romîn. Prin îndrumarea şi controlul producţiei şi prin aprovizionarea întreprinderilor cu materii prime şi combustibil, oficiile industriale au constituit un instrument de cea mai mare însemnătate în mîinile statului democrat-popular în lupta contra haosului economic şi a sabotajului capitaliştilor.

La 14 iunie 1947, Partidul Comunist Romîn a propus un vast program de măsuri pentru redresarea economică a ţării. Propunerile Partidului Comunist Romîn din iunie 1947 au avut o mare importanţă pentru refacerea economiei. Oamenii muncii din Capitală, mobilizaţi de comunişti, au muncit cu abnegaţie pentru mărirea producţiei industriale.

În vederea înfăptuirii propunerilor P.C.R., sindicatele îndrumate de organizaţiile P.C.R. au organizat mari întreceri patriotice. Astfel, a doua zi după propunerile P.C.R., Comitetul Sindicatului metalo-chimic

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări (decembrie 1955—iulie 1959)*, Bucureşti, 1959 Ed. politică, p. 27.

[2] *Scînteia* din 14 ianuarie 1946.

[3] *Ibidem* din 20 aprilie 1946.

din Capitală şi-a pus ca sarcină: întărirea muncii organizatorice, lărgirea şi adîncirea întrecerilor patriotice în producţie, demascarea şi alungarea elementelor sabotoare şi reacţionare [1]. La „C.F.R.-Vagoane", „C.F.R.-Locomotive", la „Malaxa", „Wolf", „Laromet" [2] etc. au fost organizate întreceri patriotice, care au făcut să crească producţia. De exemplu, în urma întrecerii cu uzinele „Wolf", muncitorii şi tehnicienii de la„Vulcan", reuşind să ridice producţia cu 80%, au primit drapelul de producţie [3]. Aceasta era prima oară cînd în ţara noastră se acordă muncitorilor un drapel de producţie.

Succesele obţinute de clasa muncitoare au reprezentat o contribuţie esenţială la pregătirea condiţiilor pentru efectuarea reformei şi stabilizării monetare din august 1947.

Prezentarea şi înfăptuirea, prin lupta oamenilor muncii, a propunerilor Partidului Comunist Romîn, în vederea redresării economice a ţării şi a stabilizării monetare au constituit începutul unui salt calitativ în dezvoltarea regimului democraţiei populare din ţara noastră. Sub conducerea Partidului Comunist Romîn clasa muncitoare aliată cu ţărănimea muncitoare a înfăptuit trecerea la revoluţia socialistă. Proclamarea Republicii Populare Romîne şi instaurarea dictaturii proletariatului a deschis calea pentru desfiinţarea exploatării capitaliste şi a oricărei asupririi a omului de către om.

În aceste condiţii, sub conducerea partidului, oamenii muncii au înfăptuit, la 11 iunie 1948, măreţul act revoluţionar — naţionalizarea principalelor întreprinderi industriale, bancare, de transport, asigurări etc. şi transformarea lor în proprietate socialistă, bun al întregului popor. Prin acţiunea revoluţionară a maselor, conduse de partid, a fost sfărîmată dominaţia economică a burgheziei, posturile de comandă din economie au trecut în mîna clasei muncitoare.

Industria din Bucureşti în preajma naţionalizării purta pecetea unei dezvoltări anarhice, unilaterale şi inegale. Deşi între cele două războaie mondiale ea a cunoscut o anumită dezvoltare, totuşi aproape o treime din unităţile industriale nu aveau forţa motrice, iar restul aveau o forţă motrice sub 20 CP; un număr de 387 unităţi nu activau [4]. Din totalul de 3 831 întreprinderi din industria transformatoare, existentă la sfîrşitul anului 1947 [5], 3 180 întreprinderi sau peste 80% foloseau mai puţin de 10 muncitori şi 20 CP şi numai 650 sau mai puţin de 20% aveau o forţă motrice de peste 20 CP.

Erau şi unele întreprinderi mari, ca „23 August" (fostă Malaxa), „Lemaître", „Vulcan", „Wolf" etc., dar potenţialul lor de producţie era redus, ca urmare a învechirii şi uzării maşinilor şi instalaţiilor; aceasta,

---

[1] *Scînteia* din 15 iunie 1947.

[2] Th. Buimistruc şi E. Cahane, *Lupta sindicatelor pentru instaurarea şi dezvoltarea regimului democrat-popular (ianuarie 1945 — decembrie 1947)*, în *50 de ani de la crearea Comisiei Generale a Sindicatelor din Romînia 1906—1956*, Ed. C.C.S., Buc., 1958, p. 356.

[3] *Scînteia* nr. 863, din 6 iulie 1947.

[4] D. Mihalache, *Dezvoltarea oraşului Bucureşti în anii puterii populare în Romînia*, în *Revista statistică*, nr. 8/1959, p. 67.

[5] Vezi *Întreprinderile particulare, industriale, comerciale şi de transport. Rezultate provizorii ale inventarului din octombrie 1945*, vol. I, Buc., 1947, p. 12—13.

datorită faptului că deşi uzarea maşinilor a continuat să crească, o mare parte din maşini fiind chiar la limita de uzură, capitaliştii nu mai făceau investiţii pentru a aduce îmbunătăţiri proceselor de producţie, ci dimpotrivă, practicau în mod intens acte de sabotaj, descompletînd instalaţiile şi distrugînd maşini şi agregate.

Producţia acestor întreprinderi se rezuma la efectuarea unor piese, sau a unor organe de maşini izolate, menite să asigure întreţinerea şi repararea utilajului importat. Pe de altă parte, aceste întreprinderi nu ajunseseră la o specializare bine definită, ele punînd în fabricaţie cele mai avantajoase comenzi, care aduceau profituri mari proprietarilor. De pildă, uzinele "Lemaître" fabricau peste 50 de feluri de produse, de la cele mai simple unelte necesare agriculturii, pînă la produse de cazangerie, echipament militar etc. [1].

O situaţie asemănătoare exista şi în celelalte întreprinderi.

Aşa cum s-a mai subliniat, industria grea era puţin dezvoltată în Bucureşti, predominînd în schimb industria uşoară.

Imediat după naţionalizare, sub conducerea organizaţiilor de partid, colectivele de muncitori din întreprinderile industriale din capitală au depus toate eforturile pentru înlăturarea greutăţilor existente.

Construirea bazei materiale a socialismului şi-a găsit expresia în planurile anuale de stat pe 1949 şi 1950, în planul de 10 ani de electrificare a ţării, în primul plan cincinal şi în Directivele Congresului al II-lea al P.M.R. cu privire la dezvoltarea economiei naţionale, precum şi în alte hotărîri şi documente ale partidului.

Dezvoltarea industriei din Bucureşti, după naţionalizare, reflectă legile fundamentale, obiective, ale dezvoltării economiei socialiste, pe care se întemeiază politica partidului de industrializare socialistă a ţării.

Prin eforturile muncitorilor, conduşi de partid, au fost create ramuri noi, care înainte nu existau de loc sau aproape de loc (ca, de pildă, industria electrotehnică, industria instrumentelor de precizie, maşini agricole, materiale plastice, radiotehnică, medicamente etc.). Fabricile mici şi nerentabile au fost comasate în întreprinderi mari cu utilaj modern. Numeroase întreprinderi au fost reprofilate prin uniformizarea utilajelor şi sortimentelor asigurîndu-se mărirea capacităţii de producţie.

Pentru dezvoltarea industriei oraşului Bucureşti, partidul şi guvernul au alocat însemnate investiţii. Astfel, din totalul investiţiilor făcute în sectorul socialist al ţării în perioada 1951—1958, statul democrat-popular a alocat industriei oraşului Bucureşti 16,5%. Aceste investiţii au fost orientate în vederea dezvoltării, în primul rînd a industriei producătoare de maşini şi alte mijloace de producţie, care constituie baza dezvoltării tuturor celorlalte ramuri. În 1955, din totalul investiţiilor din Bucureşti, de 2 424,7 milioane lei, s-a acordat industriei 790,5 milioane lei [2]. Acest fapt a permis realizarea unor obiective însemnate în dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului.

---

[1] *Dezvoltarea economiei R.P.R. pe drumul socialismului, 1948—1957*, Ed. Academiei R.P.R., 1958, p. 126.

[2] *Anuarul statistic al oraşului Bucureşti*, 1959, p. 67.

În perioada 1955—1958, structura investiţiilor a suferit unele modificări, Partidul acordînd o atenţie deosebită dezvoltării social-culturale, fără însă a micşora ritmul dezvoltării în continuu a industriei.

Iată aci structura investiţiilor în Bucureşti pe principalele ramuri ale economiei naţionale în 1955—1958 [1]:

	1955	1958
Total investiţii	100	100
din care:		
Industrie	32,6	29,6
Grupa A	21,6	16,3
„ B	11	13,3
Construcţii	17,0	3,8
Transporturi şi telecomunicaţii	22,7	17,3
Social-culturale	6,4	24,8
Gospodărie comunală	1,2	10,4

Harta industrială a oraşului a cunoscut schimbări structurale prin transformarea vechilor întreprinderi şi utilarea lor cu maşini moderne prin crearea de secţii noi, ca şi prin construirea de noi întreprinderi. Numai în cursul primului plan cincinal au fost construite fabrici şi uzine noi, care au un rol important în dezvoltarea economiei întregii ţări. Amintim în acest sens uzinele „Tudor Vladimirescu", „Electroaparataj", „Electroizolantul", Fabrica de confecţii „Gh. Gheorghiu-Dej" şi altele, iar în anii următori: „Termotehnica", „Combinatul de cauciuc de la Jilava" „Fabrica de stîlpi centrifugaţi" etc.

Un număr de uzine şi fabrici au fost mult mărite avînd astăzi o producţie de cca 3—4 ori mai mare ca înainte. Dintre acestea cităm: uzinele „Mao Ţze-dun", „Timpuri Noi", „Electrocablul", Fabrica de încălţăminte „Kirov", Filatura „Dacia" şi altele. „Nu există întreprindere în Bucureşti — s-a arătat la Congresul al II-lea P.M.R. — care în aceşti ani să nu fi fost înzestrată cu utilaj nou, să nu-şi fi îmbunătăţit procesul de fabricaţie pe baza introducerii tehnicii noi" [2].

Industria oraşului Bucureşti produce astăzi maşini şi utilaje care în timpul regimului burghezo-moşieresc se importau: cazane şi utilaj petrolifer (produse de uzinele Mao Ţze-dun), autobuze, troleibuze, cisterne (Tudor Vladimirescu), motoare electrice (Clement Gottwald), compresoare (Timpuri Noi), aparate de radio (Radio Popular), linii de ciment (Uzinele 23 August), centrale telefonice şi staţii de radioamplificare (Uzinele Grigore Preoteasa) şi altele.

La baza creşterii producţiei industriale a stat tehnica nouă, cu care au fost înzestrate întreprinderile şi munca plină de avînt a oamenilor muncii, eliberaţi de exploatare, mobilizaţi de organizaţiile de partid. Astfel, la Uzinele „23 August", din iniţiativa membrilor de partid, s-au

[1] D. Mihalache, *op. cit.*, p. 69.
[2] *Congresul al II-lea al P.M.R., 23—28 dec. 1955*, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 178.

făcut modificări importante în ceea ce privește procesul tehnologic al motorului de 50 CP de la turnătorie[1]. În industria textilă, prin folosirea unui sistem nou de pieptănare în filaturile de bumbac s-a putut realiza o mărire a producției de fire pieptănate cu 20—30% și o reducere a deșeurilor de pieptănat cu 26—30%[2]. Pe baza acestui nou sistem „Filatura Romînească de Bumbac" a făcut din 1956 și pînă azi economii în valoare de 34 447 mii lei[3]. Și în celelalte întreprinderi au fost introduse procedee noi de fabricație, ceea ce a făcut ca producția industrială să înregistreze creșteri de la an la an.

O puternică rezervă a creșterii producției industriale a orașului București o constituie specializarea și cooperarea întreprinderilor. Aceasta a dat posibilitate descoperirii și mobilizării unor însemnate rezerve de producție. Regimul nostru de democrație populară a moștenit o situație cu totul nefavorabilă în ceea ce privește specializarea întreprinderilor, datorită modului anarhic de dezvoltare al acestora, propriu capitalismului. Încă din primul an de conducere planificată a economiei s-a pus problema specializării întreprinderilor în vederea unei mai bune folosiri a utilajului. Astfel, uzinele „Timpuri Noi" au fost reconstruite și echipate în vederea producției de motoare cu ardere internă și compresoare, uzinele „Mao Țze-dun", în vederea producerii de cazane[4] etc.

Specializarea contribuie la creșterea productivității muncii. „Concentrarea producției de același tip în întreprinderile specializate — arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — dînd posibilitatea folosirii unor utilaje mai corespunzătoare, unei tehnologii mai perfecționate și acumulării unei experiențe bogate, conduce la reducerea substanțială a prețului de cost"[5]. Astfel, la uzinele „Steaua Roșie" — specializate în producția de utilaje de construcții — prin concentrarea producției de buldozere pentru tractoare și de screpere, prețul de cost a scăzut în primul an cu 33% pînă la 46%; prin trecerea fabricației autobuzului de la „Mao Țze-dun" la uzinele „Tudor Vladimirescu", specializate în caroserii-auto, s-a realizat reducerea prețului de cost cu 25%, obținîndu-se în același timp și îmbunătățirea substanțială a calității[6].

Producția industriei socialiste a orașului București a crescut an de an. Dacă luăm ca indice cifra 100 pentru anul 1950, la sfîrșitul primului plan cincinal producția globală a industriei orașului era de 218%, ca în 1958 să crească la 299%[7].

Față de 1938 — anul în care producția industriei capitaliste din Romînia a atins cel mai înalt nivel — nivelul producției industriei din București a fost, în 1958, de aproape șase ori mai mare[8]. Deosebit de semni-

---

[1] *Congresul al II-lea al P.M.R., 23—28 dec. 1955*, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 180.
[2] *Scînteia*, nr. 4606, din 20 aug. 1959, p. 2.
[3] *Ibidem*.
[4] Vezi *Buletinul M.I.M.I.C.*, nr. 10/1951, p. 7.
[5] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări (decembrie 1955 — iulie 1959)*, Ed. politică, Buc., 1959, p. 671—672.
[6] *Ibidem*.
[7] *Anuarul statistic al orașului București*, 1959, p. 78.
[8] D. Mihalache, *op. cit.*, p. 68.

ficativ este faptul că volumul total al producţiei industriale a anului 1938, a fost realizat în 1958 în decurs de numai două luni[1].

Importanţa industriei oraşului Bucureşti în economia ţării reiese din faptul că industria sa a dat în 1958—20,5%, adică peste 1/5 din producţia industrială a ţării, faţă de 19,9% în 1955[2], urmîndu-i în ordine regiunea Ploieşti cu 13,2%, regiunea Stalin cu 11,8%, regiunea Timişoara cu 10,5%[3] etc.

Datorită politicii partidului, industria oraşului Bucureşti este în măsură să deservească o mare parte a nevoilor interne.

Industria grea — baza dezvoltării întregii economii — şi îndeosebi industria constructoare de maşini — este astăzi în continuă creştere. Deşi principalele centre ale industriei siderurgice şi metalurgice se află la Reşiţa şi Hunedoara, oraşul Bucureşti se afirmă tot mai puternic prin întreprinderile sale, care produc utilaj petrolifer, maşini-unelte, instalaţii industriale pentru industria textilă şi alimentară etc. În Bucureşti se întîlnesc astăzi cele mai variate întreprinderi industriale, de la întreprinderi producătoare de utilaj miner, chimic, petrolifer şi maşini agricole, pînă la maşini şi aparataj electric, aparate optice şi de precizie. Uzinele „23 August" au o mare importanţă în cadrul industriei grele, ele producînd strunguri, piese hidraulice, agregate pentru industria siderurgică şi chimică, motoare Diesel etc., produsele acestei uzine fiind apreciate peste hotare. Dacă luăm ca bază anul 1950, pe care-l consemnăm cu indicele 100, producţia uzinelor „23 August" a crescut cu 149% în 1955 şi cu 212% în 1958[4]. Tot aşa de importante sînt şi uzinele „Semănătoarea", care produc cele mai variate maşini agricole (semănători simple, trioare, secerători-legători, combine etc.) necesare transformării socialiste a agriculturii. Faţă de 1949, producţia uzinelor „Smănătoarea" a crescut de 20 de ori[5].

Producţia uzinelor „Tudor Vladimirescu" a crescut şi ea de la 174% în 1955, la 529% în 1958[6].

În general faţă de 1938, producţia industriei constructoare de maşini şi de prelucrare a metalelor a crescut în Bucureşti de aproape zece ori, adică cu 995%, reprezentînd 32% din volumul total al producţiei industriale a ţării[7]. Industria metalurgică şi constructoare de maşini a Capitalei dispune azi de 57 de întreprinderi repartizate în toate raioanele oraşului.

Industria electrotehnică, care era inexistentă în timpul regimului burghezo-moşieresc, cunoaşte o mare dezvoltare. Actul revoluţionar al naţionalizării de la 11 iunie 1948 înseamnă de fapt şi începutul industriei electrotehnice în ţara noastră. În locul unor ateliere mici, în cea mai mare parte maghernite, lipsite de condiţiile cele mai elementare de protecţie a muncii, statul nostru de democraţie populară a creat sectorului industriei electrotehnice largi posibilităţi de dezvoltare. Ca urmare a acestui fapt, au fost create întreprinderi noi (Klement Gottwald, Electromotor, Electro-

---

[1] D. Mihalache, *op. cit.*, p. 68.
[2] *Anuarul statistic al oraşului Bucureşti*, 1959, p. 78.
[3] *Anuarul statistic al R.P.R.*, Bucureşti, 1957, p. 78.
[4] *Anuarul statistic al oraşului Bucureşti*, 1959, p. 80.
[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem.*
[7] D. Mihalache, *op. cit.*, p. 69.

precizie), s-a construit o nouă fabrică de aparataj de joasă tensiune, s-a organizat producţia de aparate de măsură şi s-a extins producţia electrotehnică de larg consum[1]. Pe de altă parte, materialele electroizolante, care în trecut se importau din apus, au început a fi produse de fabrica „Electroizolantul", construită în 1950. Producţia acestei fabrici a crescut numai în 1953 cu aproape zece ori faţă de anul 1951. Un ritm înalt de dezvoltare cunoaşte şi ramura producătoare de energie. Astăzi producţia energiei electrice şi termice din Bucureşti are o pondere în totalul R.P.R. de 9,6 %[2].

O dezvoltare mare a luat industria chimică, în Bucureşti fiind astăzi, pe lîngă fabrici de vopsele, lacuri, negru de fum, produse farmaceutice, — întîlnite pe scară mai mică şi în timpul regimului burghezo-moşieresc, — fabrici pentru produse abrazive şi fabrici de mase plastice. Este cunoscută azi în întreaga ţară, pentru produsele ei, fabrica de mase plastice din Bucureşti. Industria chimică a crescut faţă de 1938 de aproape 20 ori, adică cu 2 139 %. Ponderea acestei industrii în întreaga industrie a ţării este astăzi de 32,5 %[3].

Puternic s-a dezvoltat şi industria cauciucului, care deţinea în 1958 o pondere de 47,7 % din totalul întregii ţări. În cadrul industriei de cauciuc o importanţă deosebită o are Combinatul de cauciuc de la Jilava; înzestrat cu cele mai perfecţionate maşini, el realizează astăzi aproape jumătate din întreaga producţie de cauciuc a ţării.

Industria materialelor de construcţie (ciment, cărămidă, ţiglă etc.) a cunoscut de asemenea o mare dezvoltare. Avînd în apropiere materiile prime, industria materialelor de construcţie a putut asigura cu materialele necesare dezvoltarea urbanistică a oraşului Bucureşti. Producţia materialelor de construcţie a crescut de peste zece ori, faţă de 1938, avînd o pondere de 9,6 % în totalul întregii industrii a materialelor de construcţie[4].

Dezvoltarea cu precădere a industriei grele — cu pivotul ei, industria constructoare de maşini — a asigurat creşterea vertiginoasă a industriei bunurilor de larg consum.

Producţia de ţesături de bumbac, lînă, mătase naturală şi artificială a înregistrat creşteri importante în aceşti ani. Astfel, ponderea producţiei globale a industriei textile (inclusiv tricotaje şi pîslă) din Bucureşti în totalul întregii producţii a ţării este astăzi de 30,6 %[5], iar a industriei de confecţii, de 36,9 %. În general, faţă de 1938, producţia industriei de confecţii de tot felul a crescut cu peste 1 140 %. Singură Fabrica de confecţii „Gh. Gheorghiu-Dej" produce astăzi 49 % din totalul întregii producţii de confecţii din ţară.

Deosebit de puternic a crescut şi industria de pielărie, blănărie şi de încălţăminte, ea deţinînd în 1958, 26,4 % din totalul întregii producţii industriale a ţării[6]. Faţă de 1938, producţia industriei de pielărie, blănărie şi încălţăminte a crescut cu peste 50 %.

---

[1] Gheorghe Lazaride, *Industria electrotehnică, factor important pentru electrificarea ţării*, în *Buletinul M.E.E.I.E.*, nr. 10, Buc., 1952, p. 16.

[2] *Anuarul statistic al oraşului Bucureşti*, 1959, p. 78.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*, p. 82.

[6] *Ibidem*, p. 88.

Dezvoltarea cu precădere a industriei grele, a creat condiţii necesare şi pentru dezvoltarea industriei alimentare. În anii regimului democrat-popular, industria alimentară din Bucureşti a contribuit şi contribuie din plin la realizarea politicii economice a partidului de ridicare permanentă a nivelului de trai material al oamenilor muncii. Ea este astăzi reprezentată printr-un mare număr de întreprinderi de tot felul (fabrici de paste făinoase, de panificaţie, conserve de tot felul, produse zaharoase, ulei, amidon, alcool, bere etc.).

Industria alimentară deţine astăzi o pondere de 17,5% din întreaga producţie industrială a ţării[1].

Creşterea producţiei anuale a cîtorva din principalele produse industriale din perioada 1950—1958 este arătată de următoarele date[2]:

Denumirea produsului	U.M.	Producţia în anul 1950	Producţia în anul 1958
Oţel	tone	15 568	39 682
Laminate finite uşoare	„	21 748	40 811
Energie electrică	mii K.h.	364 683	501 018
Combine	buc.	50	5 901
Ţesături	mii m^2	9 900	14 938
Tricotaje lînă	mii buc.	784	1 343
Încălţăminte piele	„ per.	1 972	3 654
Aparate radio	„	39 704	138 642
Carne	tone	23 000	46 246
Zahăr	„	2 634	9 446
Produse zaharoase	„	6 549	20 600
Ulei comestibil	„	17 337	28 724

Acest tablou arată limpede creşterea însemnată a producţiei cîtorva ramuri industriale ale oraşului Bucureşti, cît şi ritmul rapid de dezvoltare, caracteristic industriei socialiste. Astfel, dacă ne referim numai la producţia de oţel, trebuie să arătăm că în 1958 s-a produs, într-o singură lună, o cantitate de peste două ori mai mare decît cea produsă în întreg anul 1938, iar într-un trimestru o cantitate mai mare decît cea produsă în întreg anul 1948.

Pe baza indicaţiilor partidului privind folosirea tehnicii înaintate, îmbunătăţirea continuă a organizării muncii, ridicarea profesională a muncitorilor şi tehnicienilor, a întăririi disciplinei muncii, întreprinderile din Bucureşti au obţinut succese importante în creşterea productivităţii muncii şi scăderea preţului de cost al produselor. De pildă, uzinele „Timpuri Noi" au obţinut în 1955 o creştere a productivităţii muncii de 38,4% faţă de 1954 şi o reducere a preţului de cost de 17,9%[3]. În general, între 1955—1958, productivitatea muncii a crescut în oraşul Bucureşti cu 44%[4],

[1] *Anuarul statistic al oraşului Bucureşti*, 1959, p. 78.
[2] *Ibidem*, p. 82—83.
[3] *Congresul al II-lea P.M.R., 23—28 decembrie 1955*, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 180.
[4] *Anuarul statistic al oraşului Bucureşti*, 1959, p. 85.

realizîndu-se un ritm anual de creştere de aproximativ 11%. În aceeaşi perioadă de timp, preţul de cost a scăzut numai la producţia industrială comparabilă cu 360 de milioane de lei[1].

Parelel cu aceasta, s-au produs schimbări de structură. Astfel, dacă în 1950 industria de interes republican a produs peste 91%, industria locală 3,3%, iar cea cooperatistă 5,6% din totalul producţiei industriale pe Capitală, în 1958 industria de interes republican a produs 83,3%, industria locală 7%, iar cea cooperatistă 9,7%[2].

Întreprinderile cu caracter local, subordonate Sfatului Popular al Capitalei, precum şi întreprinderi ale cooperaţiei meşteşugăreşti se întîlnesc în aproape toate ramurile industriale, ele satisfăcînd cele mai variate cerinţe ale oamenilor muncii, aprovizionîndu-i cu bunuri de larg consum. Faţă de 1950, investiţiile în industria locală au crescut în 1958 de aproape zece ori, iar producţia de patru ori.

Un rol important în dezvoltarea industriei a avut ajutorul dat de Uniunea Sovietică. Ajutorul frăţesc, multilateral şi dezinteresat acordat de Uniunea Sovietică a contribuit nu numai la refacerea şi dezvoltarea oraşului Bucureşti şi a celorlalte centre, ci şi la dezvoltarea economiei întregii ţări prin maşinile, utilajul şi documentaţia tehnico-economică furnizată prin transmiterea bogatei experienţe a tehnicii înaintate sovietice; sprijinul Uniunii Sovietice, precum şi colaborarea cu celelalte ţări socialiste au constituit şi constituie o pîrghie esenţială în rezolvarea marilor probleme ale construcţiei socialiste în ţara noastră.

Creşterea industriei oraşului Bucureşti a însemnat totodată şi creşterea numărului de muncitori. În 1956, erau deja cu 56,6% mai mulţi muncitori decît în 1950[3]. După ultimele date statistice, în industria Bucureştiului au lucrat în 1958 un număr de 167 739 muncitori, ceea ce înseamnă 17,1% din numărul total al muncitorilor industriali[4]. Într-o serie de ramuri, ponderea muncitorilor din industria oraşului Bucureşti în totalul R.P.R. este deosebit de mare. Astfel, în industria construcţiei de maşini şi a prelucrării metalelor au lucrat în 1958, 25,7%, în industria chimică 31,8%, iar în aceea a confecţiilor peste 29%[5].

În industria oraşului Bucureşti lucrează un număr însemnat de ingineri şi tehnicieni din toate domeniile de activitate. Cooperarea cu institutele de cercetări ştiinţifice, a muncitorilor, tehnicienilor şi inginerilor din întreprinderi, legătura lor cu oamenii de ştiinţă, contribuie din plin la creşterea producţiei industriale, la realizarea hotărîrilor partidului. Sutele de inovaţii ale muncitorilor, tehnicienilor şi inginerilor dau viaţă hotărîrilor partidului cu privire la creşterea productivităţii muncii şi reducerea preţului de cost, care contribuie la ridicarea permanentă a nivelului material şi cultural al oamenilor muncii.

Condiţiile de muncă din fabricile şi uzinele oraşului s-au schimbat faţă de situaţia din timpul capitalismului. Au fost revizuite clădirile între-

---

[1] *Informatia Bucureştiului*, nr. 1853 din 24 iulie, 1959.
[2] D. Mihalache, *op. cit.*, p. 68.
[3] *Congresul al II-lea al P.M.R., 23—28 dec. 1955*, p. 178.
[4] *Anuarul statistic al oraşului Bucureşti*, 1959, p. 85.
[5] *Ibidem.*

prinderilor, s-au adus îmbunătăţiri atelierelor, care prezentau unele lipsuri, au dispărut atelierele insalubre şi maghernițele necorespunzătoare, construindu-se ateliere şi hale moderne, bine luminate şi dotate cu toate instalaţiile corespunzătoare protecţiei muncii. Nu există întreprindere în Capitală în care să nu se fi produs astfel de schimbări. Dacă am aminti numai de uzinele „Klement Gottwald", „Mao Ţze-dun", „Timpuri Noi' „Vasile Roaită", „Grigore Preoteasa", „Kirov" etc., utilate cu tehnica modernă, cu hale noi, luminoase — care contribuie la uşurarea necontenită a muncii oamenilor — tot nu ar fi suficient pentru ilustrarea schimbărilor radicale survenite în acest domeniu.

Progresele înregistrate în dezvoltarea industriei din Bucureşti, în anii regimului democrat-popular, se datoresc superiorităţii socialismului, se datoresc politicii înţelepte a partidului, uriaşei forțe creatoare a oamenilor muncii, mobilizaţi şi conduşi de partid, pentru înfăptuirea sarcinilor de creştere continuă a producţiei şi productivităţii muncii. Factorul hotărîtor, care a asigurat succesele industriei oraşului Bucureşti, a fost iniţiativa maselor mobilizate şi conduse de comunişti în lupta pentru îmbunătăţirea activităţii economice a întreprinderilor ; această iniţiativă se concretizează, printre altele, în întrecerile socialiste. „Iniţiativele manifestate în fiecare ramură — arată tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — în fiecare întreprindere, zecile de mii de propuneri, izvorîte din experienţa oamenilor muncii, au arătat ce este în stare să realizeze înţelepciunea colectivă a muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor şi au exprimat în chip hotărît participarea activă a acestora la conducerea producţiei, au dovedit creşterea conştiinţei socialiste a maselor"[1].

Însufleţiţi de hotărîrile plenarei C.C. al P.M.R. din 26—28 noiembrie 1958, colectivele întreprinderilor din Capitală, analizînd posibilităţile existente de mărire a producţiei şi productivităţii muncii, de reducere a preţului de cost, — şi-au luat noi angajamente în întrecerea socialistă. Sub conducerea organizaţiilor de partid, colectivele întreprinderilor din Bucureşti, au întreprins numeroase iniţiative, menite să contribuie la creşterea productivităţii muncii şi reducerea preţului de cost. Astfel, la începutul anului 1958, colectivul fabricii „Industria bumbacului" a lansat chemarea „Să mărim randamentul în ţesătorii cu cel puţin 10%". Această valoroasă iniţiativă a fost însuşită şi de celelalte întreprinderi textile din capitală şi din ţară. La sfîrşitul anului 1958, randamentul războaielor de ţesut în ramura bumbacului, era cu 14,7% mai mare ca în 1957, iar indicele de bătăi-războaie-oră a crescut cu 12,2%[2]. De asemenea, iniţiativa colectivului uzinelor „Vasile Roaită", de a economisi metalul, precum şi buna gospodărire a materiei prime şi a materialelor s-a bucurat de apreciere unanimă în întreprinderile din Capitală. Însuşindu-şi această iniţiativă, muncitorii uzinelor „23 August" au economisit, în 1958, peste 1 080 tone metal, cei de la uzinele „Semănătoarea" aproximativ 700 tone, cei de la „Klement Gottwald" 308 tone etc[3].

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări (dec. 1955 — iulie 1959)*, Ed. politică, Buc., 1959, p. 575—576.

[2] *Informaţia Bucureştiului* din 16 dec. 1958.

[3] *Ibidem*, nr. 1662 din 12 dec. 1958.

În fruntea tuturor acestor inițiative se situează chemarea celor 8 întreprinderi din Capitală: uzinele „23 August", uzinele „Republica", „Semănătoarea", Atelierele „9 Mai", întreprinderea „Kirov", „Combinatul de Cauciuc de la Jilava", întreprinderea metalurgică „Solex", fabrica „Flacăra Roșie", la întrecerea socialistă, în vederea reducerii consumurilor specifice de materii prime, combustibil și energie, lansată la sfîrșitul lunii ianuarie 1959. Acestei chemări i-au răspuns cu însuflețire muncitorii, inginerii și tehnicienii din peste 1 200 întreprinderi din țară, care și-au luat angajamentul să dea pînă la sfîrșitul anului, economii peste plan, prin reducerea prețului de cost, în valoare de cca un miliard lei.

Datorită măsurilor tehnico-organizatorice luate și a muncii politice de masă desfășurată de comuniști, în cinstea zilei de 1 Mai a.c., s-au obținut însemnate rezultate ce depășesc sarcinile de plan. Așa, de exemplu, la „Industria Bumbacului B", pînă la 15 aprilie s-au realizat, peste plan, 28 800 m țesături, față de 10 000 m, cît prevedea angajamentul; la „Filatura Romînească de Bumbac" s-au produs peste plan 3 391 kg fire finite, mai mult cu 1 191 kg decît prevedea angajamentul inițial. La uzinele „23 August", numai în prima decadă a lunii aprilie s-au dat peste plan trei vagoane, iar la uzinele „Mao Țze-dun", în cinstea zilei de 1 Mai, s-au realizat, peste plan, 2 cazane de două tone, 2 malaxoare pentru export, o autocisternă pentru agricultură și un pod rulant de cinci tone[1].

Plenara CC al P.M.R. din 13—14 iulie a.c., care a luat o serie de măsuri extrem de importante pentru îmbunătățirea imediată a nivelului de trai al oamenilor muncii și pentru îmbunătățirea procesului de producție în industrie, a mobilizat masele de muncitori și tehnicieni, dînd un nou și puternic impuls întrecerii socialiste.

În lumina hotărîrilor plenarei, colectivele de muncitori, ingineri și tehnicieni, mobilizați de partid, analizînd posibilitățile interne, au scos la iveală noi rezerve existente în întreprinderi, care au permis sporirea angajamentelor inițiale. Astfel, muncitorii de la fabrica „Kirov", care își propuseseră inițial să realizeze economii peste plan în valoare de 1 400 000 lei, și-au mărit angajamentul, după plenară, la 4 300 000 lei economii[2]. De asemenea, muncitorii de la Combinatul de Cauciuc de la Jilava s-au angajat să realizeze economii peste plan în valoare de lei 5 500 000[3], cei de la „Radio-Popular" de la 1 300 000 au mărit angajamentul la 4 500 000 lei, economii peste plan etc.

În cinstea celei de-a 15-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist, întrecerea socialistă a muncitorilor bucureșteni, s-a desfășurat pe un plan și mai larg, determinînd însemnate succese în producție. Astfel, muncitorii uzinelor „Mao Țze-dun" au dat peste plan 102 tone piese, depășind angajamentul cu 42 tone. La întreprinderea Flamura Roșie, planul de producție a fost depășit în luna august cu 12 000 m de diferite țesături. Tot în cinstea marii sărbători, întreprinderea „Flacăra Roșie" a realizat numai în luna iulie 1 329 perechi încălțăminte peste plan, economisind în

---

[1] *Informația Bucureștiului*, nr. 1771 din 18 aprilie 1959.
[2] *Scînteia*, nr. 4631 din 18 sept. 1959.
[3] *Ibidem*, nr. 4602 din 15 august 1959.

acelaşi timp 28 312 dm piele, din care se pot confecţiona 1 900 perechi încălţăminte. În aceeaşi lună, Fabrica „7 Noiembrie" a produs peste plan 12 000 m ţesături bumbac şi 1 500 kg fire bumbac.

Rezultatele obţinute de industria din Bucureşti, în perioada de după plenara din 13—14 iulie a.c., dovedesc în mod incontestabil că măsurile elaborate de partid, au stimulat iniţiativa muncitorilor, inginerilor şi tehnicienilor, creînd condiţii şi mai favorabile pentru întrecerea socialistă. Mobilizaţi de partid, muncitorii din întreprinderile oraşului vor da viaţă angajamentelor luate, de a da pînă la sfîrşitul anului economii peste plan în valoare de cel puţin 350 000 000 lei, cifră ce depăşeşte cu 250 000 000 lei angajamentele luate cu ocazia conferinţei din februarie 1959 a organizaţiei Bucureşti a P.M.R.

Progresele economiei socialiste au asigurat creşterea continuă a nivelului material şi cultural al oamenilor muncii. Pe baza succeselor obţinute în creşterea producţiei industriale şi agricole, partidul şi guvernul au luat o serie de măsuri în direcţia creşterii bunăstării celor ce muncesc. După cum se arată în raportul tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej, la şedinţa plenară a C.C. al P.M.R., din 13—14 iulie a.c., în anii ce au urmat Congresului al II-lea, partidul şi guvernul au aplicat o serie de noi măsuri pentru creşterea veniturilor oamenilor muncii. Astfel, în 1956 s-a îmbunătăţit salarizarea unor categorii de muncitori, a cadrelor didactice din învăţămîntul elementar şi mediu, a unor lucrători din aparatul de stat[1]. În 1958, faţă de 1955, veniturile băneşti ale salariaţilor, provenite din salariu, alocaţii de stat pentru copii şi din pensii, au sporit cu cca 8 400 000 lei[2]. La aceasta trebuiau adăugate importantele venituri provenite din cheltuielile social-culturale ale statului. Toate acestea au dus la creşterea permanentă a nivelului de viaţă al maselor muncitoare din Bucureşti. Numai în anul 1958, oamenii muncii din Capitală au primit, în comparaţie cu anul 1952, cu 109% mai multă pîine, cu 156% mai multă carne, cu 577% mai mult ulei, cu 104% mai multe brînzeturi, iar în domeniul produselor industriale pentru îmbrăcăminte cu 156% mai multe ţesături de lînă, cu 240% mai multe tricotaje, cu 223% mai multe confecţii. Toate acestea confirmă din plin creşterea puterii de cumpărare a maselor.

Volumul vînzărilor din comerţul socialist, pe cap de locuitor, a crescut în perioada 1950—1958 cu peste 2 700 lei.

Hotărîrea plenarei din 13—14 iulie, care prevede, printre altele, majorarea salariilor tarifare ale tuturor categoriilor de salariaţi, scutirea de impozite a salariilor pînă la 500 lei lunar şi reducerea impozitului la salariile de pînă la 1 500 lei, sporirea pensiilor, reducerea preţurilor de vînzare la peste 2 600 sortimente de produse, precum şi corelarea mai justă şi rentabilizarea preţurilor de vînzare la unele produse, este încă o confirmare a preocupării permanente a partidului şi guvernului pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă ale oamenilor muncii şi pentru dezvoltarea economiei naţionale. Numai îmbunătăţirile aduse salarizării în anii

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări (decembrie 1955 — iulie 1959)*, Ed. politică, Buc., 1959, p. 648.
[2] *Ibidem*, p. 649.

1957 1958 au făcut ca veniturile nete ale muncitorilor provenite din salarii să crească cu 34%, faţă de 1956,

Viaţa nouă a oamenilor muncii în continuă îmbunătăţire îşi găseşte expresia şi în noile condiţii de locuit. Numai în anul acesta în Bucureşti se vor da în folosinţă peste 5 600 apartamente.

Lucrările tehnico-edilitare, continua înfrumuseţare şi sistematizare în plină desfăşurare, fac ca oraşul să devină tot mai frumos, creînd condiţii din ce în ce mai bune pentru oamenii muncii.

★

Succesele dobîndite în dezvoltarea industriei oraşului Bucureşti, după naţionalizarea principalelor mijloace de producţie, reflectă superioritatea sistemului socialist asupra sistemului capitalist.

Aplicînd în mod creator învăţătura marxist-leninistă, folosind înaintata experienţă sovietică şi ajutorul preţios acordat de Uniunea Sovietică, partidul a condus oamenii muncii pe calea unor măreţe realizări, care au făcut din Bucureşti un puternic centru industrial, ce contribuie din plin la dezvoltarea economiei socialiste a întregii ţări.

Bucureştiul, Capitala Republicii Populare Romîne, va continua şi în viitor să se dezvolte şi să înflorească, va păşi împreună cu întreaga ţară spre noi şi noi victorii ale construcţiei socialiste, pe drumul luminat de partid.

РАЗВИТИЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ БУХАРЕСТА ПОСЛЕ НАЦИОНАЛИЗАЦИИ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ПРОИЗВОДСТВА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В годы народно-демократического строя город Бухарест — столица РНР — претерпел, с точки зрения промышленного развития, большие изменения, став самым крупным промышленным центром страны.

Во время буржуазно-помещичьего режима развитие промышленности города шло медленно и неравномерно, часто прерывалось периодами кризиса и застоя, характерными для капитализма.

После 23 августа 1944 г., и особенно после великого революционного акта — национализации основных средств производства, промышленность Бухареста познала невиданное в своей истории развитие.

После 1948 г. развитие промышленности Бухареста отражает основные объективные законы развития социалистической экономики, на основе которых партия проводит политику социалистической индустриализации страны с преимущественным развитием тяжелой промышленности и ее базы — машиностроения.

Усилиями трудящихся под руководством Коммунистической партии были созданы новые отрасли промышленности (электротехническая, точного приборо-

строения, сельскохозяйственных машин, пластических материалов, медикаментов и др.). Старые заводы и фабрики были заново перестроены и оборудованы современными машинами, в результате чего их производительность намного возросла. Заводы и фабрики Бухареста производят сегодня оборудование, которое при буржуазно-помещичьем режиме импортировалось, такое как: нефтяное оборудование, оборудование для шахт, химической промышленности, сельскохозяйственные машины, автобусы, тролейбусы, радиоприемники, оборудование для телефонных станций и радиостанций и др.

Значение промышленности Бухареста для экономики страны видно из того, что, например, в 1958 году она дала свыше 1/5 всей промышленной продукции страны.

Основой роста производства явилась новая техника и воодушевленный труд рабочих, освободившихся от эксплуатации.

Пленум ЦК РРП от 26—28 ноября 1958 г., а также недавний пленум от 13—14 июля 1959 г. послужили еще большим толчком для социалистического соревнования за увеличение выпуска продукции, рост производительности труда и снижение себестоимости.

Творчески применяя марксистско-ленинское учение, опыт и помощь Советского Союза, партия ведет трудящихся к великим достижениям в промышленности города, которые приведут Бухарест вместе со всей страной к дальнейшему процветанию по пути строительства социализма и коммунизма.

L'ESSOR DE L'INDUSTRIE À BUCAREST, APRÈS LA NATIONALISATION DES PRINCIPAUX MOYENS DE PRODUCTION

RÉSUMÉ

La ville de Bucarest — capitale du pays — a connu sous le régime de démocratie populaire un puissant essor industriel, représentant le plus grand centre industriel de la République Populaire Roumaine.

Sous le régime bourgeois-agrarien. l'industrie de la ville se caractérisait par une évolution lente, inégale, souvent interrompue par des périodes de crise et de stagnation, spécifiques du capitalisme.

Après le 23 Août 1944 et surtout après le grand acte révolutionnaire de 1948 — la nationalisation des principaux moyens de production — l'industrie de la ville de Bucarest a acquis une ampleur inouïe.

Le développement de l'industrie de Bucarest depuis 1948 reflète les lois fondamentales objectives du développement de l'économie socialiste, sur lesquelles se fonde la politique du Parti, politique d'industrialisation socialiste du pays, en accordant la priorité à l'industrie lourde et, en premier lieu, à l'industrie des machines.

Grâce aux efforts des travailleurs, sous la direction du Parti, de nouvelles branches industrielles ont été créées (industrie électrotechnique, industrie des instruments de précision, des machines agricoles, matériel plastique, médicaments, etc.). Les vielles usines et fabriques ont été rénovées et outillées de machines modernes, leur capacité de production ayant ainsi considérablement augmenté. Les usines et fabriques de Bucarest produisent aujord'hui un riche outillage qui, autrefois, sous le régime bourgeois-agrarien, devait être importé : outillage

pétrolier, minier et chimique, machines agricoles, autobus, trolleybus, appareils de radio, centrales téléphoniques, stations de radio-amplification, etc.

L'importance de l'industrie de la ville de Bucarest pour l'économie générale du pays ressort du fait qu'elle a fourni, en 1958 par exemple, plus des 20% de l'entière production industrielle de la République Populaire Roumaine.

Cette hausse de la production est due à la nouvelle technique et à l'élan patriotique des travailleurs, délivrés de l'exploitation et mobilisés par les organisations du Parti.

La Séance plénière du Comité Central du Parti Ouvrier Roumain des 26—28 novembre 1958 et, plus récemment, celle des 13—14 juillet 1959 ont donné une nouvelle impulsion aux émulations socialistes, dont le principal objectif est l'augmentation de la production et de la productivité du travail, ainsi que la réduction du prix de revient.

Appliquant d'une manière créatrice la doctrine marxiste-léniniste, mettant à profit l'expérience et l'aide de l'Union Soviétique, le Parti entraîne les travailleurs vers des réalisations de plus en plus grandioses dans l'industrie de la ville de Bucarest. La Capitale de la Roumanie Populaire se développera continuellement et, de concert avec le pays tout entier, apportera une contribution de tout premier ordre à l'édification du socialisme et du communisme.

UN ROMÎN ÎN GRUZIA ACUM 250 DE ANI

CU PRILEJUL UNEI RECENTE CĂLĂTORII PRIN R.S.S. GRUZINĂ

La mijlocul lunii octombrie 1959 au avut loc la Tbilisi, vechea capitală a Gruziei, manifestări oficiale şi populare închinate aniversării a 250 de ani de la înfiinţarea primei tipografii gruzine la Tbilisi. Pe scurt faptul s-a petrecut astfel:

La finele veacului XVII şi începutul veacului următor domnea în Gruzia, ţară cu veche tradiţie culturală, regele Vahtang al VI-lea. Vrînd să-şi întărească domnia prin reforme culturale, Vahtang s-a îndreptat cu gîndul către Constantin Brîncoveanu, domnul Ţării Romîneşti — renumită pe atunci în întreg răsăritul pentru cultura ce prindea rădăcini tot mai adînci pe meleagurile ei — rugîndu-l să-i trimită meşteri pentru a înfiinţa acolo o tipografie. Se gîndise regele Vahtang şi la Antim Ivireanul, mitropolitul Ţării Romîneşti, gruzin prin origine, om de mare cultură şi în acelaşi timp om politic, vajnic patriot şi prieten de nădejde al Rusiei în lupta împotriva stăpînirii otomane. Aşa se face că, în 1709 ajunge în Gruzia Mihail Ştefanovici, cel mai bun discipol al Ivireanului care, în acelaşi an tipăreşte şi primul tom în limba gruzină, un liturghier, în a cărui prefaţă introduce şi cîteva frumoase versuri romîneşti.

Pentru sărbătorirea acestui eveniment s-a alcătuit un comitet naţional, care din timp a pregătit această aniversare, invitînd şi delegaţi din ţara noastră. Delegaţia a fost formată din Acad. P. Constantinescu-Iaşi, Scarlat Calimachi, scriitor şi istoric, şi Valerian Stan, primsecretar al Ambasadei R. P. Romîne la Moscova.

Pentru noi, delegaţia romînă, atenţia arătată ţării noastre de acest popor cu străveche cultură a constituit un prilej de plăcute şi neuitate impresii.

La solemnitatea aniversară de la teatrul Rustaveli, la care au participat personalităţi de seamă ale Gruziei, între care Acad. Gh. Djotzenidze, preşedintele Prezidiului sovietului suprem al Gruziei, Prof. Isidor Donidze, secretar al C.C. al P. C. din Gruzia, M. I. Kuceava, prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al Gruziei, David Tcicişvili, ministrul Culturii Gruziei, poetul Acad. Gh. Leonidze etc., au fost subliniate cu căldură tradiţionalele legături prieteneşti care leagă cele două ţări. Cu viu interes a fost ascultat referatul prezentat de delegaţia noastră în legătură cu împrejurările în care a avut loc faptul istoric, cu marele interes al oamenilor muncii din Romînia faţă de cultura Gruziei. A doua zi, evenimentul a fost din nou sărbătorit, cu prilejul dezvelirii unei pietre comemorative, pusă pe locul unde a fost înfiinţată prima tipografie gruzină.

Numele lui Mihail Stefanovici, „ungrovlahul", este astăzi tot aşa de cunoscut ca şi al marelui său patron, Antim Ivireanu, fiu al Gruziei, dar reprezentant ilustru al vechii culturi romîneşti, pretutindeni în Gruzia sovietică, în urma popularizării sale cu prilejul aniversării amintite. M-am convins de aceasta cu prilejul fie al adunărilor consacrate înfiinţării Asociatiei de prietenie gruzino-romîne, fie al unor întîlniri ce le-am avut în noul oraş Rustavi, la Telavi, fosta capitală a regilor Cahetiei şi pînă în bogatul colhoz Kurdghelauni de la poalele Caucazului.

Despre evenimentele culturale amintite am publicat două articole în *Zarea Vostoke*, organul guvernului şi Comitetului Central al Partidului comunist din Gruzia, şi în *Literaturnaia gazeta* (în limba gruzină) şi am vorbit în conferinţele ţinute la Tbilisi cu prilejul înfiinţării Asociaţiei de prietenie gruzino-romîne, şi în oraşul Rustavi.

În presa noastră faptul a prilejuit articole scrise de Dan Dumitrescu, candidat în ştiinţe de la Universitatea din Moscova, cu dizertaţia cuprinzînd activitatea lui Mihail Ştefanovici în Gruzia, Gh. Pop, directorul fondului de stat al R.P.R. şi alţii.

Acad. P. Constantinescu-Iaşi

CĂLĂTORIE DE STUDII ÎN REPUBLICA POPULARĂ POLONĂ

În cadrul acordului cultural între Academia R.P.R. şi Academia R.P. Polone, am întreprins în luna sept. a.c. o călătorie de studii în Polonia. Scopul călătoriei a fost cercetarea în arhivele şi bibliotecile din ţara vecină a fondurilor de documente privitoare la istoria Ţărilor Romîne şi a relaţiilor între ele şi Polonia în sec. XIV—XVII.

Timpul relativ scurt de care dispuneam ca şi bogăţia de material documentar au făcut să-mi limitez cercetarea la principalele arhive şi biblioteci din oraşele Varşovia şi Cracovia. Ştiam, din auzite, că printre marile pierderi suferite de poporul polonez în urma agresiunii hitleriste din sept. 1939 se enumără şi pierderea unei însemnate părţi din bogatele lui arhive. Cu stringere de inimă, cu îndoieli asupra rezultatelor călătoriei mele de studii am început activitatea în arhivele din Varşovia. Timp de două săptămîni am lucrat în arhiva centrală de acte vechi (Archiwnum Główne Akt Dawnych: prescurtat A.G.A.D.). Însemnate fonduri din această arhivă — privind mai ales perioada de istorie mai nouă — au dispărut în timpul războiului. Au fost salvate cu mari sacrificii — aproape în întregime — fondurile de documente vechi. Dintre aceste fonduri importante pentru istoria noastră şi pentru relaţiile romîno-polone din sec. XIV—XVII sînt: *Archivum Koronne* care se împarte în 1. *Archivum Koronne Krakowskie* (prescurtat: A.K.Kr.) acest fond cuprinde un mare număr de documente (116) referitoare la istoria Moldovei şi Ţării Romîneşti între anii 1387—1553, scrise în limba latină sau slavă veche. 2. *Archivum Koronne Warszawskie* (prescurtat A.K.W.) alcătuit din 34 de mape cu documente; dintre acestea o mapă specială conţine documente care privesc istoria ţărilor noastre. Cîteva documente privitoare la istoria Moldovei între anii 1401—1687 se află în *Archivum Dokumentowe wielkiego Księstwa Litewskiego*.

Ştiri însemnate pentru istoria ţărilor noastre se află şi în *Metryka Koronna*, în special în *Libri Legationum*. Deosebit interes prezintă pentru noi şi fondul *Rachunki poselstw* 1538—1793 (A.S.K. oddzial 2), în care sînt menţionate sumele cheltuite cu întreţinerea solilor veniţi în

Polonia. Pentru solii din ţările romîneşti se dau date pentru anii: 1539, 1546, 1547 8, 1549, 1550, 1550/1, 1551, 1551/2, 1552, 1558/9, 1569, 1583, 1602, 1695 etc.

Fondul numit *Nuncyatura* cuprinde o mapă cu documente care se chiamă *Acta Nuncjatury polskiey w sprawie misji w Multanach i na woloszczyznie 1661—1674.*

Fondurile amintite — la care se mai pot adăuga unele de mai mică importanţă — au fost în general cunoscute cercetătorilor noştri şi pînă acum, foarte multe documente aflate în ele au fost publicate în marea colecţie Hurmuzaki sau ulterior în culegerile de documente publicate de P. P. Panaitescu, I. Corfus şi alţii. Au rămas însă nepublicate încă şi nevalorificate un număr destul de însemnat de ştiri.

În Arhiva Centrală de Acte Vechi din Varşovia au intrat în anii de după război şi materialele cu caracter arhivistic din fosta bibliotecă Zamoyskij. După cum se ştie, din arhiva Zamoyskij s-au publicat pînă acum 4 volume de documente. Primele trei volume au apărut la Varşovia înainte de războiul mondial din 1914—1918; ele cuprind documentele din perioada 1553—1584. Al patrulea volum, apărut la Cracovia în 1948, priveşte perioada 1585—1588. Printre materialele documentare din perioada de după 1588 rămase încă nepublicate sînt şi unele deosebit de importante pentru istoria ţărilor noastre şi a relaţiilor romîno-polone. Amintim aci corespondenţa dintre Aron Tiranul, Ieremia Movilă, Mihai Viteazul, Simion Movilă şi Jan Zamoyskij. Se păstrează de asemeni corespondenţa lui Luca Stroici cu cancelarul polon precum şi unele scrisori adresate acestuia din urmă de mai mulţi boieri moldoveni. În afara acestei corespondenţe, cunoscută şi ea în bună parte istoricilor din trecut, am avut prilejul să cercetez în Arhiva Zamoyskij, o mapă de documente inedite, neinventariate încă. În ea am găsit valoroase documente pentru domnia lui Mihai Viteazul, multe în limba romînă. Printre acestea un loc deosebit îl ocupă o scrisoare cunoscută pînă acum în versiuni neromîneşti a unei puternice fracţiuni boiereşti către pribegii din Polonia, cerînd ca ei să intervină la regele polon şi cancelarul Zamoyskij ca să-i scape de Mihai Viteazul, să stabilească complet pacea cu turcii, să-l aducă domn pe tronul Ţării Romîneşti pe Simion Movilă. Scrisoarea, în limba romînă, se înscrie printre cele mai vechi şi mai frumoase documente de limbă. Cuprinzînd foarte multe detalii, descriind destul de amănunţit starea în ţară — sub diferite aspecte — din anii 1599—1600, ea modifică unele concluzii ale istoricilor vechi în legătură cu domnia lui Mihai Viteazul.

În mapa de care este vorba se păstrează, printre altele, şi un document în limba slavă din 1597, iunie 26, în care Mihai Viteazul fixează sumele de bani pe care urmează să le plătească fiecărei categorii de ostaşi — mercenari, veniţi sub comanda sa. Pentru organizarea armatei de mercenari din vremea lui Mihai Viteazul, documentul amintit prezintă un mare interes, el completînd ştirile din alte documente cu conţinut similar care sînt de altfel puţine la număr.

Documentelor amintite li se adaugă şi altele — printre ele multe zapise de la sfîrşitul sec. al XVI-lea, începutul sec. al XVII-lea care — importante fiecare în felul lor — au fost copiate în întregime. Pentru unele piese, pe care le-am găsit mai importante, am obţinut imediat şi microfilme. În acest sens am primit un deosebit sprijin din partea directorului Michał Wasowicz care tot timpul cît am lucrat în arhivă mi-a arătat multă bunăvoinţă şi înţelegere; îi exprim şi pe această cale călduroase mulţumiri. Datoresc mult şi le sînt recunoscător de asemenea colegilor Irena Sułkowska, Varwara Smolenska, T. Zielinska, care, cunoscînd bine fondurile de documente, mi-au pus la dispoziţie materialul care mă interesa.

În afara fondurilor amintite, în Arhiva centrală de acte vechi din Varșovia, se păstrează și un alt fond, *Archiwum Radziwillow*, care cuprinde și el o serie de știri privitoare la istoria noastră. Achiziții din ultima vreme au îmbogățit fondurile vechi de documente din Arhiva centrală; ele au adăugat în unele cazuri și noi știri în legătură cu istoria relațiilor romîno-polone.

Prin amabilitatea Irenei Sułkowska parte din astfel de mărturii vor apărea în numărul viitor al revistei noastre.

În Biblioteca Narodowa din Varșovia, fondul de manuscrise cuprinde și el multe documente și manuscrise, care interesează istoria Țărilor Romîne. Amintim un document slav de la Ștefăniță (1519) și un altul de la Petru Rareș (din 1533—1534). Manuscrisele aflate aici au fost cercetate de P. P. Panaitescu, I. Chițimia, Elena Eftimiu. În aceeași bibliotecă se află continuarea sub formă de manuscrise a celor 15 tomuri din *Acta Tomiciana*, publicate pînă în prezent.

Trecînd la prezentarea fondurilor de documente aflate în arhivele din Cracovia și care interesează și istoria Țărilor Romîne, amintim, mai întîi, fondul de diplome al bibliotecii Czartoryskich. Se află aci opt documente originale pergament în l. slavă și latină din perioada 1440—1546; 2 dintre ele au fost publicate după copii în colecția *Documente privind istoria Romîniei*, restul sînt încă inedite. Deși în mod special n-a intrat în sfera preocupărilor mele perioada de după sec. XVII semnalez că în biblioteca Czartoryskich se află un număr destul de însemnat de manuscrise din sec. XIX care cuprind știri despre Țările Romîne, și mai ales despre Revoluția din 1848.

Unele documente cunoscute istoriografiei noastre vechi se găsesc în arhiva de la Wawel, fondul *Archiwum Slawuckie Sanguszkow* și *Wojewodzkie Archiwum Pantowowe w Krakowie*. La Wawel se păstrează și arhiva Patockij, care pentru perioada sec. XIV—XVII a istoriei noastre cuprinde știri foarte puține și cu totul neînsemnate.

În biblioteca filialei Academiei de științe polone din Cracovia, în Zbornicul manuscris numărul 412 se află ca inedite: o scrisoare din 1600 în limba polonă a lui Ieremia Movilă și două în limba latină din sec. XVIII; una din 11 ian. 1748 de la Grigore Ghica și alta din 12 mai 1759 de la Ioan Theodor Callimach.

La biblioteca Jagiellonska se află mai multe manuscrise, unele achiziții noi, în care se găsesc importante știri despre țările noastre, mai ales pentru perioada domniei lui Mihai Viteazul.

Într-un viitor apropiat sperăm să publicăm un studiu larg asupra celor mai importante documente inedite referitoare la istoria noastră din arhivele polone.

În perioada celor patru săptămîni petrecute în Polonia în afara muncii în arhive am parcurs și bogatele publicații istorice poloneze vechi și noi, urmărind în special studiile privind relațiile romîno-polone. Am cules de asemenea informații în legătură cu probleme generale referitoare la cercetarea producției de bunuri materiale în evul mediu, a tehnicei agricole, a organizării muncii, a prețurilor, etc. Deosebit de agreabile au fost discuțiile în jurul acestor probleme cu colegii Benedykt Zientara, Andrej Wyczanski ș.a.

Tot timpul călătoriei de studii am simțit îndeaproape sprijinul conducerii Institutului de istorie al Academiei de Științe al R.P. Polone, a profesorului Dr. Tadeusz Manteuffel, căruia

îi exprim cele mai vii mulțumiri, de asemenea al distinsului și amabil coleg, docent A. Wyczanski, care a făcut tot ce e posibil ca rezultatele călătoriei să fie cît mai bune, contribuind în mare măsură la reușita ei.

Șt. Ștefănescu

MUZEUL DE ISTORIE A ORAȘULUI BUCUREȘTI

La 23 ianuarie 1959, s-a deschis în fostul palat Șuțu, restaurat prin grija Sfatului Popular al Capitalei, Muzeul de istorie a orașului București.

Prin deschiderea acestui muzeu, s-a împlinit o lipsă simțită de mulți ani și s-au pus la dispoziția locuitorilor Capitalei patriei noastre — dornici de a-i cunoaște trecutul— multe și interesante materiale privind istoria orașului. Între acestea, un loc deosebit îl ocupă rezultatele săpăturilor arheologice efectuate pe teritoriul Capitalei și în apropierea sa, în anii regimului nostru, rezultate care atestă vechimea și continuitatea așezărilor omenești de pe acest teritoriu, începînd din paleolitic.

Muzeul este instalat la etajul clădirii, parterul fiind ocupat de sala de conferințe și de birouri. Tot la parter, în spațiosul său hol, se găsește o frumoasă machetă, reprezentînd centrul orașului nostru pe la mijlocul secolului trecut.

Muzeul se compune din 14 săli — inegale ca mărime— din care cinci pentru istoria veche, patru pentru istoria medie și alte cinci pentru istoria modernă și contemporană.

În prima sală, în afară de cîteva unelte și resturi materiale din epoca paleolitică, este expusă o hartă mare, înfățișînd numeroasele descoperiri arheologice făcute, mai ales în ultimii ani, pe teritoriul orașului București.

Sala a II-a — mult mai bogată decît prima, datorită materialelor arheologice mult mai numeroase descoperite în orașul nostru și în preajma sa — este dedicată epocii neolitice. Ne sînt înfățișate aci unelte și vase din epoca respectivă — unele din ele descoperite în cursul săpăturilor efectuate la Dudești-Cioplea, Roșu-Militari, Giulești etc. — o hartă a culturilor din epoca neolitică și alte interesante materiale.

Materialele expuse în sala a III-a ilustrează viața din epoca bronzului și din prima epocă a fierului, fiind rezultate din săpăturile făcute la Ciurel, Fundenii-Doamnei, Pantelimon, Tei și alte locuri.

Sala a IV-a este ocupată de materiale privind epoca a doua a fierului, cercetată pe teritoriul orașului nostru și în apropierea sa prin săpăturile făcute la Dămăroaia, Fundeni, Pipera, Mihai Vodă, Radu Vodă, Militari etc.

În sala a V-a găsim dovezi despre așezările de pe teritoriul orașului nostru în vremea migrației popoarelor (sec. IV—X), unele din ele descoperite la Fundenii Doamnei, Giulești, Pipera, Tei, Crîngași, Radu Vodă etc.

În sălile ocupate de istoria veche, remarcăm — pe lîngă bogăția materialelor expuse, modul îngrijit cum sînt aranjate și textele explicative în general bine alcătuite — tablourile

ce încearcă să reconstituie viața în epocile respective. Ar fi trebuit, însă, să se arate și de unde provin materialele expuse, deoarece nu toate au fost descoperite pe teritoriul orașului nostru.

Cu sala a VI-a trecem la orînduirea feudală. În această sală sînt expuse materiale privind istoria Țării Romînești în secolele XI—XIV: o hartă a teritoriului său în secolul XIII—XIV, o altă hartă cu drumurile comerciale, fotografii ale săpăturilor făcute la curtea domnească din Argeș, unele materiale rezultate din săpăturile făcute pe teritoriul orașului nostru și diverse texte explicative privind dezvoltarea Țării Romînești în aceeași vreme.

În sala a VII-a se găsesc materiale privind orașul București în sec. al XV-lea. De aici începe istoria propriu-zisă a orașului, menționat prima oară în faimosul hrisov al lui Vlad Țepeș, din 20 sept. 1459, expus aci în facsimil. În această sală se mai pot vedea materiale privind luptele cu cotropitorii turci pînă la anul 1462, materiale rezultate din săpăturile făcute la mănăstirea Snagov (unele din ele din sec. XVI—XVII) precum și o hartă din 1584 (deci din sec. al XVI-lea), în care se menționează orașul București.

În sala a VIII-a, dedicată sec. al XVI-lea, materialele expuse sînt mult mai bogate și mai variate, abundență ce reflectă dezvoltarea orașului în această vreme. Sînt expuse aci rezultatele săpăturilor efectuate la fosta curte domnească (Curtea Veche) și la mănăstirile Mihai Vodă și Radu Vodă — cele mai importante monumente ale vremii — un plan al orașului în sec. al XVI-lea, primele acte ale județului și pîrgarilor capitalei Țării Romînești, unele materiale privind dezvoltarea economică a orașului și lupta poporului împotriva exploatării turcești, sub conducerea lui Mihai Viteazul, precum și alte materiale din secolul XVI—XVIII.

În sala a IX-a, care este și cea mai mare, ni se înfățișează materiale privind istoria Bucureștilor între 1601 și 1821. Sînt prezentate aci momentele mai importante din istoria orașului (răscoala slujitorilor, războaiele ruso-austro-turce, răscoala poporului condus de Tudor Vladimirescu), diverse aspecte privind dezvoltarea economică, teritorială și socială a orașului (felurite documente emise de cancelaria domnească, planurile orașului din 1770, 1789, 1791 și 1807, un plan al ulițelor din secolul al XVIII-lea, tipuri de diferite clase sociale, costume etc.), materiale privind istoria culturii (școala de la Sf. Sava, primele tipărituri apărute în București, harta stolnicului Cantacuzino etc.), precum și monumentele mai însemnate ale vremii (Mitropolia, turnul Colțea, palatul de la Mogoșoaia, casa Dudescu). Tot în această sală sînt expuse cele două tuiuri, simbolul puterii încredințate de sultan domnului Țării Romînești.

Sala a X-a prezintă istoria orașului între anii 1821 și 1866. Se găsesc aci exponate privind dezvoltarea vieții materiale și culturale, aspecte edilitare și urbanistice, de organizare politică și militară din epoca regulamentară. Un spațiu important în economia sălii îl ocupă materialele referitoare la anul revoluționar 1848. Se pot vedea aci exponate privind „conjurația" din 1840, originalul proclamației, citită la 9 iunie pe cîmpia de la Islaz, purtînd semnăturile căpeteniilor revoluției, un plan al orașului în care sînt trecute casele unor conducători ai revoluției, precum și imobilele în care s-au ținut consfătuirile acestora, unele acte emise de guvernul revoluționar provizoriu, diverse scrieri și lucrări artistice contemporane sau despre revoluția din 1848 în București etc.

Pentru perioada 1848—1866, numeroase exponate privesc pregătirea şi înfăptuirea Unirii şi principalele reforme înfăptuite în timpul domniei lui Cuza. O serie de materiale ilustrează dezvoltarea economică, social-politică şi culturală în această perioadă (steaguri de breaslă, obiecte de uz negustoresc, stampe, gravuri, documente etc.). Tot aici este expus şi planul oraşului Bucureşti, întocmit în 1852 de maiorul Rudolf Borroczyn.

Tema principală a sălii a XI-a (1866—1877) o constituie războiul din 1877—1878, cu încercări de a ilustra participarea populaţiei Capitalei la acest important eveniment din istoria poporului nostru. Sînt expuse, astfel, uniforme, arme, mărturii referitoare la trecerea armatelor ruse prin Capitală şi la primirea prietenoasă făcută acestora de către populaţie, ca şi la contribuţia maselor populare la victorie în războiul de independenţă. Tot în această sală, sînt expuse unele produse fabricate în întreprinderile din Capitală, două reuşite diorame, reprezentînd aspecte din oraş la 1856 şi 1869 şi originalul albumului Preziosi. Tot aici, se găseşte şi primul panou despre „Începuturile mişcării muncitoreşti în Bucureşti", care, în realitate, se ocupă de prima societate de ajutor reciproc (a tipografilor) şi de activitatea primelor cercuri socialiste.

Sala a XII-a este ocupată de exponate privind dezvoltarea Capitalei la sfîrşitul sec. al XIX-lea (1878—1900). Se pot vedea aci materiale privind dezvoltarea industriei şi comerţului, fotografii ale unor întreprinderi, pieţe şi centre comerciale, instituţii culturale ridicate în această perioadă, străzi din centrul şi de la periferia oraşului etc.

Un spaţiu larg este rezervat mişcării muncitoreşti şi socialiste, creării şi activităţii P.S.D.M.R. pînă la autodizolvarea sa, în urma trădării aşa-zişilor generoşi. Sînt expuse documentele prin care muncitorii au protestat împotriva elementelor burghezo-liberale care conduseseră P.S.D.M.R., între care apelul din 20 februarie 1900, ce cuprinde cuvintele devenite celebre : „mişcarea muncitorească nu moare". Dintre fotografiile şi facsimilele din presa muncitorească expuse aci, un interes deosebit trezesc acelea privind sărbătorirea în Bucureşti a primului 1 Mai, zi de solidaritate a proletariatului internaţional.

Într-una din cele mai mari săli ale Muzeului, sala a XIII-a, se află numeroase şi variate exponate privind Capitala între anii 1901—1944. Încă de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, Bucureştii devin cel mai important centru muncitoresc de pe teritoriul ţării. Acest fapt se reflectă în conţinutul sălii a XIII-a, mai ales în urma ultimelor îmbunătăţiri aduse.

În această sală, predomină materiale menite să ilustreze rolul de avantgardă jucat de clasa muncitoare şi de Partidul Comunist, în lupta poporului nostru pentru progres şi libertăţi democratice. Unor evenimente importante din istoria Partidului, cum sînt crearea P.C.R., luptele din februarie 1933, lupta P.C.R. împotriva dictaturii regale şi a dictatului de la Viena, şi pentru scoaterea Romîniei din războiul criminal antisovietic, le sînt dedicate panouri şi vitrine speciale, care sînt cele mai bine realizate din Muzeu, atît în ceea ce priveşte conţinutul, cît şi aspectul grafic. Foarte reuşit este panoul „Principalele case din Bucureşti folosite de Partidul Comunist din Romînia în ilegalitate şi locurile unde s-au desfăşurat importante acţiuni muncitoreşti". Acordînd importanţa cuvenită rolului luptei clasei muncitoare şi Partidului său de avangardă, sala a XIII-a rezervă vizitatorilor un spaţiu suficient şi pentru exponate care ilustrează creşterea rapidă a oraşului în primele decenii ale sec. al XX-lea. Colectivul Muzeului s-a străduit şi, parţial, a izbutit să arate chipul anarhic în care s-a dezvoltat oraşul în această perioadă, caracterul mistificator al încercărilor edililor de a face din Bucureşti un „mic Paris" şi starea de mizerie a imensei majorităţi a cartierelor şi străzilor, în special a celor periferice, locuite de populaţia muncitoare din Capitală. Pentru a ilustra această idee, sînt expuse unele reuşite fotografii, din care reiese prăpastia tot mai accentuată dintre bunăstarea şi spoiala de „occidentalism" a păturilor exploatatoare şi situaţia grea în care se zbătea majoritatea locuitorilor Capitalei, formată din oameni ai muncii de toate categoriile. Ultimele panouri sînt

dedicate urmărilor dezastruoase pe care le-a avut, pentru oraşul nostru, criminalul război anti-sovietic.

În ultima sală a Muzeului, a XIV-a, sînt expuse materiale privind evenimentele de la 23 August 1944 şi pînă la zi şi variate aspecte ale dezvoltării oraşului în această perioadă. Sînt ilustrate dar nu suficient de pregnant momentele principale care au dus la instaurarea regimului democrat-popular, lupta oamenilor muncii din Capitală pentru refacerea economică, înfrîngerea sabotajului economic şi sporirea producţiei. Un loc important este acordat dezvoltării economice şi cultural-artistice a capitalei R.P.R. în etapa socialistă a revoluţiei populare. Marile construcţii industriale, construcţiile de locuinţe muncitoreşti şi de edificii culturale ocupă numeroase panouri. Aceste panouri nu ilustrează însă suficient noua campanie de construcţii începută în ultimii ani şi nu oferă perspectiva dezvoltării Capitalei în anii următori.

Materialele expuse în Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti sînt, în cea mai mare parte, bine alese şi reuşesc să ofere vizitatorului o imagine generală a dezvoltării Capitalei patriei noastre de-a lungul celor 500 de ani de existenţă atestată documentar. Nu putem însă să nu remarcăm şi lipsurile, unele destul de serioase — pe care le-am constatat vizitînd Muzeul.

Dintre acestea, cea mai importantă ni se pare a fi aceea că nu se acordă periodelor de istorie modernă şi, mai ales contemporană, o atenţie cel puţin egală cu cea dată epocii vechi — anterioară primei atestări a oraşului. Pînă la prezentarea hrisovului lui Vlad Ţepeş, şase din cele 14 săli ale Muzeului cuprind materiale care ies din raza scopului propriu-zis al Muzeului, care este aceea de muzeu al oraşului. În schimb, perioade substanţial diferite, de pildă 1901—1917 şi 1918—1944, sînt restrînse la o singură sală, deşi normal ar fi ca numai perioada 1918—1944 să ocupe o sală. Perioadei de după 23 August 1944 i se acordă, de asemenea, o singură sală, adică tot atît cît neoliticului sau perioadei migraţiunii popoarelor.

Repartizarea materialului pe săli nu ţine seama de periodizarea ştiinţifică a istoriei Romîniei. În afara exemplului citat mai sus, se mai pot da şi altele: astfel, perioada 1601—1821, feudalismul întîrziat şi în destrămare şi răscoala poporului condusă de Tudor Vladimirescu, ocupă împreună o sală; nu se consideră drept începutul istoriei moderne anul 1848, deoarece sala următoare se ocupă de perioada 1821—1866.

O altă lipsă serioasă şi generală (excepţie face, în parte, doar perioada de istorie veche, ce premerge apariţiei oraşului) o constituie modul necorespunzător în care s-a încercat să se ilustreze dezvoltarea economică a oraşului şi, îndeosebi, dezvoltarea forţelor de producţie. În locul unor exponate prezentate ştiinţific, pe bază de statistici şi grafice, care să arate nivelul acestei dezvoltări într-o epocă sau alta şi modul cum se reflectă aceasta în dezvoltarea generală a oraşului, i se oferă vizitatorului, în mod aproape invariabil, o serie de vitrine care, prin conţinutul lor, demonstrează mai de grabă nivelul muncii de achiziţionare a diverse piese de muzeu, ce vădeşte o goană după inedit, cu orice preţ. Astfel — pentru a ne referi numai la perioada modernă — vitrina intitulată pompos „Unelte de producţie din prima jumătate a sec. XIX" din sala a X-a cuprinde: două foarfece, un fier de călcat, o pipă(?) şi un vas de alamă. O altă vitrină din aceeaşi sală cu „Obiecte lucrate în Bucureşti şi de import (?) folosite între 1848—1859" conţine: o farfurie reprezentînd „O doamnă cu copilul ei în costumul vremii", un lacăt, o piatră litografică, chei, scule folosite de argintari, o nisiparniţă şi o călimară, un „spiţ" folosit de cofetari, un fier de călcat aparţinînd unui pălărier, un sfeşnic şi o feştilă, o „mucarniţă" şi unităţi de măsură. O altă vitrină e ocupată în întregime de un „rond", haină de modă franţuzească, purtată de boieroaicele din Bucureşti pe la jumătatea secolului al XIX-lea.

Tot ca o observaţie de ordin general merită a fi relevat şi faptul că nu a fost subliniat permanent şi nu s-a urmărit ca scop central crearea unui muzeu al Capitalei. Pe lîngă faptul că şase din cele 14 săli prezintă material anterior hrisovului din 1459, nici în cele opt dedicate

orașului după prima sa mențiune documentară, această idee nu este susținută suficient ; momente ca Unirea sau alipirea Ardealului la Romînia, care au transformat Bucureștii din capitala unei singure țări romînești în capitala Principatelor Unite și, apoi, a întregului teritoriu național, nu sînt prezentate sub acest aspect. Faptul că nu se urmărește procesul de creștere progresivă și sub toate aspectele a orașului, transformarea lui dintr-un centru urban oarecare în cel mai important oraș al țării, reprezintă principala greșeală de metodologie.

Pe lîngă aceasta, nici textele explicative din Muzeu nu sînt de natură a oferi vizitatorului imaginea dezvoltării continui a Capitalei, deoarece se referă doar la anumite perioade sau evenimente din istoria orașului, neglijînd cu totul perioade lungi și importante din trecutul său. Pentru a ne referi numai la sala a IX-a, aci se găsesc cîteva texte explicative privind răscoala slujitorilor, domnia lui Brîncoveanu, apariția primelor manufacturi și spitale în sec. XVIII și răscoala poporului din 1821 ; în schimb, nu se vorbește nimic despre descompunerea feudalismului și despre urmările ei în viața orașului, precum nu se spune nimic despre rolul și urmările războaielor ruso-austro-turce, fără de care istoria orașului în această perioadă este incomplet prezentată.

În sfîrșit, unor evenimente însemnate din istoria orașului nu li se acordă atenția cuvenită, în timp ce altora li se dă o importanță exagerată. În prima situație se găsește anul revoluționar 1848 în Capitală. Datei de 11 iunie i se dă o importanță mai mică chiar decît citirii proclamației la Izlaz, deși, pentru istoria orașului, data de 11 iunie este cea mai însemnată. Apoi, nu apare în mod pregnant rolul maselor în evenimentele din acest an, iar rolul jucat de Ana Ipătescu este șters. În schimb, se acordă un spațiu mult prea mare ocupației germane din 1917—1918, expunîndu-se tot felul de ordonanțe și acte, nu totdeauna semnificative. Nici rolul maselor populare într-un alt însemnat eveniment, Unirea, nu apare suficient relevat. În schimb, o vitrină întreagă este ocupată de obiectele de uz personal ale domnitorului Cuza, iar alta de o uniformă de consilier și de decorațiile primite de diverși politicieni burghezi de la marile puteri pentru servicii ce veneau în contradicție cu interesele poporului nostru.

Unele texte explicative conțin greșeli ideologice sau de informare. De pildă, în sala a V-a sînt expuse locuiri străvechi romînești cu neamurile slave (sec. IX—XI), iar în altă parte de populații străromînești ce conlocuiau cu grupuri slave (sec. X), deși se știe că, în această vreme, după asimilarea slavilor, se putea vorbi de o populație romînească. În sala a VI-a se pun pe același plan migrațiile pecenegilor și cumanilor cu marea invazie tătară din 1241, în stînjenirea procesului de închegare a formațiunilor social-politice de pe teritoriul țării noastre. La sala a VII-a se explică dezvoltarea orașului prin așezarea sa la încrucișarea drumurilor. Într-un tex din sala a VIII-a se explică răscoala seimenilor și dorobanților prin creșterea exploatării țăranilor și orășenilor, deși ea nu este legată de această creștere de cît în măsura în care determină pe țărani sau orășeni să se alăture la răscoală. Tot într-un text din această sală se afirmă că primele ateliere manufacturiere apar în secolul al XVIII-lea, deși se știe că asemenea ateliere au existat în Țara Romînească încă de pe la mijlocul secolului al XVII-lea.

Greșeli asemănătoare întîlnim și la unele hărți, planuri și tablouri alcătuite de cei care au organizat Muzeul. De pildă, harta din sala a VI-a, reprezentînd Țara Romînească în sec. XIII—XIV, are numeroase lipsuri și ea trebuie neapărat refăcută. Mai întîi, nu credem că pot figura pe aceeași hartă cnezatul lui Litovoi (cuprinzînd toată Oltenia) și Imperiul Otoman la Dunăre (concomitent cu acesta, însă, sînt trecute și țaratele de Tîrnovo și Vidin, după cucerirea cărora turcii au ajuns la Dunăre) ; apoi, se trec drept capitale ale Țării Romînești — alături de Cîmpulung și Curtea de Argeș — Tîrșorul și Gherghița, care nu au fost de fapt capitale, precum și Tîrgoviștea, devenită capitală în 1418, deci în secolul al XV-lea (de altfel, într-un text explicativ vecin se vorbește doar de adevăratele capitale) ; pe hartă figurează două lupte la Rovine : una aproape de Pitești, în 1394, și alta pe Ialomița, în 1397 (în harta luptelor cu turcii din

sala a VI-a se renunță, cum e și firesc, la lupta de pe Ialomița, dar cea din 1394 este plasată în alt loc); se trec printre orașe Spanțovul — care nu a fost oraș — și Rîmnicul Sărat, pomenit după secolul al XV-lea, iar orașul de la gura Ialomiței este considerat cetate, ca și Poenarii. Nu se menționează mănăstirile Bolintin, Vișina și Cătălui, care existau la sfîrșitul secolului al XIV-lea etc. Unele greșeli asemănătoare se găsesc și la harta cu drumurile comerciale din aceeași sală, asupra cărora nu mai insistăm.

Lista de meșteșugari din secolul al XVI-lea (alcătuită după *Indicele* colecției de *Documente privind istoria Romîniei*, sec. XIV—XVI) este incompletă; la ea trebuie să se adauge meșteșugarii care apar în documentele de la începutul secolului al XVII-lea ca existînd în București la sfîrșitul secolului precedent (cîte un dulgher, podar, zidar, brăgar, șelar, brutar, zlătar). Nici lista negustorilor din aceeași sală nu este prea bine alcătuită, numărul total al acestora fiind mai mare decît în realitate, datorită faptului că, în registrele Brașovului — de unde au fost luate datele — aceiași negustori apar de cîteva ori pe an. În aceeași sală, lista lăcașurilor religioase din secolul al XVI-lea este incompletă (lipsesc, de pildă, m-rea Sf. Apostoli și biserica de lîngă Jitniță), iar unele date privind construirea lor sînt greșite.

Așa cum reiese din harta „Orașul București în epoca Regulamentului Organic, 1832—1847" din sala a X-a, se consideră că această epocă a luat sfîrșit o dată cu izbucnirea revoluției din 1848, deși regimul juridic al Regulamentului Organic a fost abolit de-abia de prevederile Convenției de la Paris.

Harta Bucureștilor în timpul revoluției din 1848 indică vizitatorului casele conducătorilor revoluției, clasificați în „revoluționari" și „revoluționari moderați", după criterii îndoielnice. În așa-zisul grup revoluționar (?) sînt așezați, împreună cu Bălcescu, Al. Golescu-Arăpilă și Magheru; în schimb, nu e pomenit Bolliac. Se știe, însă, că un grup omogen consecvent revoluționar nu a existat în realitate. Ca revoluționari „moderați" se dau doar două nume: C. A. Rosetti și Iancu Filipescu. Pentru a nu-și complica „clasificarea", realizatorii panoului au omis pe cei care le-ar fi creat greutăți, între care pe Eliade, Tell etc., iar la alte case de moderați nu au trecut numele proprietarilor.

Unele materiale sînt greșit aranjate, în panouri cu care nu au nici o legătură. În sala a VI-a, sub titlul „Lupta poporului romîn împotriva jugului otoman" se expune și fotografia primului document amintind de orașul București ca reședință domnească, iar în sala a X-a în panoul referitor la reformele lui Cuza, sînt prinse tablourile reprezentînd pe domnitor în mahalaua Tabaci în timpul unei inundații, sau în mijlocul comandanților armatei, tablouri care nu au nici o legătură cu reformele din timpul domniei sale. Tot astfel, într-un panou intitulat „Piețe și străzi comerciale" găsim și interiorul unui magazin de giuvaeruri. Pare forțată și introducerea în panoul „Dependența economică a țării de capitalul străin" a unor exponate privind legea pentru încurajarea industriei naționale.

Alte materiale sînt greșit prezentate sau nu sînt bine alese. De pildă, se dă drept portretul lui Bălcescu o fotografie care nu este a sa, ci chipul fratelui său la bătrînețe, reprezentînd un om vlăguit.

În aceeași ordine de idei, nu s-a urmărit întotdeauna în prezentarea unei epoci surprinderea noului. Astfel, în sala a XII-a, se prezintă o dioramă — de altfel instructivă — reprezentînd interiorul unui atelier mecanic la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd mult mai interesantă și mai în pas cu vremea ar fi fost prezentarea interiorului unei fabrici. Tot astfel, ilustrînd puternicul avînt industrial prin care trece Capitala după naționalizarea din 1948, se oferă cifre asupra unor produse care nu reprezintă specificul orașului, ca producția de oțel, zahăr și textile, deși orașul nostru a devenit după 1948 un mare centru industrial și a înregistrat succese deosebite în alte ramuri importante, în mare parte noi, ca industria constructoare de mașini-unelte, chimică, mijloace de transport, electrotehnică etc.

În concluzie, Muzeul de istorie a orașului București este o importantă realizare, care — chiar și cu lipsurile arătate mai sus — joacă un rol însemnat în educarea patriotică a maselor largi de vizitatori, care-l cercetează cu mult interes.

Nu trebuie să uităm că este prima încercare de a organiza un muzeu de istorie al orașului nostru, că multe din problemele trecutului său nu sînt încă îndeajuns de bine cunoscute și că muzeografii noștri nu au încă suficientă experiență în muncă.

Ar fi de dorit ca eventuala reorganizare a Muzeului — care se cere înfăptuită — să reflecte în mai largă măsură efortul creator al întregului front al istoricilor, economiștilor, etnografilor, statisticienilor, criticilor de artă etc., din Capitala noastră, care — după cît se vede — nu au contribuit în suficientă măsură la alcătuirea acestui Muzeu. O colaborare cît mai largă și competentă a tuturor specialiștilor nu va aduce decît cîștig pentru viitoarea înfățișare a Muzeului.

N. Stoicescu și *Tr. Udrea*

ȘEDINȚA FESTIVĂ DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE ÎNCHINATĂ SĂRBĂTORIRII ORAȘULUI BUCUREȘTI

În ziua de 17 sept. a. c. a avut loc la Muzeul de istorie a orașului București ședința festivă de comunicări științifice, ținută în cinstea sărbătoririi a 500 de ani de la cea mai veche mențiune documentară a orașului București.

Ședința a fost organizată de Institutul de istorie al Academiei R.P.R. și Muzeul de istorie a orașului București. În cadrul temei „Momente din Istoria luptei maselor populare bucureștene pentru libertate socială și națională și pentru construirea socialismului" au fost expuse opt conferințe.

În cuvîntul de deschidere, acad. prof. A. Oțetea, directorul Institutului de istorie al Academiei R.P.R., a făcut o succintă prezentare a evoluției orașului București în decursul celor cinci sute de ani. Acad. A. Oțetea a subliniat faptul că orașul București a fost centrul principalelor momente de luptă dusă de poporul nostru împotriva exploatării și a stăpînirii străine. Aici s-a desfășurat răscoala seimenilor și a dorobanților în anul 1655, în București au avut loc cele mai de seamă faze ale revoluției de la 1848, și tot aici s-a proclamat independența de stat a Romîniei la 9 mai 1877. Timp de aproape un secol, a subliniat vorbitorul, Capitala a fost centrul luptelor clasei muncitoare împotriva exploatării capitaliste și a imperialismului occidental. Condus de P.C.R,, proletariatul din capitală a desfășurat o neînfricată luptă în vederea alungării regimului burghezo-moșieresc. După 23 August 1944, clasa muncitoare din București a obținut importante succese în toate domeniile de activitate. Orașul București sărbătorește cei 500 de ani de la prima sa mențiune documentară, în condițiile unei puternice consolidări a regimului democrat-popular în patria noastră.

S-a citit apoi scrisoarea învățătorului Alexandru Bunceanu din Com. Nadanova, raionul Baia de Aramă, descoperitorul documentului dat de Vlad Țepeș la 20 septembrie 1459.

În comunicarea sa „Contribuții cu privire la răscoala seimenilor și dorobanților din București la 1655", P. I. Cernovodeanu a adus interesante precizări asupra cauzelor și desfășurării primei mari răscoale antifeudale din București. Bazîndu-se pe o serie de documente, autorul a subliniat faptul că îndelungata domnie a lui Matei Basarab, prin dublarea haraciului țării față de Poartă și prin impunerea unor noi dări, a înrăutățit situația maselor populare. În București se constată o sporită tendință de deposedare de terenuri a tîrgoveților de rînd,

promovată de către marile mănăstiri și boieri. Astfel Cantacuzineștii, Dudeștii, Brîncovenii ș. a. reușesc să acapareze împrejurimile Curții Vechi, unde ridică prăvălii și crîșme în vederea desfacerii produselor marilor lor latifundii. În aceste condiții, acțiunile seimenilor cărora li s-au alăturat și dorobanții găsesc imediat sprijin în rîndurile maselor orășenești. O serie de documente dovedesc faptul că între corpurile militare domnești, precum și între acestea și masele orășenești existau strînse legături.

Mulți dorobanți erau recrutați sau locuiau în mahalalele meșteșugarilor, cu ale căror interese se identificau. De aceea răscoala din februarie 1655 nu este numai o simplă ridicare a corpurilor ostășești, ci o puternică acțiune a maselor exploatate din București și din împrejurimile orașului. În toiul desfășurării acestei importante mișcări antifeudale, au fost devastate numeroase case boierești, și au fost uciși cîțiva din marii feudali prinși în oraș. Autorul comunicării subliniază faptul că în majoritatea lor așezările jefuite se aflau în Tîrgul de Sus acolo unde izvoarele atestă locuirea ostașilor alături de a diferiților meșteșugari. Astfel casele postelnicului Papa Brîncoveanu, ale slugerului Udrea Doicescu, ale marelui vistier Drăghici Greceanu ș. a. se aflau în mahalaua tabacilor, meșteșugari cu un cunoscut spirit revoluționar. Răscoala din februarie 1655, izbucnită în București, s-a extins cu repeziciune în întreaga țară Letopisețele boierești amintesc că răsculații au jefuit „toată țara din cap pînă în cap și lungi, și curmeziș". În iunie 1655, la chemarea marilor boieri, intervin în Țara Romînească oștile ardelenești. La 26 iunie seimenii și dorobanții în rîndul cărora probabil că se aflau și elemente orășenești, sînt înfrînți la Șoplea în apropierea Ploieștilor. Această înfrîngere a însemnat nu numai înăbușirea răscoalei, dar și sfîrșitul puterii militare a Țării Romînești. Pretutindeni s-a pornit o aprigă prigoană împotriva răsculaților.

Răscoala din februarie 1655 a conchis autorul, a reprezentat cea mai însemnată mișcare socială din Țara Romînească în decursul celui de-al XVII-lea veac.

Prin cea de-a 2-a comunicare științifică intitulată „Mișcări ale tîrgoveților din București împotriva asupririi feudale în perioada 1700—1821", prof. univ. I. Ionașcu aduce însemnate știri culese din noi materiale documentare privind lupta orășenilor bucureșteni împotriva exploatării domnești, boerești și mănăstirești.

În perioada de care se ocupă comunicarea, tîrgoveții foloseau pe baza unui vechi privilegiu domnesc, moșia domnească, ce se întindea spre sud peste dealurile din dreapta Dîmboviței, iar la Nord, pînă la Colentina. Ei se socoteau stăpînii întregului hotar și își ziceau moșneni. Dar domnia le desprindea treptat părți mari din acest hotar, fie pentru sine, fie pentru a le face danie clericilor de frunte și marilor boieri — creîndu-și astfel slugi credincioase printre vîrfurile clasei dominante. Conferențiarul subliniază că aceste terenuri erau date cu tot cu locuitorii lor care erau exploatați în forme din ce în ce mai apăsătoare.

Toate dealurile de la Cotroceni pînă la Pantelimon cultivate de tîrgoveți cu vii au fost acoperite de mănăstirile domnești sau de cele ale căror ctitori erau boieri și clerici. Hotărîrea lui Antonie Vodă din 1669 prin care se fixa ca locuitorii așezați pe pămîntul mănăstiresc din București, să presteze trei zile de clacă pe an, sau a lui Const. Mavrocordat din 1775 de a se plăti chiria locului în funcție de întinderea sa, au determinat puternice mișcări ale tîrgoveților, aceștia refuzînd să plătească chiar suma anterioară.

Dispoziția lui Grigore Ghica nu i-a liniștit; după 11 ani, egumenul de la Radu Vodă, se plîngea domnului că embaticarii nu-și plătesc chiria, iar domnul dispune să se trimeată un zapciu pentru a-i sili la plată.

Lupta împotriva exploatării feudale în oraș era generală.

Pentru a răsplăti pe unii boieri — conferențiarul amintește cîteva nume: Alexandru fost mare postelnic, Șerban Cantacuzino, Ianache vel agă Văcărescu ș.a. — domnia le dă locuri dom-

nești pe care „s-au așezat alții, să le plătească numai lemnele și să-i alunge". Astfel tîrgoveții mărunți erau împinși din părțile centrale spre periferie de către boierii favorizați de domn.

Autorul insistă asupra faptului că în cea de a doua jumătate a sec. al XVIII-lea în condițiile destrămării feudalismului, marii boieri și mai ales, mănăstirile dau asalt la moșiile orășenilor silindu-i să îndure, pe lîngă exploatarea domnească și pe cea boierească. Aceasta determină noi ridicări la lupta împotriva împilării.

În timpul războiului ruso-turc (1769—1774) s-a constatat o puternică bîjenie a locuitorilor, fapt ce a determinat pe Alex. Ipsilanti ca în februarie 1781 să vestească în tîrgurile orașului „că acelora ce nu vor reveni pînă la 23 aprilie li se va lua locurile și atribui altora".

Autorul arată în încheiere că lupta dîrză a locuitorilor mahalalelor bucureștene împotriva abuzurilor boierești și clericale obliga pe domn, el însuși acaparator al moșiilor orășenești. să frînce această practică de teama amploarei și amenințării acestei lupte.

Dan Berindei și S. Vianu în comunicarea „Lupta maselor populare bucureștene împotriva jugului turcesc" arată că „bucureștenii au fost secole de-arîndul nu numai luptători pentru drepturi sociale ci și vajnici luptători pentru independență națională". Masele bucureștene și-au dat din plin aportul la procesul de eliberare a poporului romîn de sub apăsătoarea dominație otomană care timp de patru secole a frînat dezvoltarea economică a țărilor noastre.

Conferențiarii precizează că însăși cetatea București în primele ei începuturi a fost ridicată de Vlad Țepeș ca un avantpost împotriva primejdiei turcești, ferită fiind din calea acestora de dealurile și apele ce o înconjurau.

De-a lungul deceniilor, turcii întreprind în repetate rînduri acțiuni de jefuire a Bucureștilor, cărora le-a stat mereu împotrivă dorința de eliberare a poporului. Pe această linie axează autorul larga participare a maselor la luptele antiotomane. În vremea lui Mihai Viteazu, ca și în vremea lui Țepeș, Bucureștii sînt centrul ridicării antiotomane.

De aici s-a dat semnalul răscoalei lui Mihai prin uciderea creditorilor și negustorilor turci și prin zdrobirea corpului de oaste otoman, ce avea ca scop supravegherea domnului. Tot de aici s-au îndreptat în zilele lui august 1595 armata munteană și corpurile de oaste aliate ardelene și căzăcești spre Călugăreni. Deși victorios, Mihai este silit să se retragă spre munți în așteptarea ajutoarelor ardelenești.

Orașul cade pradă jafurilor turcești. Dar atunci cînd Mihai recucerește Bucureștii, nici măcar puternica lor fortificație construită pe colina m-tirii Sf. Troița (astăzi Radu Vodă) nu le-au fost de nici un folos. Fiind alungați ei au lăsat orașul arzînd.

Prin strădania meșteșugarilor și tîrgoveților orașul își redobîndește treptat însemnătatea economică și politică. Peste două decenii populația orașului participă la acțiunea de eliberare inițiată de Mihnea III.

Conferențiarii arată în continuare că răzvrătirea lui Mihnea al III-lea din 1659 a determinat pe turci să poruncească statornicirea definitivă a capitalei țării la București, Tîrgoviștea pierzîndu-și pentru totdeauna acest rol. Acest fapt nu va rupe însă firul luptei antiotomane a poporului, lucru ce nu va putea fi obținut nici prin instaurarea domniilor fanariote.

Războaiele ruso-turce prilejuiesc maselor bucureștene puternice acțiuni de eliberare. În 1769, populația orașului la vestea intrării în București a rușilor spre care își îndreptau cu multă încredere speranțele de eliberare, se ridică și alungă din oraș un corp de 5 000 de turci. Acțiuni asemănătoare vor avea loc și cu prilejul celorlalte războaie ruso-turce ce au urmat.

Actul de la 9 mai 1877 a fost urmarea acțiunii prompte și hotărîte a maselor ce au determinat Adunarea deputaților din București, să declare independența de stat a Romîniei.

În încheiere, autorii subliniază importanța orașului București, ca centru al luptei antiotomane.

Unul dintre cele mai însemnate momente revoluţionare din istoria patriei noastre, a fost tratat în comunicarea „Participarea maselor populare bucureştene la revoluţia de la 1848" expusă de Florian Georgescu.

După ce analizează cauzele revoluţiei paşoptiste ce izvorau din neconcordanţa relaţiilor de producţie cu caracterul forţelor de producţie, autorul trece la prezentarea însemnatelor momente ale revoluţiei în care masele populare ale oraşului s-au manifestat mai năvalnice şi mai clocotitoare decît oricînd.

Puternica ridicare a populaţiei bucureştene determină la 11 iunie pe Bibescu să sancţioneze Constituţia şi să recunoască compoziţia guvernului provizoriu.

Autorul insistă asupra primului complot al reacţiunii din 19 iunie 1848. Pe baza unor materiale de curînd descoperite se reliefează rolul maselor populare în eşuarea acestui complot.

Populaţia bucureşteană a înţeles că unui complot organizat al reacţiunii nu i se poate face faţă decît prin înarmare. Pentru aceasta au năvălit, ne spune un document semnat de Samuel Tocosz, în prăvăliile de arme aflate pe podul Mogoşoaiei. Alt document ne informează că masele au ridicat pe uliţele oraşului baricade, folosind materiale de dogărie.

Acest complot ar fi pus capăt revoluţiei dacă masele populare nu şi-ar fi spus cuvîntul.

După ce redă şi celelalte momente de seamă ale revoluţiei : complotul din 29—30 iunie, luptele de la poalele Cotrocenilor şi ciocnirea din Dealul Spirii, autorul sfîrşeşte comunicarea — arătînd că revoluţia de la 1848 a însemnat doar începutul revoluţiei burghezo-democratice. Sarcinile ei au fost înfăptuite de către proletariat ; ea s-a terminat la 30 decembrie 1947, cînd s-a trecut la revoluţia socialistă.

În comunicarea sa „Lupta maselor populare bucureştene pentru unirea Moldovei cu Ţara Romînească", Conf. univ. Georgescu-Buzău, subliniază de la început că ideia unirii a fost unul dintre idealurile luptătorilor de la 1848. După ce prezintă apoi lupta dintre grupurile unioniste şi separatiste în adunările parlamentare, autorul se opreşte la evenimentele zilelor de 22—24 ian. 1859. Masele populare ce-şi legaseră aspiraţiile lor pentru dreptate naţională şi socială de înfăptuirea unirii, se manifestă hotărît pentru dubla alegere a lui Alex. Ioan Cuza.

Folosind mai ales preţioasele mărturii oculare ale lui M. T. Orăşeanu, precum şi mărturiile col. I. Voinescu şi ale consulilor străini şi alte materiale, vorbitorul a arătat cum populaţia oraşului a înconjurat Camera deputaţilor impunînd alegerea lui Alex. I. Cuza. În încheiere autorul conchide că Unirea a fost înfăptuită de masele populare, îndeosebi cele bucureştene, fiind actul energic al voinţei întregului popor.

Comunicarea „Momente din începuturile mişcării muncitoreşti în oraşul Bucureşti" a fost susţinută de A. Deac. În prima etapă a dezvoltării mişcării muncitoreşti, a arătat vorbitorul, proletariatul din Bucureşti s-a organizat în asociaţii, case de ajutor reciproc cum este cea din 1858 ş. a. În anul 1872 ia fiinţă Asociaţia generală a lucrătorilor din Romînia. În aceste organizaţii intrau şi patronii. Paralel cu organizarea clasei muncitoare începe şi în Bucureşti mişcarea socialistă. În urma activităţii unor tineri înaintaţi iau fiinţă în Capitală cercurile socialiste în activitatea cărora un rol de seamă l-au avut emigranţii revoluţionari ruşi. În ultimele decenii ale sec. XIX, în condiţiile accentuării exploatării capitaliste, are loc o creştere a luptei proletariatului. Se desfăşoară numeroase greve (Göbl, 1886, Mandrea şi Leon, 1886 ş. a.) în urma cărora iau fiinţă primele societăţi profesionale de clasă. Înfiinţarea P.S.D.M.R. în anul 1893, a constituit o importantă etapă în dezvoltarea mişcării muncitoreşti. În ciuda încercărilor elementelor trădătoare strecurate în conducerea acestui partid, de a distruge unitatea clasei muncitoare, proletariatul din capitală a continuat lupta şi după 1899, avînd în frunte pe Al. Ionescu, I. C. Frimu, Ştefan Gheorghiu şi alţii. Anii 1905—1907 constituie şi pentru Bucureşti o perioadă de avînt revoluţionar. Sub impulsul revoluţiei populare din Rusia, la

24 ian. 1905 are loc în sala „Eforia" o puternică întrunire de solidarizare cu proletariatul rus. S-a editat gazeta „Jos despotismul" în coloanele căreia erau înfierate acțiunile țarismului. Ziarul „Romînia muncitoare" a menționat pentru întîia oară în țara noastră știri cu privire la activitatea lui V. I. Lenin. În cursul anului 1905 au loc numeroase întruniri în vederea organizării sindicatelor. În perioada pînă la victoria Marei Revoluții Socialiste din Octombrie, proletariatul din capitală desfășoară o sporită luptă împotriva legilor muncitorești și a intervenției Romîniei în conflictele balcanice. Izbucnirea primului război mondial imperialist a pus în fața proletariatului noi sarcini. Clasa muncitoare din capitală și-a accentuat lupta. În anul 1915 au loc numeroase greve, și sînt răspîndite peste 52 000 de manifeste. În ziarul „Lupta zilnică" din 13 februarie 1916 a fost publicată cuvîntarea lui V. I. Lenin ținută la Zimmerwald în 1915. În timpul ocupației germane, în fruntea acțiunilor contra războiului și a stăpînirii străine — a subliniat autorul — a stat muncitorimea capitalei. Ea a început să-și refacă organizațiile și să desfășoare o vastă activitate ilegală. Adîncirea mizeriei maselor populare și mai ales victoria Marei Revoluții Socialiste din Octombrie au grăbit radicalizarea maselor muncitoare. Se crease și în București, ca și în întreaga țară, o situație revoluționară.

Expunerea luptei clasei muncitoare pînă în anul 1944 a fost făcută de V. Liveanu în comunicarea „Momente ale luptei clasei muncitoare din București în anii dintre cele două războaie mondiale". După o prezentare a evenimentelor create în București în timpul ocupației germane și a retragerii trupelor inamice, autorul a subliniat eroica rezistență a muncitorilor bucureșteni în ziua de 13 decembrie 1918. În pofida încercărilor guvernanților de a înăbuși cu forța armată lupta proletariatului din capitală în anii 1919—1920, grevele și demonstrațiile sporesc. Tot mai mult se împletesc revendicările economice ale muncitorilor cu cele politice. La semnalul dat de muncitorii bucureșteni se desfășoară în întreaga țară o serie de greve. Astfel în 1919 acțiunea ceferiștilor din București duce la izbucnirea grevei generale a muncitorilor ceferiști din vechea Romînie. În toiul acestor lupte a crescut tot mai mult rolul grupelor comuniste. La inițiativa acestora se desfășoară în București numeroase acțiuni, printre care se remarcă demonstrația din 13/26 dec. 1919, cînd circa 70 000 de muncitori au împînzit Calea Victoriei de la Poștă și pînă în Piața Victoriei. Deosebit de dîrză a fost lupta comuniștilor împotriva elementelor oportuniste din rîndul partidului socialist și a sindicatelor. În urma acestei lupte — a subliniat vorbitorul — secțiunea din București a P.S. a fost prima din țară care a votat o moțiune de simpatie față de Internaționala a III-a comunistă. În cursul anului 1920 atitudinea comuniștilor a devenit tot mai fermă. În coloanele revistei „Lupta de clasă" au fost publicate numeroase articole ce militau pentru afilierea la Internaționala Comunistă. O deosebită activitate au depus grupurile comuniste în vederea constituirii P.C.R. Crearea Partidului Comunist din Romînia la 8 mai 1921 a însemnat o victorie istorică a leninismului asupra oportunismului în mișcarea muncitorească din Romînia. Bazat pe învățătura marxist-leninistă, P.C.R. a preluat conducerea luptei de eliberare socială și națională a poporului nostru. Deși scos în afara legii în 1924, P.C.R. a stat cu fermitate în fruntea marilor bătălii de clasă. Urmărind cu rigurozitate științifică desfășurarea evenimentelor în perioada crizei economice, autorul a scos în relief cauzele, desfășurarea și importanța eroicelor lupte ale ceferiștilor din ianuarie — februarie 1933. Organizate și conduse de partid, luptele ceferiștilor au marcat un moment de puternică solidaritate a proletariatului din capitală și din țară. Ele au influențat lupta petroliștilor din Valea Prahovei precum și a muncitorilor din principalele orașe industriale ale țării. Eroicele lupte de la Grivița au fost printre primele acțiuni din Europa împotriva fascismului, după instaurarea hitlerismului în Germania.

Deși aflat în adîncă ilegalitate, P.C.R. a militat cu consecvență pentru crearea unui front antifascist, pentru popularizarea mărețelor realizări ale Uniunii Sovietice și pentru împiedecarea tîrîrii Romîniei în cel de-al doilea război mondial.

În comunicarea „Înflorirea economică şi culturală a oraşului Bucureşti în anii puterii populare", M. Iosa şi P. Daiche reuşesc să schiţeze tabloul transformărilor structurale şi al succeselor realizate de către oamenii muncii conduşi de partid în dezvoltarea economică şi culturală a capitalei. În prima parte se scoate în evidenţă situaţia grea a oraşului la sfîrşitul anului 1945 cînd economia era dezorganizată, zeci de fabrici avînd porţile închise, iar restul lucrînd cu o capacitate de producţie redusă.

Autorii arată în continuare importanţa pe care a avut-o Conferinţa Organizaţiei regionale Bucureşti din 10—12 august 1945, precum şi Conferinţa Naţională la P.C.R. din octombrie 1945 în opera de refacere a economiei oraşului Bucureşti. Se subliniază apoi importanţa pe care a avut-o actul revoluţionar al naţionalizării principalelor mijloace de producţie înfăptuit de clasa muncitoare la 11 iunie 1948. Comunicarea scoate în evidenţă faptul că dezvoltarea industriei din Bucureşti după naţionalizare s-a înfăptuit pe baza politicii partidului de industrializare socialistă a ţării, punîndu-se accentul pe industria grea. Faptul că anul acesta întreaga producţie industrială a Capitalei din 1938 se realizează numai în două luni, vorbeşte de la sine despre succesele industriei bucureştene. Economia oraşului ocupă un loc de seamă în ansamblul întregei ţări, jucînd un rol important în opera de construire a socialismului.

Autorii enumeră măsurile luate de partid şi de guvern pentru ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii. În continuare, comunicarea se ocupă de schimbările şi prefacerile ce au avut loc în domeniul cultural, ca urmare a desfăşurării revoluţiei culturale. Se arată că revoluţia culturală face parte integrantă din planul de construire a societăţii socialiste şi ea urmăreşte ridicarea la lumina ştiinţei şi culturii a milioanelor de oameni ai muncii. Autorii enumeră succesele înregistrate în dezvoltarea culturală a Bucureştilor. În încheiere, comunicarea conchide că rezultatele obţinute în înflorirea economică şi culturală a Bucureştilor sînt datorite efortului colectiv al oamenilor muncii conduşi de partid.

Cuvîntul de încheiere a fost rostit de acad. Al. Graur. Vorbitorul arată că cele 8 comunicări au fost interesante, reuşind să scoată în relief temele pe care şi le-au propus. Comunicările au adus preţioase contribuţii la cunoaşterea rolului maselor populare bucureştene pentru reconstrucţia oraşului de fiecare dată ce era distrus, pentru înlăturarea exploatării şi pentru construirea unei vieţi fericite.

I. şi P. Panait

CRONICĂ

La 3 septembrie a. c., a părăsit Capitala, plecînd în Italia, o delegaţie a Academiei Republicii Populare Romîne care a participat la lucrările Congresului Internaţional de sociologie ce a avut loc la Milano şi Stresa între 8 şi 15 septembrie.

Delegaţia a fost alcătuită din academicienii Atanase Joja, Mihail Ralea, Vasile Malinschi şi C. Ionescu-Gulian, prof. Manea Mănescu membru corespondent al Academiei R.P.R. şi prof. Traian Ionaşcu.

★

Între 14—27 septembrie a.c. a avut loc în aula Academiei R.P.R. Colocviul internaţional de civilizaţii, literaturi şi limbi romanice, organizat de Comisia naţională romînă pentru UNESCO şi Academia Republicii Populare Romîne.

La Colocviu au participat peste 40 de oameni de ştiinţă veniţi din ţările Europei şi din cele două Americi.

Primele două zile au fost destinate problemelor de istorie (civilizație, filozofie și istoria culturii); au urmat apoi două zile pentru discuții de istorie literară și două zile pentru probleme de lingvistică.

Problemele consacrate istoriei au fost deosebit de interesante, atît prin contribuția oamenilor de știință care au prezentat rapoarte, cît mai ales prin discuțiile ce au avut loc.

La 14 sept. a.c. Alphonse Dupront, profesor la Sorbona, a prezentat referatul „Contribuția civilizației romane la formarea culturii moderne". Lucrarea, prezentată cu multă claritate și finețe, cu erudiție și talent, a fost o ilustrare a valorilor culturii romane pe care autorul o consideră aproape cu exclusivitate ca bază a spiritului modern. Această supraestimare a culturii și civilizației romane nu constituie o greșeală prea mare decît în momentul cînd civilizația romană, cu toate valorile ei, este luată ca un element fix, nealterabil, neaderent decît în mică măsură la valorile altor civilizații. Lumea modernă nu este numai un produs al spiritualității latine, ci o încrucișare de influențe și valori culturale diverse. Marx și Engels au arătat că la baza culturii moderne stă incontestabil cultura greacă și romanică, dar clasicii marxismului nu prezentau această bază ca o valoare unică și fixă în istorie.

La discuțiile ce s-au ținut, s-au adus corectări în acest spirit referatului prof. A. Dupront și s-au stabilit coordonatele culturii moderne și contemporane, în care influențele și înnoirile au dezvoltat în mod creator valorile civilizației latine.

În ziua de 15 septembrie s-au prezentat două comunicări și anume: Mariano Piccon-Sales (Venezuela) despre „Aspecte ale civilizației romane în țările Americii latine", și acad. G. Oprescu despre „Caracterele comune ale dezvoltării artelor la popoarele romane". Comunicarea acad. G. Oprescu a făcut o analiză critică a artei popoarelor de cultură latină stabilind ca metodă de cercetare tezele marxist-leniniste despre artă.

Au luat cuvîntul la discuții numeroși participanți printre care: acad. Tudor Vianu, acad. Andrei Oțetea, acad. Emil Condurachi.

Colocviul de romanistică a contribuit la apropierea dintre romaniști și a sintetizat posibilitatea unei orientări comune în cercetările viitoare.

★

În ziua de 20 septembrie a.c. a avut loc în Capitală, cu prilejul celei de-a 500-a aniversare a orașului București, sesiunea jubiliară a Sfatului Popular al Capitalei. Despre lupta maselor populare din București pentru progres social de-a lungul celor cinci secole de existență atestată documentar a vorbit tovarășul D. Diaconescu, președintele Comitetului executiv al Sfatului Popular al Capitalei. Participanții la sesiunea jubiliară au ascultat apoi cuvîntul de salut al reprezentanților orașelor Bagdad, Belgrad, Budapesta, Berlin, Hanoi, Helsinki, Moscova, Pekin, Praga, Sofia, Stockholm, Ulan-Bator, Varșovia, Viena și Washington. Au fost adoptate mesajul de pace adresat de sesiunea jubiliară a Sfatului Popular al Capitalei către toate capitalele lumii și textul unei telegrame de salut adresată Prezidiului Marii Adunări Naționale, Consiliului de Miniștri și Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn.

★

În sala Clubului Sindicatului Muncitorilor din Învățămînt s-a desfășurat duminică 27 septembrie a.c. Sesiunea științifică a Societății de științe istorice și filologice din R.P.R., consacrată împlinirii a 500 de ani de existență documentară a orașului București. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de prof. univ. Mihail Cruceanu, președintele Filialei București, iar sesiunea a fost deschisă de Mihai Rusenescu, prin comunicarea: „Lupta maselor populare din București sub conducerea P.C.R., pentru instaurarea unui regim democratic: 23 August 1944 — 6 Martie 1945".

Comunicările Secției de istorie, prezidate de conf. univ. Vasile Maciu, au fost ținute de:

— C-tin. Șerban, „Meșteșugurile bucureștene în sec. XVIII";

— N. Ghinea, „Întinderea Bucureștilor de la întemeiere pînă în veacul XIX";

— Gh. Părnuță, „Un capitol din istoria culturală a Bucureștilor — Biblioteca Națională a Țării Romînești".

Conf. univ. G. C. Nicolescu a prezidat Secția de Istorie literară unde au avut loc următoarele comunicări:

— Mitu Grosu, „Bucureștii în vechile cronici muntenești";

— Emil Manu, „Bucureștii în poezia romînească";

— George Ursu, „Momente din lupta revoluționară a maselor populare bucureștene oglindite în proza noastră după 23 August 1944".

★

În cinstea sărbătoririi a 500 de ani de la prima mențiune documentară a orașului București, Filiala București a S.R.S.C., împreună cu Muzeul de istorie a orașului București au organizat două cicluri de conferințe.

În primul ciclu intitulat „București — 500 de ani de existență documentară" s-a urmărit prezentarea unor conferințe cu teme istorice, sau care să trateze despre dezvoltarea industriei, comerțului, viața muzicală, medicală, teatrală, sportivă ș. a. Conferințele au fost ținute în sala Casei de Cultură a Sindicatelor din București. Remarcăm din acest ciclu, conferințele: „Bucureștii în epoca feudală" a prof. I. Ionașcu, „Pagini glorioase din lupta revoluționară a clasei muncitoare bucureștene sub conducerea P.C.R." a tov. Gheorghe Stoica, secretarul Prezidiului Marii Adunări Naționale; „Bucureștii la a XV-a aniversare a eliberării patriei noastre" prezentată de tov. Gheorghe Pană, secretar al Comitetului Orășenesc București al P.M.R. În aceeași măsură au fost urmărite cu interes și conferințele: „Viața muzicală a orașului București" de Ion Dumitrescu, maestru emerit al artei; „Din istoricul vieții medicale în București" de acad. Ștefan Milcu și „Dezvoltarea învățămîntului în București" a prof. Jean Livescu.

În cel de-al doilea ciclu „Pagini din istoria orașului București", s-a urmărit prezentarea cronologică a principalelor evenimente legate de trecutul istoric al orașului București.

RECENZII

Die Sansculotten von Paris. Dokumente zur Geschichte der Volksbewegung, 1793 — 1794

(Sansculoţii din Paris. Documente privind istoria mişcării populare din 1793—1794) publicate de Walter Markov şi Albert Soboul.

Akademie Verlag, Berlin, 1957, XXXIX + 532 p.

În prefaţa volumului de documente, istoricul progresist francez Georges Lefebvre observă că în ultimii cincizeci de ani, istoriografia revoluţiei franceze s-a îmbogăţit cu o nouă trăsătură. Epoca era deobicei privită de sus, din punctul de vedere al Adunărilor reprezentative, al organelor guvernării revoluţionar-burgheze, al clasei conducătoare, deci din punctul de vedere al burgheziei. Acest fel de a privi lucrurile, acreditaşe părerea că masele populare, care formau în majoritate „starea a treia", n-au făcut altceva decît să sprijine fără rezerve burghezia, acceptînd sub toate aspectele noua ordine socială şi politică pe care aceasta a instituit-o. Noua orientare istoriografică a adaptat un punct de vedere opus, privind evenimentele nu numai de sus, ci şi de jos.

Acest fel de a aborda problema a demonstrat că dacă „starea a treia" s-a simţit solidară în lupta împotriva vechiului regim, pentru răsturnarea de la putere a aristocraţiei, ea cuprindea totuşi grupuri sociale cu interese deosebite şi uneori chiar contradictorii, pe care noul regim al dictaturii burgheze nu le-a putut satisface în mod egal.

În această direcţie s-au înscris în ultimul timp cîteva deosebit de preţioase lucrări. Printre ele cităm aceea datorată lui G. Lefebvre, privind ţărănimea franceză în timpul revoluţiei burgheze (La révolution française et les paysans — Paris, 1934, în Cahiers de la Révolution française, nr. 1), în care autorul stabileşte pentru prima oară existenţa unei mişcări ţărăneşti care a avut cauzele ei, acţiunile şi tendinţele ei distincte şi specifice precum şi momentele ei de criză, alături şi legată de mişcarea revoluţionară din oraşe, dar fără a se confunda cu ea. Acelaşi lucru îl stabileşte elevul acestuia, comunistul francez A. Soboul pentru mişcarea revoluţionară a maselor populare din Paris în mai multe lucrări, printre care „Classes et luttes de classes sous la Révolution française" (publicat în La Pensée, nr. 53 ian-febr., 1954). precum şi „Les Sansculottes Parisiens. Etudes sur l'histoire politique et sociale des sections de Paris, 2 Juin 1793-9 thermidor an. II" Paris 1957, sînt cele mai semnificative.

Studii datorate istoriografiei marxiste germane ca acela publicat de W. Markov : „Ueber das Ende der Pariser Sansculottenbewegung" (în volumul omagial închinat lui A. Meusel, Berlin, 1956), editarea la Berlin a unei colecţii de articole privind rolul maselor populare în evenimentele revoluţionare din anii 1793—1794 („Jakobiner und Sansculotten" sub redacţia lui W. Markov, Berlin, 1956) precum şi prezentul volum de documente se înscriu în aceeaşi ordine de preocupări. Rezultatul acestor cercetări a fost o viziune nouă şi clară asupra participării maselor populare în revoluţia franceză. Mişcarea maselor a avut un dublu aspect : pe de-o parte, ea a fost antiaristocratică, şi în această direcţie s-a integrat cuprinsului burghez al ţelurilor revoluţiei.

acționînd în front.comun cu clasele de mijloc, front care a adus la putere în iunie 1793 dictatura iacobină constituind baza de masă a politicei acesteia, dar pe de altă parte, față de aceleași clase de mijloc, mișcarea populară a avut o existență independentă, iar în momentele ei de maximă desvoltare chiar antagonistă, explicînd în cea mai mare parte căderea dictaturii iacobine în 9 thermidor al anului II.

Volumul de documente de care ne ocupăm vine să umple un gol care se făcea simțit de mult timp. Deși o parte a documentelor privind Revoluția franceză s-au pierdut în timpul evenimentelor dramatice pe care le-a prilejuit Comuna din Paris din 1871, totuși marea lor majoritate sînt publicate în colecții cuprinzînd actele Convențiunii Nationale, ale Comunei parisiene, ale diferitelor comitete, care au activat în timpul Revoluției franceze, în actele poliției etc.

Dar marele număr de date indirecte asupra mișcării sansculotte parisiene cuprinse în aceste documente, nu pot scuti pe istoric de sarcina de a se adresa, de a cerceta, chiar pe cei despre care este vorba, de a studia documentele care provin de la ei. Pentru a îndeplini această sarcină, inițiatorii acestui volum au cules din Arhivele Naționale ale Franței, din Biblioteca Națională din Paris, precum și din Biblioteca istorică a orașului Paris un număr de peste 300 documente, printre care actele secțiunilor parisiene, discursuri, petiții și adrese scrisori și denunțuri etc. Dintre acestea, un număr de 119 sînt publicate, un număr egal însă fiind folosit în subsolul paginilor. Criteriul de selecționare al documentelor este fericit ales. În primul rînd au fost incluse în volum toate actele provenind de la sansculoți și referindu-se la ei înșiși, cum ar fi procesele verbale ale adunărilor secțiunilor sau ale societăților populare din secțiuni, scrisori, proclamații etc.

Dintre actele care provin de la sansculoți și sînt adresate autorităților revoluționare, cum sînt petițiile, adresele, declarațiile, au fost omise acelea care cuprindeau date privind poziția și activitatea acestor autorități, dar au fost publicate toate acele documente care aduceau date asupra poziției sansculoților față de măsurile autorităților. De asemenea, sînt publicate 20 de documente care provin de la organele regimului revoluționar, procese verbale ale ședințelor tribunalelor, dispoziții ale Comunei parisiene sau ale Convențiunii Naționale, acte ale poliției parisiene, aceasta în măsura în care ele aduc știri importante asupra sansculoților și a activității lor, fără a repeta izvoarele deja publicate, și completînd unele lacune pe care le prezintă documentele ce provin de la sansculoți înșiși.

Documentele sînt publicate atît în originalul francez cît și în traducere germană, cu o lăudabilă atenție și minuțiozitate pentru evitarea oricăror deformări. Deficiențele de traducere, inerente unei asemenea publicații, sînt compensate de prezența originalului. Notele din subsolul paginilor sînt în limba germană, dar citatele sînt date în limba franceză.

În legătură cu aceste note, este de observat că într-o oarecare măsură, A. Soboul și W. Markov au depășit sarcina unei simple publicări de documente, deși în introducere se afirmă că stringerea și selecționarea materialelor nu a urmărit sprijinirea unei anumite teorii asupra sansculotteriei parisiene și nici prezentarea istoriei maselor parisiene în timpul dictaturii revoluționar-burgheze. De fapt, apariția documentelor ulterior studiilor care s-au servit de ele, și editarea lor de către autorii principalelor lucrări privind mișcarea maselor populare parisiene în timpul revoluției franceze, a dat și volumului de documente o anumită orientare, de justificare retro-activă a acelor lucrări, tendință vizibilă în întinsa introducere semnată de W. Markov, în numeroasele și consistentele note din subsoluri, dar mai ales în divizarea volumului în șase capitole, fiecare dintre ele referindu-se în mod cronologic la un anumit moment din istoria anilor 1793/94. O periodizare atît de fină a dictaturii iacobine și a mișcării maselor populare în timpul ei nu este încă dincolo de orice discuție, și din acest punct de vedere, credem că autorii și-au depășit sarcinile, cu atît mai mult cu cît gruparea documentelor pe momente corespunzînd subdiviziunilor perioadei iunie 1793 — thermidor an II, s-a făcut uneori prin încălcarea principiului prezentării lor cronologice.

★

Unele dintre documentele publicate sînt deosebit de prețioase pentru determinarea componenței sociale a sansculotteriei parisiene. Un document anonim, intitulat „Réponse à l'impertinente question : Mais quest-ce qu'un Sans-culotte?" (doc. 1, p. 2) cuprinde o interesantă definiție a sansculotului : „el știe să are un ogor, să bată fierul, să mînuiască fierăstrăul, să cioplească, să acopere un acoperiș, să facă pantofi și să-și verse sîngele pînă la ultima picătură pentru salvarea patriei... la prima bătaie de tobă, el se îndreaptă spre Vendée-a, spre armata Alpilor sau spre armata din Nord". Și din alte documente (doc. 17, p. 84; doc. 31, p. 136) reiese în mod clar că sansculotteria era formată din meșteșugari și mici negustori, din lucrători ai manufacturilor parisiene și

calfe din ateliere, la care se adăugau elementele declasate, acel „lumpenproletariat" al orașelor medievale. Ei nu puteau să aibă o conștiință de clasă în sensul modern al cuvîntului, dar se simțeau solidari prin faptul că munceau cu toții, aveau o stare materială asemănătoare, duceau același mod de viață și erau însuflețiți de aceeași ură împotriva claselor avute.

În opoziție cu ei, sub termenul de „aristocrați" sînt desemnați nu numai membrii veritabili ai clasei feudale, ci toți aceia care „desaprobă revoluția regretînd vechiul regim" „cei care nu dau de lucru muncitorilor", „cei care nu se mîndresc cu titlul și portul de sansculotte", „moderații" (doc. 2, p. 4), „cei care fără a face ceva împotriva libertății nu au făcut de asemenea nimic pentru ea" (doc. 50, p. 214) și tot ca „aristocrați" și dușmani ai revoluției sînt desemnați cei bogați: „negustori, bancheri, speculanți" (doc. 40, p. 176). Este de observat că limitele dintre sansculoți și „aristrocați", coincid oarecum cu cele dintre republicani și contrarevoluționari, deci nu au un criteriu strict de clasă, ci au mai ales un criteriu politic. Aceasta explică posibilitatea încheierii alianței dintre sansculoți și iacobini, care reprezentau burghezia mică și mijlocie.

Revendicările social-economice ale sansculotteriei parisiene reflectă structura ei eterogenă. Uneori ele se rezumă la asigurarea și garantarea de către stat a unui minimum necesar existenței, „noi ne adresăm vouă pentru a pune capăt lipsurilor noastre și pentru a pune în acord nevoia de alimente necesare traiului cu posibilitatea de a le obține; vă cerem să stabiliți prețuri pentru produsele de primă necesitate, în raport cu cîștigul fiecăruia, în așa fel ca fiecare să și le poată procura cu ușurință... pe tot întinsul Republicii" (Secțiunea Sansculottes către Convențiunea Națională, 31 mai 1793; doc. 11, p. 65). Alteori, secțiunile din cartierele mărginașe ale Parisului cer „înființarea unor ateliere în care omul muncitor să găsească totdeauna ...de lucru" (adresa celor trei secțiuni din Faubourg St. Antoine către Convențiune — 4 iulie 1793, doc. 13, p. 92). Conflictele de muncă și de salarii, chiar atunci cînd sînt legate de muncitorii din manufacturi, nu depășesc limitele asigurării unui minimum necesar existenței (doc. 65, p. 296). Anumite secțiuni merg cu revendicările lor mai departe; secțiunea Sans-culottes într-o adresă către Convențiune, cere „fixarea unui maximum de avere personală" și „ca un cetățean să nu poată poseda decît un singur atelier sau o singură prăvălie" (2 septembrie 1793, doc. 31, p. 138).

Din numeroase documente reiese că revendicările de ordin politic ale sansculotteriei se împletesc cu cele social-economice, fiind cuprinse în termenele „egalitate de fapt", „democrație reală" și „suveranitate populară". Secțiunile cer dreptul de a controla armata prin comisari speciali delegați pe lîngă aceasta (doc. 14—16, p. 78—82), îndepărtarea foștilor nobili și a preoților din funcțiile administrative și din comandamentul armatei (doc. 31, p. 136); „în favoarea rămășițelor necurate ale vechiului regim, se va invoca articolul din declarația drepturilor omului care admite în mod egal pe toți cetățenii în orice funcțiune; iar noi invocăm un drept și mai sfînt, acela al salvării tuturor; dacă acest principiu este anarhic, atunci urmărirea cons, iratorilor trebuiește să fie considerată crimă, iar sclavia poporului va fi instaurată deapururi" (doc. 17, p. 86). Secțiunile cer numirea unor oameni devotați, republicani convinși, din rîndurile secționarilor sansculoți în aceste posturi, deoarece „patru ani în slujba apărării libertății valorează mai mult decît secole de lecții în școala despotismului" (idem).

În ceea ce privește suveranitatea poporului sansculoții cer ca fiecare unitate a republicii, deci fiecare secțiune, să aibă dreptul de a participa activ în toate afacerile care privesc statul (doc. 25, p. 118) socotind-o nu ca un local al administrației locale, ci ca o parte componentă a puterii de stat.

Dacă componența socială a sansculot teriei o delimitează oarecum față de clasele de mijloc, în raport cu reprezentanții acesteia, iacobinii, revendicările ei social-economice vor constitui pe rînd un factor de apropiere sau de îndepărtare, și uneori chiar de contradicție ascuțită, așa cum reiese din documentele pe care le vom analiza mai departe.

Un număr însemnat de documente din volum se referă la perioada lunilor aprilie-mai 1793, oglindind procesul de radicalizare a secțiunilor parisiene, proces care a constat în faptul că în sînul adunărilor acestora și al organelor lor, elementele sansculotte cîștigă pretutindeni preponderența asupra reprezentanților marei burghezii. Acest proces a pregătit trecerea puterii în Convențiune din mîna Girondinilor în aceea a Montagnarzilor. În cele 48 de secțiuni cîte avea Parisul în această epocă (o listă a lor și o hartă cu amplasarea acestora în cuprinsul orașului sînt date la p. XXXVII-XXXIX), influența în adunări o aveau una sau alta din grupările sociale amintite, după specificul cartierului respectiv.

În perioada amintită, această influență în adunările secțiunilor din cartierele bogate

ale orașului o cîștigă sansculoții, fie în mod „pașnic" prin presiunea aripei stîngi din cadrul acelei secțiuni (doc. 7, p. 24 — proces verbal al ședinței din 20 mai 1793, în secțiunea Droits de l'homme), fie prin „fraternizări" în cadrul cărora elementele sansculotte dintr-o secțiune în care influența o deținea marea burghezie, sînt aduse la putere cu ajutorul membrilor altor secțiuni, în care aripa stîngă își asigurase deja dominația (doc. 8 — 10, p. 34—64 secțiunea Mail, ședințele din 21—22 mai 1793). Aceste fraternizări iau uneori forma unor conflicte ascuțite; delegațiile unor secțiuni ce vin în secțiunea Luxembourg, pentru a fraterniza „sînt compuse din peste o sută de membrii... înarmați, unii nu vor să fie primită delegația" (doc. 12, p. 68).

Pericolul pe care l-au reprezentat pentru cuceririle democratice ale revoluției franceze tendințele aripei drepte a Convențiunii Naționale, condusă de Girondini, a determinat o unitate de acțiune între Montagnarzi și secțiunile Sansculotte. Dar documentele datînd din perioada de după 3 iunie 1793, dată care a însemnat instaurarea dictaturii iacobine, dovedesc că chiar din primele luni ale acestei guvernări, au existat anumite diferențieri de poziție. Încă din 4 iunie, secțiunea Halle aux Bleds cere formarea unui organ al secțiunilor reunite, alcătuit din reprezentanții acestora (doc. 13, p. 74), ceea ce ar fi constituit un control activ al maselor în administrarea orașului și nu putea în niciun caz corespunde intențiilor iacobine. Secțiunile cer permanent înăsprirea „teroarei" revoluționare (doc. 18, p. 90) privind eliberarea certificatelor cetățenești, (doc. 63, p. 282) cerînd înăsprirea regimului deținuților, controlul armatei de către un comitet reprezentînd toate secțiunile parisiene (doc. 16, p. 82). În domeniul justiției, secțiunile cer ca ea să fie publică iar sentințele să fie motivate, pentrucă „publicitatea (sentinței juraților) este garanția apărării poporului" (doc. 56, p. 244). În măsurile pe care Convențiunea le-a luat în acest timp, ea a fost devansată și desigur puternic influențată de poziția secțiunilor parisiene. Documentele dovedesc acest lucru în ceea ce privește „ridicarea în masă" și formarea armatei populare (secțiunea Lambards o propune încă din 18 august 1793, cu cinci zile înainte de decretarea ei de către Convențiune — doc. 27, p. 126) cît și în domeniul fixării „maximumului general" (doc. 31, p. 136). Dar chiar cu aceste deosebiri de poziție și deși unele documente al sansculoților cuprind deja din acestă perioadă atacuri îndreptate împotriva iacobinilor (doc. 29, p. 131) majoritatea actelor dovedesc că secțiunile aveau în această epocă încredere în Convențiunea montagnardă, așteptînd de la ea rezolvarea revendicărilor lor.

Primul conflict serios dintre guvernul revoluționar iacobin și secțiunile sansculotte se produce în urma decretelor din septembrie 1793, care limitau numărul adunărilor secțiunilor la două în decursul unei decade (pînă acum secțiunile se întruneau zilnic). Această măsură urmărea limitarea controlului maselor asupra vieții publice și se explică prin aceea că iacobinii nu puteau să accepte mult timp alături de organele puterii de stat, existența unei sansculotterii puternic organizată care să-i dispute prerogativele. Secțiunile parisiene au ocolit prevederile decretului înființînd „societăți populare" care corespundeau întinderii secțiunii și care continuau să se întrunească zilnic. Documentele amintesc de formarea acestor societăți în lunile septembrie-octombrie 1793 (doc. 38, p. 172; doc. 43, p. 186 etc.). În secțiunea Réunion societatea populară se formează, „deoarece cetățenii consideră că în aceste momente de criză este important ca ei să-și împărtășească în mod deschis și liber părerile lor" (doc. 36, p. 164). Societățile populare tind să se organizeze și să lupte unitar pentru revendicările membrilor lor (doc. 44, p. 188, cerere către Convențiune a tuturor societăților populare din Paris). În ceea ce privește componența acestor societăți, documentele indică faptul că ele aveau o și mai pronunțată orientare de stînga prin instituirea unor formalități pentru admiterea în sînul lor, cum ar fi înscrierea individuală în ședință publică a membrilor și eliberarea unor legitimații speciale (doc. 58, 59, p. 252—266). În ceea ce privește îndemnizația de 40 bani pentru participarea la adunările secțiunilor pe care Convențiunea a acordat-o tot acuma, măsură care lărgea totuși baza de masă a acestora prin acordarea posibilității de a asista regulat la ședințe pentru cei fără posibilități materiale, unele secțiuni o acceptă și își exprimă satisfacția în legătură cu aceasta (doc. 37, p. 170) în timp ce altele o resping și o socotesc ca „rușinoasă pentru un popor liber și republican", iar limitarea adunărilor secțiunii este considerată ca „atentat la suveranitatea poporului" (doc. 39, p. 174 — secțiunile Marchés și Contrat Social reunite către Convențiune, 13 septembrie 1793).

Dacă în domeniul exercitării puterii politice, documentele mai sus citate vădesc începutul unei rivalități între iacobini și sansculoți, apoi în domeniul economic, guvernarea montagnardă nu putea și nici nu avea intenția de a satisface integral revendicările maselor populare parisiene. Numeroase documente din această perioadă aduc date în

legătură cu îngreunarea continuă a stării materiale a sansculoţilor parisieni, lipsa alimentelor de primă necesitate (doc. 22, p. 98), creşterea exagerată a chiriilor în legătură cu care se cere reducerea lor la nivelul anului 1760 (doc. 42, p. 184) scumpirea vieţii datorită speculaţiilor celor îmbogăţiţi (doc. 40, p. 176). Documentele care aduc date despre participarea secţiunilor parisiene la marile sărbători din toamna anului 1793 legate de cultul raţiunii şi a memoriei lui Marat şi Lepelletier (doc. 46, 47, 48, p. 190—208) dovedesc că cu toate contradicţiile dintre aceştia şi dictatura iacobină, secţiunile sansculotte se simţeau încă solidare cu guvernul revoluţionar burghez. Îndepărtarea maselor populare de guvernul iacobin se va produce abia în timpul crizei din Ventôse-Germinal an. II. Asupra problemei hébertismului şi a poziţiei sansculotteriei parisiene faţă de el, documentele publicate în volumul recenzat aduc date deosebit de preţioase.

Încercînd să manevreze între aripa stîngă şi cea dreaptă a Convenţiunii, iacobinii au sacrificat pe rînd pe Hébert şi partizanii săi, iar apoi pe Danton. Dar după dispariţia lui Marat şi a „turbaţilor" sansculoţii parisieni vedeau în hébertişti pe conducătorii lor spirituali, pe cei care se apropiau cel mai mult de revendicările lor. Se pare că de hébertişti erau legaţi în mod special muncitorii de manufacturi (astfel, secţiunea Marat care cuprindea numeroşi partizani ai lui Hébert sprijină revendicările unor muncitoare dintr-o filatură de cînepă pentru mărirea salariilor, iar acestea sînt acuzate de hébertism de către tribunalul revoluţionar, doc. 94, p. 398). Arestarea lui Hébert în 24 ventôse an. II produce o profundă dezorientare şi nemulţumire în majoritatea secţiunilor parisiene. Apar placarde anonime în care poporul este îndemnat să ia armele şi să se pregătească de revoltă împotriva sceleraţilor şi conspiratorilor care guvernează republica (doc. 67, p. 302) iar rapoartele poliţieneşti menţionează că „este necesar să se accelereze procesul cetăţeanului Hébert"... deoarece „domneşte o frămîntare surdă"... „pentru a preveni ridicarea unei părţi a poporului care îi este favorabilă" (doc. 76, p. 338). Poziţia diferitelor secţiuni în acest moment nu este identică. Secţiunea Brutus, cu o orientare pro-iacobină aprobă măsurile Convenţiunii (doc. 68, p. 304) iar Clubul Cordelierilor care în 24 ventôse hotărîse să alerge în ajutorul celor arestaţi, lipsit de un sprijin efectiv al maselor, capitulează două zile mai tîrziu, iar membrii lui nu se mai prezintă la şedinţă (doc. 69, 70, p. 310—314).

Faptul că organele executive din cadrul secţiunilor, acele „comitete revoluţionare" se găseau în mîna unor partizani de-ai iacobinilor (doc. 64, p. 288) ca şi arestările masive efectuate de guvern (doc. 83, p. 362) a contribuit desigur la inactivitatea sansculotteriei parisiene în momentul în care montagnarzii şi-au manifestat deschis intenţia de a guverna singuri. O serie de documente din primăvara şi vara anului 1794 vădesc îndepărtarea continuă a sansculotteriei parisiene de guvernul iacobin. Unele documente dovedesc că secţiunile şi în special conducerea lor nu erau direct ostile lui Robespierre şi partizanilor lui. Secţiunea Sansculottes protestează împotriva unui atentat asupra lui Robespierre şi aprobă măsurile guvernului (prairial an. II, doc. 96, p. 408), dar acest document reprezintă un caz izolat.

Crizei din ventôse-germinal îi urmează o serie de măsuri ale Comitetului Salvării Publice care produc descreşterea avîntului revoluţionar al maselor, lipsind pe iacobini de sprijinul lor activ şi deschizînd drumul reacţiunii thermidoriene. Organele Comunei parisiene sînt epurate de elemente cu orientare de stînga şi încadrate cu partizani ai iacobinilor (doc. 88, p. 384). Drepturile secţiunilor sînt îngrădite, iar organele Comunei şi ale Convenţiunii îşi instaurează dreptul de control în domenii rezervate pînă aici autonomiei locale, cum ar fi problemele financiare (doc. 99, p. 420), alegerea comitetelor revoluţionare (doc. 88, p. 386) sau fixarea datelor şedinţelor. Societăţile populare sînt desfiinţate, uneori chiar cu sprijinul comitetelor revoluţionare din secţiuni care se dovedesc în general credincioase guvernului iacobin (doc. 89, p. 386 prin care societatea populară din Secţiunea Brutus anunţă Convenţiunea că se dizolvă „în interesul public", doc. 93, p. 398, doc. 95, p. 406). Unele documente se referă la decretele îndreptate în această perioadă împotriva mişcării pentru salarii şi grevă (doc. 94, p. 398). Criticile aduse de sansculoţi regimului iacobin şi manifestarea nemulţumirii în adunările secţiunilor, sînt considerate ca „agitaţie hébertistă" şi se operează numeroase arestări în rîndurile sansculoţilor (doc. 87, p. 378). Documentele dovedesc că secţiunile parisiene nu au avut nici de astă dată o poziţie fermă şi identică în faţa ofensivei, pe care iacobinii au deslănţuit-o împotriva lor. În unele adrese către Convenţiune, ele aprobă măsurile acestea, dar aici se poate întrevedea mîna partizanilor lui Robespierre din cadrul secţiunilor. Alte adrese conţin proteste împotriva acestor măsuri şi le consideră ca un „atentat la drepturile poporului" (doc. 88, p. 386).

Din documente, deşi ele nu mai conţin accente revoluţionare ca cele din Germinal,

se desprinde totuşi o stare de nemulţumire generală a majorităţii membrilor secţiunilor, care explică în cea mai mare parte absenţa lor de partea guvernului dictaturii burgheze în momentul cînd acesta s-a prăbuşit sub lovitura reacţiunii aripei drepte a Convenţiunii.

Ultimele documente publicate în volumul recenzat datează din perioada de după 9 Thermidor şi pînă în 1795 (an. III). În intenţia iniţiatorilor prezentului volum nu a fost ilustrarea istoriei sansculotteriei parisiene în timpul reacţiunii thermidoriene, „deoarece ea aparţine altui moment istoric, legat de mişcarea lui Babeuf", ci doar să aducă contribuţii la cunoaşterea mişcării populare din perioada anterioară prin datele care reies din documentele aparţinînd epocii de represiune sistematică a avîntului revoluţionar. Sub acest aspect, credem că această parte a volumului este prea întinsă, iar unele documente nu-şi găsesc locul aici, conţinînd informaţii nesemnificative. Totuşi, o parte dintre documente, în special denunţuri împotriva şefilor mişcării sansculotte care au jucat un rol în timpul guvernării iacobine, sînt interesante şi reliefează personalitatea acestora (doc. 102, p. 430 din 12 Brumaire an. III, doc. 112, p. 508 din 7 Messidor an. III).

★

În totalitatea lui, volumul de documente este o preţioasă contribuţie la cunoaşterea istoriei mişcării populare parisiene în timpul Revoluţiei franceze, constituind un omagiu adus sansculotte ului secţionar, om simplu dar republican convins al cărui avînt revoluţionar şi spirit de sacrificiu a stat la baza victoriei asupra absolutismului feudal. Documentele publicate nu lămuresc toate aspectele epocii la care se referă; în special rolul muncitorilor în sînul mişcării sansculotte este vag conturat şi poate căutări atente în arhive vor umple acest gol, după cum publicarea unor documente asupra mişcării maselor populare din provincie, în special la Lyon, va aduce date pentru cunoaşterea şi mai completă a rolului maselor în Revoluţia franceză.

Radu Popa

Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи (Răscoala din aprilie 1876. Culegere de documente)

Sofia, vol. I, 1954, 661 p.; Vol. II, 1955, 577 p.; Vol. III, 1956, 417 p. + CXXXI pl. Publicate de Biblioteca de stat Vasil Kolarov

Vol. I şi II, au fost întocmite de un colectiv format din B. T. Petkova, V. Tileva, Z. Noneva, M. T. Petrova şi Kirila Karateodorova, sub conducerea acesteia din urmă. Documentele din vol. III au fost pregătite, adnotate şi traduse de Dr. B. Nedkov. Redactor general al volumelor este prof. Al. K. Burmov, istoriograf al acestei perioade, care semnează şi prefeţele la toate cele trei volume.

Biblioteca de Stat Vasil Kolarov din Sofia este păstrătoarea nu numai a celor mai rare şi valoroase tipărituri bulgare şi străine ci şi a unei foarte bogate arhive istorice care formează secţiunea „Arhiva istorică bulgară". Direcţiunea Bibliotecii a avut o idee foarte bună de a publica din această arhivă şi a altor institute toate documentele referitoare la răscoala antiotomană din 1876.

Volumele I şi II conţin documentele bulgăreşti propriu-zise iar vol. III pe cele turceşti. În vol. I mai sînt incluse rapoartele şi corespondenţa diplomatică străină din timpul răscoalei. Acestea sînt reproduse în limba originală şi însoţite de o traducere şi note în limba bulgară. Ele au fost traduse de: T. Kirkova (din l. rusă), Dr. I. Panaiotov (din engleză şi franceză), E. Oşanina (din rusă şi sîrbă) şi D. N. Mincev (din l. romînă). În vol. I, care cuprinde perioada 1.X.1875—17.III.1877 documentele sînt date integral şi avînd la început indicaţiile: de la cine şi către cine este adresat (un fel de titlu) urmat apoi de regest (conţinutul în rezumat) iar la sfîrşit notele (identificări de persoane, locuri etc.).

În facsimile se reproduc o serie de scrisori mai importante.

Spre deosebire de volumele I şi III, volumul II are 2 părţi. În prima parte sînt aşa numitele „Adnotări la documente şi materiale de la 1875 pînă în 1951" (p. 11—260) iar în cea de a doua „Adnotări la dosarele de pensie ale veteranilor participanţi la răscoala din aprilie" (p. 261—423). Publicarea documentelor urmează aceleaşi principii ca şi cele expuse mai sus pentru vol. I şi III, cu deosebirea că regestele sînt mai dezvoltate, iar de multe ori conţin şi reproducerea pasagiilor mai importante din document.

După destrămarea Comitetului Central Revoluţionar Bulgar din Bucureşti şi înfrîngerea răscoalei anti-otomane din 1875, ia fiinţă, în toamna aceluiaşi an, un nou comitet revoluţionar cu sediul la Giurgiu. Acestuia îi revine sarcina pregătirii răscoalei din primăvara anului 1876. Munca pe care au depus-o membrii acestui Comitet şi partea revoluţionară a emigraţiei bulgare a fost o muncă uriaşă şi eroică. Greutăţi de tot felul stăteau în drumul acestor revoluţionari bulgari. Mulţi dintre ei veniseră în ţara Romînească, în urma înăbuşirii răscoalei din 1875 de către otomani, fără mijloacele materiale cele mai elementare şi-şi lăsaseră în Bulgaria unii părinţii, iar alţii rudele cele mai apropiate.

Emoţionanta scrisoare pe care o adresează N. Obretenov de la Giurgiu, la 1.X.1875 mamei sale, Tonca Obretenova [1]. deschide seria documentelor. În această scrisoare Nicola se interesează de tovarăşii lui de luptă, de cetaşii de la Cervenavoda (sat lîngă Rusciuc) care porniseră contra turcilor în 1875 [2], de steagul lor pe care să-l ascundă şi să-l păstreze ... „hainele şi armele care au fost salvate spuneţi ţăranilor să le ascundă fiindcă vor trebui pentru la primăvară" scria el în continuare. Ideea aceasta este prezentă de fapt în aproape toate scrisorile revoluţionarilor bulgari din vol. I, fiindcă întreaga lor activitate se desfăşura în vederea acestui scop.

Din materialul publicat se vede atît ospitalitatea pe care poporul nostru a dat-o emigraţilor bulgari care au găsit adăpost la noi în ţară — mai în toate oraşele erau colonii bulgare —, cît şi legăturile unor revoluţionari democraţi bulgari cu oamenii simpli de la noi şi cu cercurile progresiste. Astfel notes-ul lui Ilarion Dragostinov, căzut eroic în luptă cu turcii, conţine, între altele, şi „cîntece romîneşti revoluţionare" (vol. II, doc. nr. 1). Ar fi fost bine ca ele să fi fost enumerate, unele putînd fi necunoscute istoricilor noştri. Necunoscuţe altfel, au rămas în notes-ul lui Hr. Botev numele scrise de însuşi marele revoluţionar: Nicu Boteanu, Marko Brutar - Călăraşŭ, Malachi Popescu - Călăraşŭ. Aceşti doi din urmă sînt scrişi cu litere romîneşti. Tot astfel este notat după N. Boteanu: Str. Cazarmei No. 21. Alcătuitorii neştiind despre ce exact este vorba au pus după ea semnul întrebării. O stradă cu acest nume există încă în Bucureşti şi poate cercetări locale ale istoricilor oraşului ar aduce vre-o lămurire cît de mică. Actualmente la nr. 21 există o casă cu un etaj care după aspectul exterior este din sec. XIX. Locatarii o „datează" după tradiţie, „de o sută de ani". Cercetările trebuie duse mai departe — pentru a se vedea dacă aceasta este casa despre care este vorba — lucru pe care intenţionăm a-l face în viitor. — Tot cu litere romîneşti este notat pe acest carnet: „Bacău" şi „Busău". De acolo probabil aştepta Botev unii voluntari pentru detaşamentul lui, ale căror nume nu le ştia încă.

Alte documente vorbesc despre ajutorul pe care se străduesc să-l dea bulgarii, emigraţi la noi mai înainte, celor veniţi după înfrîngerea răscoalei din 1875. Astfel Rafail Atanasov, membru activ al comitetului revoluţionar local Galaţi, scrie lui Hristo Makedonski, care fusese luptător în ceata lui Hagi Dimităr (1868) şi se stabilise la Fundeni (Moldova) să găsească orice de lucru pentru Hariton Stancev „fiindcă acest om e necesar" (vol. I, doc. 17 şi 18).

Într-adevăr Hariton Stancev va pieri eroic în lupta de la mănăstirea Dreanovo, în primăvara lui 1876. Tot R. Atanasov îi scrie lui T. Peiov din Brăila să primească cu încredere pe Dimităr Topalov care se va duce apoi „la Ploeşti la Toma Hitrov ca să înveţe meseria de fotograf" (vol. I, p. 1, doc. 4). Toma Hitrov va participa la războiul sîrbo-turc din 1876.

În timpul desfăşurării răscoalei au loc o serie de acţiuni ale emigraţiei bulgare la noi pentru ajutorarea poporului bulgar. În frunte stau muncitorii bulgari în emigraţie. Un grup mai numeros era cel care lucra la construirea liniei de cale ferată Ploieşti-Predeal. De la Buşteni unde se găseau atunci, ei trimit la 1 iunie 1876, o scrisoare mişcătoare de solidaritate cu lupta din Bulgaria, pe care o adresează unor Comitete revoluţionare din Romînia. Ei scriu: Aici la Calea ferată care se construieşte de la Ploeşti la Predeal, se găsesc la lucru cam o sută de tineri bulgari, aceşti fii. auzind că răscoala din Bulgaria este la o răspîntie doresc şi ei să se ducă în Bulgaria

---

[1] Nicola Obretenov a fost cel de-al patrulea fiu al Toncăi Obretenova, cea mai distinsă revoluţionară bulgară de pînă la eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc. Fiii şi fiicele, precum şi ea însăşi, cunoscută sub numele de „baba Tonca", au fost revoluţionari de frunte.

[2] N. Obretenov, ca membru al comitetului revoluţionar bulgar din Rusciuc, luase parte la organizarea acestei cete în vara anului 1875. Pentru activitatea ei cf. articolul Червеноводската чета 1875 година de Hr. Maşkov în „Voenno-Istoriceski sbornik", Sofia, XXXIV, 1955, nr. 3, p. 102—123. La p. 103 şi 109 sînt reproduse fotografiile lui Nicola Obretenov şi a „legendarei" baba Tonca.

pentru a lua parte cu frații lor care luptă (p.476). Împrejurările nu o permit însă. Această scrisoare este semnată „pentru toți" de V. P. Kulev din Slatina care mai înainte cu cîteva luni, în octombrie 1875, ajutase pe Ivan Sapunov și ținuse adunări cu ceilalți revoluționari bulgari din Teteven în camera lui care, poate, se mai păstrează și azi.

Într-o scrisoare adresată lui Hristo N. Poliev din Galați, de la București, la 27 iunie 1876, se vorbește: „În aceste zile există speranța că aici (la București) se va constitui o societate pentru a strînge ajutoare voluntare pentru creștinii sinistrați din Turcia și pentru cei răniți" (vol. II, doc. 104) [1]. Societatea aceasta se va constitui într-adevăr, așa cum se vede chiar din scrisoarea „Societății filantropice" către D. F. Stuart, reprezentantul diplomatic al Rusiei la București, prin care acesta este rugat să-și dea concursul pentru publicarea de anunțuri în ziarele „Golos" și „Moskovskie Vedomosti" (vol. II, doc. 222).

Se va mai constitui un „Comitet filantropic feminin" avînd ca președintă pe însăși Elisaveta Polieva (vol. II, doc. 229) și o Eforie filantropică bulgară numită și „Societatea bătrînilor" (vol. II, doc. 232).

Proiectul de statut al „Societății filantropice feminine" (vol. II, doc. 156) întocmit la 15—27 iulie 1876 la București consemnează că „în ziarele bulgare și romîne se vor publica știri despre donațiile strînse și unde au fost folosite aceste ajutoare".

La o reprezentație de binefacere în Rusia s-au strîns 400 ruble pe care D. F. Stuart [2] le predă comitetului filantropic feminin (vol. II, doc. 229). O serie întreagă de documente arată primirea ajutoarelor (vol. II, doc. 230, 232, 233, 234, ș.a.). Printr-o scrisoare din august 1876 din București „Soc. Filantropică centrală bulgară" își exprimă recunoștința față de Victor Hugo, care își exprimase compătimirea față de suferințele poporului bulgar și îl proclamă membru de onoare al ei (vol. II, doc. 239).

Interesul față de evenimentele petrecute în Bulgaria era foarte viu atît în rîndurile emigrației bulgare de la noi cît și al romînilor. În biblioteca institutului de Istorie din București se păstrează un exemplar dintr-o carte rară bulgărească scrisă de Atanas P. Cernev și tipărită la București, puțin înainte de aprilie 1876, în tipografia lui Botev — Svoboda (Libertatea). Ceea ce este mai prețios este faptul că această lucrare a aparținut bibliotecii Școlii centrale din București și este intrată în fondul ei în *mai 1876*. Poartă însă și ștampila unei societăți a elevilor bulgari, necunoscută, după cîte știm, pînă acum. Presupunem că au existat deci unele legături ale elevilor de la Școala bulgară din București cu Școala centrală sau poate profesorul Zotta, să fi adus această carte de acolo [3] pentru Bibliotecă. E foarte posibil ca și la Școala Centrală să fi fost eleve bulgăroaice.

Pe pagina de titlu a cărții ni s-a păstrat următoarea însemnare devenită fragmentară prin tăierea marginilor cărții la legat „.., Bibliotecei formată de societatea ele(ve)loru Scólei Centrale — 1876 Maiu I. Profesore Vi. Zotta N.". Semnătura și însemnarea sînt de aceiași mînă, și cu aceiași cerneală. Pe pagina din față celei de titlu (p. 2-a a legăturii) este o semnătură cu cirilice: *V. Z. Nanovu* (astfel citim noi). Pe carte se vede și o ștampilă cu negru de fum pe care se poate citi doar *Бълг. ученич. дружество* în sèmicercul de sus și *събуждение* la mijloc. Partea de jos a ștampilei, ovală, nu se poate citi, fiind acoperită de ceara picurată de la o lumînare. Atanas Cernev a fost un membru activ al comitetului revoluționar din Oltenița. A luat parte la pregătirea răscoalei și a cetei lui Tanio Stoianov — „ultimul ajutor din partea emigraților (bulgari) în Romînia dat răscoalei din Bulgaria" [4].

Răscoala din aprilie 1876 a fost susținută și prin publicarea unor articole de către emigrații revoluționari bulgari, în Romînia, în

[1] La Muzeul romîno-rus din București se păstrează un manual de geografie (A. Obodovschi, *Учебная книга всеобщей географии*, Skt. Petersburg, ed. a III-a, 1847) pe care au studiat părinții lui H. N. Poliev și au însemnat cu propria mînă (p. l. v.): *„Теодора Полиевъ и Николай Х. Полиевъ от Карлово.* „De reținut este și faptul că acest manual conține la p. 319—320 date despre așezarea, suprafața, numărul locuitorilor, bogățiile și faptele istorice însemnate privind Moldova și Țara Romînească.

[2] La Muzeul romîno-rus din București (fondul manuscrise) se mai păstrează ciorna unui memoriu pe care îl înaintează Stuart către Petersburg în această perioadă. El este scris credem, în legătură cu interesele economice ale emigrației bulgare de la noi care voia o mai strînsă colaborare economică bulgaro-romînă.

[3] Rămîne de cercetat și arhiva Școlii centrale, astăzi aflătoare la Arhivele statului — București.

[4] Pregătirii și luptei acestei cete în Bulgaria îi consacră un studiu Ivan Stoicev (în rev. Istoriceski pregled, 1958, nr. 3. p. 71—101) sub titlul „Tanio Stoianov Kurtev și ceata lui în anul 1876".

ziarele bulgăreşti, sau prin publicarea de ştiri în ziarele romîneşti.

Imperiul otoman se temea chiar de ştirile apărute în ziare. Astfel printr-o notă oficială otomană se protestează pe lîngă guvernul romîn pentru că ziarul „Telegraful" a publicat o ştire despre răscoala din Bulgaria (vol. III, doc. 573). Un ordin oficial al valiului interzice cu stricteţe introducerea ziarelor bulgăreşti „Noua Bulgarie", „Balcanul", „Emigrantul" (*titlurile sînt în traducere*) tipărite la Bucureşti, în imperiul otoman (vol. III, doc. 583).

Posibilitatea de a ajuta poporul bulgar în lupta sa de eliberare de sub jugul otoman, era îngrădită, pentru poporul nostru. de faptul că Romînia nu îşi cîştigase încă independenta de stat. Cu atît mai important ni se pare documentul (vol. I, doc. 385, 17 mai) care arată înţelegerea deplină a acestei situaţii. Este declaraţia pe care o dau luptătorii de sub conducerea lui Botev, că au forţat vaporul austriac „Radetzki" să-i debarce pe malul drept al Dunării. Acest document era nu numai un ajutor pe care revoluţionarii îl dădeau comandantului vasului, dezvinovăţindu-l. ci avea o importanţă mai mare. Cele petrecute puteau fi luate altfel drept un act de acuzare al Porţii împotriva Romîniei că nu respectă convenţiile internaţionale.

Un alt grup de izvoare, destul de important, îl constituie şi documentele emise de autorităţile otomane din Bulgaria şi de la Constantinopol pe timpul răscoalei şi imediat după aceea (1876—1877). Acestea urmăreau atît mişcările emigraţiei bulgare de la noi, prin spionii lor, cît şi legăturile lor cu populaţia de dincolo de Dunăre şi trecerea cetelor de revoluționari, în frunte cu voievozii (conducătorii) lor. Documentele acestea sînt publicate în traducerea foarte îngrijită a turcologului bulgar dr. Boris Nedkov, în vol. III[1]. Ele sînt grupate după regiunile în care revoluţionarii împărţiseră teritoriul Bulgariei, în vederea declanşării răscoalei : Panaghiurişte (p. 15—38), Tîrnova (p. 39—153), Sliven (p. 154—170); Vraţa (171—333), iar apoi cele cu caracter general (p. 334—363). Primul document care deschide volumul (p. 15—16 din 15—17 aprilie 1876), este şi foarte important. În primul rînd fiindcă originalul bulgăresc după care a fost tradus atunci în turceşte (de către autorităţile otomane), s-a pierdut şi astfel abia acum devine cunoscut în întregime istoriografiei bulgare. În al doilea rînd, dar nu mai puţin important, este *conţinutul lui*. Chemarea pe care o adresează „apostolii" (astfel se numeau conducătorii regiunilor revoluţionare) este plină de înflăcărare : „Fraţi bulgari ! A sosit sfîrşitul tiraniei feroce pe care de cinci secole încoace o răbdăm sub stapînirea silnică otomană. Fiecare dintre noi aştepta aceasta cu nerăbdare". În acelaşi timp însă un umanism profund se desprinde din ea : „luptă-te fără teamă cu duşmanul, dar nu renunţa la mărinimia ta faţă de cei căzuţi prizonieri (prinşi)". Această chemare a fost alcătuită de comisia revoluţionară aleasă în localitatea Oborişte. Acolo se luase hotărîrea ca răscoala să izbucnească la 1 mai (cf. doc. 2, nota nr. 1), dar evenimentele se precipită : autorităţile otomane dau ordin ca să fie arestate comitetele revoluţionare. Primii sînt unii membrii din Koprivştiţa. Atunci consiliul insurecţional de acolo anunţă într-o scrisoare adresată lui Stoian Zaimov la Vraţa (centrul al unei regiuni) că, din cauza aceasta „ne-am văzut nevoiţi să începem răscoala". Şi aşa steagurile au fost desfăşurate în Balcani şi pădurile Koprivştiţei, Panaghiurişte şi alte 32 de sate, iar în continuare „acum nu ne rămîne nimic altceya decît să spunem înainte !" doc. 2, şi acest document s-a pierdut în original rămînînd numai această traducre. Măsurile luate de autorităţile otomane pentru înnăbuşirea răscoalei se oglindesc limpede, în toată seria întreagă de documente care urmează, sub toate aspectele lor. Astfel Valii cer arme, raportează Porţii despre felul cum au acţionat, aşteaptă ordine, cer amănunte etc.

Toate cele trei volume au la sfîrşit un „aparat de consultare" care conţine lista prescurtărilor, indici de nume de persoane, geografice şi de materii, fapt care contribuie mult la înlesnirea cercetărilor. Indicele de nume de persoane al volumului I este şi mai valoros prin faptul că se dau, pe lîngă indicaţia paginilor unde apar numele respective, datele biografice şi caracterizarea atitudinii lor în desfăşurarea răscoalei. Pe lîngă indicii de mai sus, vol. III conţine şi unul cronologic (p. 369—370). Ar fi fost bine ca şi celelalte două volume să aibă indice cronologic. La indicele de nume geografice vol. 1, p. 476 şi 629. observăm unele scăpări : Vişteni în loc de Buşteni ; numele corect (la nominativ) al unor munţi din Cehia este *Krkonoše* şi nu *Krkonosich* (vol. II, p. 478). La indicele de materii al vol. I (p. 647) nu este trecută la străzi „Strada Cazarmei" de la p. 395, doc. 378, despre care am vorbit mai sus, şi nici strada Vergului din Bucureşti, unde la nr. 6 era sediul Soc. Filantropice bulgare (vol. II, p. 47). Piatra (p. 635) este *Piatra Olt*, iar Fundeni (din Moldova) nu este oraş, ci comună.

Răscoalele poporului bulgar împotriva jugului otoman au culminat cu marea răscoală

[1] Volumul III ne-a fost adus de la Sofia prin amabilitatea tov. M. Guboglu.

din aprilie 1876. Deşi înăbuşită de sultan, ea constituie totuşi o pagină de mare eroism în istoria Bulgariei. Studierea ştiinţifică şi în toate amănuntele a pregătirii şi desfăşurării acestei răscoale va putea fi făcută de acum înainte pe baza sigură a acestor volume, rod al unei munci susţinute şi meritorii a istoricilor bulgari.

A. Constantinescu

FRIEDERICH MAGER „*Geschichte des Bauerntums und der Bodenkultur im Lande Mecklenburg*"

(Akademie Verlag—Berlin, 1955, 591 pagini)

Apărută ca un prim volum al publicaţiilor Comisiei istorice din R.D.G., cuprinde o istorie a ţărănimii şi agriculturii din Mecklenburg şi Pomerania.

Interesul actual al unui asemenea studiu rezultă din faptul că Mecklenburgul face parte din zona nordică şi nord-estică a Germaniei care, împreună cu Prusia, a avut o dezvoltare socială cu totul alta decît a restului Germaniei. Pînă după 1900 mai dăinuiau aci latifundiile, cuprinzînd peste 80% din teritoriu, alcătuind baza socială a unei „junkerimi" reacţionare. Scopul mărturisit al autorului este de a explica istoric cum s-a putut întîmpla ca această citadelă reacţionară, de caracter feudal, să se menţină atît de tîrziu, ajungînd a stăpîni politiceşte Germania, pe care a dus-o în două rînduri la catastrofă, neputînd fi lichidată decît prin acţiunea revoluţionară din 1945—1946.

Avem deci un studiu asupra antecedentelor îndepărtate a ceea ce s-a numit calea prusacă de dezvoltare a capitalismului în agricultură adică un studiu menit să lămurească multe din problemele interesînd întreaga Europă răsăriteană.

Se ştie că dezvoltarea socială a acestei părţi a Europei a fost alta decît cea apuseană. Sîntem aci, în Mecklenburg, Pomerania şi cu atît mai mult în Prusia, în plină patrie a ceea ce Fr. Engels a numit „cea de a doua aservire" : e vorba de fenomenul social pe care îl provoacă patrunderea capitalismului în sînul unor societăţi rămase încă profund feudale şi care, în loc să ducă la lichidarea feudalismului, cum s-a întîmplat în apus, dă parcă, dimpotrivă, un nou spor de putere feudalilor care îşi transformă ţăranii în „iobagi", muncind însă într-o conjunctură şi în scopuri capitaliste.

O astfel de „a doua aservire" au cunoscut-o şi ţările romîne şi a fost semnalată în istoriografia noastră actuală[1].

Dar pînă acum ne lipseşte un studiu mai amplu asupra acestei probleme : nu ştim încă amănunţit cum a fost posibil ca în ţară la noi, ca în întreaga parte a Europei care începe de la Elba spre est, dezvoltarea social-economică să fi dus, temporar, la o înăsprire a feudalismului, la o recădere în faze anterioare de rentă feudală, mult înăsprite.

Pentru a putea marca trăsăturile comune şi diferenţele pe care le prezintă istoria noastră socială în ansamblul acestui proces social răsăritean al celei de „a doua aserviri", studii ca cele ale lui Mager sînt deosebit de utile.

Dar interesantă şi cuprinzînd învăţăminte pentru noi, nu e numai problema pusă ci şi modul ei de tratare.

În primul rînd : Mager prelucrează şi sintetizează un număr într-adevăr impresionant de monografii de specialitate, mai vechi şi mai noi, ceea ce nouă ne lipseşte. Noi nu dispunem decît de lucrări cu caracter general, iar nu de monografii detaliate, pe probleme şi pe regiuni.

În al doilea rînd, Mager nu foloseşte numai monografiile propriu-zis „istorice", ci şi o sumă de studii aparţinînd altor discipline ale ştiinţelor sociale : economia politică, geografia economică, istoria tehnologiei, etnografia, demografia, filologia şi ştiinţele juridice sînt toate puse la contribuţie, materialul informativ fiind, ori de cîte ori se vădeşte a fi necesar, prelucrat statistic şi înfăţişat cartografic.

Conform metodologiei cerute de materialismul istoric nici nu se poate proceda altfel. Ştiinţele sociale au ajuns azi la un nivel sub care nu-i este nimănui îngăduit să coboare. Cîmpul de cercetare al acestor ştiinţe sociale, urmărind studiul legilor de dezvoltare ale societăţii, nu mai fac deosebire între „istoric" şi „contemporaneitate". Nici-o schimbare în esenţă nu deosebeşte obiectul de cercetare al societăţii omeneşti trecute, faţă de cea de azi. Pe baza aceleiaşi concepţii materialist-istorice,

---

[1] Vezi A. Oţetea, *Le second asservissement des paysans roumains*, 1746—1821 ; în *Nouvelles études d'histoire, présentées au Xe Congrès des sciences historiques, Rome 1951*, Editura Academiei R.P.R.

cercetătorii trecutului şi ai prezentului îşi unifică metodele de cercetare. În măsura posibilului, seria de tehnici elaborate pentru studiul vieţii contemporane trebuie de aceea puse la contribuţie şi de către cei care studiază trecutul.

E de la sine înţeles că mînuirea acestor tehnici complexe ale ştiinţelor sociale actuale, atîrnă şi de natura informaţiilor de care dispunem. Mager studiază cu alte unelte de analiză epoca reformelor agrare din Mecklenburgul anilor 1945—1946, decît cele folosite pentru studiul epocii marilor migraţiuni de popoare. Dar pentru fiecare fază în parte, complexul întreg al tehnicilor şi metodelor din domeniul ştiinţelor sociale este din plin folosit în lucrarea pe care o comentăm.

Dat fiind proporţiile acestei istorii a agriculturii şi agricultorilor din Germania răsăriteană, nu va fi loc, în cadrul restrîns al acestei reviste, pentru o recenzie largă, cuprinzînd un rezumat al tuturor aspectelor lucrării. Ne vom mărgini deci să schiţăm doar liniile mari ale tezei susţinute, să insistăm asupra cîtorva probleme de metodologie şi să subliniem acele pasagii care pot prezenta interes pentru elaborarea viitoare a unei istorii sociale a ţărănimii noastre.

Cele mai vechi ştiri privitoare la Mecklenburg aparţin istoriei medievale. În epoca marilor migraţii, o populaţie slavă, cea a Venzilor, locuia ţara, poate suprapusă peste o anterioară populaţie germanică, despre care nu sînt însă ştiri directe. Venzii, trăind în sate, cu staroşti ajunşi hereditari şi stăpîni ai trupurilor de moşie săteşti, în care muncitorii efectivi ai pămîntului nu mai dispuneau decît de casă, ogradă şi grădină înconjurătoare şi de un drept de folosinţă asupra terenului vălmaş, atinseseră treapta uniunilor de triburi. Organizarea lor vicinală, cuprindea centre administrative dotate cu „fortificaţii". Principele lor avea drept de judecată superioară şi drept de preemţiune în cazuri de desherenţă. Adunările vechilor comunităţi erau înlocuite prin stăpînul local al satului, faţă de care ţărănimea era datoare cu dijma (Wozog). Procesele de diferenţiere socială erau destul de înaintate : nu numai o aristocraţie de caracter încă gentilic, dar şi categorii ţărăneşti diverse, se aflau diferenţiate : *kmeţi*, unii liberi alţii dependenţi, *smurzi* aserviţi, cu o situaţie socială abia deosebită de cea a *robilor*.

Totuşi, în majoritatea sa, ţărănimea rămăsese personal liberă.

Baza economică a acestei structuri sociale era o agricultură extrem de rudimentară şi o creştere de vite în păscut liber. Plugul de lemn primitiv, tras de boi sau cai, făcea necesară o agricultură itinerantă, practicată prin distribuiri periodice de loturi, mereu schimbate, pe întreaga suprafaţă a trupului de moşie sătesc. Deci un sistem de „Einfelderwirtschaft", pe care se practicau tehnicile „Wildefeldwaldwirtschaft" şi „Wildefeldgrasswirtschaft". De asemenea, o apicultură sălbatecă de pădure, era folosită. Satele, fără hotare precis delimitate, nu acopereau totalitatea suprafeţei regiunii, ci alcătuiau doar insule necontigue, despărţite între ele prin vaste păduri şi izlazuri sălbatece. În nord, dominau terenurile mlăştinoase, despopulate.

Cu alte cuvinte, ne aflăm în faţa unei faze agricole care are cele mai mari asemănări cu ceea ce la noi se numeşte „sistemul agricol al moinelor", practicate în defrişări reînnoite, în pădure şi în închideri mutătoare, pe izlaz.

La noi în ţară, asemenea tehnici ale moinei s-au păstrat pînă foarte tîrziu, în anume regiuni de munte, astfel încît au putut fi studiate etnografic, la faţa locului. În Mecklenburg, ele au dispărut însă de mult. Pentru reconstituirea lor a fost deci necesară folosirea altor metode de cercetare. Mager se întemeiază mai ales pe o cronică din 1170. Dar cum nouă ne lipsesc astfel de cronici, e mai interesantă pentru noi, calea arheologică, de asemenea folosită de acest autor.

Există o metodă de arheologie medievală asupra căreia avem tot interesul a ne concentra atenţia. Nu e nici pe departe ceea ce ştim că este arheologia medievală apuseană, romantic aplecată asupra „burgurilor" seniorale şi asupra „oraşelor", ci o arheologie rurală, care are drept scop lămurirea condiţiilor de viaţă şi a formelor de organizare socială a marii mase a ţărănimii direct muncitoare a pămîntului [1].

O astfel de arheologie, practicată pe scară largă şi sistematic, ar fi pentru noi de un interes vital, fiind singura cale pe care putem nădăjdui să găsim o lămurire a veacurilor dinaintea epocii formării statelor autohtone.

Această arheologie caută să restabilească în primul rînd tipurile străvechi de structurare economică şi juridică a trupurilor de moşie săteşti, precum şi a vetrelor de sat. Din acest punct de vedere, ea nu e decît o extindere, la arheologie, a concluziilor la care a ajuns ştiinţa etnografiei cu privire la problemele „structurilor teritoriale".

În al doilea rînd, ea supune şi studiul locuinţelor şi acareturilor unei analize sociale, studiindu-se deosebit clădirile ţărăneşti şi clă-

---

[1] În bibliografie, este menţionată lucrarea lui Franz Engel, *Arhaeologischen Methoden in der Mittelalterlichen Siedlungsforschung*, din 1936.

dirile stăpînilor, pentru a determina, cu ajutorul lor, formele de organizare ale comunităților familiale, sătești și, cînd este cazul, urbane.

În sfîrșit, studiul uneltelor se integrează într-un studiu de istoric a tehnicilor și modurilor de organizare a muncilor agricole.

Asemenea cercetări arheologice făcute asupra așezărilor străvechi slave din Mecklenburg, părăsite sau arse, din care nu ne-au rămas decît urme materiale ascunse în pămînt, merg uneori la procedee care nu știm a se fi folosit la noi, cum este de pildă studiul „plantelor scăpate din cultură", care ne poate duce la reconstituirea unei agriculturi de mult dispărute.

În grupul satelor străvechi slave, determinate astfel arheologic, dar și pe calea studiilor de toponimie, două sînt formele de bază care par a domina : așa-numitele *sate-ulițe* și *sate-crîng* (Strassendorfer și Weilerartigendorfforme). Apar însă și forme *Rundling*, rotunde, care par însă a aparține unui strat mai vechi, germanic, preluat apoi de către slavi.

Spre deosebire de vechea etnografie, aceste tipuri de așezare nu ne sînt explicate prin „etnie". Nu sînt adică socotite a fi tipuri specific „slave", sau specific „germanice"; ci tipuri aparținînd unor anume faze de dezvoltare socială, unor anume ocupații și tehnici de muncă, prin care pot trece deopotrivă orice neamuri în anume etape de dezvoltare istorică.

Distribuția acestor tipuri de sate arată că satele-ulițe și satele-crînguri domină de-a lungul rîurilor, în timp ce tipul Rundling se află mai ales pe interfluvii. Acest din urmă tip nu se găsește la slavi decît între Oder și Elba, nu între Oder și Urali.

În ceea ce privește, studiile etnografice ne arată că avem și noi sate-ulițe și sate-crîng. Dar privitor la vechile așezări romîno-slave, ne lipsește o campanie de săpături arheologice și de cercetări toponimice, care să ne permită să stabilim și noi, cartografic, ariile de răspîndire a unor asemenea tipuri, (printre care cele Rundling nu ne sînt semnalate). sau a altor tipuri reprezentînd alte stadii de dezvoltare socială.

Faptul hotărîtor în istoria Mecklenburgului este că, în a doua jumătate a veacului al XII-lea și continuînd de-a lungul veacului al XIII-lea, are loc un puternic proces de colonizare, de vaste proporții, cu direcția vest-est, de pe urma căruia am avut și noi seria de colonizări săsești din Transilvania, precum și seria de colonizări din regiunile Galiției, care ne interesează în măsura în care a fost folosită și o populație romînească, cu „cnezi" și „jus valachicum".

În Mecklenburg populația germanică colonizată masiv, a mistuit vechea populație slavă, spre deosebire de ceea ce s-a întîmplat la noi, unde sașii au rămas ca un corp străin în sînul Transilvaniei, iar coloniile de drept valah din Galiția s-au topit în masa populației locale.

În Mecklenburg, vechiul drept slav este citat pentru ultima oară în 1315, locul lui fiind luat de dreptul feudal al Germaniei de Apus, întemeiat pe „Lehnverfassung" și „Rittertum".

Se cedează „cavalerilor" castele, cu drept de colonizare. Vechea nobilime vendică se integrează noii nobilimi cuceritoare, i se înfeudează, sau decade în rîndurile țărănimii, proces social asemănător celui pe care l-am cunoscut și noi cu „voevozii" și „cnezii" din Transilvania, după cucerirea maghiară.

Acești cavaleri, ca și Principii și biserica, realizează colonizarea cu ajutorul unor antreprenori specializați, numiți „locatori", pe care de asemenea i-am cunoscut și noi în cursul colonizărilor galițiene. Acestor „locatori" li se dă 1/4 din terenurile arabile, li se acordă titlul de „schultheiss" și anume avantagii fiscale.

Situația țăranilor coloniști nu putea fi în tot cazul mai rea decît cea pe care o părăsiseră, din regiunile lor de baștină : Vestfalia, Saxa de Jos, Holstein. Erau deci țărani personal liberi, cărora li se da pămînt în plină folosință, cu drept de moștenire și vînzare, datori fiind numai cu plata unui *cens*, a unei *Bede* (dare ocazională) a unui *Rauchhuhn* (plată pentru administrarea justiției) și, față de biserică, cu o dijmă mare, din cereale și o dijmă mică, sporul de vite, amîndouă plătite în natură pînă la jumătatea veacului al XIV-lea, apoi în bani. Corvoada, redusă doar la cîteva zile, avea un caracter de prestație publică (servicii militare, muncă la drumuri, cărăușii).

Studiul structural al teritoriilor sătești din acea vreme denotă un substanțial progres agricol față de situația anterioară. Noile sate-colonii, evaluate pe cale arheologică și toponimică la peste 400, introduc plugul greu de fier, fiindu-le astfel cu putință să pornească la desțeleniri masive și la drenarea pămînturilor din nord. Satele noi se intercalează printre cele vechi, populația crescînd de la 47 000 oameni (3 locuitori pe km^2 în epoca vendică) la circa 100 000.

Satele acestei epoci aparțin următoarelor tipuri de bază : Tipul *Rundling*, sat specific de crescători de vite : un cerc de case, toate cu fața întoarsă spre o piață centrală, obor de vite, cu adăpătoare. Întreg satul, închis între garduri, nu e decît un imens țarc, cu o singură intrare, pentru paza de noapte a turmei comune.

Tipul *Angerdorf* este un Rundling în fază de trecere spre agricultură : strada se despică în furcă, avînd două intrări în sat, păstrînd un izlaz în piaţa centrală a satului.

Loturile agricole sînt încă de tipul „mutător", presărate ici şi colo pe întinsul izlazului, sau excepţional în formă de loturi asociate pe anume *Gewanne*, adică „racle" în terminologia noastră rurală.

Cel mai răspîndit tip de sat este cel numit *Hagendorf* în care tipic este satul de lăzuitori colonişti : *Waldhuffendorf*. În mijlocul pădurii se deschide o uliţă şi se dă fiecărui colonist loc de casă pe o singură latură a acestui sat-uliţă. Fiecare colonist defrişează pe seamă proprie, un lot căzînd perpendicular pe stradă şi lat cît îi este lotul de casă ce i s-a dat. Loturile acestea, defrişate, numite HUFFE (corespunzînd oarecum cu „delniţa" noastră) merg dintr-un cap în celălalt al terenului acordat satului. (Din cînd în cînd am spune noi). Toate loturile sînt deci paralele între ele şi seamănă — dar e numai o aparenţă — cu satele noastre umblătoare pe bătrîni de tip II.

Mai răspîndită este însă varianta agricolă. Aci strada nu mai trece de pe o lature pe alta a trupului de moşie, astfel încît hufele agricole nu mai pot fi date în continuarea locurilor de casă, ci se dau în mai multe „tarlale" (Gewanne") de obicei trei, potrivit sistemului clasic al agriculturii pe trei tarlale (Dreifelderwirtschaft).

În sînul fiecărei Gewanne, hufele curg în forma unor loturi alungite şi alăturate (Gemengelage) întocmai de altfel cum se întîmplă şi în satele noastre, în cuprinsul reclelor.

Forme mixte de trecere de la un tip de aşezare la altul există. Printre ele, este de semnalat, îndeosebi, tipul de sat denumit *Hauffendorf* (sat îngrămădit) care se naşte atunci cînd un vechi sat pastoral, cu izlaz central în vatra satului, trece la agricultură : izlazul central devenit inutil, se acoperă cu case, care se înghesuie unele într-altele.

Aceste tipuri de sate ne interesează în mod direct, dat fiind că le regăsim şi în aşezarea atît a saşilor din Transilvania cît şi a populaţiilor de origine variată pe care le-a adus în Banat colonizarea tîrzie leopoldină. Totuşi nu avem încă nici un studiu care să ne permită să inventariem aceste tipuri de sate şi să le cartografiem, încadrîndu-le într-o istorie a tehnicilor agricole.

În Mecklenburg, în sînul acestor sate agricole lotizate în sistemul huffelor, fiecare ţăran deţinea circa 20 de ha, diseminate în toate Gewanele. Stăpînul satului avea el însuşi o gospodărie, dar mică şi de caracter ţărănesc, cuprinzînd în medie 3—4 huffe, ale căror loturi amestecate printre loturile ţărăneşti, erau supuse regulelor colective săteşti ale Flurzwangului. De cele mai multe ori, aceste hufe seniorale erau date în arendă.

O „rezervă seniorală" propriu-zisă nu se naşte decît în momentul în care stăpînul satului scoate din Flurzwang loturile sale, le comasează în afara Gewanelor, pe un teren pe care şi-l rezervă în exclusivitate.

Asemenea rezerve seniorale apar mai întîi pe domeniile bisericilor, care încep să cultive „propriis laboribus" terenuri astfel comasate, constituindu-se *Meierhoffuri*, adică ferme autonome, complet scoase din mecanismul vechii tehnice agricole colective săteşti caracterizate printr-un „condominium pro diviso et pro indiviso" între ţărani şi stăpîn, specific fazei iniţiale de luare în stăpînire a satelor.

Aceste Meierhoffuri sînt puse în lucrare cu forţa de muncă a unor argaţi ai mănăstirii, în general 12—16 bărbaţi şi 2—4 fete, fără apel la munca în clacă a ţăranilor.

Dar procesul masiv de concentrare a posesiunilor, pînă aci dispersate, ale stăpînilor, în forma Meierhoffurilor, începe abia în veacul al XIV-lea şi se desăvîrşeşte în întîia jumătate a veacului al XVI-lea.

Marile domenii seniorale, organizate în Meierhoffuri autonome apar în legătură cu noua conjunctură economică pe care o provoacă dezvoltarea capitalismului apusean.

Industrializarea occidentului aduce după sine o schimbare a scopurilor urmărite de către stăpînii feudali ai Mecklenburgului, care încetează de a fi obţinerea unor bunuri de consum, pentru a se transforma în obţinerea unor bunuri-marfă, putînd fi valorificate pe piaţa mondială. Dijma în natură dată de ţărani, devine neinteresantă ; censul plătit în bani, de asemenea ; căci interveniseră două fapte noi : pe de o parte o devalorizare masivă a banilor de pe urma importului de aur din colonii, pe de alta o urcare masivă a preţurilor (cu 140% în medie). Ţăranii plătind o sumă de bani îndătinată, încetau să aibă valoare ca birnici. Nici statul şi nici Riterii nu mai aveau interes să promoveze existenţa unei ţărănimi dajnice înstărite. Ţăranii nu mai aveau decît un singur lucru putînd interesa pe stăpîni, anume forţa lor de muncă. Dar aceşti ţărani nu erau proletari, ci servi ai stăpînilor, legaţi încă feudal de junkerime.

Întreaga străduinţă a clasei exploatatoare se va îndrepta deci pentru robirea acestei forţe de muncă, pentru transformarea ţăranilor în argaţi-iobagi, folosiţi în ferme exploatate, în regie proprie, de către stăpîni.

În acest scop se recurge la gama întreagă a mijloacelor de coerciţiune de care putea dispune o clasă de moşieri, ajunşi între timp stăpîni ai statului, pe care îl salvaseră de la fali-

ment financiar, prin creditele masive pe care le acordaseră.

Această gamă de mijloace coercitive e variată, unele fiind de caracter feudal, altele de caracter modern.

Pe baza vechiului drept pe care îl avea stăpînul la găzduire de către sat (Ablegerrecht) Riterul vine de stă cîte 3—4 nopţi în fiecare sat, cu o suită de peste 100 de persoane, cu cai, cîini şi personal de serviciu, pe mîncare şi băutură, toate pe spezele satului. Ca stăpîn superior al satului, Riterul cere ca la moartea fiecărui ţăran gospodar, să i se plătească un cal (Erbpferd). Cînd un nou membru al familiei ţărăneşti intră în drepturi, e dator să plătească un „Teilgeld", această dare fiind obligatorie şi cînd un fiu pleacă din sat. Cînd moşteneşte cineva care nu aparţine strict familiei, e dator cu plata unui „Inkamelgeld". La vînzări, impozitul de 10% (Verlatung) e de asemenea obligator. Copiii ţăranului sînt obligaţi a presta servicii casnice în gospodăria seniorului (Gesindedienst). Vechile corvezi publice se transformă în corvezi de casă, în clacă. Din fixe, devin nelimitate. Sistematic, seniorul uzează de dreptul de a scoate din stăpînirile sale pe ţăran (Ablegungrecht) prin comasări abuzive, prin vînzări silite, prin camătă.

În felul acesta ţăranul este redus a fi un bun patrimonial al Riterului.

Legarea de glie încheie întreg acest proces social. Prin 1225 ţăranul care fugea în oraş, după un an, devenea liber (Stadtluft macht frei). În 1456 seniorii îşi garantează reciproc retrocedarea ţăranilor fugiţi. În 1572 reuşesc să obţină legalizarea situaţiei legării de glie, invocînd motive demografice şi de interes superior al agriculturii.

Ţărănimea ajunge astfel pe treapta de jos a decăderii sale [1].

În veacul al XVII-lea intervine o adevărată catastrofă socială: războiul de 30 de ani! (1619 1648). De la 300 000 locuitori, cît ajunsese să aibă Mecklenburgul, populaţia scade la 50 000. Doar 10% din gospodăriile ţărăneşti mai sînt locuite. Peste 2 000 de sate sînt complet despopulate. Regiuni întregi sînt din nou acoperite de pădure şi ciuma bîntuie.

Clasa junkerilor suferise ea însăşi profunde schimbări. Majoritatea junkerilor sărăciseră. Dar o minoritate reuşise să se îmbogăţească de pe urma războiului. Aceşti îmbogăţiţi profită de situaţia haotică a Germaniei, pentru a-şi plasa averile în pămînt şi a reîncepe o agricultură mai dezvoltată.

Satele pustiite sînt declarate domenii seniorale, comasate în mari exploatări centralizate. Se cumpără toate averile junkerilor ruinaţi şi se crează astfel imensele latifundii care vor dăinui pînă în zilele noastre.

Dar mîna de lucru lipsea. O nouă ţărănime trebuia creată. Parţial, cîţiva din cei fugiţi se reîntorc la vatră, mai mult aduşi cu sila decît de bunăvoie. Alte mase de ţărani, reduşi la mizerie prin război şi banditisme, sînt colonizaţi pe noile latifundii junkereşti.

Acestor ţărani, seniorul latifundiar le acordă pămînt în condiţiile pe care le doreşte şi anume în calitate de servitori-argaţi, cărora li se dă o casă, ceva pămînt în jurul casei, unelte agricole, în schimbul obligaţiei de a munci ca zilieri pe pămînturile seniorului. Aceşti ţărani nu mai sînt lipiţi de pămînt, ci lipiţi de stăpîn, personal dependenţi de el (Leibeigenschaft).

Exista însă şi o ţărănime veche, posesoare de terenuri, cu drepturi tradiţionale. Împotriva acestora se duce deci o luptă pentru a-i coborî la nivelul iobăgiei (Niederlegung), în paralel cu o luptă pentru distrugerea vechilor sate (Dorflegung) şi contopirea lor în domeniul senioral.

Marile exploatări seniorale fac însă agricultură la un nivel mai înalt decît cel anterior. Încă dinainte de războiul de 30 de ani, se începuse trecerea de la sistemul celor trei tarlale la un sistem de 4 şi 5 tarlale. Dar după războiul de 30 de ani se introduce sistemul denumit *Koppelwirtschaft*, aşa cum se practica mai de mult în Hollstein.

Koppelwirtschaftul este un sistem de asolamente multiple, pe 7—8 tarlale, în care practica lăsării în ogor a terenului este aproape părăsită : nu o dată la trei ani, ca în Dreifelderwirtschaft, ci abia o dată la 7 ani se lasă o tarla în ogor şi aceasta este cultivată cu plante furajere. Se introduc în asolamente cartofii şi trifoiul, îngrăşămintele, adică o tehnică cu mult superioară.

Dar această tehnică presupune totala renunţare la lotizările anterioare, comasări, curăţirea suprafeţei de orice petec de pămînt ţărănesc, renunţarea la turma comună păscînd pe izlaz. Dacă se introduce deci o agricultură superioară, aceasta se face în dauna ţăranilor agricultori. Se naşte, e drept, o exploatare modernă, capabilă să producă bunuri de export, dar această exploatare este lucrată cu iobagi şi exportul e plătit cu preţul înfometării agricultorilor.

---

[1] Semnalăm la p. 130 a lucrării, un pasaj din cronica lui Thomas Kantzow, din 1531, citat în legătură cu situaţia excepţională a ţărănimii din insula Rügen, care îşi păstraseră libertatea. E vorba de ţăranii bogaţi care îşi mărita fetele după nobili şi ai căror copii sînt socotiţi semi-nobili. „Dieselbigen Kinder werden denne din Kursen (nach anderer Fassung Knesen-Herren) genannt".

Țăranii cenzitari nu pot nici ei rezista concurenței și presiunilor junkerilor și încetul cu încetul cad în rîndurile argaților zilieri iobagi.

Fr. Mager analizează această problemă a iobăgiei sub diferitele ei aspecte, atît juridice cît și ca situație de fapt, variate de la regiune la regiune.

Scopul iobăgiei era folosirea nelimitată a forței de muncă țărănești; iar mijloacele ei erau cele ale violenței directe : bătaia cu biciul, care mergea pînă la ucidere, punerea la butuc, însemnarea cu fier roșu pe obraz a celor fugiți etc.

Împotriva acestei situații înfricoșătoare, la care fuseseră degradați muncitorii direcți ai pămîntului, era firesc să înceapă o luptă. Singura scăpare erau revoltele desperate și fuga. Curente de emigrare încep a se vădi : la început înspre regiunile Astrahanului rusesc, mai apoi spre occident. Dar ele sînt oprite cu străşnicie de către stat.

Totuși, o lichidare a acestui sistem odios trebuia să fie făcută, sub imperiul însuși al necesităților pe care le aduce cu sine dezvoltarea capitalismului.

Relațiile capitaliste consistă în folosirea unei forțe de muncă salariate, adică presupun existența unei mase de oameni care nu au alt mijloc de subzistență decît vînzarea forței lor de muncă.

Pentru a realiza acest lucru în agricultură, vechea stare de iobăgie trebuia desfăcută, ceea ce implică o dublă acțiune : pe de o parte ruperea legăturilor personale dintre stăpîn și țăranul său iobag și de altă parte ruperea legăturilor dintre țăran și pămîntul pe care îl lucra.

În țara noastră aceste două probleme au fost rezolvate în două etape deosebite : desființarea iobăgiei legale, adică ridicarea „rumînici" datează de la reformele lui Mavrocordat (1746). Țăranul încetează de a mai fi un obiect patrimonial putînd fi vîndut, zălogit și închiriat. Ceea ce nu înseamnă însă încă desființarea iobăgiei, atîta vreme cît țăranul rămăsese legat de pămîntul satului în care avea drepturi de folosință. Ruperea acestor legături a fost făcută, la noi, prin reformele lui Kogălniceanu, care a procedat la delimitarea terenurilor boierești față de cele țărănești, adică la ruperea legăturilor pe care țăranul le avea cu pămîntul stăpînului.

În Mecklenburg această dublă operație de desființare a Leibeigenschaft-ului și de desființare a legării de glie, a mers în paralel, printr-o serie de reforme succesive care în veacul al XIX-lea au dat țărănimii condiții ceva mai apropiate de relațiile capitaliste. În tot cazul mai apropiate decît cele de la noi și care se aseamănă mai mult cu ceea ce ar fi realizat Barbu Catargiu dacă ar fi reușit să-și impună planul său de reformă.

Cartea lui Mager închină partea finală analizei dezvoltării agricole, economice și sociale a veacului al XIX-lea și XX-lea, care nu mai are cu propria noastră dezvoltare socială decît prea vagi asemănări.

Încheind aceste comentarii, se cuvine să arătăm că lucrarea lui Mager nu e decît o monografie regională, o strîngere și o sistematizare de material informativ, deosebit de prețios desigur dar căruia îi lipsește prea deseori un punct de vedere teoretic, de natură să lumineze liniile mari ale acestei istorii sociale. În special, lipsește o încercare de periodizare a acestei istorii, o încercare de a trata teoretic problema „celei de a doua aserviri" ca și cum scopul autorului ar fi fost mai mult să strîngă documente în vederea unei asemenea lucrări, decît să o facă el însuși.

Pe de altă parte, Mecklenburgul nu e decît un fragment din marea problemă a dezvoltării deosebite a Europei răsăritene față de cea apuseană.

Pentru a înțelege teoretic, adîncit, aceste două aspecte diverse ale dezvoltării capitalismului european, istoria socială a Germaniei poate fi de o importanță capitală, dat fiind că în această parte a Europei avem față în față, vecine și întrepătrunzîndu-se, cele două căi, apusene și răsăritene de lichidare a feudalismului.

H. H. Stahl

REVISTA REVISTELOR

The English Historical Review

Londra, 1957, 1958.

1957. Din articolele apărute în numerele din anul 1957 ale Revistei engleze de istorie, reținem în primul rînd pe cel semnat de J. C. Holt: *The Making of Magna Carta* (*Cum a fost înfăptuită Magna Charta*), nr. 284, p. 401—420. Autorul combate o veche teorie a istoriografiei engleze susținînd ca în prima zi a întîlnirii de la Runnymede (15 iunie 1215) dintre baroni și regele Ioan fără țară, ac sta a fost silit să accepte imediat cererile baronilor înscrise în aceiași zi și în același loc în documentul cunoscut sub numele de „Articolele" baronilor. În realitate, Magna Charta a fost desăvîrșită la 19 iunie cînd s-a încheiat pacea între rege și baroni și cînd mai multe documente solemne au fost sigilate și eliberate baronilor. Articolul dă o amănunțită relatare a evenimentelor care au precedat Magna Charta, demonstrînd că elaborarea acesteia s-a făcut treptat și după îndelungate tratative purtate între regele Angliei și baroni. Din însuși textul chărții se observă că au avut loc convorbiri, iar amendamentele înscrise dovedesc o adevărată tîrguială între principalii factori ai regatului: în unele probleme cîștigă avantagii baronii, iar în altele regele. Autorul arată că de la începutul anului 1215 au fost făcute încercări de întîlnire a regelui cu baronii, care însă nu au avut loc. De asemenea s-au făcut propuneri și contrapropuneri ce n-au dus la nici un rezultat. Apoi situația s-a încordat și mai mult cînd a izbucnit războiul între trupele baronilor și cele regale. În mai 1215 Londra a căzut în mîinile rebelilor, care, cu acest gaj în mînă, au întreprins negocieri de pe poziții favorabile. Negocierile au durat trei săptămîni și înțelegerea la care s-a ajuns e explicată de J. C. Holt prin aceia că baronii nu voiau să piardă avantajul stăpînirii Londrei ce putea fi la un moment dat reocupată de trupele de mercenari ale regelui al căror număr creștea mereu. Autorul subliniază că încă la 10 iunie 1215 a avut loc o întrevedere la Runnymede, ale cărei rezultate au fost înscrise într-o dare de seamă cunoscută sub numele de „Articolele" (Articuli) baronilor. La 15 iunie „Articolele" au fost acceptate verbal ca un proiect de reglementare al diferendului dintre rege și baroni. La 19 iunie ambele părți au jurat că vor respecta „Articolele" și baronii și-au reînnoit omagiul de vasalitate către rege. Transcrierea care apoi a fost sigilată, a ceea ce mai tîrziu s-a cunoscut sub numele de „Magna Charta", s-a făcut, după cum crede Holt, după data de 19 iunie. În studiul lui J. C. Holt, „Magna Charta" apare într-o nouă lumină. Ea nu mai e un act impus regelui de o forță superioară — a baronilor — care nu admitea nici o tranzacție. Dacă baronii au avut o oarecare superioritate, a easta a fost însă insuficientă pentru a dicta fără drept de apel. Ne-ar fi interesat ca autorul să fi analizat și împrejurările social-politice, care în fond au determinat ca „Magna Charta" să nu fie actul cunoscut ca un simplu dictat al baronilor. Lipsa acestei analize atît de importante pentru lămurirea fondului problemei face ca articolul să aibă mai mult caracterul unei reconstituiri de fapte.

În ordine cronologică urmează articolul „Papal Armies in The Thirteenth Century" (Armatele papale în secolul al treisprezecelea), nr. 282, p. 1—30, al lui D. P. Waley. Autorul arată că în perioada cuprinsă între pontificatul lui Inocențiu al III-lea (1199—1216) și începutul exilului de la Avignon (1309) papii și-au organizat puternice armate pentru combaterea politicii expansioniste a împăraților

Hohenstaufeni şi pentru supunerea şi guvernarea noului stat papal creat în Italia centrală. Trupele erau recrutate din oraşele papale obligate să dea contigente după mărimea lor, iar în caz de refuz erau supuse unei taxe, folosită apoi de curia papală la plata mercenarilor. Articolul are meritul că ne dă numeroase informaţii asupra folosirii interne a trupelor papale. Autorul subliniază că sistemul militar în interiorul statului papal era astfel organizat ca să poată acţiona cît mai eficace împotriva răscoalelor. Astfel în 1258, 1280, 1290 trupele papale intervin pentru reprimarea răscoalelor şi tulburărilor de la Ferno în marca Ancona, de la Bologna şi din Romagna. Numai în această din urmă provincie sînt menţionate la un moment dat forţe armate numărînd 1000 de cavalerişti şi 30 000 infanterişti. În cazuri extreme, papa chema şi forţe străine, ca în 1234 cînd a întreprins acţiunea de pedepsire a oraşului Viterbo. Dacă autorul menţionează aceste răscoale şi reprimarea lor, nu spune însă nimic de cauzele şi caracterul lor. Ar fi fost interesant de ştiut care era stadiul luptei de clasă nu numai din oraşele papale, ci şi din provincii întregi cum era Romagna. Am fi avut astfel un tablou mai viu şi mai complet, ca o importantă parte a societăţii italiene din secolul al XIII-lea, societatea în care dezvoltarea timpurie a relaţiilor capitaliste pusese deja o serie de grave şi acute probleme sociale. Lupta de clasă şi cauzele ei însă, sînt în general omise de istoriografia burgheză şi la fel vedem că procedează şi autorul articolului de faţă, deşi prezintă o serie de fapte legate de acest important fenomen social.

În articolul „The Wardens of the Marches of England towards Scotland 1377—1489" (Guvernatorii mărcilor engleze din spre Scoţia 1377—1489), nr. 285, p. 593—615, R. L. Storey se ocupă de unele aspecte ale istoriei comitatelor din nordul Angliei aflate la frontiera scoţiană. La început aceste comitate erau conduse de guvernatori numiţi din rîndurile micilor seniori locali, care în afară de atribuţiile administrative, aveau în sarcină şi supravegherea menţinerii armistiţiului cu Scoţia. Cu timpul însă, în posturile de guvernatori au apărut membrii ai marilor familii nobiliare, ce ajunseseră să aibă armate particulare şi o puternică influenţa asupra politicii interne a regatului. Credem că autorul ar fi trebuit să stăruie mai mult asupra acestui semnificativ fenomen al existenţei unor puternice elemente ale fărîmiţării feudale în societatea engleză din secolul al XV-lea. Înfrîngerea în războiul de o sută de ani şi apoi lungul razboi civil al celor două roze, au încurajat veleităţile de independenţă ale marii nobilimi feudale, potrivnică statului centralizat.

G. E. Aylmer în „Attempts at administrative reform 1625 1640" (Încercări de reformă administrativă 1625—1640), nr. 283, p. 229—259, se ocupă de un aspect mai puţin cunoscut al domniei celui de-al doilea Stuart, care totuşi a ocupat un loc important printre cauzele revoluţiei burgheze din Anglia. Autorul arată că încă de la sfîrşitul domniei Elisabetei se pot observa unele deficienţe ale aparatului administrativ, ce au continuat apoi să se agraveze, determinînd pe Iacob I şi apoi pe Carol I să recunoască necesitatea unor reforme. Conform sistemului feudal, în Anglia, ca peste tot de altfel, dregătorii nu aveau salarii fixe, ci erau retribuiţi cu beneficii, bacşişuri şi diferite alte gratificaţii, iar diferitele departamente erau tratate ca semi-proprietate a coroanei. Sub Stuarţi dregătorii deveniseră deosebit de sensibili mitelor oferite de diferiţii petiţionari şi furnizori cu care intrau în contact. Această stare de corupţie generală ajunsese să aducă însemnate prejudicii veniturilor coroanei. Au fost instituite diferite comisii pentru a investiga asupra administraţiei veniturilor casei regale şi a diferitelor departamente ca marina, artileria, precum şi o comisie zisă a beneficiilor pentru a cerceta acest sistem de retribuţie atît de dăunător statului. O atare activitate a guvernului lu- Carol I, determină pe autor să se arate induli gent cu dinastia Stuarţilor, susţinînd că răsturnarea ei nu e o dovadă că toate încercările de reformă au suferit un eşec total şi că sub domnia ei era incompetenţă şi înapoiere administrativă. Imediat însă autorul e nevoit să recunoască insuficienţa măsurilor luate pentru a depăşi sistemul existent şi pentru a înlătura corupţia, prin instituirea unui sistem de salarizare regulat în locul celui bazat pe o întreagă reţea de interese private. Această consideraţie lasă însă să se desprindă ideea că Stuarţii ar fi avut posibilităţi să întreprindă ceva mai mult pentru o reformă administrativă şi astfel ar fi putut preveni revoluţia. Or, un asemenea lucru era cu neputinţă deoarece Stuarţii, ca monarhi ce căutau consolidarea absolutismului feudal, erau prea intim legaţi de instituţiile feudale pentru a le înlocui cu altele, ce n-ar fi făcut decît să le limiteze prerogativele. Palidele lor încercări de reformă arată tocmai incapacitatea elementelor orînduirii vechi — aici a celei feudale — de a se adapta integral acelor condiţii anunţînd o nouă orînduire, cea burghezo-capitalistă. De aceea revoluţia a fost inevitabilă şi necesară, tocmai pentru a răsturna vechile instituţii şi a face loc altora noi, care să servească noua dezvoltare social-economică a societăţii engleze.

În sfîrşit, un ultim articol din anul 1957 pe care-l reţinem, este un articol ceva mai apropiat

epocii noastre, intitulat: „Napoleon III's Threat to break off Diplomatic Relations with England during the Crisis over the Orsini Attempt in 1858" (Amenințarea lui Napoleon al III-lea să rupă relațiile diplomatice cu Anglia în timpul crizei determinate de atentatul lui Orsini din 1858) de H. Hearder, nr. 284, p. 474—481. Atentatul lui Orsini pregătit în Anglia și săvîrșit cu bombe și revolvere de fabricație engleză a iritat pe Napoleon al III-lea împotriva guvernului de la Londra, din cauza atitudinii prea liberale față de refugiații politici aflați pe teritoriul Angliei. Folosind o serie de documente inedite aflate printre hîrtiile lordului Cowley, fostul ambasador britanic la Paris, autorul arată că Napoleon însărcinase pe ambasadorul său de la Londra să avertizeze guvernul britanic că va rupe relațiile diplomatice dacă nu se vor lua măsuri drastice pe cale legislativă împotriva emigraților politici. Guvernul Palmerston a introdus o lege care, la prima citire, a fost votată, dar un amendament al opoziției prevăzînd pedepse mai blînde pentru emigrații politici, a întrunit majoritatea și atunci guvernul pus în minoritate a demisionat. Sub presiunea opiniei publice potrivnică înăspririi regimului emigraților politici, noul guvern Derby a renunțat de a mai aduce legea în parlament. La rîndul său nici Napoleon al III-lea n-a mai stăruit în amenințările și presiunile sale împotriva Angliei. Se pune atunci întrebarea: cît de serioasă a fost intenția lui Napoleon de a rupe relațiile diplomatice cu Anglia? Autorul susține că într-adevăr la început împăratul Franței era hotărît să facă acest act, dar ulterior cîntărind avantagiile și dezavantagiile a renunțat. Cauza principală a fost războiul colonial dus în China de ambele puteri, război necesitînd o strînsă colaborare ce se dovedea mai utilă marii burghezii franceze și împăratului ei, decît o ruptură cu Anglia.

*

1958. Pentru anul 1958, primul în ordine cronologică dintre articolele reținute, e un articol al cercetătoarei Jean Scammell intitulat: „Robert I and the North of England", nr. 288, p. 385 403. Autoarea se ocupă de urmările incursiunilor întreprinse după 1311 de Robert I, regele Scoției, asupra comitatelor din nordul Angliei. Rămase fără apărare, din cauza luptelor regelui Eduard al II-lea cu nobilii, comitatele Northumberland și Durham au fost ținta unor atacuri și încălcări scoțiene pe o durată de mai mulți ani. Din cauza repetatelor acțiuni de jaf pornite din nord, economia comitatelor devenise deosebit de deficitară. Autoarea dă și cifre asupra pierderilor înregistrate de domenii, din cauză că seniorii și mănăstirile nu mai puteau colecta dijmele. Pe lîngă aceasta, șerbii și fermierii săraci care lucrau pe domenii, profitau de situația tulbure creată de invaziile scoțiene și fugeau. Autoarea mai arată că scoțienii sileau pe locuitori să le plătească un tribut în bani pentru a-i scuti de incursiunile de pradă. Strîngerea sumei necesare tributului se făcea prin taxarea beneficiilor eclesiastice și a domeniilor laice. Greul tributului însă apăsa tot pe umerii populației sărace, care adesea refuza să plătească, mai ales că administrarea tributului constituia un nou prilej de abuzuri pentru magnați. La tribut se mai adăugau apoi și o serie de alte taxe impuse în mod samavolnic de funcționarii fiscali locali, care profitau de lipsa de supraveghere cauzată de incursiuni. Astfel fugarii erau constrînși să plătească pentru pășunile pe care se așezau temporar pentru a-și hrăni vitele. În general, articolul e interesant pentru că urmărește starea social-economică a unei părți din regatul Angliei, supusă unor condiții de viață excepționale. Socotim însă că urmările sociale ale acestor incursiuni în care întîlnim formele elementare ale luptei de clasă în evul mediu, ca refuzul de a plăti dijma și impozitele și fuga, meritau o mai amplă cercetare.

Un articol plin de interes asupra organizării militare feudale a Angliei e cel semnat de N. B. Lewis: „The Last Medieval Summons of the English Feudal Levy 13 June 1385 (Ultima recrutare feudală engleză, 13 iunie 1385), nr. 286, p. 1—26. La 4 și 13 iunie 1385 a avut loc ultima recrutare de tip feudal din Anglia. Data e importantă, deoarece marchează sfîrșitul formal al serviciului militar, care, începînd de la cucerirea normadă, a durat două secole și jumătate. Autorul arată că armata adunată în 1385 a fost în ordinea mărimii a treia armată engleză din secolul al XIV-lea. Era formată din 4590 oameni de arme și 9144 arcași, fiind depășită de armata din 1335 trimisă împotriva Scoției (15 000 oameni) și armata de la Crecy (32 000 oameni). Autorul dă o serie de tabele în care sînt expuse cu amănunțime numele seniorilor conducători ai diferitelor contingente cu numărul de zile pentru care erau convocați și cu numărul soldaților aduși pe categorii: stegari (bannerets); cavaleri (knights); scutieri (squires); arcași (archers).

Evoluția domeniului regal englez în secolul al XV-lea e tratată într-un articol semnat de B. P. Wolffe: „Acts of Resumption in the Lancastrian Parliaments 1399—1456" (Acte de restituire ale parlamentelor lancasteriene 1399—1456), nr. 289, p. 583—613. În perioada lancasteriană de două ori domeniile coroanei

au constituit preocuparea principală a parlamentului: în anii 1399 1406 şi 1449—1456. Războiul de o sută de ani şi sfîrşitul său defavorabil pentru Anglia au determinat în două rînduri serioase crize financiare care au arătat necesitatea unei drastice politici de economie şi reforme. Din cauza alienărilor fără măsură din secolul al XIV-lea, regele ajunsese să dobîndească de pe domeniile coroanei numai o mică parte a veniturilor sale, marea majoritate provenindu-i din impozitele directe puse de parlament şi din vămi. Cum războiul de o sută de ani consuma mari sume de bani, cererile coroanei apăsau foarte greu asupra finanţelor ţării. Parlamentul s-a văzut atunci nevoit să treacă la măsuri şi în 1404 în şedinţele ţinute la Coventry a hotărît ca să fie restituite coroanei toate domeniile ce-i aparţinuseră în 1366. În anul 1451, parlamentul a întreprins o altă serie de măsuri pentru stăvilirea cheltuielilor prea mari ale coroanei. În concepţia parlamentelor lancasteriene restituirea domeniilor coroanei însemna totodată şi trecerea administraţiei acestora sub controlul direct al vistieriei şi al parlamentului, cu scopul de a se valorifica cît mai mult resursele lor. În felul acesta o parte însemnată a veniturilor domeniilor regale urma să fie pusă la dispoziţia vistieriei atît pentru completarea veniturilor ei cît şi pentru completarea veniturilor casei regale. Noua lumină aruncată de B. P. Wolffe asupra administraţiei financiare lancasteriene ne dezvăluie aspecte pînă acum necunoscute ale istoriei economice a Angliei din secolul al XV-lea. Totuşi autorul nu ne spune care erau forţele sociale ce împingeau parlamentele lancasteriene la reformele lor. Acestea se întrezăresc doar fugar în cuprinsul studiului. Aflăm astfel că în 1433 un membru al micii nobilimi, Ralf Cromwell, a fost însărcinat cu conducerea finanţelor regatului, iar în 1450 Suffolk, unul din marii aristocraţi ai ţării, a fost acuzat de rea administraţie a tezaurului public şi demis din postul său. În noile condiţii ale dezvoltării social-economice a Angliei pe drumul capitalismului, existau desigur importante forţe în rîndurile burgheziei şi micii nobilimi, dornice de un control mai strict al finanţelor publice şi al cheltuielilor adesea ruinătoare ale coroanei. Ele urmăreau ca printr-o administrare mai raţională a resurselor regatului să asigure condiţii mai favorabile dezvoltării relaţiilor capitaliste. Li se opuneau însă elemente ale marii nobilimi, ca Suffolk de pildă, care promovau risipă şi reaua administraţie tipic feudale.

Un alt studiu care îl poate completa foarte bine pe cel de mai sus e cel al lui J. R. Lander: „The Yorkist Council and Administration 1461 to 1485" (Consiliul yorkist şi administraţia de la 1461 la 1485), nr. 286, p. 27—46. Studiul tratează despre activitatea consiliului privat în timpul dinastiei York. Autorul arată că n-au dreptate acei istorici susţinînd că dinastia York a instituit un sistem de guvernămînt personal integral, în care regele nu ţinea seama de avizul consiliului său privat. Într-adevăr, regii dinastiei York nu erau atît de controlaţi ca predecesorii lor lancasterieni. Totuşi cercetînd puţinele izvoare, adesea indirecte, asupra activităţii consiliului privat în timpul dinastiei York, J. R. Lander ajunge la concluzia că regele făcea destul de des apel la consiliul privat, de avizul căruia ţinea apoi seama.

Tot în legătură cu istoria internă a Angliei sînt de menţionat şi două articole privitoare la istoria parlamentară mai tîrzie. În „Edmund Burke, The Commisary of his Bristol Constituents, 1774—1780" (Edmund Burke, mandatarul alegătorilor din Bristol, 1774—1780), nr. 287, p. 252 269, P. T. Undergrown analizează un episod din activitatea parlamentară a cunoscutului om de stat şi ideolog politic Edmund Burke, ca reprezentant al celor cinci mii de alegători ai circumscripţiei electorale Bristol. Autorul arată că Burke ca mandatar al intereselor negustorilor din Bristol şi-a luat printre altele obligaţia ca să se opună încercărilor negustorilor din Londra pentru dobîndirea unui tratament preferenţial şi să susţină ca Bristolul să fie tratat pe picior de egalitate cu celelalte porturi ale regatului. În afara expunerii activităţii lui Burke, autorul ar fi trebuit să analizeze şi conţinutul cererilor negustorilor din Bristol care nu făceau altceva decît să exprime noile concepţii dominante în societatea engleză după revoluţia burgheză din 1640—1648. E vorba de acea concepţie tipic burgheză opusă concepţiei feudale a privilegiului pentru unele categorii de locuitori. Privilegiul constituia o piedică în calea dezvoltării relaţiilor capitaliste şi de aceea negustorimea din Bristol prin glasul lui Burke cerea tratament egal cu negustorii din Londra şi din celelalte oraşe şi porturi ale Angliei. În celălalt articol: „Peel and the Peelites, 1846—1850, " nr. 288, p. 431—452. J. B. Conacher prezintă un episod din lupta partizanilor protecţionismului cu cei ai liberului schimb, din epoca frămîntată a abolirii legii grîului şi actului de navigaţie. Autorul se ocupă aproape exclusiv de fi urile lui Robert Peel şi ale principalilor săi partizani fără a se opri asupra profundelor cauze social-economice care au determinat acţiunea lor şi care după cum ştim au preocupat într-o măsură atît de mare pe întemeietorii socialismului ştiinţific.

În sfîrşit, pentru anul 1958 mai sînt de semnalat două articole privitoare la politica externă a Angliei în secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea. În primul: „The Anglo-Dutch Rapprochement of 1677" (Apropierea anglo-olandeză din 1677), nr. 289, p. 614—648, K. H. D. Hardy, înfăţişează împrejurările în care Anglia s-a rupt de alianţa cu Ludovic al XIV-lea şi s-a apropiat de Olanda, apropiere ce urma să fie consolidată prin căsătoria Mariei, nepoata regelui Carol al II-lea Stuart cu Wilhelm de Orania. În centrul atenţiei autorului stă lupta dintre partizanii alianţei olandeze, sprijiniţi de parlament şi Carol al II-lea, pentru care alianţa franceză reprezenta cel mai puternic punct de sprijin în acţiunea sa de emancipare a monarhiei de sub controlul parlamentului. Autorul reaminteşte că datorită subsidiilor primite de la curtea Franţei, Carol al II-lea căpătase o oarecare independenţă faţă de un parlament care îi refuza sistematic cererile de bani. Pentru camera comunelor alianţa olandeză însemna un mijloc de a opri ocuparea de noi poziţii franceze pe teritorii aflate în imediata apropiere a coastelor engleze. În afară de aceasta, camera comunelor voia să scape şi de starea de dependenţă faţă de politica unei mari puteri continentale, ale cărei pretenţii de hegemonie nu o lăsau să acţioneze în directii conforme intereselor burgheziei engleze.

În al doilea articol: „Britain and the Alliance of Hanover. April 1725-February 1726 (Britania şi alianţa de la Hanovra. Aprilie 1725-februarie 1726), nr. 288, p. 404—430. G. C. Gibbs se ocupă de acţiunea diplomatică pentru crearea unei coaliţii continentale ca răspuns la apropierea austro-spaniolă realizată prin tratatele de pace, comerţ şi alianţă semnate la 30 aprilie şi 1 mai 1725 la Viena.

Aceste tratate ameninţau serios poziţiile economice şi politice ale Angliei, deoarece Spania acorda aceleaşi privilegii negustorilor din imperiul habsburgic ca şi negustorilor englezi. Pe plan politic, Austria promitea Spaniei bunele sale ofi ii pentru redobîndirea Gibraltarului. Ca urmare a tratatelor de la Viena, Spania a şi început o politică de presiuni la adresa Angliei cerîndu-i Gibraltarul şi ameninţînd că în caz de refuz va retrage toate privilegiile acordate negustorilor englezi atît în metropolă cît şi în colonii. Însemna că piaţa engleză de mărfuri manufacturate avea să sufere serioase prejudicii. Din punct de vedere politic apropierea austro-spaniolă constituia un mare pericol pentru echilibrul european şi totodată putea favoriza în cazul unor situaţii tulburi restaurarea dinastiei Stuart. Lucrurile se mai complicau şi cu mişcarea antiprotestantă din Germania susţinută pentru scopuri pur politice de împăratul Austriei, ceea ce nu convenea nici Angliei nici Prusiei, care îşi vedeau astfel subminată influenţa în afacerile germane. Ca răspuns la toate aceste probleme, la 3 septembrie 1725, Anglia, Franţa şi Prusia au încheiat o contra-alianţă la Hanovra. Anglia încerca de asemenea să atragă şi Olanda, deoarece era îngrijorată că în eventualitatea unui război, acest stat va profita de neutralitate dezvoltîndu-şi comerţul în detrimentul statului insular. Observăm că alianţa de la Hanovra a fost determinată de însemnaţi factori economici şi politici. Autorul însă ţine să pună pe primul plan factorii politici arătînd că ceea ce interesa mai întîi Anglia era menţinerea echilibrului european ameninţat cu ruptura de alianţa austro-spaniolă.

Autorul ignorează astfel că în fond echilibrul european, pentru menţinerea căruia lupta Anglia, nu făcea altceva decît să creeze premise politice favorabile expansiunii economice a acestei puteri, expansiune care era obiectivul principal al burgheziei engleze în plină ascensiune.

★

După cum au putut remarca din prezentarea de mai sus, „The English Historical Review" se ocupă aproape cu exclusivitate de istoria Angliei. Din punct de vedere al cronologiei faptelor expuse, majoritatea articolelor cuprinse în revistă se opresc la secolul al XVIII-lea, foarte puţine sînt pentru secolul al XIX-lea şi nici unul pentru secolul al XX-lea. Problemele actuale ale istoriei ies complet din cîmpul de vedere al revistei.

Articolele au mai mult un caracter factologic şi se ocupă aproape cu exclusivitate de instituţiile şi istoria claselor dominante. Lupta de clasă şi situaţia economico-socială grea a maselor populare din timpul evului mediu englez — aceasta fiind perioada cea mai des tratată — nu interesează decît ca fapte de inventar. Cînd ac ste fenomene apar în documentele cercetate, autorii le inserează alături de celelalte fapte, fără a căuta ca prin analize şi cercetări speciale să descopere cauzele profunde care le determinau.

Astfel trebuie relevat faptul că revista nu are în aceşti din urmă doi ani — 1957 şi 1958 — un singur articol consacrat istoriei ţărănimii engleze şi păturilor sărace de la oraşe, care în condiţiile atît de tipice ale dezvoltării capitalismului în Anglia pot fi obiectivul a atît de laborioase şi interesante cercetări.

S. Columbeanu

Kwartalnik Historyczny

I XV (195), nr. 1—4).

Două sînt problemele de bază, care se reflectă în paginile revistei „Kwartalnik Historyczny", organul Institutului de istorie al Academiei Polone de Științe : *a*) pregătirile pentru Congresul al VIII-lea al istoricilor poloni și *b*) pregătirile pentru aniversarea mileniului statului polon.

În numărul 1 al revistei de mai sus este publicată chemarea direcției generale a Societății istoricilor poloni la cel de-al VIII-lea congres general la Cracovia, în zilele de 14—17 septembrie 1958. În această chemare se arată că de la cel de-al VII-lea congres al istoricilor poloni, ținut la Wroclaw în anul 1948, știința istorică polonă a suferit transformări esențiale de natură metodologică și organizatorică. În multe domenii, aceste transformări au contribuit la progresul cercetărilor istorice : s-au descoperit fapte noi, s-au formulat opinii noi despre începuturile societății și statului polon, despre dezvoltarea agriculturii, meșteșugurilor, despre formarea claselor sociale, despre istoria țărănimii și a mișcării muncitorești și despre condițiile de viață ale întregului popor. S-au făcut însă și greșeli, mai ales atunci cînd cercetările au fost concentrate numai asupra anumitor probleme și cînd, căutîndu-se să se descopere trăsăturile specifice și autohtone ale procesului istoric polon, acesta a fost rupt de cadrul istoriei generale. Lipsurile au fost însă în parte înlăturate, iar rezultatul noii concepții asupra istoriei Poloniei este opera colectivă. „Istoria Poloniei", a început să apară în forma ei definitivă. S-au realizat progrese și în domeniul lucrărilor regionale, al adîncirii culturii istorice în societate și al îmbunătățirii situației învățămîntului istoriei în școli. Scopul urmărit de congres este de a trece în revistă situația cercetărilor asupra trecutului Poloniei în cadrul istoriei generale. În ceea ce privește programul congresului, intenția organizatorilor lui este aceea de a îmbina cerințele sintezei cu cele ale cercetărilor speciale.

Tot în acest număr (p. 256—257) se dă și programul (într-o formă susceptibilă de modificări) congresului. Se prevede prezentarea de referate atît în plenara congresului (de pildă referatul lui K. Tymieniecki, „Începuturile feudalismului în Polonia", cît și în următoarele secții : secția de istorie antică (între referate, K. Majewski, „Populațiile Poloniei antice și cele ale provinciilor dunărene. Relații și influențe reciproce" ; T. Zawadzki, „Influența cuceririi romane asupra populațiilor din provinciile dunărene") ; secția de istorie a Poloniei pînă la mijlocul sec. XV (între referate, K. Pieradzka, „Studii asupra izvoarelor „Istoriei" lui Dlugosz") ; secția de istorie a Poloniei de la jumătatea sec. XV pînă la jumătatea sec. XVIII (între referate, K. Gorski și M. Biskup, „Locul și rolul Poloniei în politica internațională în a doua jumătate a sec. XV" ; J. Garbacik, „Problema turcească la sfîrșitul sec. XV și începutul sec. XVI" și A. Wyczanski, „Locul și rolul Poloniei în politica internațională în prima jumătate a sec. XVI" ; K. Lepszy, „Locul și rolul Poloniei în a doua jumătate a sec. XVI" ; W. Czaplinski, „Locul și rolul Poloniei în prima jumătate a sec. XVII" ; K. Piwarski, „Poziția internațională a Poloniei în a doua jumătate a sec. XVII") ; secția de istorie a Poloniei de la jumătatea sec. XVIII pînă la jumătatea sec. XIX ; secția de istorie contemporană a Poloniei ; secția de istorie economică ; secția de istorie a statului și dreptului ; secția de istorie militară și secția de științe auxiliare ale istoriei.

În n-rul 2 al revistei (p. 351—352), Stan Herbst, în articolul intitulat „Cel de-al VIII-lea Congres general al istoricilor poloni", arată că punctul de plecare al acestui congres trebuie să fie stabilirea locului, în care se găsesc în prezent istoricii poloni, și a căii dezvoltării viitoare a științei istorice din Polonia. Se trec în revistă realizările obținute în deceniul care s-a scurs de la congresul al VII-lea (1948) : noi publicații de documente, formarea unei noi generații de cercetători, monografii fundamentale și o nouă metodologie, care a lărgit orizontul de cercetare ; s-a extins sfera cercetărilor asupra istoriei contemporane ; a luat ființă Institutul de istorie al Academiei Polone de Științe ; Societatea istoricilor poloni a acoperit țara cu o rețea de filiale mai deasă ca oricînd ; a apărut un mare număr de reviste istorice. Se schițează apoi sarcinile noului congres : acesta trebuie să constituie locul de analiză a științei istorice polone în ansamblul ei și să contribuie la recuperarea timpului pierdut ; se va da o importanță deosebită cerinții de planificare a cercetărilor, fără a neglija însă lucrările individuale ; se va destina un loc mai mare istoriei politice și domeniilor specializate, cu o metodică deosebită, ca istoria economică, istoria statului și dreptului, istoria militară ; congresul urmează să fie un congres la care se vor aborda probleme științifice de specialitate, dar în același timp și probleme de caracter general, cu participarea cercetăto-

rilor, profesorilor, învăţătorilor şi iubitorilor de istorie.

A doua problemă de bază, tratată în coloanele revistei „Kwartalnik Historyczny" se referă la pregătirile pentru aniversarea mileniului statului polon. În nr. 3 al revistei (p. 707—717) A. Gieysztor se ocupă de „Programul cercetărilor în legătură cu mileniul statului polon". Este primul din ciclul de articole (cu caracter de discuţii) şi studii, pe care redacţia revistei intenţionează să le consacre aniversării acestui important eveniment din istoria Poloniei. După autor, programul aniversării mileniului polonez (care va avea loc în cursul anilor 1960—1966) trebuie să cuprindă mai ales cercetări asupra genezei statului şi naţionalităţii, asupra fazei care a făcut să nască din trib şi din formele decandente ale comunei primitive o societate nouă, feudală în forma sa politică şi structurală : statul Piaştilor. Prima şi principala problemă este aceea de a se defini locul Poloniei evului mediu timpuriu în Europa din acea epocă. Trebuie să se înceapă cu cercetări comparative asupra evoluţiei ţărilor limitrofe. Este necesar să se organizeze o sesiune ştiinţifică, în care specialiştii străini să poată prezenta rezultatul cercetărilor lor asupra genezei sistemului economic, social şi politic, stabilit în ţările lor în sec. IX şi X. Aceasta ar facilita bilanţului actual al cercetărilor asupra maturizării formelor sociale şi politice ale feudalismului, punînd originile Poloniei pe o bază comparativă mai vastă. A doua problemă este formarea societăţii împărţite în clase şi a primelor organizaţii de stat pe teritoriul polonez. A treia problemă : formarea statului polonez, începînd de la jumătatea sec. IX pînă în timpul lui Boleslaw Chrobry (cel Viteaz) (992—1025), atrăgîndu-se mai ales atenţia asupra diferenţierii regionale a Poloniei din această epocă, cît şi asupra colonizării rurale. A patra problemă : prima perioadă de existenţă a statului, adică soarta monarhiei feudale timpurii din sec. XI şi XII. Pe lîngă acestea, autorul propune editarea de izvoare istorice referitoare la epoca de mai sus.

Al doilea articol, publicat tot în numărul 3 al revistei (p. 947—948), este semnat de T. Manteuffel şi poartă titlul „Cercetările istoricilor în cadrul aniversării mileniului statului polon". Se arată că aniversarea mileniului va contribui la înviorarea cercetărilor asupra trecutului Poloniei. Discuţiile asupra planului acestei aniversări se duc atît în sînul comitetului pregătitor al aniversării mileniului din Varşovia, cît şi în sînul diferitelor centre ştiinţifice, precum şi în filialele Societăţii istoricilor poloni. O chestiune discutată rămîne deocamdată sfera cronologică a cercetărilor de efectuat. Unii sînt de părere ca aceste cercetări să cuprindă întregul mileniu, alţii să se limiteze numai la evul mediu timpuriu. În ultimul moment a învins punctul de vedere ca lucrările să se limiteze numai la începuturile statului polon. Lucrările de caracter general vor fi elaborate de Institutul de Istorie al Academiei Polone de Ştiinţe, iar cele de caracter local, de diferite societăţi ştiinţifice şi de universităţi. Lucrările referitoare la istoria generală a Poloniei vizează în clipa de faţă modernizarea şi îmbogăţirea „atelierului" ştiinţific al medievistului. Se plănueşte aşadar terminarea noii ediţii a „Vieţii Sf. Wojciech", precum şi a noii ediţii a celor mai vechi anale polone. Ambele publicaţii vor constitui o continuare a noii serii din „Monumenta Poloniae Historica", iniţiată după război de Academia Polonă de Ştiinţe. Un deziderat ştiinţific rămîne şi editarea urgentă a cronicii lui Kadlubec. S-a proiectat apoi publicarea de izvoare arabe, nordice şi bizantine referitoare la istoria Poloniei, precum şi editarea în fotocopii a celor mai vechi documente polone. Acestea ar constitui o continuare a publicaţiei „Monumenta Poloniae Paleographica". Se plănuieşte apoi întocmirea şi publicarea de către istorici a unui dicţionar geografic al ţărilor polone pînă în sec. XV inclusiv.

Pe lîngă cele de mai sus, în cele patru numere ale revistei poloneze se publică şi articole de un cuprins variat. Astfel în nr. 1 al revistei se publică articolul lui E. Cornaret „Comerţul Franţei cu Germania şi cu ţările Europei de nord în sec. XVI" (p. 3—13). Autorul distinge în Europa secolului al XVI-lea trei mari zone economice : zona de nord-est (Franţa de nord şi litoralul de vest, cu Ţările de Jos, Anglia şi teritoriile de la Rin), al cărei centru era oraşul Anvers ; zona de sud (Franţa meridională cu oraşul Lyon, statele italiene, care au rolul de căpetenie, Germania de sud-vest cu oraşele Frankfurt, Augsburg, Ulm şi Nürenberg) ; şi zona care cuprindea platoul german, litoralul Balticei, întinzîndu-se spre est : aici domina Hansa. Relaţiile dintre estul Franţei şi Germania meridională sînt perceptibile deja în sec. XV, Lyonul, luîndu-şi importanţă, întreţine relaţii comerciale cu Frankfurtul. Relaţiile dintre Germania de est şi Franţa existau încă din sec. XIII, pentru o mare parte ca relaţii hanseatice. Începînd de la jumătatea sec. XV şi pînă la anul 1585, oraşul Anvers joacă rolul hotărîtor care trece apoi asupra Amsterdamului. În a doua jumătate a sec. XVI, deşi importul de grîu are loc prin intermediul Anversului, negustorii francezi pătrund totuşi pînă în oraşele germane şi sporadic, chiar pînă în Rusia. Intensitatea schimbului comercial între zona de nord-vest şi zona de nord creşte în a doua jumătate a

sec. XVI; aceasta se referă, între altele, la relațiile franco-germane. În ceea ce privește tehnica comercială, în nord se practica comerțul de schimb. Italia și țările Europei occidentale folosesc pe scară largă scrisorile de credit. Contactele legate de marile case comerciale duc la apropierea dintre teritorii diferite. Europa, ca piață unitară, nu se formează însă decît cu greu. Sec. XVII va spori contactele Germaniei de nord cu zona Balticei și cu cea a Atlanticului.

Tot în acest număr, J. Adamus se ocupă de „Problemele neoromantismului istoric polonez" (p. 16—36). Articolul este scris pe marginea polemicii stîrnite de lucrarea autoarei K. Sreniowska, „Stanislaw Zakrzewski. Contribuție la caracterizarea curentelor ideologice în istoriografia polonă 1893—1936". Autoarea acestei lucrari a căutat să demonstreze posibilitatea existenței, ca disciplină istorică deosebită, a istoriei istoriografiei. Aceasta însă după Adamus — este înlocuită foarte des de panegirice. Lucrările în domeniul istoriei isto iografi i pot deveni biografii de istorici sau monografii asupra unor curente particulare. J. Adamus scoate în evidență meritele autoarei, care a știut să demonstreze că lucrările lui Zakrzewski sînt astăzi perimate și că ele reprezintă în istoriografia poloneză curentul reacționar. Într-adevăr, istoricul studiat mai sus a exagerat teoria suveranității în ceea ce privește începuturile Polonici. Greșeala acestei teorii constă în părerea că societatea este un factor pasiv față de suveranii epocii. Concepția, împărtășită de Zakrzewski, asupra caracterului național anarhic a fost în istoriografia polonă cu tendințe conservatoare și naționaliste nu numai o funcție interioară ci și o formă a justificării servituții politice.

Numărul 2 al revistei cuprinde articolul lui J. Bardach, „Rolul normanzilor în țările slave de răsărit la începutul evului mediu" (p. 368—399). Articolul este scris pe marginea ultimelor lucrări ale medievistului polon, H. Low mianski, care susține teza că vechiul stat kievian este rezultatul organic al dezvoltării economice și sociale a societății slave orientale. Autorul articolului crede că este greșit să se aplice metoda comparativă pentru a se fixa rolul normanzilor în statul kievian, atunci cînd se vorbește de influența lor în Polonia și Boemia; prezența elementului normand în statul kievian și rolul său în această țară constituie un caz special, fără analogie cu celelalte țări slave. Autorul este de acord cu Lowmianski, care vede în rezultatele cercetărilor arheologilor și istoricilor sovietici fondul concepției despre originile statului kievian, concepție definită de el ca teoria genezei slave a acestui stat. Autorul consideră ca o sarcină preliminară și urgentă în cercetările asupra problemei normande în statul K evian sistematizarea și folosirea tuturor izvoarelor orientale arabe, persane și ebraice. În ceea ce privește termenul „Rus" (numele statului și ținuturilor cu Populație uralo-rusă), care a constituit obiectul unor îndelungate controverse, autorul, confruntînd un mare număr de mențiuni, exclude caracterul social și de clasă al acestui nume și-și exprimă îndoiala în ceea ce privește teza transformării denumirii „Rhos" la greci înainte de sec. IV, cît și presupunerea derivării ei din rîul Roś (afluent al Niprului) din Ucraina, propunînd noi cercetări în acest domeniu. Autorul subliniază justețea tezei fundamentale a lui Lowmianski, după care evoluția internă a dezvoltării economice în țările slave de răsărit a constituit baza formării sistemului lor statal, creînd în același timp premisele diferențierii sociale și ale formării clasei stăpînitoare; organizațiile politice slave au fost primele organizații care se socotesc obișnuit ca state de trib; trecerea statelor de trib slave de răsărit la statul rus din prima perioadă a feudalismului a fost precedată de apariția și dezvoltarea acestor organizații politice, varegii au jucat un timp oarecare un rol politic important în sînul clasei conducătoare, constituind o minoritate în această clasă, în care elementul slav a predominat numeric și cultural.

Tot în acest număr, H. Batowski publică articolul „Călătoria lui Beck în Romînia în octombrie 1938" (p. 423—437). Studiul se bazează pe memoriile fostului ministru de externe al Romîniei (la 1938), N. Petrescu-Comnen, publicate în italienește în anul 1947, precum și pe cele ale lui Beck, fostul ministru de externe al Poloniei în anii 1932—1939.

Numărul 4 din „Kwartalnik Historyczny" (p. 1031—1034) cuprinde hotărîrile Congresului al VIII-lea al istoricilor poloni ținut la Cracovia în luna septembrie 1958, darea de seamă asupra dezbaterilor congresului urmînd să apară în numărul viitor al revistei. La acest congres s-a examinat situația actuală a cercetărilor asupra istoriei Poloniei, scoțîndu-se în evidență atît noile realizări ale științei istorice polone, cît și problemele controversate, care urmează să constituie obiectul viitoarelor lucrări și discuții științifice. Cu acest prilej s-a constatat că, datorită colaborării din ce în ce mai strînse dintre istorici, arheologi și cercetătorii altor discipline istorice, s-a obținut un progres esențial în ceea ce privește etapele inițiale ale dezvoltării societății și statului polonez. Rezultate noi și prețioase le-au adus cercetările asupra i toriei agriculturii, meșteșugurilor și comerțului. Progrese importante au fost realizate în domeniul cercetărilor asupra is-

toriei ţăranilor şi muncitorilor, asupra vieţii şi luptei pentru eliberarea lor socială şi politică. Au făcut un pas înainte şi cercetările asupra istoriei statului şi dreptului, precum şi asupra istoriei organizaţiei militare. S-au depus eforturi susţinute pentru elaborarea unei sinteze ştiinţifice a istoriei Poloniei din care a apărut primul tom. În ultimii ani s-a căutat apoi să se intensifice cercetările referitoare la ştiinţele auxiliare ale istoriei. Recent se constată o înviorare a cercetărilor regionale. Totodată s-au dezvoltat şi s-au lărgit simţitor „atelierele" ştiinţifice: s-au îmbogăţit colecţiile arhivale şi s-au sporit numeric cadrele de cercetători. În acelaşi timp s-a lărgit tematica cercetărilor cu noi sectoare, ca, de pildă, istoria celui de-al doilea război mondial şi a ocupaţiei hitleriste în Polonia.

În rezoluţie se enunţă că au fost supuse unei aspre critici concepţiile greşite pr vind studiul istoriei polone, rupîndu-se cu schematismul şi dogmatismul caracteristic unei părţi din lucrări, mai ales asupra istoriei contemporane şi iniţiindu-se cercetări bazate pe principiile unei stricte aplicări a criteriilor ştiinţifice, cu folosirea deplină a cuceririlor metodologiei creatoare a materialismului istoric.

În ultimii ani, raporturile dintre ştiinţa istorică pol nă şi cea a altor ţări au fost extinse.

Producţia ştiinţifică istorică în continuă creştere îşi găseşte expresia în numeroase monografii. În cursul anilor 1956—1958, numărul de cărţi ştiinţifice de popularizare cu conţinut istoric a crescut cu 1/3, ajungînd, în anul 1957, la 267 cărţi şi 27 reviste istorice (generale, de specialitate şi regionale), fapt ce a făcut posibilă, pe de o parte, publicarea rapidă a rezultatelor cercetărilor, iar pe de alta, iniţierea de discuţii ştiinţifice asupra lor. S-au creat noi centre de cercetări regionale, înzestrate cu revistele lor, şi s-au activat centrele existente. Activitatea „Societăţii istorice poloneze" în centre din afara universităţilor s-a lărgit. Se observă, deşi încă insuficient, o apropiere reciprocă între lucrătorii ştiinţifici din cîmpul istoriei şi al învăţămîntului.

Congresul a formulat următoarele sarcini: intensificarea continuă a cercetărilor în domeniul istoriei moderne şi contemporane, în special asupra perioadei dintre cele două războaie mondiale, precum şi asupra perioadei celui de-al doilea război mondial şi a ocupaţiei; înlăturarea crizei în sectorul istoriei politice prin legarea lui de procesul istoric în ansamblul său; intensificarea cercetărilor asupra istoriei generale, mai ales în chestiuni legate de istoria Poloniei; activarea cercetărilor în domeniul ştiinţelor auxiliare; dezvoltarea cercetărilor regionale, ca izvor important pentru îmbogăţirea istoriei naţionale cu fapte şi interpretări noi; organizarea de conferinţe consacrate diferitelor probleme; dezvoltarea mai amplă a discuţiilor ştiinţifice cu ajutorul revistelor de istorie; coordonarea la scara ţării a planului de publicare de documente şi intensificarea lucrărilor de editare şi bibliografice; publicarea de inventare arhivistice; dezvoltarea şi strîngerea legaturilor internaţionale prin: continuarea lucrărilor iniţiate în comun cu istoricii din ţările socialiste surori, ca cercetările polono-sovietice asupra istoriei insurecţiei din anul 1863 şi a mişcării muncitoreşti, precum şi prin asigurarea cercetării mai ample a literaturii istorice străine.

Congresul a îndemnat, în sfîrşit, pe toţi istoricii poloni să ia parte activă la lucrările consacrate celor trei aniversări: un mileniu de la întemeierea statului polon (963—1963), 550 de ani de la bătălia de la Grünwald (1410—1960) şi 100 de ani de la „insurecţia din ianuarie" (1863—1963).

Următorul congres a fost fixat pentru anul 1963.

Numărul 4 cuprinde apoi cîteva articole consacrate perioadei formării statului polon de după primul război mondial. Între acestea, articolul lui H. Jablónski, intitulat „Întemeierea celei de-a doua Republici Polone în anul 1918, în cadrul istoriei Europei" (p. 1035—1056) aduce o serie de precizări importante.

În primul rînd se arată că problema polonă a fost considerată de Antantă la începutul războiului din 1914—1918, drept o problemă internă rusească. Rusia ţaristă urmărind slăbirea Germaniei, trata şi ea chestiunea polonă sub acest punct de vedere. Concepţiile referitoare la soluţionarea acestei probleme cu sprijinul Austriei nu duceau la alt rezultat, decît la încorporarea Regatului Poloniei în monarhia habsburgică. Planurile Germaniei se legau de concepţia creării organismului statal denumit „Mitteleuropa", sau de îmbucătăţirea Regatului Poloniei. Victoria oricărui partid, legat de diferitele concepţii de mai sus, nu putea deci garanta independenţa ţării. După Revoluţia din Februarie, chestiunea polonă, devenită o parte a problemei ruseşti, apăru deodată într-o formă nouă. Revoluţia a creat un stat nou care a susţinut activ drepturile suverane ale naţiunii poloneze. Revoluţia germană, declanşată sub influenţa climatului creat de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, n-a fost decît o revoluţie burghezo-democrată. În urma declaraţiilor lui Wilson, politicienii poloni, care mai înainte susţineau teza unificării teritoriilor poloneze sub sceptrul ţarului, au început să se gîndească la o Polonie care ar

fi servit de pion al influențelor occidentale. Viitoarele frontiere ale Poloniei au fost fixate în cea mai mare parte prin negocieri între marile puteri. Anglia s-a ridicat împotriva măririi nemăsurate a Poloniei, ca aliată a Franței, fără a dori slăbirea prea tare a Germaniei. Politica Angliei a decis soarta Danțigului ca oraș liber. După planurile Franței, Polonia trebuia să joace și un rol antisovietic, revoluția rusă dînd o lovitură sensibilă imperialismului francez. Alianța franco-polonă din anul 1921 a servit la subordonarea Poloniei politicii antisovietice și dependenței economice a țării. O mare parte din burghezia polonă a susținut totuși această alianță. Concepția noului stat polon, înglobînd teritorii nepoloneze de la răsărit, a sporit conflictele interne și a avut o influență negativă asupra istoriei acestui stat.

A. Ajnenkiel semnează articolul intitulat „În legătură cu istoria guvernului provizoriu popular de la Lublin" (p. 1057—1090). Este vorba de guvernul format la Lublin, în zona de ocupație austriacă, în noiembrie 1918, din reprezentanții grupurilor independente de stînga, în frunte cu șeful Partidului Socialist Polonez (activînd atunci în ilegalitate), I. Daszinski și cu șeful radicalilor populari, S. Thugutt, sprijiniți de „Organizația Militară Polonă". Noul guvern s-a ridicat împotriva cabinetului format de Germania și Austro-Ungaria în zonele lor de ocupație. A publicat un manifest prin care a proclamat Polonia republică populară, anunțînd o serie de reforme sociale, ca reforma agrară, naționalizarea anumitor ramuri industriale etc. Acest manifest însă, ca și activitatea acestui guvern, cu tot caracterul radical, nu atacă sistemul capitalist. Cea mai mare parte din lozincile lui radicale au fost influențate apoi de tendințele reacțiunii, în scopul de a slăbi grupările revoluționare și de a preveni revoluția socialistă în Polonia. Guvernul a fost subordonat lui Pilsudski, după întoarcerea lui din captivitatea germană de la Varșovia.

În sfîrșit, semnalăm articolul lui Z. Landau, „Cîteva probleme litigioase referitoare la relațiile polono-americane din anii 1918—1920" (p. 1093—1108), în care autorul caută să demonstreze caracterul discutabil al tezei cu privire la rolul principal și hotărîtor al Statelor Unite ale Americii în pregătirea războiului polono-sovietic, și să susțină teza în legătură cu tendințele capitalului american de a-și subordona economia națională a Poloniei în anii 1918—1920. Articolul, avînd numai un caracter de contribuție restrînsă la discuții, nu se ocupă de ansamblul politicii Statelor Unite față de Rusia Sovietică și nu analizează mai profund relațiile politice și economice polono-americane de după primul război mondial.

I. Corfus

ÎNSEMNĂRI BIBLIOGRAFICE

ISTORIA ROMÎNIEI

N. N. CONSTANTINESCU, *Aspecte ale dezvoltării capitalismului premonopolist în Romînia*. Editura de stat pentru literatură politică, București, 1957, 187 p.

Apariția și dezvoltarea capitalismului premonopolist în țara noastră constituie una dintre cele mai importante probleme care trebuie rezolvată. Cunoașterea ei și a întregului complex de fenomene economico-sociale legate de capitalism este de o însemnătate deosebită, nu numai din punctul de vedere al gradului de dezvoltare atins de capitalism la noi, dar și pentru că oferă posibilitatea unei aprecieri mai juste a aspectului social al problemei. Aceasta a determinat, de altfel, pe cercetători să o ia în studiu, cu atît mai mult cu cît vechea istoriografie a neglijat-o.

În articolele, destul de numeroase care s-au scris pînă în prezent, această problemă a fost atinsă numai în treacăt. O lucrare mai amplă care i-a fost consacrată este cea apărută în Editura pentru literatură politică sub semnătura conf. univ. N. N. Constantinescu.

Complexul problemelor ridicate de evoluția capitalismului în țara noastră este rezumat de autor în cinci capitole și anume: Acumularea primitivă a capitalului; Dezvoltarea capitalismului în industrie și în transporturi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea; Dezvoltarea capitalismului în agricultură pînă la 1900; Comerțul, creditul și circulația monetară și Crizele economice.

În lumina învățăturii marxist-leniniste autorul analizează condițiile apariției capitalismului în țara noastră, oprindu-se înainte de toate asupra procesului de separare a producătorului de mijloacele de producție și transformarea acestora în capital.

La baza acumulării primitive a capitalului a fost, ca și în alte țări, exproprierea țărănimii. În lucrare sînt analizate metodele folosite de expropriatori, care au slujit acumulării: acapararea pămînturilor moșnenești și răzășești pe temeiul așa-ziselor „danii" meșteșugite, restrîngerea pămînturilor clăcașilor, dările și obligațiile de tot felul către domnie, către boieri etc. culminînd cu legiuirile agrare din 1853—1854 în Transilvania și 1864 în Țara Romînească și Moldova. Așa cum a arătat Marx, la baza întregului proces al acumulării primitive a capitalului a stat violența.

Analizînd izvoarele acumulării capitalului (luarea în arendă de la stat a vămilor și impozitelor, jefuirea bugetului de stat, folosirea datoriei publice, „răscumpărarea" pămîntului, protecționismul etc.), autorul neglijează un important izvor — comerțul intern. Deși acordă importanța cuvenită comerțului exterior — bineînțeles de după înlăturarea monopolului turcesc (1829) cînd porturile Brăila și Galati devin porturi franco, cînd deci sursele bănești cresc simțitor — autorul trece cu vederea rolul comerțului intern, ca unul din importantele izvoare ale acumulării. Clasicii marxism-leninismului au scos în evidență rolul capitalului comercial și cămătăresc, ca sursă de acumulare a capitalului, ceea ce autorul nu face, cu atît mai mult cu cît în țara noastră capitalul cămătăresc provoca adevărate ravagii în masa producătorilor de la orașe și de la sate, în sarcina cărora cădeau dobînzile exorbitante.

Capitolul II al cărții înfățișează dezvoltarea capitalismului în industrie și transporturi pînă la sfîrșitul sec. al XIX-lea. În cadrul acestui capitol autorul analizează etapele mai importante care i-au favorizat dezvoltarea: legiuirile agrare — bineînțeles cu rezerva că ele au fost făcute pe jumătate, obținerea independenței de stat în 1877, care a dus la lărgirea și consolidarea pieței interne și în al treilea rînd măsurile luate de burghezie în favoarea și pentru protejarea industriei națio

nale (este vorba de tariful vamal din 1886 şi legea pentru încurajarea industriei din aprilie 1887).

Autorul nu accentuează însă suficient rolul acestor măsuri în întărirea bazei economice a burgheziei, ştiut fiind că, aşa cum a arătat Marx [1], sistemul protecţionist a fost un mijloc artificial de a fabrica fabricanţi, de a expropria muncitori independenţi, de a capitaliza mijloace de producţie şi de subsistenţă".

Pe baza datelor statistice, autorul urmăreşte evoluţia diferitelor ramuri industriale, precum şi răspîndirea maşinismului în industrie pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea.

În legătura cu revoluţia industrială, — desfăşurată greoi şi neterminată în unele ramuri (textilă, metalurgie etc.) nici la primul război mondial imperialist — autorul abordeaza şi problema formării clasei muncitoare, a situaţiei şi luptelor ei. Socotim că era necesar, în legătură cu aceasta, să se arate, cît de cît, compoziţia socială, de clasă, de care este legat elanul luptei sale revoluţionare într-o etapă sau alta, dat fiind că fără cunoaşterea schimbărilor intervenite în compoziţia socială a proletariatului, nu poate fi just apreciata intensitatea mişcării sale revoluţionare într-o etapă dată.

Un loc important îl ocupă în lucrare dezvoltarea capitalismului în agricultură pînă la 1900. Concluzia care se desprinde din analiza acestui capitol este aceea că în ţara noastră, datorită rămăşiţelor relaţiilor feudale, — urmare a căii reformiste de tip prusac în rezolvarea problemei agrare — agricultura se află într-un stadiu înapoiat, care condamna masele populare la cruntă mizerie.

Autorul analizează aici structura proprietăţii private asupra pămîntului. Procesul de diferenţiere a ţărănimii (pe baza suprafeţelor de pămînt ai nventarului agricol, a recoltei etc.) ni se pare totuşi puţin confuz tratat. Este necesar să se evite unele aprecieri contradictorii care-l fac pe autor să afirme uneori (a se vedea p. 95) că „la sfîrşitul secolului al XIX-lea ţărănimea din Romînia era puternic diferenţiată", iar altă dată că mulţimea rămăşiţelor feudale (camăta, politica fiscală etc.) constituia o piedică în descompunerea, diferenţierea ţărănimii, aşa cum se afirmă în paginile următoare (96—98).

În cadrul unor subcapitole sînt analizate apoi o serie de probleme ca : trecerea gospodariei bazată pe clacă la gospodăria capitalistă (în care accentul se pune pe ceea ce Lenin numeşte sistem de tranziţie „unde se îmbinau trăsăturile sistemului bazat pe clacă cu trăsături specific capitaliste"), dezvoltarea agriculturii cu caracter comercial, problema rentei diferenţiale, a rentei absolute, a preţului pămîntului, opoziţia dintre sat şi oraş şi lupta de clasă la sate.

Un alt capitol se ocupă de problema comerţului, creditului şi circulaţiei băneşti. Se specifică aici principalele forme ale comerţului şi exploatarea de către capitalul comercial a maselor de la oraşe şi sate, importanţa creditului şi rolul său în dezvoltarea industriei, agriculturii etc.

Ultimul capitol tratează crizele economice şi în mod special criza de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul sec. XX. Am fi aşteptat totuşi mai multe date şi desigur o mai amplă analiză asupra acestei crize, deosebită nu numai prin amploarea şi consecinţele ei dezastruoase asupra întregii economii a ţării, mai ales asupra maselor muncitoare, dar şi pentru rolul jucat în concentrarea şi centralizarea capitalului şi favorizarea apariţiei formelor monopoliste în economia ţării.

Sînt de semnalat şi unele deficienţe de formulare, de pildă la pagina 9. „Desfiinţarea tîrzie a iobăgiei a determinat atît slaba dezvoltare a capitalismului în Romînia, cît şi persistenţa rămăşiţelor iobăgiei în economie". Persistenţa rămăşiţelor feudale nu a fost peste tot legată de desfiinţarea tîrzie a iobăgiei. De altfel, trebuie să ţinem seamă aici, în primul rînd nu de data la care a avut loc înlăturarea orînduirii feudale, ci de calea adoptată în abolirea ei, de modul cum s-a realizat. Pe de altă parte, socotim că, chiar dacă lucrarea se adresează marelui public, trebuie evitate expresii de felul lui „cică" şi altele care nu-şi găsesc justificarea într-o lucrare cu caracter ştiinţific.

În ansamblul ei, lucrarea aduce un aport însemnat la cunoaşterea trecutului nostru economic.

M. I.

* * * *Monografia raionului Corabia cu specială privire la trecutul de luptă al poporului pentru libertate şi progres.* Craiova, 1958, 65 p. Sfatul Popular al raionului Corabia, Secţia de învăţămînt şi cultură.

Această broşură a apărut cu prilejul celei de-a 10-a aniversări a proclamării R.P.R. şi reprezintă un început bun în munca de cercetare a trecutului local. Autorii — profesorii Preda Grigore, Buzescu Const. şi Manea Teodor din Corabia — au prezentat în primul capitol : Condiţii naturale şi social-economice ale raionului Corabia aducînd date interesante referi-

[1] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, Ed. P.M.R., Buc., 1948, p. 668—669.

toare la așezare, condițiile naturale geografice, dezvoltarea economică în trecut și azi etc. (p. 7—9). Capitolul II intitulat „Dezvoltarea social-politică" (p. 9—27) conține date în legătură cu trecutul celor mai importante așezări omenești (sate și comune) din raionul Corabia din cele mai vechi timpuri pînă în sec. XIX. Rînd pe rînd autorii au prezentat trecutul acestor așezări în epoca veche și feudală pe baza documentelor publicate și inedite precum și a elementelor de tradiție locală. Se arată astfel că regiunea respectivă a cunoscut o bogată activitate în perioada stăpînirii romane. a migrației popoarelor. Drept rezultat, peste stratul de cultură daco-roman s-a așternut o cultură romîno-slavă și un mare număr de așezări de tip rural își au originea în sec. XV—XVI. În același timp autorii prezintă viața grea a țăranilor în evul mediu, asuprită de boierii localnici și mai tîrziu de turci, precum și lupta acestora împotriva asupritorilor, luptă care se desfășoară necontenit pînă în sec. XIX.

Capitolul III este consacrat „Răscoalei țăranilor din 1907 pe teritoriul raionului Corabia". Se face o prezentare a situației social-economice și politice în ajunul răscoalelor din 1907 (p. 28—45) cu care prilej se dau interesante date de istorie locală pe baza relatărilor contemporanilor (de ex. acțiunea țăranilor din satul Orlea). Apoi se prezintă condițiile izbucnirii și desfășurării răscoalei în satele Cilieni, Tia Mare, Isbiceni, Gura Padinii, Rusănești, Urzica (p. 45—51). În ultima parte a acestui capitol se arată cum a fost înăbușită răscoala (p. 51—57).

Capitolul IV se ocupă cu prezentarea situației clasei muncitoare după 1907 pînă la 23 august 1944, pe teritoriul raionului (p. 57—63). Astfel aflăm că în 1918 a luat ființă aici o Secție a Partidului Socialist care în 1921 a votat pentru afiliere la Internaționala a III-a pentru care motiv delegatul P.S. din Corabia a fost implicat în procesul din Dealul Spirii, că în 1924 s-a înființat o Secție a U.T.C. și a Sindicatelor Unitare, și în 1926 o organizație a Ajutorului Roșu muncitoresc etc.

Capitolul V (p. 63—66) arată lupta localnicilor pentru realizarea reformei agrare din 1945, transformarea socialistă a agriculturii, revoluția culturală etc.

O prezentare metodică a acestui material documentar prețios, adăugarea unor hărți și planuri precum și a ilustrațiilor ar fi contribuit mult la creșterea importanței acestei broșuri.

C. Ș.

ISTORIA U. R. S. S.

P. T. IACOVLEVA, Первый русско-китайский договор 16 9 года, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958, 233 p., Academia de Științe a U.R.S.S., Institutul de istorie.

Legăturile de prietenie ruso-chineze atît de strînse în momentul de față, au o vechime de aproape 200 de ani. Momentul cel mai important al istoriei relațiilor ruso-chineze îl constituie încheierea tratatului ruso-chinez din 1689 căruia P. T. Iacovleva i-a consacrat un întreg studiu.

Spre deosebire de istoricii de pînă acum care au cercetat această problemă tangențial, autoarea face o adîncă analiză a condițiilor istorice care au contribuit la stabilirea și strîngerea primelor legături între ruși și chinezi în Extremul Orient. În acest scop autoarea folosește documente inedite din fondul Arhivei Centrale de Stat Acte vechi (Ț.G.A.D.A.) din Moscova și din Arhiva Secției din Leningrad a Institutului de Istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S. (L.O.I.I.) precum și din Arhiva Istorică Centrală de Stat din Leningrad (Ț.G.I.A.L.). Acte importante a aflat de asemenea în vechea arhivă a Ministerului de Externe (Posolski Prikaz) fondul „Legăturile Rusiei cu China" (K.D.) (p. 6).

În capitolul I, P. T. Iacovleva se ocupă cu cercetarea originilor relațiilor ruso-chineze (p. 14—27). În acest scop se urmărește calea de dezvoltare a politicii externe a Rusiei țariste în Siberia orientală cînd a fost obținută ieșirea la coasta Oceanului Pacific (p. 14 1). Rînd pe rînd sînt prezentate etapele înaintarii Rusiei în Siberia de la începutul sec. XVII pînă la 1686 timp în care exploratorii ruși au stabilit legături strînse cu populația locală (p. 17—40) și apoi cu sprijinul guvernului țarist au alipit aceste regiuni la Rusia (p. 40—51). În consolidarea stăpînirii noilor pămînturi un rol de seamă, arată autoarea, l-a avut așezarea coloniștilor ruși în Dauria (p. 51—71) și intensificarea schimburilor economice cu popoarele mongole din Siberia Centrală și din bazinul Amurului (p. 71—80). Aceste explorări încununate de succes au contribuit la stabilirea primelor relații comerciale și diplomatice ruso-chineze (p. 80—91).

Un loc de seamă îl ocupă activitatea primei ambasade ruse în China din 1653 a lui F. I. Baicov (p. 91—100). Rezultatele acestei ambasade s-au văzut imediat întrucît între Rusia și China s-a dezvoltat ulterior un intens comerț de mărfuri și produse. După această dată crește numărul călătorilor ruși în China. Este necesar să amintim printre aceștia pe spătarul Nicolae Milescu care a călătorit în China în anii 1675—1677 (p. 109—111). Autoarea folosește în expunerea faptelor, documente inedite din arhivele centrale de stat din Moscova, fond. Legăturile Rusiei cu China și fond. Departamentul Siberiei.

Dezvoltarea comerțului ruso-chinez s-a desfășurat în cursul secolului al XVII-lea în bune condiții pentru ambele părți (p. 112—114) pînă cînd s-au intensificat ciocnirile dintre soldații manciurieni și cazacii ruși, fapt care a înrăutățit pentru o anumită perioadă aceste legături (p. 115—126). De aceea, în preajma anului 1686 se ridică problema încheierii unui tratat între cele două țări care să reglementeze situația de la frontiera lor comună din Extremul Orient (p. 127). Rezolvării în mod pașnic a acestei situații autoarea îi consacră un capitol special (cap. II), făcînd o amplă analiză a pregătirii și încheierii primului tratat ruso-chinez, tratatul de la Mercinsk (1689).

Desfășurarea negocierilor ruso-chineze a avut loc în cadrul unui congres la care au participat delegați din ambele părți. Ambasada rusă, sub conducerea lui P. A. Golovin, primise din partea lui Petru I împuterniciri și instrucțiuni speciale (p. 217—218). Ea dispunea de un detașament de onoare compus din peste 506 streliți moscoviți la care s-au alăturat și 1400 cazaci. P. T. Iacovleva, folosind chiar actele originale aflate în arhivele din Moscova, face o analiză riguroasă a instrucțiunilor primite de P. A. Golovin (p. 131—134). De asemenea, se prezintă alcătuirea ambasadei chineze precum și instrucțiunile primite de aceasta de la Pekin (p. 151—161).

Tratativele ruso-chineze s-au desfășurat în orașul Mercinsk în vara anului 1689 în condiții destul de grele pentru ambasada rusă. Prima și a doua întîlnire a ambasadorilor din 12—13 august 1689 au eșuat datorită uneltirilor iezuiților care îndeplineau funcția de tîlmaci pe lîngă ambasada chineză (p. 162—185). Reușita acestor tratative desfășurate în cursul celei de a treia întîlniri din 26 august 1689 se datorește în mare măsură intervenției personale a lui P. A. Golovin, care a reușit chiar să încheie tratatul cu China (p. 185—189).

Acest tratat care stă la originea relațiilor de prietenie dintre ruși și chinezi este în mod amănunțit analizat de autoare,folosind în acest scop chiar actul original aflat în arhivă (p. 189—209). În încheiere (p. 210—213), P. T. Iacovleva subliniază că tratatul de la Mercinsk este primul tratat încheiat de China cu vreo putere europeană.

Lucrarea mai conține trei anexe și anume : 1. Textul tratatului ruso-chinez din 1689 (p. 214—216); 2. Un extras din gramota lui P. A. Golovin, dată de țar la 20 ianuarie 1686 (p. 217—218), și 3. Scrisoarea de acreditare a lui Golovin și însoțitorilor săi (p. 219—224); ultimele două anexe se publică pentru prima dată. La sfîrșit se dă o listă a literaturii și izvoarelor folosite (p. 221—224), un indice de nume (p. 225—230) și un indice de numiri geografice (p. 225—233).

C. Ș.

B. B. KAFENGAUS, Очерки внутреннего рынка России первой половины XVIII века (По материалам внутренних таможен). Ed. Academiei de Științe a U. R. S. S., Moscova, 1958, 353 p. + 3 planșe, Academia de Științe a U. R. S. S., Institutul de istorie.

Aplicînd aceeași metodă de lucru folosită de V. I. Lenin în cercetarea problemei „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", B. B. Kafengaus studiază problema formării pieței interne în Rusia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, făcînd o minuțioasă analiză a registrelor vamale aflate în fondul Colegiului Camerei din Arhiva Centrală de Stat, (Ț.G. A.D.A.). Pentru perioada 1714—1755 autorul a aflat un număr de 145 de asemenea registre din care 134 se referă numai la perioada 1720—1740. (p. 6—7). Din punct de vedere teritorial, registrele vamale cercetate privesc a) regiunea de nord cu orașele Arhanghelsk, Ustiuk Velichi, Solvîcegorski, Iarensk, Holmogor, și Blagovescensk ; b) regiunea centrală cu orașele Moscova, Nijni Novgorod, Makarev, Kolomna, Kașira, Viajna etc. ; regiunea de nord-vest cu orașul marele Novgorod, și cea de sud și apus cu orașele Volkov, Briansk, Kursk, Sevsk etc. (p. 7).

Autorul își începe expunerea prin a arăta în capitolul I, (p. 3—31) importanța studierii pieței interne pentru cunoașterea premiselor formării relațiilor capitaliste, apoi face o scurtă prezentare a izvoarelor folosite și a studiilor istoricilor ruși și sovietici în acest domeniu, precum și o interesantă prezentare a situației vămilor interne în Rusia în sec. XVII și XVIII.

Dezvoltarea comerțului din marele Novgorod și înființarea Petersburgului formează obiectul cap. II. (p. 32—113). Cu acest prilej

autorul scoate în evidență locul pe care îl ocupă comerțul Marelui Novgorod înainte și după înființarea Petersburgului noua capitală a statului rus. Cercetînd registrele vamale novgorodniene se ajunge la concluzia că, la începutul secolului al XVIII-lea, Marele Novgorod a îndeplinit rolul principal în tranzitul mărfurilor rusești și a celor străine care se importau sau se exportau prin Petersburg. Pentru exemplificare autorul a întocmit tabele referitoare la importul orașului Moscova, pe mărfuri și pe perioade lunare (p. 35—41), circulația mărfurilor novgorodniene pe tot teritoriul Rusiei, (p. 63—64), compoziția socială a negustorilor (p. 67), valoarea mărfurilor importate și exportate (p. 70—82), prețurile diferitelor mărfuri (p. 107—109). Legăturile comerciale ale Marelui Novgorod cu orașele Rusiei sînt concretizate într-o hartă amănunțit întocmită, din care reiese că aceste legături se întindeau spre răsărit dincolo de Nijni Novgorod, spre nord pînă la Petersburg și Ladoga, spre apus pînă la Pscov, iar spre sud pînă la Moscova. (p. 97).

În cap. III se analizează activitatea iarmarocului din Makarev (p. 114—190) de lîngă Nijni Novgorod. Înființat în secolul XVI, acest iarmaroc a jucat un important rol comercial în sec. XVII și XVIII. Din registrele vamale din Makarev rezultă că, cu excepția anilor 1709 și 1712, s-au ținut an de an aici iarmarocul (p. 119), că mărfurile aduse aici se vindeau la prețuri mai ridicate decît în alte regiuni (p. 130), că pe piața din Makarev se întîlneau negustori ruși și străini (p. 149), că aici se găseau mărfuri din cele mai îndepărtate regiuni ale Rusiei, din Siberia și chiar din îndepărtata China (156). B. B. Kafengaus însoțește expunerea sa cu tabele referitoare la vînzările cu amănuntul, la mărfuri și prețuri etc. (p. 122—189).

Capitolul IV este consacrat orașului Moscova ca centru al unificării pieței întregi a Rusiei (p. 191—231). În secolul XVIII, Moscova, deși cedează întîietatea Petersburgului din punct de vedere politic, rămîne mai departe un mare centru administrativ și mai ales comercial, fiind în același timp reședința vămii centrale a statului rus. Acest fapt a contribuit ulterior la unificarea pieței întregei Rusii în jurul pieț i moscovite. Pe baza materialelor din registrele vamale moscovite, autorul scoate în evidență activitatea comercială intensă desfășurată de negustorii moscoviți în prima jumătate a sec. XVIII. De exemplu, se arată că în 1726 numai în primul trimestru s-au vîndut la Moscova mărfuri în valoare de 89 249 ruble. La această dată prețurile de vînzare ale mărfurilor din diferite regiuni ale Rusiei începuseră să se apropie de acelea de pe piața Moscovei. Relativ la comerțul Moscovei și anume — piața cerealelor — autorul îi consacră un capitol special, (cap. V) (p. 231—261). Completînd cercetările în legătură cu piața cerealelor din anii 20—30 ai secolului al XVII-l a, B. B. Kafengaus axează expunerea sa referindu-se în mod exclusiv la piața Moscovei. În acest sens el studiază interesul manifestat de diferite clase sociale pentru dezvoltarea relațiilor de schimb; astfel constată că în 1723 primii furnizori de cereale erau țăranii, 63% din totalul furnizorilor, pe locul al doilea se aflau posadnicii 25% și pe ultimul loc micii boieri (dvorianii), 13% (p. 235). După opt ani, în 1731, el observă o interesantă schimbare în acest sens și anume că pe locul doi al furnizorilor de cereale sînt dvorianii, iar pe ultimul loc orășenii (p. 248).

În capitolul VI autorul se ocupă de piața iarmarocului Blagovescensk (p. 262—286). În primul rînd se referă la marea întindere a pieței acestui iarmaroc din bazinul Dvinei de nord. Mărfurile care se vînd pe această piață sînt în primul rînd cele textile, apoi peștele și pieile. În ultimul capitol, autorul face o sinteză a istoriei relațiilor comerciale ruso-ucrainene (p. 287—317). Relativ la aceasta el arată direcțiile de dezvoltare ale comerțului rus în regiunea de sud-est a Europei și anume în peninsula Balcanică și Turcia, trecînd și prin țările romîne. Un mare centru comercial era orașul Kursk, din ale cărei registre vamale reiese că importul în 1720 atingea suma de 168 905 ruble, iar exportul de 161 074 ruble, pe an (p. 297). Cît privește categoriile de mărfuri preferate pe piață, întîietatea o aveau vitele, praful de pușcă, silitra, pieile și ceara. Dintre toate guberniile Rusiei, gubernia Moscova era cea mai bine aprovizionată cu mărfuri din Kursk și apoi Ucraina. Pe piața ucraineană prețul mărfurilor se apropia tot mai mult de acelea ale Moscovei.

În concluzie (p. 318—324), autorul arată că în prima jumătate a secolului al XVIII-lea se făcuse un mare pas înainte în procesul de unificare a pieței interne din întreaga Rusie și că aceasta se datora în primul rînd intensei activități comerciale a negustorilor ruși desfășurată între diferitele regiuni. Lucrarea se încheie cu un indice de nume (p. 325—334), un indice de numiri geografice (p. 335—345) și un indice de mărfuri (p. 346—354).

C. Ș.

ISTORIA UNIVERSALĂ

Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters, namens der Monumenta Germaniae Historica, XII XV (1956 1959).

Revista este organul societății istorice care editează cunoscuta colecție de izvoare referitoare în primul rînd la istoria veche și medievală a Germaniei, dar de interes general: *Monumenta Germaniae Historica*. Conținutul publicației este în cea mai mare parte determinat de această destinație. În fruntea fiecarui volum se află rapoarte cu privire la activitatea societății Monumenta, la stadiul de pregătire a izvoarelor pentru tipar (atît reeditarea textelor vechi cît și editarea textelor inedite), la lucrările și comunicările legate de această activitate și în sfîrșit lista ultimelor publicații ale societății. Aflăm, de pildă, din această rubrică că seria *Scriptores rerum merovingicarum* s-a îmbogățit cu o nouă ediție a cronicii lui Fredegarius; că în seria *Diplomata* se reeditează diplomele perioadei carolingiene (Diplomata Karolinorum); că vechea culegere de poeți ai aceleiași perioade (Poetae aevi carolini) mai numără un volum și că au apărut o serie de noi ediții de texte diplomatice sau narative referitoare la perioadele urmatoare ale istoriei imperiului. Printre cele privind o epocă mai apropiată semnalăm recenta reeditare cu emendații a cronicii lui Jakob Unrest, *Österreichische Chronik*, ed. K. Grossmann, 1957, a cărei însemnătate pentru istoria Țării Romînești în veacul al XV-lea a fost semnalată prima oară în istoriografia noastră de N. Iorga [1]. Lista publicațiilor din ultimii ani, apărute în colecția Monumenta, este foarte bogată.

Studiile propriu-zise și notele revistei sînt în cea mai mare parte legate de problemele ridicate de editarea și interpretarea izvoarelor și au aproape toate caracter de erudiție strictă. Astfel, de pildă, prezintă interes studiul lui A. Eckhardt, *Die capitularia missorum specialia von 802*, XII (1956), 2, p. 498 516, în care, pe baza prezentării comparate a textului tipărit a capitalarului, în cunoscuta ediție a lui Boretius și a manuscriselor sale, autorul dovedește lacunele vechii ediții și implicit necesitatea reeditării acestor însemnate izvoare pentru istoria economică și socială a imperiului carolingian. Precizările pe care le aduce această confruntare nu sînt numai de ordin exterior, ci uneori sînt de natură să modifice chiar unele concluzii considerate pînă acum definitiv cîștigate de istoriografie, referitoare la instituția trimiși lor imperiali (missi dominici) a cărei însemnătate în imperiul carolingian e bine cunoscută. În aceeași ordine vor fi citite cu folos și alte studii privitoare la urbariile și capitulariile epocii carolingiene.

Articolul lui Hans Eberhard Mayer, *Der Brief Kaisers Fredrich I, an Saladin vom Jahre 1188* (Scrisoarea împăratului Frederic I către Saladin din anul 1188), XIV (1958), 2, p. 488—494, încearcă să stabilească locul de apariție a uneia dintre numeroasele plăsmuiri literare medievale (falsul în cazul de față e întemeiat pe o realitate istorică, existența unei corespondențe între Saladin și împăratul Fr deric nefiind pusă la îndoială). Atribuindu-i lui Frederic un text în care acesta și-ar fi afirmat în termeni brutali ten dința de dominație mondială, autorul acestei scrisori plăsmuite încerca să compromită și să combată tendința de reafirmare a primatului imperiului asupra Europei, politică legată de încercarea lui Frederic de a restaura autoritatea imperială (renovatio imperii). Pornind de la considerente de natură stilistică și diplomatică și de la faptul că această tendință a politicii imperiale a fost puternic combătută în Anglia contemporană, (mai ales de către cunoscutul doctrinar John de Salisbury a cărui exclamație: „Quis Teutones constituit judices nationum?", exprima foarte puternic rezistența la tendințele imperiale) autorul stabilește că originea scrisorii fictive adreșate de Frederic lui Saladin trebuie căutată în această țară și pusă în legătura cu marele conflict pe care l-au provocat în Europa revendicările împăratului.

Studiul lui Robert Folz, *Zur Frage der heiligen Könige in der Geschichte des burgundichen Königtums*, (Problema regilor sfinți în istoria regatului burgund) XIV (1958), 2, p. 317—344, se ocupă de unul din aspectele politicii bisericii medievale, de sprijinire a autorității laice și de consolidare a orînduirii feudale în curs de dezvoltare, prin folosirea misticismului în slujba puterii regale. Dezvoltînd unele elemente pre-creștine, de pildă caracterul sacru al familiilor regale la unele triburi germanice în faza anterioară epocii

[1] N. Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 96 și urm.; idem, *O cronică munteană în grecește pentru secolul al XV-lea* în *Anal. Acad. Rom.* Mem. Secția ist., seria III, XIX (1937), p. 147—151.

migrațiilor, biserica a creat o întreagă teorie mistică, mai întîi în jurul anumitor membri ai familiilor regale, apoi în jurul instituției regale ca atare. Analizînd „beatificarea" a doi dintre regii burgunzi din veacul al VI-lea, autorul deși furnizează material interesant, nu pune în lumină interesele de clasă care stăteau la baza politicii bisericii de sprijinire a regalității. Heinz Löwe, *Von den Grenzen des Kaisergedankes in der Karolingerzeit*, (Despre limitele ideii imperiale în epoca carolingiană) XIV (1958), 2, p. 345—374, studiază istoria ideii imperiale în veacurile IX—XI în Spania și Anglia. Bizantinologia se îmbogățește cu studiul, de interes limitat genealogic, al Mathildei Uhlirz, *Studien über Theophano* — (Studii despre Theophano) XIII (1957), 2, p. 369—393, în care autoarea, în polemică cu Dölger și Vasiliev, discută, problema controversată, a originii împărătesii Theophano.

Un loc aparte îl ocupă articolul lui François Ganshof, *Zur Entstehungsgeschichte und Bedeutung des Vertrages von Verdun (843)* (Despre istoria genezei și semnificația tratatului de la Verdun (843)) XII (1956), 2, p. 313—330, în care autorul analizează, după atîția alți predecesori, geneza și sensul istoric al tratatului de la Verdun, tratat care consacra împărțirea de fapt a imperiului carolingian. Autorul începe prin a expune unele teze recent susținute în istoriografia franceză, conform cărora criteriul de împărțire a imperiului ar fi fost de natură economică, reprezentanții celor trei suverani urmărind să obțină o împărțire echitabilă, în fragmente de teritoriu cu producție echivalentă și resurse echivalente. Pornind de la fraza izvorului contemporan cunoscut sub numele de Analele de la Fulda, în care se expune activitatea comisarilor întruniți" ... ut regnum aequaliter describerent quo facilius postmodum inter eos pari sorte divideretur ...", autorul arată că justa interpretare a actului de la Verdun trebuie să se întemeieze pe cunoașterea sensului termenului *describere* în izvoarele contemporane, adică a termenului indicator al acțiunii care a precedat și a stat la baza împărțirii (divisio). Prin comparație cu alte izvoare referitoare la actul de la Verdun și alte texte contemporane, autorul reușește să stabilească faptul că, în limba epocii, *descriptio* însemna inventariere, inventariere a unui domeniu (villa) a unui ducat sau comitat (de pildă inventariile, *descriptiones*, domeniilor fiscale deținute de biserici și laici, alcătuite de missi dominici din ordinul lui Carol cel Mare). Asemenea inventarii se întocmeau în chip curent în epoca ace a, ori de cîte ori trebuia stabilită valoarea bunurilor care intrau în circuitul relațiilor feudale. În aceste *descriptiones* se înregistrau episcopiile, abațiile, comitatele, domeniile fiscale etc. pertinente de domeniul sau autoritatea regală, într-un cuvînt toate bunurile de care dispunea regele și care puteau deveni obiect de concesiune feudală. O asemenea inventariere, la scara întregului imperiu, a stat la baza actului de la Verdun. Ea indica deci totalitatea mijloacelor, rezervelor, de care dispunea regalitatea în teritoriile supuse împărțirii. Aceste rezerve constituiau principalul mijloc de cîștigare a adeziunii și de menținere în fidelitate a feudalității laice și eclesiastice, factor decisiv în luptă ascuțită pentru putere care caracterizează această perioadă din istoria Europei apusene. Așadar, la baza împărțirii imperiului (aequissima regni divisio) a stat o concepție tipic feudală. Studiul este o însemnată contribuție la cunoașterea unuia dintre cele mai însemnate momente din istoria destrămării imperiului carolingian și a apariției formațiilor teritoriale care au stat la baza statelor naționale de mai tîrziu.

Studiul lui Heinrich Koller, *Untersuchungen zur Reformatio Sigismundi*, (Cercetări asupra <textului> „Reformatio Sigismundi"), XIII (1957), 2, p. 482—524, XIV (1958), 2, p. 418—468, XV (1959) 137 162, reprezintă o încercare de a stabili filiația textelor manuscrise ale cunoscutului plan de reorganizare a imperiului, momentul și locul apariției, autorul precum și antecedentele istorice ale documentului[1].

Fiecare volum se încheie cu o vastă rubrică de bibliografie analitică deosebit de folositoare pentru medieviști. Împărțită în șapte capitole : generalități, științe auxiliare și izvoare, istorie politică și bisericească, istoria dreptului și a instituțiilor, istorie economică și socială, istorie regională și culturală, bibliografia, care ocupă o însemnată parte în economia fiecărui volum, se străduiește să dea informații cît mai cuprinzătoare asupra publicisticii istoriografice contemporane de specialitate.

Lipsa unor studii asupra principalelor aspecte ale societății feudale reflecta incapacitatea istoriografiei burgheze de a rezolva marile probleme ale istoriei medievale ; prin aceasta publicația nu are decît valoare de instrument de lucru și documentare.

Fl. C.

---

[1] Asupra acestui însemnat moment din istoria imperiului în veacul al XIV-lea studiul istoricului sovietic M. M. Smirin „Реформация императора Сигизмунда", în „Средние века", t. III (1951), p. 217—250.

RUDOLF URBÁNEK, *O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458* (Despre alegerea lui Gheorghe de Poděbrad ca rege al Cehiei la 2 martie 1458), Editura Academiei Cehoslovace de ştiinţă, Praga, 1958, p. 103.

Lucrarea academicianului Rudolf Urbánek are un caracter festiv şi e alcătuită din două părţi. Ea a apărut exact la 500 de ani de la alegerea lui Gh. de Poděbrad ca rege al Cehiei. În prima parte e vorba de o prezentare a împrejurărilor istorice, în care s-a ajuns la alegerea lui Gh. de Poděbrad, în 1458, deci cu un an mai tîrziu după suirea pe tron a lui Ştefan cel Mare. Partea a doua şi cea mai cuprinzătoare o formează texte narative în legătură cu acest eveniment istoric. O serie de texte privesc perioada dinaintea alegerii, altele se referă la solemnitatea alegerii şi în sfîrşit un număr de mărturii scrise vorbesc despre lucruri petrecute în urma acestui act politic.

Autorul a ales pasagiile respective din cronici în proză sau versificate, „ziare" cehe şi germane, epistole, scrieri, tratate etc. Fiecare text e însoţit de o prezentare explicativă, privind autorul, împrejurările în care a fost scris, data publicării pentru întîia oară şi veracitatea istorică a comentariilor din cuprins. Prima ştire e din decembrie 1457 şi ultima din 20 oct., 1495. La acestea s-a adăugat o minunată povestire istorică (Maryla), scrisă de romancierul Alois Jirásek în 1885.

Textele publicate de Urbánek sînt elocvente şi instructive, în sensul că dau la lumină frămîntările politice şi sociale din ţările cehe de la mijlocul sec. al XV-lea. Moartea neaşteptată a lui Ladislav, la sfîrşitul anului 1457, redeschide problema alegerii unui rege pămîntean. Ideea aceasta fusese fluturată pentru întîia oară de Mikulaş din Hus şi de analistul Vavřinec din Březov, pe la 1420, însă husiţii, duşmani de moarte ai lui Sigismund, şi-au căutat candidaţi în Polonia şi Lituania. În felul acesta, soluţionarea problemei, legată de moştenirea tronului, era condiţionată de confesiunea calixtină a noului candidat. După cum se ştie, acest postulat n-a putut fi atins şi alegerea regelui ceh din 1458 reactualizează cu toată tăria principiul eligibilităţii.

De aceea, alegerea lui Gh. de Poděbrad, efectuată în condiţiile politice de la mijlocul sec. al XV-lea capătă o deosebită însemnătate istorică. Mai ales că masele populare, la care s-a adăugat în ultimul moment şi majoritatea „stărilor cehe", cereau un rege pămîntean, — deşi cercurile catolice legitimiste, mai cu seamă cele din Moravia şi Silezia, erau pentru aducerea în scaunul ţării a unui prinţ străin. (Tronul Cehiei era acum solicitat de patru candidaţi străini: împăratul Friedrich al III-lea, Cazimir al Poloniei, Albrecht de Austria şi Albrecht de Brandenburg). În astfel de condiţii, nu-i de mirare că o „Foaie" germană, scoasă de un zaraf din Freiburg, scria în februarie 1458, „cum ţipă şi strigă cehii, că nu vor primi să le fie rege un neamţ, ci unul din limba lor" (p. 28).

Alegerea lui Gh. de Poděbrad ca rege al Cehiei a format obiectul multor cercetări şi discuţii, mai ales că chiar de la început moartea lui Ladislav a fost învăluită în mister. Căutînd să interpreteze evenimentele legate de acest act istoric František Palacký le-a prezentat idealist şi romantic, ceea ce a provocat intervenţia şovină a istoriografiei germane. Schiţînd sumar toate problemele legate de situaţia politică, creată în urma alegerii lui Gh. de Poděbrad, prof. Urbánek sintetizează astfel însemnătatea acestui eveniment: „după cum alegerea din 1458 a creat cele mai bune auspicii pentru viitorul Cehiei, tot aşa moartea lui Gh. de Poděbrad (22 martie 1471) a risipit toate aceste speranţe".

O monografie folositoare şi instructivă.

Tr. I.-N.

* * * *Pomorze Średniowieczne* (Regiunea Pomorze în Evul Mediu), lucrare colectivă sub redacţia profesorului Gerard Labuda, Varşovia, 1958, 528 p. şi 6 hărţi.

Prin „Pomorze" se înţelege regiunea coastei Mării Baltice, începînd de la apus, din dreptul insulei Rugia (Rügen), peste toată Prusia Orientală, pînă la Klajpeda (Memel). Termenul „Pomorze" înseamnă în limba polonă: ţinutul de la mare, de pe malul mării. Din această denumire slavă se trage cea germană şi apuseană: Pomerania, dar ca expresie geografică aceasta din urmă se aplică numai părţii apusene.

„Pomorze" a revenit astăzi ţărilor slave, după veacuri de stăpînire străină: partea apuseană şi centrală este alipită Republicii Populare Polone şi de aceea a atras atenţia istoricilor poloni, care doresc să puie în lumină trecutul acestei vechi ţări slave, plină de urmele unei străvechi civilizaţii. Volumul pe care îl prezentăm este primul dintr-o serie: celelalte două, care urmează să apară, vor cuprinde istoria regiunii „Pomorze" în epoca modernă şi „în pragul epocii contemporane". Colecţia întreagă este intitulată: *Schiţe din istoria regiunii Pomorze*".

Prima parte a volumului consacrat regiunii Pomorze în Evul Mediu cuprinde o serie de articole privitoare la începuturile şi la dezvoltarea civilizaţiei slave în această regiune, începînd din secolul al IX-lea pînă la aşezarea cavalerilor teutoni în Prusia (1228). Istoria civilizaţiei acestor regiuni în evul mediu timpuriu a fost complet transformată, în ce priveşte cunoştinţele asupra vieţii materiale, de cercetările din ultimul timp ale arheologilor poloni, care au dat la iveală, în partea apuseană a ţinutului Pomorze, urmele unei civilizaţii cu centre meşteşugăreşti şi comerciale, legate de comerţul pe mare. La gura Oderului se afla străvechiul oraş Wolin (în textele vechi Vinetia), care era denumit în secolele X—XI: cel mai mare oraş al slavilor (de apus). Pe lîngă studiul închinat acestui oraş, volumul mai cuprinde şi un studiu special privitor la oraşul Gdańsk în secolele X—XIII, bazat pe cercetări arheologice noi, care *luminează* organizaţia orăşenească din acea vreme, existenţa cartierului pescarilor, cu unelte lucrate de ei, precum şi a unor ateliere de meseriaşi. Două studii deosebit de interesante sînt consacrate prusienilor, o populaţie din ramura vest slavă, care a dat numele ei Prusiei, dar care a dispărut cu desăvîrşire, pierzîndu-şi limba şi fiind în parte germanizată de stăpînii Prusiei, cavalerii teutoni. Istoria acestui popor slav constituie o cumplită tragedie: redus la stare de şerbie, suferind cumplite asupriri, îşi pierde cu încetul limba şi caracteristicile etnice, dispărînd apoi cu totul. Unul din autorii volumului Marzena Pollakówna, urmăreşte ultimele date istorice despre prusienii slavi, care se întind pînă în veacul al XVII-lea.

A doua parte a volumului cuprinde studiul relaţiilor politice dintre regiunea Pomorze şi Polonia în secolele X—XIV. Regiunea apuseană, Pomerania propriu-zisă, care era locuită de triburi vest slave, înrudite ca limbă cu polonii, intră în legături cu ţara acestora încă din veacul al X-lea. În secolele al XI-lea şi al XII-lea, pînă în vremea fărîmiţării feudale a statului polon, Pomorze de apus este reunită cu Polonia, deşi expansiunea germană spre răsărit atinge şi această ţară. În veacul al XIII-lea partea de apus a ţării ajunge în stăpînirea prinţilor germani, iar cea răsăriteană, locuită de prusieni, este supusă regimului cavalerilor teutoni, care ţin ţara sub paza castelelor lor de piatră. Întărirea statului monarhic feudal polon, mai ales după unirea personală cu Litvania, îngăduie polonilor să reia lupta pentru ieşirea la marea Baltică, care le fusese închisă de stăpînirile teutonilor. Ofensiva polonă împotriva cavalerilor teutoni prezintă două momente importante. Primul are ca centru bătălia de la Grünwald (1410), care a înfrînt puterea ofensivă a teutonilor; al doilea, la mijlocul veacului, cînd regatul polon începe ocuparea părţii apusene a stăpînirilor cavalerilor, anume portul Gdánsk şi valea Vistulei inferioare. Studiul lui Ştefan Kuczyński: *Anii luptei de la Grünwald* (p. 268—329) face o analiză atentă a împrejurărilor militare şi diplomatice ale războiului polono-teuton din anul 1410 şi următorii. Acest studiu cuprinde şi unele date interesante privind istoria ţării noastre. În tratatul din 1409 dintre Sigismund de Luxemburg al Ungariei şi cavalerii teutoni se prevedea că, în cazul înfrîngerii Poloniei, Sigismund va dobîndi suzeranitatea asupra Moldovei, ţării Haliciului şi Podoliei (p. 304), iar după înfrîngerea teutonilor, privilegiul dat de regele Poloniei la Sztum nobilimii şi oraşelor din Prusia supusă prevede şi dreptul dat acestora de a face comerţ prin Polonia, în Rusia, Ungaria, Moldova. Autorul articolului admite participarea unui contingent moldovenesc în oastea polonă, în bătălia de la Grünwald, deşi această participare nu este amintită decît de izvoarele prusiene, interesate să mărească numărul duşmanilor, pe cînd izvoarele polone, în special cronica lui Dlugosz, care dă cea mai amănunţită descriere a armatei polono-litvane, nu pomeneşte între detaşamentele ei şi pe moldoveni (cf. p. 315). Articolul care priveşte cucerirea văii Vistulei cu Gdánsk şi Torun de către Polonia (1457) explică această încorporare prin lupta socială din interiorul regiunii, între stăpînii, cavalerii teutoni, şi mica nobilime locală, precum şi între cei dintîi şi oraşele de pe Vistula. Ultimele articole cuprinse în volum tratează despre împrejurările din veacul al XVI-lea: M. Bogucka, *Luptele sociale la Gdánsk în secolul al XVI-lea* (Gdanskul era un oraş mare, care avea o populaţie puternic diferenţiată, un patriciat şi un proletariat orăşenesc), lupte care se caracterizează prin mai multe răscoale sîngeroase. Urmează ultimul articol al lui B. Lésnodorski: *Problemele sociale în epoca lucrărilor luiKopernik.* Se ştie că marele astronom şi gînditor Kopernik era originar din Torun, oraşul pe Vistula reocupat de poloni în veacul precedent. Autorul analizează literatura de caracter social economic care se dezvoltă în oraşele bogate din Pomorze (Torun-Gdánsk şi altele). Reţinem următoarele citate, care se află în fruntea articolului, extrase din lucrările amintite: „Numai omul liber se poate ocupa cu ştiinţa", şi: „Ţările în care circulă o monedă bună, posedă opere de artă, produse ale artizanatului şi toate din belşug", dovezi ale

gîndirii în domeniul social și economic în epoca renașterii în această parte a Poloniei.
Volumul se prezintă într-o frumoasă înfățișare tipografică, cu numeroase ilustrații, cu indice și hărți.

P.P.P.

MÁLYUSZ ELEMÉR, *A konstanzi zsinat es a magyar főkegyúri jog* (Sinodul de la Constanța și dreptul de patronaj suprem în Ungaria). Budapesta, Akademiai Kiadó, 1958,

Una din problemele cele mai controversate în istoriografia maghiară a fost și aceea a dreptului de patronaj suprem, adică a dreptului de numire a prelaților și de conferire a beneficiilor eclesiastice, în Ungaria. Chestiunea la care se căuta un răspuns era dacă regii Ungariei exercitau aceste prerogative pe baza unei autorizații acordată de papă sau pe temeiul unui drept cutumier. Acum se știe că la baza acestor privilegii stătea o diplomă cu data de 19 septembrie 1457, acordată lui Sigismund de Luxemburg, cu ocazia sinodului de la Constanța, de colegiul cardinalilor. Și acest fapt era cunoscut și în evul mediu. Werböczy menționează diploma, în al său Tripartitum (1514), ca bază juridică a dreptului de patronaj suprem în Ungaria. Istoriografia burgheză însă, cînd nici după îndelungate cercetări prin arhive n-a putut s-o descopere, a început să pună la îndoială existența ei.

Interesant este faptul că textul diplomei se păstra, într-o copie aproape contemporană, în arhivele orașului Prešov în Slovacia; mai mult chiar, în 1931, existența ei a fost semnalată de arhivarul din numitul oraș; faptul că nici în asemenea condiții cercetătorii burghezi nu i-au putut da de urmă, se explică numai prin felul dezorganizat în care se făcea munca de cercetare în vechea istoriografie burgheză.

Recent, datorită noilor metode de investigație, problema a putut fi rezolvată.

În studiul de față, distinsul istoriograf Mályusz E., cunoscut și la noi, dă la lumină numi a diplomă si o analizează în chip minuțios în cadrul unui larg comentariu, arătînd că premizele necesare pentru obținerea acestui act istoric au fost create de apariția, în toate statele catolice — inclusiv Ungaria — a unei pături eclesiastice intermediare, formată din intelectuali, doctori și „magistri", ridicați din popor.

Se știe că la sinodul de la Constanța, care își pusese ca țintă reorganizarea bisericii catolice, stăteau față în față două tabere. De o parte colegiul cardinalilor, care voia să mențină organizarea feudală a papalității, adică guvernarea bisericii în comun de cardinalii numiți de papă și de papa ales de cardinali. De altă parte partidul reformist — expresie a noilor forțe sociale intrate în scenă — intelectualitatea eclesiastică amintită — care, sub influența evoluției generale a societății, tindea să transforme papalitatea într-o organizație corporativă, controlată de sinoade, care să fie compuse din mitropoliți, episcopi, stareți de mănăstiri, reprezentanți ai prinților laici, ai universităților și ai intelectualității eclesiastice.

Colegiul cardinalilor a căutat să zădărnicească cauza reformelor, exploatînd disensiunile din sînul partidului reformist: a cîștigat de partea sa, unii după alții, pe participanții la sinod: italieni, spanioli, francezi, englezi; nu mai avea ca adversari decît pe germani, care erau grupați în jurul lui Sigismund de Luxemburg. În cele din urmă, pentru a evita o înfrîngere certă, a cedat și acesta cerînd însă, și obținînd, ca răsplată a politicii sale de concesiuni, dreptul de patronaj suprem în Ungaria.

Acest succes al lui Sigismund se datorește, fără îndoială, sprijinului acelei pături intermediare de eclesiastici, care lupta pentru reforma structurală a bisericii și care, prin pregătire și număr, a avut o influență hotărîtoare asupa desfășurării sinodului. Sigismund — conchide autorul — trebuia să fi avut în jurul său consilieri unguri ridicati din această pătură de mijloc; numai de la aceștia putea să vină îndemnul pentru revendicarea dreptului de patronaj.

Capitolele în care autorul stabilește, prin analogie cu situația din celelalte țări catolice, existența și în Ungaria a unei pături intermediare de eclesiastici, și urmărește procesul ei de formare, constituie o contribuție din cele mai importante la cunoașterea relațiilor sociale din timpul lui Sigismund. Formarea acestei categorii de intelectuali a fost rezultatul luptei împotriva acaparării de către funcționarii papali — oameni străini de țară a posturilor eclesiastice din Ungaria, în dauna băștinașilor. Obținerea dreptului de patronaj suprem de către rege punea la adăpost pe intelectualii unguri față de concurența dinafară.

Prin acest studiu, bine alcătuit, și care aduce puncte noi de vedere pentru înțelegerea problemei atît de importante a patronajului suprem în Ungaria, se pune, în sfîrșit, capăt controverselor care au agitat, fără rezultate, atîta vreme, știința istorică maghiară.

I. T.

EM. G. PROTOPSALTIS, ὑπομνήματα συναφῆ Ἰγνατίου μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας καὶ Ἰωυ Καποδιστρίου περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος (1821) (Rapoarte înrudite ale mitropolitului Ungrovlahiei, Ignatie şi Ioan Capodistria despre soarta Greciei (1821), publicate în revista Ἀθηνᾶ, vol. 60 (1956), p. 145—182 şi în extras.

Em. G. Protopsaltis publică două rapoarte, unul al lui Ignatie fostul mitropolit al Ungrovlahiei, scris în Pisa la 20 mai 1821, care poartă titlul: Παρατηρήρεις εἰς τὴν παροῦσαν Κατόστασιν τῆς Πελοποννήσου (Observaţii cu privire la situaţia actuală din Peloponez), iar al doilea al lui Ioan Capodistria, scris la 17 iulie 1821, şi trimis la Pisa mitropolitului Ignatie al Ungrovlahiei. Ambele rapoarte se află astăzi la Arhivele statului din Atena, provenind din materialele rămase de la istoricul grec Andrei Mamucas. Acesta s-a preocupat cu strîngerea a tot felul de documente, rapoarte, scrisori particulare referitoare la revoluţia greacă din 1821 şi înfiinţarea statului grec şi a reuşit să publice numai o parte din acest material, în 11 volume.

Protopsaltis a făcut foarte bine că a publicat cele două rapoarte amintite mai sus, fiindcă cuprind un material preţios şi meritau să vadă lumina zilei; ele oglindesc părerile despre revoluţie ale celor două mari personalităţi, care au lucrat din răsputeri în acea epocă pentru eliberarea patriei lor de sub jugul turcesc. Textele rapoartelor sînt însoţite şi de bogate comentarii ale lui Protopsaltis.

Deşi cele două rapoarte se referă la situaţia din Grecia, totuşi interesează şi pe istoricii din ţara noastră, fiindcă cuprind şi reflexii asupra acţiunii Eteriei din Ţările Romîne şi asupra atitudinii Rusiei faţă de revoluţia greacă.

Mitropolitul Ungrovlahiei, Ignatie, vorbind în raportul său de revoluţia grecilor, este de părere că dacă „mişcarea lor era dreaptă şi scopul vrednic de laude" era de asemenea „drept şi necesar înainte de a întreprinde un lucru aşa de îndrăzneţ şi periculos, să-şi cerceteze puterile, să compare mijloacele lor cu cele ale duşmanului, să facă pregătiri potrivite cu mişcarea lor". De asemenea, ei trebuiau să aştepte ca şi timpul să le fie prielnic, căci numai astfel răscoala lor putea să aibă un sfîrşit bun. Aşadar, din cele spuse de Ignatie se vede clar că el condamnă graba eteriştilor şi acţiunea lui Alexandru Ipsilanti în Moldova. Dar după ce revoluţia din Grecia a început acţiunea sa prin lupte sîngeroase, Ignatie susţine că grecii sînt datori să continue lupta lor şi să facă sacrificii, deoarece luptele pentru libertate sînt încununate totdeauna de succes şi dă ca exemplu pe perşi, elveţieni, olandezi, francezi şi spanioli.

Mai departe Ignatie, făcînd aluzie la atitudinea de atunci a ruşilor faţă de revoluţia greacă, spune că grecii „nu trebuie să vadă ca duşmani pe acei care astăzi apar ca duşmani şi să aibă teamă, fiindcă aceştia se vor schimba şi îi vor ajuta, cînd vor vedea că persistă în lupta lor şi că sînt un popor vrednic de bunăvoinţa şi de ajutorul lor" (p. 153).

Este interesant că mitropolitul Ignatie nu vrea nimicirea turcilor din Poloponez, ci doreşte, din motive politice, coexistenţa şi convieţuirea grecilor şi turcilor, îndată ce ultimii se vor supune, şi sfătuieşte pe greci să vadă în turci nişte „compatrioţi şi fraţi" (p. 153).

Ioan Capodistria în raportul său se ocupă la început de relaţiile Rusiei cu Turcia şi arată că aliaţii Rusiei ori vor lupta alături de ruşi pentru pacificarea Orientului, ori vor lăsa Rusia să ducă singură la îndeplinire această sarcină, Capodistria mărturiseşte că este greu să se prevadă viitorul, care atîrnă de multe interese şi împrejurări, dar crede că stăpînirea turcească nu poate să se întoarcă de bună voie acolo unde se afla înainte de evenimentele din martie, atît faţă de greci, cît şi faţă de Rusia. El nu crede posibilă refacerea stăpînirii turceşti, mai ales cu ajutorul moral străin, ci numai cu puterea armelor.

Capodistria vorbeşte în raport de cîteva ori de acţiunea Eteriei în Principate: „şi nenorocirile de care au suferit grecii în Principate vor contribui să orbească şi mai mult pe turci despre situaţia lor" (p. 163). „Fiecare zi poate să ne aducă ştiri hotărîtoare. Acelea primite din Principate anunţă dizolvarea oastei principelui Ipsilanti". Şi Capodistria continuă: „Socot ca şi d-voastră, domnul meu, că am făcut tot ce am putut, ca să îndepărtăm nenorocirile din patria noastră, care o îndurerează; luptele noastre au fost fără folos. Revoluţia a început să facă progrese rapide; numai oamenii răi sau neştiutori pot să socotească cele întîmplate în Principate ca o dovadă de cele ce se vor întîmpla în Grecia, sau Albania, sau în Insulele din Arhipelag. Moldovenii şi muntenii au fost cu totul străini de revoluţie. Dar ce este comun între aceştia şi situaţia din Peloponez, Grecia şi Arhipelag?" (p. 163—164). Capodistria adaugă mai departe că „fiecare om, care a luat armele în Grecia, are de apărat un mormînt, o casă, o generaţie". Grecii trebuie ori să învingă, ori să moară,

altă soluţie nu există. Marele diplomat nu vede o înţelegere paşnică între greci şi turci, numai dacă această înţelegere s-ar face prin mijlocirea Rusiei şi numai atunci ar putea fi în avantajul grecilor.

Capodistria arată de asemenea că grecii trebuie să aleagă o conducere puternică, care să convingă Europa că revoluţia din Grecia nu este opera societăţilor din Italia, Germania şi Franţa şi adaogă „această învinuire nu este adevărată, cel puţin nu este întărită de vreo dovadă, totuşi apasă asupra ţării noastre. Proclamaţiile nesocotite ale lui Ipsilanti au dat dreptate duşmanilor noştri" (p.167).

Capodistria încheie raportul său arătînd grecilor cum să combată această calomnie.

Am arătat pe scurt cuprinsul celor două rapoarte; credem însă că noul material adus din U.R.S.S. şi care va fi publicat în curînd de către Institutul de Istorie al Academiei din Bucureşti va scoate şi mai bine la lumină activitatea şi lupta dusă de Capodistria şi Ignatie pentru eliberarea Greciei de sub jugul turcesc.

N. C.

DOMENICO CACCAMO, *Eugenio IV e la crociata di Varna*, în *Archivio*, Roma, 1956, p. 34—87.

Articolul prezintă rolul jucat de Eugeniu al IV-lea în organizarea unei cruciade împotriva turcilor, care, eliberînd Bizanţul de pericolul turcesc şi Rodosul de pericolul egiptean, ar fi înlesnit traducerea în fapt a uniunii proclamate la Florenţa. În acest sens se analizează politica orientală a lui Eugeniu al IV-lea, care prin Giuliano Cesarini, a încercat să medieze în problema ungară deschisă între Vladislav şi Elisabeta, iar prin Cristoforo Garatoni, legat — „in confinibus Hungariae Moldaviae Lituaniae Valacchiae Albaniaeque" — să asiste eforturile albaneze, misiune care nu a mai fost dusă la îndeplinire. Atît interesele polone cît şi opoziţia nobilimii ungare, decisă cu greu a se angaja într-o nouă campanie, au micşorat şansele de reuşită ale cruciadei. Pe de altă parte, Veneţia, care se oferise să sprijine campania cu o flotilă, a avut tot timpul ca obiectiv menajarea intereselor egiptene şi supravegherea propriilor interese pe coasta orientală a Adriaticei. În aceste condiţii se semnează tratatul de la Adrianopole, care, printre altele, scutea pe Vlad Dracul de obligaţia de a se mai duce la Poartă şi sporea influenţa ungară în Ţara romînească. Prezentînd, în continuare, condiţiile în care cruciada a fost totuşi pornită, articolul se încheie cu încercările ulterioare ale lui Eugeniu al IV-lea de a mobiliza noi forţe care să elibereze Constantinopolul.

Înfăţişînd aspectele occidentale ale campaniilor din 1443—1444 şi lupta diplomatică din aceşti ani, studiul pune în lumină rolul lui Huniade în lupta anti-turcă, precum şi aportul lui Vlad Dracul în campaniile purtate. În aceste condiţiuni se deduce insuccesul politicii papale şi rolul precumpănitor al lui Huniade. Datele privitoare la ţările romîneşti sînt cunoscute.

Al. D.

FOLKE LINDBERG, *Scandinavia in great power politics. 1905—1908*, Stockholm, 1958, 330 p.

În general lucrările de istoria diplomaţiei, tratînd despre lupta pentru zone de influenţă dintre puterile imperialiste în preajma primului război mondial, se ocupă de lupta pentru dominaţia orientului apropiat şi depărtat, a Pen. Balcanice, a Africei. Cartea istoricului suedez Folke Lindberg, pune în lumină un aspect mai puţin cunoscut şi spectacular al acestei lupte, într-o regiune ceva mai excentrică, luptă devenită deosebit de acută în anii 1905—1908. E vorba de lupta diplomatică dintre Anglia, Germania şi Rusia ţaristă pentru dominaţia regiunii Mării Baltice şi a Mării Nordului. Ţările scandinave au ajuns astfel direct implicate în disputa marilor puteri imperialiste pentru zone de influenţă, fiind folosite ca simpli pioni pe eşicherul situaţiei internaţionale.

Lucrarea lui Folke Lindberg reprezintă de fapt un studiu preparator pentru o lucrare mai vastă privind politica externă a Suediei în perioada 1872—1914, care la rîndul ei urmează să fie inclusă în culegerea: „Den svenska utrikespolitikens historia" (Istoria politicii externe a Suediei). Cartea e împărţită în două: o primă parte acoperă perioada cuprinsă între iunie 1905 (renunţarea norvegiană la uniunea cu Suedia) şi noiembrie 1907 (semnarea tratatului de integritate al Norvegiei) şi se ocupă în principal cu dezvoltarea relaţiilor anglo-scandinave. A doua parte merge pînă la semnarea tratatelor baltic şi al Mării Nordului din 23 aprilie 1908.

Ocupîndu-se de tratativele care au dus la semnarea tratatului de integritate al Norvegiei, autorul subliniază de la început rolul şi amestecul Angliei la acest act diplomatic.

El arată că Anglia avea în Baltica mari interese, în sensul că urmărea asigurarea trecerii flotei sale prin strîmtori pentru a intercepta căile de comunicaţie şi a ataca bazele germane în eventualitatea unui război. În concepţia Foreign-Office-ului, Baltica trebuia să devină o zonă strategică pentru acţiunea flotei britanice. Astfel, deşi la început, ministrul de externe englez, Grey, primise cu răceală cererea Norvegiei pentru un tratat de garanţie, socotind ca un rău exemplu pentru Irlanda ruperea uniunii cu Suedia, va reveni mai tîrziu, dîndu-şi seama că aceasta e o ocazie pentru imperialismul britanic, ca folosindu-se de un tratat de garanţie să-şi asigure dominaţia Balticii. Norvegia ceruse tratatul de garanţie inspirată de teama unui eventual atac din partea Suediei care se opusese la ruperea uniunii. Tratatul cerut urmărea asigurarea neutralităţii permanente a Norvegiei, garantată de fiecare mare putere, rezervîndu-se în acelaşi timp şi dreptul unui aranjament cu Suedia şi Danemarca pentru protecţia mutuală a neutralităţii lor. Norvegia se obliga să nu cedeze sau să permită ocuparea nici unei părţi a teritoriului. În caz de ameninţare sau violare a neutralităţii ei, marile puteri garante trebuiau să intervină. Anglia s-a arătat de acord cu ideia unei neutralităţi scandinave, dar cu două mari rezerve care, practic, o reduceau la zero : 1° din această neutralitate nu trebuia să rezulte nici o îngrădire a dreptului de liberă trecere prin strîmtorile ce legau Baltica de marea Nordului ; 2° neutralitatea să nu fie permanentă, ci provizorie. La acest al doilea punct trebuie menţionat că la început Grey, se arătase dispus să garanteze integritatea Norvegiei printr-un tratat în care însă clauza neutralităţii permanente nu trebuia să apară. Atitudinea negativă a Rusiei a determinat pe ministrul de externe englez să ia în considerare chestiunea neutralităţii provizorii. Rusia, la rîndul ei căuta ca de comun acord cu Germania să întreprindă o acţiune diplomatică pentru excluderea amestecului şi influenţei britanice în Marea Baltică, care trebuia să fie transformată într-o mare închisă. În plus, Iswolsky, ministrul de externe ţarist, căuta să se folosească de noua situaţie internaţională creată în regiunea mării Baltice, pentru a obţine abrogarea regimului impus insulei Aaland prin tratatul de la Paris din 1856 care interzicea fortificarea lor. Ca urmare a negocierilor ruso-germane, o întîlnire dintre ţar şi împăratul Germaniei la Swinemünde între 3 şi 6 august 1907, preciză planul celor două puteri de a menţine statu-quo-ul în Baltica şi de a nu admite nici o altă putere în afara celor riverane, ca avînd interese în această mare. La 2 noiembrie 1907 tratatul privitor la integritatea Norvegiei a fost semnat în spiritul propunerii ruse, ca guvernul norvegian să nu cedeze nici unei puteri vreo parte a teritoriului său, iar în caz de ameninţare să primească ajutorul celor patru mari puteri semnatare : Anglia, Rusia, Germania şi Franţa. Imperialismul englez înregistra astfel un prim insucces în încercarea sa de a transforma Baltica în zonă de influenţă engleză.

Lupta diplomatică însă nu se terminase. Cu puţine zile înainte de semnarea tratatului de integritate al Norvegiei, la 27 octombrie 1907, la St. Petersburg, Germania şi Rusia semnează un pact secret asupra mării Baltice, garantîndu-şi reciproc posesiunile, statu-quo-ul şi recunoscînd necesitatea abrogării regimului ns. Aaland. Lucrurile nu s-au oprit aici, ci s-au complicat printr-o acţiune diplomatică germană în care s-a lansat planul pentru încheierea unui tratat privind instituirea regimului de statu-quo în marea Nordului. Paralel guvernul german a început şi o acţiune de apropiere a Danemarcei şi Olandei, izvorîtă din teama ca Anglia să nu încerce să-şi aroge rol de protector al celei de-a doua ţări vizată de subitele sentimente de prietenie germane. Grey a primit cu neîncredere propunerea guvernului de la Berlin, neîncredere mergînd pînă acolo că a supus propunerea avizului amiralităţii şi Comitetului de apărare a imperiului. Negocierile şi lupta diplomatică de culise care a precedat semnarea tratatelor mării Nordului şi mării Baltice a scos la iveală o serie de contradicţii specifice relaţiilor dintre statele imperialiste, contradicţii care nu se mărginesc numai la raporturile dintre coaliţiile antagoniste, ci caracterizează şi raporturile statelor din cadrul aceleiaşi coaliţii. Astfel, în afara antagonismului anglo-german privind marea Nordului sau cel anglo-rus şi anglo-german privind Baltica, se face manifestă nemulţumirea Franţei pentru participarea aliatului rus la pactul baltic alături de Germania — inamicul ireductibil. La rîndul ei, Rusia, semnatară împreună cu Germania a pactului baltic priveşte cu ostilitate planul german pentru marea Nordului. Rusia se temea că un pact al mării Nordului va prilejui puterilor imperialiste occidentale amestecul în negocierile baltice, deoarece un asemenea pact ar deschide problema intrării în Baltica, problemă preocupînd în mod deosebit Foreign-Office-ul şi amiralitatea engleză. Se adăugau apoi şi temerile micilor state din zona baltică : Suedia, Danemarca şi Norvegia, care priveau alarmate pentru independenţa şi integritatea lor teritorială, acerba luptă pentru puncte de sprijin şi sfere de influenţă a marilor puteri imperialiste. Autorul de altfel remarcă adînca suspiciune care caracteriza activitatea diplo

matică din această perioadă premergătoare primului război mondial.

Studiul lui F. Lindberg, interesant mai ales prin datele și faptele noi pe care le aduce la cunoștință, nu se ocupă însă de loc cu analizarea caracterului imperialist al luptei pentru zone de influență, dusă de statele capitaliste în această parte a lumii, ce părea multora atît de pașnică. Nici o regiune a globului nu a fost omisă de cele două coaliții imperialiste în care se împărțiseră statele capitaliste dinaintea primului război mondial. Lupta era dusă cu înverșunare și de o parte și de alta, limbajul diplomației imperialiste folosind cu ipocrizie formulele de „statu-quo", „integritate"; „neutralitate", pentru a ascunde planurile de acaparare a unor poziții cît mai favorabile pentru lovirea concurentului și adversarului.

S. C.

BIZANTINOLOGIE

FRITZ PRINGSHEIM, *Zum Plan einer neuen Ausgabe der Basiliken. Begründung ihrer Notwendigkeit und Gesichtspunkte für ihre Herstellung*, Berlin, 1956, 51 p.

În Olanda se publică o nouă ediție a Basilicalelor. Primul volum din această nouă ediție a apărut în 1937, fiind întocmit de H. J. Scheltema din Groningen. Acest volum a format obiectul unor largi observații critice pe care Fritz Pringsheim le-a prezentat încă din 1937 Academiei de Științe din Berlin.

Prezentul studiu cuprinde aceleași observații critice ale lui Pringsheim, precum și alte indicații ale acestui autor, utile pentru o editare științifică a Basilicalelor. Într-o formă prescurtată, prima parte din acest studiu a fost publicată în «'Αρχεῖον 'Ιδιωτιοῦ Δικαίου», IV (1937), p. 611 659.

Autorul studiului de față a început să pregătească el însuși încă din aprilie 1939 o nouă ediție a Basilicalelor, în care scop a cercetat numeroase manuscrise în marile biblioteci din țările Europei Apusene. Autorul este deci un bun cunoscător al textelor și edițiilor Basilicalelor.

Aflăm din acest studiu că pînă în 1956 au apărut trei din cele cincisprezece volume ce sînt în pregătire pentru întreaga ediție olandeză a Basilicalelor. Faptul că această ediție continuă să apară în condiții criticabile a îndemnat pe Pringsheim să dea obiecțiunilor sale o circulație mai largă.

Studiul de față cuprinde o introducere privitoare la alcătuirea Basilicalelor (p. 1—4), critica vechilor ediții și învederarea necesității unei noi ediții (p. 4—18), indicații privitoare la întocmirea unei noi ediții (p. 19—50), observații finale (p. 51).

Autorul relevă trei manuscrise nefolosite în vechile ediții ale Basilicalelor, cercetează lectura textelor făcute de vechii editori și compară toate grupele de manuscrise, folosite și nefolosite de vechii editori. Această largă cercetare a manuscriselor Basilicalelor constituie meritul esențial al autorului.

În lipsa unui text original și uniform, Pringsheim recomandă să se aleagă pentru editare cele mai bune manuscrise, precizînd că nu întotdeauna cele mai vechi manuscrise sînt și cele mai bune. În alegerea celor mai bune manuscrise, este necesar să se aibă în vedere apropierea lor de textul oficial al Basilicalelor pe care l-a aprobat împăratul bizantin Leon Înțeleptul la sfîrșitul secolului al IX-lea. Lacunele unor manuscrise se întregesc prin textul altor manuscrise.

Expunerea are caracter documentar. Studiul introductiv al noilor ediții ale Basilicalelor ar trebui să cuprindă și interpretarea istorică generală a acestei vaste codificări bizantine care include părți din vechiul drept roman, multe dispoziții din legiuirile lui Justinian și din Novelele împăraților bizantini. Ca să se înțeleagă caracterul esențial al Basilicalelor, trebuie pusă în lumină în primul rînd condiționarea lor socială.

Gh. C.

X Milletlerarasi Bizans tetkikleri kongresi tebligleri (Actele Congresului al X-lea internațional de studii bizantine), Istanbul, 1957, 344 p. + XLV planșe.

În afară de programa congresului, volumul cuprinde dările de seamă ale ședințelor festive și un rezumat al comunicărilor. Acest congres a avut loc la Istanbul între 15—21 septembrie 1955 unde au participat delegații din 19 țări. Au fost ținute comunicări în ședințe generale și în cele cinci secțiuni. Cele mai numeroase comunicări s-au făcut în cadrul secțiunii de artă și arheologie unde s-au prezentat rezultatele unor recente descoperiri arheologice de pe teritoriul turcesc care a aparținut altădată Imperiului bizantin. Pentru secțiile de

drept şi teologie s-a manifestat cel mai redus interes.

Congresul a dat prilejul unor noi manifestări a divergenţelor profunde existente în rîndul partenerilor blocului agresiv occidental. La congres au refuzat, în mod ostentativ, să participe bizantinologii greci, în semn de protest pentru represiunile la care fuseseră supuşi conaţionalii lor din partea autorităţilor turceşti la Istanbul, chiar la începutul lunii septembrie 1955. Deşi în actele congresului sînt menţionate mai multe delegaţii greceşti, în realitate nici una din acestea nu a luat parte.

La acest congres a participat o delegaţie sovietică condusă de V. N. Lazarev, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. În cadrul şedinţei generale, V. N. Lazarev a prezentat o comunicare despre ultimele descoperiri arheologice de la Sf. Sophia din Kiev. La secţia de artă şi arheologie, D. V. Sarabianov a vorbit despre relaţiile dintre arta bizantină şi vechea artă rusă, scoţînd în relief originalitatea celei din urmă. Z. V. Udalţova a făcut o comunicare înaintea secţiei de istorie despre problemele fundamentale ale bizantinologiei şi ştiinţei istorice sovietice (textul integral publicat în Byzantinoslavica XVII—1956—2, p. 195—219).

În ce priveşte celelalte comunicări, se pot face unele constatări cu caracter general. Majoritatea referatelor s-au limitat la prezentarea unor fapte de minimă importanţă istorică, fără să se ajungă la vreo concluzie pe un plan mai general. La secţia de istorie s-a prezentat o singură comunicare relativ la o problemă social-economică din istoria Bizanţului de către D. Anghelov (Sofia). Nici aceasta însă nu figurează în volum.

Au fost prezentate unele comunicări legate de istoria ţării noastre. Astfel H. Inalcik (Ankara) a vorbit despre „Un document turc al expediţiei lui Bayazid I din 1394 şi sfîrşitul Bulgariei Danubiene". Documentul provine din arhivele Topkapi Sarayi (Istanbul), cota Ar. 53 742. El se compune din două pagini — prima cuprinde itinerariul campaniei lui Bayazid I în Ungaria şi Ţara Romînească şi a doua, campania lui Murad II în Transilvania. Autorul datează documentul din sec. XV şi presupune că ar fi fost scris la ordinele lui Mahomed II cu prilejul preparativelor pentru o campanie în Ungaria şi Ţara Romînească.

Prima parte a documentului este reprodus în traducere engleză. Ceea ce surprinde este încercarea autorului documentului de a reda denumirile geografice cît mai aproape de realitate. Astfel Shebesh = Caransebeş, Mehediya = Mehadia, Rishova = Orşova, Arkhish = Argeş ; unele denumiri sînt redate fidel, Tissa, Temiş şi Severin. Documentul aduce unele precizări cu privire la data luptei de la Argeş, anume că ţarul bulgar Sişman a fost executat în cursul acestei campanii, la scurt interval după bătălia de la Argeş. În ce priveşte campania în Ţara Romînească, documentul arată că după ce Mircea a încercat zadarnic să oprească trecerea turcilor la Dunăre, a avut loc lupta de la Argeş care a durat o săptămînă şi apoi sultanul a încheiat pace cu domnul romîn şi s-a înapoiat în ţară.

Comunicarea lui E. D. Tappe (Londra) despre Mahomed II şi Vlad Ţepeş se prezintă într-o formă extrem de succintă. Pe baza unui manuscris nepublicat, E. D. Tappe arată că Mahomed II, în campania sa împotriva lui Vlad Ţepeş, nu a luat drumul înspre reşedinţa domnească aşa cum arată Chalkokondyles, adică înspre Tîrgovişte ci înspre Brăila, probabil şi ea una din reşedinţele domnului.

În cadrul secţiei de literatură-filologie, E. Esenkova (Istanbul) a făcut o comunicare despre „Cuvinte de origină bizantină în limba romînă". E. Esenkova consideră că limba noastră cuprinde circa 90 de cuvinte medio-greceşti ca urmare a legăturilor avute cu Imperiul bizantin. În majoritate sînt termeni bisericeşti şi de ordin administrativ, cîţiva privesc viaţa social-economică, nici unul nu priveşte ocupaţiile de bază ale poporului romîn în trecut.

Printre comunicările făcute la secţiunea istorică poate fi semnalată comunicarea lui S. Baştav (Ankara) despre „Izvoarele istorici anonime turceşti în limba greacă". Este vorba despre cronica cunoscută sub denumirea „Historia Turcorum"-Berberin. 111, care a mai făcut obiectul unor studii din partea lui G. Zoras şi G. Moravcsik. S. Baştav ca şi cei ce s-au ocupat mai înainte de această cronică stabilesc că majoritatea informaţiilor provin din Chalkokondyles. Pe alocuri totuşi se găsesc date suplimentare care ar putea proveni din Dukas, Sphrantzes, Aşik-Paşa-Zade şi Neşri. Cronica cuprinde şi unele erori — astfel prinţul sîrb Marko este considerat de anonim că ar fi fost regele Bulgariei. Această eroare provine din folosirea unor legende populare. Localitatea Nikopolis unde a avut loc lupta din anul 1396 este situată de anonim la Marea Ionică. În ce priveşte campania lui Mohammed I împotriva Ţării Romîneşti, informaţiile sale se deosebesc de ale lui Chalkokondyles. Pe baza unor surse turceşti, anonimul arată că în urma acestei campanii, domnul Ţării Romîneşti ar fi reluat plata tributului. F. Barisici (Belgrad) reexaminează izvoarele care se ocupă de asediul avar al Constantinopolului din anul

626 şi ajunge la concluzia ca nu a existat o alianţă între avari şi iranieni.

În mult dezbătuta problemă a penetraţiei slave în Grecia şi Peloponez, A. Bon (Montpellier) ajunge la următoarele concluzii: Avaro-slavii au pătruns în Peloponez încă din vremea împăratului Mauriciu fără ca să desprindă această peninsulă de imperiu. După 668, Peloponezul este complet sustras autorităţii Bizanţului. Între 747—783 începe recucerirea şi regrecizarea Peloponezului, în această perioadă Corinthul devine principalul centru bizantin al regiunii, în dauna Atenei. Autorul însă ar fi trebuit totuşi să recunoască că încă în sec. X triburile slave, Melingii şi Ezeriţii îşi mai păstraseră o indiscutabilă autonomie într-o bună parte a Peloponezului aşa cum arată Constantin Porphyrogenetul (De administrando imperio, ed-Moravcsik, p. 232—234).

P. Goubert (Roma) care are în curs de apariţie o monografie în cinci volume despre împăratul Mauriciu, a prezentat o comunicare despre cauzele şi urmările „revoluţiei" din anul 602. Autorul acordă o exagerată importanţă evenimentelor care pun capăt domniei lui Mauriciu, în realitate simplă răzvrătire a trupelor, ca atîtea altele în Bizanţ. Importantele evenimente din sec. VII nu pot avea nici o legătură cu această„revoluţie" de palat. Este total hazardat să se afirme că „revoluţia" bizantină din 602 a provocat în Orientul apropiat frămîntări care poate nici astăzi nu s-au liniştit (p. 218).

J. Scharf (Göttingen) se ocupă de „Photios şi concepţia politico-religioasă a Espanagogei". Autorul reia discuţia asupra concepţiei dualiste a puterii consacrată în partea introductivă a Espanagogei. Afrimaţia sa că această teză ar fi fost inspirată de patriarhul Photios nu este ceva nou ca şi aceea că încercarea lui Photios nu a avut nici o urmare politică.

J. Ferluga (Belgrad) s-a ocupat despre arhontatul Dalmaţiei. Autorul fixează existenţa arhontatului in sec. XI cu centrul la Zadar condus de un arhonte, care nu era subordonat nici unui strateg. Originile acestui organism politic este considerat legat de organizaţia municipală a oraşelor de pe ţărmul Mării Adriatice — arhontele fiind în acelaşi timp priorul Zadarului. Dependenţa arhontatului de Bizanţ era destul de slabă. Oraşele dalmate care intrau în compunerea arhontatului au păstrat o independenţă administrativă destul de mare. După 870, Dalmaţia s-a transformat într-o themă.

Comunicarea lui M. de Dominicis (Roma) despre „Colonii adscriptici în legislaţia lui Justinian" este prezentată într-un rezumat de cîteva fraze aşa că nu se poate desprinde un punct de vedere al referentului în aceas ă problemă.

Ne întrebăm de ce unele comunicări nu sînt cuprinse în volum. Astfel comunicarea lui D. Anghelov (Sofia) despre „Relaţiile agrare în Macedonia în sec. XIV" ar fi adus fără îndoială un material interesant într-o problemă care merită mult mai multă atenţie decît diferitele episoade istorice minore, care totuşi şi-au găsit ospitalitate în acest volum. Numai abordarea unei noi concepţii materialiste, în istorie poate lărgi orizontul studiilor de bizantinologie, ajunse la un impas, fie prin aceea că se ocupă de lucrări prea mărunte, fie că revine fără ca să aducă ceva nou în unele probleme.

E. F.

GERTRUD BÖHLING, *Untersuchungen zum rhetorischen Sprachgebrauch der Byzantiner mit besonderer Berücksichtigung der Schriften des Michael Psellos.* Mit einem Geleitwort von Franz Dölger, Berlin, 1956, 278 p.

Sub diferite forme aticismul a dăinuit în limba greacă în tot cursul evului mediu, influenţînd nu numai textele literaturii creştine, ci şi pe ale literaturii laice şi pe ale izvoarelor istorice. După cum spune Franz Dölger în cuvîntul introductiv al acestei lucrări, aticismul a constituit un ideal al literaturii greceşti, la care unii sciitori greci n-au renunţat nici pînă astăzi.

Scriitorii bizantini au limitat limba greacă clasică în lexicul ei, în formele ei gramaticale şi în construcţiile ei sintactice. Printre scriitorii bizantini care au folosit cu stăruinţă modelele clasice ale limbii greceşti, Mihail Psellos a fost unul dintre cei mai reprezentativi. Limba aticizantă şi stilul retoric pe care le-a folosit Psellos se explică nu numai prin cultura sa clasică, dar şi prin demnităţile pe care le-a ocupat acest scriitor, care a ascultat şi a rostit numeroase cuvîntări la curtea imperială şi în diferite împrejurări publice ale societăţii bizantine din vremea sa.

Limba şi stilul scriitorilor bizantini au format obiectul multor cercetări. Despre aticismul scrierilor lui Mihail Psellos s-au scris de asemenea multe lucrări. Prezenta lucrare a Gertrudei Böhling, alcătuită sub îndrumarea savantului bizantinolog german Franz Dölger, reprezintă o contribuţie pozitivă la promovarea cercetărilor privitoare la limba şi stilul scriitorilor bizantini. Autoarea acordă o atenţie specială scrierilor lui Mihail Psellos. Lucrarea formează volumul al II-lea din noua colecţie

„Berliner Byzantinistische Arbeiten", editată de Academia de Științe din Berlin.

Lucrarea cuprinde : lista izvoarelor și studiilor folosite (p. XIII—XXV), o expunere introductivă privitoare la aticismul bizantinilor (p. 1—17), dezvoltări referitoare la fonetică (p. 18—27), prosodie (p. 28—33), morfologie (p. 34—91), sintaxă (p. 92—210) și stilistică (p. 211—245). Lucrarea se încheie cu un scurt rezumat al constatărilor autoarei (p. 248—250) și cu un indice al termenilor (p. 251—278).

Ca și alți cercetători ai limbii grecești medievale, Gertrud Böhling relevă opoziția dintre limba populară și limba cultă a grecilor. Autoarea constată că așa-numita limbă pură a grecilor a fost cultivată mai cu seamă de către scriitorii retori. Pentru a pune în lumină transmisiunile limbii grecești clasice în lexicul și stilul scriitorilor bizantini, autoarea a trebuit să cerceteze vasta literatură greacă, clasică și bizantină, începînd de la Homer și pînă la Psellos.

Lucrarea are astfel o largă bază documentară. Exemplele bazate pe terminologia greacă abundă în lucrare. Pentru a releva frecvența unor cuvinte și forme sintactice clasice în scrierile lui Psellos, autoarea folosește și procedeele statistice. Concluzia lucrării este că în scrierile autorilor bizantini și mai ales în scrierile lui Mihail Psellos nu aflăm o dezvoltare a formelor limbii grecești clasice, ci numai respectul unei tradiții.

Lucrarea are un pronunțat caracter tehnic. Este o erudită expunere lingvistică, din care lipsește însă interpretarea istorică a fenomenului studiat. Aticismul bizantinilor și supraviețuirea formelor clasice în scrierile grecești din evul mediu au la bază îndeosebi cauze sociale. Vechea aristocrație greacă a socotit cultura în general ca pe un depozit sacru, rezervat privilegiaților și destinat să consfințească diferențierea și ierarhia socială. Susținătorii aticismului au fost în marea lor majoritate reprezentanții claselor dominante din perioada bizantină, care au avut aceeași concepție despre menirea culturii.

Observăm în sfîrșit că din bogata bibliografie folosită în acest studiu lipsesc lucrări importante ca : N. Bănescu, *Die Entwicklung des griechischen Futurums von der frühbyzantinischen Zeit bis zur Gegenwart*, Bukarest, 1915 ; M. Deffner, *Archiv für mittel- und neugriechische Philologie*, Athen, 1880 ; V. Magnien, *Emplois et origines du futur grec*, Paris, 1912 ; St. B. Psaltes, *Grammatik der byzantinischen Chroniken*, Göttingen, 1913.

Gh. C.

BIBLIOTECONOMIE, MUZEOGRAFIE, ARHIVISTICĂ

*** *Documente istorice.* Mănăstirile Govora, Gruiu, Hagi-Dina și Hotărani, București, 1958, 95 p. Direcția Generală a Arhivelor Statului. Indice cronologic nr. 13.

Cuprinde o prezentare cronologică a actelor diplomatice a m-rilor Govora (Vîlcea), Gruiu (Ilfov), Hagi-Dina din București și Hotărani (Romanați).

În fondul actelor m-rii Govora sînt semnalate o seamă de probleme care pun într-o lumină nouă chestiunea compoziției domeniului feudal mănăstiresc și anume : moșii, vii, mori, case, prăvălii în orașele Craiova, Cerneți și Rîmnic. De asemenea se menționează vama de la Runcu (1500), vama de pește de la Balta Mamina (1542), activitatea logofătului Talapi care a avut misiune în țări străine (1535), a dascălului de la m-rea Govora care lucra în tipografie și învăța pe copii carte (1636), a tipografului Meletie Macedonschi (1634), despre nesupunerea țăranilor pe moșiile m-rii, despre obligațiile feudale (dijmă și clacă) ale țăranilor față de mănăstire.

În fondul schitului Gruiu sînt acte referitoare la meșteșuguri de exemplu : zalhanalele și morile mănăstirii (sec. XIX) precum și la dezvoltarea comerțului pe domeniul feudal mănăstiresc.

În fondul mănăstirii Hagi-Dina aflăm acte despre existența meșteșugarilor la orașe și activitatea lor în București (Statie Cojocaru, Iane sin Manciu vătaf de măcelar în sec. XVIII) despre morile m-rii de pe Argeș și Colentina etc.

În fondul m-rii Hotărani sînt acte care confirmă existența unui han la Caracal în 1804 alături de casă și prăvălii proprietate a mănăstirii.

Lucrarea se încheie cu o listă a egumenilor de la Govora, Gruiu și Hotărani (p. 75—76) și cu un indice de nume și locuri. Publicarea indicilor cronologici pe fonduri principale de arhive procură cercetătorilor instrumente de lucru importante pe baza cărora se pot lua contact direct cu cele mai interesante probleme care se desprind din conținutul actelor respective și care pot constitui lucrări speciale prin analiza științifică a acestor acte.

C. Ș.

Bazele muzeologiei sovietice, Buc., 1957, p. 282 (tradus din limba rusă).

Muzeul, ca noțiune generală, reprezintă imaginea concretă de ansamblu a trecutului și prezentului omenirii, sintetizînd lupta pe care o duce omul în vederea transformării lui.

Muzeul sovietic, atît ca instituție științifică de cercetare, cît și ca instituție științifică educativă, este un mijloc fidel de răspîndire a concepției marxist-leniniste; rolul său constă în dezvoltarea educației politice, în culturalizarea oamenilor muncii, în desăvîrșirea educației lor comuniste. Muzeologia burgheză care a încercat să stabilească specificul muzeului sovietic, a tratat această problemă de pe poziții idealiste și metafizice. Rezolvarea justă o aduce numai Marea Revoluție Socialistă din Octombrie care prin teoria marxist-leninistă a marcat o schimbare fundamentală în stabilirea tematicii, în modul de organizare și funcționare al muzeelor din Rusia. Baza științifică și fundamentarea teoretică a muncii de colectare a pieselor de muzeu o constituie materialismul istoric și materialismul dialectic; principiul selecționării obiectelor este succesiunea cronologică, iar pentru muzeele regionale se are în vedere și problema specificului local. Prețuind în mod deosebit valorile culturii materiale și spirituale păstrate în biblioteci și muzee, Revoluția din Octombrie are marele rol de a fi trezit în conștiința poporului interesul pentru aceste bunuri, de a i le fi pus la dispoziție și de a fi convins masele populare de necesitatea conservării lor. Cele cca 900 de muzee din Uniunea Sovietică (față de 180 din Rusia țaristă) răspîndite pînă în regiuinle cele mai îndepărtate, se dezvoltă sub îndrumarea Ministerului Culturii U.R.S.S., a ministerelor culturii din republicile unionale și organele lor locale, și a Academiei de Științe.

Mulțimea și varietatea muzeelor sovietice impun o clasificare și anume: din punct de vedere geografic, se deosebesc Muzee centrale, republicane, de ținut, regionale, orășenești, raionale; iar din punct de vedere tematic sînt grupate după ramurile de știință, tehnică, artă, literatură; apoi grupul muzeelor memoriale și muzeelor-monumente.

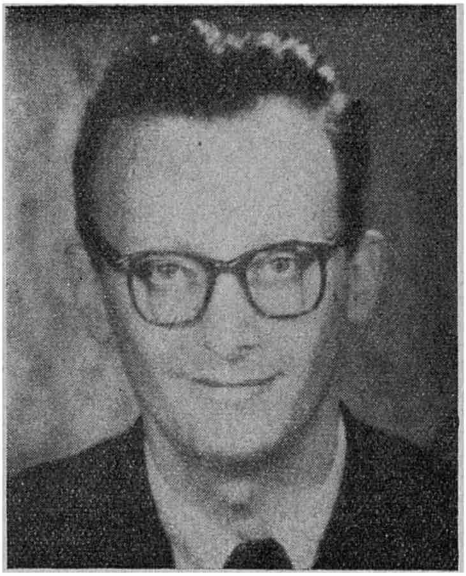
Lucrarea de față analizează atent problemele muncii de colectare și cercetare științifică, apoi principalele forme de activitate ale muzeului, metodele și sarcinile. Cercetătorii ovietici prezintă o sinteză a evoluției muzeului pe planul istoriei universale, subliniind condițiile de dezvoltare ale acestuia în epocile caracteristice ale istoriei: în antichitate, Renaștere (relevînd rolul descoperirilor geografice), în epoca modernă și contemporană, insistînd asupra istoricului îndepărtat al muzeelor din Rusia. O atenție deosebită este acordată problemelor muncii de colectare a pieselor de muzeu cu profil istoric (în special a monumentelor și documentelor referitoare la epoca sovietică), al cărui material se împarte în mai multe grupe: a) monumente materiale (inclusiv cele arheologice și etnografice); b) monumente epigrafice; manuscrise și tipărite; c) materiale cartografice; d) monumente de artă plastică; e) documente fotografice. Această categorie de expoziții muzeale este foarte variată; din ea face parte expozițiile de tip istoric general (din Muzeul istoric central, din muzeele republicane, din secțiile trecutului prerevoluționar și perioadei sovietice); muzeele istorico-revoluționare, militaro-istorice, istorico-tehnice, istorico-literare, muzeele etnografice. Un tip special îl constituie muzeele memoriale și anume: memoriale biografice („Vila lui Tolstoi" — Moscova, „Casa-muzeu a lui A. P. Cehov" — Ialta, „Locuința lui A. S. Pușkin" — Leningrad etc.), muzee ale anumitor categorii sociale, ilustrînd modul de viață al acestora („Cabinetul de lucru al lui V. I. Lenin din Kremlin" etc.).

În capitole separate sînt analizate evidența, determinarea și descrierea științifică a obiectelor de muzeu; apoi factorii principali care determină păstrarea fondurilor, condițiile clădirilor și depozitelor muzeale, utilajul, acțiunea de protejare a diferitelor categorii de obiecte. Apoi, problema muncii de expoziție a muzeelor sovietice unde se vorbește despre importanța și locul muncii de expunere în aceste muzee; principiile fundamentale ale alcătuirii expozițiilor tematice, selecționarea și repartizarea materialelor în baza acestor principii, organizarea muncii de pregătire a expoziției și decorarea artistică, precum și analiza muncii de masă a muzeelor.

Prin bogăția și varietatea colecțiilor, muzeele sovietice ilustrează concret trecutul, nivelul cultural al poporului în diferite etape ale istoriei sale. Ele contribuie astfel la educația generațiilor tinere, la formarea concepției materialiste asupra lumii și la dezvoltarea dragostei de patrie.

A. I.

Rubrica „Însemnări bibliografice" a fost alcătuită de: M. Iosa, C. Șerban, Fl. Constantiniu, Tr. Ionescu-Nișcov, P. P. Panaitescu, N. Camariano, Al. Duțu, S. Columbeanu, Gh. Cronț, E. Frances, A. Ioachim.

BARBU T. CÎMPINA

În ziua de 18 septembrie 1959, s-a stins din viață după o lungă suferință, Barbu T. Cîmpina, director adjunct al Institutului de istorie al Academiei R.P.R. și conferențiar la Facultatea de istorie a Universității „C. I. Parhon".

Născut la 25 aprilie 1923, Barbu Cîmpina a desfășurat în scurta sa existență una dintre cele mai bogate și rodnice activități. Înzestrat cu o inteligență excepțională și o egală pasiune a muncii științifice, el a reușit să înnoiască în puncte esențiale obiectul specialității sale, istoria medie a Romîniei. Studiile sale privind feudalismul timpuriu, lupta poporului romîn împotriva jugului otoman sau epoca lui Vlad Țepeș și a lui Ștefan cel Mare rămîn între cele mai de seamă realizări ale istoriografiei noastre marxiste.

La Facultatea de istorie și la Institutul de istorie, Barbu Cîmpina, deși tînăr, a reușit, prin rigurozitatea metodei sale și prin puternica sa personalitate științifică, să formeze o serie de cercetători, chezășie a dezvoltării mai departe a studiilor medievistice în țara noastră.

În viața și activitatea lui Barbu Cîmpina, valorile științifice s-au îmbinat armonios cu acele etice și civice. Membru al Uniunii Tineretului Comunist din ilegalitate și membru al P.C.R. din 1945, și-a pus cu abnegație și devotament întreaga capacitate de muncă în slujba construirii socialismului în țara noastră.

În ansamblul preocupărilor lui Barbu Cîmpina, un loc de seamă l-a avut aceea de a înzestra medievistica romînească cu un organ științific de înaltă ținută, expresie a progreselor obținute în acest domeniu de cercetare. După ce, în anii 1950—1951 a asigurat în bună parte — în calitate de membru al comitetului de redacție — apariția periodicului „Studii și cercetări de istorie medie", în 1956 a luat inițiativa tipăririi culegerii „Studii și materiale de Istorie Medie", ajunsă acum la cel de-al treilea volum.

Ca membru în colegiul de redacție al revistei „Studii" Barbu Cîmpina a depus o intensă activitate, contribuind prin cunoștințele și îndrumările lui la ridicarea nivelului științific și ideologic al revistei.

Valoarea activității științifice, de profesor și de organizator al lui Barbu Cîmpina a fost recunoscută prin acordarea titlului de Laureat al Premiului de Stat, prin decernarea premiului „Bălcescu" al Academiei R.P.R. [illegible] Muncii.

СОДЕРЖАНИЕ

500 ЛЕТ СО ДНЯ ПЕРВОГО ДОКУМЕНТАЛЬНОГО УПОМИНАНИЯ О СУЩЕСТВОВАНИИ ГОРОДА БУХАРЕСТА

SOMMAIRE

500 ANS DEPUIS LE PREMIER DOCUMENT OFFICIEL RELATIF À LA VILLE DE BUCAREST

LA VIE SCIENTIFIQUE

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 8
BUCUREȘTI

Com. 1782

Lei 6.—